PERSIAN HISTORICAL TEXTS

VOLUME V

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00888617 8

THE TADHKIRATU'L-AWLIYÁ

(SECOND PART)

OF SHAYKH FARÍDU'D-DÍN 'AṬṬÁR

EDITED BY
REYNOLD A. NICHOLSON

With the author's compliments.

PERSIAN HISTORICAL TEXTS, Vol. V.

FARÍDU'D-DÍN ʿAṬṬÁR'S

TADHKIRATU 'L-AWLIYÁ

(PART II)

EDITED BY

REYNOLD A. NICHOLSON, M. A.

ʿAṭṭār

PART II OF

THE

TADHKIRATU 'L-AWLIYA

("MEMOIRS OF THE SAINTS")

OF

MUḤAMMAD IBN IBRÁHÍM

FARÍDU'D-DÍN ʿAṬṬÁR

EDITED IN THE ORIGINAL PERSIAN, WITH PREFACE, INDICES AND VARIANTS, AND A COMPARATIVE TABLE SHOWING THE PARALLEL PASSAGES WHICH OCCUR IN THE RISÁLATU 'L-QUSHAYRIYYA OF ABU 'L-QÁSIM AL-QUSHAYRÍ,

BY

REYNOLD A. NICHOLSON, M. A.

Lecturer in Persian in the University of Cambridge, and some time Fellow of Trinity College, Cambridge.

LONDON:
46, Great Russell Street,
LUZAC & Co.

LEIDE:
LIBRAIRIE ET IMPRIMERIE
ci-devant
E. J. BRILL.

1907.

BP
189
.4
F4
1905
V. 2

711766

PRINTED BY E. J. BRILL. — LEYDEN (Holland).

ERRATA AND ADDENDA.

Part I.

P. 7, note 1. Delete the words, "which is the second work", etc. The work in question is the *Ḥálát u Sukhanán-i Shaykh Abú Sa'íd*. It was published by Zhukovski in 1899.

Part II.

P. 3, l. 6. For "Khawáṣṣ" read "Khawwáṣ".

P. 3, note 1. Instead of "the text of the latter MS." read "the text of the Lahore lithograph".

P. 13. An example of the rare verb برسیدن occurs in Jámí's *Nafaḥát*, ed. by Nassau Lees, p. 219, l. 2.

PREFACE

BY THE EDITOR OF THE SERIES.

As I stated in the Preface to the last volume of my *Persian Historical Texts* (Part I of ʿAwfí's *Lubábu l-Albáb*, 1906, p. 10), I intend to close this Series (at any rate for the present) with this fifth volume, containing the second half of Shaykh Farídu'd-Dín 'Aṭṭár's *Tadhkiratu 'l-Awliyá*, edited by my friend and colleague Mr. R. A. Nicholson. My chief reason for so doing is, as I remarked in the passage to which I have just referred, that the *Gibb Memorial Trust*, founded by the piety and endowed by the liberality of the late Mrs. Jane Gibb, is catholic enough to include in its scope, and wealthy enough to clothe in print, any work which could appropriately be included in this Series, of much more limited and modest scope, which I inaugurated six years ago by the publication of Dawlatsháh's *Memoirs of the Poets*. Financially the experiment cannot be regarded as a success: I suppose that the five volumes have cost about £750 to produce, out of which I doubt if one-tenth has been recovered. This is a matter of comparatively small importance, if they have served a useful purpose and furthered the studies which they were designed to promote; but it shews that at present Oriental letters cannot flourish in Europe without external support, such as, by the liberality of the late Mrs. Jane Gibb, is now assured to them, in so far as Arabic, Persian and Turkish are concerned.

In closing the Series, I desire to express my sincere thanks to all who have aided me in my enterprise, and especially to my collaborators, Mr. R. A. Nicholson and Mírzá Muḥammad; to other scholars such in Professor de Goeje, the late M. Platon Melioransky and the late Shaykh Ḥasan Tawfiq, who have helped me with individual obscure passages in the texts published; to the Libraries which have, with degrees of liberality varying from the unbounded complaisance of the India Office, the Royal Asiatic Society and the University of Leyden, and the wisely-conditioned generosity of Berlin, to the unaccomodating rigidity of the British Museum and the John Rylands Library at Manchester, contributed to the success of my project; and, last but not least, to Messrs. Brill of Leyden, to whose careful and artistic work the volumes owe so much in respect to form.

One word more as to Libraries. Those Libraries which refuse to lend their treasures, under proper safeguards, to responsible and accredited scholars, deprive those treasures of half their value. No effort should be spared by those who desire the diffusion of learning to bring all valuable manuscripts over which they have any control into the ultimate possession of such Libraries as those of the India Office, the Royal Asiatic Society and the Cambridge University Library which are willing to lend them under proper conditions. To guard against possible illiberal and obscurantist tendencies in the future, I would suggest that other possessors of rare manuscripts should bequeath them to the Library of their choice under some such terms as the following, which form part of my own testamentary dispositions: —

"I bequeath my collection of Oriental manuscripts to the "University Library of Cambridge on condition that the said "Library do consent and promise to render them freely "accessible in the Library to students of Oriental languages, "and to lend them outside the Library to properly accredited

"scholars, under such conditions and guarantees as may from "time to time appear desirable. Should this condition not be "accepted by the University Library, or should the rules of that "Library be at any time so modified as to prevent or hinder "the lending of its manuscripts to scholars outside the "Library, these manuscripts shall revert to the Library of "the University of Leyden in the Kingdom of Holland".

Only by some such alternative bequest can the testator make his will effective, by appointing a reversionary legatee guardian of the virtue of that institution or individual which primarily benefits under his will. The method is not new: I learned it from the Library of Corpus Christi College, Cambridge, where, unhappily, it was employed in a diametrically opposite sense, and results in the manuscripts being placed under double locks, the keys of which are in different hands; though it is only fair to add that, in recent times at any rate, all that is possible has been done by the librarians to mitigate the severity of these regulations.

EDWARD G. BROWNE.

CAMBRIDGE, August 3, 1907.

PREFACE.

Forty of the seventy-two biographies comprised in the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* appeared in Part I of this edition, which was published two years ago. The present volume includes the remainder of the work, together with a Supplement or Appendix containing twenty-five additional biographies. Information as to the MSS. on which my edition of the *Tadhkira* is based will be found in the Preface to Part I (pp. 8–10) and need not be repeated here. What I have now to say regarding the constitution of the text applies exclusively to the Supplement, which is appended to some (but comparatively few) MSS. of the original work.

I have had the following texts at my disposal:

(1) A MS. belonging to the Berlin Royal Library, numbered 581 in Pertsch's *Verzeichniss der Persischen Handschriften*, where it is described at p. 549. I shall denote it by the abbreviation **K**.

This fine old MS. is dated Dhu 'l-Qa'da, 710 A.H. (April, 1311 A.D.). The copyist calls himself Maḥmúd b. Abi 'l-Qásim b. ʿ'Isá (?) b. Ḥusayn b. Abi 'l-Qásim الكهرادي al-ʿAtíqí.

(2) A MS. belonging to the India Office Library, numbered 1051 in Ethé's Catalogue, where it is described at p. 622. In referring to it I use the abbreviation **I**.

This is one of the six MSS. which have been collated for the present edition of the *Tadhkira* (see Preface to Part I, p. 9). It is dated 1091 A.H. = 1680 A.D. The Supplement, written in a small but fairly legible hand approximating to *Shikasta*, has been added by other copyists.

(3) The Lahore lithograph (1889), denoted by the abbreviation **H**.

(4) The Bombay edition (1321 A. H.), which agrees with **H.** almost word for word.

I have also consulted occasionally another Berlin MS. (numbered 582 in Pertsch's *Verzeichniss*), which contains an Appendix of 28 biographies and is dated 4th Ramaḍán, 1099 A. H. = 3rd July, 1688. This MS. I shall call **N.** The Bodleian MS. of ʿAṭṭár's *Kulliyyát* (N° 622 in Sachau and Ethé's Catalogue) was not readily available and I have made no use of it. It includes 23 additional biographies — one more than **K.**

The text of the Supplement as now printed is very different from that which I originally intended to publish. Before seeing the Berlin MS. (**K.**), I had transcribed the Supplement from the India Office MS. (**I.**), collated it with the Lahore edition (**H.**), and prepared a composite text which was considerably fuller than either of the two. This text, however, seemed to me unsatisfactory on several grounds and especially because it offered a modernised version wholly out of keeping with the archaic language and style of the ancient manuscripts from which my edition of the *Tadhkira* is derived. Accordingly, I asked the authorities of the Berlin Royal Library to lend the manuscript **K.** for a period of three months to the Cambridge University Library, so that I might have an opportunity of copying the Supplement, if necessary, and of forming an authentic and harmonious text. My expectations were not disappointed. I found in **K.** a text of the same period and character as the Leyden MS. (**L.**) and comprising, moreover, a large amount of matter that was wanting in **IH.** The Supplement, as published in this volume, exhibits the text of **K.** with the corrections and emendations which have been indicated in the list of Variants [1]. I have incorporated all passages occurring in **I.** but not in **K.** [2], and have also taken from **I.** the articles on Abú Saʿíd b. Abi

[1] The copyist of **K.** wrote ڈ for ذ in certain cases (according to the rule observed in early Persian MSS.), but the dots over this letter have been removed in almost every instance by a later hand. I have restored the original spelling.

[2] These passages are noted in the list of Variants, as well as those which occur in **K.** only. When a passage occurs in **KI.** (but not in **H.**) or in **KH.** (but not in **I.**), the omission has usually been left unnoticed.

'l-Khayr, Abu 'l-Faḍl Ḥasan, and Muḥammad Báqir (pp. ٣٣٧ to ٣٣٩. *infra*), which **K.** omits [1].

The arrangement of the articles in **K.** and **I.** is entirely dissimilar. **I.** gives them in the following order:

(1) Abu 'l-Ḥasan Khurqání (2) Mimshád Dínawarí (3) Ibráhim Khawáṣṣ (4) Abú Bakr Shiblí (5) Abú Sa'íd b. Abi 'l-Khayr (6) Abu 'l-'Abbás Qaṣṣáb (7) Abú 'Alí Daqqáq (8) Abú Naṣr Sarráj (9) Abu 'l-Faḍl Ḥasan (10) Abu 'l-Qásim Naṣrábádí (11) Abú Ḥamza Baghdádí (12) Abú Bakr Ṭamastání (13) Ibráhím Shaybání (14 Abú 'Amr Nujayd (15) Abu 'l-Ḥasan 'Alí al-Ṣá'igh (16) Abú Bakr Wásiṭí (17) Abú Ja'far Khuldí (18) Abú 'Alí Rúdbárí (19) Abu 'l-Ḥasan Ḥuṣrí (20) Abú Isḥáq Shahryár Kázarúní (21) Abu 'l-'Abbás Sayyárí (22) Abu 'l-'Abbás Nahávandí (23) Abú 'Alí Thaqafí (24) Abú Bakr Ṣaydalání (25) Muḥammad Báqir.

Of these 25 articles **K.** leaves out N°s 5, 9, 12, and 25; but it should be remarked that N° 12 is virtually a replica of N° 24, wich is the 9th article in **K.** On the other hand **K.** has one article, that on Abú 'Uthmán Maghribí, which is wanting in **I.**, though it is included in the Lahore and Bombay editions [2]. These contain an article on Abú 'Amr Zajjájí, omitted by **KI.**, together with the same biographies of Abu 'l-Khayr Aqṭa' and 'Abdulláh Rau'adí (Turúghbadhí) which appear in the Leyden MS. of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* and are printed on pp. ٩٩—١٠٣ of the present volume.

As regards the question whether the Supplement was composed by Farídu'ddín 'Aṭṭár himself or by some one else, we have scarcely any direct evidence. The title in **K.** (f. 259*b*) runs thus:
ذكر متاخران از مشايخ كبار رحمة الله عليهم اجمعين على يد اضعف الخلايق واحقرهم الراجى الى عفو الله تعالى وغفرانه محمود بن ابى القسم بن عيسى (؟) بن حسين بن ابى القسم الكعربانى العتبعى.

---

[1] Both **K.** and **I.** have the article in Abú Isḥáq Shahryár Kázarúní, but I have followed the text of the latter MS., which is very much fuller in this instance.

[2] The table of contents in **K.** (f. 259*b*) includes two articles (on Abú Ḥátim Madaní and Abú Ḥamza-i Zayd) which are not to be found in the MS.; while another, purporting to give an account of Aḥmad Ḥawárí, is really devoted to Abu 'l-'Abbás Sayyárí.

Pertsch supposes that this Maḥmúd b. Abi 'l-Qásim may possibly be the author of the Supplement, but the words على يد الخ show clearly enough that he is only the copyist. Moreover, there is at least one case in which the author of the Supplement refers to an explanation already given by himself in the *Tadhkiratu 'l-Awliyá:* و شرح اين در پيش دادم ايم (p. **186**, 21; cf. Part I, p. **176**, 5 sqq.) [1]. On pp. **260**, **19**—**261**, 18 we find a long and very characteristic elucidation of Abú Ḥamza Baghdádí's saying, ربّ العزّة جبرا ديدم. The Supplement was written by a Sunní (cf. Part II, p. **173**, 10 sqq.); and ʿAṭṭár was certainly a Sunní when he composed the *Tadhkiratu 'l-Awliyá:* he exhorts the reader to be a pure Sunní (سُنّی باش) [2]. Both works, so far as I can judge, are identical in method and style. The fact that the Supplement was unknown to Ḥájjí Khalífa affords no adequate ground for suspecting its genuineness; nor would it be reasonable to dispute ʿAṭṭár's authorship because a definition of Ṣúfiism, which the *Tadhkira* (Part II, p. **130**, 24) assigns to Abú ʿAbdalláh b. Khafíf, appears in the Supplement (*ibid.*, p. **286**, 9) under the name of Abú ʿAlí Rúdbárí. It is not unlikely, however, that the Supplement as ʿAṭṭár left it has undergone many changes in the course of time. New biographies may have been added and part of the original stock replaced or amplified by fresh materials. The extremely diverse arrangement and size of the articles in our MSS. and the varying disposition of their contents point in this direction. Fortunately we possess in **K**. a text of unique authority, which was written within a century of ʿAṭṭár's death and may probably be regarded as a faithful transcript of his work. Although in this ancient MS. the Supplement is entitled ذكر متاخّران از مشايخ كبار, 'Biographies of the great Shaykhs of latter days', it contains the lives of several persons who died before 300 A. H., the earliest being Abú Ḥamza of Baghdád († 289 A. H.), while the most recent are Abu 'l-Ḥasan Khurqání († 425 A. H.), Abú Isḥáq Shahryár Kázarúní († 426 A. H.), and Abú Saʿíd b. Abi 'l-Khayr († 440 A. H.).

---

[1] Cf. also Part II, p. **211**, 14 sqq.: و معنى ثمان است كه در انا الحقّ حسين منصور شرح دادم.

[2] See Part I, **10**, 24.

This second and final instalment of ʿAṭṭár's work is full of interest to students of Ṣúfiism. Particular mention may be made of the excellent articles on Junayd (pp. ٥—٣٦). Ḥusayn b. Manṣúr al-Ḥalláj (pp. ٣٦—٤٥), Shiblí (pp. ٤٦.—٤٨), and Abú ʿAlí Daqqáq (pp. ٤٨٧—٥٠١), but in my opinion the most remarkable of all is that on Abu 'l-Ḥasan Khurqání pp. ٥٠١—٥٢٥), [1] which draws a complete picture of the Oriental pantheist, blasphemous and arrogant, but inspired by his visions of the Truth and often uttering them in language that is splendidly poetical and sublime. I regret that many sayings and anecdotes of the last-named Ṣúfí are extant in **K.** alone and require considerable emendation which it was not in my power to bestow [2]. The memoir of Abú Saʿíd b. Abi 'l-Khayr is mainly an excerpt from the *Asráru 'l-Tawḥíd fí Maqámáti 'l-Shaykh Abí Saʿíd* composed by his descendant Muḥammad b. al-Munawwar b. Abí Saʿíd b. Abí Ṭáhir b. Abí Saʿíd b. Abi 'l-Khayr, between 553 and 599 A.H., and published by Shukovski in 1899. This notice is wanting in **K.** as well as in the Lahore and Bombay lithographs, but occurs in **I.**, whence my text has been transcribed. **N.** offers a far more copious version, covering forty folios (263*a* to 303*b*). I have compared the text of **I.** with the corresponding passages in the *Asráru 'l-Tawḥíd*, and have given references, together with notes of the principal variants, in the list printed below.

In the Preface to Part I. I called attention to the archaic language of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*, and I shall now set forth some of these peculiarities in greater detail.

(I) *Archaisms of spelling.*

(*a*) The Letters.

ا is used as a prosthetic vowel in اُتُرشی for تُرشی, استار for ستان, اشکال and اشکیل for شکال, اُشتاب for شتاب, سپاهسالار for اسپهسالار, ستان for استان.

---

[1] The correct form of the *nisba* is Khurqání, not Kharaqání.

[2] The British Museum MS. Or. 249 (Rieu's *Persian Catalogue*, p. 342), a biography, dated 698 A.H., of the same Abu 'l-Ḥasan, is so defectively written as to be useless for purposes of collation.

ب is uniformly written for پ in the older MSS. It stands for و in بزیدن and کبجه; and نبشتن frequently occurs instead of نوشتن.

ت is often interchanged with ط, *e.g.*, غلتیدن and غلطیدن, تسو and طسو, تغری and طغری. It is commonly omitted in the comparative and superlative after ت or د, *e.g.*, دوستر, سختر, زشتریں. We also find خصد for خفتد and عشد for عشتد.

چ and ج are not distinguished in the older MSS., which write ج throughout. ج takes the place of ز in پاجده for پانزده and واجر (*wáchár*) for بزار; and of ش in عجده for عشتد and کاجکی (*káchkí*) for کاشکی.

د is written ذ in Persian words when it is preceded by a vowel and not followed by another consonant in the same syllable.

ژ replaces چ in کژاوه and ش in هژده (for هشتد).

ف is substituted for ب in زفان and for پ in اسفهسالار.

ك and گ are not distinguished. گ is used for Arabic ج in گزر (for جزر, 'carrots') and گزیت (for جزیة, 'poll-tax').

ل takes the place of ر in خلیطه,

و for ب occurs in اشتروار, اشتروانی, خروار, ستوروانی, سرواز, سکوا, واز (for بازار), واجار (for باز), وا (for با), وا, نتوا, میزوانی, گرمود, کوین, وام (for بام), وام (for باز).

ی is frequently written for *hamza*: thus جایی, جویی, گوییذ, اعرابیی, وادییی; and *hamza* sometimes takes the place of ی, *e.g.*, نُماء for نُمای, گذاء for گذائی, بجاء for بجائی.

(*b*) Other peculiar spellings not included in the above list are آیی for آی, ایی for ای (2nd Person Singular of the Substantive Verb), مانذئی for مانذی, کهٔ for کی, توئی for توی, بنمیی for بنمی, نوم for تو ام, رسوایم for رسوام, کت for که ات, جت for جه ات, نیمن for نیم من, هیچیز for هیچ چیز, آمذست for آمذه است, دُست for دوست.

که and چه often lose their final ه, *e.g.*, آنک and آنچ, اینک and اینچ, ورک and ورچ, کبا, کجون, چکنم, چکرد. Instead of که we find کی and (rarely) کو, which is not a contraction of او که, since it is used as a conjunction in the two instances which I have noted (II **193**, 20; **213**, 15). The analogous form جو for چه also occurs (II **155**, 1 and 5; **163**, 15). Examples of جی will be found at I **3**, 23; **5**, 9, 10; **31**, 18; **51**, 12.

باز (for با and ب) is used as a preposition in nearly a dozen places, not only before the pronouns این, آن, and او, but also before nouns. See the alphabetical list *infra*.

(II) *Archaic verbal forms.*

Of these undoubtedly the most remarkable are three forms of the Past Conditional (see Preface to Part I, p. 6) which are unknown to the grammarians and have not, I think, been discovered in any other Persian work, *viz.* کردتی for کردی, کردمانی for کردیمی, and کردتنی for کردیدی. There is no example of کردشانی, which might be expected to occur instead of کردندی. The 2nd Person Plural, کردتنی, is found only in a single passage of one MS., namely **C.**, which at I **80**, 1 reads بودتنی for بودی. The forms in تی — are apparently wanting in **C.**, but occur in nearly all the other MSS. which I have used[1]; most frequently in **L.** My text supplies the following examples: I, **42**, 18, 19; **53**, 14; **59**, 5; **68**, 8; **72**, 14; **113**, 22; **116**, 15; **191**, 4; **247**, 1; **281**, 1; II, **14**, 19, 20; **84**, 1; **126**, 3 and 17. One would naturally suppose that کردتی was pronounced *kardatí* (not *kardtí*), inasmuch as ت represents the pronominal suffix; but in one place (I **113**, 22) **L.** writes کردتی with *sukún* of the *dál*. Reference to some of the passages cited above will show that another form of the 2nd Person singular occasionally appears side by side with کردتی — I mean کردئی or کردیی. These two variations are not uncommon in certain MSS. of ancient date (see, for instance, Prof. Browne's *Description of an old Persian Commentary on the Ḳur'án*, *J. R. A. S.* for 1894, p. 435, and my *Selected Poems from the Dīvāni Shamsi Tabrīz*, p. 100, last line). Examples of the form in

[1] **K.**, however, has none of these forms.

ملی — are so numerous [1] that I need only mention a very few: I **26**, 5 (cf. the variants on p. **26**), **229**, 22, **269**, 13, **324**, 16. All these forms are generally confined to Conditional or Optative sentences. It is seldom that we meet with cases like ما اورا از بهر زمین که ما در شدمانی دیوانگان شمردمانی (BC. at I **23**, 18) and گفتند بشومی این درین زمین گیاه نروید (II **327**, 11), where the Imperfect Indicative might be substituted without prejudice to the sense.

Other Conditional forms deserving of notice are those for which کنندی کنندی کنندی کنمی stand as types: the 1st and 2nd Persons Plural, کنیمی and کنیدی, do not occur in this work. I may give a few references: I **93**, 2; **113**, 3; **161**, 6; **303**, 18; II **10**, 13, 21, 22; **88**, 7; **193**, 10, 11; **245**, 3; **254**, 19.

استی (3d Pers. Singular) is not uncommon (*e. g.* I **61**, 6; **275**, 14; **383**, 16; II **61**, 13; **307**, 16); so امی (I **79**, 25). Pluperfects with the Conditional suffix appear at I **29**, 23; **213**, 19; II **166**, 5, 6; **174**, 22.

The 2nd Person Plural frequently in the Leyden MS. (**L.**) takes the ending یت — instead of یذ —; see, *e. g.*, I **18**, 22, 23; **19**, 1; **39**, 3, 4; **64**, 8; **91**, 2; **91**, 21; **101**, 14—**102**, 1. Cf. Preface to Part I, p. 7.

می (شی) is prefixed to the Perfect (II **193**, 6; **203**, 3; **261**, 11); to the Pluperfect (I **29**, 7; II **201**, 20); and to the Future Perfect (II **193**, 14). Several words may intervene between شی and the verb (II **201**, 24; **229**, 18).

ب is often prefixed to the Infinitive and occasionally to the Perfect (II **223**, 13) and Future Perfect (II **249**, 18). We meet with many such forms as بنه خواستمی, بندمّ, بنه خوامّ, بنمانذ.

ا is sometimes suffixed to the 2nd Person Singular of the Past and Aorist Tenses, *e. g.* نترسیا (**C.** at I **120**, 23); گفتیا (II **220**, 13); نگوییا (II **229**, 24).

The Pluperfect of بوذن, which is not used in classical and modern Persian, occurs at I **200**, 6.

---

[1] Numerous, that is to say, in the MSS. which I have collated. **L.** has comparatively few examples, but in **C.** the 1st Person Plural of the Past Conditional *always*, I think, takes this irregular form.

(III). *Archaic, rare, and peculiar constructions.*

(*a*) The use of the particle را in the Nominative case is mentioned by Shukovski in his Preface to the *Asráru 'l-Tawḥíd*, p. 7, where several examples are quoted. Traces of the same usage exist in the Leyden MS. of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* but do not appear in my text, since I formerly regarded them as errors of the copyist. A single exception occurs at I **217**, 17: نقلست که مذنی احمدرا آرزوی عبد الله مبارك می کرد. Although these readings are not supported by any other MS., it is probable that they are genuine. The following instances are the only ones that I can recall at present:

ویرا با من کار ندارد (**L.** at I **67**, 5).
ویرا کشت سلطنیان خورده است (**L.** at I **180**, 21).
ابلیسرا با آن همه طاعت دید آنچ دید (**L.** at I **250**, 1).

(*b*) The oblique case in را is sometimes used after prepositions, *e.g.*, از بهرِ چرا (I **69**, 17), برای اللهرا (II **203**, 22), از جهت تبرّکرا (I **56**, 6).

(*c*) The pronouns ما and شما are followed by verbs in the Singular number (I **79**, 25; **80**, 1; **191**, 4; II **246**, 16), and آنك by a verb in the Plural (I **20**, 21, 22). Double pronouns occur, *e.g.* و نیزش از آن بس خبر وی نیافتم (I **21**, 12). An unusual inversion is seen in the sentence از برای آنکس که بر منبر آمذیم حاضر نیست (I **299**, 8) for آنکس که از برای او بر منبر الخ. Cf. ای مرد این کار از بهر آنك می کنی آنکس بس نیکو مهتری است (I **51**, 22). The contraction جت for چه آن has already been mentioned: it occurs in the phrase خواه جت آرزو است (I **58**, 20), 'Ask what you please'. The plurals of این and آن are always, I think, اینها and آنها, not اینان and آنان.

(*d*) The Comparative termination تر is added to nouns, *e.g.* فریضهتر (II **196**, 6). There is a striking illustration of this usage in a ghazal by Jalálu'ddín Rúmí, beginning:

عشق جنست و عشق تو جنتر * لطف درمان و از تو درمانتر
کافرینهای زلف کافرِ تو * گشته ز ایمان جمله ایمانتر

(*e*) Three instances occur of an archaic construction, which has hitherto been considered peculiar to poetry of an early epoch (Firdawsí, Anwarí, and Sa'dí). Salemann and Shukovski (*Persische Grammatik*, p. 58) give among other examples:

القصّه باز گشتم و آمد بخانه زود

'In short, I turned back and came quickly home'.

گل دیدم و مست شد ببوئی

'I saw the Rose and was intoxicated by the scent'.

Similarly we find in the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*:

بردند و رفت (II **37**, 13), '*they carried (it) off and departed*'.

بشتند و گفت بر بشتند و گفت (II **161**, 22), '*the disciples shut the door and said*'.

در آمدند و گفت (II **181**, 22), '*they came in and said*'.

Taking into account the age and authority of the MSS. (**L.** and **K.**) in which these readings are found, I am not disposed to admit that emendation is necessary.

(*f*) Prepositions are occasionally placed after their nouns, *e.g.* بتن تو درست (II **246**, 10); بلوح درست (II **249**, 2). They are now and then omitted, *e.g.* رفت خانهٔ که در نجف بود (I **107**, 9); جون باز خانه شد (II **18**, 20).

(*g*) گشکی followed by که occurs at I **161**, 6 and **241**, 5. I have noted several examples of اگر چه or و اگر چه in the sense of 'although': *e.g.*, I **31**, 14; **131**, 4; **272**, 8; II **165**, 4; **255**, 9.

The following list of archaic and rare words or phrases includes many which scarcely deserve either of these epithets, but in drawing it up I have been influenced by the consideration that it may some day be of service to the author of a scientific Persian lexicon in which the usage of every word will be illustrated by examples cited from trustworthy texts.

آب نیلک (I **282**, 19), 'of aquose nature'.

اباحتی (I **123**, 1), 'one who permits every kind of licence', 'antinomian'.

آتشی for تُرشی (P. at I **44**, 10).

آتش رنگ (I **282**, 19), ‹of fiery complexion'.

آدینه for Arabic جُمُعة (I **31**, 23; II **169**, 9; **200**, 18; **253**, 1, *et passim*).

آراستگی (I **30**, 7), ‹being well equipped', ‚preparedness'.

آرزو کردن, ‹to excite desire' (I **109**, 8; **134**, 3; **149**, 22; **248**, 19; II **156**, 22; **256**, 11).

آس کردن (I **253**, 11), ‹to grind'.

استا for استاذ (II **319**, 2); a doubtful reading.

استاذ *used adjectivally* (I **190**, 1).

استلن (I **247**, 7), ‹*supinus*'. Cf. ستلن.

استر (I **217**, 5), ‹lining'.

استه (I **23**, 21, 24), ‹a date-stone'.

استوار داشتن (I **32**, 5; **106**, 2), ‹to have faith in'.

اسفسلار for سپاهسالار (P. at I **6**, 22; II **215**, 25).

اسوه for آسوده (II **179**, 23).

اشتاب for شتاب (I **221**, 14).

اشتوار (I **196**, 10), ‹camel-load'.

اشتوارا (I **16**, 13), ‹the herding of camels'.

اشتی (I **50**, 23; **107**, 17) ‹peace'.

اشکری for آشکارا (II **241**, 22).

اشکل for شکل (I **290**, 15, note).

اشکیل for شکل (L. at I **290**, 15), ‹hobble', ‹shackle'.

اشنان (II **192**, 20 and 21), ‹alkali' *used for washing clothes*.

آشوب (II **294**, 18), ‹disturbance'.

آغشتن (I **87**, 14; II **330**, 8), ‹to moisten', ‹to wet'.

افسوس (I **98**, 12), ‹mockery'.

آگاهیدن (I **147**, 17), ‹to inform'.

آگندن (I **172**, 19), ‹to stop up'.

آماده (I **101**, 13; **299**, 13), ‹to make ready'.

آماس (I **290**, 11), ‹tumour'.

آمرزش (I **79**, 22), ‹forgiveness'.

امروز (I **249**, 10), ‹*hodiernus*'.

آموختن *with accusative and* در (I **29**, 17, 18; **88**, 22; **213**, 2).

آموزیدن (I **209**, 24), ‹to teach' *with accusative and* در.

آمیختگی (C. at I **81**, 18), ‹impurity'.
آمیزش (II **329**, 15), ‹intercourse'.
انباز (I **91**, 24), ‹copartner' = Arabic شریك.
انباشتن (I **140**, 19), ‹to fill'.
انبر (I **323**, 21), ‹pincers used by a blacksmith'.
انبوه (II **193**, 15; **212**, 19), ‹crowd' *of people;* ‹full blast' *of wind.*
انبوهی (I **27**, 19), ‹multitude'.
اندکی (I **256**, 9; **296**, 13), ‹a few'.
اندودن (I **217**, 13), ‹to plaster'.
انگاشتن (I **177**, 16, 20; **246**, 16; **249**, 3), ‹to think'.
انگشترین (I **119**, 24), ‹a ring'.
انگشت نمای (I **193**, 2; **236**, 18), ‹famous' = the Arabic مُشارٌ إِلَيْهِ.
انگیزانیدن (I **209**, 23; II **78**, 11), ‹to raise', ‹to rouse'.
آوارد (I **290**, 5), ‹dismayed'. [The true reading, however, is probably آوازد].
اوام for وام ‹debt' (I **255**, 13).
اوام‌دار (I **50**, 18), ‹debtor'.
آوردبُرد (II **248**, 19), ‹agitation'.
اوفتادن for افتادن (I **46**, 5; **88**, 10; **116**, 11, and often).
اولیا used as a singular noun = ‹saint' (II **311**, 12). Cf. the Turkish *evliyá.*
اومید for امید (I **103**, 9; **281**, 6, 7; II **215**, 13).
آویزیدن (I **92**, 1), ‹to attach'.
آویزش (I **189**, 19), ‹attachment'.
ایزار for إِزار (I **63**, 23; II **129**, 15; **205**, 7 sqq.).
ایزاربای (I **217**, 6; II **59**, 11), ‹trousers'.
ایستادگی (I **155**, 11), apparently meaning ‹stiffness'. The word has its literal sense ‹standing' at II **194**, 8 and 9.

باب‌زن (I **315**, 13), ‹spit'.
بادبیزن (I **283**, 21), ‹fan'.
بادنجن (II **252**, 9, 11, 14), ‹tomato'.
بادید for پدید (II **168**, 12; **229**, 14).
بار خدای (I **53**, 12; **59**, 3, *et passim*), ‹God Almighty'.
بارکشی (I **266**, 17), ‹endurance of burdens'.

بارنمد 'pomp', 'pageantry' (I **39**, 3); 'boasting' (I **147**, 12).

باز *preposition* (I **11**, 14; **13**, 20; **25**, 8; **54**, 20, 21; **88**, 6; **144**, 20; **151**, 6; **323**, 10; **C.** at II **15**, 7; **C.** at II **61**, 1).

باز خواست (I **89**, 14), 'quest'.

باز داشتن *intransitive verb* (I **110**, 9; **150**, 16).

بازدید for پدید (II **333**, 10).

بازدیدار for پدید (**P.** at I **19**, 18 and **90**, 6).

بازدشت (I **272**, 18), 'refuge'.

با سخت for با سنگ (**L.** at I **170**, 22), but this form is very doubtful.

باشیذن for بوذن (I **94**, 22; **C.** at II **115**, 7 and **127**, 8, 11).

بافندگی (II **112**, 11), 'the trade of a weaver'.

باقی The phrase در باقی کردن, 'to give over', 'to put aside', occurs at I **121**, 19 and **267**, 20; so در باق شذن (II **17**, 2).

بالیذن (I **310**, 23; II **117**, 8), 'to grow'.

باورداشت (I **218**, 5), 'belief'.

بایستن *used personally* (I **61**, 22; **62**, 1).

برخ (II **252**, 3), 'a small piece', 'an atom'.

برخوردار (I **250**, 10), 'sensual'.

برخورداری (I **37**, 18), 'felicity'.

بَرْدابَرْد (II **251**, 11) 'begone'. This, not بُردابُرد, seems to be the correct reading. See Vullers under بَرْد.

برزیذن for ورزیذن (II **227**, 24).

بُرسیذن (I **173**, 22; **239**, 12; II **191**, 23; **207**, 6; **329**, 2), 'to come to an end', 'to cease'. No other examples of this verb are known to me. In the passages cited above it is impossible, I think, to regard برسیذ as belonging to رسیذن.

برومند (I **89**, 10), 'prosperous', 'fortunate'.

بزرگ *used adverbially* = 'very' (II **90**, 7).

بزرگ داشت (I **191**, 25), 'holding in respect'.

بس کردن (I **234**, 7), 'to make an end', 'to cease'.

بسنده (I **170**, 20; II **76**, 13; **170**, 11), ‹sufficient'. Cf. پسنده.

بسنده کردن *followed by* ب or بر, ‹to be satisfied with' (I **116**, 7; **220**, 7; II **60**, 6 and 24; **99**, 1 and 2).

بُسیار thus pointed occurs frequently in **K**.

بسیارخواب (I **21**, 19), ‹sleeping much'.

بلارك (I **179**, 9), ‹sword'.

بو الحسنو for ابو الحسن (II **211**, 25).

بوته (I **174**, 7; II **34**, 10), ‹crucible'.

بوذ (II **273**, 23, and elsewhere), ‹being'.

بوربپرده synonymous with حصیر, ‹a vein in the eye' (**I**. at I **63**, 13).

بوك for بوذ که, ‹maybe', ‹perhaps' (I **63**, 22).

بی برگی (I **313**, 20), ‹indigence'.

بیزار followed by از ‹quit of', ‹clear of' (I **5**, 19; **43**, 23; **207**, 7, and often).

بیمارپرسی (I **70**, 25), ‹visiting a sick person to inquire how he is'.

بیمنك (I **49**, 13), ‹afraid', ‹timorous'.

بی نهایتی (I **175**, 9), ‹infinity'.

بی نوائی (I **313**, 21), ‹poverty'.

[پ is not distinguished from ب in most MSS.]

پاره دوختن ‹to stitch', followed by an accusative (I **105**, 17).

پاره دوزی (I **182**, 12, 15), ‹clothes-mending'.

پاکباز (I **288**, 5; II **135**, 6), ‹one who loves *God* disinterestedly'.

پـُـوذن (II **34**, 10), ‹to purify'.

پالیزبانی (**P**. at I **90**, 7), ‹the trade of a gardener'.

پالیزبانی (**C**. at I **90**, 7) = پالیزبانی.

پانجده for پانزده (I **245**, 10; II **86**, 7).

پای افزار (II **169**, 12; **187**, 19), ‹shoes'.

پای مزد (I **49**, 21; **50**, 3), ‹remuneration for making a journey'.

پایندان (I **55**, 13), ‹surety'. See note *ad loc.*

پـُـتك (I **139**, 7; **323**, 22), ‹hammer'.

پدروذ (I **107**, 13), ‹farewell'.

پُراپُر (II **41**, 3), ‹brimful'.
پرستار (I **302**, 12), ‹servant'.
پرواز (I **156**, 12), ‹flight'.

پُستان ‹breast' *of a woman*, thus pointed in **K.** at II **252**, 10.
پسند = پسندیدہ (I **80**, 19; **177**, 20).
پسندگار, ‹satisfied' (II **105**, 16). This reading seems preferable to پسند کار.

پشمانند (**C.** at II **56**, 15), ‹a cushion for the back of a beast of burden'.
پشولیدن (II **168**, 7; **191**, 15), ‹to trouble', ‹to disorder'.
پشیز (I **207**, 18), ‹counterfeit' *of coin*.
پف کردن (I **65**, 19; **77**, 25; **97**, 6), ‹to puff'.
پلاس دار (II **242**, 16), ‹one who wears a woollen garment', ‹a Ṣúfí'.
پلّہ (I **185**, 2), ‹the scale of a balance'.
پلید (I **145**, 20; **189**, 11), ‹unclean'.
پنداشت (II **267**, 9 *sqq.*, and elsewhere), ‚fancy', ‹conceit'.
پهن (I **273**, 25), ‹wide'.
پهنا (I **178**, 22), ‹width'.
پوشش (II **271**, 15), ‹veil'.
پیچ (**C.** at I **114**, 2) = پارۂ دوك, ‹a piece of spun thread'.
پیروزی (II **29**, 24), ‹victory'.
پیشوا (I **56**, 3), ‹a spiritual guide'.

تاب for تابہ (II **190**, 19).
تباخہ (II **293**, 19, 22), ‹a dish composed of eggs, etc.'
ترسگار (I **125**, 1; **192**, 24), ‹God-fearing'.
ترسگاری (I **315**, 1), ‹fear of God'.
ترہ (I **323**, 17), ‹green herbs'.
تریدوا (II **338**, 21), ‹a mess of bread, vinegar, herbs, etc.'
تشنہ *used as a noun* (I **249**, 19; **296**, 8).
تعبیہ (I **30**, 25), apparently = آمیختہ. So تعبیہ کردن, ‹to encase', ‹to deposit and arrange' *one thing in another*. (I **229**, 24).
تغاری (**CP.** at I **44**, 7), ‹vessel', ‹tub'.
تفسیذہ (I **323**, 22), ‹red-hot'. **BI.** have تفیذہ.

تن. At I **120**, 23, if the reading is sound, یا تن seems to be used in the sense of یا فلان.

تنگنای (I **145**, 8), 'narrow place'.

تنها. بتنها, 'alone', 'by one's self', occurs at I **215**, 22.

تنهی. نانِ تنهی, 'dry bread' (I **106**, 6).

توبره (I **146**, 18), 'bag'.

توبه‌کار (II **303**, 20), 'penitent'.

جاءگیر (II **305**, 16). I am uncertain as to the meaning of the word in this passage, but the sense may be: 'Whatever you give to a beggar, it is (like) an estate conferred on him'.

جداگانه (I **3**, 14; **9**, 23; **136**, 24), 'separately'.

جلاجلزن (**C.** at II **144**, 12), 'a cymbalist'.

جُنبنده (I **99**, 1), 'insect'.

[چ is not distinguished from ج in most MSS.]

چشم‌زخم (I **262**, 19; II **71**, 20; **230**, 9; **233**, 11), 'moment'.

چگونگی (I **175**, 3), 'quality'.

چو for چه (II **155**, 1 and 5; **163**, 15).

چوب‌پاره (II **136**, 24 seq.), apparently meaning 'scaffold'.

چیره = قادر, 'able' (I **211**, 14, note; II **105**, 12).

حرمت داشت (I **153**, 10; **215**, 22, etc.), 'respect'.

حرونی (I **156**, 22), 'disobedience'.

حُمّائی (**C.** at I **95**, 18), 'fever-stricken'.

حویج (I **51**, 15), 'herbs' *used for seasoning*.

خار for خوار *in compounds*. شکم‌خار (**LCI.** at II **57**, 20), 'glutton'.

خاکدان (I **100**, 5), 'dunghill'.

خاک روبه (II **327**, 15), 'rubbish', 'sweepings'.

خاییدن (II **209**, 10), 'to chew'. خائیدن occurs in the same sense (II **90**, 24).

خبث خانه = مبرز (I **58**, 4).

خبردار (II **251**, 15), ‹possessed of knowledge'.

خجل زده (I **51**, 19), ‹overcome with shame'.

خداوندگار (I **51**, 18), ‹the Lord'.

خر *used collectively* (II **242**, 17).

خراس (I **254**, 11), ‹a large mill'.

خرده شناسی (I **26**, 9), ‹acuteness'.

خرماستان (II **154**, 24), ‹a plantation of palm-trees'.

خرمن جاه (I **291**, 17), ‹granary'.

خشمگن (I **326**, 5), ‹angry'.

خفتن. The stem خفت is used in the Imperative, Aorist, and Present (I **20**, 18; **46**, 12; **48**, 18; **146**, 11).

خلیدن (I **12**, 15), ‹to prick'.

خلیطه for خریطه (P. at I **257**, 5). Cf. Vullers under خلیته.

خوابانیدن (II **117**, 11), ‹to make *a camel* kneel down' = Arabic أناخ.

خوار and خواره. The following compounds may be noted: بسیارخوار (I **21**, 19); پرخوار (I. at I **250**, 10); ذات خوار, صفات خوار, and صورت خوار (II **273**, 11); ربا خوار, ‹usurer' (I **50**, 14); روزی خواره (I **248**, 8); and مردم‌خوار (I **296**, 2).

خواست *noun* (I **71**, 4; **99**, 14, and elsewhere).

خواستن. A peculiar use of this verb occurs at I **120**, 21: خواستم تا اندك تغیّری در من بدید آید, ‹I was on the point of showing a little discomposure'; where خواستم تا is perhaps a translation of the Arabic كِدْتُ أَنْ.

خورد *verbal noun*, ‹eating' (I **259**, 3; II **124**, 2).

خوره (I **150**, 23; II **149**, 20), ‹leprosy', ‚gangrene'.

خوش آمد (I **4**, 1; **221**, 21), ‹pleasure'.

خویشوند (I **226**, 9), ‹kinsman'. خویش in the same sense (II **293**, 17, 19).

خویشتن ستائی (I **318**, 6), ‹self-praise',

خیره (I **87**, 23), ‹amazed'.

خیو (I **136**, 19), ‹saliva'.

داد و دهش *used as noun* (II **224**, 10). So دادن و دهش (II **238**, 20).

داد و ستد (II **226**, 12), ‹give-and-take'.

دانست *used as noun* (II **270**, 3).

دانستن = توانستن (I **152**, 4; **C.** at I **164**, 6; II **219**, 1).

درنیدن (I **302**, 17), ‹to tear'.

در بیست *noun* (I **51**, 5).

درخشیدن (II **26**, 7), ‹to shine'.

در خواست *noun* (I **71**, 4; II **94**, 13).

دردمندی (II **6**, 10), ‹mournfulness'.

درفش زدن (I **183**, 20), ‹to stitch'.

درفشیدن (I **286**, 24; II **46**, 19), ‹to shine'.

درودگری (I **90**, 7), ‹carpentry'.

در یافت *noun* (II **277**, 12).

دست آموز (II **336**, 12), ‹docile', ‹submissive'.

دست داشتن, ‹to abstain', ‹to desist', is frequently construed with the *iḍáfat*: *e.g.* دست بداشتنِ عمل, ‹to abstain from action' (I **83**, 2); زهد دست داشتنِ دنیا است, ‹asceticism consists in abstaining from the world' (II **60**, 14).

دستمال (II **161**, 8, 10), ‹handkerchief'.

دشخوار = دشوار (II **138**, 7).

دشمن کام (II **58**, 16), ‹miserable'.

دمه (II **326**, 20), ‹a blast of wind and snow'.

دنیادوست (I **41**, 12), ‹a world-lover'.

دنیادوستی (I **82**, 4), ‹love of the world'.

دُواج (I **11**, 13), ‹mantle'.

دوتاکیز (II **339**, 6), ‹one who plays at dice', ‹swindler'.

دوتره (II **305**, 24), ‹two-curled'.

دیذ *noun* (I **86**, 22; **337**, 7; II **35**, 1, etc.).

دیذه for دیذ ‹eye' (**CM.** at I **172**, 10). دیذگان ‹eyes' occurs at I **285**, 9.

دیکینه (**M.** at I **249**, 8 and 10), ‹*hesternus*'.

دینه (I **249**, 8 and 10), ‹*hesternus*'.

دیوانه ستن (II **172**, 3), ‹mad-house'.

رادآورد (I **328**, 1), ‹gift brought from a journey'.

رادگذر (I **246**, 13; **338**, 4), ‹passage', ‹route'.

رستخیز (I **91**, 14), ‹tumult'.

رُفت و روب (II **335**, 20), ‹sweeping'.
رِلو (I **60**, 1; **189**, 11), ‹a cloth', ‹a rag'.
رنج کش (II **81**, 21), ‹suffering vexation'.

رُهبان (II **12**, 21, note; **127**, 15; **167**, 15), ‹monk', ‹ascetic'.
رهوار (I **36**, 14), ‹going smoothly' *of a horse*.
رهی (I **173**, 6), ‹slave'.
روا (II **238**, 8), ‹going', ‹stirring' *of a market*.
روائی (I **221**, 21 sqq.), apparently = ‹power of walking'.
روزی ده (I **248**, 8), ‹giver of daily bread'.

زبانه‌زن (I **303**, 1), ‹darting tongues of flame', *epithet of Hell*.
زدودن (I **139**, 8), ‹to polish'.
زفان for زبان (I **45**, 19, 20; **48**, 23; **50**, 12, *et passim*).
زمین شکل (I **282**, 17), ‹earth-like'.
زیره‌با (I **326**, 25; **327**, 5), ‹a dish composed of cumin-seed and other ingredients'.

زنده جامه = مرقّع پوش (II **225**, 13).

ساختکی (I **33**, 19; **100**, 21; II **22**, 6; **77**, 11), ‹preparation', ‹readiness'.
ساز (I **101**, 22), ‹preparation'.
سالوس (II **114**, 2), ‹deceit'.
سامان (II **13**, 20), ‹power'.
ساییدن = سودن (C. at I **253**, 11).

سپری (I **284**, 1), ‹complete', ‹finished'; but the reading in doubtful.
سپندان دانه (I **306**, 13), ‹mustard-seed'.
ستان (I **217**, 6), ‹*supinus*'. Cf. استان.

سُتُره (I **146**, 17), ‹razor'.
ستروانی (C. at II **62**, 22), ‹the office of groom'.
ستیزه. The phrase بستیزهٔ ایشان (I **29**, 9) appears to signify ‹in spite of them'.
سخت انداز (I **150**, 25), ‹shooting *the bow* with force'.

سراسیمه (I **75**, 23; **87**, 1), ‘dazed’, ‘stupefied’.
سرشت (II **71**, 5), ‘constitution’.
سرِ معلم (I **287**, 17), ‘dunghill’.

سرواز for سرباز, ‘with the top open’ (**C.** at II **113**, 22).
سزیدن (II **107**, 7), ‘to be fitting’.
سطل (I **217**, 15), ‘a kind of vessel’.
سکبا (I **120**, 1), ‘a dish composed of meat, flour, *etc.*’. **P.** at *loc. cit.* has سکوا.
سکره (I **88**, 12; **115**, 23), ‘bowl’.
سندان (I **139**, 6), ‘anvil’.
سنگسر کردن (II **212**, 1), ‘to stone’.

سه, ‘three’, thus pointed occurs frequently in **K.**
سه‌پیه (I **246**, 12 sqq.), ‘tripod’.
سهمناك (I **151**, 4), ‘frightful’.
سوراخ کردن (I **118**, 17), ‘to pierce’.
سوزش (I **161**, 14), ‘burning’.
سیراب (I **175**, 5; **322**, 3), ‘satisfied as regards thirst’.
سیرخوردگی (I **305**, 12), ‘the state of having eaten one’s fill’.

سیم, ‘third’, thus pointed (**K.** at II **248**, 11).
سیمدار (I **71**, 18), ‘rich’.
سیه for سه, ‘three’ (**P.** at I **96**, 8).
سیه for سی, ‘thirty’ (**P.** at I **68**, 10).

شایستگی (I **63**, 11), ‘fitness’.
شایستن *used personally* (I **67**, 3, 16; **145**, 22, 25, *etc.*).
شبانه *used adverbially* = ‘at night’ or ‘during the night’ (I **33**, 7; II **84**, 20; **190**, 5; **204**, 20). So شبانه‌را (**C.** at II **83**, 21).
شبهنگام (**C.** at I **155**, 5), ‘night-time’.

شبنگ for شبانگاه (**K.** at II **233**, 3; **240**, 23).
شبهت انگیز (I **258**, 18), ‘suspected’ *of food supposed to be unlawful.*
شبیخون (II **33**, 21), ‘a nocturnal attack’.
شتاب زدگی (I **251**, 1; II **48**, 15), ‘haste’.
شتروان (I **16**, 20), ‘camel-herd’.

شست و شوی (II **335**, 20), ‘washing’.
شفایاب (**C.** at I **117**, 10), ‘healed’.
شگرف (I **69**, 19; **74**, 12; II **46**, 5, etc.), ‘great’, ‘marvellous’.
شگفته (II **312**, 14), ‘cheerful’.
شناخت (I **283**, 16; II **64**, 23, etc.), ‘knowledge’.

شناختن thus pointed (**K.** at II **153**, 9).
شناسا (I **111**, 11, *et passim*), ‘intelligent’, ‘knowing’.
شنوا (I **135**, 21), ‘hearing’ *adjective.*
شنوانیدن (II **38**, 9; **68**, 19; **261**, 7), ‘to make to hear’.
شنوایی (II **240**, 21; **247**, 11, 12), ‘hearing’ *noun.*
شنود (II **270**, 5), *verbal noun.* So شنید (I **86**, 22).
شوخ (I **84**, 9), ‘dirt’ *or* ‘rust’.
شوخگن (II **117**, 7; **254**, 12), ‘dirty’.
شوریدن (II **324**, 17), apparently ‘to squeeze *or* roll together’.
شیار کردن (II **202**, 15), ‘to plough’.
شیرمرد (I **6**, 17), ‘a mystical adept of the highest grade’.

صبری (I **174**, 10), ‘patience’.

طاق و طُرنب (I **77**, 11), ‘pomp’.
طل بقائی (I **77**, 15) in the sense of ‘empty flattery’.
طراق (I **189**, 22; **190**, 16), ‘crash’, ‘crack’.
طرقیدن (I **61**, 24), ‘to crack’, ‘to split’.
طغاری (I **44**, 7), ‘vessel’, ‘tub’.

طیّار (II **318**, 7), apparently = طیّارة, ‘canopy’, ‘portico’.

عاشق آسا (I **123**, 25), ‘lover-like’.
عماری (I **85**, 14), ‘litter’.
عورت پوش (I **282**, 24), ‘a covering for one’s nakedness’.

عیّارپیشه (I **294**, 14), ‘brigand’ *in a mystical sense.*

غاشیه داری (I **209**, 12), ‘service’, ‘obeisance’.
غریب نوازی (II **333**, 2), ‘kindness to strangers’.
غنودن (II **340**, 2), ‘to slumber’.

فتنه شدن (I **179**, 16; **316**, 11), ‘to become enamoured’.

فرا *preposition* (I **63**, 24; **138**, 8; II **220**, 20 and 21; **224**, 18, *etc.*).

فرا پیش (I **144**, 19; II **208**, 22).

فراتر, ‘nearer’ (II **150**, 23); ‘farther’ (II **190**, 14).

فرا کردن (I **138**, 23; **141**, 17), ‘to shut’.

فرا گرفتن (I **59**, 13), ‘to receive’.

فراخ شکم (II **154**, 14), ‘glutton’.

فراخنایی (II **265**, 7), ‘amplitude’.

فراموش (II **290**, 16), ‘forgetfulness’.

فرسودن (II **90**, 14; **133**, 17), ‘to decay’.

فریشته for فرشته (I **149**, 4—8; **163**, 17; **338**, 10, 11, *etc.*).

فسَرد (II **254**, 5), ‘tremor’; but see note *ad loc.*

فسوس (I **246**, 25), ‘mockery’.

فشاردن (I **271**, 12), ‘to squeeze’. So فشردن (II **294**, 16).

قباد for قبا (II **164**, 5), ‘a long coat’.

قرارگاه (II **118**, 13), ‘resting-place’.

قربوس (I **87**, 10), ‘saddle-bow’.

قو (C. at II **15**, 3), ‘the sound of a dog’s bark’.

کاچمی for کاشکی (I **30**, 2; **325**, 8).

کر و بار (I **62**, 9; **93**, 19; **183**, 18), ‘confusion’, ‘pomp’.

کرساز (I **47**, 21), ‘worker’ *used of God*. The abstract noun کارسازی occurs *ibid.*

کرکن (I **98**, 1), ‘workman’.

کارگر (I **140**, 20, 21), ‘effectual’.

کفرستان (I **198**, 11), ‘the country of the infidels’.

کلبذ (II **36**, 6; **269**, 11), ‘body’.

کلیو and کالیوه (I **75**, 23; II **312**, 9), ‘senseless’.

کویدن (I **115**, 23), ‘to excavate’.

کوین for کابین (I **85**, 14; **187**, 20), ‘dowry’.

کجاوه for کجاوه (I **238**, 9), ‘camel-litter’.

گرامین for گرامی (II **38**, 11), ‘precious’.

گرد *used as a noun* (II **249**, 21).

گلابه (I **66**, 10), ‘ball *or* skein of thread’.

کلاته (**C.** at I **155**, 12), ‘hamlet’.

کلاه‌دوزی (II **320**, 4), ‘the trade of a maker of caps’.

کل لن (II **326**, 19; **327**, 1), *name of a herb*; but the reading appears doubtful.

کله (**LI.** at II **100**, 19), = خوره, ‘gangrene’. See Vullers under کُلی and کُلن.

کلیدان (I **323**, 15), ‘key-hole’.

کماخورد (II **253**, 3), = ناسزا *or* کافر.

کمی (I **291**, 18), = استصغار, ‘contempt’.

کو for که ‘that’ (II **193**, 20; **213**, 5).

کوذك *used collectively* (I **45**, 16).

[The MSS. do not distinguish ك and گ].

گاونفس (I **328**, 8), ‘callous’, ‘unfeeling’.

گبرکی (**C.** at I **242**, 25 and **243**, 5; II **268**, 6; **281**, 2 and 7), ‘Magianism’.

گرسنه *used as a noun* (I **102**, 2; **215**, 24; **249**, 19; **305**, 10), ‘hunger’.

گرفت *used as a noun* (I **271**, 16).

گرمگاه (II **65**, 9), ‘noon’.

گریزه‌پای (II **131**, 21), ‘runaway’, ‘fugitive’ *of a slave*.

گزر (I **275**, 11) = Arabic جزر, ‘carrots’.

گزیت (**C.** at I **212**, 5 and 6), = Arabic جِزْيَة, ‘poll-tax’.

گشاده روئی (**C.** at I **36**, 6), ‘the state of having the face unveiled’.

گشایش (I **220**, 9), ‘revelation’, ‘initiation’ *into Ṣúfiism*.

گلزار (I **155**, 10), ‘a muddy place’; but گلزار is perhaps the more likely reading.

گنج (I **152**, 3), = گنجایش, ‘room’ ‘space’.

گورجای (I **7**, 5), ‘cemetery’.

گورخر (I **106**, 10), ‘wild ass’.

گیرا (I **298**, 17), ‘potent’.

لاف‌زنی (II **314**, 6), ‘boasting’.

لخت (II **339**, 21), ‘portion’.

لنجیدن (II **64**, 13), ‘to strut’ *or* ‘walk proudly’.

لنگیدن (I **219**, 5) has the same meaning as لنجیدن. Both words translate the Arabic تَبَخْتَرَ.

لون بلون (I **305**, 18), ‹various'.

مادرزاد (I **135**, 20), ‹inborn'.

ماندگی (I **63**, 13; **98**, 19), ‹fatigue'.

ماندن *transitive verb* (I **92**, 21; **97**. 24; **98**, 3; **105**, 21, *etc.*), ‹to leave'.

مردانه (II **213**, 24), ‹manly'.

مردان مرد (II **230**, 8), ‹a man among men', ‹a true man'.

مردان مرد *plural* (I **162**, 2; **267**, 15).

مرقعی (II **26**, 7), ‹one who wears a patched frock', ‹a dervish'.

مزیدن (I **159**, 3), ‹to suck'.

مشرب گه (I **164**, 23; II **275**, 2), ‹drinking-place'.

مکیدن (I **24**, 19), ‹to suck'.

مهمان. Note the phrases به مهمان رفتن, ‹to go as a guest' (I **246**, 5) and بمهمان آمدن, ‹to come as a guest' (I **289**, 14; **292**, 11).

مولودگه (II **111**, 20), ‹birth-place'.

میان تهی (I **297**, 5), ‹hollow', ‹unsubstantial'.

میراث خور (II **253**, 4), ‹heir'.

میزبانی (I **90**, 13; **328**, 14; II **271**, 19), ‹hospitality'.

میزوانی *in the same sense* (**C.** at I **90**, 13).

میویز for مویز (I **325**, 1 and 2; II **125**, 23 *sqq.*), ‹raisin'.

نبک (II **244**, 4; **247**, 9), ‹fearless'. So نباکی, ‹fearlessness' (II **244**, 6).

نیکار (I **43**, 8), ‹good-for-nothing'.

نبود (I **163**, 11), ‹non-existent'; (II **273**, 24), ‹non-existence'.

نپروا (I **169**, 7), ‹heedless'.

نپوشیدگی (I **36**, 6), ‹unveiledness'.

نخورانی (I **267**, 4), ‹abstention from food'.

نخورائی (**C.** *ibid.*).

نشنیده کردن (I **87**, 2), ‹to make as though one had not heard'. Cf. خودرا ندیده آورد (II **314**, 25).

نافرمان برداری (I **272**, 3), ‹disobedience'.

نانوا (I **90**, 17; **257**, 6), ‹a baker'.

ناوجه (I **111**, 8), ‹improper ways'.

نایفت *noun* (II **28**, 6; **45**, 18; **316**, 22); *adjective* (II **14**, 25).

نخجیر (I **64**, 19), ‹mountain-goat'.

نزار (I **279**, 14), ‹emaciated'.

نَستی in verse for نیستی (C. at I **16**, 3).

نسخ پذیر (II **269**, 1), ‹capable of being annulled'.

نسیه (I **52**, 15; II **226**, 14), ‹credit'.

نشان پذیر (II **272**, 22 and 23), ‹capable of being signified'.

نشستگاه (II **239**, 12), ‹*séant*'.

نشسته (B. at I **80**, 17), ‹sitting', ‹session'.

نظارگی (I **6**, 24), ‹spectator', ‹one who holds in regard'.

نفیر (I **211**, 5), ‹a cry of distress'.

نکوهش (I **303**, 11), ‹blame'.

نگهدار (II **303**, 1), ‹guardian'.

نگهداشت (I **233**, 18; II **30**, 11; **106**, 20), ‹restraint', ‹observance'.

نگرش (I **172**, 15), ‹regard'.

نگونسار = نگونسار (I **105**, 22, and often).

نمدین (I **238**, 11), ‹made of felt'.

نمود (I **95**, 11; II **273**, 2) and نموده (II **273**, 3), ‹apparition', ‹phantasm'.

نیار (C. at I **159**, 4), ‹emaciation'.

نیلی (I **76**, 9, 11, 16), ‹pillow', mattress'.

نیلین (C. *ibid.*).

نواخت *noun* (I **94**, 13, 14; **237**, 24; II **61**, 23).

نوپیشه (I **292**, 3), ‹apprentice', ‹tiro'.

نیرو کردن (II **213**, 23), ‹to put forth strength'.

نیکوگمان (II **281**, 12), ‹well-thinking'.

هراس (I **88**, 12), ‹fear'.

هجیر I **135**, 16), ‹conjoined'.

هدم (I **269**, 2), ‹intimate'.

همراز (I **237**, 4), ‹familiar friend›.
همدستی (II **94**, 23), ‹intimacy›.
همقربتی (II **100**, 4), ‹companionship›.
همکجاوه (**P.** at I **238**, 9), ‹riding in the same camel-litter›.
همواره (I **47**, 6), ‹continally›.
همی for همین, ‹just›, ‹exactly› (I **76**, 6; **138**, 24). This form occurs frequently in **C.** Cf. notes at I **178**, 6; **194**, 12; **254**, 20; II **8**, 8; **21**, 2; **53**, 17; **94**, 2, *etc.*
همیشگی (I **175**, 3), ‹everlastingness›.
هنجار in بی هنجار (II **53**, 10), ‹unmannerly›.
هول (I **115**, 4), like ‹awful› and ‹fearful› in English slang = سخت.
هویدا (I **293**, 23), ‹manifest›.

وا for با (I **67**, 12; **132**, 15).
وا for باز is prefixed to the following verbs: بریدن (I **64**, 4); رفتن (I **50**, 3); شدن (II **234**, 11); شنودن (II **206**, 23); کردن (II **235**, 15); گفتن (I **191**, 2, note); ماندن (II **242**, 9); نمودن (II **220**, 19); هشتن (II **223**, 16).
وا پس (II **179**, 14; **222**, 1; **233**, 2), ‹back›, ‹behind›.
وا پسین (I **69**, 9), ‹last›.
واچار (II **234**, 17), ‹market›.
وادید = پدید (I **70**, 10; **142**, 11; II **212**, 6; **221**, 12).
واز for باز (II **187**, 15). Cf. سرواز.
وام for بام, ‹roof› (II **213**, 6).
ورزش (I **298**, 24; **299**, 3), ‹practice› *of devotion*.

یادداشت (I **231**, 22; **256**, 21, *etc.*), ‹keeping in mind›, ‹remembrance›.
یادکرد (I **170**, 9; **309**, 24) = Arabic ذِکر.
یار کردن (I **145**, 3), ‹to join›.
یارا (I **114**, 10), ‹courage›, endurance›.
یاری ده (I **262**, 14), ‹a helper›.
یافت *noun* (I **234**, 17; **304**, 10; II **229**, 10; **238**, 1).
یکی (II **221**, 3; **223**, 18 and 20), ‹unity›.

The above list illustrates the Persian character of the diction of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*, which in this respect may be compared with the *Pilgrim's Progress*. The style, though often poetical, is almost entirely free from the conventional metaphors of Persian poetry and prose. Such phrases as صبح آشنائی دمیدن گرفت (I **31**, 5), 'the dawn of friendship began to rise', انگشت تعجب در دندان گرفت (I **257**, 12), 'she bit the finger of astonishment', and بالای سروش دوتا گشته (I **279**, 15), 'his cypress-stature had become bent', are rare and conspicuous violations of the admirable simplicity which lends a peculiar charm to the legends related in this work. Nevertheless it would be a grave error to suppose that the *Tadhkira* is always easy to read. A large portion consists of highly abstruse speculations, and is as difficult and obscure as any Persian literature with which I am acquainted.

Attention may be called to the dialectical Persian on p. **302**, 5 sqq. Other points of interest, *e. g.*, discussion of the sources from which 'Aṭṭár derived his materials, I must leave over at present, only noting that 'Alí b. 'Uthmán al-Jullábí, the author of the *Kashfu 'l-Maḥjúb*, is cited by name at II **68**, 21, and possibly also at I **208**, 6. The Table of references to the *Risálatu 'l-Qushayriyya*, which precedes the List of Variants, will furnish students with a means of verifying the Persian text.

It is, of course, uncertain to what extent 'Aṭṭár used Qushayrí's work as a basis for his own. His rendering of the Anecdotes introduces many fresh details and occasionally departs in essential facts from the Arabic original; but we may assume in cases of serious discrepancy that he followed another version of the story. He generally translates the Sayings with sufficient accuracy, though now and then he seems to have misunderstood the Arabic or to have had a corrupt text before him. I think the Table is fairly complete. Qushayrí's system of arrangement is quite different from 'Aṭṭár's, so that parallel passages are not readily identified.

I cannot conclude this final volume of the 'Persian Historical Texts' without once more expressing my deep gratitude to Pro-

fessor Browne, whose generosity has enabled me to add a critical edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* to those of Dawlatsháh's *Tadhkiratu 'sh-Shuará* and Awfí's *Lubábu 'l-Albáb* contributed by himself.

REYNOLD A. NICHOLSON.

Cambridge, May 14, 1907.

TABLE OF PARALLEL PASSAGES

IN THE

TADHKIRATU 'L-AWLIYÁ OF FARÍDU 'DDÍN ATṬÁR

AND THE

RISÁLATU 'L-QUSHAYRIYYA (Cairo, 1287 A.H.) OF ABU 'L-QÁSIM AL-QUSHAYRÍ.

T. A.		R. Q.
I **12**, 24.	نقلست الخ	**123**, 1.
I **13**, 25.	و گفت الخ	**7**, 10.
I **24**, 2—4.	و بیمر محلّتی الخ باز نمانم down to	**129**, 6 from foot.
I **27**, 22—23.	ازو سؤال الخ الطَّمَعُ down to	**63**, penult.
I **37**, 23.	و گفت الخ	**63**, last line.
I **39**, 12.	و گفتند الخ	**80**, 11.
I **40**, 19.	بزرگی الخ	**208**, 15.
I **41**, 24—**45**, 2.	نقلست الخ نشذه است down to	**63**, 23.
I **46**, 11—13.	نقلست الخ از شبجون قیر می ترسم down to	**207**, 15.
I **46**, 18.	وقتی الخ	**130**, 16.
I **47**, 4.	و گفت الخ	**153**, 6 from foot.
I **47**, 9.	و گفت الخ	**175**, 2 from foot.
I **47**, 19.	و گفت الخ	**79**, 5.
I **47**, 21—24.	جون وفات یافت الخ همه محو کرد down to	**74**, 23.
I **47**, 24.	و بزرگی الخ	**146**, 25.

T. A.		R. Q.
I **49**, 3—5.	یك روز الخ down to از نجاست	**82**, 18.
I **52**, 15—17.	وقتی الخ down to وامها بداد	**198**, 10.
I **53**, 9—16.	وقتی الخ down to خواست بود	**208**, 11.
I **54**, 22.	نقلست الخ	**212**, 11.
I **55**, 12—13.	و دست الخ down to نقة است	**93**, 9.
I **57**, 5—8.	بقصّابی الخ down to دلی	**87**, 7 from foot.
I **58**, 5—8.	نقلست الخ down to خواسته ام	**61**, 3 from foot.
I **58**, 14—15.	نقلست الخ down to دوست دارم	**105**, last line.
I **58**, 16.	و عتبه گفت الخ	**209**, 4.
I **67**, 18.	کسی گناه بسیار دارد الخ	**56**, 4.
I **68**, 3.	صالح مرّی بسی گفتی الخ	**141**, 6 from foot.
I **68**, 6.	یك روز رابعه مردی‌را دید الخ	**76**, last line.
I **70**, 10—11.	نقلست الخ down to ربّی	**136**, 21.
I **70**, 22—23.	بروشنی چراغ سلطانی الخ down to دلم گشاده شد	**64**, 20.
I **73**, 6—8.	و در مناجات الخ down to ظنّ السوء	**173**, 10.
I **75**, 15—**76**, 1.	و در ابتدا down to توبه کرد	**10**, 21,
I **79**, 25—**80**, 2.	گفتند چونست الخ down to توانند دید	**70**, 17,
I **80**, 11.	بشر حافی گفت الخ	**105**, 17.
I **81**, 9.	و گفت الخ	**69**, 20.
I **81**, 10.	و گفت چون حق تعالی الخ	**10**, 25.
I **81**, 13—14.	و گفت هر چیزی‌را الخ down to طویل است	**77**, 12.
I **81**, 17.	و گفت الخ	**116**, 20.

T. A.		R. Q.
I **82**, 2.	و گفت الخ	**10**, 8 from foot.
I **82**, 3.	و گفت الخ	**67**, 2.
I **82**, 15.	و گفت الخ	**81**, 11.
I **82**, 18.	و گفت الخ	**81**, 11.
I **82**, 19.	و گفت الخ	**81**, 10.
I **83**, 2.	و گفت الخ	**112**, 10 from foot.
I **83**, 4.	و گفت الخ	**10**, 6 from foot.
I **84**, 11—13.	و بخبار الخ	**173**, 2.
	down to شفا بدیذ آمذه بوذ	
I **84**, 17—20.	نقلست الخ	**10**, 5 from foot.
	down to تبسّمی بکردم	
I **85**, 16.	عبد الله مبارك الخ	**10**, 8 from foot.
I **92**, 4—10.	نقلست الخ	**75**, 2.
	down to کجا شوذ	
I **92**, 15—16.	و دیگر مناجات الخ	**9**, 18.
	down to بعز طاعت أور	
I **93**, 15—16.	و گفت الخ	**141**, 8 from foot.
	down to درویشی بیش آمذ	
I **93**, 17.	مردی ده هزار درم الخ	**143**, 5 from foot.
I **94**, 15—17.	نقلست الخ	**138**, 12.
	down to فارغ گردان	
I **94**, 17.	طعام حلال الخ	**9**, 16.
I **96**, 14.	نقلست الخ	**9**, 6 from foot.
I **96**, 21.	نقلست الخ	Cf. **63**, 25.
I **98**, 9.	ویرا گفتند الخ	**82**, 22.
I **100**, 16.	و أحمد خضرویه گفت الخ	**9**, 21 and **57**, 8.
I **102**, 5.	نقلست الخ	**9**, 18.
I **102**, 6—8.	نقلست الخ	**86**, 8.
	down to تیزرو بوذ	
I **102**, 9.	پس گفت الخ	**69**, 7.
I **103**, 10.	نقلست الخ	**61**, last line.
I **103**, 23.	نقلست الخ	**130**, 23.
I **104**, 17.	نقلست الخ	**194**, 23.
I **105**, 13.	نقلست الخ	**198**, 12.
I **106**, 3.	نقلست الخ	**200**, 5 from foot.

T. A.		R. Q.
I **107**, 1—6.	و ابتداء توبهٔ او الخ	**12**, 6 from foot.
	down to والآخرة	
I **108**, 21.	نقلست الخ	**13**, 19.
I **109**, 6.	گفت الخ	**13**, 6 from foot.
	down to بذیرد	
I **109**, 6.	یکی ازو پرسید الخ	**13**, 26.
I **109**, 7—8.	نقلست الخ	**13**, 23.
	down to نیامده بود	
I **109**, 8.	و گویند الخ	**13**, 21.
I **109**, 10.	یکی از بزرگان الخ	**134**, 23.
I **109**, 17.	احمد بن ابرهیم الخ	**198**, 17.
I **110**, 6.	گفت الخ	**93**, 7.
I **110**, 19.	نقلست الخ	**93**, 1.
I **110**, 25.	نقلست الخ	**203**, 22.
I **111**, 15.	نقلست الخ	**13**, 2.
I **111**, 20.	نقلست الخ	**207**, 3 from foot.
I **112**, 2.	و گفت الخ	**13**, 4 from foot.
I **112**, 7.	و گفت الخ	**63**, 17.
I **112**, 10.	و گفت زهد الخ	**66**, 21.
I **112**, 10.	و گفت تندرو الخ	**76**, 5 from foot.
I **112**, 12.	و گفت الخ	Cf. **145**, 5.
I **112**, 15.	و گفت الخ	**117**, 4 from foot.
I **112**, 17.	و گفت الخ	**82**, 5.
I **112**, 18.	و گفت نگرستن الخ	**132**, penult.
I **112**, 23.	یکی در پیش او گفت الخ	**89**, 17.
I **113**, 1.	و گفت الخ	**68**, 7.
I **113**, 4.	چون وقت مرگش در آمد الخ	**161**, 9.
I **113**, 14.	بعد از مرگ الخ	**210**, 3 from foot.
I **113**, 17.	دیگری بخواب دید الخ	**13**, 21.
I **113**, 19.	دیگری بخوابش دید الخ	**13**, 5 from foot.
I **113**, 23.	دیگری بخوابش دید الخ	**211**, 24.
I **113**, 25—**114**, 5.	نقلست الخ	**63**, 18.
	down to گوش دار	
I **115**, 21—**116**, 1.	پس در راه الخ	**10**, 7 and **203**, 5.
	down to محقق شد	

T. A.		R. Q.
I **119**, 10.	بو جعفر اعور الخ	**196**, 9.
I **120**, 24—**121**, 2.	بس در راه الخ	**122**, 11.
	جیزی ستدن down to	
I **121**, 14.	نقلست الخ	**193**, 9.
I **124**, 19.	و گفت الخ	**10**, 14.
I **124**, 20.	و گفت الخ	**55**, 20.
I **125**, 3.	و گفت الخ	**145**, 6.
I **125**, 4.	و گفت الخ	**58**, 8 from foot.
I **125**, 18.	و گفت الخ	**10**, 3.
I **125**, 24.	و گفت الخ	**58**, 4.
I **127**, 2.	و گفت الخ	**151**, 5 from foot.
I **127**, 16—17.	و گفت الخ	**166**, 21.
	سخت‌تر است down to	
I **128**, 9.	و گفت الخ	**106**, 5 from foot.
I **128**, 12.	و گفت الخ	**55**, 12.
I **128**, 22.	و گفت الخ	**147**, 9.
I **129**, 1.	و گفت الخ	**115**, 18.
I **129**, 2.	و گفت الخ	**115**, 20.
I **129**, 3.	و گفت الخ	**61**, 10.
I **129**, 5.	و گفت الخ	**114**, 22.
I **129**, 13.	و گفت سماع الخ	**180**, 8.
I **129**, 15.	و گفت الخ	**90**, 7.
I **129**, 18.	و گفت الخ	**89**, 7 from foot.
I **130**, 3.	و گفت الخ	**83**, 11.
I **130**, 6.	و گفت رضا ترك الخ	**105**, 10.
I **130**, 9.	و گفت الخ	**112**, 7.
I **130**, 11.	و گفت الخ	**112**, 18.
I **130**, 16.	و گفت الخ	**98**, 2.
I **130**, 18.	و گفت الخ	**97**, 4 from foot.
I **131**, 23.	و ازو برسیدند الخ	**167**, 7.
	شناختم down to	
I **132**, 9.	گفتند الخ	**79**, 21.
I **132**, 19.	برسیدند الخ	**60**, 20.
I **132**, 22.	گفتند الخ	**10**, 6.
I **133**, 10.	برسیدند الخ	**149**, 20.

T. A.		R. Q.
I **134**, 2—4.	نقلست الخ	**161**, 8 from foot.
	down to بدانم	
I **134**, 10—11.	ذو النون‌را گفتند الخ	**164**, 3 from foot.
	down to نیکوئیبیاء او	
I **136**, 15.	نقلست الخ	**16**, 9.
I **138**, 25.	نقلست الخ	**61**, 22.
I **139**, 5.	و شیخ گفت الخ	**56**, 3 from foot.
I **140**, 1.	نقلست الخ	**16**, 6 from foot.
I **143**, 4.	نقلست الخ	**171**, 5 from foot.
I **149**, 22—**150**, 2.	نقلست الخ	**202**, penult.
	down to عجب داشت	
I **152**, 16.	احمد خضرویه گفت الخ	**207**, 5 from foot.
I **152**, 18.	نقلست الخ	**176**, 4 from foot.
I **152**, 24.	نقلست الخ	**61**, 6 from foot.
I **153**, 7.	نقلست الخ	**16**, 14.
I **156**, 20.	نقلست الخ	**16**, 23.
I **161**, 18.	و گفت الخ	**175**, 2.
I **165**, 7.	و گفت الخ	**166**, 3 from foot.
I **165**, 16.	و گفت الخ	**138**, 5 from foot.
I **167**, 1.	و گفت الخ	**169**, 2 from foot.
I **167**, 3.	و گفت الخ	**16**, 7.
I **167**, 18.	پرسیدند الخ	**16**, 17.
I **168**, 13.	گفتند الخ	**157**, 12.
I **168**, 20.	و گفت الخ	**167**, 18.
I **169**, 11.	گفتند چه یافتی الخ	**88**, 16.
I **169**, 23.	گفتند الخ	**192**, 10 from foot.
I **170**, 24.	و گفت الخ	**16**, 24.
I **171**, 14.	و گفت الخ	**207**, 6 from foot.
I **180**, 19.	نقلست الخ	**64**, 14.
I **185**, 4.	نقلست الخ	**74**, 4 from foot.
I **186**, 10.	و گفت الخ	**151**, 10.
I **186**, 11.	و گفت الخ	**151**, 11.
I **186**, 12.	و گفت الخ	**151**, 7 from foot.
I **186**, 13.	و گفت الخ	**134**, 23.
I **186**, 15.	عرکه بشیری الخ	**93**, 14.

T. A.		R. Q.
I **186**, 21.	و گفت زعد الخ	**66**, 1.
I **187**, 3.	و گفت الخ	**81**, 17.
I **187**, 9.	و گفت الخ	**71**, 11.
I **187**, 10.	نقلست الخ	**86**, 18.
I **188**, 5.	در وقت مرگ الخ	**161**, 14.
I **188**, 6.	سفیان ثوری را الخ	**208**, 4.
I **195**, 17.	دیگری خواب دید الخ	**210**, 9 from foot.
I **195**, 19.	دیگری خواب دید الخ	**64**, 21.
I **196**, 13—18	و سبب توبهٔ او الخ	**15**, 11.
I **196**, 22.	پس ببلخ آمد الخ	**15**, 19.
I **197**, 7.	نقلست الخ	**15**, 15.
I **197**, 15.	نقلست الخ	**15**, 6 from foot.
I **201**, 12.	و گفت الخ	**15**, 2 from foot.
I **201**, 13—14.	و گفت الخ down to سخن گفتن	**15**, last line.
I **205**, 3.	نقلست الخ	**61**, 24.
I **212**, 2.	نقلست الخ	**134**, 7.
I **213**, 22.	نقلست الخ	**134**, 5.
I **217**, 15.	امام وقتی الخ	**64**, 11.
I **218**, 1.	و گفت الخ	**72**, 5 from foot.
I **218**, 7.	گفتند الخ	**66**, 9 from foot.
I **219**, 5.	و محمد بن خزیمه الخ	**142**, 6.
I **219**, 17.	و سبب توبهٔ او الخ	**14**, 11 from foot.
I **220**, 11—12.	نقلست الخ down to می خورد	**14**, 20.
I **220**, 14—16.	تا حدّی الخ down to بر می توان خواند	**14**, penult.
I **220**, 19.	یکی دیگر گفت الخ	**15**, 4.
I **221**, 25.	نقلست الخ down to خواب از من برد	**14**, 3 from foot, and **77**, 2.
I **222**, 1—2.	و گفتی الخ down to متواتر گردد	**77**, 3.
I **222**, 7—10.	ابو ربیع واسطی الخ down to گریزند	**15**, 7.
I **222**, 17.	دیگری وصیت خواست الخ	**15**, 3.

T. A.		R. Q.
I **223**, 5.	جنید گفت الخ	**14**, 4 from foot.
I **223**, 7.	نقلست الخ	**15**, 6.
I **224**, 22.	بعد از آن الخ	**15**, 1.
I **225**, 10—14.	و عبد الله خفیف گفت الخ down to علم و حقیقت	**14**, 6.
I **225**, 18—21.	نقلست الخ down to از مغ	**13**, last line.
I **225**, 22—**226**, 1.	و عنایت حق الخ down to بوجه نیست	**14**, 4 and **63**, 9 from foot.
I **226**, 1.	جنید گفت الخ	**14**, 11.
I **227**, 11.	و گفت الخ	**105**, 9 from foot.
I **227**, 15.	و گفت الخ	**171**, 7.
I **227**, 23.	و گفت الخ	**114**, 7 from foot.
I **228**, 7.	و گفت الخ	**14**, 8. [4.
I **228**, 12.	و گفت الخ	**129**, 14 and **180**,
I **229**, 3.	ابن مسروق گفت الخ	**14**, 2.
I **229**, 18.	و ابو سلیمان گفت الخ	**18**, 1.
I **229**, 24.	و گفت الخ	**18**, 4.
I **230**, 14.	و گفت الخ	**91**, 7 from foot.
I **231**, 7—8.	و گفت الخ down to فساد یابد	Cf. **71**, 16.
I **231**, 10—11.	و گفت الخ down to خراب گردد	**70**, 3 from foot.
I **231**, 17.	و گفت الخ	**17**, 3 from foot.
I **232**, 4.	و گفت الخ	**78**, 16.
I **232**, 9—10.	و گفت الخ down to نماز کنم	**78**, 7 from foot.
I **232**, 13.	و گفت الخ	**99**, 9 from foot.
I **232**, 17.	و گفت الخ	**113**, 9.
I **232**, 18.	و گفت اگر صادق الخ	**113**, 24.
I **232**, 23.	و گفت الخ	**87**, 17.
I **233**, 3.	و گفت الخ	**105**, 9.
I **234**, 5.	و گفت الخ	**120**, 11.
I **234**, 8.	و گفت الخ	**17**, 10 from foot, and **84**, 21.

T. A.		R. Q.
I **234**, 14.	عرکه ترا الخ	**17**, last line.
I **234**, 21.	و گفت الخ	**167**, 12.
I **235**, 14.	و گفت الخ	**81**, last line.
I **235**, 15—16.	و گفت الخ	**80**, 23.
	down to خوار گردانیدم نتوانند	
I **235**, 19.	و گفت الخ	**17**, 6 from foot.
I **235**, 24.	و گفت الخ	**116**, 2.
I **236**, 5.	و شیخ جنید الخ	**17**, 6 from foot.
I **236**, 15.	دیگری بعد از وفات الخ	**210**, last line.
I **237**, 7.	احمد حواری گفت الخ	**202**, 9 from foot.
I **245**, 6.	و کرم اورا الخ	**18**, 14.
I **247**, 15.	و ﷺ اورا مردی گفت الخ	**89**, 9.
I **248**, 1.	نقلست الخ	**18**, 17.
I **248**, 9.	نقلست الخ	**18**, 22.
I **248**, 18.	گفتند الخ	**18**, 20.
I **249**, 22.	و گفت الخ	**72**, 13.
I **250**, 4.	و گفت الخ	**18**, 10 from foot.
I **251**, 4.	و گفت الخ	**129**, 3 from foot.
I **251**, 6.	و گفت الخ	**71**, 3.
I **251**, 12.	نقلست الخ	**84**, 17.
I **252**, 12.	و گفت الخ	**16**, last line.
I **253**, 16.	و گفت جندین سال الخ	Cf. **193**, 20.
I **255**, 4.	نقلست الخ	**141**, 22.
I **255**, 20.	نقلست الخ	**201**, 6 from foot.
I **255**, 25.	نقلست الخ	**125**, last line.
I **256**, 2.	نقلست الخ	**112**, 4 from foot.
I **256**, 9—11.	نقلست الخ	**190**, 4 from foot.
	down to بیت السباع گویند	
I **257**, 3.	نقلست الخ	**177**, 3.
I **257**, 9—14.	نقلست الخ	**91**, 23.
	down to من از غیب می گیرم	
I **259**, 1.	و گفت الخ	**59**, 3 from foot.
I **259**, 4.	و گفت الخ	**106**, 9 from foot.
I **259**, 9.	و گفت سر ﷺ آنرا الخ	**77**, last line.
I **259**, 12.	و گفت الخ	**63**, 6 from foot.
I **259**, 17.	و گفت الخ	**61**, 7.

T. A.		R. Q.
I **259**, 18.	و گفت الخ	**17**, 20.
I **259**, 20.	و گفت الخ	**107**, 5.
I **260**, 2.	و گفت الخ	**112**, 16.
I **260**, 5.	و گفت الخ	**97**, 5 from foot.
I **261**, 11—12.	و دست نذهد الخ down to تا خلوت نگیرد	**68**, 10.
I **261**, 18.	و گفت الخ	**80**, 7.
I **261**, 19.	و گفت الخ	**145**, 2.
I **262**, 2.	و گفت الخ	**113**, 7 from foot.
I **262**, 8.	و گفت الخ	**90**, 3 from foot.
I **262**, 17.	و گفت الخ	**120**, 7 from foot.
I **263**, 2.	و گفت الخ	**120**, 9.
I **263**, 6.	و گفت الخ	**139**, 9 from foot.
I **263**, 12.	و گفت الخ	**83**, 4, from foot.
I **264**, 4.	و گفت الخ	Cf. **90**, 15.
I **264**, 9.	و گفت الخ	**89**, 2.
I **264**, 14.	و گفت الخ	**90**, 9 from foot.
I **266**, 4.	برسیدند الخ	**112**, 6 from foot.
I **266**, 24.	برسیدند الخ	**55**, 8.
I **267**, 6.	و گفت الخ down to محبست مدار	**157**, 5.
I **267**, 7.	گفتند الخ	**146**, 6 from foot.
I **268**, 9—14.	نقلست الخ down to مسلمان شد	**164**, 23.
I **269**, 8—16.	و مادر و پدرش الخ down to مسلمان شدند	**11**, 2.
I **269**, 18.	محمد بن منصور الطوسی الخ	**197**, 6.
I **269**, 23.	نقلست الخ	**130**, 2.
I **270**, 5.	نقلست الخ	**76**, 6.
I **272**, 4.	و گفتند الخ	**149**, 1.
I **272**, 8.	و گفت الخ	**63**, 16.
I **272**, 23.	سری گفت الخ	**11**, 1.
I **273**, 3—5.	سری سقطی گفت الخ down to برعنه آمده ام	**11**, 11 from foot.
I **273**, 6.	بعد از وفات الخ down to می گویند	**10**, last line.

T. A.		R. Q.
I **273**, 13—16.	نقلست الخ	**11**, 10 from foot.
	رغبت کردم down to	
I **273**, 18—24.	محمّد بن الحسین الخ	**11**, 12.
	این ترا کفایت است down to	
I **273**, 24.	سری گفت الخ	**11**, 7.
I **275**, 5.	تا روز دیگر الخ	**11**, 7 from foot.
I **275**, 8.	و کس در ریاضت الخ	**11**, 2 from foot.
I **275**, 11.	و گفت الخ	**84**, 14.
I **275**, 12.	و گفت الخ	**12**, 11 and **72**, 10.
I **275**, 13.	و گفت الخ	**77**, 5.
I **275**, 18.	جنید گفت الخ	**12**, 21.
I **276**, 17.	نقلست الخ	**197**, 2.
I **276**, 25.	نقلست الخ	**134**, 9.
I **277**, 20.	نقلست الخ	**12**, 4.
I **280**, 17.	و سخن اوست الخ	**57**, 3.
I **280**, 20.	و گفت الخ	**12**, 8.
I **280**, 24.	و گفت الخ	**58**, 9 from foot.
I **282**, 5.	و گفت الخ	**115** 8, from foot.
I **282**, 15.	و گفت الخ	**120**, 19.
I **282**, 20.	و گفت الخ	**12**, 1.
I **283**, 4.	و گفت الخ	**66**, 4 from foot.
I **283**, 5.	و گفت الخ	**112**, 21.
I **283**, 13.	نقلست الخ	**101**, 19.
I **283**, 18—20.	جنید گفت الخ	**12**, 16.
	رسوا شوم down to	
I **284**, 11.	از بزرگی سوال کردند الخ	**199**, 9.
I **284**, 20.	نقلست الخ	**114**, 24.
I **285**, 14.	و گفت الخ	**216**, 20.
I **286**, 17.	نقلست الخ	**108**, penult.
I **286**, 23.	نقلست الخ	**210**, 8 from foot.
I **287**, 13.	و گفت الخ	**19**, 7 from foot.
I **287**, 14.	و گفت الخ	**19**, 10 from foot.
I **287**, 19.	و گفت الخ	**19**, 6 from foot.
I **288**, 12—13.	بو حفص را پرسیدند الخ	**19**, 13.
	احمد خضرویه down to	
I **289**, 10.	و جون یحیی معاذ رازی الخ	**121**, penult.

T. A.		R. Q.
I **293**, 18.	و گفت الخ	**19**, 21.
I **294**, 4.	چون اورا وفات الخ	**19**, 18.
I **295**, 1.	ابن جلا گوید الخ down to ایذجا	**20**, 21, and **78**, 8.
I **295**, 3.	و ابن جلا گوید الخ	**20**, 4.
I **295**, 4.	نقلست الخ	**20**, 7.
I **295**, 7.	و اصحابرا گفتی الخ	**20**, 10.
I **295**, 8.	یك روز الخ	**20**, 13, and **92**, 12.
I **295**, 11.	و گفت الخ	**20**, 12.
I **295**, 12.	و گفت الخ	**20**, 15 and **79**, 21.
I **296**, 7	ابو العبّاس الخ	**198**, last line.
I **296**, 20.	و گفت الخ	**99**, 1.
I **297**, 6.	و گفت الخ	**105**, 7 from foot.
I **297**, 7.	و گفت الخ	**20**, 6.
I **297**, 15.	و گفت الخ	**89**, 9 from foot.
I **297**, 17.	و گفت الخ	**167**, 9 from foot.
I **298**, 4.	و گفت الخ	**20**, 5.
I **298**, 5.	نقلست الخ	**162**, 20.
I **302**, 10.	و گفت الخ	**77**, 3 from foot.
I **302**, 12.	و گفت الخ	**118**, 5.
I **302**, 17.	و گفت الخ	**19**, 6.
I **302**, 20.	و گفت الخ	**151**, 4.
I **303**, 2.	و گفت الخ	**116**, 20.
I **303**, 4	و گفت ولی الخ	**138**, 8 from foot.
I **303**, 8.	و گفت الخ	**86**, 19.
I **303**, 12.	و گفت الخ	**56**, 12.
I **304**, 1.	و گفت الخ	**66**, 6 from foot.
I **304**, 23.	و گفت الخ	**90**, 5 from foot.
I **305**, 2.	و گفت الخ	**82**, 2
I **305**, 16.	و گفت الخ	**78**, 2.
I **306**, 5.	و گفت الخ	**59**, 24.
I **306**, 8.	و گفت تنبهائی الخ	**60**, 4.
I **306**, 13.	و گفت الخ	**172**, 13.
I **307**, 2.	و گفت الخ	**71**, 3.

T. A.		R. Q.
I **307**, 5—6.	و گفت الخ	**174**, 15.
	down to نکاه دری	
I **307**, 6—7.	و علامت الخ	**174**, 15. [1]
	down to با راحت بثم	
I **307**, 12.	و گفت الخ	**63**, 4.
I **307**, 13.	و گفت الخ	**63**, 10.
I **307**, 20.	و گفت الخ	**19**, 1.
I **308**, 9.	و گفت الخ	**66**, 18.
I **308**, 14.	و گفت الخ	**89**, 18.
I **308**, 15.	گفتند الخ	**167**, 5 from foot.
I **308**, 17.	یك روز الخ	**146**, 5 from foot.
I **308**, 21.	گفتند الخ	**170**, 16.
I **310**, 11.	و گفت الخ	**141**, 17.
I **310**, 13.	و گفت الخ	**116**, 19.
I **310**, 19.	و گفت الخ	**74**, 3.
I **311**, 15—19.	بس جون در نشابور الخ	**19**, 4.
	down to و مال ببردند	
I **312**, 19.	نقلست الخ	**207**, 7.
I **314**, 9.	نقلست الخ	**68**, 8 from foot.
I **315**, 3.	و گفت الخ	**26**, 2.
I **315**, 6.	و گفت علامت رجا الخ	**73**, 15.
I **315**, 7.	و گفت الخ	**26**, 3 and **125**, 4.
I **315**, 10.	نقلست الخ	**26**, 3.
I **318**, 25—**319**, 5.	در مسجد شدم	**183**, 5.
	down to جنین حالتی طاعر شد	
I **321**, 6.	نقلست الخ	**26**, 10.
I **321**, 10.	و گفت الخ	**26**, 11.
I **322**, 3.	و گفت الخ	**159**, 9 from foot.
I **322**, 4.	و گفت الخ	**113**, 5.
I **322**, 6.	و گفت الخ	**26**, 8.
I **322**, 14.	و بعد از وفات الخ	**209**, 20.
I **324**, 2—5.	و گفت ما جندین کاه الخ	Cf. **54**, 5.
	down to فایده نبود	
I **325**, 16—18.	جون مجلس کوئی الخ	**103**, 19.
	down to باطن ترا	

[1] Qushayrí attributes this saying to Abú ʿUthmán (probably Abú ʿUthmán al-Ḥírí).

T. A.		R. Q.
I **326**, 4.	و گفت الخ	**72**, 12.
I **326**, 15—16.	فتوت الخ	**19**, last line.
	down to نطلبیذن است	
I **326**, 20—23.	و بو حفص الخ	**151**, 17.
	down to آموختند	
I **327**, 9.	نقلست الخ	**157**, 8.
I **327**, 15—20.	بس ابو حفص الخ	**97**, 12.
	down to بزرگ شوذ	
I **329**, 2.	بو علی تقفی الخ	**19**, last line.
I **329**, 4.	برسیذند الخ	**69**, 11.
I **329**, 22.	و گفت الخ	**145**, 20.
I **329**, 24.	و گفت الخ	**83**, 17.
I **330**, 2.	و گفت الخ	**70**, 11.
I **330**, 3.	و گفت الخ	**146**, 21.
I **330**, 4.	و گفت الخ	**125**, 9 from foot.
I **330**, 23.	و گفت الخ	**19**, 3 from foot.
I **331**, 5.	و گفت الخ	**61**, 18.
I **331**, 17.	ازو برسیذند الخ	**144**, 3 from foot.
I **332**, 24—25.	روا نبوذ الخ	**21**, 16.
	down to سخن گفتن	
I **333**, 10.	و گفت الخ	**21**, 24.
I **333**, 14.	و گفت الخ	**149**, 2.
I **333**, 16.	و گفت الخ	**21**, 23.
I **333**, 19.	و گفت الخ	**95**, 7.
I **333**, 21.	و گفت الخ	**21**, 18.
I **333**, 22.	و گفت الخ	**21**, 20.
I **334**, 7.	و گفت الخ	**82**, 20.
I **334**, 15.	و عبد الله منازل الخ	**21**, 20.
I **334**, 19.	برسیذند الخ	**90**, 10.
I **334**, 20.	و گفت الخ	**89**, 8.
I **334**, 23.	و گفت الخ	**144**, 8.
I **335**, 12.	سبب توبهٔ او الخ	**21**, 7.
I **335**, 16.	نقلست الخ	**75**, 9.
I **337**, 20.	و گفت الخ	**21**, 5.
I **337**, 23.	و گفت الخ	**21**, 5.
I **338**, 5.	جون منصور وفات کرد الخ	**21**, 9.

T. A.		R. Q.
II **2**, 3.	و گفت الخ	**97**, 8.
II **2**, 6.	و نفت الخ	**21**, 14 *in marg.*, and **125**, 18.
II **2**, 10.	و گفت الخ	**73**, 23.
II **2**, 12.	و نفت الخ	**166**, 8.
II **2**, 13.	و گفت الخ	**21**, 1.
II **3**, 15.	و گفت الخ	**21**, 2.
II **4**, 3.	فتح موصلی گوید الخ	**20**, 23.
II **4**, 13.	و گفت الخ	**20**, 6 from foot.
II **4**, 14.	و گفت الخ	**20**, 5 from foot.
II **4**, 16.	و گفت الخ	**20**, 4 from foot.
II **4**, 17.	و گفت الخ	**20**, 2 from foot.
II **4**, 18.	و گفت الخ	**20**, 2 from foot.
II **4**, 19.	و گفت الخ	**20**, 3 from foot.
II **4**, 21.	و گفت الخ	**73**, 16.
II **7**, 2.	و جنید هفت ساله بود الخ	**95**, 17. Cf. **96**, 2.
II **8**, 20.	و گفت الخ	**21**, 4 from foot.
II **10**, 23—**11**, 16.	جون سخن جنید الخ down to در حال مسلمان شد	**128**, 24.
II **11**, 24.	و یکی ازو برسید الخ	**22**, 17.
II **12**, 10.	نقلست الخ	**111**, 12.
II **13**, 9.	جعفر بن نصیر الخ	**84**, 5 from foot.
II **15**, 9.	گفتند الخ	**161**, 23.
II **16**, 7.	و یکی بنصد دینار الخ	**88**, 18.
II **16**, 12.	نقلست الخ	**86**, 10 from foot.
II **16**, 24.	نقلست الخ	**191**, 3 from foot.
II **17**, 10.	و گفت الخ	**83**, 21.
II **18**, 15.	نقلست الخ	**139**, 5 from foot.
II **20**, 13.	نقلست الخ	**182**, 3 from foot.
II **21**, 20.	نقلست الخ	**103**, 4.
II **23**, 1.	گفت فتوت الخ	**121**, 9.
II **23**, 19.	و گفت الخ	**7**, 4 from foot.
II **23**, 21.	و گفت الخ	**22**, 7.
II **23**, 22.	مرکه حافظ قران الخ	**32**, 10.
II **24**, 6.	و گفت الخ	**83**, 15.
II **24**, 14.	و گفت الخ	**117**, 6 from foot.

T. A.		R. Q.
II **24**, 20.	و گفت الخ	**60**, 8.
II **24**, 24.	و گفت الخ	**98**, 10 from foot.
II **25**, 4.	و گفت الخ	**22**, 6.
II **25**, 7.	و گفت الخ	**109**, 7 from foot.
II **25**, 23.	و گفت الخ	**109**, 12.
II **26**, 8.	و گفت الخ	**144**, 11.
II **27**, 7.	و گفت الخ	**149**, 6.
II **27**, 9.	و گفت الخ	**149**, 5
II **27**, 17.	و گفت الخ	**148**, 18.
II **27**, 18.	و گفت الخ	**148**, 4 from foot.
II **28**, 6.	و گفت الخ	**168**, 2.
II **28**, 7.	و گفت الخ	**167**, 13.
II **29**, 3.	و گفت الخ	**159**, 5 from foot.
II **29**, 4.	و گفت الخ	**159**, 8 from foot.
II **29**, 5.	و گفت الخ	**4**, 2 and **159**, 22.
II **29**, 8.	و گفت هر محبّت الخ	**171**, 23.
II **29**, 10.	و گفت الخ	**152**, 6.
II **29**, 12.	و گفت الخ	**170**, 3 from foot.
II **30**, 1.	و گفت الخ	**103**, 3.
II **30**, 5.	و گفت الخ	**22**, 8.
II **30**, 13.	و گفت الخ	**107**, last line.
II **30**, 16.	و گفت الخ	**95**, 12.
II **30**, 17.	و گفت الخ	**95**, 8.
II **30**, 18.	و گفت الخ	Cf. **65**, 4 from foot.
II **30**, 19.	و گفت الخ	**114**, 14.
II **30**, 22.	و گفت الخ	**113**, 22.
II **31**, 10.	و گفت الخ	**98**, 3.
II **31**, 13.	و گفت الخ	**121**, 20.
II **31**, 18.	و گفت الخ	**116**, 6 from foot.
II **31**, 21.	و گفت الخ	**105**, 23.
II **31**, 23.	و گفت الخ	Cf. **70**, 13.
II **32**, 1.	و گفت الخ	**54**, 3 from foot.
II **32**, 7.	برسیذند الخ	**179**, penult.
II **32**, 15.	و باز برسیذند الخ	**149**, 4.
II **32**, 20.	از توحید سوال کردند الخ	**158**, 4 from foot.
II **33**, 1.	باز برسیذند الخ	**6**, 6.

T. A.		R. Q.
II **33**, 6.	سوال کردند الخ	**169**, last line.
II **34**, 22.	گفتند الخ	**81**, 13.
II **36**, 15.	جربزی گفت الخ	**208**, 3 from foot.
II **37**, 7.	نقلست الخ	**177**, 11.
II **39**, 21.	و گفت الخ	**25**, 11.
II **40**, 2.	و گفت الخ	**148**, 8 from foot.
II **40**, 3.	و گفت الخ	**99**, penult.
II **41**, 7.	و گفت الخ	**26**, 5 from foot.
II **41**, 12.	و گفت الخ	**210**, 4 from foot.
II **41**, 14.	و گفت الخ	**173**, 8.
II **41**, 17.	و گفت الخ	**26**, 9 from foot.
II **41**, 25.	نقلست الخ	**211**, 13.
II **42**, 19.	و گفت الخ	**93**, 15.
II **42**, 24.	و گفت الخ	**193**, 12.
II **43**, 3.	و گفت الخ	**196**, 23.
II **43**, 13.	نقلست الخ	**64**, 4 from foot.
II **43**, 23.	و گفت الخ	**139**, 8.
II **44**, 9.	و گفت الخ	**5**, last line.
II **44**, 15.	و گفت الخ	**123**, 4 from foot.
II **44**, 22.	و گفت الخ	**7**, 15.
II **44**, 23.	و گفت الخ	**26**, 10 from foot.
II **45**, 4.	و گفت الخ	**160**, 12.
II **45**, 8.	و گفت الخ	**99**, 3.
II **45**, 11.	و ﷺ از تصوّف الخ	**149**, 3.
II **45**, 16.	و گفت توکّل الخ	**90**, 16.
II **45**, 22.	گفتند الخ	**144**, 20.
II **46**, 20.	و ابو محمّد مغازلی الخ	**23**, 18.
II **46**, 21.	و در ابتدا الخ	**23**, 20.
II **47**, 23.	و آنکه بدجله رفتم الخ	Cf. **191**, 6 fr. foot.
II **48**, 4.	نقلست الخ	**131**, 3 from foot.
II **52**, 19.	نقلست الخ	**203**, 8 from foot.
II **53**, 8.	نقلست الخ	**201**, 9.
II **55**, 3.	و گفت تصوّف ترک الخ	**23**, 13.
II **55**, 11.	جنید گفت الخ	**23**, 17.
II **55**, 20.	اعل طریقت الخ	**22**, penult.

T. A.		R. Q.
II **57**, 17—20.	و سخن اوست الخ down to ساخط بوده ام	**22**, last line, and **106**, 3.
II **57**, 20.	منکری بود الخ	**130**, 8 from foot.
II **58**, 7.	نقلست الخ	**130**, penult.
II **59**, 2.	نقلست الخ	**119**, 4.
II **59**, 14.	و گفت الخ	**23**, 3.
II **59**, 18.	و گفت الخ	**109**, 19.
II **59**, 22.	و گفت الخ	**109**, 18.
II **59**, 23.	و گفت الخ	**23**, 8.
II **59**, 24.	و گفت الخ	**58**, 22.
II **60**, 2.	و گفت الخ	**22**, 9 from foot.
II **60**, 3.	و گفت الخ	Cf. **23**, 14.
II **60**, 6.	و گفت الخ	**23**, 2 and **164**, 4.
II **60**, 14.	و گفت الخ	**65**, 23.
II **60**, 16.	و گفت الخ	**77**, 5.
II **60**, 17.	و گفت الخ	**70**, last line.
II **60**, 20.	و گفت الخ	**99**, 5 from foot.
II **60**, 21.	و گفت الخ	**95**, 22.
II **60**, 24.	و گفت الخ	**90**, 19.
II **61**, 1.	و گفت الخ	**115**, 21.
II **61**, 2.	و گفت الخ	**97**, 14.
II **61**, 7.	و گفت الخ	**152**, 6.
II **61**, 9.	و گفت الخ	**120**, 19.
II **62**, 15.	و گفت الخ	**112**, 19.
II **62**, 16.	و گفت الخ	**128**, 3.
II **62**, 23.	در حال مرض موت الخ	**23**, 2 and **164**, 4.
II **63**, 9.	ابو عمرو دمشقی الخ	**23**, 9 from foot.
II **63**, 13.	و گفت الخ	**23**, last line.
II **63**, 22.	نقلست الخ	**145**, 9.
II **63**, 24.	و گفت الخ	**209**, 1.
II **64**, 4.	برسیدند الخ	**145**, 12.
II **64**, 6.	و گفت الخ	**23**, 5 from foot.
II **64**, 9.	و گفت زاهد الخ	**65**, 10 from foot.
II **64**, 11.	و گفت الخ	**63**, 14.
II **64**, 12.	و گفت صوفی الخ	**149**, 7 from foot.
II **64**, 12.	و گفت آکرنه الخ	**146**, 23.

T. A.		R. Q.
II **64**, 14.	و گفت الخ	**70**, 16.
II **64**, 19.	و نقلست الخ	**23**, 3 from foot.
II **65**, 8.	و گفت الخ	**24**, 11.
II **65**, 14.	و برسیذند الخ	**4**, 13.
II **65**, 21.	و گفت الخ	**24**, 13.
II **65**, 24—**66**, 4.	و گفت الخ down to باز گیرذ	**24**, 8.
II **66**, 4.	و حکم حکیم الخ	**24**, 4.
II **66**, 7.	گفتند الخ	**153**, 7 from foot.
II **66**, 10.	و گفت الخ	**148**, 3 from foot.
II **66**, 14.	و گفت الخ	**160**, 8.
II **66**, 15.	و گفت الخ	**166**, 14.
II **66**, 24	و گفت الخ	**100**, 3.
II **67**, 1.	و شکر الخ	**95**, 13.
II **67**, 1.	و گفت الخ	**55**, 11.
II **67**, 7.	و گفت رضا الخ	**104**, last line.
II **67**, 8.	و گفت الخ	**105**, 24.
II **67**, 9.	و گفت الخ	**112**, 7 from foot.
II **67**, 10.	نقل است الخ	**24**, 5.
II **69**, 22.	و گفت الخ	**29**, 5 from foot.
II **70**, 5.	و گفت الخ	**27**, 9 from foot.
II **70**, 6.	و گفت الخ	**27**, 8 from foot.
II **70**, 7.	و گفت الخ	**27**, 7 from foot.
II **70**, 11.	و گفت الخ	**103**, 15.
II **71**, 5.	و گفت الخ	**83**, 12.
II **73**, 2.	و گفت الخ	**160**, 14.
II **73**, 4.	و گفت محبت الخ	**170**, 5.
II **73**, 8.	و گفت الخ	**115**, 16.
II **73**, 14.	و گفت الخ	**89**, 23.
II **73**, 16.	و گفت الخ	**167**, 4.
II **73**, 17.	و گفت الخ	**105**, 23.
II **73**, 22.	و گفت تواضع الخ	**81**, 25.
II **73**, 22.	و گفت تقوی را الخ	**61**, 12.
II **74**, 2.	و گفت الخ	**150**, 5 from foot.
II **74**, 6.	برسیذند الخ	**174**, 21.
II **74**, 7.	گفتند الخ	**174**, 22.

T. A.		R. Q.
II **74**, 18.	نقل است الخ	**151**, 3 from foot.
II **75**, 21.	و گفت الخ	**29**, 10.
II **75**, 22.	و گفت الخ	**29**, 11.
II **75**, 23.	و گفت الخ	**29**, 12.
II **75**, 24.	و گفت الخ	**29**, 11.
II **76**, 9.	و گفت الخ	**147**, 8 from foot.
II **76**, 22.	و گفت جهل سال الخ	**146**, 10 from foot.
II **77**, 8—9.	و گفت الخ	**114**, 25.
	down to شمشیر زنم	
II **78**, 10.	و گفت الخ	**84**, 7 from foot.
II **80**, 10.	و گفت الخ	**31**, 16.
II **80**, 15.	و گفت الخ	**31**, 15.
II **80**, 20.	و گفت الخ	**98**, 3 from foot.
II **81**, 8.	و گفت الخ	**31**, 19.
II **81**, 11.	یکی ازو برسید الخ	**166**, 5 from foot.
II **81**, 24.	و گفت الخ	**90**, 4.
II **82**, 20.	و او تقدیم الخ	**172**, 7 from foot.
	down to تقدیم داشته اند	
II **82**, 24.	نقلست الخ	**171**, 20.
II **83**, 3.	نقلست الخ	**171**, 20.
II **84**, 2.	نقلست الخ	**25**, 13.
II **84**, 6.	ابو محمد مغازلی الخ	**25**, 21.
II **85**, 7.	و گفت الخ	**170**, 14.
II **85**, 16.	و گفت الخ	**148**, 6 from foot.
II **85**, 24.	نقلست الخ	**57**, 3 from foot.
II **86**, 3.	درویشی گفت الخ	**128**, 11.
II **86**, 18.	نقلست الخ	**30**, 15.
II **88**, 1.	و بو عثمان حیری را الخ	**24**, 18.
II **88**, 5.	و بو عثمان حیری الخ	**24**, 21.
II **88**, 23.	و گفت الخ	**24**, 21.
II **88**, 24.	و گفت الخ	**24**, 6 from foot.
II **88**, 25.	و گفت الخ	**24**, 23.
II **90**, 9.	نقلست الخ	**132**, 15.
II **90**, 15.	برسیدند الخ	**33**, 23.
II **90**, 20.	و گفت الخ	**4**, 9 from foot.
II **90**, 24.	و گفت الخ	**33**, 24.

T. A.		R. Q.
II **91**, 3.	نقلست الخ	**33**, 24.
II **93**, 20.	سخن اوست الخ	**26**, 14.
II **99**, 15.	و گفت الخ	**121**, 21.
II **101**, 6.	و گفت الخ	**31**, 8.
II **103**, 5.	و مریدان را الخ	**26**, 21.
II **105**, 1.	و گفت الخ	**167**, 16.
II **105**, 8.	و گفت الخ	**26**, 18.
II **106**, 6.	و گفت الخ	**147**, 3 from foot.
II **106**, 17.	و گفت الخ	**98**, 23.
II **106**, 18.	و گفت الخ	**98**, last line.
II **108**, 2.	و گفت الخ	**30**, 7 from foot.
II **108**, 4.	و گفت الخ	**30**, 4 from foot.
II **108**, 10.	و گفت الخ	**115**, 22.
II **109**, 5.	و گفت الخ	**107**, 3.
II **110**, 6.	عمرو بن عثمان مکّی الخ	**27**, 9.
II **110**, 8.	و سخن اوست الخ	**27**, 10.
II **110**, 15.	و گفت الخ	**98**, 19.
	down to از یقین بحق	
II **111**, 4.	نقلست الخ	**164**, 9.
II **111**, 20.	و سبب آنکه اورا الخ	**29**, 19.
II **112**, 18.	و گفت الخ	**128**, 8.
II **112**, 21.	و گفت الخ	**147**, 6 from foot.
II **112**, 24.	و گفت الخ	**29**, 23.
II **113**, 2.	نقل است الخ	**29**, 10 from foot.
II **113**, 17.	نقل است الخ	**93**, 20.
II **114**, 17.	نقلست الخ	**29**, penult.
II **114**, 21.	و گفت الخ	**29**, 4 from foot.
II **115**, 1—2.	یکی وصیّت خواست الخ	**29**, penult.
	down to در پیش داری	
II **115**, 12.	و گفت الخ	**128**, 17.
II **115**, 23.	و عرق در خواطر دل الخ	**27**, 3.
II **116**, 3.	و گفت الخ	**27**, 4.
II **116**, 10.	و گفت الخ	**27**, 5.
II **116**, 12.	و گفت الخ	**27**, 7.
II **117**, 2—4.	و کارهاء او الخ	**26**, 3 from foot.
	down to عدت کرده بود	

T. A.		R. Q.
II **117**, 5.	و بیوسته سفر کردی الخ	**153**, 4 from foot.
II **117**, 18.	و گفت الخ	**26**, last line.
II **117**, 24.	و گفت الخ	**26**, last line.
II **119**, 2.	و گفت الخ	**138**, 7 from foot.
II **119**, 8.	و گفت الخ	**110**, penult.
II **119**, 10.	و گفت الخ	**107**, 8 from foot.
II **120**, 3.	و در ابتدا الخ	**154**, 4 from foot.
II **121**, 2.	و گفت الخ	**156**, 10 from foot.
II **122**, 10,	نقلست الخ	**211**, 5.
II **122**, 16.	و گفت الخ	**207**, 10 from foot.
II **123**, 2.	و گفت الخ	**129**, 8 and **149**,
II **123**, 3.	و گفت الخ	**124**, 8. (10.
II **123**, 4.	و گفت الخ	**170**, 22.
II **123**, 17.	و گفت الخ	**142**, 8 from foot.
II **124**, 1.	و گفت الخ	**109**, 11.
II **124**, 3.	و گفت الخ	**31**, 12.
II **125**, 24.	شبی خادم الخ	**79**, 18.
II **126**, 4.	و گفت الخ	**147**, 21.
II **126**, 7.	و گفت الخ	**203**, 4 from foot.
II **126**, 17.	نقلست الخ	**155**, 15.
II **127**, 21.	و گفت الخ	**211**, 9.
II **130**, 22.	ابو احمد صغیر الخ	**33**, 3 from foot.
II **131**, 3.	و گفت الخ	**104**, 4 from foot.
II **131**, 4.	و گفت الخ	**5**, 11.
II **131**, 5.	و گفت الخ	**33**, 8, from foot.
II **131**, 10.	و گفت الخ	**87**, 22.
II **131**, 12.	و گفت زهد الخ	**65**, 9 from foot.
II **131**, 12.	و گفت اندوه الخ	**76**, penult.
II **131**, 13.	و گفت الخ	**73**, 8 from foot.
II **131**, 14.	و گفت فقر الخ	**146**, 20.
II **131**, 14.	و گفت یقین الخ	**97**, 18.
II **131**, 15.	برسیدند الخ	**106**, 24.
II **131**, 17.	برسیدند الخ	**147**, 11 from foot.
II **132**, 8.	و آداب او الخ	**150**, last line.
II **133**, 17.	و گفت الخ	**115**, 7 from foot.
II **133**, 21.	و گفت الخ	**27**, 18.

T. A.		R. Q.
II **134**, 2.	و گفت الخ	**100**, 11.
II **134**, 5.	و بسیذند الخ	**59**, 5 from foot.
II **134**, 14.	و گفت الخ	**27**, 21.
II **139**, 10.	نقلست الخ	**89**, penult.
II **139**, 21.	و گفت الخ	**166**, 19.
II **139**, 24.	و گفت الخ	**90**, 20.
II **148**, 9—12.	اورا گفتند الخ down to مقدار باشد	**90**, 21.
II **148**, 12.	در توکّل الخ	**91**, 3.
II **149**, 12.	و گفت الخ	**201**, 18.
II **149**, 17.	و گفت الخ	**202**, 20.
II **149**, 23.	نقلست الخ	**197**, 17.
II **150**, 6.	حامد اسود گفت الخ	**120**, 14.
II **150**, 11.	و یکی گفت الخ	**154**, 9.
II **150**, 21.	و گفت الخ	**91**, 4 from foot.
II **151**, 2.	نقلست الخ	**194**, 15.
II **151**, 21.	و مریدی نقل کرد الخ	**201**, 4.
II **152**, 5.	و گفت الخ	**203**, 10 from foot.
II **152**, 8.	و گفت الخ	**90**, last line.
II **152**, 11.	و درویشی گفت الخ	**154**, 3.
II **152**, 24.	و گفت الخ	**83**, last line.
II **155**, 7.	و گفت الخ	**99**, 5.
II **155**, 17.	و گفت الخ	**28**, 1.
II **156**, 4.	و عرف ترک شیوت کنند الخ	**84**, 6 from foot.
II **156**, 5.	و گفت الخ	**89**, 16.
II **156**, 7.	و گفت الخ	**99**, last line.
II **156**, 8.	و گفت الخ	**103**, 16.
II **156**, 10.	و گفت الخ	**28**, 3.
II **156**, 19.	و گفته اند الخ	**27**, last line and **162**, 8 from foot.
II **158**, 4.	نقلست الخ	**108**, 18.
II **158**, 8.	نقلست الخ	**92**, 11 from foot.
II **158**, 18.	و گفت الخ	**29**, 14.
II **158**, 20.	و گفت الخ	**29**, 15.
II **158**, 22.	و گفت الخ	**29**, 16.
II **159**, 14.	و گفت حلما الخ	**68**, 13.

T. A.		R. Q.
II **159**, 23.	و جمعی رفتند الخ	**161**, last line.
II **162**, 2.	یك مظلمه الخ	**163**, 8.
II **163**, 9.	روزی جمعی بیش رفتند الخ	**101**, 1.
II **164**, 7—10.	نقلست الخ down to محجوب بود	**206**, 7 from foot.
II **164**, 25.	نقلست الخ	**118**, 7 from foot.
II **165**, 9.	و گفت الخ	Cf. **82**, 3.
II **167**, 18.	و یکبار الخ	**60**, 4.
II **169**, 9.	نقلست الخ	**213**, 16.
II **170**, 13.	نقلست الخ	**203**, 6 from foot.
II **171**, 4.	یك روز الخ	Cf. **161**, 3 fr. foot.
II **173**, 16.	روزی شبلی الخ	**182**, 24.
II **175**, 11.	گفتند الخ	**159**, 3 from foot.
II **175**, 22.	و گفت الخ	**149**, 14.
II **175**, 24.	و گفت الخ	**149**, 16.
II **176**, 1.	و گفت الخ	**149**, 16.
II **176**, 2.	و گفت الخ	**149**, 16.
II **176**, 2.	و تصوّف نشستن است الخ	**149**, 13.
II **176**, 6.	محبّت رشك بردنست الخ	**170**, 10.
II **176**, 11.	و گفت الخ	**160**, 12.
II **176**, 21.	و گفت الخ	**165**, 21.
II **176**, 23.	و از معرفت الخ	**165**, 23.
II **177**, 4.	و گفت الخ	**167**, 8.
II **177**, 16.	و گفت الخ	**146**, 7.
II **177**, 17.	و بپسیذند الخ	**145**, 6.
II **178**, 8.	گفتند الخ	**111**, 6.
II **178**, 24.	و گفت الخ	**151**, 6 from foot.
II **179**, 1.	و گفت الخ down to افلاسست	**60**, 4.
II **179**, 5.	و گفت الخ	**136**, 2.
II **179**, 8.	و گفت الخ	**95**, 21.
II **179**, 23.	گفتند الخ	**135**, 8 from foot.
II **181**, 10.	ابو محمّد مروزی الخ	**161**, 3.
II **181**, 17—19.	گفتند الخ down to نپذیرم	**162**, 5.
II **182**, 4.	بار دیگر الخ	**208**, 6 from foot.

T. A.		R. Q.
II **183**, 15.	و سخن اوست الخ	**151**, 20.
II **188**, 13.	و استاذ بو علی الخ	**157**, 13.
II **188**, 16.	بس گفت الخ	**157**, 15.
II **188**, 18.	و گفت الخ	**157**, 18.
II **189**, 23.	نقلست الخ	**144**, 6.
II **190**, 12.	نقلست الخ	**153**, 8.
II **191**, 23.	و گفت الخ	**106**, 4.
II **192**, 6.	نقلست الخ	**142**, 3.
II **194**, 1.	و گفت الخ	**176**, 14.
II **194**, 5—8.	عرکه بی ادبی الخ down to سبارد زود	**151**, 2.
II **194**, 8.	و گفت الخ	**56**, 5 from foot.
II **195**, 23.	و گفت الخ	**67**, 16.
II **197**, 14.	صاحب توکّل الخ	**90**, 8 from foot.
II **197**, 15.	و توکّل بدایت الخ	**90**, 7 from foot.
II **197**, 18.	و گفت الخ	**107**, 6 from foot.
II **256**, 3.	و گفت الخ	**84**, 8.
II **257**, 1.	و از کلمات اوست الخ	**32**, 13.
II **257**, 8.	و گفت الخ	**32**, 12.
II **257**, 9.	و گفت الخ	**32**, 15.
II **257**, 12.	و گفت الخ	**71**, 14.
II **258**, 4.	و گفت الخ	**157**, 3 from foot.
II **258**, 24.	و گفت الخ	**34**, 8 and **83**, 6 from foot.
II **259**, 6.	چون شیخ وفات کرد الخ	**138**, 19.
II **261**, 20.	و گفت الخ	**28**, 20.
II **261**, 23.	و گفت الخ	**28**, 21.
II **262**, 1.	و گفت الخ	**148**, 23.
II **263**, 1.	نقل کرده اند الخ	**185**, 3.
II **263**, 24.	ازو می آید الخ	**107**, 1.
II **264**, 1.	و گفت الخ	**33**, 17.
II **264**, 2.	و گفت الخ	**33**, 19.
II **264**, 3.	و گفت الخ	**33**, 21.
II **264**, 15.	و گفت الخ	**33**, 20.
II **264**, 20.	و بو عثمان مغربی الخ	**29**, 4.
II **264**, 23.	ابو الحسن را برسیدند الخ	**29**, 5.

T. A.		R. Q.
II **265**, 5.	و ازو برسیذند الخ	**29**, 6.
II **265**, 11.	و گفت الخ	**29**, 8.
II **276**, 10.	و گفت الخ	**71**, 19.
II **276**, 21.	و گفت الخ	**103**, 24.
II **278**, 3.	و گفت الخ	**28**, 10 from foot, and **71**, 18.
II **278**, 4.	و گفت الخ	**55**, 16.
II **278**, 6.	و گفت الخ	**61**, 20.
II **278**, 12.	و گفت الخ	**166**, 2.
II **278**, 16.	و گفت عوض الخ	**28**, 9 from foot.
II **278**, 16.	و گفت قسمتها الخ	**6**, 3.
II **278**, 24.	و گفت الخ	**105**, 2.
II **279**, 2.	و گفت الخ	**105**, 5.
II **280**, 5.	و گفت الخ	**129**, 6.
II **280**, 8.	و گفت الخ	**116**, 4 from foot.
II **280**, 9.	و گفت الخ	**140**, 6.
II **280**, 10.	و گفت الخ	**111**, 5.
II **280**, 12.	و گفت الخ	**123**, penult.
II **280**, 15.	و گفت الخ	**149**, 22.
II **280**, 16.	و گفت الخ	**28**, 7 from foot.
II **282**, 13.	و سخن اوست الخ	**30**, last line.
II **283**, 4.	و گفت آفت الخ	**31**, 5.
II **283**, 9.	و گفت الخ	**31**, 4.
II **285**, 10.	نقلست الخ	**191**, 9.
II **286**, 11.	و گفت الخ	**57**, 14; **79**, 8; and **92**, 11.
II **286**, 12.	و گفت الخ	**149**, 12.
II **286**, 13.	و گفت الخ	**149**, 11.
II **286**, 15.	و گفت الخ	**73**, 20.
II **286**, 18.	و گفت الخ	**170**, 3.
II **286**, 19.	و برسیذند از توحید الخ	**6**, 14.
II **287**, 4.	و گفت الخ	**184**, 18.
II **287**, 16.	و برسیذند الخ	**180**, 9 from foot.
II **287**, 17.	گفتند جذوبی الخ	**30**, 19.
II **287**, 21.	و گفت الخ	**58**, 9.
II **288**, 5.	و برسیذند الخ	**181**, penult.

T. A.		R. Q.
II **288**, 11.	و چون رفت وفتنش الخ	**162**, 10.
II **290**, 10.	و گفت الخ	**35**, 7.
II **290**, 14.	و گفت الخ	**158**, 3 from foot.
II **290**, 24.	و گفت الخ	**35**, 8.
II **291**, 1.	و گفت الخ	**153**, 19
II **291**, 6.	و گفت الخ	**181**, 4.
II **291**, 7.	و گفت الخ	**181**, 2.
II **291**, 11.	و گفت الخ	**150**, 2.
II **304**, 14.	کسی اورا مغمزی الخ	**5**, 14.
II **305**, 14.	و گفت الخ	**33**, 6.
II **305**, 16.	و ازو برسیدند الخ	**33**, 4.
II **305**, 18.	و گفت الخ	**5**, 12.
II **305**, 20.	و گفت الخ	**117**, 23.
II **308**, 14.	نقلست الخ	**5**, 8 from foot.
II **308**, 17.	نقلست الخ	**5**, 22.
II **308**, 20.	نقلست الخ	**184**, 9.
II **308**, 23.	گفت الخ	**180**, 8 from foot.
II **309**, 19.	و گفت الخ	**59**, 20.
II **309**, 24.	و گفت الخ	**34**, 6 from foot.
II **310**, 5—6.	برسیدند الخ down to بر ایشان میرود	**5**, 6 from foot.
II **310**, 19.	و گفت الخ	**103**, 17.
II **311**, 5.	و گفت الخ	**135**, last line.
II **311**, 6.	و گفت الخ	**167**, 8 from foot.
II **311**, 7.	و گفت الخ	**78**, 15.
II **311**, 12.	و گفت الخ	**138**, 23.
II **313**, 24.	نقلست الخ	**154**, 17.
II **314**, 21.	نقلست الخ	**123**, 15.
II **315**, 19.	و گفت الخ	**34**, 3 from foot.
II **315**, 23.	و گفت الخ	**107**, 3 from foot.
II **316**, 5.	و گفت الخ	**121**, 16.
II **316**, 6.	و گفت الخ	**136**, 16.
II **316**, 14.	اورا گفتند الخ	**34**, last line.
II **316**, 18.	و گفت الخ	**35**, 3.
II **317**, 2.	گفتند الخ	**61**, 7.
II **317**, 5.	و سؤال کردند الخ	**170**, 8 from foot.

T. A.		R. Q.
II **317**, 7.	و گفت الخ	**170**, 13.
II **317**, 14.	و گفت الخ	**58**, 13.
II **317**, 17.	و گفت چه خلقرا الخ	**174**, 9.
II **317**, 19.	و گفت الخ	**101**, 5 from foot.
II **317**, 22.	و گفت الخ	**121**, 20.
II **318**, 1.	و گفت الخ	**103**, 9.
II **318**, 2.	و گفت الخ	**66**, last line.
II **319**, 8.	نقلست الخ	**208**, 23.

VARIANTS.

1, 4. L. om. اعل. — 12. B. درجهٔ *bis*. Read مدرجهٔ دوم. — 16. LI. به بیند; B. ببند; H. اورا نبینند. — 17. LBI. بشنود; H. نشنودش. — 22. All the texts have راضی ترین, but راجی ترین seems to me a certain emendation.

2, 2. C. عقاب for عتاب. — 3. و گفت الخ. Qushayrí (p. 97, l. 10) attributes this saying to Abú ʿAbdallah al-Anṭákí. — 4. H. خر شکی که باشد; I. عرجه شکّ است. — 5. C. بر قدر عظمت. — 6. L. om. عظمت before خدای. All the texts except C. read جدّ for صدق, which I restore from Qushayrí, p. 125, l. 18. — 7. L. جاسوس. — 8. After آیند C. adds که شما ندانید; and so Qushayrí. — 9. L. تمام نعمت. LI. om. بر وی اندر دنیا. — 10. I. احتراز for بیزاری. — 12. Read خوف. — 14. LBMI. بزبان. Text C., and so Qushayrí, p. 21, l. 2: بحفظ نسانك. — 18. Read از تو. B. تصنیع. — 23. L. عام. CM. تمام جمله علمها عمل است. — 24. CM. عملها.

3, 1. LBI. om. from و بقوّت to the end of the saying. Text C. — 7. L. باجز او; M. بجز من. — 8. L. در آسمان و زمین. — 10. C. عنشین. — 13. L. om. میان before حق. — 14. C. طلب فضیلت. — 19. L. تخورده بوذند. — 21. LI. حبیق; B. خنیق; C. حقیق. H. has in marg. خبیق بضمّ خاء معجمه و فتح باء موحده و سکون یاء مثنّاة تحتانیه و قاف از حاشیهٔ نفحات نوشته شد (cf. *Nafaḥát*, N° 57). — 22. B. قطب ملت. — 23. LI. جذبه و سبق; B. جد و سبق; M. اعل تحقیق; C. اعل سبق. Text K.

4, 3. L. ملامت for معاملت. — 4. B. اوّل بار که. L. اعضا چهار است for چهار بیش نیست. — 6. LBI. کبر for کین; Qushayrí, p. 20, l. 27 has حقد. — 7. The MSS. read در سرّ for از شرّ, but cf. Qushayrí, *loc. cit.* — 10. The words بك ندارند appear to be corrupt. C. has و پك نگردانند شبوت‌را از دل مگر خوفی الخ; so the Bombay ed. — 11. C.

زندان for زندگانی. — 12. BCIMH. زنده for زنددل. H. دلرا شکسته دار و طمع مدار. I. بر سر for بستهٔ. — 16. L. جیز. — 19. After بود C. adds که ترا از معصیت باز دارد و .

5, 3. M. عیچ. — 4. All the MSS. except C. omit در آنچ and read که حقیقت. — 9. C. مرجع for مرتع. — 10. L. om. سلطان طریقت. — 17. B. سیّد طوایف. — 20. C. adds و مذهب ثوری داشت after نظیر. — 24. L. اشارت.

6, 8. L. سبقت; IM. سابق. — 9. ندانسته is apparently the reading of most MSS., but C. has نداشته, and so the Bombay ed. Read ملک صفت. — 21. L. om. from کی بستانی to آن عدل کرده است.

7, 1. L. om. زکوة before بستند. — 8. I supply تا سری کفت from C. — 9. For نرستم which occurs in nearly all the texts I read with C. (cf. Qushayrí, p. 95, l. 21) می گریستم. The words بس سری کفت are supplied from C. — 12. C. زیر نردبان پایهٔ سری. — 13. L. بباکی for بباسبانی. — 18. L. om. تو.

8, 1. L. جواهررا. — 8. C. می ناگاه for بس. — 16. L. om. او. — 19. C. که تو می شائی. — 20. C. نشایند. — 24. H. یابد.

9, 2. C. اگر مرتضی بما پرداختی از حربها; I. مرتضیرا; so MH. — 3. L. جرمها for حربها. The text as it stands is unsatisfactory. — 5. After نگفتی M. adds که تو کشف الغطاء ما ازدردن یقیناً and after کردندی : — و نیز گویند که از مرتضی رضی الله عنه بپرسیدند که خدایرا بچه شناختی. — 8. C. حسّی for وجهی; MH. جنسی. Read قیاس. — 10. C. بالای for تحت. — 13. L. om. ده. — 14. IH. در معرفت; C. بعزّ معرفت. — 15. After بردند C. adds: و همرا بآب فرو بردند و همرا در پای ما کشیدند. — 21. C. بر حیرت من گریستند. — 22. B. بر عیب ایشان; I. بعلّت ایشان.

10, 1. C. بر زبان جنید با خلق سخن کفت. — 10. After آنفؤاد C. adds: و انّما جعل اللسان علی الفؤاد دلیلا; so I. in marg. — 11. C. شد. — 13. C. دون for بیرون. — 16. BC. ابو بکر کتانی. See *Nafaḥát*, p. 142, l. 7 sqq. — 23. I. بالمحرقة for بالخرقة, with سوز و درد written beneath; B. بالحرقة and so H. in marg.

11, 5. L. om. بکفتار مریدان. — 18. C. مرا سخن کفتن خوش می آید; B. مرا خاموش می بید شد; M. فراموش در می آید. — 25. C. پست for بشب.

12, 6. I. با خداوند; C. از خداوند خود محجوب است. — 7. I. بشود. — 18. BCMH. om. نشان. — 19. C. مختّث باشد; H. محبّ نباشد. L. بشد for نباشد. — 21. After خوانی C. inserts the following anec-

و نقل است که در نسیم الارواح که در طور سیناست چنید dote: در وجد بود و اصحاب بر گرد او رقص می کردند در آن حالت راهبی بانگ زد که از برای خدا بر شما باد که سؤال مرا جواب دهید از غایت استغراق و ذوق اورا التفات نکردند چون سماع ساکن شد بشیخ گفتند که راهبی بانگ میزد و بدین اسلام سوگند می داد که مرا جواب دهید و از سماع بدو نپرداختیم شیخ با اصحاب بسوی راهب شدند راهب از صومعه فرود آمد پرسید که بزرگ شما کیست اشارت بشیخ کردند پس رهبان گفت این چه مذهب است و چه طریق است که شما می کنید از رقص و وجد و سماع این طریق مخصوص است بعام شیخ فرمود که این شیوه مخصوص است بقومی که طریق زهد سپرند در دار دنیا پس راهب گفت یا ابا القاسم دست بمن ده تا بلقا رسم دست شیخ گرفت و گفت اشهد ان لا آله الا الله وحده لا شریك له واشهد انّ محمّدًا عبده و رسوله که در انجیل چنین مکتوب است که خواص امّت محمّد علیه السلام حرکت کنند در سماع بشرط انقطاع و اعراض از دنیا و در دنیا خرقه و لقمه و راتبهٔ بسنده کنند و بیش بدو التفات نکنند این جماعت خواص امّت محمّد باشند

13, 3. All the MSS. except CM. omit from در بیش to میکوئیم. Text C. — 9. I restore نصیر for نصر on the authority of Qushayrí, p. 84, l. 5 from foot. — 10 C. alone has the correct reading وزیری, all the other texts having و زیت. See Qushayrí, *loc. cit.* — 19. M. تا کی.

14, 10. C. گفت تو این شیوه ندانی. — 19. M. بودئی. — 20. M. نیامدئی.

15, 3. I adopt قوه, the reading of C., instead of قوت. Cf. Arabic قوّة. — 4. B. میر for قیر. — 6. C. شبلی ازو سؤال کرد. — 7. C. که باز این. — 8. LM. om. نیست که. I. جندان بندگی می باید تا بلای ما بتو آید. — 9. L. آرد. L. and the other MSS. except C. have گفتند بوقت نزع and apparently که ترا جد for تواجد. — 12. Most of the MSS. have علم و معرفت را. — 13. C. مقام بود. — 22. L. صوتی for صولتی; IM. صورتی.

16, 7. CMH. در دل; in I. در is supplied above. — 17. L. گوشت مردم; BMH. گوشت آدمی. I. در مجلس.

17, 19. After شد گجا C. proceeds: و از جنید روایت میکنند که او دوتا شد. After باز C. has the correct reading پیلی. — 20. C. پس از آن چندان بگریست الخ C. adds: و چندان دوتا نماز بگزارد که بر جای ماند. — 22. CH. علی بن سهل.

18, 2. C. معاملت ماست. — 4. L. and apparently the other MSS.

have علی المحسنین: the reading in the text is that of C. and the Bombay ed. — 12. LM. om. شیخ. — 21. LI. حکایت. — 23. L. تا for تو.

19, 1. LM. om. کار. — 3. L. om. اگر. — 5. After ایشانرا C. adds: هیچ همّت نیست جز خدای تعالی. — 7. H. همّت ایشان. — 10. After زبان ندارد C. inserts the following anecdote: و نقل است که جهودی بر دست جنید مسلمان شد روزی پیش از زبر اصحاب نبید جنید یکسر با وی سخن نگفت گفت چه کردم گفت نی حرمتی کردی که پیش زبر اصحاب بنیادی و هنوز یك قدم از جهودی برون ننهاده نمودی. — 19. C. بدنیا آن حضرترا. — 23. آنچ om. in all the texts.

20, 1. L. تنها بودم. — 5. L. om. خود. — 11. Read بجملگی. L. خودرا for خود. — 13. L. بنصیحت شیخ. I. کفر for زهر. — 15. H. با سر. — 18. C. با مساجد for بمجلس; so Bombay ed. — 21. L. and the other MSS. بمقام دیگر رسیدم; C. بمقام ذکر الله.

21, 2. C. همی در آینه.

22, 3. L. جون for چگونه. — 4. C. عرچه اورا اندیشه بودی ایشان کردندی. — 13. IMH. om. دیدرا. — 16. H. جنبندگان. — 21. Before بذر تو الخ C. has: انّ ابالك یضرب بالسیفَیْن احیاناً مع الکفّار فی المعرکة وتارة مع الشیطان وهو من النفس فلسبّد بالیمه یضرب. — 24. IH. غلطید.

23. 4. LB. مریدی. — 6. C. عمرش for عرش. — 12. M. جهت for جهد. — 16. L. om. from حق اند to و اما بندگان. — 18. L. سیاحت for شناخت. — 19. L. سیاحت. After نفس است C. adds: و گفت حقایق لازم و قصدهای قوی و محکم بر اهل آن باقی نگذارد چیزی مگر که آنرا از آن برید گرداند و هیچ اعتراض کنندهٔ پیش آن نیاید مگر که آنرا منع کند و هیچ تاویل موهّم روی بدو نیارد مگر که نصیحت مراد نشستیا for نسبتیا and آنرا کشف کند. — 20. All the texts have نسبتی for نشستی. I restore these readings from Qushayrí, p. 7, l. 3 from foot: اشرف المجالس واعلاها المجلوس مع الفکرة فی میدان التوحید. L. میان for میدان.

24, 3. L. وسواس. — 4 L. om. تا وقتی. — 5. L. om. from بخلافی to دشمنان کند. Text C. — 13. C. کفر آنست که قیام کنی. — 20. MP. بشناخت; C. شناخت. This is probably the correct reading. — 23. L. برسید.

25, 4. After دارد C. adds: وگفت غریب که ببغداد بیش از پنجروز ونفرماید. — 5. C. adds after نکند: مقام کند نشان فضول است. — 8. L. and the other texts read علیان for علان, which is preserved by C. Qushayrí, p. 109, l. 5 from foot, has

علم العلماء. L. معامله کنند با بندگان. — 10. L. که نزدیك. — 11. LC. قرب; the other texts قریب. C. از تو for ترا; M. اگر از تو تحقیق بدانند, and so H; P. اگر تو خودرا بدانی بتحقیق; text LB. — 14. L. ساعت for طلب. — 21. CM. om. نیست یا. — 23. B. بلا for اندکی. L افتاد. — 24. L. om. جون. CMH. بریدی, which is the correct reading: see Qushayrí, p. 109, l. 14. C. از قرابات.

26, 6. وگفت الخ. This saying is omitted in LBI. Text from P. — 7. H. has مشعبدان in marg. as a variant of مرقّعیان; C. مرقّعات. — 10. PMH. om. آموختن. — 12. LBI. om. from بانتباه to دعوت کنند. M. has بیناه for بانتباه; P. بطاعت. Text CH. — 15. MH. خراج for جراغ. — 17. C. منیّت for زینت تن; H. وصیت, and so MP. — 23. L. om. عزّ.

27, 1. C. بدیدار چیزی. — 2. LBI. امیر for اسیر. — 6. LBI. om. اعمال احوال. — 7. L. اخلاص for خالص. — 8. M. باکی for نیکوئی. — 10. BMH. از اصطفاست. — 17. For رسمش, the reading of C., all the other texts have رحمتش. — 20. M. بماند.

28, 8. After خاموش C. adds: وگفت پاکست عرف از عز دنسی زیراکه عرف حقرا می بیند در عز نفسی و گفت عرف آنست که از سرّ تو سخن گوید و تو خاموش. — 9. L. وراء for اورا. — 19. C. اوست for آنست. — 21. L. با آنك for بلك. — 22. After علم است C. inserts بس معرفت است بعلم. — 24. LBIM عرف.

29, 1. MP. اشارت for اثبات. — 2. M. باشارت مکر. After غدر است C. adds و علم بحرکات غدرست. — 3. Though all the texts have خذای or خدا, the obvious reading is جذا, which is confirmed by Qushayrí, p. 159, l. 8 from foot: علم التوحید مباین لوجوده. L. om. و وجود او. — 4. C. علم توحیدرا بساط فرا نوشته اند. — 6. C. حدوث. H. سیر for سیل; C. شیر. — 9. Qushayrí, p. 171, l. 23 has تغرض for بعوض and الغرض for عوض. — 13. L. and the other MSS. read بی میل; H. بی مثل. The correct reading is given by C. and Qushayrí, p. 170, penult. line. C. تنها for خذای. — 14. C. شجاعت for سخاوت. — 15. C. شجاعت. — 19. C. adds و این فضلتست after چه میرانندهٔ. — 20. BM. عیب نیستی. — 21. L. با ذیفت; C. یا فقد. — 23 LBI. درون عین بیرون روی نماید; I. corrects عین to غیب in marg. Text C. — 24. After نماید C. adds: وگفت وجد مصادقه است هرگاه که دلرا ناگاه دولتی روی نماید آن وجدست و گفت زیان ندارد نقصان وجد با زیادتی علم و زیان دارد زیادتی وجد با نقصان علم. L. om. و گفت الخ; text from I.

30, 1. I give this saying as it stands in C., which agrees with Qushayrí, p. 103, l. 3 seq. L. and the other MSS. have simply بر فوت

شذ. — 6. L. اعتراض; text CIM. — 7. L. نتوانستی. — 8. The MSS. except C. have دردی حاصل. LBIM. حضرت for مضرّت. — 9. L. است آنج for ده. L. اعتراض. — 10. L. جبر for جراء. — 18. LCIM مرید, but see Qushayrí, p. 95, l. 8. — 23. I read بدرد with C. instead of بدرد: Qushayrí, p. 113, l. 24 has يتقلّب.

31, 1. L. نشوذ. — 2 L. om. زبان. L. om. بذیرذ. — 3. L. نبذیرذ. — 12. B. بعلی. — 14. L. نقار. Qushayrí, p. 121, l. 20 has ان لا تنافر. Other variants are نقد, تفخر, and تكبّر. — 15. After کنی C. adds: و گفت تواضع از اهل. — 16. After بحق C. adds: و رنج دست باز داری توحید تکبّرست. — 24. H. بیرون شوی. L. and the other MSS. have بیرون کنی از خوف; C. حرام از خوف. I read جوف for خوف. The second part of this saying (وترك الخ) is attributed by Qushayrí, p. 70, l. 13 to Abú ʿAlí al-Daqqáq.

32, 1. C. نصفی از طریق توبه است. — 4. LBCIM. ﻡ for همه. — 5. LBCIM تصدیق می کنذ. LBCIM. تصحیح می کنذ. — 7 After کفر و گفت زین از جملهٔ وثنات است وعین از جملهٔ خطرات است بوذ C. adds: و گفت سماع محتاج است بسه چیز زمان مکان اخوان. — 9. Qushayrí (p. 180, l. 2) has استفرغت عذوبة سماع الكلام الارواح, but استفرغت should be استغرقت. — 11. M. خلق. — 15. After شریعت C. adds: وباز پرسیدند از تصوّف گفت استعمال جملهٔ اخلاق سنّتی (read سنی) و ترك جملهٔ اخلاق دنی و باز پرسیدند که تصوّف چیست گفت اعل بیتی است که در میان ایشان غیری راه نیابد. — 16. All the texts have غیرتی for عنوتی. That the latter is the true reading appears from Qushayrí, p. 149, l. 5: التصوّف عنوة لا صلح فیها. LB. و رویمرا پرسیدند گفتند. — 22. After C. adds: توحید چیست گفت تمیز الربوبیة عن العبودیة گفتند این سخن مجمل است این را بیانی باید گفت صفت بندگی الخ.

33, 6. I read اغراض with C. and the Bombay ed. instead of اعتراض. — 9. C. پنج وجه. L. تفکّر. — 20. BMH. مراقبت را انتظر; C. حالی است مراقبت را که انتظر می کنند. Perhaps we should read مراقب. — 21. LCM. ترسند. — 24. CH. om. و before جون.

34, 7. MPH. و دیدن. 8. C. و نفس اوّل خلقی است. — 15. M. نشود. — 17. L. om. بوذ after وی. — 23. Read پر, *i. e.* پرّ, for سر according to Qushayrí, p. 81, l. 14 seq.: خفض الجناح. C. has نه فرو داشتن (read بال). — 24. L. om. حجاب before علم.

35, 5. After بماند C. adds: سائلی گفت دل مومن کی خوش بود گفت آن وقت که او در دل بود گفتند فلان کس خمر میخورد گفت مستی میطلبد نه بطریق. — 6. L. om. نه. — 8. M. بهاجهجة.

36, 15. BMH. حریری. — 20. The MSS. mangle this verse, LBIM. having in the first miṣrāʿ: انّی لاستحییته فی التراب بیننا.

37, 5 L. om. در bef. نحو. — 11. After نوشته بود C. proceeds: و در زیر سجّاده نهاده بوضوگاه رفت تا باز آمدن حسین منصور آن کاغذ برده برند و رفتند = برند و رفتند. — 13. بود و رفته و اورا در وضوگاه خبر بود. Examples of this use occur in poetry (see Salemann and Shukovski's *Persische Grammatik*, p. 57 seq.), but not elsewhere in prose (cf., however, p. **164**, 22 and **181**, 22). Although the MSS., except L., omit و رفت, I think the archaism is admissible. It might be removed by reading بدزدید for برند. — 16. L. برد زود for دزدد. — 21. L. کسی را ابلیس for کسی سرّ ابلیس. — 23. BCIM. آن for آنچه. — 24. L. اما سرش نبود for امّا سرش ببرند; BIM. امّا سر نبرد.

38, 2. After و لیکن C. proceeds: کاری کنیم اگر خلق جنّیت‌را قربان نیستی نکنیم و لیکن ملکیّت‌را قربان مسخی کنیم ملکیّت جنّیّت بدل زنیم تا باری اگر معدومی نکردی که از گنج خبر نداری متّهمی کردی که مکذّب باشی کسیت راستگوئی ندارد تا گویند کن من الجنّ الخ. — 5. LM. مهجر for ترجمهٔ. — 6. I. مجسم for محبّت. — 7. After بداشت I. proceeds: و جانها بیش از سرّها بیافرید و در مقام قرب بداشت و عز روز سیصد و شصت بار کشف جمال الخ. — 8. L. جان for دنیا; H. جانها. — 11. BMH. کرامی تر. — 12. L. فحوی for فخری. — 15. B. زمره for مر. C. نشان for مقام. — 18. L. نوشتند. BMH. حریری. — 21. C. has و عزکرا حضرات جلت (sic) و وصلت and proceeds: القلوب for الارواح حق باید با او بگوئید لم تکونوا بالغیه الا بشق الاسرار و عزکرا لقاء و رؤیت باید و مشاهده و معاینه با وی بگوئید که لم تکونوا بالغیه الّا بشق الارواح.

39, 2. L. om. from که ازین to تا گفتند. — 5. BMH. حریری. — 6. L. om. بیش. — 13. All the texts save P. have عندکم for عبدکم. — 16. L. om. و. — 21. C. وجود for وجد. LI. بیفتد. — 22. C. معروف for و معرفت. — 24. The reading و رضا نیز در محبّت is derived from C. Apparently all the other texts have داخل است در رضا بیرون محبّت.

40, 2. L. آنچ. — 7. M. معلم for معظم. — 8. I. in marg. اشارتی for اشرافی; M. شافی. — 11. B. لغت for امّت; H. علم. — 15. After مجتهد C. adds: و خرّازیان جماعتی اند ازین قوم که اقتدا بدو کرده اند. — 17. L. om. from و اورا to معنی آن فهم نکردند. — 24. L. om. جواب. After الله C. proceeds: و در صفت این قوم تم او میگوید که بعضی را از ایشان چنان باشد که در گذشته باشند از حد نشان نصیبهای نفس

خویش پس افتاده باشند در نشان نصیبهٔ خویش از خدای و در نشان حاجت خویش بخدای و آنکس که چنین بود گوید نمیدانم تا چه میکنم و نمیدانم تا چه میکویم و نمی دانم من کیم یا کجایم یا کدامم یا چیم نامم محو شد مرا نام نیست و جاعل شدم مرا علم نیست و علم گشتم مرا جهل نیست وا شوده بکسی که نداند که چه میکویم پس مراد ازین سخن مشاعده کند پس چون یکی‌را ازین قوم کویند که تو چه میخوانی کوید الله و تو چه میکنی کوید الله و اگر چنان بود الخ

11, 3. B. بر for بزانو; P. بر او. — 6. C. بر نیامده. — 7. C. اینجا for آنکه. C. با همه. — 9. L. ازیشان for از آنکه. C. نرسید و حیرت در حیرت بماند. C. om. from همه. L. مرا for همرا. C. ایشان بودم با خویشتن بودم همه مخیّر کردند. — 25. LIM. و گفت for نقلست. لقمان گفت مرا to.

12, 5. I. بجز یك پیرعن; so H. — 15. C. او مقرّ for و مقرّر. — 20. After شد شذم C. proceeds: پس یاد کردم که من سکونت یافتم بغیر او توکّل کردم سوگند الخ. — 24. MH. هر روز یك بار.

13, 4. M. باولیا می ماند for عیان است. — 6. C. طالبان for طالب. علمان. — 8. BC. جیز for خبری. — 10. L. آلت حاجام. — 13. Read بناء این کردم. — 14. C. عبّاس بن المهتدی; M. عبّاس المهدی. — 15. C. دوانیق; M. بناء دولت; B. بناء خلیفه; text LIH. Qushayrí (p. 64. l. 3 from foot) has: تحت سقف ابی الدوانیق. — 18. C. جز for مر. — 19. C. بر یکدیگر تا چرا چون C. continues: نسپارد. C. om. از. After حق بود for خواست. حق تست با یکدیگر آرام می توانند گرفت. — 20. M. از انس LI. نتوانند. — 21. C. عمّال for اعمالرا. L. om. چون. — 23. L. om. بود.

14, 1. C. هرکه for هرکه. C. alone has قرب; the other texts فتوت. — 7. After تعالی H. proceeds: یکبار متجلّی شود و ابوبکررا رضی الله عنه صد بار و هرکسی‌را در خور آنکس چنانکه پیش ازین گفتیم از مرید. ابو تراب و بایزید. — 8. LH. شوذ for شذ. L. om. او. — 9. L. گمان برو. بزد. — 12. CMH. وهم. — 14. LBI. من for عن; CH. بین. — 15. I. مایدهٔ. — 21. I. از روی بندگی.

15, 7. L. احتباس; M. اجتناس. — 8. LI. حبس; BM. جنس. L. om. نتوانی. After عمل C. has: آری و آرد ترا در کار. — 10. C. دل صافی. — 12. L. گشایش یابی, but see Qushayrí, p. 149, l. 4. — 16. After خدای C. adds: وگفت توکّل اعتماد دلست بر خدای. — در درد نیافت. — 18. C. 19. I. تحمّل for تحکّم. — 22. Qushayrí (p. 144, l. 20) has رفق for حق.

16, 2. L. منسوب عزّت, but no doubt the copyist had before him ملسوب, which gives a better sense than مسلوب. — 3. L. om. ابو. — 7. L. بود. M. قلم for قمر. — 8. C. احمد خرّازی. — 9. After مذهب C. adds: درویشانرا. — 10. MH. حجج. — 13. C. و نورین بدو تولّا کرده اند.

for با درویشان. — 19. BII. درخشیدی. — 20. C. بو احمد مغازلی: and so Qushayrí. After نوری C. adds: نقلند نه جنیدرا گفت نه جنیدرا نیز. — 21. M. خبّاز for جنان.

47, 7. H. چاه for خانه. — 9. IMH. جبل سل for در راه حق. — 13. LI. خلفرا. — 14. L. om. آفت. — 15. H. خرچه بدل آید. — 22. L. کم نی کمی ام. L. کر من کار نی کمی است; CI. دم من دم نی کمی است. — 23. LI. کم for درّ کن. — 24. L. شصت.

48, 1. After افتاد M. has: او سخ نبود بهتر بودی و کرامت تو بودی الخ. — 11. IH. رقم; CM. زقم, and so in the following lines. Qushayrí (p. 131, last line) has الرقم. C. جنید و خلیلی.

49, 1. After شبلی گفت I. inserts in marg. از آن تو نیم دینار و از آن من. — 4. C. غرامت آن را که B. نگاه داشتم; I. نگاه داشتی. — 9. B. می برد. — 14. L. om. تو. — 17. After بذو خسبند و بذو خیزند C. has نذح یدك عن لحیة الحق. — 21. IH. بنده از آن او. — 22. H. میان نفس.

50, 4. I. حرب corrected to حیرت. — 5. C. طاق آمده for بماند. — 7. After می گوید C. proceeds: ما انا وما انت والّا فلا تجتمع ابداً من باشم یا تو و اگر نه هرگز هر دو بیم جمع نخواهند شد. — 9. C. در پرده. L. بتو و تو نباشی; C. بتو تو نباشی. — 11. B. بر یك خشت; H. بر سر یك خشت. — 21. L. om. نوری. — 23. After گفتن C. proceeds: تا اورا در علم نیابد یعنی باید چنان بود که میگوید که تو در علم جایگاه نگاه دار الخ.

51, 7. B. فضولی. — 14. C. از آنجا مرو تو این گرفت و این طلب با آن الخ. — 21. LMH. جعفر خدری; I. جعفر خالدی; text BC. — 23. L. om. from عذاب کنی to دوزخرا.

52, 4. C. بملتزم for بحجر الاسود. — 5. LBIM. لا تغیّر. — 17. H. نخلستانی for خرمابن; so M. — 25. L. نخاس; I. نحاس; C. نحاسان; H. نخلستان.

53, 8. C. نه دنیارا. — 10. C. نقشه این اونیایی خدا چه نی هنجار باشند. — 11. H. زیر for رزمهٔ. — 17. C. نمی خر بر خاست. — 19. C. گفت تحمّلوا عنه یعنی هرکس الخ.

54, 1. H. پندارد for بود. — 3. H. آنکاه نقمه کردی بمعرفت خلق او چندنکه نقمهٔ کردی در حلق حوتی ده اوّلین و آخرین را ببیك الخ; C. نقمه فرو برد. — 4. According to M. ابو حمزهٔ بغدادی. — 8. After او اورا صلاحیّت آن بود ده خلقرا تفهیم کند C. adds: فهم کند. — 10. L. یافتن از اشارت; C. وجدان اشارت. — 11. CMH. بصدق for عبارة

صدق, and so I. (correction of از صدق). — 15. B. و از شوق. — 22. L. مالك پوند. — 24. L. om. from يعنى to اخلاقى است.

55, 5. C. سمع for سمو. Here C. inserts the following *dicta* which do not occur in any other text: و گفت مشاهده درست نيايد تا بر تن چه از وى يك رگ بود ايستاده و گفت چون در تبد در تعظيم با نور غيبت در سرّ از غير دو آنيخته دود و نور محبّت از حجب عظف بر ذره نور پس از آن اشتياق در جوش آيد تا حجبرا [MS. حجترا] بسوزد و عبوديترا متلاشى كند پس مشاهده حاصل آيد و گفت محبّت كشف اسرارست و هتك استار و گفت المحبّة المخاطرة و گفت توحيد شهود كلّ است كلّ كلّى له اورا جز او نيست وآن الله است و گفت خبر كفرست و علم مشاهدة كفرست و توحيد كفر نبود يعنى خبر و علم و مشاهده غيررا بود و تا غير مى بود و شرك كفرست پوشش و توحيد ازين چه پاك است و گفت در طريقت معرفت هزار علم است و هر علمى جهل است و هزار معرفت و هر معرفتى انكاريست يعنى هزار گونه معرفت بيابد و در هر معرفتى هزار گونه علم بيابد و در هر علمى هزار گونه جهل بيابد تا بدانى كه نمى دانى و هزار گونه انكار بيابد كه بشناسى كه آنچه بشناختى نه آن است و گفت عاليترين مقامات اهل حقايق انقطاع است از علايق و گفت نعت فقير آنست كه ساكن بود اگر هيچ چيزش نبود و ايثار كند اگر چيز بود و گفت هيچ دليل نيست بر خداى جز او امّا علم كه طلب كنند براى آداب خدمت طلب كنند و گفت عزيزترين چيزها در زمان ما دو چيزست علمى بعلم كه بعلم [بعمل MS.] خويش كار كند و عرفى كه سخن از حقيقت گويد و گفت هركه اورا دعوى او از حدّ علم شرعى بيرون آرد گرد او مگرديد و گفت عامّه در قبض عبوديّت اند وخاصّه در قبض ربوبيّت و گفت اهل معرفت نشناخته اند از اندك اندكى از جهت آنكه نشناخته اند دليلرا از دليل و حق وراى آنست و گفت هركه چيزهارا بخداى داند رجوع او در همه چيزها با خداى بود و گفت حاضرى كه اشارت كند خداى و دروغ تشبيهرا راه ندهد غيوز آن توحيدست و گفت توكّل آنست كه فانى شود تدبير تو در تدبير او و راضى گردى بخداى بدانكه وكيل كارساز تو باشد نى تو و گفت انس انس است با خداى كه از صفاى دل بود با خداى تا فردا اورا باشى و گفت رضا بر گرفتن جزع است در هر حكم كه برود و گفت قرار گرفتن بصفتى از حرمان مريدست و گفت مريد از بستگان است و مراد از رستگان و گفت ارادت بر گرفتن عادت است و گفت

عرکه ادب وقت نگاه نداشت وقت برو مقت شد و گفت فاضلترین اعمال حفظ انفاس است بتعظیم و گفت خناك آنکه اورا در عمر خود خطرهٔ بوده است و گفت اگر مکر نبودی عیش اولیا خوش نبودی و گفت آنکه ترسد خدای در گریزد و گفت معصیت خالی نیست از خذلان و طاعت خالی نیست از مکر و گفت کسی که اورا از محبّت بیرون آوردند اورا مقام عبرت دهند حال او در ریا و معصیت خوشتر از آن بود که از ذکر و گفت حق تعالی حرام گردانیده است انس بر اهل همت و حرام گردانیده است زیادت بر اهل ارادت یعنی هرکه چیزی خواست زیادتش ندهند و گفت معصیت صاحب همت طاعت است و طاعت صاحب شهوت معصیت است و گفت غرّه مشوید بصفای سرایر که در زندان نسیان اولیّت است یعنی کار آن است که در ازل رفته است و گفت بپرهیزید از عزلت که آن مقارنت شیطان است و بر شما باد بصحبت که اندر صحبت خشنودی رحمان است و گفت چون مرید از استعمال ادب بیرون آید از آنجا که آمد باز همانجا شود و گفت هیچ کس بیقین نتواند رسیدن و بتوکّل مکر بمداومت ذکر دل و بسیاری مناجات و قطع کردن آنچه در دل اورا از ذکر خدای باز دارد و گفت هر چیزی را عقوبت است و عقوبت عارف آن است که از ذکر حق باز ماند و گفت شهوت خفی آن بود که مردرا شهوت بود بچیزی که حق کرد آن بود و او آن باطلرا ترك نکند و گفت مرقّع عطائی بود از حق تعالی و نقل است که مردی نیستانی گفت مرا وصیّتی کن گفت کم گردان معرفت مردمان I. has: که بنیارا بریده بودند و بیخهای آن تیز مانده بود نوری چرخ میزد و آن فی الخ. — 9. L. و for بـو. — 10. C. نـه آخر. — 13. LB. write خیری throughout. — 14. M. خاطر for حاضر. — 19. L. om. بود. — 20. L. om. را. — 23. All the texts except M. have ابوعلی جرجانی; M. جوزجانی, and so H. and the Bombay edition in marg. See *Nafahát*, N°. 136.

56, 4. LC. نیافتند. — 7. Read بر آن with BMH. for بدآن. — 15. C. پشماکند خر ساخت for بر دراز گوش بوشید. — 17. I. یحیی معاذ رازی; MH. یحیی بن معاذ. — 20. L. om. بدیدن شاه کرمانی. — 21. L. و بخدمت شاه اورا. — 24. L. تضرّع روی نمود.

57, 6. L. به برگ. — 9. L. آن وعظ یحیی معاذرا; C. افسده وعظ نخست آتشی for ترا دردی. — 10. B. یحیی آن وعظ یحیی اورا الخ.

و بجیبی باد [بار .MS] آن .C ;و کسی‌را یارای آن نبود .After کند H. has: بوده است . — 19. L. om. دیگر. — 21. LCI. شکم خار.

58, 10. M. بو عمرو بجنبید گفت .C ;بو عمرو خواجه بود در نشابور گفت .بو عمرو. — 21. After C. has بوشید پس شیخ همّت درو بست و گفت.

59, 1. After C. proceeds: بدانی که کار ازل دارد نه عمل در دشش دارد نه دوشش در سبقه دارد نه عقبت در حق داند نه خلق . — 11. C. has ; بیرو and so H. in marg.; the other texts read بمرو. B. ابزاربانی از بانی ; M. بر دشش ابزاربانی مدشش. — 15. C. هیبت و مراقبت و مراهبت.

60, 1. از و stands for از خود. H. has in marg. و گفت هیچکس عیب تا هیچ چیز از وی .C ;نفسهاء خود نه بیند تا هیچ چیز از نیکو نه بیند و در خوف از نکوبیند. — 8. L. om. ذلیل. — 9. After C. has غیر خدای که اورا ; H. که از اندوه ترسد . خدا و در تواضع و مراقبت . — 15. LIM. ندوهی نرسد ; C. که اندوه برسد ; text B. نرسد is apparently from the rare verb نرسیدن, which occurs several times in this work. Perhaps, however, نرسد is a mistake for برعد; this emendation would remove all difficulties. — 16. M. بیمه چیز. C. فضیلت و زیدت. CH. بسبب, and so Qushayrí, p. 77, l. 7; the other texts have سبب. — 20. CH. صبّار. Here H. has in marg. وگفت عیب خائفی در خوف خویش آنست که با خوف خویش آرام گرفته است و آرام گرفتن امنست و امن در خوف پوشیده‌تر از آنست که در رعد ; so C. — 21. L. has در after خائف instead of بر. — 24. I. از آنکه.

61, 1. C. باز آن که اعتماد ; and so Qushayrí. — 6. H. و بقدر اشتیاق بذو. LBI. om. که بنده از دور ماندن باید از دوری او ترسد و گفت که . — 8 B. نزدیک شود. موکّد گردد. — 10. CH. ذچشیده; other texts . چشیده. — 11. H. points الأعظم but translates in marg. رضا دروازهٔ خداست بزرگ. — 12. C. فضیلت for وسیلت; H. سنّت. — 13. LI. om. می ترسی. — 18. C. کن for کردن. C om. بود. — 19. C. کن for کردن. C. om. م شریف‌تر. L. طاعت شود. طاعت بود. — 20. L. om. دار. — 21. After C adds: و گفت بعزّت خدای عزیز شوید تا هرگز خوار نگردید ; so H. in marg. — 24. MH. موافق; B. منافق. B. بترسد. B. دارد.

62, 1. B. برابر کنند for بر کردند. — 4. L. om. from کرده to خواه . — 5. L. جمله خداوند اخلاق کریم و خداوندان آن . — 6. H. بیشمر. — 8. L. شوند. L. om. از دنیا. C. و آخر آن for میدرا میدرا. — 11. L. و گفت. — 12. H. خواص. LIMH. از دنیا. L. om. آن بود که بر ایشان طاعتها می آید . C. آن بود که آنچ B. om. آن بود که. — 14. CMH. از ایشان و ایشان زان بیرون آنچ . — 16. بندار for دیدار. After C. adds: و گفت آن است که آنچه بزبان می گوئید از خلق

خدای دلهای شما نیز تصدیق زبان کند; so H. in marg. L. و گفت for نقلست. — 22. C. ستوروانی. — 23. After وفت کرد C. adds: و بو عثمان بعد از بوحفص بسی و اند سال بزیست.

63, 1, C. نفاق باطن. H. قال النبی صلّی الله علیه وسلم. — 3. LI. om. ابو. — 5. C. از جملهٔ علمای مشیخ بود و از ادبر قدمی شام بود. — 9. L. om. ده. — 12. باشم has been inadvertently omitted after بخشیدهٔ. — 13. L. من for بمن. — 15. BCM. بازیجهٔ. — 17. C. در هر ذرّهٔ عالم. — 21. B. یا for تا; CI. ویا.

64, 2. BCH. مهمان. — 5. After ماند C. adds: گفتند این چگونه بود گفت آنکه که او نه اورا بود و چون نه اورا بود اورا بود. — 6. C. بیست سال. — 9. C. با حق باشد. — 11. Instead of در درویشی C. has و در درونش قرار نگیرد. — 12. H. تصوّف فقریست. — 13. L. and most of the texts end this saying with حکم فقیر آنست که برودی; H. برودی for برودی. C. has آنستی and برودی میکندجیدی for which I read برودی میلندجیدی. The word ندجیدن is synonymous with خرامیدن and is used in this sense by 'Attár himself in one of his poems (see Vullers *sub voc.*). That it is the true reading here no one will doubt who compares the Arabic original (Qushayrí, p. 146, l. 24): لولا شرف التواضع لکن حکم الفقیر اذا مشی ان یتبختر. — 14. LIM. معصیت for مصیبت. — 15. C. همتها for غمها. L. om. رسد. — 16. L. روز for زوز. — 17. C. om. from و گفت to توانند بود. C. نه قسم باطل. — 20. C. طبیب گفت نه مرده است زنده است چون بنفس نگریست زنده بود. — 23. III. زبدهٔ; C. وتد. L. alone has بذل; BCM. بدل; I. بدن; H. صادق.

65, 2. BH. بامامت. — 3. L. اصحاب for صاحب. C. تفسیر و قراءت. — 6. L. کشید. — 7. After طریقت C. adds و در سماع کتابی کرده است نام او غلط الوجدین; so H., which gives the title of the book as غلط الوجدین. — 8. After نکرده است *Nafaḥát*, p. 107, l. 18, has مر. — 9. H. بکوشه for بکوئی. — 11. H. هرگز بروز آب نخوردم. — 12. چگونه الخ: the Arabic version of this saying occurs in *Nafaḥát*, p. 107, l. 5 sqq. — 15. After لیعبدون C. adds ای لیعرفونست. — 16. After در جیزها LBCIMH. have مر خویش and omit from رضای خویش to دراست خویش. Text III. in marg. — 20. C. رغبت for غیبت. LMH. غیبت for رغبت. — 21. LC. طلب for شرب. و گفت الخ: this passage in much mutilated by the copyists. I adopt the text of C., which agrees with Qushayrí, p. 24, l. 13 sqq.

and *Nafaḥát*, p. 107, last line and foll. L. has حق تعالی ترا گفتار و کردار روزی کند آنده گفتار باز گیرد و کردار بتو بگذارد مصیبتی بود الخ. — 24. C. نشستن for دشتن, and so Qushayrí, p. 24, l. 8.

66, 3 L. om. بود. — 6. Instead of ایمان و علم C. has اتباع علم, and so Qushayrí, p. 24, l. 5. — 10. BC. بر صراط. Here C. inserts و گفت صوفیان در جادهٔ مستقیم خیر باشند تا از یکدیگر نفور نباشند و رمیده چون با یکدیگر آرام گیرند و صلح کنند دریشان عیب خیر نبود; so H. in marg. — 12. BIM. بر حسن افعال. — 13. L. فانی شود در و الاء او. — 14. BCMH. فانی شود. C. کل تو کل او; I. از کل بکل. — 15. Qushayrí, p. 166, l. 14 has المعرفة للعارف مرآة. — 16. C. تمامتر. — 19. BMH. فی خطاب. — 20. The words از منیت ..... و ارادت are in H. only; C. has و ارادت ساکن نشود بمحبت. — 22. C. خرمی for حرمت.

67, 1. C. آنچه توانائی بود در آن بکنی; so BMH., but M. has نکنی, which is also the reading of L. Qushayrí, however, shows that بکنی is correct: الشکر استفراغ الطاقة (p. 95, l. 13). — 2. LBM. دلیلی. LC. خلیلی for جلیلی; BM. and I. in marg. در دوستی دانندهٔ غیبنا. Text H. — 4. H لحظات. MIH. خطرات. M. و اشارات اشارات; H. و اشارات بشارتست; text LBC. The reading of H., though it lacks support, is probably right. — 9. After بدخوشی C. inserts وگفت اخلاص ندیدن کارست. — 14. CH. سپری for سنری. — 20. L. om. بیش. After تنزیل L. proceeds و تاویل آن علم و بیان و لطایف آن نبود که اورا و کمالی عظیم داشت; so BIM. with slight variations; text from H. in marg., with which C. agrees. — 21. C. قرءان for قراءت.

68, 5. IH. هزار دوم. M. هزار ختم از برای خداوندش کردم. — 12. L. خواندند for خواستند. — 21. LH. الجلائی; M. الجلا; text I. The person referred to is the author of the *Kashfu 'l-Maḥjúb*. — 22. M. و عتاب مخالفت دوست باشد و عذر موجب تقصیر بود الخ; so BH; C. و عتاب مخالفت دو دوست بشد. BCMH. om. from یعنی to عتاب بعتاب مرقمت کنند. — 24. I. خواهند (a correction); I. نپذیرد. BM. om. در.

69, 1. H. از شر نفس. — 2. H. شر. — 3. L. دارد for داد. — 4. H in marg. نزدیکتر for غنی‌تر. — 6. H ثلثی for دو ثلثش. — 7. After بزود I. has in marg. قال رسول الله صلّی الله علیه وسلّم من تواضع لغنی لاجل غناه ذهب ثلثا دینه. BMH. بس دین توانگر. I. دانی (a correction). — 8 After المَوتی I. adds. in marg. قیل یا رسول الله ما الموتی قال ابناء الدنیا. — 10. C. پانصد سال پیشتر. — 14. C. بر for در. — 16. After درست شد که C. inserts مذهب شما حق نیست یا, and these words seem to be required on account of the preceding یا. — 17. C. پوشیده می

گردانید. C. om. سخن‌را بر مردمان. — 18. I. in marg. غیرت for عزّت. BMH. om. عمل. The reading علم (which gives a more natural sense) does not occur in any of my MSS. — 19. L. om. from نخواستیم to بدانند و. BH. مستعمل علم; so I. — 20. After کردیم I. adds in marg. که تا این مشتی هوا‌پرستان و ترسامنان دعوی بی معنی نکنند. — 24. After بن C. adds و لفت روش اولیا بدنیای ایشان بود و روش اعدا بنفسهای ایشانست; so H. in marg. — 25. C. دعوی کند در خدای.

70, 5. BMH. بآداب. — 7. C. فرمانها و فعلها. — 8. L. om. او. — 9. C. و او درین. — 18. After آید H. adds و گفت آرام گرفتن با چیزی که طبائع‌را با آن الفت بود مردم‌را از درجات حقائق بیفکند. — 19. BIM. و بریدن. — 23. C. خدای for آخرت. — 24. L. سرائی. C. علیه for غلبهٔ.

71, 1. H. محفلی for مختلفی; so I. in marg. — 2. H. بجدّ. — 4. C. در بیشت جمع کند. — 6. BMH. بر آنچ. — 7. C. باز; the other texts بر بای. Qushayrí, p. 83, l. 14 has برقرار. Apparently all the texts have بر for بذ, but see Qushayrí, *loc. cit.* — 9. C. و ازین بقوّت تر غرض. — 10. L. writes قوّت مومن. After جهد بود C. inserts و گفت عزکه‌را در دل از امر آخرت چیزی نبود که اورا مشغول گرداند از شهوات دنیا هرگز بر ترك دنیا دست نیابد. — 11. L. om. سه. — 12. C. om. خواستن. — 14. L. om. دادن. — 16. All the texts save C. and H. in marg. omit from بساط to مشاهده. اورا صلاحیت. — 18. I. حیوانش corr. in marg. to جیزش. — 19. L. گذارد. — 20. C. نگیرند. Here C. inserts: و گفت شما بقرب نتوانید رسید و جمله آویختهٔ تصبیهای نفس خویشید [MS. خویشند] و گفت من که می ترسم بیشتر از آن می ترسم که مرا اگر در آتش اندازد روی از من بگرداند و در من نظر نکند; so H. in marg.

72, 3. C. دایم for درست. L. om. تا ابد. — 8. I. مناجات for منادمت, but corr. in marg. — 9. C. فضلتر از زندگی غیر او. — 10. L. om. بود after بغایت. — 11. C. حاصل همّت. — 13. L. محبّت بدل for باشك; C. بشکر. LB. با شکر for محبّ ببذل; C. محبّت به بندگیست. — 15. C. غیبت for همّت. — 17. Read جنبانند. — 19. C. غیبت. — 20. C. غیبت. — 21. After وقت I. adds لا یسعنی ملك مقرّب ولا نبیّ مرسل. I. نه من گنجم. BCH. نه من در گنجم که نبی مرسلم; M. نه نبی مرسل گنجد نه جبریل. The text as it stands is probably correct, but the meaning would be clearer if در گنجد were added after جبرئیل. — 22. C. عبارت. — 23. LI. om. from و هر to و هر حقیقتی‌را حقی.

73, 4. L. از عنایت حق for عتاب. See Qushayrí, p. 170, l. 5. — 5. LBM. محبّت for محبّ. C. دعوی ملکیت. — 6. H. تا نشان ارادت ننماید و همه اندوه گردد. — 7. نبوت is illegible in L. H. has نبوّت;

BM. نبوت. BCMH om. محبت. C. قرب for نبوت and so H. in marg. — 9. LBH. دور ننماید. Qushayrí, p. 115, l. 18 has لم یبق فیه خیر. After ننمانند C. inserts و گفت آنها که اوّل قدم در فنا نهند تا بدانند که فنا و بقای او پاک از خویش جملهٔ چیزها مدّعی التزام عبودیت دلیل آنکه فنا و بقای او درست بوده است آنست که عبودیت درست بود — 11. All texts save C. and the Bombay ed. have بربوبیت. Here C. inserts و گفت استطاعت دو قسم است حال است و ملک عزیزا حالی نباشد که بر داردش ملک باید که برسانندش; so H. in marg. LI. om. from از برای to برای نصیب دیگر خدای; text C., and so BMH. — 12. H. نیتی for نصیب and in marg. سببی; BM. نسبتی. C. om. دیگر. — 15. L. که بهیچ. C. باز نگردی. — 17. C. and Qushayrí (p. 167, l. 5 *seq.*) have انس, the other texts امن. — 19. L. om. from آنچه در وقت to بیند که. — 21. After نیکوتر C. adds و گفت یقین آنست که در جملهٔ اوقات از معارضهای او دور شده باشد و گفت اخلاص حفظ سرّست. — 22. The words از عزیزه بود are in C. only, but Qushayrí, p. 81. l. 25 has متن کان. Here C. adds و گفت بر قدر قرب یافتن بتقوی و مفارقت کردن از نفس وصولست بیقین; so H. in marg. — 24. After اخلاص C. adds و گفت تصوّف آن است که با حق مترسّل باشد و معنی آن بود که عزیزجا که کشد آنجا رود; so H. in marg.

74, 1. H. ادب; C آداب; other texts omit. — 2. BCMH. om. مراقبت. — 8. After خیزد C. adds و گفت حق محتجب شد از خلق جملهٔ اشیا; H. in marg. و گفت که چون حق محتجب شد از خلق بجملهٔ اشیا و متجلّی شد اولیارا پس ایشانرا محتجب گردانید خود از جملهٔ اشیا. — 11. LI. بر شما. — 17. BCMH. om. نه بینی الخ.

75, 4. C. مواخذه میکردند بر ابن عطا; H. ابن عطارا باز دادند. — 12. After بود C. adds که بد که کار او بآخرت نیفکنده باشد. — 15. C. باقی بمبقی. — 16. C. طرایف; Bombay ed. طریقت.

76, 4. L. om. from غایت to توان یافت. — 9. Instead of ادب کردن درویشان Qushayrí (p. 147, l. 7 from foot) has سوء ادب الفقراء مع الله. BCMH. آن وقت بود. — 17. L. محاط. — 19. I. جلالت for حالت. — 23. Qushayrí, p. 146, l. 25 has ما ملکت قمیصین. After نبود C. adds که ملک و نه ملک; so H. C. خرقهٔ داشته است پیرهن در زیر نه.

77, 1. L. سه. — 2. After صلاحیت تو I. has in marg. و تو صلاحیت خود بدان بفروختی و خبر نداری اکنون بنبهٔ غفلت از گوش بیرون کن و هشیار باش تا بی دل (?) نشوی. — 3. C. عزیزه ذکر فضایل او. — 4. C. از ذکر گناه و ذوق نیابد گراینده و استهزا. — 5. After خواند C. has

کنندهٔ است. — 13. L. سوزمندست. LBI. برسیدم. — 21. Read جاعلان. C. جبلات. C. ترک گفتن بطلات. III. متجبران for منکران. C. منکرات.

78, 1. C. قلب با رواح. BH. علامات; so C. — 7. C. اعتراض از سر. مناجات. After مباعات L. has و تعلّق ساختن بمناجات. — 8. C. استقاط فرع. Read فرع for فرع, which, however, is the reading of all texts except C. — 9. L. بر سنن. — 12. L. خذای آنچ. — 13. C. با مضمون یعنی با. — 18. C. افزونی از جهة خدای و تقصیر از جهة خود. آنچه. — 21. BCMH. از کاف و نون. — 22. C. بیرون آید for بود before توکّل.

79, 5. C. بروزگار. — 7. L. کردن خویش for کردن خوض. — 8. C. ترک انس. — 14. C. انسانست for دلست. — 18. L. وصیلت for فضیلت. CH. حال for جمال; BM. رجال. LI. معظم. — 20. C. حرمت. — 23. L. om. بن.

80, 2. با before یعقوب in C. only. After یعقوب C. has بدانکه تو بندهٔ. L. om. را after بنده. — 6. H. بمسجد for بملتزم; so I. (a correction). — 8. L. می یابم. — 10. IM. جوندهی. — 11. C. گفتم for گفتند. — 14. BM. نگرستنی را; so C. and H. in marg. After ضباجة C. adds نظمة بلحظة. — 15. BM. خود بینی for خوری. After خوری I. has: [MS. دیگر آوازی شنیدم که نظرت بعین العبرة إبعین عبرت رمینك بسهم العبرة ونو نظرت بعین ارمیت بسهم [MS. الشهوة ترمینك بسهم القطیعة. After خوری C. adds و گفت بیابانهای دنیا از پس نتوان کرد مگر بقدم و بیابانهای آخرت قطع نتوان کرد الّا بدل; so H. in marg. — 17. L. عوکرا for عوکه. — 19. CH. پایداری; other texts پایدار. — 21. LBIM. نفس for یقین; text CH. and Qushayrí, p. 98, l. 2 from foot. Read رجاء for رجا according to Qushayrí, *loc. cit.* All the texts have رجا. C. شایست for سیاست. — 22. C. و گفت صحّت بندگی. کردن در بقا و فنا ست یعنی چون بنده آنچ باقی گشت to جنانك.

81, 2. C. با او صحبت. — 8. L. om. باشد after خذایرا. — 11. After باشد C. proceeds: و گفت ابو یعقوب موسی را گفتم رضی الله عنه عارف بر. عیبی چیز تاسّف خورد جز خدای گفت آنچ for تعریف; so I. in marg. This appears to be the correct reading. — 15. H. صفت خلق. تحقیق

82, 3. L. om. را. — 4. L. om. from بروند to بذیشان تیرها. — 7. M. جراحتی for حرکتی. After بروند C. adds: و گفت جزع بر اهل توکّل ده بیرچه بریشان جزع کنی زندگی ایشان در آن بود و گفت صدق

موافقت است با حق در سرّ و علانیه. — 8. L. بعلم. — 10. C. پس گفت
یا اخی فراق قلوب است. L. زفران. — 13. L. points سَمنون, but according
to Zakariyyá al-Anṣárí in his commentary on Qushayrí's *Risála* the
usual pronunciation is سُمنون. C. مجنون for محبّ. — 14. I. جلال.
BM. شیفته; so H. in marg. — 15. After محبّ C. has آن شیخ موزون
سمنون مجنون. — 18. C. از قوت محبت. — 24. LI. باری; C. and H. in
marg. نازل; text H. C. طالب بر آن باشد. BCH. بر آن.

83, 1. H. از حجاز می آمد. M. قید; I. قبله. — 3. L. شد. — 5. LI.
om. بس بر دست او نشست. — 8. L. om. را. — 21. C. شبانه را for
در حال. — 24. C. صفت جان او بصورت آمده. H. حال for جان.

84, 1. IM. بودی. — 3. LH. om. فی ما. BIM. om. ما. Qushayrí,
p. 25, l. 14 has ولیس لی فی سواه. — 5. L. om. کن. — 6. Qushayrí,
p. 25, l. 22 has ابو احمد المغازلی. — 8. L. روم. — 10. After خلیل C. adds
مردی مرائی بود و دعوی پارسائی کردی و. — 12. I. نکاه for تبرّک; H.
التفات. — 23. After کشت H. adds یعنی خورد در وی افتاد. C. یکی
از اکابر for سمنون; so MH.

85, 3. C. کار for انکار. — 5. و نکنند in L. only. — 8. All the
texts except C. have بودند for بردند, which is the correct reading,
as appears from Qushayrí, p. 170, l. 15. BMH. احبّه. — 10. The
words مدّ جیزی occur in C. only. — 11. C. بود; the other texts نبود.
The clause نباشد .... و عیبی occurs only in CH. — 14. L. فقر آنست.
LIH. بفقر. — 16. IH. فقر. — 19. C. وجد آن مرتبی پرورش; I. وجدان
و پرورش. — 22. LC. خیرهٔ; BM. شبر. — 23. L. om. ابو before عثمان.
C. ابو عثمان حیری.

86, 21. L. برود for برد. The former may perhaps stand, as Qush-
ayrí (p. 30, l. 16) has انمشی فی الهواء. Here the Bombay ed. adds in
marg. نقلست که تری بر آورده بود و او بر غسل موقع بودی گفتند این
موافق علّت تو نیست گفت من این ترک نکنم گفتند چون جان برود باز
نیاید گوش بخود دار گفت هر دو باز میا; so H. in marg. — 23. C.
طاعت ایشان در چشم ایشان بزرگی.

87, 2. After فلیفرحوا C. adds: و گفت ارادت باز داشتن تن است از
مرادهای وی و اقبال کردن بر مرادهای حق تعالی و رضا دادن بدانچه بر
وی میرود از حکم قضا و گفت ساکن شدن دل بچیزی جز حق شتاب
آرام گرفتن کردن است بعقوبت خذلان تعالی در دنیا; so H. in marg. C.
وسوسه خیرت [بزیادت H.] باسباب دلرا. — 5. C. نفس آمّاره. Here C. adds: [H.
ادا کند و الهام بزیادتی فهم و بیان آن [ادا H.] کند و گفت حقایق شبه

برفت و اسامی از [آن .H] حقایق باز و بقی ماند پس اسامی موجودست و حقایق مفقود و دعاوی بر [در .H] سرّ پوشیده و گفت خود را وجدی بود و در آن وجد عیبی نه بیند زیادتی در دین خویش آن اولیتر که شرمی بدارد و توبه کند از آن وجد و گفت وجد دو گونه است یکی وجد ملك چنانکه حق تعالی گفته است فمن لم یجد فصیام ثلثة ایّام معناه فمن لم یملك و دیگر [ذکر .MS] وجد نقا [و نقا .MS] چنانکه حق تعالی گفته است ووجدوا ما عملوا حاضرًا یعنی وقوا و گفت خود را مشاهده کند در سرّ خویش جملهٔ دانیات از چشم دل او بیفتد so H. in marg. C. اصول. — 8. After بنشاند C. adds: و گفت مراقبت مراعات سرّست برای ملاحظت غیب در هر لحظه و لفظه. — 10. M. خلوت for سلوت. — 11. C. تقرّب for فکرت. — 14. L. بجد و هزل for بجد. — 15. LCI. جذا گردد از فقر.

88, 5. M. خدمت for حرمت داشت. — 6. سمسار, which Qushayrí (p. 24, l. 21) shows to be the true reading, does not occur in any of the texts. L. has سوم; M. سیّم; C. از سیم سار. — 7. BH. داشتنی. B. رفتنی. — 8. After کشید C. adds از بعد آنکه از سفر باز آمد و زبان طعن هرکز کس از ایشان نیز صدّیق دروغ دراز کردند; so H. in marg. — 10. C. بر حق. C. عیان for حیوتی. — 12. After یابد C. inserts صدر او منشرح گردد یعنی. — 15. C. آن علم ظنّ. — 17. C. حق الیقین. C. زاد for افتاد. — 18. C. و تهمت و قیاس بود. — 19. C. بر آن دید ثبات. — 23. و گفت الخ: C. تا چنان شود که Qushayrí (p. 24, l 22 seq.) has الراحة فی السجن من اماتی النفوس. — 25. LCIMH. مرید for مدبر; B. مرتد. The true reading can only be deduced from Qushayrí (p. 24, l. 6 from foot): فذلك من علامات ادباره. H. نیست for شد.

89, 1. L. om. from دوم to آنچ ندانند. — 2. C. نیاموزد for نجوید, and so Qushayrí, p. 24, l. 8 from foot: لا یتعلمون. I. گوید. — 8. C. اشتغال. L. om. هو. L. چهارم آنك. — 14. BCMH. بتوانی. — 16. C. ابو الحسن, and so Qushayrí and Jámí; the other texts have ابو الحسین. C. بوشنکی; so H. in marg. — 18. L. محتشم بر اهل. — 20. BM. حریری. C has ابو عمرو را و دمشقی, but probably we should read ابو عمرو دمشقی را. — 21. After کردندش C. adds تا بیزرگی خود در شیر نتوانست بود. — 23. L. om. گفتند.

90, 5. After روز BM. have بر قاعدهٔ صوفیان می رفت بتقطیع; CH. چنانکه صوفیان باشند. — 16. LM. om. from بپسندند to فی اسم; text C. — 19. C. بر نیکو. C. مراقبت. — 20. After باطن تو C. adds و گفت آزین طایفه در فتوت و توحید طریق کسی نیکوترست که معتمد فقراست

و دیگر پرسیدند از معرفت گفت زیادتیست که بدید آید در دل تا لاجرم بخل نکند بدر باختن چیزی که آنرا قیمت نیست در راه آنکه همه قیمت نیست. — 21. After آنجاست یعنی بخل نورزد [نورا MS.] بدنیا با مومنان و اورا صفات است و گفت توبه آن بود که چون ذکر گناه کنی و C. adds از آن ذکر هیچ حلاوت نیابی توبه بود. — 22. LBIM. نتوانذ نوشت; so C. — 23. C. om. آن and writes توکل above the line.

91, 1. L. om. دل. — 3. L. و گفت for نقلست. — 6. C. گویدی. — 8. L. گردان خواه, but the ا has been stroked out; M. گردان و خواه. Read گردان و خواه. — 9. BMH. ذکر حکیم الترمذی; so CI. — 10. C. حکیم for سلیم. — 14. M. حکمتی for حلمی. — 20. LC. om. در. — 21. LC. om. متحیّر.

92, 18. L. سعیدی; I. سیدی.

93, 22. C. تسکینی for تسلّی. — 24. M. بی در for در هیچ دنیا.

94, 2. C. عمی در آن شب. — 6. C. عیلان. L. دانیم گفت. — 24. After خوانند C. adds که محمّد حکیم جمالی داشت.

95, 12. C. و مدد ما از دنیا دورتر کشید.

96, 1. شیری occurs only in H. and (as a correction) in I. The other texts have سری except C., which reads چنین بسرّی. — 2. C. بهجاعده. — 3. C. نیافته. BC. غوطه. — 4. BMH. نتوان. — 6. Read ضیق.

97, 7. L. om. را. — 12. L. عرف for عرکرا. — 14. L. باشذ. — 15. L. om. و. — 19. L. با نایب for بانابت. L. om. و گفت. C. مجذوبی را. — 25. L. om. from مجذوب را اقتصاد to و عدی صالح. H. رویلی صالح.

98, 2. After و گفت خواب جزویست از پیغامبری و جای دیگر گفت خواب راست یك جزو است از چهل شش جزو پیغامبری. — 4. گفت seems to be in C. only. — 6. C. عهد و میثاق. — 7. L. om. بر; I. از. — 8. After کرد C. has که آنکس را از ولایت حظّی بود: Bombay ed. مگر آنکس که اورا از ولایت حظّی بود; so H. — 9. LIM. سوی for سوء; B. سر; text CH. — 10. L. دور for روزی; CM. روز; I. رو; text BH. L. عیش خودرا. — 11. L. نگردانذ. After بگردانذ C. adds و گفت ایمن بودن اوّل ضلالت قومست زود بود که بزندقه انجمد so H. in marg. H. بود بود. — 12. B. نتوانند; MH. نتوان. — 13. After گفت آنك ایشان را بآیت آنچی اعل کردنید و علم C. continues: قوم اند این طریق روزی گردانید پس ایشان از آن بیرون آمده باشند و متابع هوا شده مثل ایشان مثل سگ بود پرسیدند از خلق گفت خلق ضعیفی ظعرست و دعوی عریض بزرگ; so H. in marg. — 15. After نگیری C.

و گفت نفسی است که ترا تضرّع کند و خضوع نماید اما بدرشتی adds: و شدت [بدرستی و سیرت MS.] و عنف و این لئیم است [Here H. و نفسی است که تضرّع کند به نیکوئی و عطیت adds in marg. و گفت خاشع آن بود که آتش شهوت .[و رفق و این نفسی کریم است خویش فرو کشد و دود دل خویش بنشاند و انوار تعظیم در دل خویش بر آورد تا شهوت او مرده شود و دل وی زنده گردد و اندامهای وی خاشع گردد so H. in marg. — 19. After بنماند C. adds و گفت هرکه مولی را شناسد و گفت خوف اهل C. adds گریزد — 21. After آسان شود برو مؤنت با او معرفت گردش دل است و گفت خوف بود چون رهبت بود و چون خشیت صاحب همّت چون بترسد هوای خویش رود چون رهبانان که متابع هوای خویش باشند چون لگام شریعت ایشان را باز کشد بحق شریعت قیام کند آن خشیت بود.

99, 10. After با وی C. adds و گفت راه خدایتعالی چهارست یا شمشیر و سر کافران یا محبره و درد علمان یا سفره و شکم گرسنگان یا محراب و مناجات رحمان. — 17. L. om. انس. — 23. C. omits this article, as also BM.

100, 1. L. طایفهٔ فقرا; I. طوایف فقرا; text H. — 2. L. om. from و از مغرب to گرفته بودند. — 5. III. کوه لبنان. LI. بسطامی آمد. — 19. LI. کله for کلی; H. خورد. Possibly کله should be retained, although I can find no authority for it as a synonym of خورد.

101, 5. I. om. دعوی. LI. دعوی for رعونتی; I. in marg. رؤیت. — 7. II. بموافقت حق سبحانه وتعالی. I. و با نیکان صحبت داشتن. — 9. BCM. omit this article. Concerning the *nisba* see note on Part I, p. 9, l. 8. L. روعدی; I. روغدی; H. تروغندی. — 10. The rhymed proem is entirely different in II. — 14. L. خیری. H. omits from و ابتداء to جیست (**102**, 11). — 17. I. نبود. — 19. L. om. بار. — 23. L. او بدید. L. om. خویش.

102, 8. I. با کسی. — 13. L. om. صوفی after گفت. — 14. H. بقدر Bombay ed. adds] کری که در پیش دارند خشیده است و باری ایشان را در بلا برگ ایشان] نهاده است بمقدار معرفت که اورا خشیده است تا معرفت او باری الخ. — 15. L. آلا and III. apparently have the same reading; Bombay ed. آنکه. After مستور II. adds و گفت هرکه فرمان حق تعالی در جوانی ضائع کند حق سبحانه وتعالی اورا در پیری خوار دارد. — 17. L. om. باو. — 18. LI. om. گفت. — 20. LI. om. گفت.

103, 2. BCMH. معامله و ادب. — 3. L. om. بود after نفس. — 4.

LI. om. و در بلخ مقیم بود. — 5. L. تصنیف. — 7. Probably بود should be supplied after عمری; so C. BIMH. om. تا. — 8. C. سی پارهٔ for جزوی. — 12. C. عمری بود. — 14. C. سی پارهٔ for جزو. — 19. L. om. آیت. — 22. L. از مجلس. — 25. L. و گفت.

104, 3. C. با انس خداوند. — 11. LBIM. om. from و چون علما to the end of the saying; text from I. in marg. — 13. C. om. from تباهی امرا to the end. — 14. L. om. و گفت. — 15. LBIM. om. نفس. C. مقاربت شبوت. — 17. After گیرند H. inserts in marg. و سینه تنگ شود و چون سینه تنگ شود خوی ناخوش شود و چون خوی ناخوش شود دلش بمیرد. — C. has و چون for او and after کند concludes with 23. After در بود C. proceeds این بنشستن حاصل آید و نشستن بزبان ظاهر بریدن الخ; so H. in marg. with the absurd reading نشستن for نشستن in both cases. — 24. LI. زبان. — 25. L. مگر کلمه احکام. L. inserts شرع after است.

105, 1. C. نشان حرمت حکمت. — 8. L. بذو. After عاشق شد و گفت عزّه راضی است از اندامهای خویش بشهوات در دلش C. adds درخت نومیدی روید. — 10. L. om. بذین. — 16. H. پسندهٔ کار, but perhaps the words in the text should be written پسندکار, کار being regarded as a suffix. — 18. H. مخلوقات; M. خلق. — 21. L. حسن و مدارا. — 22. After جمیل C. adds و گفت پیغامبر بمعجزه پیغامبر نگشت و لیکن بفرستادن خدایتعالی پیغامبر گشت و بوحی آمدن بوی [بود MS.] و چون خدای اورا خلق فرستاد و بوی وحی کرد و پیغامبر گشت عرچند اورا معجزه باشد یا نباشد واجب گشت بر آنکسان که پیغامبر ایشانرا دعوت کند اجابت کردن عرچند ایشانرا معجزه ننماید و گفت کس بود که درین طریق عمری بسر [سر H.] گردان بود که در علم میکوشد و مردمیرا میجوید از مردان و عرگز نیابد چندانکه اورا باید و چگونه یابد که آن خود او بود و اورا معلوم نبود [MS. یابد]; so H. in marg. — 23. L. om. بلطف. — 24. L. کند.

106, 3. LBIH از عز طعوم. — 5. L. om. لذّت. — 7. L. om. from که در آخرت to در دنیا. — 8. It seems necessary to read علم را or to add کند after نه with C. — 12. After خورده است C. adds و گفت عزّه از عبودیّت بیرون آید با او آن کنند که با بندهٔ گریزپای; so H. in marg. — 14. After نفس است C. adds و گفت بنده مستحقّ یقین نشود تا از بیخ بر نکند که ذکر میرود (*sic*) ترك نکند سببی که میان او و میان خدایست از عرش تا ثری و تا وقتی که مرد او از همه چیزها خدای نبود; so H. in marg. — 17. After دنیا C. adds و گفت یقین بعقل ندانند آنچه از خدای بود

و گفت توکّل بر C. adds حرمت . — 20. After و عین اورا از وی بدانند خدای آن است که با خدای ایستاده باشند و بتوکّل درست شود ایشان‌را و گفت جوانمردی آن C. adds نشود . — 23. After احکام خدای عز و جلّ بود که اورا خصمی نباشد بر کسی .

107, 18. C. زیرا که اورا مقابله نتوانست کردن بدانچه او کرد بو علی‌را واجب بودی بر بو علی C. مجرّد for مفرد . — 19. C. علایق الخ; so H. وقتی . L. om. وقتی که سخن که گفتی برای نفس خود گفتی نه برای خلق and گفتی . — 20. LI. وقتی for برکات . C. بدآن نرسید . The text of this saying appears to be correctly given only in C. — 21. L. در معنی . L. شخص for سخن . — 22. L. تو for ما . — 24. MH. و حکایت کنند . L. نقلست for و گفت .

108, 7. C. چندانکه ازو گزیر نیست و بدو احتیاجست . — 10. After ایذ C. has بر خویش و عشق شده اید بر کسی الخ . — 12. After داذند C. has و بمقدار محبّت خشیت ندهند . — 13. L. بداومت . H. بر ادب for بر خدمت . — 14. C. ما باندکی خدمت و ادب . — 15. C. عمل for علم . — 16. C. واجب بود که چنان کند . — 17. L. اورا for و او . — 18. L. om. و گفت and در دنیا . C. عیب دینی بر کسی ظاهر نکردد . — 19. L. om. و گفت . — 24. Read پیش .

109, 1. C. نتواند . L. در حال و مقام در وقت خود . — 4. C. بچشید ; so BMH. — 5. C. بحد for بجز . L. om. بود . — 6. L. om. را . — 13. L. خدمت for حدیث . — 16. MH. فی شك . — 19. L. دانیال for انبار . BCMH. احمد بن اسود . — 22. B. تا سال دیگر مرا طاقت انتظار نبشد یك روز می رفت ناگاه گفت لبّیك و سر بنهاذ و جان بداذ .

110, 8. L. علامت . — 9. C. باز ایستادن . C. حسن رعایت ; I. ریاضات . — 11. L. عرفی for و عقبت ; C. عقبت بسلامت نیاید , which is the correct reading, since Qushayrí (p. 27, l. 13) has عواقبه لم یسلم فی منتهی . — 15. After I. adds in marg. بینند نقلست که ابتدای حال او چنان بود که او حاکم اصفهان بود و عدل بودی فقرارا دوست داشتی و با درویش موافقت بیشتر کردی و در دیوان حکم درویشانرا برتر از توانگران نشاندی و همه وقت احوال اهل تصوّف پرسیدی و با ایشان تقرّب نمودی و چون خدمت ایشان پیوستی در صف نعال نشستی و چون درویشی بدرکه او شدی عجب دربان‌را زهرهٔ آن نبودی که اورا منع کردی و ایشان‌را پیش خود خواندی و بتواضع سخن پرسیدی و اگر در حرم بودی بر منظر نشستی و نظاره میکردی اگر از دور درویشی دیدی پیش خود خواندی نقلست که روزی بر منظر نشسته بود و در زیر آن کذر بود و سبزه و آب روان درویشی را دید که از دور می آید و گویند که آن درویش ابو عثمان مکی بود درویش

ﻫ چنان خرامان بیامد و التفات نکرد و در کنار آب بنشست و کچکولی داشت پر آب کرد و دو سه پارهٔ نان خشك در آن نهاد و وضو تازه کرد و نمازی از سر حضور گزارد چون از نماز فارغ شد آن نانرا خورد و از عقب آن آبی خورد و با ذوق تمام خدارا شکر کرد و کچکول در زیر سر نهاد روی سوی قبله کرد و بفراغتی تمام خفت و علی سبل از آن منظر نداء میکرد و تا درویش در آن خواب خوش بود مردمان چند کونه زحمت بر علی برده بودند یکی چیزی خواستی و یکی از ظالمی نالیدی چندانکه از دست خلق یکساعت آسایش نیافت چون حال خود چنین دید و حال آن درویش چنان غیرتی در دل او پدید آمد چون درویش بیدار شد و خواست که برود علی سبل آواز داد که یکدم توقّف کن و پیش درویش آمد که ای درویش من بادشاهم تو چرا پیش من نیامدی درویش گفت ما هر روز چند نوبت با پناه خدای میرویم که نباید که مارا بخلق مشغول گرداند و از قرب حضرت او باز مانیم علی چون این سخن بشنید دردی بدل او در آمد گفت او این طایفه چنان مستغرق حضرت عزّت اند که از بادشاهیشان ننك می آید گفت ای درویش یکساعت توقّف کن تا در صحبت تو بیاسایم گفت نعوذ بالله من صحبة الاشرار گفت اکنون از بهر خدا مرا بخدا راه ده گفت موتوا قبل ان تموتوا بمیر تا برسی گفت چون بمیرم گفت ازین بادشاهی بمیر تا بخدا زنده شوی که هرکه با خدا زنده شد در هر دو عالم زنده باشد و هرکه با نعمت دنیا زنده باشد در هر دو عالم مرده باشد علی سبل چون آن حال مشاهده کرد اندوهگین با حرم خود شد و مردم خودرا گفت ای مردمان اگر چنان باشد که اجل من در رسد شما چه کنید گفتند جان ما همه فدای تو باد این چه سخنست گفت مثالیست که میگویم یعنی البتّه یك روز مرگ باشد شما آنروز چه کنید گفتند آن کنیم که همه خلق میکنند گفت امروز خود آنروز کیرید که من مردم و پای از خانه بیرون نهاد و در خرابه بندگی حق تعالی مشغول شد و گویند که چنید از آن حال خبر یافت نامها بوی فرستاد و اورا نیز آرزوی صحبت چنید شد بیرون آمد تا به بغداد رود از بس که ریاضت کشیده بود روی زرد شده و کینهٔ پوشیده در اندوه تمام بآهستگی میرفت خربندهٔ چند آمدند که در زمان سلطنت از آن او بودند اورا نشناختند سبوی شراب بر سر او نهادند قضارا پای او بر سنگ آمد و بیفتاد و آن سبو بر زمین زد و شکست خربندگان اورا چندان زدند که بیهوش شد در حال واقعهٔ مردان بر او فرود آمد چون بهوش آمد حیران و مستغرق روی خرابه نهاد و خدارا شکر میکرد که الحمد لله که کار من از خربندگی گذشته شد و مقصود حاصل شد. — 16. C. در دل متوطّن بود. — 18. CIH. عاقلان, which seems to be the better reading. — 21. L. و بحسن.

111, 1. M. تا قیام ساعت for الی یومنا هذا. — 2. C. وصف for وصیّت. — 10. L. خاجلتا. — 14. C. آن پیر محتاج for آن معطی حجّاج. — 16.

L علمی. — 20. C. بشلم for بسلمرّه, and so I. in marg., but the reading in the text is right. — 23. C. روزی چند کش.

112, 4. L. تا for با. — 11. H. جولاهگی for بافندگی. — 24. After شده بود C. adds [MS. نیستی] شریف تر و سخن اوست که گفت که نسبتی از آن آدم نبود که خداوند اورا بندهٔ خویش گفت ویرا از گناه توانستی نگاه داشت بنسبت مفاخرت مکنید و هیچ علم مرفوع‌تر از علم او نبود که نمیدانی که چیزی در آموخت و آن اورا منفعت نکرد در وقت حرمان قدرت بعلم سرفرازی مکنید و هیچ عبادت از آن ابلیس تمامتر و بیشتر نبود بدان عبادت خلاص نیافت پس کار سبقت دارد و یک روز در مجلس می گفت متّقی را سینه بنور یقین منشرح است و موقن را کشف بصایر بنور حقایق ایمان حاصل است معنی آن است که بنور الیقین علم الیقین خواسته و بکشف بصایر عین الیقین لاجرم متّقی بیش بنور علم الیقین نرسد موقن را عین الیقین بنور حقایق ایمان بود بی تقوی صورت ایمان است که الایمان عریان ولباسه التقوی بمثابت مغزست و علم الیقین درو بمثابت روغن و عین الیقین بمثابت ذوق روغن و این حقایق ایمان بود. — 25. C. بارنامهٔ for تازیانهٔ, but Qushayrí (p. 29, l. 23) has سوط الله. L. بد خوئی for بی ادبی خو.

113, 8. Read نماز. — 13. H. اجلّهٔ for جملهٔ, and so I. (a correction). — 15. BlMH. om. کشیدند. — 16. After شمار بی C. proceeds سفرهای نیکو دارد و خلوتهای شایسته از سلفاء پارسا بود. — 21. After سیم C. proceeds نادیده چاشی سرواز بود در آنجا بوعده نکاه توانند داشت. — 22. C. افتاد و خللی بدو نرسید زیراکه یقینش درست بود.

114, 11. After برفت M. adds وانشد and five Arabic verses which are cited by Qushayrí, p. 93, l. 5 from foot and foll. — 13. L. om. نه. In this and the next line C. has سر تربه for شونیزیه. — 18. C. که اورا دلتنگی بدید آید.

115, 7. C. باشیدی for نشستی, but in marg. بودی. — 10. BCMH. om. و مشایخ مکین را. — 16. BMH. حریری. After نیامد M. adds گفت با وی مکو; so I. in marg. and H. — 17. L. om که تو گفتهٔ. — 24. BMH. om. مراقبت; I. موافقت (a correction). H. دارد for آرد. جلی; B. جلی دارد.

116, 1. LIM. محسن. — 2. L. باعراض. — 3. بدل نیز میل نکنی. — 4. C. رسید نتواند. — 10. CM. om. از فوت. — 11. H. قرب حق. C. دهید. — 12. H. پای در درجهٔ. — 14. L. طلب for درست. I. زاعد. — 15. M. جز رضای خدای. C. شیئی for سببی; H. چیز. — 17. M. ابو عبد الله, which is correct (see *Nafaḥát*, N°. 85). CH. عبد الله احمد.

117, 1. CMH. شیبانی. — 8. After نبالیدی the Bombay ed. has in

و ناخن او دراز نشدی و بست [*sic*] یاران با او میرفتندی یکی از راه marg. بیفتادی گفتی باز گرد تا تو را بر راه میداشتی so II. in marg. — 9. C. اعرابی. — 18. After شدند C. adds و در وقت حاجت آرامی آرند, but the two last words are corrected in marg. to آزرمی دارند. — 25. H. آنکه خلق را.

118, 6. I. بندگی. BMH. آنچ or آنچه. C. رنج یافته. — 8. M. alone has preserved the correct *nisba*; all the other texts have جرجانی. See *Nafaḥát*, N°. 136 and Sha'ráni's *Lawáqih*, p. 118. — 9. L. بامانت. — 16. M. بسیاری for ترک. — 17. C. مصالح. — 19. L محبّت for محبّ. L. و ذکر. — 22. LM. محبّت. — 23. H. در راه حق. — 24. L. مراعات کردن.

119, 5. L. بهولا. — 6. LIMH. om. بحق. — 7. After مولی L. has نبود جز وصول بحق; so BI. Text from C., with which H. agrees. — 9. C. طالب for صاحب. — 10. M. تقوی for تفویض. — 16. L. بامامت. — 22. C. چراغ جمعه. — 23. L. om. شب.

120, 2. C. برابر for بزیر. — 11. All the texts except C. have الحسین. — 14. After گشتم the Bombay ed., which I follow here and H. have the following anecdote in marg.: نقلست که کتّانی گفت وقتی ضعفی عظیم یافتم در تن خود فتوری دیدم گفتم در طواف شوم و دعائی گویم پس در طواف شدم و از غرابت و عجزی گفتن گرفتم تا چنان افتاد که قرب خدای مرا از دعا باز داشت و از سوال منقطع گردانید پس هاتفی آواز داد که بعد از الّا علیّ. — 16. After آنکه ترا با خویش گرفتم چرا از ما چیزی جز ما میخواهی I. adds ولا سیف الّا ذو الفقار.

121, 5. After گشت L. has که کسی گفت مرا الخ. Text C.; so MH. In I. the passage has been altered and corrected so as to read: و گفت برنائی بود در مکّه با ما نیامیختی و با اهل دنیا التفات نکردی کینه بوشیدی با دلی فارغ دوستی او در دل ما افتاد پس مرا دویست درم الخ. — 15. C. ردا. — 19. CM. از عبد الرحمن و از معمر; H. از عبد الله و از معمر.

122, 19. *Dele* the line over و گفت. — 24. L. om. معصیت. After مذلّت the Bombay ed. has in marg. و گفت چیزیکه ترا در آن اختلاف نکنند نه کوفی و نه مدنی و نه شامی و نه عراقی زهد بود در دنیا و سخوت نفس و نصیحت بمردمان یعنی چیزها نکویند خیرخکسرا که نه محمودست; so H. in marg.

123, 3. After تصوّف بیشتر H. has in marg. و گفت صوفیان بندگان خدای اند بطاعتند و آزادان ببطن. — 4. L. نفس for یقین. — 9. After باشد CH. add که ضایع کرده. — 11. I. جندانکه. L. چشانیده بوذست. — 16. L. آهسته for است. — 19. After نکنند the Bombay ed. has in marg. و گفت هرکه حرص بقناعت بفروشد ظفر یابد بعزّ و مروّت; so H. in

marg. — 20. L. om. و گفت. — 23. L. om. from هرگزا to بیشه گیرد. B. om. جون; I. خوف (a correction).

121, 1. C. حکمت مرید بر سه چیز. — 2. III. خورش; CM. خوردنش. — 7. C. عقول. — 8. After بالظاهر I. adds in marg. والله یتولّی السرایر. — 9. H. بر بنگل. — 12. L. om. حق. — 14. CIMH. بد صبح. — 17. L. و گفت for نقلست. — 18. L. گفت. — 19. C. دربان. — 21. LI. نداشت.

125, 2. H. شانی for بینائی. — 4. I. آن for او. LC. و مجتهد بود. و در طریقت مذهبی خاص داشت. — 6. L. om. هر. — 9. CIH. خلقی. — 11. BM. حریری. — 13. L. بسیاری بود. — 15. C. بپای بداشته. — 18. CH. محمّد ذکری. — 19. L. سرّ for شرط. — 20. L. سرّ. C. ذ دری. C. در میان پیراهن. — 23. CIH. write مویز here and in the following lines.

126, 2. All the texts have گفتم. — The forms بوذتی and دانذتی (L.) were originally also in I., but have been altered to بودی and دادی. M. has بوذئی and دادئی. — 6. L. زیستیم. C. و فطره. — 17. کردتی in LI., but in I. it has been altered to کردی; M. کردئی. — 20. CH. تغیّر.

127, 2. I. بصره for مصر. — 8. C. باشیدم for توقف کردم. — 11. C. آنجا باشیدیم. — 15. CM. خلائی. — 19 L. om. گفت. — 23. L. هرگزا.

128, 6. L. دارم for هست. — 16. B. می آورد و رها میکرد. — 23. C. یازده; M. دوازده; H. هزده. L. om. گفت. L. بیرس for ببین.

129, 8. L. om. from لتپیاك گفت to بر خنقاد. — 11. L. om. ده after احمد. — 15. C. خرقهٔ سیاه در بر و پشمینهٔ سیاه در سر و ازاری سپید در پای. — L. بر کرد; I. بر سر کرده. — 18. L. یعنی بقسم, evidently a mistake for نفسم. — 23. B. آمذند بشیراز. — 25. M. از for آن.

130, 1. C. طوئی; so IH. — 15. After باد M. adds شیخ الاسلام ده شیخ بو نصّاب خزرج بن علی بغدادی است استاد عبد الله خفیف وهو من اصحاب الجنید شیخ بو عبد الله می گوید که من خدمت وی کردم و وی علّت شدم داشت خون می قرو شد و نشست در وی می نپاندم وقتی غیب بودم وی آواز داد ده شیرازی من به نمی شنودم دیگر بار آواز داد و گفت شیرازی عین نعناء الله من بشنفتم و نشست بوی دادم و علی دیلم برسید از بو [MS. ابو] عبد الله خفیف ده تو آن نعناء الله چون شنودی از وی گفت چون رحمة الله شیخ الاسلام گفت فلاح نباشد مریدرا که دلّ استاد و پیر نخشیده بشد و قفاء وی نخورده بشد و نعناء الله استاد نشنیده باشد و برحمة الله بر نداشته بود و وی بدرد و ناکامی زنده نگشته [نکرده MS.] باشد [*Nafaḥât*: خود درست بود او وی خود رسته باشد]. See *Nafaḥât* p. 280,

l. 8 sqq. — 20. L. om. ملایکه. LI. om. from کفایت to گرفته اند. — 22. I. om. ابو. — 25. L. تیره for منوّه; C. سیره; B. مرده.

131, 3. CH. دو قسم: the other MSS. سه قسم. After ازو most texts add و رضا درو. — 4. L. om. در before آنچ. — 19. C. گدایش for کذّاب. C. گفت صبر کنید و خموش بشید. — 20. L. و گفت for نقلست.

132, 1. BM. حریری. L. points the *nisba* جَوِیری and ʿAṭṭár seems to have pronounced it in this way (for he rhymes it with بصیری), but according to the commentator on Qushayrí, p. 27, it should be pointed جُرَیْری and referred to جُرَیْر بن عبّاد من بنی بکر بن وائل. — 2. H. in marg. قبلهٔ ولایت. — 11. L. جد. — 20. B گفتم بنو اردنی می مانند.

133, 6. L. om. تو. — 19. BIMH. چهارم for. دیگر. — 21. I read برغبت with C. and Qushayrí, p. 115, l. 4 from foot; the other texts have بر عیبت. — 22. LI. امیر.

134, 2. BMH. معاینه. — 4. L. om. و گفت after شك. — 6. Read زحمت نکنند. Apparently all the texts have رحمت but BIMH. have نکنند. According to Qushayrí (p. 59, l. 5 from foot and foll. Jurayrí was asked about عزلة and replied: لي الدخول بين الزحام وتمنع سرّك أن لا يزاحموك. ʿAṭṭár's translation, therefore, is inaccurate, since he must have read أن لم instead of أن لا, which the context requires. و گفت الخ: CI. omit this saying. — 8. LBM. om. محاربهٔ مریدان. — 9. C. باز داشت دین. — 10. و گفت الخ: IM. om. — 12. L. نفس. — 13. CIH. احتمال. — 14. L. ستوذن for شنوذن; I. سترذن; H. شنیدن, and so C. Qushayrí (p. 27, l. 22) has باستعمال الفروج. — 16. BCM. مشاهدهٔ وصول. C. عظیم کرده است. — 18. C. چون بندهرا بمیرانند; so H.

135, 3. LBM. امواج. — 4. BIM. غریب. H. غرائب و شیوه داشت که خاص الخ. — 9. Read دقّت. L. وقت و نظری; so BI. Text C. After نبود H. adds جمله روزگار اورا اساس بر بلا بوده است از اوّل تا آخر. — 11. H. مگر این عطا و عبد الله الخ. B. گردنی for قشیری; H. نصرابادی. — 14. سَیْری داشتن seems to be used in the sense of 'expatiate'. B. سَیْری عظیم; IM. سیری; H. سری. — 19. LBIM. بالحاد. — 20. LBIM. الحاد. — 22. LIM. الحاد. — 24. فخر is wanting in all the texts save C. and the Bombay ed.

136, 4. BMH. om. the Arabic. — 5. LI. بحلول. LIM. الحاد. — 6. C. ملحدی بوده است در بغداد; so H. — 10. M. یك جزویم; I. از یك مشربیم (a correction). — 11. L. عقل اورا. — 13. C. میان for بیان. — 14. After و اگر ازو یك سخن بظهور آمد که گویندهٔ آن حقیقت بود H. adds سنّت بود که گوینده چون After C. has ببیذا شذ چرا آن سخن بدعت بود الخ

از حقیقت بود چرا این تحیر و بدعت بود شد After .18 — .16 L. اورا
رفت و تعلق بعمرو بن عثمان می دید (*sic*) پس از بصره بدو حرقه H. adds
— 19. H. correctly reads ابو یعقوب. — 20. After بر نجید H. proceeds
حسین آن گذجنامه بر گرفت که در پیش ذکر آن کردیم و ببغداد الخ. —
21. I. بسکون. — 24. After دنی H. adds یعنی سر دار. — 25. L. om. اعل.

137, 6. The words from شد to نفیذی are pasted over in L. Text I. — 8. L. om. اعل. — 10. I have supplied from B. the words .. اورا به نیمروز و سیستان و تفاوتی . . which are pasted over in L. — 11. H. has گفتند After .کرمان. — 13. پس ببصره شد بار دیگر مرقّع الخ. — 15. H. correctly ابو یعقوب. — 16. H. بصره آمد و یك سال به بصره بود. 17. C. بما چین. — 20. H. المهیز for المهر; so I. in marg. H. ابو عبد الله زاغد. — 21. M. مصر for بصره. B. writes مخبّر with *tashdíd*.

138, 4. BH. دانستی. — 5. LM. om. و نه رنج. — 7. The form دشخوار for دشوار is in L. only. — 8. M. بیرو تازی; IH. خر تازی را. — 21. نقلست الخ. L. omits this story; text from I. — 24. After یکی است H. adds و حلوا گری آنجا نشسته بود یك طبق حلوا باز نیافت در آن عجب بماند که غیر چکس پیرامن او نشسته بود ندید بعد از چند گه آن طبق را بدرفت بر پی برفتند باصحاب حلّاج رسیدند آن حال بر گفتند و حلوا گر تریث آن روز یاد داشت ایشان نیز همان روز نشان دادند حلوا گر بزیارت حلّاج آمد متعجّب بماند و مرید او شد.

139, 5. BCIM. om. from و گویند to بود. L. om. بود. — 6. After المتحیّرین H. adds اگر کفرم در کفرم در افزای. — 12. Read گردی. B. however has صرف گردی. L. که for کی. — 13. After عم the texts differ greatly. C. has بر توکّل شکم گردی; I. در اندیشهٔ آنی; H. در کار شکم گردی خواه خوردن خواه بناخوردن. M. om. در before شکم. — 14. After نقلست که گفت مرغی را دیدم از مرغان متصوّفه گفتم H. adds خواهد بود تو بکدام پر می پری بسوی او گفت به پر و بالی که دارم گفتم پر و بال قطع کن که او لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْءٌ است تو بدو نتوانی رسید نقلست که حسین منصور گفت ابلیس میگذشت موسی را دید علیه السلام موسی گفت ای رانده چرا سجده نکردی تا رانده نشدی گفت بد نکردم بغیر او ندا نکردم چنانکه تو که چون دیدار خواستی گفتند لَنْ تَرَانِی ولکن بکوه بز نگریستی من گفتم جز ترا سجده نکنم و جز تو بکسی ننگرم ازو پرسیدند که در موسی چگونی گفت حق گفتند در فرعون چگونی گفت حق گفتند معنی این چیست گفت ایشان دو صفت [صنف MS.] اند که میروند در بند بر آنچه رانده اند ایشانرا در ازل از بو السودا [ابو السواد Bombay ed.]. The first of these anecdotes also occurs in marg. I., beginning و گفت

و گفت صوفی وحدانی مردی را دیدم از متصوّفه .20. After بابه H. has
الذات است نه او یك کس را داند و نه یك کس اورا و گفت صوفی آنست که
اشارت از خدای کند و خلق اشارت بخدای کنند یعنی او در میان محو بود
یعنی چون که دیدی چنان دانی که .21. After معنی I. adds in marg.
خاطر حق .22. After که هلاك شدند و روی در خالق اشیا کنی H.
و گفت هرکه التماس حق کند بنور ایمان چنان بود که کسی آفتاب has
جوید بنور کواکب و گفت حکمت تیرهاست و دل مومنان هدفهاست و
تیرانداز خدای و خطا محال و گفت صاحب فراست به نخست نظر مقصود را
در یابد و ویرا هیچ گمان و شك نبشد و گفت از اخلاق مردان مومن
آنست که قصد توانگریش میانه بود اگر بود قانع بود در فقه
از خوردن خود .L. که تا .

140, 3. C. در شرك پیوسته .BM. حیاتی for خالی. LBM. om. و before
مستغنی. — 6. H. وحدت for حدوث. BIM. داند; H. که. امّا بداند —
و گفت اندوه او اگر مصوّر شود .9. After ببایانی H. adds
انبیا و اولیا جمله روی بدو آرند و یکی را نیز از بهشت یاد نیاید .10.
و گفت عرکه بهمه مقامات بندگی فرا رسد وجایی آورد After باشد H. adds
آزاد کردد .13. Read مکشوفات. L. om. وقت. — 14. H. in marg.
تا جه چیز از صدف .After زنند I. adds in marg. سفینهٔ. H. مرادست
بیرون آید .16. L. om. زهد جان. After زهد جان H. proceeds:
و گفت تا زهد داغ انبیرا باز داده است هنوز داغی بر هیچ دل ننهاده است
گفتند دست ده درازتر است یا دست عبادت گفت این دو دست را هیچ
جایی وصول نیست دست ده بدامن وصول پیش نرسد و آن شرع راه
مردانست و دست عبادت بدامن تکلیف شرعی و شرطی پیش نرسد امّا
دستی که از آفرینش برتر رسد اگر خواهد دست دست سعادت است و گفت
ان حال که بیك موی دنیارا از حق بر داری تو بر داشتهٔ عنایت بشی و
نخست تا محمول نباشی حامل نتوانی بود و آن یك لحظه که یك موئی از
خویشتن حمل نتوانی کرد از دست عنایت در افتاده بشی و گفت نه منفصل
است بشریت ازو و نه متّصل است بدو و گفت او آنست که متجلّی شود
از سر سوزنی آنرا که خواهد و محتجب کردد در آسمان و زمین از آنکه خواهد
پس بر تو باد که مغرور نکردی خدای تعالی و نومید نشوی ازو و رغبت
بکنی در محبّت او و راضی نباشی که نه محبّ بشی و اثبات او مکن و نفی
او مکن و بر تو باد که از توحید پرهیز کنی و گفت روا نبود کسی را که یکی
بیند یا یکی را یاد کند یا گوید که یکی را بشناختم آن یکی را که جملهٔ آحد
ازو ظاهرست و گفت اسمای خدای تعالی از آنجا که ادراك است رسم است

و از انجا که حق است حقیقت است و گفت هوا حیات نفس است و حق حیات دلست و حقیقت حیات جانست و گفت ترا نیز که محجوب کرد ایشانرا اگر آگاه کند از علوم قدرت جمله در طرب آیند و اگر کشف کند چیزی از حقیقت بر ایشان جمله بمیرند و گفت هرکه اعمال بیند محجوب گردد از معمول و هرکه معمول بیند از رویت اعمال محجوب گردد و گفت انبیا علیهم السلام غائبند بر احوال و ملك احوال اند پیش میگردانند احوالرا نه احوال ایشانرا و غیر انبیا چنانند که سلطنت احوالراست بر ایشان تا احوال ایشانرا میگردانند نه ایشان احوالرا. — 17. After کردند H. adds و آگهی نکرد. — 18. L. om. را. — 19. L. کردیم. — 23. L. om. شذه است.

141, 3. C. معتصد for معتصم. Both readings are, of course, incorrect, but no text has مقتدر. Considering ʿAṭṭár's gross carelessness in historical matters, we may probably attribute the mistake to him. — 9. L. om. خود. — 10. C. منصور نه ایم. — 15. C. پیدا نبودم. — 21. H. شریعت for سلامت.

142, 1. I. عنایتی for عنانی. — 2. CH. خاست for ساخت. — 3. LI. جند for جوئی. — 15. CH. اقویاست. — 16. I. هزار for مدار; H. چه; C. چه دیدار. — 20. L. gives a Persian interlinear translation of the Arabic verses.

143, 5. After مناجات کرد M. has و آنچه خواست بگفت; so B: H. و گفت آنچه خواست یافت. L. om. کس ندانند. — 6. I. مقرّان for مریدان; so H. — 9. IM. و بصلابت; CH. و صلابت. — 10. After نگرسته H. has: و گفت آه آن چه بود که بر من رفت که بعد از سالیان دراز مذلّت آن میکنند پس از پذیران فرو نگریست و خادمرا الخ. — 12. L. و گفتند. — 14. CH. point گلی. — 16. LBM. سخن for ساختم.

144, 1. H. کلکونهٔ روی مردان. — 5. بعضی می گریستند الخ. The remainder of L. is supplied by a later hand. — 9. H. جمال. — 10. B. راضیم for میکنند; I. بازی میکنم. — 12. H. جلاجل for حلّاجان; C. جلاجلزن. L. دغا. — 13. BM. حسب for حبّ; and so app. I. L. افراد الوحدة. H. in marg. gives a Persian translation, *viz.*, دوستی یدنه فردعلی یکی است, which implies the reading أفراد. — 15. L. om. from و نماز to بپرسیدند. — 22. BMH. خادمرا گفته بود; so I.

145, 3. B. عبّاس. — 5. After میکردم B. adds: گفتم خداوندا این آن شب که اورا دفن کردند. دوست بود جزا با وی چنین کردی. — 8. M. حق با تو چه کرد گفت مرا در مقعد صدق فرود آورد و اکرام کرد گفتم با این خلق چکرد الخ. After چکرد M. has که ترا کشتند; so I. — 17. L. در تن. — 18. H. و شبلی گفت for

نقلست. — 21. BMH. om. from چنانکه to شنیدی. C. concludes with the following words:

چنانکه حال این است که می بینی

انانیّت بذات خود فنا بود * انانیّت نبود آنجا خدا بود

رحمة الله علیه رحمة واسعة

— 22. نیکوست. Here LB. end. M. has a short article on Muḥammad Báqir (see p. ۳۳۹ of this volume).

SUPPLEMENT.

148, 3. I. محرم. I. بر توکّل. — 5. H. در حقیقت بکمال بود. — 6. K. بجی. K. om. که. — 9. After کردی H. has و در شهر رَیّ وفات کرد در سنه. — 12. I. احدی و تسعین و مائتین رحمة الله علیه; so H. I. خطر و مقداری. K. گرفتن. — 14. K. زیرا این. K. om. نقلست. — 19. I. بار فرا گرفتی. H. خمار, but in marg. نهار دوم میداری; I. ای خواجه دوم می پنداری. — 20. I. من آن زن نیم که مرد خوانم آن مردم که فرد جویم. دوم. — 21. I. اینرا جواب.

149, 3. K. om. روز. — 5. K. ساخت for ساختن. — 9. K. om. نقلست. — 15. *Dele* the line over و گفت. — 21. K. کرده for گرد. I. چیزی for خرقهٔ. — 22. Read جنبانیدند. — 24. K. خواست.

150, 2. I. توقیع خواص. — 6. I. حامد بن اسود. Qushayrí, p. 120, l. 14, has حامد الاسود. — 8. I. گفت for گفتم. — 9. I. چنان کردم. K. om. شب. — 10. I. وساد for وطنی. H. وطاری. — 12. K. کردمی. — 17. K. om. تو. — 21. K. om. و گفت. This story does not occur in I. — 24. K. تخرم.

151, 2. K. om. جز. K. om. که گفت. — 8. I. گستاخی. — 18. I. که اگر اورا. — 19. I. دین محمّد. — 21. و مریدی الخ. This anecdote is wanting in III. — 23. K. گفت for گفتم.

152, 5. I. omits from و گفت to راست کنم (**153**, 15). — 7. H. عفت هزار. — 9. H. پیرزنی for بری. — 23. K. بجیان for بجنا. — 25. H. انار.

153, 15. K. om. که. K. om. و گفت. — 18. IK. نشسته. H. has من راحب نیستم. — 20. K. om. که تو بنداشتهٔ. — 22. K. om. from برو to بنلب. — 24. نقلست الخ. This story is not in III. — 25. K. خواست.

154, 2. K. om. بود. — 16. و گفت الخ. This story is not in IH. — 17. K. بپسند.

155, 1. چو for چه occurs more than once in K. — 6. K. om.

خواص گفت. — 7. After دارم I. adds گفت خانه بمن نمود و من طلب معاش ایشان از حلال میدیدم و بدیشان میرسانیدم. III. omit the following anecdote. — 11. After دنیا H. proceeds: تا بعبودیّت وی مشغول باشم تا چون مردم به بهشت فرود آیند و بنعمت وی مشغول شوند حق تعالی را الخ. — 13. K. om. قیام. III. omit و گفت الخ. — 17. H. بسیاری. — 19. H. تکلیف for اندیشهٔ. — 20. H. تکلیف. — 21. K. om. و before بر تو. After نگردانی H. adds و در ادای آن تقصیر نکنی.

156, 1. H. پیوسته مطالعهٔ شمع از خلق میکند. — 2. I. om. from و حیرت to the end of the saying. H. اصل آخرت. — 3. H. has عرکه چندان بود که در دنیا بر وی بگریند در آخرت خندان باشد. — 5. The words from و آن to ترا are in K. only. K. عرض, but Qushayrí (p. 84, l. 6 from foot) has فلم یجد عوضها فی قلبه. — 6. H. خود را توکّل در نفس صبر ثبات است در عبودیّت بموجب خویش. — 7. H. om. جیست. Qushayrí, p. 99, last line, agrees with K. — 8. Qushayrí, p. 103, l. 17, has خلوص for اخلاص. — 10. H. تدبّر for نگاه; so Qushayrí, p. 28, l. 4. — 12. H. جوئید and the following verbs also in the 2nd person plural. — 18. H. بخاطرها. K. بزبان for زبان. — 21. III. om. باز بقضا بیامدی. In K. تقضا is written below بقضا.

157, 6. Read برفتم for برفدم. — 10. After عظیمست I. adds که انّ الله یحبّ التوّابین ویحبّ المتطهّرین. — 15. After بود H. adds: و صحبت بسیر مشایخ یافته و مقبول و پسندیدهٔ همه و وفات او در تاریخ سنه تسع و تسعین و مائتین بود و گویند سنه تسع و سبعین. — 23. K. om. شد. Read وقتی آنی عظیم آمد.

158, 2. K. فرا ایم for مرا این; I. مرا آیم; H. فردا آیم. These variants point to فرا آیم دادی as the true reading; possibly the phrase is proverbial. — 3. I. از دعای تو از غیر مستغنی. — 4. I. حقیقی; H. جد و تحقیق. — 5. I. omits from که وقتی to خویش بود (l. 18). — 13. H. حرمت for تجارت و حرفت. — 15. H. بیزاری ستدن for فرّ. It is not unlikely that فرّ از is a corruption of بیزاری. — 19. KIH. حرمت برادران. I read خدمت with Qushayrí, p. 29, l. 14. KH. شبیتها for سبیتها, but I. has سبیتی بطل and Qushayrí اسبب. — 20. و گفت الخ. I. omits this and the next saying. — 21. H. برکات و کلمات وی بودمی تا از وی چه فوائد روی نمودی. — 22. خطّ should be حظّ according to Qushayrí, p. 29, l. 17. — 23. Instead of کرامت الخ H. has از بردن صحبت و فوائد کلام آن پیر, which agrees closely with Qushayrí.

159, 1. و گفت الخ. I. omits this saying. H. has اسبب علائق سه است موانع و نظر بمسبوق و قضا کردن فراغت. — 2. K. om. افتاده. — 3.

K. om. او. — 5. K. وصول دنیا. I. om. و دعوی کنی. — 8. K. جیست for صدق و. — 12. I. باید for بر آید. — 19. K. داع for وداع.

169, 10. After علیه H. adds بود اصل وی و منشأ وی در بغداد. — 12. After تصوّف H. adds و کویند اصل وی از شوشتر [read سرشنه] بود [*sic*] کویند از شوشته. — 17. K. om. از اوّل. — 18. I. عیب. After نکرفت H. adds و عمر وی هفتاد و هفت سال بود و وفات او در ذی الحجّه سنه اربع و ثلثین و ثلثمائه بود. IH. om. from چهل to خواندند بود. — 22. I. بدزد for به پدر. — 23. K. نکردیم. I. که همه در لیل مظلم بودند. — 24. K. om. تا کرد.

161, 3. H. نیاوند. — 4. K. بامیری. — 15. After آمد H. proceeds و سبب آنکه خویش شیخ جنید بود احترام اورا پیش شیخ جنید فرستاد. — 18. H. مردان for من. — 19. After جکنم I. has the following *rubáʿí*:

غوّاصی لن کرت لئلی می باید
غوّاصنرا چار عنبر می باید
سر رشته بدست یار و جان بر کف دست
دم نازدن و قدم ز سر می باید

— 21. Read شیرق و تجرق.

162, 1. K و یك یك در خانه تا همه الخ. — 19. K. مرد طلبی. — 23. K. جاء.

163, 1. I. یکی عوار. KH. یقتله. — 2. KH. مقتول and یقتله. — 5. K. om. from بسبب to قربت بیفزاید. — 13. K. om. نقلست. — 17. K. om. خذا and نقلست. — 21. K. om. نقلست. I. نقلست که کودکان یکبار الخ. K. om. و بی. — 24. I. لیف for کنب. K. جمعهٔ ما یفته. — 25. After بعید K. proceeds این کفتند که من فرج زنانرا الخ.

164, 1. K. دکانرا. I. بصوفیان. — 2. I. om. را. — 4. K. کفت از خلق و از خدا. — 7. I. نور for فرو. — 10. K. اخلاع کرد; H. طلع شد. K. نخسبد. — 11. K. om. شیخ جنید. — 13. K. میکویم; I. میکریم; H. میکنم. H. مرا با من دعند. — 17. K. om. از. — 22. IH. کفتند. See note on **37**, 13. — 24. K. ستوذند. I. بتیغ قهر.

165, 1. I. دستهٔ چوب. — 3. K. om. نقلست. — 7. و کفت الخ. KI. omit this saying. — 9. و کفت الخ. H. has خواری من بتر از خواری جیودان است. — 10. و کفت الخ. KI. omit. — 13. K om. از after سیم جه بود کفتند. — 14. K. om. که. Read کفت for کفتند after 18. و کفت الخ. III. omit this saying.

166, 2. K. om. که کفت. — 11. IH. بدین پیرعن. — 14. H. یشتری صوفیة. — 17. H. بر سر منبر.

167, 3. I. نقی من. — 9. I. بیکه

168, 5. H. آتش شوق. H. چرا for تا. — 7. K. om. وجد. Read بن جرا تردی. — 9. Probably شد should be read. — 14. I. طلب نغیر. — 19. K. و بعد.

169, 2. K. نیك for تنك. — 6. K. لكر. — 8. K. بیذا كند for ندا كنند. — 13. K. خواست. — 15. I. مرا بدان ستور بر گیر. — 17. K. جواب. — 19. K. خاربن for خار بر.

170, 2. After بیم I. proceeds: تو شهادت تلقین بن اینك زنّار می برّم تا در نجا خواهد رسید پس بر دست شیخ توبه کرد و از جمله بزرگان دین شد. — 4. K. خیر for خسر. — 6. نقلست الخ. This story is not in III. — 13. نقلست الخ. Not in III. — 16. نقلست الخ. Not in III.

171, 1. نقلست الخ. Not in III. — 8. نقلست الخ. Not in III. — 13. نقلست الخ. Not in IH. — 17. البان stands for البانی. K. در می بیذ.

172, 3. نقلست الخ. Not in IH. — 6. K. om. و before بیوندم. — 12. نقلست الخ. Not in III. — 15. نقلست الخ. Not in IH.

173, 1. IH. omit from شبلی to the end of the story. — 2. نقلست الخ. Not in IH. — 4. K. قول for قبول. — 7. نقلست الخ. Not in IH. — 10. H. از جملهٔ خلائق عالم غیبی طائفه دون همّت تر از رافضی الخ. — 11. K. روافض. — 12. H. روز در خویش در تعصب خلق ببد دادند. — 13. وقتی الخ. Not in III. — 15. Read درم و دینار. — 16. روزی الخ. Not in IH. — 19. K. om. که گفت. — 21. نقلست الخ. Not in IH.

174, 2. K. om. را. — 5. I. روزی از وی باز نگیرد. Perhaps we should read کی for که. — 14. H. دنیا for دیذه. — 15. H. اگر من با او بودمی ابو من من بودمی ولیکن الخ. — 18. H. با همجنس. K. om. جد. — 21. H. ترات در بادیه گرسنه ماند. — 22. H. گشت for بود.

175, 1. I. یا for تا. — 5. H. این قوم. K. دیوان for دیوار. — 8. H. مرا بحقیقت. — 9. K. شبلی گفت. — 12. H. بزبان. — 13. After ثنوی H. proceeds: و هرکه بوی آب کند بت پرست بود و هرکس که سخن گوید خشنود. K. در وی غافل بود و هرکه از وی خاموش شود جاهل بود الخ for خاموش. The latter reading is confirmed by Qushayrí, p. 160, l. 1. — 15. H. گم گشته است. — 16. H. کنند twice. H. اندر همه معنیها آن تمامت مصروف و مردودست بر شما و محدث و مصنوع تمامترین است. — 19. H. مثل شما. — 20. H. از غیر و غیر منست. — 21. K. omits from عیال خود to خلقش (l. 23). — 24. K. om. و نفسی. K. app. محلّ تمرّدست. K. omits و گفت الخ.

176, 2. H. قوم for قول. — 3. K. om. بی غم. Qushayrí (p. 149, l. 13) has بلا همّ. — 4. H. و محبّت من خاص. — 6. Read رشك. K. has شك. H. om. بر محبوب. H. دست دارد. — 7. H. بیذار ست مر عرجه

دوست داری برای محبوب. — 8. H. بغیر محبّت و محبوب. — 9. H. محبوب for خدای تعالی. — 11. K. نبندد and H. نه بندد, but Qushayrí (p. 160, l. 12) has من تصوّر عندهٔ التوحید. — 13. K. om. گفت نی. — 14. گفت الخ. H. gives this saying as follows: معرفت سه است یکی معرفت حق تعالی و محتاج اوست او دیگر معرفت نفس است و محتاج است بدو ازدن فرائض دیگر معرفت وطن است و محتاج است برضا دادن بقضای او و احده آنکه با ما بودیم اکنون ما نیستیم اوست. — 20. H. بنوک مژه. — 21. H. او. — 22. نشان is a translation of the Arabic علامة, but Qushayrí (p. 165, l. 22) reads علاقة. K. دله for دلّه, which translates شکوی in Qushayrí.

177, 8. H. بسر می نزد. — 9. K. بر داری گردد. — 10. و گفت الخ. H. has علم یکیست و آن آنست که بذات خود نفس خودرا بدانی. — 11. K. om. زبان. — 12. K. has (*sic*) بر زبان الهام for بر زبان پیغمبران. — 14. H. علیهم السلام. K. om. طلب. — 15. H. که درین عالم بدان. — 18. K. صاحب عزمت بهیچ فرود نیاید امّا صاحب ارادت زود فرود آید. — 19. و گفت الخ. H. has حقیقت جمعیّت کلّی است و یکی for و آن. — 23. H. ساختنست for ساختست. بصفت فردانیّت.

178, 9. H. آنچه وقت for هرچه. K. omits و گفت علامت الخ. — 15. K. بنهان شود. K. om. این. H. ظاهریست در باطن و باطنی است در ظاهر. K. om. from و گفت to تا آنکه. — 21. K. مکر. — 23. K. ارادتست for ارادت تُست. K. om. او after ارادت and اختیار. — 24. H. قضای for رضاء.

179, 3. H. صلاح خلق را. — 4. Instead of خدمت الخ H. has کلام گفت after غیرت. K. جنانست for حیاست. — 5. K. om. کلام دلست. — 8. K. غیرت for عبرت. — 10. K. عباد روزگاران آدم. — 11. H. گوش بکوش for دار. — 12. H. در عالم ارواح. H. مغرور یك دانه اشباح نکنند. — 15. K. om. from جنانکه to و از خلق. — 17. K. om. نبود. — 18. H. om. from بسبب to بحق. — 19. H. بعبودیّت. H. om. هرکه الخ. — 21. K. app. بلادت for بلا. After بلا H. proceeds: و گفت بر تو باد که دائم ملازم الله باشی الخ.

180, 3. H. چنانکه پنهان. — 4. H. چه دنیا. H. طفل شیرخوار. — 8. K. om. بود. — 9. Read جنید. — 12. K. om. گفت after رب.

181, 1. I. نیز فروشی. — 7. K. گفت دردم بر دلم. — 8. K. om. دارم. — 10. After داد H. proceeds: نقلست که در آن شب که وفات میکرد که امید داشته چه شب الخ. — 14. K. om. با. — 15. After تو H. adds شده است. After بود H. adds روزیکه مردان بحاجتها می آیند. — 17. K. om. نفی. — 18. K. رسوت; H. رشورت; text Bombay ed. — 19. K. om. یکی. — 22. H. آمدند و گفتند. — 23. K. و آدمرا.

182, 1. نقلست الخ. This anecdote occurs in I. only. I. حصیری. — 5. K. برعان. K. om. که. — 9. K. شوق الآخر. — 15. K. کَبّری. I. بدلا. — 16. K. زندهٔ امشاخ. — 20. K. om. و before شرح. K. om. کتاب. — 22. I. سری سقطی و جنید ولی مشایخ دیاررا. — 23. I. ببغداد رسید. — 24. After دادند I. has: خدمت درویشان میکرد و در تراویح شیخ ختم قران کرد.

183, 11. K. مشتغل. — 12. I. و گفت از ابن سالم الخ. — 15. I. در حفظ ادب. I. om. بر before اهل. — 17. I. و اشعاریست. K. omits from که ادب to اهل خصوص. — 21. K. وقت و حضور.

184, 7. شیخ مینبد is Abú Sa'íd b. Abi 'l-Khayr. I. adds از توحید after نصیب تست. — 10. K. گردانند. — 11. I. خواهید. I. با خدای و بدانی که. K. عالم. — 12. I. باشید. K. خویش می باید گردید. — 15. H. for بس. — 17. I. بندگی for بند. — 20. After تو اند H. proceeds: از ایشان چندان توانی دید که نور ارادت تو است for دوست. — 23. H. حرمت.

185, 1. H. مرا خواست و پایه نبایستی. H. منی و ریاست. — 4. I. و از پردهٔ omits from و وقتی to یاد کرد. — 5. K. جوهر تست. — 6. I. توحید رود, which appears to be correct. — 7. I. آن for گفت. — 8. K. نه ظلمت فنا از هستی. K. om. و گفت. — 13. H. با او for با. — 15. H. نزدیك کرده اند. — 16. H. om. from بنده to کند. — 17. K. om. حق تعالی از. After آدم H. has ببیك کس پردازد. — 20. H. هرچند بنده خالق. — 21. K. om. نزدیك. — 24. I. چون من و تو.

186, 4. K. امن. K. دستی. I. و اگر ترا محفوظ ندارد. — 6. K. om. خدای before دو. — 7. K. بایذ for یابذ; I. خواند. — 8. K. om. بعرش. K. توبی for بشری. K. بشناسی for نشایستی. — 11. K. در نخواهند. — 14. I. مقدّم for مقام. I. و لنگی نکنم for ولیکن نکنند, but نکنند in marg. — 15. K. نبیند twice. — 16. I. آید for برانند. — 17. K. om. ام.

187, 1. I. در صورت. — 2. Read آورد. After بدوزخ I. has پس مهار. I. om. و گفت آنجا الخ. — 3. بهشت و دوزخ بدست من بود. Not in III. — 13. I. نامهات از. — 15. واز, if correct, stands for باز. H. باز; I. بر. — 18. I. طسوجی.

188, 4. I. حقایق مقام و حال معیّن. — 8. I. بدیوار for باز. After یکی ننهاذه بود I. adds و شب سر ببالین ننهاد. I. در ابتدا. — 9. Read (III.) instead of بیکی (K.). — 11. K. در سرّ for در بر. — 13. H. و محبّ. H. معتقد for مرید. — 14. K. درخت خوردست for مرد. Read مرید with III. and Qushayrí, p. 157, l. 14. — 17. According to Qushayrí

و او از معروف و او از داود و او از تابعین — سری we should read after .
— 20. Read بو علی شبلی. There is an article on him in Jámí's *Nafaḥát*, p. 331 sqq., where this anecdote is told more fully. I. has ابو علی شیرانی. — 21. I. مارا آن مقام نیست.

189, 5. I. مقابله. — 12. I وقتی بمرو بیمار. — 20. I. از خدای پرسید. — 23. K. بگویم. I. چه کنم for چه کنم.

190, 1. K. که او بر من و I.; که او با کسی عرضه کند و بر من برند; H. om. — 4. K. خوردی. — 9. K. روباهند. — 12. I. غنیمت for غمز. — 13. H. یافت این حدیث. — 15. H وسوس for دست. — 16. H. درخت تعلّق دنیا K. تا انسان دیو درون. — 17. After نام I. adds و مرید شیخ بود. — 21. K. om. نمز. — 22. K. ظلی.

191, 5. KIH. بگفت. In I. این is supplied after ازین. The Bombay ed. has نگفت. — 7. K. ابو الحسن پرسوذی. — 12. I. درویش for کس. — 15. I. مشغول مگردان for میشول. — 17. K. om. گفتم.

192, 5. After بگویم I. adds شیخ گفت بد گفت. — 6. After بشکنند. I. adds توبه باید کرد. — 9. یای روز الخ. This anecdote is not in III. — 20. و گفتی الخ. I. omits this saying. H. has اورا خروار اسباب و آلات بکار آید امّا اگر بعزلت در خانه خواهد نشستن اورا اندک چیزی تمامست. — 21. K. ستل for ستیر, which is a conjectural emendation. After علم H. proceeds: اگر برای ریای خلق و فروختن و جاه آموزی ترا علم بسیار می باید و اگر از بهرای عمل و زاد آخرت می آموزی ترا اندک علمی بسیار است چندانکه شرائط عبودیت بدانی و بدان عمل کنی که مقصود از علم عمل است و تواضع.

193, 3. زلّه (KH.) seems to be a mistake for نگه (I.). — 5. I. شکستگی. — 7. I. آخر مرا روزی روز بازاری بوده است میان مومنان. — 8. H. بازار. K. app. has کویمت after سنت. — 10. H. بدانستمی. — 11. H. بکردانیدمی. — 12. K. om. با او. — 14. K. om. سخن. — 15. I. adds بیرون آمد after بصلّی. — 16. K. om. از before ایشان. — 17. I. بر آید از خوف و امّا شاید که مرادش آن: H. proceeds After بر آید. — 18. After بنشند I. has لاجرم روا بود بشد که چون آنجا زمن الخ. Bombay ed. در آنست. — 20. کو for که occurs in K. only. — 22. K. om. باش. — 23. I. نمیتوانند کرد.

194, 2. H. تعلق او با شیخ. — 5. KH. موجبی for درختی. — 7. I. خودرا زود بکشتن سپرد. but see Qushayrí, p. 151, l. 2. — 8. و گفت الخ. I. omits this saying. H. gives an entirely different version, *viz.* — عوکرا در بدایت پیری و استادی نبود در ارادت حق تعالی و سلوک طریقت او با حق تعالی در نهایت نتوانند نشستن تا قدما بشیخی نکنند

درجه در نهایت حال باشد زیرا که استدی بیند نه در طریقت و مجاهده [باشد]. تا نشستی با حق تعالی دست دعا از راه مشاهده. 9. K. om. و در نهایت and مجاهده. — 10. K. has سم for بسط مشاهده. — 11. Bombay ed. بیعت غیبت. K. استدلاء. — 12. H. فنا بود از صفت خود. — 13. H. اورا for اوراد; K. اورا در ظهور ایشان; text Bombay ed. — 16. K. om. است. — 19. K. حمیت for جند and ضنت for طینت. H. در طینت.

195, 5. K. om. مگر. — 7. K. دوزخ کرد. — 10. H. چیزی برای خود for سر خویش. — 11. K. کنند بپرسند. — 12. H. omits from غربت to بفروختند and begins: بدخت آن بود که آخرتا الخ. K. app. has و آن نیست for آن نیست, but the words are blurred. — 16. K. om. شریعت. — 17. K. مفروش. — 23. H. از سخن حق گفتن خاموش.

196, 1. K. om. شیران. — 3. H. پناه خواستن است. K. om. تواضع. — 4. K. دریغنست for دینتست. — 5. K. طلب علما. — 6. H. عین for غرض. — 7. The text of this saying is faulty, but I am unable to emend it. Instead of the clause و مردان الخ H. has و عیب نطلبد. مراد و هوا نفس. — 12. و گفت الخ. From this point down to پیش ترسد (p. **198**, l. 20) the text consists of sayings which occur in I. but are omitted by KH. — 17. I. ازدحان. — 18. The reading خیلست is conjectural. I. has something like سختیست.

198, 15. و گفت غریب الخ. Cf. **195**, 12 sqq. — 22. H. and the Bombay ed. have گه for هو: N. هو یرقبه باز برد. Possibly there is an allusion here to the proverb أَشَأْمُ من رغيف الحولاء (see Freytag. *Arabum Proverbia*, vol. I, p. 694). — 24. K. مفتوح.

199, 1. K. گذاشتی. — 2. H. تو ازین جنس سخنها. — 4. K. om. شد. H. چنان بلند شد. — 6. H. عبد الله انصاری for پیر هری. — 8. K. کسرا الا این حدیث. — 1. om. از. — 10. I. آلهی مرا. — 11. The Bombay ed. has خلق for جنین. — 12. K. رکوة for رکوهٔ. — 13. K. رکو. — 19. K. در در کردهٔ سبیذ. K. om. خداوند. — 20. H. بتحقیق بدانند. The reading of K. is different but illegible. *Dele* کنند after بدانند. — 21. و گفت الخ. H. expands this saying considerably without adding anything to the sense. — 22. I. has: نقلست که چون شیخ خویش دید الخ. [H. فشیری] وفات کرد شیخ ابو القاسم. — 23. I restore بداشت, which is illegible in K., from the Bombay ed. The latter omits بیای, which may be a mistake for باز.

200, 4. H. مگر مراجعت باز بدنیا. — 5. H. بلی امّا نه از بهر صلاح خود

بر رونده میگردد. — 13. I. امّا بسبب آن میخواستم تا میان الخ. — 14. I. صیرفی. — 17. K. ریکش for بریکش. I. has تنگ. — 22. اعلا is blurred out in the MS. and is supplied by conjecture. — 23. I. has نقلست از شیخ عبد الله تستری که گفت جوانی الخ.

201, 3. The correct form of the *nisba* is خُرَّقَانی, not خَرَّقَانی. Khurqán was a town in the province of Qúmis, four leagues from Bisṭám, whereas Kharraqán is a district in the Jibál province. — 4. K. الهی. — 9. I. عزّت شانی for آشنایی. — 20. I. دزدی از بیش تا باز میرفت. N. باز پس for بسر باز. — 21. IN. om. و. — 24. After گفت I. has ای سلطان العارفین بینی دار که مردی الخ. N. om. می and باز.

202, 3. H. سی و نه سال. — 6. I supply the words آر تا حاجت from I., since the corner of this page in K. has been torn off. — 9. IN. جهار. — 15. I. سیر for شیار. — 16. I. عمرو ابو العبّاس; and so H. in marg.; N. عمر بن عبّاس. — 19. K. شیخ ابو المشایخ. — 25. N. از بیم حق نخفته ام.

203, 1. N. قدرت for قدم او. IN. ده for دو. — 2. K. points بُسطام and so frequently. — 3. Read أَتَنی. — 6. K. نکفته بوذند. K. یکی for کی. — 7. K. نبندیم. — 8. K. سببی افتاذ که بعضی‌را بردند و بعضی ترسیذند; text N. تعجّب کردند و گفتند سبب چه بود.

204, 17. KH. بشیخ گفت. — 19. H. نهاد for ننهاذ.

205, 9. K. و قرص. — 11. K. ابوزار بگرفتی. — 14. I. دستی برمی زدند; Bombay ed. پس قوّالان بدست ملش بینی بگفتند. K. om. و. — 16. I. خرّقی for خرقی. — 17. K. om. هر دو. — 20. باش is blurred in K., but N. has that reading. I. has یا شیخ ساکن باش. — 22. The passage from نقلست to طواف می کرد is in K. only.

206, 2. H. بر موافقت قومی که بر خاسته اند و ایشان این چنین باشند. — 7. After شذ I. proceeds: شیخ ابو سعید بیامد و گفت بیا خرقهٔ من بمن ده که مرا طاقت آن نیست شیخ ابو الحسن گفت بیا که مرا اندوه خود خوشتر است. — 17. K. برد. — 22. K. جندانی for جند. K. om. با او گویم. K. om. که before بذو. — 23. I take وا شنود from the Bombay ed. I. has چنانکه راست بود; K. چنانك او فاشرد.

207, 1. I. باز شکستم. — 2. K. بر منبر بودم. — 4. K. خواهند. — 5. K. بذرد.

208, 2. K. گفت تو و for تو. — 20. K. می for مه. — 22. K. apparently has عا بیش in both instances; N. عا بیش ای. — 23. K. om. کرد.

209, 4. K. om. و before صحابهٔ. — 6. K. om. از منافی. — 7. I. اینك

for که درین; N. در بنج نماز. — 10. K. خوابید; I. خائید; text N. — 18. K. آن for اوّل. — 21. K. بشیمان for بسومنات.

210, 4. I. می زدند. — 12. H. شخم for کار; Bombay ed. تخم.

211, 5. III. om. from و مصطفی to بگفتند (l. 10). — 16. K. غیب پیش که رود for بر من باز نشیند. — 24. H. and Bombay ed. have بر اولیا بروذ. K. و خلاف. — 25. K. ناز for نماز.

212, 5. III. om. from سر بنیستی خوذ to بدانم گفت (l. 7). — 7. K. om. جیست. N. has: ندا آمد که ایمان آور گفتم خداوندا ایمان آوردیم و گفت ایمان تو که آوردی حرامست گفت ایمان تو که آوردی حرامست. — 9. III. omit this saying. N. om. و گفت. — 10. N. از خود خواسته ام. — 13. After کرو بیانیم I. adds و ما روحانیانیم. I. معصومیانیم. H. ما الهیانیم. — 14. و گفت الخ. III. omit. — 20. After نابدید H. proceeds: شدم و از ثری بعرش باز آمدم الخ (l. 21). — 22. After ندا کرد H. proceeds: که آنکس که قدم او و سیر او این بود کجا تواند رسید پس من گفتم درازا سفرا الخ. — 23. Instead of چند همی کردم الخ H. has: هرچند میرویم از پس خویشتنیم.

213, 2. K. دیبائی رومی کرد و چنان کردند. — 3. H. و گفت for یعنی. H. بپریدم و بخدای باز بردم. — 6. N. برابر for جند. H. امّی for وامی. وام is apparently a dialectical form of بام. N. has in marg. ورق. — 10. K. ایم بالای راستی حق for بشذ. — 13. H. بَسِندَ for بگیرد. H. تا قیامت همی کردند; Bombay ed. بگیردد. — 14. H. و گفت آنی. — 17. H. و هر نیکوئی که با مریدان چه پیران نگذشته باشد هیچ بر آن نگذشته باشد. — 19. I. آفریده تنها. — 22. H and Bombay ed. کرد تنها با شما کرد. — 23. Not in III. و گفت الخ. K. باز آن نکرم. — 24. K. باستید for باشید. K. مریدی for مردی.

214, 6. H. گاه چندان قوّت از آن خداوند. — 9. K. om. و گویم. — 12. H. و از هوا در دست من سبوسهٔ زر کردند. — 14. K. ببندذ. H. دیگرش بار نبود. — 16. N. از سگی سفید مسئلهٔ. — 17. و گفت الخ. Not in III. — 21. H. چهار ماه باز که.

215, 2. H. جنبنده و چرنده for جنبده و برنده. — 4. K. آن for آنچ. — 7. و گفت الخ. Cf. **222**, 3 sqq. This saying is not in III. — 10. و گفت الخ. Not in III. — 16. The words و گفت الخ down to سخن می توانم گفت (l. 19) are not in III. — 19. N. سخن نمی توان گفت. — 23. III. omit from و گفت to باز پس آیم (l. 25). — 25. و گفت الخ. Not in III.

216, 3. H. کنند for نکنند. — 6. III. omit from و گفت to یك

سجده است (l. 10). — 11. K. نهند for نبرند. — 12. H. باز for با. III. omit from گفت کسی to بیفتادی (l. 17). — 13. K. om. که. — 18. After دردانید H. proceeds: و از آفریده ببرد تا بعد از آن از خود با خود میگفت و میکرد و اگر نه آن بودی که اورا حکم چنین است والله الخ. — 20. گفت الخ و. III. omit this saying. — 23. H. بلوغ for بلاغت. III. omit گفت الخ و.

217, 4. H. برسد for بوشید. — 7. K. دیدم. — 12. After خواند H. proceeds: و آنچه خوردم و پوشیدم و آنچه دیدم و شنیدم و عرچه آفریده است از خلق مرا حجاب نکرد و گفت محتاج من دردانید (l. 25) down to الخ do not occur in KI. The text is that of II.

218, 5. After نماند بود H. has: و گفت چه عبادات و کرامات را حدّ و ثواب پدید است و ذکر اولیارا برای حق تعالی حدّ و ثواب پدید نیست. — 6. III. om. from گفت و down to نبود بجز خدای هیچ (l. 13). — 13. After نهاده است H. proceeds: چون بهتر بدیدم خداوندی خویش بر ما نهاده بود. — 15. H. om. و شکری الخ. — 19. N. ترقی for برخی. III. om. from گفت و down to همیشه با من است (**219**, 3). — 20. N. که چون چیزی (خبری) از مصطفی صلّی الله علیه وسلّم بمن رسید. — 21. N. معاینه است بچیزی که حاجت شود یا از for و باز.

219, 8. K. om. گفت و. This saying is not in III. — 11. K. از چیزها to غرّه باش. — 13 K. om. from. آفریده ببردم راه راه بخدعا نمودم. — 16. H. اسیرش for با سرش; text KN. — 17. H om. from پیر to رفتنست. — 19. The words مرکبنرا الخ, which occur in K. only, are corrupt. I cannot suggest any probable emendation. — 24. K. ترا for مرا.

220, 1. III. om. from گفت و to من از آن (l. 4). — 6. H. از آن for از من. — 7. Read بیزیمت. Possibly بیزیمت شود جنانکه or similar words should be inserted after بیزیمت شود. — 8. KH. دعند. — 9. K. om. بمن نمود. K. تا با دل اکه بود; text H. and Bombay ed. — 10. K. اقرار کنم. — 12. K. راه درویش این راه; H در روشنی. K. om. فرق. — 13. H. گویا for گفتیا. — 14. K. وا for با و. — 15. K. om. نه. — 16 H. om. from گفت و to شیخ گفت. — 17. K. om. آنجا. — 18. K. نیافریذهٔ. — 21. K. و چنار. — 23. H. and Bombay ed. بدار for بدیذار. H. اعمال خلق. — 24. H. به نسبت آنچه من دیدم.

221, 3. K. من از یکی ان تو. K. om. گفت و. H. چون مرد. K. om. با. — 10. H. گفت من در مجاعده ایستاده بودم و. — 18. K. وجه for جه.

222, 1. III. om. گفت از خویشتن الخ و. K. om. گفت و before عرکسرا. — 2. K. دام for دایم: H. و دام; Bombay ed. دوام. — 9. H.

خلقرا. — 13. H. مغرش for بعرش. — 14. H. دلش for بذلّش. — 16. K. om. ندا.

223, 2. IH. om و گفت الخ. K. om. مکنید. — 5. H. عوکه اینجا امی ید باید که چنان داند که در قیامت من بایستم تا اورا رعا پیش با خدای و. K. بیا. — 10. H. نکنم در بهشت نروم. — 11. H. om. و با نفس الخ. — 14. After بکفتمی خلق صلحی کردم. H. proceeds: ازانکه عوچه بایزید باندیشه الخ. — 15. III. om. و گفت الخ. — 16. K. نبذم. — 17. III. om. و گفت الخ. — 19. H. adds در یکتائی او after کنم. IH. om. from و گفت down to سخن او گویم (l. 23).

224, 2. IH. om. from جه امید و بیم down to نبذیرفت (l. 9). — 5. K. points نَفَس. — 11. K. عزّت for غیرت. — 12. H. بماند for بود. IH. om. from و گفت down to ترا دوست دارم (l. 16). — 22. H. نه آدمی ام و نه آدم جوانمردی الخ. — 24. H. om. خواب دیدم.

225, 1. K. om. یك. — 2. K. زنده با ما دید. — 5. H. om. نشد. Probably we should read نشدند or نشاندند for نشد نشان. — 7. H. om. جز آن. — 9. K. ندا آمد. — 12. K. om. در. — 14. IH. om. from مصطفی را و گفت to (l. 16). — 16. H. پیروانرا for مردانرا. — 18. H. ضعیفن for صفت. — 19. H. ضعیف for صفت. — 20. K. om. نه. — 23. K. غیر الحقیقة.

226, 2. IH. om. from معنی دیگر to ولکنّ الله رمی (l. 6). — 7. IH. om. معنی آنست الخ. — 9. K. بی for فی; N. الی. IH. om. و گفت الخ. — 12. IH. om. from که گذاء to بسیارست (l. 15). — 13. The reading دامن بزیر نهذ is a correction of در من بزیر نهذ. — 14. K. زاهد کردیم. — 17. K. عستیم for عیبتم. K. نبر for نمر. — 21. After شریعت H. adds و ابو الحسن در میان در غیبت. — 22. H. om. کردی. — 23. K. has من کرده باشم for دعوی دوستی من کرده باشد.

227, 4. IH. om. from جون جان to درد توم کنی (l. 5). — 6. K. om. و نعمت من بقی. — 7. III. om. from و گفتم to حاضر نبودی (l. 11). — 8. N. adds تا آیند و بینند after نبذیرند. — 16. K. دارد. — 18. NH. بیا لی حق. — 20. K. بدار for مدار. K. om. یا. — 22. K. تو و. H. که for و گفت. — 23. K. کردیم. — 24. K. کردیم. IH. om. from صدق to در حذر بود (**228**, 2).

228, 2. H. چنا بود بی for چنا نبود. — 6. K. om. و گفت. H. هشتاد و چهار. — 7. H. در دید شعت. — 8. K. om و گفت. — 9. III. om. from و این با دلی to از بهر تو و آن (l. 14). After درد N. proceeds: کویم که میان او و خدای حجابی نبود و دل و جانش شنود. — 12. N. adds و شریعت after رسولان. — 13. N. ج برین for ج ازین. — 14. H.

جان من فدای ذکر تو باد. — 16. K. اگر الهی اندامم. — 18. K. om. و گفت. — 19. K. دست for دوست. — 21. H. م خدمت ترا نشایستی. — 23. III. om. و یا عستند الخ.

229, 1. H. از آن گریبان. — 4. III. om. و گفت الخ. — 8. K. دردی for دردم. III. om. که دارم. — 10. After بس طلب H. proceeds: و نامردان پای آبله کردند و مردان سرین پی و پی آبله کردند. — 12. III. om. from و گفت to هیچ نبود (l. 19). K. مردانرا گفت. — 14. After خواهد N. proceeds: بیش بیش کنم که هیچ حاجش بد نیارم. — 15. N. ترا for جانرا. K. خواهم. — 24. Read with H. که چنان بینی for چنانك.

230, 2. H. بدانی. — 10. N. زدن for زخم. III. om. from مگر to مشاهده بود. N. آنوقت نیز در for آنرا. — 15. H. ظاهر و حاصل. — 18. K. seems to have برنجشکی (?) for کنجشکی, but H. reads پر مرغی. — 19. فرو آری is perhaps a more likely reading than فرو داری. III. om. دانشمندی گفت الخ. N. این زمان نتوانستی که بدآن مقام برسی. — 21. K. این for اینچ.

231, 4. IH. om. و گفت الخ. — 5. N. ناخن for اخمص. — 6. After دستش و پایش و نشستن و شنیدن و دیدن و تا آن باد N. adds دهد که از بینی او فرو می آید میگوید الله. III. omit the greater part of the saying الست برتکمرا الخ. — 7. K. خذام for خذا ام. — 10. H. خلقرا موجود نبیند. — 14. K. کریستنرا for دوستیرا. — 17. H. ازین سوال بسخن خاموش گردانید. — 18. K. برغبت for بر غیب. — 19. K. و حق تعالی باری بر دل for جشیده اند H. proceeds: خود نگاه. — 21. H. جوانمردان نهاده است که اگر ذرّهٔ از آن بار الخ میدارد. — 22. IH. om. و گفت الخ.

232, 1. H. از عیبت آن فرو مانند for بول بیفکنند. — 3. After بیشند H. proceeds: و گاه باشد که زمین بجنبد تا خلق پندارند که زلزله است و گاه باشد که از عرش تا ثری بجنبد. — 6. III. om. و گفت الخ. — 12. K. در for درو. — 13. III. om. و گفت الخ. — 18. After خذا H. has بار نیابد. Read بار نیابد که پای مردی کند. IH. om. هیچ بندهٔ آن مردیرا الخ. — 20. Read خویش. — 22. K. بدانستم. — 24. III. om. و گفت الخ.

233, 2. K. om. که before بر شما. K. باری for با رضا, which is the reading of N. — 5. After نیکی کردند و بدی نکردند H. concludes the saying with که دوست داشتنی خداوندست. — 8. After کنید H. concludes with بنماید; N. نبود نماید. — 9. K. نازد. — 15. KH.

— 18. After روا بود H. proceeds: و خواهد برد لیکن بستایش تن ندهد. — 19. K. بخود for بخرد. — 20. K. راه حق for راحتی. — 22. III. om. from عجب to که دانید. — 24. H. چه پیرانرا خدمت کردم.

234, 4. K. با for تا. — 5. K. در یابند. — 6. H. بگویند. H. شنوند و سخن فهم کنند. K. فهم کنند. 7. K. بازند for نازند. — 13. K. سَر for بسرّ. — 16. ببارى is a conjectural emendation. K. has بَبَری; H. به بسیاری. — 17. K. om. با. H. راه for واجار. — 18. H. بازار طریقت جوانمردان. III. om. from و نیز to نه گفت گفتند. — 20. H. مانند. — 21. After آخرت H. proceeds: بود و لطف بود و بیشت بود اگر التفات کنند باینها باز مانند الخ و گفت علمرا. K. برسند. — 24. H. has ظاهریست و او آنست که علمای ظاهر میگویند.

235, 8. K. om. تو نیز الخ. — 11. K. om. آن علم بود نه حال. K. با بحق for با حق. — 14. After خشنود H. continues: و گفت قومیرا بدوستی گرفت و بر اسپ نشاند تا داد رعیّت میدهد و قومیرا بدوستی گرفت و ایشانرا از خلق جدا گردانید. — 16. K. om. ببالکی بلا کبرند. — 22. H. عیش for غش. K. خلق ازو بترسید. — 23. K. غر for غرّه.

236, 2. After مصطفی است H. adds و در میان کتاب و سنت است. — 3. H. جان ابو الحسن با خیبر. و متابعت آن پیوند نکردد. — 4. H. — 5. After خواهند H. proceeds: امّا معنی چون پدیدار آید آنجا نه دعوی ماند و نه هیچ پس هرکه بدین دعوی بیرون آید اورا گرفته کردانند. Cf., however, **238**, 15. — 8. H. که کسی کشتیرا از غرق باز دارد. — 9. H. ساحل for خشکی. H. و بس اینجا خدای تعالی است. — 11. H. هرکه برحمت من در بیشت شود از درهای بیشت اندرون رود. — 14. After عقبت H. has بوده بمنزلی فرود آید اورا بخیبر الخ. — 17. H. has رسانیدند after که رسید باشد. — 18. H. یافت for نیافت. K. بنمود. — 19. H. باز غیب; N. باز در علم غیب. — 21. H. اعلی. — 24. H. جدائی ماندهٔ است. IH. om. و گفت الخ.

237, 2. After دشوارست H. has: سرّ او نداشتن و با خلق ننشستن با وجود صحبت خلق و زبان الخ. — 4. Read نتوانند. — 6. IH. om. و صوفیرا الخ. — 8. H. از معرفت. — 10. Read هزار. — 12. K. om. بیشترست. — 18. H. ده جای زهر باید خورد.

238, 1. KIH. om. from محالست to نه مشاهده که ندانستند; text N. — 5. After کنند می H. has: آنچه خود می کنی بتو میدهند کردن. — 6. H. آن مثل بازرگانی است که بنده الخ تو دست تهی باز خانه شوی. — 8. H. و گفت اوّل تو خداوندست و آخر تو هم خداوندست H. for فی. — 9. H. عبادت چه مجتهدان. H. سه چیز. K. om. تن. — 10. After

بدید آید H. proceeds: جمله معاملات تو و از آن الخ. — 11. K. که آنکه. — 12. K. بفعل. K. om. نبینی. — 14. K. او for اورا. — 15. K. مرقّع. K. نتواند. — 18. H. و ما نیز اورا سخت گرفته ایم. — 20. H. چه میخواهی خداوندی نیز بتو دهد for. — 21. K. جنان for جای. — 22. K. اگر for تا کی. K. om. و صاحب.

239, 1. H. و گفت عرکه. — 2. K. بیند. — 3. K. آیند for آنند. — 4. K. om. و آن نیستی بود. — 6. H. گردن چه افرازی for کردن چه. — 10. K. بذانچ for بدانی که آنچ. — 13. H. او نیك مرد نباشد. اگر خواهی که صفت آسمان و زمین و اعمال آن بشناسی بعد از آن خدایرا H. for بایست. — 14. K. om. بنور. — 15. K. بدانی راه بر تو الخ. H. در مقام غیبت بایست بر همه چیزی کفایت بود آنکه بر چشمهٔ آب گذر می کنی گذر بر دریا کن و از آب بر خون خویش کفایت میکن. — 19. H تا آنکس که ازپی تو در آید الخ for سبیند. — 20. K. بکله for بیدند: Bombay ed. بدر. — 22. H. and Bombay ed. have بدندار for بدیدار. — 24. K. نی نماز and نی نمازی.

240, 1. K. نی نمازی. — 3. H. بیرون for فرو. — 4. H. جای همه فرو. بگرفت. — 6. K. در for درو. — 7. K. ساز for سایه. — 12. H. om. from همه to حاضر است. — 14. H. بینائی for بدیی and بنا in every case. — 15. H. همه بینائی او for همگی او. — 17. K. رش for عرّش. H. gives the saying و گفت الخ as follows: چون حق تعالی بندرا خود خواند اگر شنوایی خواند را و گشاید. — 20. K. om. با او نشینید. — 21. K. بامداد و شبانگاه بعبادت مشغول باشند و گویند اورا بیش نبود. — 23. H. مجبوئیم for زبان. — 24. H. دعان

241, 2. Read لب و دندان, instead of which H. has جوارح. — 3. K. چهار یك من for من تو و تو. H. نیمه من for نیمن. H. چنان یك من و تو. — 4. K. اگر بکلّی از عشق H. has: تا نبشید همه شما بشید تا نباشد. Instead of و یك معنی الخ. — 5. H. om. خود فانی شوی و نبشی آنکه همه تو بشی. — 6. H. has: صوفی دلی دارد از وی ربوده تنی دارد از وی و گفت الخ. — بهترست از همه عمل خلائق آسمان و زمین. 7. H. برده جانی دارد سوخته. — 9. K. om. عمل. — 13. H. تا باشد که زندانی یابی که عزیز تمیری. — 14. H. عشق for نیستی. H. om. from باید to از اندیشه. — 17. H. om. خداوند خویشرا از عرچه و از عرکه عشق دوست. — 18. H. و من الخ. — 19. H. om. from استاد to گرفته است (l. 21). — 22. After تو دارد H. proceeds: آنست که ترا بر تو آشکارا کند شبادت الخ. — 23. H. چون از همه مخلوقات خویشتن را الخ.

242, 1. K. داد for دارد. — 2. H. که غریبی که بشهر رسد چون اورا for و گفت. H. نی بار for سبك بار. — آشنائی بود تا قوی دل باشد

وقتی. H. om. from بشخصی to طلب کنم گفت. — 6. H. بحج for و گفت جملهٔ مخلوقات دام و. H. proceeds: بجاجاز. — 8. After دارد
حجاب مومن است تا بدانم دام و حجاب بز منند. — 12. H. عظمی بزرگتر. —
14. K. یا for با. — 15. H. و محبرد for مجرّد. K. یا for با *bis*. H. و اعلی
کسب for بیل و دست. H. فراغ و کاعلی نفس. — 17. H. حیوان for خر. —
18 K. بوذنکی for بوذنکی, which is a correction by a later hand. — 21.
K. om. چون. — 23. H. خدمت‌را. — 24. H. ازین جهان بیرون شود.

213, 5. H. خوش بود که از خلق پنهان بود و احوال وی ندانند. — 6.
H. om. from حکایت to شیخ (l. 8). — 9. H. adds و پیوسته خدایرا یاد
کنی after کنی. H. تا عمل. — 11. H. پسندد. — 12. K. om. علم. — 15.
و گفت الخ. H. begins معرفت سه قسم است. — 17. H. om. دوخر. —
18. H. جمله سلست. — 20. After از آنجا گوید که مقام وی بود H.
proceeds: ده سال رنج باید کشیدن تا زبان راست شود و ده سال رنج باید
بردن تا این گوشت که بتن ما بر رسته است از ما فرو شود و ده سال رنج
باید بردن تا دل با حق تعالی راست شود و ده سال رنج باید بردن تا چنانی
احوال او بصلاح آید پس عرضه الخ. — 23. K. با آن که for بلکی. — 24.
H. خلقش.

214, 3. After شود H. proceeds: آنکس از همه خیرات و راحت محروم
و گفت زندگی با. The next saying is corrupt. H. has: دشته و اورا الخ
خلائق با مدارا باید و با مصطفی صلّی الله علیه و سلّم خدمت و متابعت
و خردمندی و با حق تعالی بیدلی زیرا که او پادشاست و پادشارا دوست دارد
— 4. The second half of خردمندان is illegible in the MS. K. om. اند.
— 6. H. راه پادشاست. H. با حق تعالی سودا دارد. — 7. K. om. و گفت
جهد کن تا پیش از آنکه ازین جهان بشوی سه حال الخ. H. ذکر. —
9. H. آب چشم خویش چون خون بینی. H. بول خویش چون خون بینی.
— 10. H. در بیداری و اجتهاد خدمت و موافقت او. 12. و گفت الخ.
H. gives an entirely different text, *viz*: غایت کمال مردان سه درجه
است یکی آنکه خویشتن را چنان داند که حق تعالی اورا داند و بسی را
نمیدانیم که او خودرا چنین میداند و دیگر آنکه تو بوی باشی و او بوی و
تنی خداوند است که. — 15. H. دیگر آنکه تو هیچ نباشی و همه او باشد
نامردست for بسزای. — 17. K. برای for بر زبان بنده میراند. — 22. H
بینند. — 23 K. مرده است.

215, 1. K. بیاید for بیرون آید. — 3. H. غرق هیبت و تحیّر
شدنکی. The saying و گفت الخ is not in III. — 8. H. عیچکسرا با وی
for در in both instances, but no doubt. — 10. H. غایت مقام بنده. — 12. H. او for
ازو. — 14. K. has apparently عا

the scribe intended to write فرا. — 16. H. om. from بس گفتم to نیازارد (l. 19). — 22. H. عیّارست و عیّارپرور.

246, 2. K. کسا for کسان. — 4. H. و بعضی را قوت یکساله می نهاد. K. om. و after ننهادی. — 7. H. om. from آن و to بیند (l. 10). — 14. III. om. و گفت الخ. — 20. Read فرو بُرده. H. has فرو بر. — 21. Read فرو بُرده. — 22. IH. om. و گفت الخ.

247, 1. K. باد for تا دیو. K. نماند. — 2. K. om. from بکرامت to شجو (l. 4). — 6. K. om. from و بیندیشت to the end of the following line. — 8. K. om. علم. — 9. H. با پاکی for ذباك. — 11. H. شنوائی و گیرائی. — 17. H. دیدارش در پیر بیش دهند. — 19. The reading کَشت is perhaps preferable to گشت. — 20. III. om. و گفت الخ. — 21. H. هزار مراد. — 22. H. بیك مراد. H. یك شربت, which should be restored in the text. — 24. H. و پیر و برنا.

248, 1. K. سرهنگ. — 3. H. هیچ چیز ننماید. — 6. H. om. و آن. — 7. H. om. from تا معرفت to عفت هزار. — 8. H. عفتاد for عفتصد. — 9. After از حقیقت H. has: تا باگاه باز بودن از عین حقیقت. — 10. H. دلرا سه درجه است. — 13. K. این هر دو. — 15. III. om. و گفت الخ. — 17. H. مردی for یکی. — 18. H. عشق دریائی است که خلقرا در آن غرق شود. — 19. H. خبر for کذر. H. کسی for خبر. — 20. H. om. و آنچ الخ. K. و گفت: بذین دریاها نا نهند بار نشود یکی دو جیز الخ. — 21. H. has: جای خندیدنست بر آنکس که گوید حق تعالی بدلیل توان شناخت. Probably we should read بر خیزند for بر خندند. — 23. IH om. و گفت الخ.

249, 1. K. نصیب لوح است و عرجه خلقست. — 2. K. در چه لوح برون for بودن. K. بکفت. — 3. IH. om. from یا بینایی بود و کوئی to بکفت. — 5. K. تا که for یا. K. om. در. — 8. III. om. و گفت الخ. — 9. K. om. کرد. — 12. K. om. گفت. Both K. and H. have بنگریی for بنگریی. H. proceeds: یك نباشی و نتوانی بودن سزای او پس اندوه لازم شود. — 13. H. has: و گفت تمام پیغمبران و اولیا علیهم السلام که درین عز آمدند و بیرون رفتند همه در اندوه آن بودند که خواستند الخ. — 15. III. om. from دانه بشد to و گفت (l. 18). — 19 H. نمیدانی حق. H. امّا نام بزرگتر و از خلقیّت نیستی الخ. — 20. H. has کردند for کردید and proceeds: بروند و نمانند آنکه هستی او نیستی بود. K. apparently has دو for در. — 21. H. دیدار حق تعالی for کرد. — 22. K. نمایش for نهایتش. III om. from زیادتی طلبد و از غیر نیکویی to نیازمند. — 24. H. کنند. H. حق تعالی اعراض کند و بهیچ کرامت مغرور نشود. III. om. و پرسیدند الخ.

250, 7. K. و for از. H از مرگ و قیامت و دوزخ و غیره. — 8. H. روح و راحت و بهشت. In the saying گفت الخ و H. has: اگر شما گویند بدین صحبت که با ابو الحسن کردید چه میخواهید چه بدهید عرکسی چیزی بگفتند شیخ گفت اگر مرا گویند بدین صحبت جوانمردان چه خواهی بدهیم ؟ این را میخواهیم. — 11. H. کسیکه کسی را. — 13. K. om. گفت after ندانم. After ندانم H. has گفت کسی را که برآن مرد جهان خوف بود. K om. و گفت الخ. — 14. H. has: روزی بایزید رحمة الله علیه گفت اگر ریسمانت بگسلد بدست او بده الخ. — 18. H. بفرمانبرداری. — 20. H. om. که. — 23. K. om. نه.

251, 1. IH. om. گفتند الخ. — 4. K. یك for بیك. — 14. K. om. در. — 18. H. بهر دو پای بداشتمی. — 21. K. om. بیهشت. — 22. III. om. from تا وقتی to فتنه کردی (l. 25).

252, 1. After اندوه H. has پس دیدار پس بیداری. — 13. After نبیند H. has پس گفت نه با شما گفتم که کار من الخ. *Dele* the line over و گفت. — 15. H. نفسی for نقطهٔ. — 16. H. با مسجدهای دیگر چه. H. قبهٔ از لطف. — 19. H. بمیان آسمان. — 24. عبادان may be an error of the copyist. NH. have عابدان.

253, 2. After رمضان H. adds: یعنی هرکجا که بودی با حق تعالی بود. III. om. و گفت الخ. — 5. K. سویت. — 6. H. دینار for درم. — 8. Read حاجت وی بر نیاورم K. has اورا بکرده باشم; H حاجت او روا نکرده باشم. III. om. و گفت الخ. K. میگویم. — 9. K. ن for نن. — 13. K. مرا بینند بیارند; H. مرا بیندازند. — 14. H. خراسانیان for خرابتیان. III. om. from و گفت to توبه ده (l. 16). — 17. K. به for بسه. — 20. K. گفت for گفتم.

254, 1. After باشم III. add. یا کسی مرا بشد. — 2. I. ایمن که تواند بود. — 5. K. فسرد for فسرده; I. فسردگی. K. om. نه. K. عشقنید. I. شما نه عشقنید شما فسرده اید Possibly the reading of K. is correct, in the sense 'ye are cold lovers'. — 7. I. بحقیقت عاشق کسی بود. — 10. III. om. پس از آنجا الخ. — 12. H. همچو for با. — 14. H آن همه. — 15. H. از ملست. — 16. After نکرستم H. proceeds: در نکریستم مرا از هستی خود بر آورد خود از نیستی بیامدم و در پس زانوی اندوه خود نشستم با دلی کبود و گفتم الخ. — 20. K. که for این زمین.

255, 2. K. om. حق. — 6. N. محمد ابو الحسن. — 7. I. از رفتن for نمی ترسی. I. نمی ترسم. K. از رفتن که جانست. — 8. K. در آخر. — 13. K. و این حاضر تا من بترسم. — 15. H. ابو اسحق ابراهیم. — 16. I. برعان for متقی. — 19. H. طریف for ظریف. — 20. KH. عبد الله مبارك. — 22. H. و وجدی بکمال; I. و جد و جدی بکمال. — 23. I. محفوظ بود.

256, 2. III. بیت الحرام. — 3. After نخورده ام I. adds الا بضرورت. —

5. K. خمیاء منست. — 7. Qushayrí (p. 84, l. 11) has ابن طوبون, which 'Attár should have written but probably did not write. — 18. K. گفت for نقلست. — 19. III. om. from بس to و بکردمی in the next line. — 22. I. آب بسر فرو دردم. — 23. I. بطاهر. K. بنمایی. — 25. بندار in illegible in K., but is the reading of I. H. has بناء.

257, 2. Read درستی for دوستی, since Qushayrí (p. 32, l. 14) has صحّة المعبودیة. — 5. K. مطلع for مطلبه. — 6. K. گردانید. — 9. K. om. عمل او, and so Qushayrí (p. 32, l. 13). — 13. Read رغبت دنیا از وی برانند according to Qushayrí (p. 71, l. 15). K. has برانند without points; H. has رغبت دنیا در وی نمانند. — 18. H. مخالفة الوقت من سوء الادب; I. من مخالفت النفس وسوء الادب. — 20. After مکن I. proceeds: که او ترا فراموش نکرده است والسلام. — 21. This article on Abú Bakr Ṣaydalání contains a number of sayings which are attributed by Qushayrí and Jámí to Abú Bakr Ṭamastání. I. has separate articles on each saint, which are almost identical in substance: on Abú Bakr Ṭamastání at fol. 303*a* and on Abú Bakr Ṣaydalání at fol. 313*b*. The former of these agrees more closely with the notice in the text.

258, 5. K. om. from تا ببرکت کند to مصاحبت. — 9. After فصلست I. proceeds: چون وصل آمد فصل ننماید و چون فصل آمد الخ. III. بکار دارد for بدارد. نکد. — 11. I. راه خدای بعدد انفاس خلقست. H. طریق از خدای است به بنده و از بنده بدو طریق نیست. — 13. I. چیز for خیر. H. بینند. — 14. K. بیند for باید. — 16. I. adds خاص after مرد. — 19. K. وطن. — 24. I. بدوستی و ارادت.

259, 2. I. در مرگ نفس. — 4. After نشوی H. proceeds: در هر کار. — 12. H. ابو حمزه محمد ابن ابراهیم البغدادی. — 16. K. om. و before روایات. — 20. I. رصافة. I. احمد حنبلرا.

260, 7. K. در معاملت ایشان. — 8. K. متجوّی; H. in marg. متحیّر; text IH. — 9. I. باسلام for با نام; H. بر استسلام. — 11. I. om. اگرچه. — 12. K. در حالت after گفت. — 13. K. om. و مرغی منکر صوت غرق شد. — 17. K. وذوق. — 21. I. کنت له بصرًا for بصر او. — 22. K. om. نه. — 25. K. خوش شنیدند. K. بوذی.

261, 3. K. نسد. — 8. سلام must be an error. Read دیدار with I. — 11. I. در خورد خود. 13. III. om. from جنانك to و فرو شد (l. 15). — 16. I. دید موسی علیه السلامرا علم نتوانستند دید و اگر الخ. — 17. K. بدید. — 19. K. om. from در طریق to سختست in the next line. — 20. I. فقرا for فقر. — 24. After قنع I. has: درویشی دایم با زاعدی حاضر و صبری تمام با ذکری مدام.

262, 3. K. بیداری. — 4. K. آنک for که از. — 5. K. seems to have آمده است before عدیه. — 21. K. آن علم مطلق قید; I. آن علم مطلق توحید. — 22. K. فرقت for وقت. — 24. K. یکی for کی.

263, 3. K. om. بو. — 7. K. om. را. — 20. K. om. from وداع کنیم to دختر (l. 22). — 23. After بزیست I. adds: جمعی گفتند بصورت عبد نشکست امّا خاطرش با دختر بود و حق تعالی واقف او بود. H. after بزیست adds the following verse:

آنجا که یکی بند قبای تو بود * کی مادر و کی پدر بجای تو بود

— 25. K. جون for جز ریا. K. ببیند.

264, 1. I. علم و شریعت. — 9. K. و for برو. — 10. After باستاذ K. has عیچکس با او. I. باستاذ با حق. H. هرگز for عیچ کس *bis*. I. و ببیچ کس. — 12. K. om. که چند است. I. om. معرفت. — 15. I. مقامات for درجهٔ توکّل. — 22. K. دینوری را. K. om. from گفت to اصابع را. H. گرگسی for گرگس. گفت که در دینور مردی دیدم که نماز میکرد الخ. — 23. III. آن گرگس.

265, 4. I. از جمله وجود; Bombay ed. از جمله وجود. K. وقت for بسطت و فراخی. I. adds جبرئیل را بخدای. After و قوت یافتن K. om تن ایشان. — 8. IHN. have که for گرد, but the Bombay ed. agrees with K. Read بیرون. — 11. The first part of this saying is corrupt in all the texts. I. has احوال خوف بر وقت بود چون خوف باستاد الخ. We should read, however: احوال چون بروق بود چون باستاد الخ. See Qushayrí, p. 29, l. 8. — 12. Read طبع with IHN. for طمع. — 14. K. فساد طبیعت. I. adds: عرچند طبع تباهتر این آرزوها بیشتر. — 16. I. کنوز. — 17. K. وادی for ورای. — 20. K. om. کس. — 22. I. زبانها for انواع. — 23. H. بیرون نیایند.

267, 5. K. اگر خواهد موحّدست. KI. om. from گفت و down to از غفلت بود (l. 18); text H. — 6. H. مر یاد اورا. — 16. H. حضور for حاضر. — 22. H. عذر نیست.

268, 6. I. کبر for گبرگی. — 7. K. غیبت for رغبت. — 8. K. om. برای, which I have unnecessarily supplied from III. — 13. K. om. و در راه before نیست. — 15. K. حفظ وخلافرا راه است. — 15. I. خطاست for حظّ تست. K. om. دین. — 16. K. om. و گفت. K. om. توحید شرع. — 17. K. آنست for آلتست. After آلتست I. proceeds: سمع و بصر و قال و قیل و شناخت و حال و اینهمه اثبات تقاضا کند و اثبات صورت. — 19. III. بزرگست for با دست. I. فی for ظن. — 20. III. تو الخ. نپذیرد. — 21. K. om. نه. — 24. K. om. چون آفتاب after آفتاب. — 25. K. om. را.

269, 3. I. منه نیز بود. K. om در. — 4. K. om. from آفتاب to نکردند. — 7. K. ممتنع; I. مستمع. IH. وجود for خود. — 9. K. معدومان موحدانند. — 10. K. om. است after زنده. — 11. K. خود زنده نمیرند. K. om. نه before بمرد. — 14. IH. فسد. — 15. I. پیر عربی گوید. I. اکبر ذنبی معرفتی. — 16. K. om. وجود after خطبهٔ. — 18. I. بیند for طلبند *bis*. K. کفرست. K. ناساخته. — 20. Read بماند. — 21. K. او نیابت. — 23. K. صورت for صوت; I. صفت. — 24. K. قهر for فهم.

270, 1. I. نه در وجود. — 2. K. وجود for وجودی. I. نه در عدم. — 3. K. om. معدوم. — 4. IH. حدوث. — 6. K. om. که. — 11. IH. و نفت اسرار الخ. — 12. IH. om. ثناء ذکر; Bombay ed. has سناء کبریا. — 13. III. جبروتست for عزتست. — 16. I. در قدرت. — 17. I. و در وحدانیت. — 18. K. نیست for هست. K. معین for معنی. — 19. K. تهمت for نعمت. — 22. K. عزجند for و جهد. K. om. در بیرایهٔ وی است. K. خویش. — 24. K. om. from و در پیش to ساختند.

271, 1. H. نیفکند. — 2. K. در می for مرد. — 5. K. بزرگی for برگی. K. ننگری. — 13. K. در آید for دارد. K. om. محو before شود. — 17. K. om. گفت before او. — 18. K. om. که روی. — 19. K. و مخالف موافق را میزبانی; I. بزبانی کند; H. مخالفت و موافقت‌را میزبانی کنند. — 22. K. om. خود. K. om. و خلق در غرور وی. — 24. IH. عرکه سخن این گوینده بشنود.

272, 1. IH. دانند for داند باز ندانند. — 3. After از کجا می گوید H. adds و با که میگوید. — 4. K. om. حیض before راه. — 6. K. om. نباشد. K. منقب; I. منفعت. — 7. K. om. از صفات. — 8. K. مارا for اورا. — 9. III. آن حضرت for این حدیث. — 11. IH. خداگوی. After دوزخ *dele* بینی, which is not in K. — 12. III. و گفت مرید الخ. — 13. IH. خلعتی فرستادند. — 14. K. کرامتی for کراهیتی. — 15. Instead of شناختی KI. have سیاستی, which may be the true reading. — 17. K. نفس for یقین. — 18. K. و این که فرستادند و بر درگاه الخ. — 19. IH. تا بضیاء روح. — 21. After این I. has: روشن مرد باید که راه بروح رود.

273, 1. IH. و گفت بدیشان نمودند الخ. K. بود for نمودند. — 2. K. تحکم کردم; I. تحکّم کردم. K. بسته for بستم after دیده. — 3. H. آورد, and so the original hand in I. K. و for نه. H. دید for دیده. — 5. I. تا عدم قبلهٔ چون سرّ این بدانستند آنرا بندگی درست آمد در راه. K. انسان نیابد راه رو نیابد. — 8. After اما I. proceeds: حقیقت بود تو نیابد عرکه در راه حقیقت الخ. — 13. K. یبقی فی الدیار. K. در راه وجود. K. شفا for شقاوت. — 14. After قهرست K. proceeds: و راه وجود این در طلب و این خلق دولت الخ. III. و گفت دولت الخ.

الخ. — 15. K. om. از before علم. — 18. I. از عین حدث پاکست. — 19. III. om. و عین. — 20. K. om. مرید. — 22. K. om. زین آفتست. III. و گفت اشارت الخ. — 24. H. in marg. دیر for دریا. — 25. K. در دریاء اسلام مجاهدة باید. H. in marg. دیار for دریا.

274, 1. K. om. چیزی. — 2. After باشد H. proceeds: بیرون مرد که درون مرد است. — 3. K. مشترکند. — 5. K. در کارهاییست. — 6. After برید K. proceeds: تا در غیر کاری در راه وحدانیت و یگانگی الخ (**275**, 3). K. om. from و گفت to مشربه سازد (**275**, 2). — 10. H. تعرف. — 15. I. om. from و عزیز to نرسید (l. 17). — 17. I. om. from و گفت ما پدید آمدگان to مشربگاه سازد (**275**, 2).

275, 4. H. جنابت. H. رعایت و عنایت. — 6. H. در پنداشت علم مقصود. — 7. H. adds after از یگانگی. و جلوه کردن عزّ معاملت. K. وجد for جز and معیوب for مغبون. — 9. After شوذ H. proceeds: و بقا از نیستی (Bombay ed. هستی) خود آنکه نقطهٔ یدانکی حق وی قیام کند بی نیست و بود او وجود الخ. — 10. K. بود بر وجود. — 12. H. بشناخت و. K. نشناخت. — 15. H. در اویزی. I. صفت for صنف. — 17. Bombay ed. نشناخت. — 18. H. پیر for سرّ. — 22. H. آن شرکت for شرک. — 23. H. جنابست. — 24. K. نعت for معرفت.

276, 2. K. om. شوذ. III. om. from و گفت to مکتسب نیست. — 5. K. om. با. — 7. H. این سخن در پیمانهٔ هر کسی. — 8. H. متوالی. — 9. K. وجود for حجاب. — 10. K. وجود for خود. — 12. H. تا مشاهدهٔ نکنند جز از صفات حق. — 16. H. گردانید. — 17. K. om. در before حکم.

277, 4. K. om. ذکر. — 6. K. om. چیزی. — 7. K. om. نه. — 14. K. om. بند. — 17. و گفت الخ. H. has: اگر حیات و بقاء دنیا خداست. یعنی تا تو دانی که تو بآن خدائی خیال شرک داری خدای فدء فنا الخ. — 18. K. om. from تو بآن to شرک داری. K. om. فناء. — 20. I. نفس for سرّ. — 21. I. مشاهدرا for شواهدرا. K. محبت را نشان دیدن جمله اشیا. — 22. K. مشاهدهٔ استغراق. — 23. K. om. در before جمله. — 24. I. پس از کشتن دیت دهند.

278, 2. و گفت الخ. K. om. this and the next saying. H. توبهٔ مقبول. — 6. K. و گفت تقوی خویش متقی باش. — 8. H. وقعی for رونقی. — 9. H. چند صولت آوری. — 10. H. از پر پشهٔ بیش نیست. — 11. K. اغنیا for اعتبار. K. نکوید. — 13. H. مشغولی او بی نیازمندی: but the Bombay ed. has بنیازمندی, which is evidently required by the

sense. — 14. III. سخنش منقطع. — 15. H. has گفت هرکه و for هرکه and هرکز for که آن. — 18. K. هرکز for هرکرا. K. نخواهند. — 19. K. بنند. K. بودن. — 20. K. می بردند. — 21. K. رجوعش.

279, 2. K. شهوت حق. K. om. و گفت. — 4. K. از آن غرور جبلست. — 5. K. معاملت for مقابلت. — 6. K. اجل for ازل. — 8. K. om. نه. — 9. Read و از آنچ with K. The other texts omit و. — 10. H. بدآن ایمان مومنم. — 11. K. دانم که مرا. — 15. K. حرم for رحم. III. دولت روزگار مرد. H. مرد بود. I. محنت for محبّت. — 16. III. از وقت او بیرون آید. — 21. K. فقیر for فقر. — 22. K. خلق for خلع. — 23. K. om. گفت. — 24. I. روی کرد بوجه الله.

280, 2. K. وخشمگین. I. بمعصیت for بمقت, but بمقت in marg. H. has the note مقت بفتح دشمنی. — 6. Read with K. از قوّة معرفت. H. and the Bombay ed. read قوت, but Qushayrí (p. 129, l. 6) has من شدّة معرفته. H. ندای for براء. — 7. K. ولا یموت *bis*. — 8. H. شرمگین‌را. — 10. III. آن خصلت, and so Qushayrí (p. 111, l. 5). — 11. After استقامت است III. proceed: و گفت ترا فرستادند آنچه نصیب نفس تست و گشاده کردند آنچه نصیب نفس تو خواهد داد. — 13. III. *male* پذیرفتند for بدرفشد. — 16. K. om. پس. — 19. K. برکه for بتکبّر. — 21. K. کنند. — 24. KIII. بر سنگ for بُر سگ.

281, 2. K. نیفتد. K. om. سر. I. گبری. — 3. K. آنک نبود تا. — 4. K. نه آن که نبود ایشانرا. — 6. I. تا for امّا که. — 7. K. حقیقتی. — 9. K. نرسید for نرسد. — 12. K. om. خدای. — 15. H. ابو علی محمّد ابن عبد الوهّاب الثقفی. — 16. K. متّقی for مفتی. — 19. K. در عموم شرعی بکمال.

282, 6. K. om. بوذند. — 17. H. رعونت نفس با وی در میان نهاده باشد. — 19. K. om. و امید الخ. — 21. III. برکات نظر ایشان اخلاص باطن, which is the better reading.

283, 1. III. مگر آنکه اخلاص بود. K. هیچ. H. بهیچ عمل خالص. K. موافقت. — 2. K. بود for باید. — 4. و گفت علم الخ. I. has: علم حیات دل از جهل دور بودنست و نور چشم از ظلمت دور بودن. Instead of گفت الخ I. has اف از دنیا چون روی سوی کسی نهد از اشغال; so Qushayrí, p. 31, l. 5. — 5. I. و اف از حسرتهای دنیا. — 9. Read هیچ چیز بنیمه چیزی according to H. The saying is illegible in I. — 10. Instead of نعوذ الخ I. has: والّا دایم در رنج و زحمت ایشان باشد والسلام. — 12. K. has علی فرمذی for جعفر خلدی. — 13. III. نایب امّت. Probably دولت‌یار should be corrected to دولت‌یار, which in the reading of III. — 14. K. علی فومذی. — 19. H. امین for آرایش. — 21. K. om. که.

284, 5. I. بشوئیم. — 11. III. om. from ترك دعوی to گفت in the next line. — 17. K. تا وقتی که درو گذشته. — 18. K. om. یا before بعد. — 20. K. om. هر دو. — 22. K. حالت for خیر.

285, 1. II. بندهٔ خالص. After خذایرا K. has که عبادی کردی. K. اخر for احرار. — 3. III. بندهٔ لذّت معاملت نیابد. K. om. بندهٔ, but reads نیابد. — 4. K. om. خودرا. — 5. K. قطع for قطع. — 7. K. جنید کند. K. om. صلاح. — 8. I. مطالعهٔ نفس. — 9. K. و for او. — 12. III. om. the Arabic prayer. — 13. K. om. جون. K. نزد for نزدیك. — 15. II. ابو علی احمد ابن محمّد الرودباری. — 17. III. ابو علی. — 20. I. بحضرت او حاضر بودند.

286, 6. After طهارت I. proceeds: جوابی خراب تر شدم تا بوقت آفتاب بماندم گفتم بر خدایا الخ. K. om. یزده. — 12. K. om. الخ و گفت. — 14. K. عصا. — 17. Probably we should read مرغ در حدّ مرگ بود, since Qushayrí (p. 73 l. 23) has صار الطّير في حدّ الموت. I. با خدای. باشی و از غیر او نترسی. — 18. و گفت الخ. Qushayrí (p. 170, l. 3) attributes this saying to Abú 'Abdalláh al-Qurashí. — 20. Omit با with K. Qushayrí (p. 6, l. 16) has: بثبات مفرقة التعطيل واندار التشبيه. — 22. K. om. و تفرقه الخ. — 23. III. om. بر before ظاهر. K. در آنچ. — 24. K. om. بذو.

287, 2. K. om. که جمله. — 4. H. از برای آنکه. I. و از برای او مر اعمل غمترا دوست دارند. — 5. بجنبیم is conjectural. K. has تخبیم; H. خشم (*sic*). The word translates دلّنا (Qushayrí, p. 184, l. 19), so that the reading خنبیم from خنبیدن, a by-form of خمیدن, is perhaps not impossible. — 7. III. om. و گفت الخ. — 12. K. om. دل. I. has: چون دل خالی گردد از حبّ ریست و نفس از حبّ راحت از دل حکمت الخ: and so H. — 15. I. گفتند علامت آنچه گفتی چه بود گفت آنکه باز ننگری با چپ و راست. — 17. K. om. سمع before سر بسر. III. om. from گفتند to بدوزخ (l. 19). — 21. III. واحد for جاحد. III. در آید for زاید.

288, 1. K. نکنی. — 4. K. om. from و فضلترین to حیست. — 6. K. آنست for است. — 8. H. آستانهٔ فناست. H. آستانهٔ بقاست. K. شیخ for عیبم. — 9. I. مراد for مرد; H. جوانمرد. — 10. H. ابتلای نیکمردان for تنك‌ترین زندانها. K. با اعلا است; I. با اعلانست; H. با ناعلانست. — 14. K. نکشته. K. شذبه for نشرعه. After نمایند I. proceeds: جواب ایشان از درد دل میگفتی که بحقّك لا نظرت الی سواه. This hemistich (with وحقّك in place of بحقّك) is cited, together

with three more, by Qushayrí, p. 162, l. 14 seq. — 16. I. has: برگ آنم نیست که بی شوق او باز کردم یا برشوت ببهشت فرود آیم. — 17. K. خصری. I. حصیری. H. gives his full name: ابو الحسن علی بن ابراهیم الحصری. — 18. III. آن خواجه علم ربّنی. I. حلم for حکم. — 19. I. محترم.

289, 4. I. تصوّف for صوفی. — 7. I. بفضل for بقضله. — 8. K. ننکری. — 9. K. om. را after تعالی. — 10. I. احمد نصر مرید او بود شصت الخ. — 11. K. میران for بیران. — 21. I. and Bombay ed. have طرطوس.

290, 6. IH. om. جرمش الخ. — 8. K. om. گفت. — 10. III. om. from مردمان to نگویند. K. نگویید. The text of this saying can be restored from Qushayrí (p. 35, l. 7): الناس یقولون الحصری لا یقول بنوافل وعلمی اورا من حال الشباب الخ. Read therefore: حصری بنوافل نگویند مرا. — 12. III. ورد هاست از حال جوانی الخ. K. دل for در اوّل حال نظر کردم. — 13. K. om. from در آخر to زیادت آمد. K. صاحب دلی and دلم. — 15. Qushayrí (p. 158, l. 3 from foot) has افراد الفقهاء. H. اوطان. — 16. K. نشان for نسیان. H. میدانی for آموختهٔ. I. یعنی فراموشی از آنچه دانی (l. 21). — 17. III. om. from بگذارید to و از آنچه ندانی. — 18. K خلعت for خلقت. — 21. H. اگر بندهرا خود باز گذارند همه مخلوقات توفیق و عنایت. K. بذو for بخود. — 22. H. و عصیان از وی در وجود آید for عتب. III. تا بتیغ.

291, 4. H. ترک آنچه دانی. — 7. H. حر for حکم. K. کجون بازی شوذ. — 9. I. بریده نکردد. I. از آفت for از آن. — 10. K. شوذ. — 11. Read عدم خویش. — 12. K. وجد از وجود. — 14. I. کدورات مخالفات. — 17. The text of this article on Abú Isḥáq Shahryár Kázarúní is mainly derived from H., which is very much fuller than either K. or I. In the Preface, p. 3, note 1, I have made the erroneous statement that I.'s text is much fuller than that of K. As a matter of fact, the length and contents of the two articles in question are nearly the same. K. has a few brief passages which are wanting in III. as well as the following sayings and anecdotes which occur in one or both of these texts: نقلست الخ (**294**, 7), نقلست الخ (**296**, 9), نقلست الخ (**296**, 24), نقلست الخ (**297**, 1), و گفت الخ (**297**, 12), تصوّف الخ (**298**, 23), و گفت الخ (**297**, 17), و گفت الخ (**297**, 15), و گفت الخ (**299**, 14). و گفت الخ (**299**, 16) and نقلست الخ (**303**, 20). K. has شبیخ for شمع. — 18. K. مشتاق مختار. — 19. K. ابو القاسم شهریار. — 20. K. صفاتی بنهایت for سوزی بی نهایت. — 21. After K. از کازرون بود proceeds: که شهریار بسر او بود بنام زاد (*sic*) مهایش (read جدّش) بذر

بود بکبری از دنیا برفت الفا شبریار مسلمان شد (read زندان فروخ) الفروخ. — 22. KI. om. from و صحبت down to قدس الله سرّه (**294**, 6).

293, 4. H. مجلس for مسجد. — 11. H. که شیخ گمان بردند. — 18. III. have پرستی for پرشی. گوشت نتوان خورد.

294, 7. H. علمی از خراسان for دانشمندی. — 19. KH. om. و گفت آنچه الخ. I. om. from و گفت روزی down to اندك شوند (**296**, 24).

296, 11. K. سیاغ for شبیت. — 12. After داشت K. proceeds: فقیه ابو الحسن گفت مرا خاطر آمد که شیخ این سخن می گوید و رنگ نیلسانش نیل است شیخ در حال روی بمن آورد و گفت الخ. — 16. H. از آنکه آخرت غیبت است.

297. 1. نقلست الخ. This story occurs in KI. but not in H. K. om. و بیست. After شذند K. adds: و فرّخ زاذ گفت آنچ من نبشتم خذایرا می نوشتم و گفت کسی خست که بدنجاه سال مسواك می کند و اورا ثواب مسواك حاصل نیست زیراکه نیت او با لی دندانست نه . . . بنعیم (word illegible) . . . . — 5. I. om. from و گفت down to سنّت آخرت رسی (l. 12). — 13. K. ملوك for ملولان; I. ملوکان. I. om. from در راه for در همه خیرات سود ندارد (l. 15). — 16. H. و گفت down to که روی. — 18. KI. om. from با خطر بشد (**298**, 23).

298, 19. H. نفس و شیطان از یك جانب. — 21. After بود نی نظام H. has و هرکس هر دو نبوتش نیك نبوت.

299, 1. KI. om. from و گفت down to فرزند (l. 14). — 14. KI. و گفت تصوف الخ. After شخست K. has: گدایی باید کرد و گرسنگی بکدر خود for بکدرکی. — 16. K. باید کشید و جفا باید دید از هر کسی. After باش K. adds: و گفت ای ضعیف بترس از قوی. II. om. و گفت. — 17. After عزیز است K. adds: نقلست کجون از اصحاب بسفری رفتی گفتی هرکجا که سلامت بدیدید باز آیید. I. om. from و گفت to the end of the article. — 20. H. فعلیها.

300, 20. H. وجمیع for وجمیعهم. — 25. من الانسان is written in small type over بجری.

301, 10. H. حفظ نفس. — 18. H. نهاده است for استاده ام, but ستاده ام is written over این طفلکان.

302, 5. The dialectical sayings which follow are probably corrupt, but I must leave them as they stand. — 6. Bombay ed. om. گوشت. Bombay ed. apparently فبردت. — 8. Bombay ed. توئی for توئی. — 13. H. نی روح بود.

303, 20. نقلست الخ. K. gives a fuller text here, *viz.* که نقلست چون شیخرا وفات نزدیك آمد وصیّت کرد که آن صحیفه که در وی اسامی

کسانی نبشته بود که بر دست او مسلمان شده بودند و اسامی توبه کردگان بر دست او و اسامی کسانی که بزیارت او آمده بودند و از و دعا در خواسته تا این صحیفه با وی در خاك دفن کنند و می گفت مرا حاجتی بود رحمة الله علیه.

304, 3. K. has (*sic*) احمد خواری for ابو العبّاس سیّاری. — 4. H. امانت for امامت and دیانت for کرامت. — 9. K. در خاندان. — 13. K. امام حق . . . . . (illegible) و از آن متصوّفه الخ seems to be a mistake for مغمزی. Qushayrí (p. 5, l. 14) has غمز رَجُلٌ رِجْلَ الی نقلست که اورا گفتند که معاش تو الخ. العبّاس. — 23. III.

305, 1. K. باریکی. I. طبع for طمع. — 4. K. om. حکمت را. I. دل for زفان. — 5. I. مکر for فکر; Bombay ed. ذکر. — 6. I. om. from در حال to وحشت که. — 7. I. از هرکه بود و از همه کس بگریزد. — 10. I. دون for جز ذوق. — 11. I. توحید از آن افزون آید for بتوحید فرو می شود. 14. IH. om. و گفت الخ. — 16. I. جائی افتد for جاءگیر آید. — 19. K. om. عرجه بر تو بدارد الخ. — 20. K. اگر در نماز. — 22. In the first hemistich Qushayrí (p. 117, l. 9 from foot) reads محالا, and in the second ترى مقلتای for یری فی الحیوة.

306, 3. K. محبوبست for مجرّبست. — 4. The article on Abú ʿUthmán Maghribí is wanting in I. II. gives his name as ابو عثمن سعید بن سلام المغربی. — 5. H. انوار حقائق. — 6. H. اسرار دقائق. — 8. H. خطری عظیم داشت. — 13. H. در من for دراز من. — 14. After امل H. adds: و وفات او در نیشاپور بود در تاریخ سنه ثلاث و سبعین و ثلثمائه. — 19. After آکاهی K. has a word which is illegible. — 20. و بحلی الخ. From this point to the end K. is written in a more modern hand. H. رمق خلقیّت. — 22. K. om. تو. — 23. KH. بشکر and شکر. — 24. K. om. آمدم.

307, 1. H. بعرق for بفرع. K. نومید for ندا. H. نرسید در خیال. — 2. K. مستی. — 3. K. om. گفتند. K. معتبران for معبّران; H. پیغامبران. — 4. K. محو بشکر. K. om. گفت. — 6. K. om. از آن. K. تا for با. — 8. K. om. و before سخت‌تر. H. رنجیلی سخت بودی. — 11. K. ابا الفارس; H. and Bombay ed. ابو الفوارس. — 16. K. بودمی. — 17. K. om. from امّا to بودی. — 19. H. om. from نقلست to روم (l. 20). — 20. حیلتی الخ. In H. this passage comes after باز نمانم (l. 10 *supra*). H. و بزیر آن سنگ وادی بودی.

308, 1. K. ستانیم. H. پسندد نیست آنکه فرا می ستانیم تا آرزوئی دیگر خواهیم. — 2. K. عمر for ابو عمرو. — 3. K. و یك لحظه. — 7. K.

عمر. — 14. K. om. from از شیخ to که گفت. — 15. H. که او در جهت است. K. om. from بمشایخ مکّه to تا آن وقت (l. 17). — 17. K. om. در بغداد بتزلی. — 19. K. om. گفت before اگر. — 20. K. om. گفت. After گفت H. adds گفت نیکو گفتی. — 24. Instead of آواز دعا H. has جنبیدن درختها.

309, 2. H. بدآن نور که اورا بود. — 6. H. om. from استاذ to گفت. — 8. K. om. باید. K. ذکر for ذاکر. — 10. K. عزّت for غیرت. — 12. K. کند. — 16. H. دانم for دانند. — 18. K. om. بهای. H. از چه افتادن بکناه کاری مقرّ آمده است for این ناجوانمردی بدین ناجایگاهی. — 23. H. توبه کند. — 25. H. دل وی for اورا.

310, 4. K. نماید for باید. — 5. H. پیش عیبِ مخلوق خودرا الخ. K. om. برسیدند. — 6. K. نماز for خلق. H. علّتها for قلبها, but Qushayrí (p. 5, l. 5 from foot) has قوالب. — 7. K. om. خلایقرا. K. در وی for دو روی. K. om. جانب after دیگری. — 9. K. از عکس. H. معارف مقدّمه. — 11. H. خبر نبود. — 12. K. منقطعات. — 15. After میداری K. has و گفت اورا در آنچه بود طمع کنی. — 18. H. حقیر for احقر. — 21. K. نخست for تحت. — 23. K. ربارا داشتن. H. و علم کاهل شود to و عرکه. K. om. from مفارقت. — 24. K. رجا for خوف.

311, 1. K. ولیکن یکبار بر آن و میان این و آن. — 5. K. om. از. — 6. K. کند for گردد. Perhaps we should read عرفرا انوار علم روشن کند; cf. Qushayrí, p. 167, 7 from foot. — 7. K. om. روز. — 11. H. مشهور بر کندن. — 12. K. gives this saying as follows: و گفت الخ. — 15. K. و مقبول باش. — 16. After خواست H. concludes with در تدبیر کار. — 19. I. و در آن سماع وفات کرد. I. مودّت for معرفت. مکرمت.

312, 1. I. دقّت نظری. — 6. Instead of مکّه IH. have نشابور. — 10. K. قرینی for بوئی. — 12. H. خرم for خورم. — 25. K. از آن وجد حال. H. has: و گفت بیت

گفت ای رعنا عروس سرفراز * در میان مکّه بنشسته بناز

313, 9. K. که for چه before کار. — 10. IH. پدرت. K. در for بر. — 12. I. درین. گرفتش. — 19. K. ابر for بر. — 21. I. کرامت تراست. 22. K. om. چستی before آب. K. om. نسازی. I. بسازی.

314, 5. K. اگرم درین دعوی. — 6. K. ازین بر لاف زنی. — 8. K. این شگفرا که دشمن; H. این سگرا که تبع نیست. — 12. I. از یاد نرود. — 13. After در آمد H. has: ربانی بود تیری از کمان. اعل بیت است. — 21. K. گفت که گفتند الخ. شیخ الخ.

315, 1. K. همآن کسرا دید گفت. — 2. I. یکی نسبت ببشریّت طبیعیست K. جسمانی. — 3. K. om. نسبت. I. در میادین شهوات. — 4. K. طبیعت بی قیمت for عمت. — 5. K. عظمت. — 6. KH. تحقیق for بحق. — 7. Read روا for رو. — 8. K. om. بنده. I. بنده اورا بخود نسبت کند; H. بندهرا بخود نسبت کند. K. om. ملایکه. K. om. from اتجعل to این بود که گویند. — 9. IH. om. بندهرا. — 12. K. om. الله تعالی. — 14. I. ملکت for مکنت. — 16. K. om. from دلالت to امّا عرکه. — 21. K. بنگری.

316, 1. IH. om. و موافقت حق نیکوتر. K. has امر for حق. — 4. K. om. from و جون to فتاب علیه. — 8. K. میکند *bis*. — 11. H. سرّ for روح. — 12. K. om. جدوند. — 20. H. بر ادرا for بروزعا. The true reading is بر اوراد or بر وردعا (see Qushayrí, p. 35, l. 5). K. appears to have گفت آنکه بیرانرا عست رخصت مرگ ناجستن. — 21. K. بگرسنگی for بر شبلی. — 24. K. om. نه.

317, 1. K. خدمت for حرمت. K. om. تو جیست. — 2. KI. بگویم. K. گفت for گفتند. — 3. III. om. from سؤال to لازیدنکم. I supply the words سؤال کردند از معنی which do not occur in K. — 5. K. نعمت for منعم. — 6. K. om. ترا. H. نیست for عست. K. میگویم. — 7. K. نامذنست. K. om. و گفت after بانی. — 9. K. om. بر. — 10. K. om. و گفت. — 11. K. قوت for قرب. — 12. I. دل for روح. — 14. K. om. برکات الخ. — 15. K. می روذ. — 16. K. om. گرد. — 19. I. اشتیاق for طاعر شود و گفت to ایشان. K. om. بود. K. نه رسذ او. K. om. from (l. 22). — 23. K. شکستن for گشتن.

318, 1. K. om. و گفت. — 5. K. om. بی حساب. K. حساب بقیع. — 8. K. روز for روزی. — 14. K. می بود, which is perhaps not inadmissible. Cf. note on **37**, 13. K. برسیذند. — 15. K. om. from اورا ازیدنجا بر گیرند to اورا بذیدنجا باز آرند. — 18. IH. om. که after بردهٔ. — 22. K. جیره. See note on I **332**, 9. K. om. از.

319, 2. استا for استاذ is in K. only. — 4. K. زنکی for یکی. — 5. K. ابو اسحقرا. — 8. K. om. نقلست. — 9. K. مشایخان. — 11. K. om. بس. — 12. I. با حق for باحد. — 18. K. و مرا. — 20. K. وقتی. — 21. K. om. و من در آرزوی آنم که یك ساعت.

320, 1. K. اوّل صوفی است. — 3. H. مرگی خوشت. I. نقلست که شیخ طاقیه دوختی و یکی بدو اقچه فروختی و زیدت ازین نفروختی و یك درم بکسی دادی که اوّل پیش او آمدی و یك درم بنان دادی و بر سر زاویه با درویشان بکار بردی آنکه از پس طاقیهٔ دیگر شدی. — 5. K. بفروختی.

— 6. K. بدادی از نخستین کسی. — 16. K. om. با نابینای. — 19. K. inserts بگفت after نابینا. — 21. K. بده که مرید.

321, 1. K. om. مرید. — 2. K. om. چه before حالست. — 3. K. om. از. — 4. K. گفتین. — 6. K. ام for ایم. — 7. K. بر for برای. — 8. K. غیرم. K. om. آورم. — 9. K. من فرزندان. This way of writing و occurs several times in K. — 21. K. برا آورد. — 25. K. om. نهاوندی.

322, 1. K. کرد for کردند. K. om. را after ترسا. — 7. K. om. رسید. — 10. Of the MSS. and editions which I have used only I. and N. contain the article on Abú Sa'íd b. Abi 'l-Khayr. The text given here is that of I. Some passages have been compared with N., which has a great quantity of additional matter; and I have also collated the *Asráru 'l-Tawḥíd fí Maqámát-i 'l-Shaykh Abí Sa'íd*, ed. by Shukovski (St. Petersburg, 1899). — 13. I. om. الله. — 21. و او عرکز الخ: *Asrár*, p. 10, l. 7 sqq. — 23. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 14, l. 4 sqq. I. نقلست که از پدرش که دوستدار الخ.

323, 5. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 14, l. 16 sqq. — 6. *Asrár* has ابو القاسم بشر یاسین. — 9. N. فیض for نصیب. — 13. I. om. بر آن طاق. — 21. I. یادی دار شعر لتن الخ. According to *Asrár*, p. 15, last line and foll., the words لتن الخ were spoken by Abú Sa'íd's father. *Asrár* تجمع for تردّ. — 23. و یکبار الخ. Cf. *Asrár*, p. 16, l. 20 sqq. — 24. *Asrár* با خدای سخن for سخن خدا. — 25. *Asrár* بی تو جانا for من بی تو دمی.

324, 3. و گفت یکروز الخ. This passage down to و کشف چه بود (l. 6) is an abridgment of *Asrár*, p. 17, l. 6 sqq. — 6. د بعد از شش سال الخ. Cf. *Asrár*, p. 22, l. 6 sqq. *Asrár* ابو عبد الله حصری. — 7. *Asrár* ابو بکر قفّال. — 8. *Asrár* om. from چنانکه to با من کلمه بگفت (l. 12). — 9. I. appears to have شاهین for شبانه, which is the reading of N. — 12. *Asrár* زاغر for زاغد. — 13. After ساختم N. proceeds: یك سبق سه روز گرفتی و آن سه روز در عبادت بودی کسانرا که سمعی دارند.

325, 8. I. بدین شیخ. — 9. In *Nafaḥát* (p. 340, l. 7) the words مستك الخ are given as the first hemistich of a couplet. — 14. *Asrár* (p. 26, l. 6) has سبغ for سبغ. — 16. *Asrár* درعاء for ذرعاء *male*. نقلست الخ: Cf. *Asrár*, p. 28, l. 4 sqq. — 21. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 32, l. 4 sqq.

326, 3. I. نهادم, but see *Asrár*, p. 33, l. 6. — 11. نقلست الخ. Cf.

Asrár, p. 35, l. 6 sqq. — 15. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 35, l. 17 sqq. — 19. N. کل کز for کل کن. *Asrár* (p. 41, l. 8 and l. 14) has سرکز.

327, 1. N. کل کز. — 3. چون شیخ الخ. Cf. *Asrár*, p. 39, l. 15 sqq. I. بچینه. — 6. و گفت الخ. Cf. *Asrár*, p. 49, l. 18 sqq., and p. 50, l. 12 sqq. — 7. پس از آن الخ. Cf. *Asrár*, p. 40, l. 1. sqq. I. مسیاه. — 8. *Asrár* has بمانند for بمانند مرا, and so N. The reading in the text should be corrected accordingly. — 16. و گفت الخ. Cf. *Asrár*, p. 43, l. 13 sqq. — 18. در قبضی تمام الخ. Cf. *Asrár*, p. 44, l. 12 sqq. — 22. *Asrár* عنوز زود دری بودی. — 23. نقلست الخ. *Asrár*, p. 52, l. 16 sqq.

328, 4. After نمازی کرد N. adds و بر حبل افگند و غم در شب خشك شد. — 7. N. نثارها for بشارتها, and so *Asrár* (p. 59, l. 15). — 8. *Asrár* میینی for مینگی. — 9. برند is probably an error for بزنند. *Asrár* has زنند. — 13. I. و حاصل. — 22. I. بر نهار for زنهار.

329, 9. I. om. را after جوان.

330, 11. Read یاران. — 18. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 75, l. 12 sqq.

331, 6. نقلست الخ. This anecdote is told at greater length in *Asrár*, p. 76, l. 18 sqq. چنانکه عادت الخ. Cf. *Asrár*, p. 77, l. 16 sqq.

332, 6. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 94, l. 3 sqq. — 22. I. om. بدست گرفتن. — 23. I. بزین.

333, 12. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 95, l. 15 sqq. — 15. I. تهی for بزخنه. — 17. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 101, l. 13 sqq. — 24. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 119, l. 10 sqq.

334, 16. I. انت. — 24. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 133, l. 3 sqq.

335, 6. I. می آید. — 15. نقلست الخ. *Asrár*, p. 380, l. 14 sqq. — 20. I. چهار for سه; so *Asrár*, p. 438, l. 6 sqq., where جست و جوی is added. I. گفتگوئی. — 24. I. جمله.

336, 1. نقلست الخ. Cf. *Asrár*, p. 465, l. 19 sqq. — 6. *Asrár* عرکز بدبیرستان نشوم. — 12. *Asrár* دست زدهٔ شیطان. — 22. Read with *Asrár* (p. 468, l. 7): از اوّل تا اخر باز گفت نظام الملك گفت کسی الخ.

337, 4. This article is wanting in K. The text follows I. — 5. H. بدل for زلل. — 8. I. کرامت. — 11. I. om. عز. — 14. I. om. الله. — 23. I. دارد for دارد, but دارد in marg. — 24. H. omits the verse. I چرا بستی *contra metrum*.

338, 1. I. گفت for گفتند. — 3. I. om. دست. H. که زده بود تجنبید. — 6. H. عآن که تو در ترك اوئی. — 8. H. بیدار. — 15. I. با for ز. I. om. باشم. — 18. After ناگفته H. proceeds:

شعر شب رفت و حدیث ما بپایان نرسید
شب را چه گنه حدیث ما بود دراز

شیخ ابو سعید گفت ازو پرسیدم که سرّ چیست گفت for خنک. — 21. I. خشک. — 25. II. مکنید *bis*. H. انتظار for یاد after مستقبل را.

339, 7. After دهند II. adds که ایشان محتاجند و کریم عطا بمحتاج دهد. — 9. The article on Muḥammad Báqir is in I. and M. only. I give the text of I. down to ترا میخوانم (**340**, 6); the remainder is from M. — 10. M. بر اهل. The passage beginning آن امم اولاد نبی and ending از وی باز ماندهٔ (l. 18) is pasted over and illegible in I. M. و گزیدهٔ. — 11. I supply احفاد by conjecture. The word is obliterated in M., except the last letter, which seems to be ل. — 13. طایفه is obliterated in M. — 14. After بود M. has a word (or words) ending in ت. — 24. M. بنو امیّه for بنوم. I. پاسبانیا.

340, 1. I. om. فرو گذاشتند. — 3. M. بپیچ نعمت سزا نیست. I. om. روا. — 5. I. بپذیرم پس از تو. — 6. After میخوانم I. concludes with these words: [in marg. میگفت و میگریست] میکوید و میگرید الحمد لله رب العالمین وصلّی الله علی سیدنا محمد و آله اجمعین تمام شد این بحر اسرار و حقیق و کنز معنی و دقیق. — 7. برگ is supplied by conjecture, as the word has been obliterated. — 11. M. که for کی. — 16. M. om. ونجّنا.

فهرست الكتب

شرح القلب ٣٠، ٩٩،

قران ١١، ٣ ٢٤، ٨ ٢٢، ٢٢ ١٩–١٢، ٣٥ ٩، ٤٧ ٣٠، ١٩، ٦٣
٦، ٦٨ ٤، ٧٧ ١٥، ١٠٠ ٩، ١٠٣ ٢٢، ١١٩ ١، ١٣٠
١٠–٧، ١٥٦ ٩، ١٦٦ ١، ١٨٣ ٩–١، ٢٠٣ ٥، ٢٢٦ ٣، ٢٤٠
٦، ٢٤٩ ٢٢، ٢٨١ ٦–٤، ٢٩٣ ٤، ٢٩٥ ٢٤، ٣٠٠
١٧–٨، ٣٠٣ ٣٠، ٣٠٥ ٥، ٣٢٦ ٢١–١٥، ٣٢٨ ٥، ٣٢٩
١٦–١٤، ٣٣٦،

كتاب السرّ ١٨، ٤٠،
كتاب لُمَع ٢١، ١٨٣،
كتاب محبّت ٦، ٣٨،

گنج نامه ٥، ٣٨–١١، ٣٧،

۲۲–۱۵، ۱۲۷، ۱، ۱۴۹، ۲۱، ۱۵۱ ۲۲–۸، ۱۵۲، ۱۰ ۲۲۲،
۱۹–۱۸، ۲۵۶، ۱۷، ۲۰۰، ۱۹، ۲۰۶ ۱۷، ۲۰۸، ۶، ۵، ۲۱۲،
۵، ۲۱۲، ۹، ۲۱۴،
منا ۲۲، ۱۵۲،
مهنه ۱۲، ۲۲۵،
میهنه ۷، ۱۸۴ ۱۸، ۲۲۶،

نشابور (نیشابور و نیسابور) ۲۲، ۵۵ ۵، ۵۶ ۱، ۵۷ ۱۶، ۶۲
۲۲–۲۱، ۸۹، ۱۹، ۱۰۹ ۳، ۱۱۵ ۱۲–۸، ۱۸۹، ۹، ۲۲۲
۳، ۲۵۸ ۲۲، ۲۶۲ ۴، ۲۶۸ ۱۸، ۲۸۱ ۲۲، ۲۱۶
۲۱–۱۸، ۲۱۸ ۴، ۲۱۹ ۱۹، ۲۲۰ ۲۱، ۲۲۱ ۶، ۲۲۲
۲۵، ۲۴، ۲۲۳ ۲۴، ۲۲۴،
نصراباذ ۲۲، ۲۱۶

هری ۶، ۱۹۹،
هند ۱۹، ۱۲۷،
هندوستان ۱۷، ۱۲۷،

واسط ۸، ۱۲۶ ۲۲، ۲۶۵،

یمن ۱۷، ۲۱۱،

کازرون ۲۱، ۲۹۱ ۱۶، ۲۹۴ ۲۲، ۲۹۶،
کربلا ۱۰، ۲۴۰،
کرمان ۲۱، ۵۶ ۱۲، ۲۹۶،
کشمیر ۲۰، ۱۰۱،
کعبه ۱۹، ۲۸ ۶، ۵۲ ۱۲، ۸۸ ۲۵، ۱۲۰ ۱۲–۱۱، ۱۲۱
۱۴، ۱۲۸ ۲، ۱، ۱۲۹ ۱۴، ۱۶۲ ۹–۴، ۲۱۸ ۵–۱، ۲۲۰
۱۴، ۲۲۷ ۲۴–۹، ۲۱۲ ۱۹، ۲۲۴،
کوفه ۲۱، ۱۱۱ ۱۲، ۱۸۷،

گیلان ۲۰، ۲۲،

لبنان ۴، ۳، ۲۰۴،
لکام ۵، ۱۰۰ ۶، ۲۶۲،

ما وراء النهر ۱۷–۱۱، ۱۴۷،
مداین ۹، ۸۴
مدینه ۲۴، ۶۲ ۱۵، ۱۲۶ ۱۶، ۱۴۹ ۲۱، ۱۹۸ ۱۹، ۲۵۶
۴، ۲۱۹،
مرو ۱۹–۸، ۱۸۸ ۸، ۱۸۹ ۲۴، ۱۹۲ ۶، ۲۶۶ ۱۱–۸، ۲۶۸
۹–۷، ۲۰۴ ۲، ۲۰۶ ۱۲–۶، ۲۲۴ ۶، ۲۲۱،
مروه ۱۸، ۱۲۰،
مشهد انبار ۱۹، ۱۰۹،
مصر ۲، ۱۲۷ ۲۰، ۲۶۴ ۲۱، ۲۸۵،
مقام ابرهیم ۱۷، ۱۲۱،
مکّه ۲۴، ۱۶ ۲، ۱۰۴ ۸، ۱۱۲ ۲۲–۱۷، ۱۱۹ ۱۰، ۱۲۲

شام ۱، ۲۲، ۲۳، ۵۵، ۶، ۶۴، ۱۷، ۷۵، ۲۱، ۱۰، ۲۴، ۱۵۲، ۵، ۲۱۵، ۴، ۲۵۶،
شونیزیّه ۱۸، ۲۰، ۲۴، ۸۵، ۱۴، ۱۴، ۱۱۴، ۲۲، ۱۸۳، ۱۴، ۲۸۵،

صفا ۱۸، ۱۲۰،
صفاهان، رجوع کن به اصفهان،

طرسوس ۲۱، ۲۸۹،
طور سینا ۷، ۱۱۸،
طوس ۱۵–۱۲، ۱۰۱، ۷، ۱۱۵، ۲۲، ۱۸۳، ۲۲، ۱۸۴،

عراق ۲، ۲۲، ۱۹، ۱۸، ۲۸، ۱، ۲۹، ۳۰، ۸۹، ۲، ۱۷۵، ۱۷، ۲۰۴، ۳۰، ۲۸۸،
عرفات ۶، ۱۴۹،

غزنین ۹، ۳۰۸،

فارس ۸، ۱۴۶، ۳۰، ۱۴۷، ۱، ۲۵۸، رجوع کن به پارس،
فرغانه ۱۶، ۶۳، ۲۱، ۲۶۵،
فَیْد ۱، ۸۴،

قادسیّه ۱۵–۱۲، ۵۳، ۲۱، ۱۲۶،
قاف ۱۰، ۲۱۴،
ابو قُبَیْس ۲۵، ۱۳۰، ۱، ۱۳۱،
قدس ۲۲، ۲۹۴.

خُرّقان ۱۹–۱۲، ۲۰۱ ۱۰–۴، ۲۰۲ ۲، ۲۰۳ ۱۴–۱۰، ۲۰۴
۸–۱، ۲۰۷،
خوزستان ۲۰–۷، ۱۴۷،

دار السلام ۲۰، ۴۲۱، رجوع کن به بغداذ،
دجله ۲۰، ۱۶ ۲۰–۱۴، ۱۹ ۲۲، ۴۷ ۱۵–۱۲، ۱۱۲ ۲۴–۲۱، ۱۴۴
۲۲، ۱۶۲ ۲، ۱۷۱ ۱۱، ۲۸۵،
دماوند ۴، ۱۶۱،
دمشق ۲۲، ۴۱،
دهستان ۱۱، ۲۰۱،
دینور ۲۲، ۱۵۷،

رصافیّه (مسجد) ۲۰، ۲۵۹،
روم ۱۴، ۱۲۷ ۱۶، ۱۵۲ ۲۴، ۲۷۲ ۲۴–۲۰، ۲۸۹ ۱۹، ۴۲۱،
رَیْ ۲۲–۱۶، ۱۵۴ ۲۰، ۱۵۶ ۴، ۱۶۱ ۲۴، ۱۸۸ ۱۴، ۲۰۴
۲۱، ۲۰، ۴۱۸،

زمزم ۱۴، ۱۵۲،

ساغون ۱۴، ۱۵۲،
سامرّه ۲۱، ۱۱۱،
سَرَخْس ۱۲، ۴۲۴ ۱۲، ۴۲۶،
سومنات ۲۱، ۲۰۹،
سیستان ۱۱، ۱۴۷،

بلخ ۸، ۸۸، ۴، ۱۰۲، ۲۴، ۱۲۵، ۱، ۲۰۵،
بنو اسرائیل ۲۰، ۹۲، ۱۰، ۲۲۰،
بوشنج ۲۰، ۸۹،
بیت الفتوح ۲۴، ۱۹۸،
بیت المعمور ۲، ۲۱۸، ۶، ۲۲۰، ۱۶، ۲۲۷، ۲، ۲۵۶،
بیت المقدس ۱۵، ۲۲۷،
بیضاء ۸، ۱۲۶،

ترکستان ۴، ۲۱۵،
ترمذ ۲۲، ۹۱، ۱۹، ۹۲،
نستر ۱۶، ۱۲۶، ۵، ۱۲۷،
تیه بنی اسرائیل ۲۰، ۹۲،

جبل الرحمة ۱۲، ۲۱۲،
جیحون ۲۵، ۹۲، ۱۲–۷، ۹۲،

چین ۱۹–۱۷، ۱۲۷، ۷، ۲۴۲،

حجاز ۲۲–۱۹، ۲۸، ۹، ۵۹، ۱، ۸۲، ۲۵، ۹۲، ۱۹، ۱۱۹، ۲۲، ۱۲۶،
۱۵، ۱۴۹، ۲۲، ۱۸۸، ۶، ۵، ۲۴۲، ۱۶–۱۲، ۲۱۲،
حوض زُبَیْده ۱۵، ۴۲،
حیرهٔ نشابور ۲۲، ۸۵، ۲۲، ۲۱۸،

خراسان ۲، ۲۲، ۱، ۵۶، ۲۲، ۸۷، ۱۸، ۸۹، ۶، ۱۱۵، ۲۰–۱۱، ۱۲۷،
۱، ۱۷۵، ۹، ۲۱۸، ۱، ۲۲۰، ۶، ۲۴۲، ۱۱، ۲۸۹، ۲، ۲۱۲،
۵۲، ۲۱۸.

فهرست الاماكن والقبايل

اصفهان ٩، ٢٩ ١٢–٨، ٥١ ٧، ١١٠ ٩، ٢٢٦،
آمل ٢٢، ٢٢٧ ٢٢، ٢٢٠ ٢، ٢٢١،
انطاكيه ٢، ٤،
اهواز ١٦–١١، ١٢٧،

باب بنى شَيْبه ١٥، ١٢١،
باب الطاق ٢٤، ١٢٨ ٢، ١٤٣ ١٦–١٢، ١٧١،
بارس ١٨–٩، ١٢٥، رجوع كن به فارس،
باورد ٥، ٢٦٦،
بخارا ١، ٢٢٢،
بسطام ١٧، ٢٠١ ٢، ٢٠٢ ٢١، ٢٥٤،
بصره ٥، ١٧ ١، ٢١ ١٧، ١٢٦ ٢١–١٦، ١٢٧ ٧، ١٧٠ ٢، ١٧٢
٨، ٢٩٢،
بغداذ ٢٠، ٥ ١٠، ٧ ٥، ١١ ١، ١٢ ٨، ١٨ ١٩–١٢، ٢٢
١٢، ٤٠ ٢٥، ٥٢ ٢٢، ٥٥ ٢، ٦٥ ٧، ٨٤ ٢٤، ٨٥
١٢–٢، ٨٦ ١٥، ١١١ ٧، ١١٥ ١٦–٧، ١٢٦ ٩، ١٢٢
٢٢، ١٢٥ ٢٢–١٧، ١٢٦ ٢١، ١٢٧ ٢٤، ١٢٨ ٢٢، ٢٢، ١٤٤
٢٢–٢، ١٦١ ١٢، ١٦٩ ١٠، ١٧٢ ٢٢، ١٨٢ ٢٢، ٢٠٧
٢٠، ٢٥٩ ١٩–١٢، ٢٨٥ ٢١، ٢٨٨ ١، ٢٩٠ ١٧، ١٦، ٣٠٨
٢٠، ٣١٨،
بقيع ٧–٥، ٢١٨،

ابو نصر سرّاج ۹، ۵۵ ۲٤، ۱۸۳–۱٤، ۱۸۲ ۱٦، ۲۸۵،
نصراباذی، رجوع کن به ابو القاسم نصراباذی،
نظام الملك ۲۲–۹، ۲۲٦،
نقیر ۱۸، ۹،
نکیر ۷، ۳٦ ۲٤–۲۱، ۱۸۱ ۲۰، ۲۱۱ ۱۷، ۲۲۷ ۱۱، ۲۲۳،
نوح ۹، ۲۱۳ ۲۲، ۲۲۳ ۹، ۲٤۸، ۱۷، ۲٤۹،

ابو هُرَیْره ۱۹، ۱۲۱،

یحیی معاذ رازی ۲۲–۳، ۵٦ ۱، ۵۷ ۲۱، ۳۰، ۹۱،
یعقوب ۹، ۳٤۰،
یعقوب اقطع ۱۹، ۱۲٦،
ابو یعقوب نهرجوری ۱۲، ۸۲–۱۷، ۷۹ ۱۵، ۱۲۸ ۲۱، ۲٦٤
۹، ۳۰٦،
یوسف ۱۲، ۱۹۵ ۱٤، ۲۱۱ ۹، ۳٤۰،
یوسف اسباط ۱، ٤ ۱٦، ۷۹–۱۵، ۷٦،
یوسف بن حسین ۲۲، ۵۵ ۳، ۵٦،
یوسف همذانی ۱۲، ۱۲۵،
یونس ۱، ۳ ۱۹، ۱۷،

محمّد فضل ۲۲، ۵۵ ۳، ۵۶ ۱۵، ۸۹–۱۹، ۸۷،
ابو محمّد مرتعش ۱۸، ۸۷–۱۸، ۸۵ ۳، ۳۱۲،
ابو محمّد مغازلی ۲۰، ۴۶ ۶، ۸۴،
ابو محمّد هروی ۱۰، ۱۸۱،
محمود غزنوی ۲، ۲۱۰–۷، ۲۰۸ ۲۴، ۳۲۳ ۱، ۳۲۴،
مخبر ۲۱، ۱۴۷،
مرتضی، رجوع کن به علی،
مرتعش، رجوع کن به ابو محمّد مرتعش،
مریم ۱۵، ۳۴۴،
مصطفی، رجوع کن به محمّد النبی،
مصطلم ۲۱، ۱۴۷،
معاویه ۱۷، ۱۲۰،
معتصم ۴، ۱۴۱،
معروف (کرخی) ۱۸، ۱۸۸،
ابو المعین ۱۹، ۱۴۷،
ابو المغیث ۱۹، ۱۴۷،
ملامتیان ۱۲، ۱۰۷،
ممشاد دینوری ۲۵، ۱۵۴ ۵، ۱۵۴ ۷، ۱۶۰–۱۱، ۱۵۷ ۲۲، ۳۶۴،
منصور حلّاج، رخوع کن به حسین منصور حلّاج،
مُنکَر ۷، ۴۶ ۲۴–۲۱، ۱۸۱ ۱۹، ۲۱۱ ۱۷، ۲۲۷ ۱۱، ۳۴۳،
ابو المهر ۲۰، ۱۴۷،
موسی ۱۴، ۲۷ ۲۴، ۱۴۳ ۴، ۱۷۱ ۲۲، ۱۷۵ ۱۲، ۲۰۶ ۱۷، ۲۴۱
۱۶، ۲۶۱–۲۲، ۲۶۰ ۹، ۲۷۰ ۲۲، ۴۰۰ ۷، ۴۱۴،

ناصری ۱۸، ۲۲،

۲۲، ۸. ۸، ۸۵ ۱۰. ۸۹، ۲ ۹۴، ۹ ۹۵، ۲۵—۲۲، ۹۷
۲، ۹۸ ۲۱، ۹۹ ۲۲—۱۶، ۱۲۰ ۲۰، ۱۲۱ ۱۶، ۱۰، ۱۲۲
۸، ۱۲۴ ۲۵—۱۸، ۱۲۷ ۲—۱، ۱۲۸ ۲۲، ۲ ۱۲۳
۲۰، ۱۲۴ ۱۷، ۱۲۹ ۱۸—۹، ۱۵۱ ۱۶، ۱۶۸ ۱۷، ۱۷۳
۹—۸، ۱۸۵ ۲۱—۹، ۱۸۶ ۸، ۱۹۶ ۱۴—۴، ۱۹۷
۲۴—۲۰، ۲۰۴ ۲—۱، ۲۰۹ ۱۴—۵، ۲۱۱ ۱۸، ۲۱۲
۲۵، ۲۴، ۲۱۵ ۱۶، ۲۱۶ ۱۶، ۲۱۷ ۲۰، ۲۱۸ ۲، ۲۱۹
۷، ۲۲۰ ۲۰، ۲۲۴ ۱۸—۱۱، ۲۲۵ ۱۹، ۲۲۶ ۵، ۲۲۷
۳، ۲۲۴ ۲۴—۱۸، ۲۲۵ ۱۰—۲، ۲۲۶ ۲۱، ۲۲۹
۱۲—۱۰، ۲۴۲ ۷—۴، ۲۴۴ ۴، ۲۴۶ ۱۰، ۲۴۸ ۱۶، ۲۵۰
۲۵، ۲۵۱ ۲۰، ۲۵۶ ۱۹، ۲۶۱ ۱۰، ۲۶۰—۲۲، ۲۶۰ ۱۴—۲۲، ۲۶۶
۱۹، ۲۷۶ ۸، ۲۷۹ ۹، ۸، ۲۸۱ ۱۰، ۲۸۴ ۱۱، ۲۸۶
۶—۴، ۲۹۲ ۲۴، ۲۹۴ ۲، ۲۹۸ ۱۰—۲، ۳۰۰ ۲۵—۱۰، ۳۰۲
۱۱، ۳۰۴ ۲۴، ۳۰۵ ۶، ۳۰۶ ۱۲، ۳۱۵ ۵—۲، ۳۱۸ ۱۷، ۳۲۲
۱۷، ۳۲۴ ۱۲—۲، ۳۲۹ ۱۵، ۳۴۰،

محمّد باقر ۱۶، ۳۴۰—۹، ۳۲۹،
ابو محمّد جُرَیْری ۱۵، ۲۶ ۱۸، ۲۸ ۵، ۲۹ ۲۰، ۸۹ ۱۶، ۱۱۵
۱۱، ۱۲۵ ۲۲، ۱۲۴—۱، ۱۳۲،
محمّد بن الحسین ۶، ۲۵۵،
محمّد حکیم ۲، ۱۰۲، رجوع کن به محمّد بن علی الترمذی،
محمّد ذکیری ۲۰—۱۸، ۱۲۵،
ابو محمّد رُوَیم ۲۵، ۱۲ ۱۸—۱۶، ۲۲ ۲۲، ۵۵ ۲، ۵۶
۱۵، ۶۷—۲۲، ۶۴ ۱۰، ۱۲۵
محمّد زکریّا ۶، ۱۳۶،
محمّد بن علی الترمذی ۲۲، ۹۹—۹، ۹۱ ۲، ۱۰۲ ۱۲، ۱۱۸ ۱۸، ۲۸۳،

فرعون ٤، ١٧١ ٩، ٢٧٠،
ابو الفضل حسن ٢٢–٣٠، ٢٢٤ ٧، ٢٢٥ ١٧–١٢، ٢٢٦
١٧، ٢٢٧ ٨، ٢٢٩–٤، ٢٣٧،
ابو الفضل دیلمی ٢٢–١٦، ٢٩٥،
فضیل بن عیاض ٧، ١،

ابو القاسم قُشَیْری ١٥– ١١، ١٢٥ ٢٢، ٢٠٠ ٥، ٢٠٧ ٦، ٢٠٩
١٢–٧، ٢٢٢ ١٧–١٢، ٢٢٢،
ابو القاسم گرگانی ١٢، ١٢٥ ١٧–٦، ٢٢٢،
ابو القاسم نصراباذی ١٨–٤، ١٨٨ ١، ٢٦٢ ١٢، ٢١٩–١٨، ٢١١،
قطمیر ١٨، ٩،
قفّال ٩–٧، ٢٢٤،

کلیم ٢٢، ٢٠٠، رجوع کن به موسی،

لقمان ١٠، ٤١،
لقمان سرخسی ٢٢–١٤، ٢٢٤،
ابو لهب ١، ٢٠٩

مالك (دربان دوزخ) ٤، ٢٢٤،
مالك (بن انس) ١٥، ١٦٠،
محاسبی، رجوع کن به حارث محاسبی،
محمّد النبی ٢٤، ٨ ٢٢–١، ١١ ٦، ٥، ١٢ ٢٢، ٢١، ٢٢ ٢٧، ١٥
١٢، ٢٠ ١٥، ٢٢ ٧، ٢٢ ٣٤–١٤، ٤١ ٦، ٤٤ ١٩، ٥٤
١٥، ٥٩ ٢–١، ٦٤ ١١، ٦٩ ٢٠–١٧، ٧٤ ٢٤، ٧٥

علی سهل اصفهانی ۲۲، ۱۷ ۱۱، ۱۱۱–۱، ۱۱۰،
ابو علی سینا ۱۹–۸، ۲۰۷،
ابو علی شبوّی ۳۰، ۱۸۸،
علی بن عثمان الجُلّابی ۲۱، ۶۸،
علی بن عیسی ۲۲، ۷۴ ۴، ۱۴۱،
ابو علی فارمذی ۱۴، ۱۴۵، ۱۲، ۱۸۸،
علی قوّال ۳۵–۲۱، ۳۱۴،
عُمَر ۲۲، ۴۱ ۲۱، ۷۴، ۲۱، ۱۲۰ ۵–۴، ۱۴۶،
ابو عمر (قاضی) ۲۲–۳۰، ۳۰۰،
عمر بو العبّاسان ۱۵، ۳۰۲،
عمرو ۱، ۱۹۰،
ابو عمرو ۱۰، ۵۸ ۳۰، ۸۹،
ابو عمرو دمشقی ۹، ۶۴،
ابو عمرو زجّاجی ۲، ۳۰۸
عمرو بن عثمان مکّی ۵، ۴، ۱۲ ۴، ۴۰–۳۲، ۴۶ ۳۲، ۷۹ ۶، ۱۱۰
۳۰–۱۸، ۱۴۶ ۷، ۱۴۷،
ابو عمرو بن علی ۱۶، ۲۹۳،
ابو عمرو نجید ۱۶، ۲۶۴–۱۹، ۲۶۳،
عیسی ۱۴، ۲۷ ۱۴، ۳۲۴،

غلام خلیل ۴، ۴۸ ۲۴–۱۰، ۸۴،

ابو الفارس ۱۴–۱۱، ۳۰۷،
فتح موصلی ۳، ۴،
فخر الملك ۱۷، ۲۹۵،

عبد الله عمر ۲۴، ۱۸۸،
ابو عبد الله محمّد بن الحنيف ۱۰، ۶۷ ۲۴، ۱۲۱–۲۲، ۱۲۴
۱۱، ۱۲۵ ۸، ۱۲۶ ۷، ۱۴۱ ۲۱–۱۵، ۲۹۲،
عبد الله محمّد رازی ۲۲، ۵۵
ابو عبد الله محمّد بن فضل، رجوع کن به محمّد فضل،
عبد الله بن معمر ۱۹، ۱۲۱،
ابو عبد الله مغربی ۷، ۱۱۸–۱۷، ۱۱۶ ۲۲، ۲۵۵ ۸، ۲۵۶،
عبد الله منازل ۲۲، ۱۰۹–۹، ۱۰۷ ۲۰، ۲۵۵،
عثمان ۲۱، ۷۴ ۲۲، ۱۲۰،
ابو عثمان حیری ۲، ۶۴–۱۲، ۵۵ ۲۲، ۸۵ ۶–۱، ۸۸ ۱۹، ۸۹
۱۴، ۱۰۱ ۲۴، ۲۶۲ ۵، ۲۶۸،
ابو عثمان مغربی ۲۴، ۵۸ ۲۰، ۲۶۴ ۱۷، ۲۱۱–۴، ۲۰۶
۱۹–۶، ۲۱۸ ۷، ۲۱۹،
عزرائیل ۳، ۱۱۲،
عضد الدوله ۲۴، ۱۲۹ ۳، ۱۲۰ ۲۱، ۲۰۷،
ابن عطا ۱۲، ۷۵–۱۶، ۶۷ ۱۹، ۸۹ ۱۱، ۱۲۵ ۹–۶، ۱۴۱،
علی ۶–۲، ۹ ۲۱، ۲۲ ۲۴–۱۵، ۱۲۰ ۱۵، ۲۵۳ ۱۱، ۳۳۹،
ابو علی بخاری ۳۵، ۳۳۶،
ابو علی ثقفی ۱۹–۱۵، ۱۰۷ ۳، ۱۷۵ ۱۱، ۲۸۳–۱۵، ۲۸۱،
ابو علی جوزجانی ۲۲، ۵۵ ۱۴، ۱۱۹–۸، ۱۱۸،
ابو علی دقّاق ۲، ۲۰۱–۲۲، ۱۸۷ ۱۹، ۲۴۱ ۹، ۲۵۹ ۲۱–۱۸، ۳۳۳
علی دهقان ۲۰، ۳۳۳،
علی روذباری ۱۶، ۲۸۸–۱۵، ۲۸۵ ۳، ۳۱۲،
ابو علی زاهد ۱۲، ۲۲۴ ۶–۴، ۳۳۵،

صمصام لا اُبالی ۱، ۳۸،

طاهر (قاضی) ٦، ۳۹٥،
ابو طاهر ۱۳، ۲۲۸ ۲۱–۱، ۲۲٦،
طولون ۷، ۲٥٦،
طَیْفوریان ۲۲، ٥،

عبّاس المهتدی ۱٤، ٤۳،
ابو العبّاس دامغانی ٤، ۱۷٥،
ابو العبّاس سیّاری ۳، ۳۰٦–۳، ۳۰٤،
ابو العبّاس قصّاب ۲۱، ۱۸۷–۱، ۱۸٤ ۲۲، ۲۲۱ ۲٤–۱٦، ۲۲۷
۷–۱، ۲۲۸،
ابو العبّاس نهاوندی ۹، ۲۲۳–۱۳، ۲۱۹،
عبّاسهٔ طوسی ۳، ۱٤٥،
عبد الجلیل صفّار ٤، ۱٤۲،
ابو عبد الرحمن سُلمی ۱٥–٦، ۲٦۳ ۲۱، ۳۰۸ ۱٦، ۲۲٦،
ابو عبد الله ۲۰، ۱۲۷،
عبد الله انصاری ۲٥، ۳۰٤، رجوع کن به پیر هری،
عبد الله تروغبذی ۲۱، ۱۰۲–۹، ۱۰۱،
عبد الله تستری ۸، ۱۲۲، رجوع کن به سهل بن عبد الله التستری،
ابو عبد الله الجلا ۲۲، ٥٥ ۲۱، ٦٤–۳، ٦۳ ۱۷، ۷٥ ۱۹، ۹۱
۳، ۱۰۰ ۲۲، ۲۸٥،
عبد الله حصیری ٦، ۲۲٤،
عبد الله خُبَیق ۷، ٥–۲۱، ۳،
عبد الله زاهد ۲۳، ۱۷٤،

ابن سالم ۱۲، ۱۸۳،
سری سقطی ۷، ۱ ۲۵–۴، ۶ ۱۳–۲، ۷ ۸، ۱۱–۲۲، ۱۰ ۱، ۱۲
۱٤، ٤۰ ۸، ٤۶، ۱۹، ۸۳ ۱۸، ۱۱۱ ۱۲، ۱۱۵ ۲۲، ۱۸۳
۱۷، ۱۸۸ ۱۷، ۲۵۹ ۱٤، ۲۸۵،
ابو سعید خرّاز ۹، ۱۵ ۶، ۲۷ ۲٤، ٤۵–۵، ٤۰ ۲۳، ۶۷ ۲۳، ۱۱۹،
ابو سعید خرگوشی ۱۲–۹، ۱۹۲،
ابو سعید ابو الخیر ۱۲، ۵۹ ۱۲، ۱۳۵ ۸، ۱۸٤ ۲۵–۶، ۳۰۵
۲۲–٤، ۳۰۶ ۱، ۳۰۷ ۷، ۲۶۸ ۳، ۲۲۷–۱۰، ۳۲۲
۱٤–۹، ۳۲۷،
ابو سعید قرمطی ۷، ۱۳۵،
سفیان بن سعید الثوری ۲، ٤،
سلیمان ۱۸، ۱۱۲،
ابو سلیمان دارانی ۷، ۱،
سمنون محبّ ۱۷، ۸۵–۱۲، ۸۳،
سهل بن عبد الله التستری ۷، ۶ ۵، ۱۲ ۸، ۱۳۳ ۱۷، ۱۳۶
۲۲، ۱۸۳،
سیّاریان ۱۲، ۳۰٤،

شاه شجاع کرمانی ۳۰–۴، ۵۶ ۸–۱، ۵۷،
شافعی ۲، ۲۸۹،
شبلی، رجوع کن به ابو بکر شبلی،
ابن شُرَیْج ۳۰، ۱۵،

صاعد (قاضی) ۳٤، ۳۳٤،
صدّیق اکبر ۲، ٤۹، رجوع کن به ابو بکر،

خضر ۹–۸، ۹۳ ۱۹–۱٦، ۹۳ ۱۱، ۹٤ ۱٤–۷، ۱۰۳ ۲٤، ۱۳۱
۱۰، ۱٤۸ ۹–۷، ۱٤۹ ۲۲–۲۱، ۲۱۹ ۱، ۲۲۸،
خلیل، رجوع کن به ابرهیم،
خنّاس ۱۱، ۹۷–۱۱، ۹٦،
خورشید مجوسی ۱۵، ۳۹۳،
ابو الخیر اقطع ۸، ۱۰۱–۲۲، ۹۹،
خیر نسّاج ۱۰، ۱۱۲–۱۲، ۱۱۱ ۱۵، ۱٤، ۱٦۱ ۱۷، ۳۵۹،

داود (داوود) ۲۵، ۱۷ ۱۲، ۲۷ ۳، ۱۷٦،
داود (الطائی) ۱۷، ۱۸۸،
داود (فقیه الفقها) ۳، ٦۵

ذو النون مصری ۱۲، ٤۰ ۸، ٦۳،

رشید خرد سمرقندی ۱٤، ۱۳۸،
رضوان ۵–٤، ۲۲٤،
روح (الله) ۲۲، ۳۰۰،
روذباری ۳، ۲۱۲، رجوع کن به علی روذباری،
رُوَیم، رجوع کن به ابو محمّد رُوَیم،

زُبَیْده ۱۵، ٤۲،
زُهری ۱۹، ۱۲۱،
زیتونه ۱٤–۸، ۵۳،
زَیْد ۱، ۱۹۰،
زَیْن الاسلام ٤، ۱۹۲،

حسن دامغانی ۲۱، ۱۷۹
ابو الحسن الصایغ ۱۴، ۲۶۵–۱۷، ۲۶۴ ۹، ۲۰۶،
ابو الحسن علوی ۷، ۱۵۴،
حسن مؤدّب ۱۸، ۲۲۰،
ابو الحسن مزیّن ۹–۷، ۱۱۱ ۱۱، ۱۲۰،
حسین (بن علی) ۱۰، ۲۴۰،
حسین آکّار ۲۰، ۲۹۲،
حسین منصور حلاّج ۵–۲، ۱۲ ۱۰–۷، ۲۷ ۱۹، ۱۰۱ ۱۱، ۱۲۵
۲۲، ۱۴۵–۱، ۱۲۵ ۲، ۱۶۱ ۱۵، ۲۱۱،
حسین منصور ملحدی ۶، ۱۴۶،
ابو الحسین نوری ۱۲، ۵۵–۱، ۴۶ ۸، ۶۲ ۲۲، ۱۱۹ ۸، ۱۴۸
۱۹–۱۷، ۲۵۹ ۲۲، ۲۸۵،
ابو حفص حدّاد ۳، ۵۶ ۱۲–۱، ۵۷ ۲۲، ۸۵ ۲، ۱۱۵ ۱۸، ۲۸۱،
حکیم ترمذی، رجوع کن به محمّد بن علی الترمذی،
حلاّجیان ۲۲، ۱۲۵،
حمدون قصّار ۱۲، ۱۰۷ ۱۸، ۲۸۱،
ابو حمزه ۱۰، ۴۸ ۴، ۵۴،
ابو حمزهٔ بغدادی ۱۹، ۱۱۱ ۱۸، ۲۶۲–۱۲، ۲۵۹،
ابو حمزهٔ خراسانی ۳، ۱۱۵–۱۱، ۱۱۲،
حمزهٔ علوی ۹، ۲۸۴–۲۰، ۲۸۳
ابو حنیفه ۳، ۲۸۹،
حوّا ۸، ۹۷–۱۰، ۹۶،

خراسی (امام) ۱۷، ۲۲۷،
خُشکو ۱۷، ۱۹۰،

جعفر بن نصیر ۹، ۱۴
ابن جلا، رجوع کن به ابو عبد الله الجلا،
جُنَید بغدادی ۲۲، ۲۶–۸، ۵ ۶، ۲۷ ۱۸، ۲۸ ۳، ۱، ۲۹
۱۱–۹، ۴۶ ۳۵، ۴۷ ۲۲، ۱۱، ۴۸ ۱۷–۳، ۵۰ ۲۰–۱۸، ۵۲
۲۲–۱۱، ۵۵ ۱، ۵۶ ۱۸–۸، ۶۲ ۲، ۶۵ ۱۴، ۶۷ ۲۰–۱، ۶۸
۱۲، ۶۹ ۱۷، ۷۵ ۲۲، ۷۹ ۱۹، ۸۲ ۱۶، ۸۴ ۲۲، ۸۵
۴، ۱۱۰ ۱۸، ۱۱۱ ۲۰–۹، ۱۱۲ ۱۷، ۱۱۲ ۱۴–۱۱، ۱۱۴
۱۰، ۱۱۵ ۲۲، ۱۱۹ ۱۱، ۱۲۵ ۱۶–۸، ۱۲۶ ۱۲–۷، ۱۲۳
۲۲–۲۰، ۱۲۶ ۴–۱، ۱۲۷ ۲۴، ۱۴۰ ۷، ۱۴۸ ۲۲–۱۵، ۱۶۱
۱۰–۴، ۱۶۲ ۲۰–۱۱، ۱۶۴ ۱۹–۱۶، ۱۶۶ ۲۰–۶، ۱۶۸
۳۰، ۱۷۱ ۱، ۱۷۲ ۸–۶، ۱۷۵ ۱۱–۹، ۱۸۰ ۱۷، ۱۸۸
۱۲، ۲۱۱ ۲۱، ۳۰، ۲۵۰ ۲۲، ۲۶۳ ۲۱، ۲۶۵ ۱۵، ۲۸۳
۲۲–۱۴، ۲۸۵،
ابو جهل ۱، ۳۰۹،

حارث محاسبی ۷، ۱ ۳، ۶ ۱۳، ۱۱۵ ۱۳، ۲۶۰–۱۶، ۲۵۹
۱۵، ۲۹۳،
حامد اسود ۶، ۱۵۰،
حبیب ۲۲، ۳۰۰، رجوع کن به محمّد النبی،
حُذَیفهٔ مرعشی ۲۲، ۷۶ ۹–۳، ۷۷،
ابو الحسن بُرْنَوْذی ۹–۶، ۱۹۱،
ابو الحسن بوشنجی ۸، ۹۱–۱۶، ۸۹،
ابو الحسن نونی ۲۴، ۲۲۳ ۲۱–۳، ۲۲۴،
ابو الحسن حُصْری ۹، ۱۶۹ ۱، ۱۸۳ ۱۶، ۲۹۱–۱۷، ۲۸۸،
ابو الحسن خُرْقانی ۱۴، ۲۵۵–۳، ۳۰۱،

۱۲–۸، ۱۴۵ ۱۲، ۱۸۲–۸، ۱۶۰ ۱۷، ۱۸۸ ۲۴، ۲۳، ۲۰۵
۱۴، ۲۱۱ ۲۱، ۲۰، ۲۵۰ ۱، ۲۵۱ ۳، ۲۵۸ ۲۱، ۲۸۸
۴، ۳، ۴۱۲ ۲۳، ۴۱۶،
ابو بکر صیدلانی ۱۱، ۲۵۹–۲۱، ۲۵۷،
ابو بکر صیرفی ۱۸–۱۴، ۳۰۰،
ابو بکر فورك ۱۴، ۴۰۸ ۱۷، ۴۱۱،
ابو بکر کتّانی ۲۱، ۱۲۴–۱۵، ۱۱۹ ۱۱، ۱۴۳،
ابو بکر کسائی ۱۶، ۱۰۰،
ابو بکر واسطی ۱۴، ۲۸۱–۱۵، ۲۶۵، ۱۲، ۸، ۴۰۴،
ابو بکر ورّاق ۹، ۹۲ ۶، ۹۴ ۸، ۱۰۷–۲۲، ۱۰۲،
بلال ۱۸، ۲۶۱،
بلعمیان ۱۴، ۱۲، ۹۸،

پیر هری ۶، ۱۹۹ رجوع کن به عبد الله انصاری،

ابو تراب نخشبی ۸، ۶۴ ۱۹، ۹۱ ۵، ۱۱۰ ۱۶، ۱۱۴ ۱۲، ۲۶۱،
ترمذی ۱، ۸۸ رجوع کن به محمّد بن علی الترمذی،
ترمذیان ۱۶، ۹۱،

جبرئیل (جبریل) ۲۲، ۷۳ ۱، ۸۳ ۲، ۲۱۹ ۲۲، ۲۴۶ ۳۰، ۲۵۳،
جُرَیْری، رجوع کن به ابو محمّد جریری،
جعفر خُلْدی ۲۵–۲۱، ۵۱ ۱۴، ۲۸۵–۱۲، ۲۸۴،
جعفر صادق ۱۲، ۲۴۹،
ابو جعفر محمّد باقر، رجوع کن به محمّد باقر،

۱۸، ۸۱، ۹۷، ۹۷–۱۰۰، ۹۶، ۱۸، ۱۰۴، ۱، ۱۱۱، ۱۰، ۱۷۹
۲۵–۲۲، ۱۸۱، ۱۷، ۱۸۵، ۱۹–۵، ۱۸۶، ۱۶–۱۴، ۲۱۲
۲۲، ۲۲۴، ۱۹، ۲۴۱، ۱۸، ۲۷۰، ۲۱–۱۷، ۲۹۰، ۳، ۳۱۵
۳، ۳۱۶،
ارقام ۱۳–۱۱، ۴۸
اسحاق زاهد ۵، ۳۱۹–۲۴، ۳۱۸،
ابو اسحاق شهریار کازرونی ۳، ۳۰۴–۱۷، ۲۹۱،
اسماعیل ۱۳، ۲۷، ۹، ۱۹۶،
اصحاب الکهف ۵، ۲۱۶
اُوَیس قرنی ۱، ۲۲۵،
ایاز ۲۰–۷، ۳۰۸،
ایّوب ۱۴، ۲۷،

باقر، رجوع کن به محمّد باقر،
بایزید (بسطامی) ۲۲، ۵، ۱۸، ۷۳، ۲۰، ۱۸۶، ۲۴–۱۰، ۲۰۱
۹–۵، ۲۰۲، ۳، ۳۰۳، ۱۶، ۳۰۴، ۲۴، ۳۰۸، ۱۳، ۳۱۱
۱۸–۱۳، ۲۲۳، ۳، ۱، ۲۲۵، ۱۳، ۱۳، ۲۲۹، ۷، ۲۴۳، ۱۳، ۲۵۰
۲۱، ۲۵۴، ۱۴، ۲۶۱،
بشر حافی ۷، ۱، ۱۴، ۴۰،
ابو بکر ۲۲، ۴۱، ۸، ۴۴، ۳، ۴۹، ۲۰، ۷۴، ۲۱، ۱۳۰، ۵، ۱۶۵
۱۵، ۲۶۱، ۱۳، ۳۱۴،
ابو بکر خرقی ۱۶، ۳۰۵،
ابو بکر شبلی ۱۹–۱۶، ۱۳، ۲۲، ۱۴، ۲۴، ۱۵، ۱۸، ۲۶، ۱۸، ۲۸
۶، ۲۹، ۲۴–۱۱، ۴۸، ۱، ۴۹، ۲۴–۲۱، ۵۰، ۹، ۵۲، ۱۳، ۷۷
۱۷، ۱۱۱، ۱۱، ۱۳۵، ۹، ۱۳۶، ۱۸، ۱۴۰، ۱۴–۱۱، ۱۴۳

فهرست الرّجال والنساء.

ابرهيم (خليل الله) ٢٤، ٨١ ١٦، ١٠٨ ١٧، ١٢١ ٢٤، ١٢٣ ٩، ١٩٦
١٤، ١٩٧ ٢٢–١١، ٢٠٠،
ابرهيم خواص ١٧، ١١١ ١، ١١٧ ١١–١٢٩ ١٠، ١٥٧–١، ١٤٨،
ابرهيم رقّى ١٤، ٧٦–١٣، ٧٥،
ابرهيم شيبانى (ابرهيم شيبان) ٢٢، ١١٦ ٢٠، ٢٥٧–١٠، ٢٥٥،
ابليس ٢٠–٦، ١٤ ٨–١، ٢٤ ٢٥–١٨، ٢٧ ١٧، ٤١ ١٩، ٥١
٩، ٩٧–١١، ٩٦ ٨، ٩٨ ٢١، ١١٠ ١٦–١١، ١١٤ ٨، ١٢٤
١٨، ١٤٥ ٣، ١٦٨ ٢١–١٨، ١٨٠ ١٤، ١٢، ١٨٦ ٩، ١٨٨
٨، ٢٢٧ ٢٢، ٢٧٠،
احمد اسود ١٩، ١٠٩
احمد حنبل ٧، ٢١١ ٢٠، ٢٥٩،
احمد حوارى ٨، ٤٦،
احمد خضرويه ١، ٨٨ ١٩، ٩١ ٤، ١٠٢،
ابو احمد صغير ٢٢، ١٢٠،
احمد بن عاصم الانطاكى ٣٠، ٣–٢، ١،
احمد كه ١١–٣، ١٢٩،
احمد مسروق ١٦، ١١٦–٤، ١١٥،
احمد مه ١٢–٣، ١٢٩،
احمد نصر ٥، ٢٩٠–١٠، ٢٨٩،
ادريس ٩، ١٢٤،
آدم ١٠، ٦ ٩، ١٤ ٨، ٢٤ ٩، ٢٢ ١٧، ٢٧ ١٣–٨، ٧٤

بر گماشتند و آنها که بدیشان حاجتی داشتند فرو گذاشتند بار خدایا تو زندهٔ و پایندهٔ و بیندهٔ غنودن بر تو روا نیست و آنکه ترا بدین صفت نداند هیچ نعمت‌را مقرّ نیست تو آن خداوندی که ردّ سایل بر تو روا نباشد آنکه دعا کند از مومنان بر درگاهست سایل‌را باز نداری بار خدایا چون مرگ و گور و حساب‌را یاد کنم چه گونه از دنیا بهرهٔ پس از تو خواهم ازآنکه ترا دانم و از تو جویم از آنکه ترا میخوانم راحتی در حال مرگ بی برگ و عیشی در حال حساب بی عقاب این می گفتی و می گریستی تا شبی اورا کسی گفت یا سیّدی چند گوئی گفت ای دوست یعقوب‌را یك یوسف گم شد چنان بگریست علیه السلام که چشمهایش سفید شد من ده کس از اجداد خود یعنی حسین و قبیلهٔ اورا در کربلا گم کرده ام کم از آن کی در فراق ایشان دیدها سفید کنم و این مناجات بعربی بود و بغایت فصیح امّا ترك تطویل کرده معانی آنرا بپارسی آوردیم تا مکرّر نشود و بجهت تبرّك ختم کتاب‌را ذکر او کردیم این بگفت و جان بحق تسلیم کرد رضی الله عنه وعن اسلافه وحشرنا الله مع اجداده و معه آمین یا ربّ العالمین وصلّی الله علی خیر خلقه محمّد وآله اجمعین وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ یا ارحم الراحمین

عبودیّت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیّتست و حسن اقتدا کردن برسول خدای و این آنست که نفس‌را درو هیچ نصیب و راحت نیست نقلست که چون وفاتش نزدیك رسید گفتند ترا فلان جای در خاك کنیم که آنجا خاك مشایخ و بزرگانست گفت زنهار من کیستم که مرا در جوار چنان قوم در خاك کنید بر بالای آن تلّ خواهم آنجا خراباتیان و دوالك‌بازان در خاکند در برابر ایشان مرا در خاك کنید که ایشان برحمت او نزدیکتر باشند که بیشتر آب تشنگانرا دهند رحمة الله علیه

ذکر امام محمّد باقر علیه الرحمة

آن حجّت اهل معاملت آن برهان ارباب مشاهدت آن امام اولاد نبی آن گزیدهٔ احناد علی آن صاحب باطن و ظاهر ابو جعفر محمّد باقر رضی الله عنه بحکم آنك ابتداء این طایفه از جعفر صادق کرده شد که از فرزندان مصطفی است علیه الصلوة والسلام ختم این طایفه هم بر ایشان کرده می آید گویند که کُنیت او ابو عبد الله بود و اورا باقر خواندندی مخصوص بود بدقایق علوم و لطایف اشارت و اورا کرامات مشهور است بآیات باهر و براهین زاهر و می آرند در تفسیر این آیت که فَمَنْ یَکْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَیُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فرموده است که باز دارندهٔ تو از مطالعهٔ حق طاغوت است بنگر تا چه محجوبی بدآن حجاب از وی باز ماندهٔ بترك آن حجاب بگوی که بکشف ابدی برسی و محجوب ممنوع باشد و ممنوعی نباید که دعوی قربت کند نقلست که از یکی از خواصّ او پرسیدند که او شب چون میگذراند گفت چون از شب لختی برود و او از اوراد فارغ شود بآواز بلند گوید الٰهی و سیّدی شب در آمد و ولایت تصرّف ملوك بسر آمد و ستارگان ظاهر شدند و خلایق بخفتند و صوت مردمان بیارامید و مردم از در خلق رمیدند و بایستهای خود بنهفتند و بنوم درها فرو بستند و پاسبانان

نقلست که در سرخس جوانی بود واله گشته و نماز نمیکرد گفتند چرا نماز نمیکنی گفت آب کجاست دستش بگرفتند و بسر چاه بردند و دلو بدو نمودند سیزده شبانروز دست در وی زده بود شیخ ابو الفضل گفت اورا در خانه باید کرد که دور کردهٔ شرع است نقلست که یکروز شیخ لقمان سرخسی نزدیك ابو الفضل آمد اورا دید جزوی در دست گفت درین جزو چه می جوئی گفت همان چیز که تو در ترك این میجوئی گفت پس این خلاف چراست گفت خلاف تو می بینی که از من همی پرسی که چه می جوئی از مستی هشیار شو و از هشیاری بیزار گرد تا خلاف برخیزد تا بدانی که من و تو چه می طلبیم نقلست که کسی بنزدیك شیخ ابو الفضل آمد و گفت ترا دوش بخواب دیدم مرده و بر جنازهٔ نهاده پیر گفت خاموش که آن خواب خودرا دیدی که ایشان هرگز نمیرند الا من عاش بالله لا یموت ابدًا نقلست از شیخ ابو سعید ابو الخیر که گفت بسرخس شدم پیر ابو الفضل را گفتم که مرا آرزوی آنست که تفسیر یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ را از لفظ تو استماع کنم گفت تا شب در آید که شب پردهٔ سرّ بود چون شب در آمد گفت تو قاری باش تا من مذکّر باشم گفت من یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ بر خواندم هفصد تفسیر کرد که مکرّر نبود و یکی بیکی مشابه نشد تا صبح بر آمد او گفت شب برفت و ما هنوز از اندوه و شادی نا گفته و حدیث ما بپایان نرسیده گفتم سرّ چیست گفت توئی گفتم سرّ سرّ چیست گفت هم توئی نقلست که شیخرا گفتند باران نمی بارد دعا کن تا باران بارد آن شب برفی بزرگ بارید روزی دیگر گفتند چه کردی گفت ترینه‌وا خوردم یعنی که من قطیم چون من خنك شدم همه جهان که بر من میگردد خنك شد نقلست که اورا گفتند دعائی کن از برای این سلطان تا مگر به شود که ستها میرود ساعتی اندیشه کرد آنگاه گفت بس خوردم می آید این گفتار یعنی اورا در میان می بینید و از ماضی یاد میکنید و مستقبل‌را یاد میکنید وقت‌را باشید و گفت حقیقت

گفت که شیخرا بخواب دیدم بر تختی نشسته گفتم با شیخ ما فعَلَ الله شیخ بخندید و سه بار سر بجنبانید گفت گوئی در میان افکند و خصمرا چوگان شکست و میزد ازین سو بدآن سو بر مراد خویش والسلام والاکرام

ذکر شیخ ابو الفضل حسن

آن حامل امانت آن عامل دیانت آن عزیز بی زلل آن خطیر بی خلل آن سوختهٔ حبّ الوطن شیخ ابو الفضل حسن رحمة الله علیه یگانهٔ زمان بود و لطیف جهان و در تقوی و محبّت و معنی و فتوّت درجهٔ بلند داشت و در کرامت و فراست از اندازه بیرون بود و در معارف و حقایق انگشت‌نما بود و سرخسی بود و پیر شیخ ابو سعید ابو الخیر او بود نقلست که هر وقت که شیخ ابو سعیدرا قبضی بودی گفتی اسپ زین کنید تا بحج رویم بمزار او آمدی و طواف کردی تا آن قبض بر خاستی و نیز هر مرید شیخ ابو سعید که اندیشهٔ حج تطوّع کردی اورا بسر خاك شیخ ابو الفضل فرستادی گفتی آن خاك‌را زیارت کن و هفت بار گرد آن طواف کن تا مقصود تو حاصل شود نقلست که کسی‌را شیخ ابو سعید قدّس الله سرّه پرسید که این همه دولت از کجا یافتی گفت بر کنار جوی آب می رفتم پیر شیخ ابو الفضل از آن جانب دیگر میرفت چشمش بر ما افتاد این همه دولت از آنجاست نقلست از امام خرامی که گفت کودك بودم بر درختی توت شدم برگ و شاخ آن میزدم شیخ ابو الفضل میگذشت و مرا ندید و دانستم که از خود غایبست و بدل با حق حاضر بحکم انبساط سر بر آورد و گفت بار خدایا یك سال بیش است تا تو مرا دانگی ندادی تا موی سر باز کنم با دوستان چنین کنند در حال همه اغصان و اوراق درختان زر دیدم گفت عجب کاری همه تعریض ما باعراض است گشایش دلرا با تو سخنی نتوان گفت بیت

گر من سخنی بگفتم از سرمستی * اشتر بقطار ما چرا بر بستی

و روزها خلوتی کرده بود رسید و وداع کرد نقلست که خواجه ابو طاهر پسر شیخ بمکتب رفتن سخت دشمن داشتی و از دبیرستان رمیدی یکروز بر لفظ شیخ رفت که هر که مارا خبر آورد که درویشان مسافر میرسند هر آرزو که خواهد بدهم ابو طاهر بشنید بر بام خانقاه رفت دید که جمعی درویشان می آیند شیخرا خبر داد گفت چه میخواهی گفت آنکه بدبیرستان نروم گفت مرو گفت هرگز بروم شیخ سر در پیش افکند آنگاه گفت مرو امّا إنّا فَتَحْنَا از بر یاد گیر ابو طاهر خوش شد و إنّا فَتَحْنَا از بر کرد چون شیخ وفات کرد و چند سال بر آمد خواجه ابو طاهر وام بسیار داشت باصفهان شد که خواجه نظام الملك آنجا حاکم بود خواجه اورا چنان اعزاز کرد که در وصف نیاید و در آن وقت علوی بود عظیم منکر صوفیان بود نظام الملك را ملامت کرد که مال خود بجمعی میدهی که ایشان وضو نمیدانند و از علوم شرعی بی بهره اند مشتی جاهل دست‌آموز شیطان شده نظام الملك گفت چگوئی که ایشان از همه چیز خبردار باشند و پیوسته بکار دین مشغول اند علوی شنیده بود که ابو طاهر قران نمیداند گفت اتّفاقست که امروز بهتر صوفیان ابو طاهر است و او قران نمیداند نظام الملك گفت اورا بطلبیم که تو سورتی از قران اختیار کنی تا بر خواند پس ابو طاهررا با جمعی بزرگان و صوفیان حاضر کردند نظام الملك علویرا گفت کدام سوره خواهی تا خواجه ابو طاهر بر خواند گفت سورهٔ إنّا فَتَحْنَا پس ابو طاهر إنّا فَتَحْنَا آغاز کرد و میخواند و نعره میزد و میگریست چون تمام کرد آن علوی عظیم خجل شد و نظام الملك شاد گشت پس پرسید که سبب گریه و نعره زدن چه بود خواجه ابو طاهر حکایت پدررا از اوّل تا آخر با نظام الملك گفت کسی که بیش از هفتاد سال بیند که بعد از وفات او متعرّضی رخنه در کار فرزندان او خواهد کرد او آن رخنه‌را استوار کند بین که درجهٔ او چگونه باشد پس اعتقاد او از آنچه بود زیادت شد نقلست از شیخ ابو علی بخاری که

جز حلال نخوریم قاضی یکروز امتحانرا دو برهٔ فربه هر دو یکسان یکی از وجه حلال و یکی از حرام بریان کرد و پیش شیخ فرستاد و خود پیش رفت قضارا چند ترك مست بدآن غلامان رسیدند طبقی که برهٔ حرام در آنجا بود از ایشان بزور گرفتند و بخوردند کسان قاضی از در خانقاه در آمدند و یك بریان پیش شیخ نهادند قاضی در ایشان می نگریست بهم بر می آمد شیخ گفت ای قاضی فارغ باش که مردار بسکان رسید و حلال بحلال خواران قاضی شرمزده شد و از انکار بر آمد نقلست که روزی شیخ مستیرا دید افتاده گفت دست بمن ده گفت ای شیخ برو که دستگیری کار تو نیست دستگیر بیچارگان خداست شیخرا وقت خوش شد نقلست که شیخ با مریدی بصحرا بیرون شد در آن صحرا گرگ مردمخوار بود ناگاه گرگ آهنگ شیخ کرد مرید سنگ بر داشت و در گرگ انداخت شیخ گفت چه میکنی از بهر جانی با جانوری مضایقه نتوان کرد و گفت اگر هشت بهشت در مقابلهٔ یکذرّهٔ نیستی ابو سعید افتد همه محو و ناچیز گردد و گفت بعدد هر ذرّه راهیست بحق امّا هیچ راه بهتر و نزدیکتر از آن نیست که راحتی بدل سلطانی رسد که ما بدین راه یافتیم نقلست که درویشی گفت اورا کجا جوئیم گفت کجاش جستی که نیافتی اگر یکقدم بصدق در راه طلب کنی در هرچه نگری اورا بینی نقلست که شیخرا وفات نزدیك آمد گفت مارا آگاه کردند که این مردمان که اینجا می آیند ترا می بینند ما ترا از میان بر داریم تا اینجا آیند مارا بینند و گفت ما رفتیم و سه چیز بشما میراث گذاشتیم رُفت و روی و شُست و شوی و گفت و گوی و گفت فردا صد هزار باشند بی طاعت خداوند ایشانرا بیاموزد گفتند ایشان که باشند گفت قومی باشند که سر در سخن ما جنبانیده باشند نقلست که سخنی چند دیگر میگفت و سر در پیش افگند ابروی او فرو میشد و همه جمع میگریستند پس بر اسپ نشست و بجمله موضعها که شبها

خانقاه یکبار نگذشته بود روزی شیخ گفت اسپرا زین کنید تا بزیارت ابو الحسن تونی رویم جمعی بدل انکار میکردند که شیخ بزیارت کسی میرود که برو لعنت میکند شیخ با جماعتی برفتند در راه منکری بیرون آمد و شیخرا لعنت میکرد و جماعت قصد زخم او کردند شیخ گفت آرام گیرید که خدای برین لعنت بوی رحمت کند گفتند چگونه گفت او پندارد که ما بر باطل ایم لعنت بر آن باطل میکند از برای خدا آن منکر چون این سخن بشنید در دست و پای اسپ شیخ افتاد و توبه کرد گفت دیدید که لعنت که برای خدا کنند چه اثر دارد پس شیخ باز راه کسیرا بفرستاد تا ابو الحسنرا خبر کند که شیخ بسلام تو می آید درویش برفت و اورا خبر کرد ابو الحسن تونی نفرین کرد و گفت او نزد من چکار دارد اورا بکلیسیا می باید رفت که جای او آنجاست درویش باز آمد و حال باز گفت شیخ عنان اسپ بگردانید و گفت بسم الله جنان باید کرد که پیر فرموده است روی بکلیسیا نهاد ترسایان بکار خویش بودند چون شیخرا دیدند همه گرد وی در آمدند که تا بچه کار آمده است و صورت عیسی و مریم قبلهگاه خود کرده بودند شیخ بدان صورتها باز نگریست و گفت أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ تو میگوئی مرا و مادر مرا بخدا گیرید اگر دین محمّد بر حقّست همین لحظه هر دو سجده کنند خدایرا در حال آن هر دو صورت بر زمین افتادند چنانکه رویهایشان سوی کعبه بود فریاد از ترسایان بر آمد و چهل تن زنّار ببریدند و ایمان آوردند شیخ رو بجمع کرد و گفت هرکه بر اشارت پیران رود چنین باشد از برکات آن پیر این خبر به ابو الحسن تونی رسید حالتی عظیم بدو در آمد گفت آن چوب پاره بیارید یعنی محنّه مرا پیش شیخ ببرید اورا در محنّه پیش شیخ بردند نعره میزد و در دست و پای شیخ افتاد و توبه کرد و مرید شیخ شد نقلست که قاضی صاعد که قاضی نشابور بود و منکر شیخ بود و شنیده بود که شیخ گفته که اگر همه عالم خون طلق گیرد ما

و در وی می افتند استاد با خود گفت سگی نباید کرد و در غریب نباید افتاد و غریب نوازی باید کرد اینك رفتم بخدمت شیخ از در مسجد در آمد خلق متعجّب بماندند استاد نگاه میکرد آن سلطنت و عظمت شیخ میدید در خاطرش بگذشت که این مرد بفضل و علم از من بیشتر نیست بمعامله برابر باشیم این اعزاز از کجا یافته است شیخ بفراست بدانست روی بدو کرد و گفت ای استاد این حال آن وقت جویند که خواجه نه بسنّت وجودرا گرفته بود و استبرا کند پس کنیزك‌را گوید بر خیز و طرف زین بمال استاد بیکبارگی از دست برفت و وقتش خوش گشت شیخ چون از منبر فرود آمد بنزدیك استاد شد یکدیگررا در کنار گرفتند استاد از آن انکار بر خاست و میان ایشان کارها بازدید آمد تا استاد بار دیگر بر سر منبر گفت که هرکه بمجلس ابو سعید نرود مهجور و مطرود بود که اگر آنچه اوّل گفتم بخلاف این بود اکنون چنین میگویم نقلست که استاد ابو القاسم سماع‌را معتقد نبود یکروز بدر خانقاه شیخ میگذشت و در خانقاه سماعی بود بر خاطر استاد بگذشت که قوم چنین فاش سر و پای برهنه کرده بر گردند در شرع عدالت ایشان باطل بود و گواهی ایشان نشنوند شیخ در حال کسی از پس استاد بفرستاد که بگو مارا در صف گواهان کیْ دیدی که گواهی نشنوند یا نه نقلست که زن استاد ابو القاسم که دختر شیخ ابو علی دقّاق بود از استاد دستوری خواست تا بمجلس شیخ رود استاد گفت چادری کهنه بر سر کن تا کسی‌را ظن نبود که تو کیستی آخر بیامد و بر بام در میان زنان نشست و شیخ در سخن بود در میان سخن گفت این از ابو علی دقّاق شنیدم و اینك جزوی از اجزای او کدبانو که این بشنید بیهوش شد و از بام در افتاد شیخ گفت خدایا بدین بام باز ببر هم آنجا که بود معلّق در هوا بماند تا زنان بر بامش کشیدند نقلست که در نشابور امامی بود اورا ابو الحسن تونی گفتندی و شیخ‌را سخت منکر بود چنانکه لعنت میکرد و تا شیخ در نشابور بود بسوی

فرود آمدم چشم باز کردم شیر برفت قدی چند برفتم خودرا بخارا دیدم یك روز بدر خانقاه میگذشتم خلقی بسیار دیدم پرسیدم که چه بوده است گفتند شیخ ابو سعید آمدست من نیز رفتم نگاه کردم آن مرد بود که مرا بر شیر نشانده بود روی بمن کرد و گفت که سرّ مرا تا من زنده ام بهیچ کس مگو که هرچه در ویرانی بینند در آبادانی نگویند چون این سخن بگفت نعرهٔ از من بر آمد و بیهوش شدم نقلست که اوّل که شیخ بنشابور می آمد آن شب سی تن از اصحاب ابو القاسم قُشَیْری بخواب دیدند که آفتاب فرو آمدی استاد نیز آن خواب دید روز دیگر آوازه در شهر افتاد که شیخ ابو سعید میرسد استاد مریدانرا حجّت گرفت که بمجلس او مروید چون شیخ ابو سعید در آمد مریدان که خواب دیده بودند همه بمجلس او رفتند استادرا از آن غباری پدید آمد بزیارت شیخ نیامد و یك روز بر سر منبر گفت که فرق میان من و ابو سعید آنست که ابو سعید خدایرا دوست میدارد و خدای تعالی ابو القاسمرا دوست میدارد پس ابو سعید ذرّهٔ بود و ما کوهی این سخن با شیخ گفتند شیخ گفت ما هیچ نیستیم آن کوه و آن ذرّه همه اوست باستاد رسانیدند که شیخ چنین از بهر تو گفته است استادرا از آن سخن انکاری پدید آمد بر سر منبر گفت هرکه بمجلس ابو سعید رود مهجوری یا مطرودی بود هان شب مصطفیرا در خواب دید که میرفت استاد پرسید که یا رسول الله کجا میروی گفت بمجلس ابو سعید میروم هرکه بمجلس او نرود مهجوری بود یا مطرودی استاد چون از خواب در آمد مخیّر عزم مجلس شیخ کرد بر خاست تا وضو کند در متوضّا وجودرا از بیرون جامه بدست گرفته بود و استبرا میکرد و وجودرا از بیرون جامه بدست گرفتن سنّت نیست پس فراز شد و کیزکرا گفت بر خیز و لگام و طرف زین بمال پس بامداد بر نشست و عزم مجلس شیخ کرد و مشغلهٔ سگان می آمد که یکدیگررا میدریدند استاد گفت چه بوداست گفتند سگی غریب آمداست سگان محلّه روی در وی آورده اند

شیخ گفت از بهر دستاری طبری خدای تعالی سه بار باین مرد که در پهلوی تو نشسته است سخن گفت و او میگوید ندهم که قیمت آن ده دینار است و از آمل بهدیّه آورده اند چون این سخن بشنیدم لرزه بر من افتاد پیش شیخ رفتم و جامه بیرون کردم و توبه کردم و هیچ انکاری در دلم نماند هر مال که داشتم همه در راه شیخ نهادم و بخادمی او کمر بستم نقلست که پیری گفت در جوانی بتجارت رفتم در راه مرو چنانکه عادت کاروانی باشد از پیش برفتم و خواب بر من غلبه کرد و از راه بیکسو رفتم و بخفتم و کاروان بگذشت و من در خواب بماندم تا آفتاب بر آمد از جای برفتم اثر کاروان ندیدم که همه راه ریگ بود پارهٔ بدویدم و راه گم کردم و مدهوش شدم چون بخود باز آمدم یك طرف اختیار کردم تا آفتاب گرم شد و تشنگی و گرسنگی بر من اثر کرد و دیگر قوّت رفتن نماند صبر کردم تا شب شد همه شب رفتم چون روز شد بصحرائی رسیدم پر خار و خاشاك و گرسنگی و تشنگی بغایت رسید و گرمائی سخت شد شکسته دل شدم و دل بر مرگ نهادم پس جهد کردم تا خودرا بر بلندی افگنم و گرد صحرا نگریستم از دور سبزی دیدم دلم قوی شد روی بدآن جانب نهادم چشمهٔ آب بود آب خوردم و وضو ساختم و نماز کردم چون وقت زوال شد یکی پدید آمد روی بدین آب آورد مردی دیدم بلندبالای سفید پوست محاسن کشیده و مرقّعی پوشیده بکنار آب آمد و طهارت کرد و نماز بگزارد و برفت من با خود گفتم که چرا باو سخن نکردی پس صبر کردم تا نماز دیگر باز آمد من پیش او رفتم و گفتم ای شیخ از بهر خدا مرا فریاد رس که از نشابورم و از کاروان جدا افتاده و بدین احوال شده دست من بگرفت شیررا دیدم که از آن بیابان بر آمد و اورا خدمت کرد شیخ دهان بگوش شیر نهاد و چیزی بگفت پس مرا بر شیر نشاند و گفت چشم برهم نه هر جا که شیر باستد تو از وی فرود آی چشم برهم نهادم شیر در رفتن آمد و پارهٔ برفت و باستاد و من از وی

چون طعام بخوردند شیخرا چشم بر وی افتاد گفت ای ملعون مطرود بدبخت چرا از پی کاری نروی جوانرا در آن ضعف و گرسنگی بزدند و بیرون کردند و در خانقاه در بستند جوان امید بکلّی از خلق منقطع کرده و مال و جاه رفته و قبول نمانده و دین بدست نیامده و دنیا رفته بهزار نیستی و عجز در مسجدی خراب شد و روی بر خاك نهاد و گفت خداوندا تو میدانی و می بینی که چگونه رانده شدم و هیچ کسم نمی پذیرد و هیچ دردی دیگر ندارم الاّ درد تو و هیچ پناهی ندارم الاّ تو ازین جنس زاری میکرد و زمین مسجدرا بخون چشم آغشته گردانیده ناگاه آن حال بدو فرو آمد و آن دولت که می طلبید روی نمود و مست و مستغرق شد شیخ در خانقاه اصحابرا آواز داد که شمعی بر گیرید تا برویم و شیخ و یازان میرفتند تا بدآن مسجد جوانرا دید روی بر خاك نهاده و اشك باریدن گرفت چون شیخ و اصحابرا دید گفت ای شیخ این چه نشویش است که بر سر من آوردی و مرا از حال خود شورانیدی شیخ گفت تنها می بایدت که بخوری هرچه یافتی ما بدآن شریکیم جوان گفت ای شیخ از دلت می آید که مرا آن همه جفا کنی شیخ گفت ای فرزند تو از همه خلق امید نبریدی حجاب میان تو و خدا ابو سعید بود و در تو خبر ازین یك بت نمانده بود آن حجاب چنین از برابر تو بر توانست گرفت و نفس تو چنین توانست شکست اکنون بر خیز که مبارکت باد نقلست از حسن مؤدّب که خادم خاص شیخ بود که گفت که در نشابور بودم ببازرگانی چون آوازهٔ شیخ بشنیدم بمجلس او رفتم چون چشم شیخ بر من افتاد گفت بیا که با سر زلف تو کارها دارم و من منکر صوفیان بودم پس در آخر مجلس از جهت درویشی جامهٔ خواست و مرا در دل افتاد که دستار خود بدهم پس گفتم مرا از آمل بهدیّه آورده اند و ده دینار قیمت اینست تن زدم شیخ دیگر بار آواز داد هم در دلم افتاد باز پشیمان شدم همچنین سوم بار کسی در پهلوی من نشسته بود گفت شیخا خدای با بندهٔ سخن گوید

در آفتاب گرم استاده و از گرما استخوان مرید شکسته می شد و عرق از وی می ریخت تا طاقتش برسید بر خاطرش بگذشت که خدایا او بندهٔ و چنین در عزّ و ناز و من بندهٔ و چنین مضطرّ و بیچاره و عاجز شیخ در حال بدانست گفت ای جوانمرد این درخت که تو می بینی هشتاد ختم قران کردم سر نگونسار ازین درخت در آویخته مریدانرا چنین تربیت میکرد نقلست که رئیس بچهٔرا بمجلس او گذر افتاد سخن وی شنید درد این حدیث دامنش گرفت توبه کرد و زر و سیم و اسباب مبلغ هرچه داشت همه در راه شیخ نهاد تا شیخ هم در آن روز همهرا صرف درویشان کرد و هرگز شیخ از برای فردا هیچ ننهادی پس آن جوانرا روزه بر دوام و ذکر بر دوام و نماز شب فرمود و یکسال خدمت مبرز پاك کردن فرمود و کلوخ راست کردن و یك سال دیگر حمّام تافتن و خدمت درویشان و یك سال دیگر دریوزه فرمود و مردمان برغبتی تمام زنبیل او پر میکردند از آنکه معتقد فیه بود بعد از آن بر چشم مردمان خوار شد و هیچ چیز بوی نمیدادند و شیخ نیز اصحابرا گفته بود تا التفات بدو نمیکردند و اورا میراندند و جفاها میکردند و با وی آمیزش نمیکردند و او همه روز از ایشان می رنجید امّا شیخ با او نیك بود بعد از آن شیخ نیز اورا رنجانیدن گرفت و بر سر جمع سخن سرد با او گفت و زجر کرد و براند او همچنان می بود اتّفاق چنان افتاد که سه روز متواتر بود بدریوزه رفت و مویزی بدو ندادند و او درین سه روز هیچ نخورده بود و روزه نگشاده بود که شیخ گفته بود که در خانقاه هیچش ندهند شب چهارم در خانقاه سماع بود و طعامهای لطیف ساخته بودند و شیخ خادمرا گفت که هیچش ندهید و درویشانرا گفت چون بیاید راهش ندهید پس آن جوان از دریوزه باز رسید با زنبیل تهی وخجل و سه شبانروز گرسنه بوده و ضعیف گشته خودرا در مطبخ انداخت راهش ندادند چون سفره بنهادند بر سر سفره جایش ندادند او بر پای می بود و شیخ و اصحاب در وی نگریستند

میدشتی و مراقبت شیخ ابو العبّاس میکردی یکشب ابو العبّاس قصد کرده بود رگش گشاده و جامه‌اش آلوده شده از خانه بیرون آمد او دوید و رگ او ببست و جامهٔ او بستد و جامهٔ خود پیش داشت تا در پوشید و جامهٔ ابو العباس نمازی کرد و هم در شب خشك کرد و پیش ابو العبّاس برد ابو العبّاس گفت ترا در باید پوشید پس جامه بدست خود داد ابو سعید پوشید بامداد اصحاب جامهٔ شیخ در بر ابو سعید دیدند و جامهٔ ابو سعید در بر شیخ تعجّب کردند ابو العبّاس گفت دوش بشارتها رفته است جمله نصیبت این جوانمرد مهنگی آمد مبارکش باد پس ابو سعیدرا گفت باز گرد و بهنه رو تا روزی چند این علم بر در سرای تو برند شیخ با صد هزار فتوح بحکم اشارت باز گشت نقلست که ریاضت شیخ سخت بود چنانکه آنوقت که نکاح کرده بود و فرزندان پدید آمده هم در کار بود تا بحدّی که گفت آنچه مارا می بایست که حجاب بکلّی مرتفع گردد و بت بکلّی بر خیزد حاصل نمیشد شبی با جماعت خانه شدم و مادر ابو طاهررا گفتم تا پای من برشتهٔ محکم باز بست و مرا نگون کرد و خود برفت و در ببست و من قران میخواندم و گفتم ختم کنم همچنان نگونسار آخر خون بروی من افتاد و بیم بود که چشم مرا آفتی رسد گفتم سود نخواهد داشت همچنین خواهم بود مارا ازین حدیث می باید خواه چشم باش خواه مباش و خون از چشم بر زمین چکید و از قران به فَسَيَكْفِيكَهُمُ ٱللَّهُ رسیده بودم در حال این حدیث فرو آمد و مقصود حاصل شد و گفت کوهی بود و در زیر آن کوه غاری بود که هرکه در آن نگریستی زهره اش برفتی بدانجا رفتم و با نفس گفتم اگر از آنجا فرو افتی بمیری تا نخسپی و جمله قران ختم کنی ناگاه بسجود رفتم خواب غلبه کرد فرو افتادم بیدار شدم خودرا در هوا دیدم زنهار خواستم حق تعالی مرا بر سر کوه آورد نقلست که یکروز زیر درختی بید فرود آمده بود و خیمه زده و کنیزکی ترك پایش می مالید و قدحی شربت بر بالینش نهاده و مریدی پوستینی پوشیده بود و

فلانکس چندین سالست تا کُل کن میخورد و هرگز هیچکس چنین نیاسود پس گفتند برو که ما بی نیازیم بمیان خلق رو تا از تو آرایشی بدلی رسد چون شیخ بمهنه باز آمد خلق بسیار توبه کردند و همسایگان شیخ همه خمر بریختند تا کار بجائی رسید که گفت پوست خربزه که از ما بیفتادی بـه بیست دینار میخریدند و یکبار ستور ما آب بریخت بر سر خویش مالیدند و گفت ما جمله کنابها در خاك کردیم و بر سر آن دکّانی ساختیم که اگر بخشیدی یا بفروختمی دید آن منّت بودی بامکان رجوع بمسئله پس ازآن مارا بماندند که آن نه ما بودیم آوازی آمد از گوشهٔ مسجد که أَوَلَمْ یَکْفِ بِرَبِّکَ نوری در سینهٔ ما پدید آمد و حجابها بر خاست تا هرکه مارا قبول کرده بود دیگر باره بانکار پدید آمد تا کار بدآنجا رسید که بقاضی رفتند و بکافری بر ما گواهی دادند و بهر زمین که ما در شدمانی گفتند بشومی این درین زمین گیاه نروید تا روزی در مسجد نشسته بودم زنان بر بام آمدند و خاکستر بر سر من کردند آوازی آمد که أَوَلَمْ یَکْفِ بِرَبِّکَ تا جماعتیان از جماعت باز استادند و گفتند این مرد دیوانه شداست تا چنان شد که هرکه در همه شهر بود یك کف خاك‌روبه داشتی صبر کردی تا ما آنجا رسیدیم بر سر ما ریختی و گفت مارا عزیمت شیخ ابو العبّاس قصّاب پدید آمد که نقیب مشایخ بوذ پیر ابو الفضل وفات کرده بود درقبضی تمام میرفتم در راه پیری دیدم که کشت میکرد نام او ابو الحسن خرقانی بود چون مرا بدیـد گفت اگر حق تعالی عالم پر ارزن کردی و آنگاه مرغی بیافریدی و سوز این حدیث در سینهٔ وی نهادی و گفتی تا این مرغ عالم ازین ارزن پاك نکند تو بمقصود نخواهی رسید و درین سوز و درد خواهی بود ای ابو سعید هنوز روزگاری نبود ازین سخن قبض ما بر خاست و واقعه حلّ شد نقلست که بآمل شد پیش ابو العبّاس قصّاب مدّتی اینجا بود ابو العبّاس اورا در برابر خود خانـه داد و شیخ پیوسته در آن خانه بودی و بمجاهده و ذکر مشغول بودی و چشم بر شکاف در

بر وی ظاهر نمیکردم آخر شبی اورا گوش داشتم چندانکه میرفت من بر اثر آن میرفتم تا برباطی رسید و در مسجد شد و در فراز کرد چوبی در پس در نهاد از بیرون نگاه میکردم در گوشهٔ آن مسجد در نماز ایستاد چون از نماز فارغ شد چاهی بود رسنی بر پای خود بست و چوب بر سر چاه نهاد و خویشتن‌را بیاویخت و قرانرا ابتدا کرد تا سحر ختم تمام کرده بود آنگاه بر آمد و در رباط بوضو کردن مشغول شد من بخانه باز آمدم بر قرار خود بختم تا او در آمد چنانکه هر شب سر باز نهاد پس من بر خاستم و خودرا ازو دور داشتم و چندانکه معهود بود اورا بیدار کردم و بجماعت رفتم بعد از آن چند شب گوش داشتم همچنان میکرد چندانکه توانستی و خدمت درویشان قیام نمودی و دریوزه کردی از جهت ایشان و با ایشان صحبت داشتی نقلست که اگر اورا مشکل افتادی در حال بسرخس رفتی معلّق در هوا میان آسمان و زمین و آن مشکل از پیر ابو الفضل پرسیدی تا روزی مریدی از آن پیر ابو الفضل پیررا گفت ابو سعید در میان آسمان و زمین می آید پیر گفت تو آن بدیدی گفت دیدم گفت تا نابینا نشوی نمیری و در آخر عمر نابینا شد نقلست که پیر ابو الفضل ابو سعیدرا پیش ابو عبد الرحمن سُلمی فرستاد تا از دست او خرقه پوشید و نزدیك ابو الفضل باز آمد پیر گفت اکنون حال تمام شد با مَیْهَنه باید شد تا خلق‌را بخدای خوانی نقلست که ابو سعید هفت سال دیگر در بیابان گشت و کُل کن میخورد و با سباع می بود و درین مدّت چنان بیخود بود که گرما و سرما درو اثر نمیکرد تا روزی بادی و دمهٔ عظیم بر خاست چنانکه بیم بود که شیخرا ضرری رساند گفت این از سرّی خالی نیست روی بآبادانی کرد تا بگوشهٔ دهی رسید خانهٔ دید پیرزنی و پیرمردی در آنجا آتشی کرده و طعامی ساخته بودند شیخ سلام کرد و گفت مهمان میخواهید گفتند خواهیم شیخ در رفت و گرم شد چیزی بخورد و بیاسود پشت بدیوار باز نهاد و بیخود در خواب شد آواز شخصی شنید که میگفت

که این معنی دادند این کلمه می گفتند تا این کلمه گفتند این کلمه بر ایشان پدید آمد و از آن گفتن مستغنی شدند و درین کلمه مستغرق گشتند و این سخن مرا صید کرد و آن شب در خواب نگذاشت دیگر روز بدرس رفتم ابو علی تفسیر این آیت میگفت قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ بگوی که خدا و باقی همرا دست بدار و آن ساعت دری در سینهٔ ما گشادند و مرا از من بستدند و امام ابو علی آن تغیّر بدید گفت دوش کجا بودهٔ گفتم که نزدیك پیر ابو الفضل گفت اکنون بر خیز که حرام شد ترا ازآن معنی بدین سخن آمدن پس بنزدیك پیر شدم واله و متحیّر همه این کلمه گشته چون پیر مرا دید گفت مستك شدهٔ همی ندانی پس و پیش گفتم یا شیخ چه فرمائی گفت در آی و هم‌نشین این کلمه باش که این کلمه با تو کارها دارد مدّتی درین کلمه بودم پیر گفت اکنون لشکرها بر سینهٔ تو تاختن آورد و ترا بردند بر خیز و خلوت طلب کن و بمهنه آمدم و سی سال در کنجی بنشستم پنبه بر گوش نهادم و میگفتم الله الله هر گاه که خواب یا غفلتی در آمدی سیاهی با حربهٔ آتشین از پیش محراب پدید آمدی با هیبتی بانگ بر من زدی گفتی قُلِ اللّٰهُ تا همه ذرّهای من بانگ در گرفت که الله الله نقلست که درین مدّت یکی پیرهن داشت هر وقت که بدریدی پارهٔ بر وی دوختی تا بیست من شده بود و صایم الدهر بودی هر شب بیك نان روزه گشادی و درین مدّت شب و روز نخفت و بهر نماز غسلی کردی رو بصحرا نهادی و گیاه میخوردی پدرش اورا طلبیدی و بخانه آوردی و او باز میگریختی و رو بصحرا می نهادی نقلست که پدر شیخ گفت که من در سرای بزنجیر محکم کردی و گوش میداشتمی تا ابو سعید سر باز نهادی گفتمی که در خواب شد من نیز بخفتمی شبی در نیم شب از خواب در آمدم ابو سعیدرا ندیدم بر خاستم و طلب میکردم در خانه نبود و زنجیر همچنان بسته بود پس چند شب گوش داشتم وقت صبح در آمدی آهسته بجامهٔ خواب رفتی و

کر بر تن من زبان شود هر موئی ۰ یك شکر تو ازر هزار نتوانم کرد
همه روز این بیت میگفتم تا ببرکت این بیت در کودکی راه حق بر من
گشاده شد و گفت یکروز از دبیرستان می آمدم نابینائی بود مارا پیس
خود خواند گفت چه کتاب میخوانی گفتم فلان کتاب گفت مشایخ گفته
اند حقیقتُ ٱلعِلْمِ ما کُشِفَ علی السرایر من نمیدانستم حقیقت معنی چیست
و کشف چه بود تا بعد از شش سال در مرو پیش عبد الله حصیری
تحصیل کردم چون وفات کرد پنج سال دیگر پیش امام قفّال تحصیل کردم
چنانکه همه شب در کار بودی و همه روز در تکرار تا یکبار بدرس آمدم
چشمها سرخ کرده قفّال گفت بنگرید تا این جوان شبانه در چکار است
و گمان بـد بردی پس نشسته گوش داشتم خودرا نگونسار کرده بودم و
در چاهی ذکر میگفتم و از چشم من خون می افتاد تا یکروز استاد ازآن
معنی با من کلمه بگفت از مرو بسرخس رفتم و با بو علی زاهـد تعلّق
ساختم و سی روز روزه داشتی و در عبادت بودی و گفت یکروز رفتم
شیخ لقمان سرخسی‌را دیدم بر تل خاکستر نشسته و پارهٔ پوستین کهنه
میدوخت و چوبی و ابریشم چند برو بسته که این ربابست و گرداگرد
او نجاست انداخته و او از عقلای مجانین بود چون چشم او بر من افتاد
پارهٔ نجاست بشورید و بر من انداخت من سینه پیش او داشتم و آنرا
بخوشی قبول کردم گفتم که پارهٔ رباب زن پس گفت ای پسر برین
پوستینت دوزم گفتم حکم تراست بخیهٔ چند بزد و گفت اینجات دوختم
پس بر خاستم و دست من بگرفت و می برد در راه پیر ابو الفضل حسن
که یگانهٔ عهد بود پیس آمد و گفت یا ابو سعید راه تو نه اینست که
میروی براه خویش رو پس شیخ لقمان دست من بدست او داد و گفت
بگیر که او از شما است پس من بدو تعلّق کردم پیر ابو الفضل گفت ای
فرزند صد و بیست چهار هزار پیغمبر که آمدند مقصود همـه یك سخن
بود گفتند با خلق بگوئید که الله یکیست اورا شناسید اورا باشید کسانی

محمود و لشکریان و فیلان او نگاشته شیخ طفل بود گفت یا بابا از برای من خانهٔ باز گیر ابو سعید همه آن خانه‌را الله بنوشت پدرش گفت این چرا می نویسی گفت تو نام سلطان خویش می نویسی و من نام سلطان خویش پدرش‌را وقت خوش شد و از آنچه کرده بود پشیمان شد و آن نقشهارا محو کرد و دل بر کار شیخ نهاد نقلست که شیخ گفت آن وقت که قران می آموختم پدر مرا بنماز آدینه برد در راه شیخ ابو القاسم کرکانی که از مشایخ کبار بود پیش آمد پدرم‌را گفت که ما از دنیا نمی توانستیم رفت که ولایت خالی میدیدیم و درویشان ضایع می ماندند اکنون این فرزندرا دیدم ایمن گشتم که عالم‌را ازین کودك نصیب خواهد بود پس گفت چون از نماز بیرون آئی این فرزندرا پیش من آور بعد از نماز پدر مرا بنزدیك شیخ برد بنشستیم طاقی در صومعهٔ او بود نیك بلند پدر مرا گفت ابو سعیدرا بر کتف گیر تا قرص‌را فرود آرد که برآن طاقست پدر مرا در گرفت پس دست برآن طاق کردم و آن قرص‌را فرود آوردم قرص جوین بود گرم چنانکه دست مرا از گرمی آن خبر بود شیخ دو نیم کرد نیمهٔ بمن داد گفت بخور نیمهٔ او بخورد پدر مرا هیچ نداد ابو القاسم چون آن قرص بستد چشم پر آب کرد پدرم گفت چونست که ازآن مرا هیچ نصیب نکردی تا مرا نیز تبرّکی بودی ابو القاسم گفت سی سالست تا این قرص بر آن طاقست و با ما وعدی کرده بودند که این قرص در دست هر کس که گرم خواهد شد این حدیث بر وی ظاهر خواهد بودن اکنون ترا بشارت باد که اینکس پسر تو خواهد بود پس گفت این دو سه کلمهٔ ما یاد دار لَئِنْ تَرُدَّ هِمَّتَك مع الله طَرْفَةَ عینٍ خیرٌ لك مِمّا طلعتْ علیه الشمس یعنی اگر یك طرفة العین همّت با حق داری ترا بهتر از آنکه روی زمین مملکت تو باشد و یکبار دیگر شیخ مرا گفت که ای پسر خواهی که سخن خدا گوئی گفتم خواهم گفت در خلوت این میگوی شعر

من بی تو دمی قرار نتوانم کرد * احسان ترا شمار نتوانم کرد

معلوم شیخ کردند و هیچ نگفت و اورا التفات بسیار نمود چنانکه ترسارا از آن حسن خلق او خوش آمد و چهار ماه آنجا بماند که با ایشان وضو میساخت و نماز میگذاشت و بعد از چهار ماه بای‌افزار در بای کرد تا برود شیخ آهسته در گوش او گفت که جوانمردی نباشد که بیایی با درویشان نان و نمك بخوری و بایشان صحبت داری و بآخر همچنانکه آمدهٔ بروی یعنی بیگانه آیی و بیگانه روی آن ترسا در حال مسلمان شد و آنجا مقام کرد و بکار مردانه بر آمد تا در آن کار بجدّی رسید که چون شیخ وفات کرد اصحاب اتّفاق کردند و بر جای شیخ بنشاندند رحمة الله علیه

ذکر شیخ ابو سعید ابو الخیر

آن فانی مطلق آن باقی بر حق آن محبوب الهی آن معشوق نامتناهی آن نازنین مملکت آن بستان معرفت آن عرش فلك سَیْر قطب عالم ابو سعید ابو الخیر قدّس الله سرّه بادشاه عهد بود بر جملهٔ اکابر و مشایخ و از هیچ کس چندان کرامت و ریاضت نقل نیست که ازو و هیچ شیخرا چندان اشراف نبود که اورا در انواع علوم بکمال بود و چنین گویند که در ابتدا سی هزار بیت عربی خوانده بود و در علم تفسیر و احادیث و فقه و علم طریقت حظّی وافر داشت و در عیوب نفس دیدن و مخالفت هوا کردن باقصی الغایت بود و در فقر و فنا و ذلّ و تحمّل شانی عظیم داشت و در لطف و سازکاری آیتی بود خاصّه در فقر ازین جهت بود که گفته اند هرجا که سخن ابو سعید رود همه دلهارا وقت خوش شود زیراکه از ابو سعید با وجود ابو سعید هیچ نمانده است و او هرگز من و ما نگفت همه ایشان گفت من و ما من بجای ایشان میگویم تا سخن فهم افتد و پدر او ابو الخیر نام داشت و عطّار بود نقلست که پدرش دوستدار سلطان محمود غزنوی بود چنانکه سرائی ساخته بود و جمله دیوار آنرا صورت

و بر آنجا بینداخت و بیرون آمد و مرید گفت ای جوان مرد بخداوند بر تو که راست گوی تا این چه حالست و این چه کبك مرده که بذینجا انداختی گفت بدانکه آنچه بر ما رسیده است اگر بکویم از حق تعالی شکایت کرده باشم امّا چون سوگند عظیم داری بضرورت بباید گفتن مردی درویش و عیال‌دارم و امروز هفت روز است که من و اهل و فرزندان طعام نیافته ایم گفتم اگر مرا و اهل مرا صبر باشد طفلان مرا نباشد و این برای ایشان مباح شده است ببرم تا ایشان بخورند و مرا ذلّ سؤال سخت می آمد که برای نفس دست بیش غیر آورم و از وی چیزی طلب کنم و میگفتم خداوندا تو میدانی از حال من و فرزندان من با خبری که اضطرار بکمال رسیده است و مرا از خلق چیزی طلب کردن خوش نمی آید من درین گفتار بودم که تو این درم بمن دادی چون وجه حلال یافتم برفتم و آن مرغ بینداختم و اکنون بردم و این درمرا در وجه قوتی صرف کنم و آن مرد تعجّب کرد و گفت عجب حالی بیش شیخ آمد و بیش ازآنکه با شیخ گوید شیخ گفت ای مرد این روشن است که تو با عوان معامله کنی و با ظالمان خرید و فروخت لاجرم مالی که گرد آید از حرام بود و زکوة آن بچنین مرد روذ که با شراب دهد که اصل کار در معامله است و گوش بدخل و خرج داشتن که هرچه بدهی بجایگاه افتد چنانکه این درم که من از کسب خود بیذا کرده ام تا لاجرم سزاوار علوی شد و حق بمستحقّ رسید نقلست که ترسایی در روم شنیده بود که بمیان مسلمانان اهل فراست بسیار است از برای امتحان از آنجا بجانب دار السلام روان شد مرقّع در بوشید و خودرا بر شبیه صوفیان براه آورد و عصا در دست می آمد تا بخانقاه شیخ ابو العبّاس قصّاب در آمد چون بای بخانقاه در آورد شیخ مردی تند بود چون نظرش بر وی افتاذ گفت این بیگانه کیست در کار آشنایان چه کار دارذ ترسا گفت یکی معلوم شد از آنجا بیرون آمد و رو بخانقاه شیخ ابو العبّاس نهاوندی نهاذ و آنجا نزول کرد

آخر درویشی اوّل تصوّف است و گفت تصوّف بنهان داشتن حالست و جاه‌را بذل کردن بر براذران نقلست که یکروز درویشی نزدیك او آمذ و گفت شیخا مرا دعا گوی گفت خذاوند تعالی وقت خوشت بدهاذ گفت که شیخ کلاه دوزی دانستی و گاه گاه بذآن مشغول بوذی و هر کلاه که دوختی بیش از یك درم و یا دو درم نفروختی و آن کس که کلاه او بفروختی یك درم باو داذی تا هرکه اورا بیش آمذی بداذی آن بخستین کسی و یك درم بنان داذی تا بر سری زاویه آمذی و با درویشان بخوردی و بعد از آن بکار کلاه بیشین باقی بوذی کلاه دیگر بدوختی نقلست که شیخرا مریدی بوذ مالدار و زکاتش میبایست داذن یکروز بیش شیخ آمذ و گفت ایّها الشیخ زکوة بکه دهم گفت با هرکسی که دلت قرار گیرذ آن مرد برفت در سری راه درویش دید نابینا که تشنه بوذ و سؤال میکرد و اضطرار ظاهر داشت داش بر وی قرار گرفت که چشم ندارذ و استحقاق عظیم دارذ آن زکوة و جیزی بوی بدهم درستی زرّ در کیسه داشت بیرون آورد بوی داذ نابینا دست زذ و وزن کرد گران نموذ دانست که زر است شاذمان شذ مرد برفت و بامداذ بذیجا گذر کرد که راه‌گذارش بر وی بوذ دید که آن نابینا با نابینای دیگر میگوید که دیروز خواجهٔ بذیجا گذر کرد و درستی زر بمن بداذ برفتم بفلان خرابات و شب تا روز با فلان مُطربه دی عشرت کردم مرید شیخ چون آن شنید مضطرب شذ و بیش شیخ آمذ و از حال آن نابینا خواست که بگوید شیخ کلاهی فروخته بوذ و بر همآن عادت که داشت یك درم با وی داذ گفت برو و هرکه ترا نخست کسی بیش آمذ باو بده مرید آن درم بستاند و برفت در راه نخست کسی که اورا بیش آمذ علوی بوذ زوذ آن درم شیخرا باو داذ و علوی آن درم بستاند و برفت مرد گفت باش تا در عقب او بروم و بنگرم تا او این درم بچه صرف میکند بس در پی او برفت تا علوی بخرابه رسید بآنجا در آمذ کبك مردهٔ از زیر جامه بکشید

او داوری کردی و گفتی که یا استاذ جند از حدیث مرگ کی و از کجا بذینجا افتاذهٔ جرا حدیث شوق و محبّت نگویی و استا اسحق همّان میگفت جون شیخ ابو القاسمرا وفات نزدیك رسید در آن وقت بشهر مدینه بوذ یکی از نیشابور بر سری بالین او بوذ اورا گفت که جون بنیشابور باز رسی استاذ اسحق‌را بگوی که نصراباذی میگوید هرجه گنتی از حدیث مرگ همچنان که مرگ صعب کاریست و بیوسته از مرگ می اندیش و یاذ میکن نقلست که جون ابو القاسم وفات کرد اورا در آن گور که شیخ ابو عثمان مغربی کنده بوذ در آنجا دفن کردند نقلست که بعد از وفات او یکی از مشایخ اورا بخواب دید گفتند ای شیخ خذای تعالی با تو جکرد گفت با من عتابی نکرد جنانکه جبّاران کنند و بزرگواران امّا ندا کرد که یا ابا القاسم بس از وصال انفصال گفتم نه یا ذا الجلال لاجرم مرا در لحد نهاذند باحد رسیذم رحمة الله علیه،

ذکر ابو العبّاس نهاوندی رحمة الله علیه

آن محتشم روزگار آن محترم اخیار آن کعبهٔ مروّت آن قبلهٔ فتوّت آن اساس خرذمندی شیخ ابو العبّاس نهاوندی رحمة الله علیه یگانهٔ عهذ و معتبر اصحاب بوذ و در تمکین قذمی راسخ داشت و در ورع و معرفت شانی عظیم داشت نقلست که شیخ خوذ گفت که در ابتدا که مرا ذوق این کار شذ و درد این طلب جان من گرفت مرا بمراقبت اشارت شذ و ازو می آرند که گفت در ابتدا که مرا درد این حدیث بگرفت دوازده سال علی الدوام سربگریبان فرو برده بوذم تا گوشهٔ دلم بمن نموذند تا وقتی بر زبان او میرفت که عالم همه در آرزو آیند که حق یك ساعت ایشانرا بوذ و من در آرزوی آنم که یك ساعت مرا با من باز دهذ و مرا با من باز گذارذ تا من خوذ جه جیزم و کجا ام و این آرزو هرگز بر نمی آید و سخن اوست که گفت با خذاوند تعالی بسیار نشینید و با خلق اندك و گفت

بذو و گفت که رجا بطاعت کشد و خوف از معصیت دور کند و مراقبت بطریق حق راه نماید و گفت خون زاهدانرا نگه داشتند و خون عارفان بریختند از پیغمبر صلّی الله علیه وسلّم مرویست که بعضی از گورستانها جنان است که در روز قیامت آنرا فریشتگان بر گیرند و در بهشت افشانند بی حساب رسول علیه السلام فرموذ بقیع از آنجمله است مگر بحکم این حدیث شیخ ابو عثمان مغربی رحمة الله علیه که ذکر ایشان پیش گذشته است در بقیع از برای خوذ گور کنه و طیّار ساخته تا جون اورا وقت بآخر رسید دریجا بماندنـد و مدّتی همجنان بوذ تا روزی ابو القاسم نصراباذی آنجا رسید و آن گور بدید برسید که این خاك از برای که کنده اند گفتند ابو عثمان مغربی برای خوذ کنه است اتّفاقًا در همان شب شیخ ابو القاسم در بقیع گوری فرو برده بوذ برای خوذ تا اورا آنجا دفن کنند و آنرا گوش میداشت شیخ ابو القاسم نصراباذی یك روز بدید گفت مگر کسی خوذرا هم اینجا گوری فرو برده بوذ شبی در خواب دید که جنازها در هوا می بردند و می آوردند برسید که جیست گفتند هرکه اهل این گورستان نیست که اورا اینجا آرند اورا ازینجا بر گیرند و بجای دیگر برند و هرکرا جای دیگر دفن کنند که اهل این گورستان بوذ اورا بذینجا باز آرند و این جنازها که می برند و می آرند آنست بس گفت ابو عثمان این گور که تو فرو برده که مرا اینجا دفن خواهند کرد خاك تو در نیشابور خواهذ بوذ ابو عثمانرا از آن سخن اندك غباری بنشست بس جنان افتاذ که اورا از خانه بدر کردند ببغذاذ آمذ بس سببی افتاذ که از بغذاذ بری آمذ و باز سببی افتاذ که از ری بنیشابور آمذ و در نیشابور وفات کرد و بر سری حیره در خاك کردند و امّا آن خواب که از شیخ ابو القاسم نقل میکنند ممکن است که آن کسی دیگر است که دیده است نه نصراباذی و روایت مختلف است نقلست که استاذ اسحق زاهد مردی بوذ که سخن مرگ بسیار گفتی و او زاهد خراسان بوذ و شیخ ابو القاسم نصراباذی با

بخدای تعالی رسیدنـد گفتند حرمت تو جیست گفت آنکه من از منبر فرو آیم و این سخن نگویم که خودرا سزای این سخن نمی بینم گفتند نقوی جیست گفت آنکه بنده برهیزد از ما سوی الله سؤال کردند از معنی لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَأَزِیدَنَّکُمْ گفت هرکه شکر نعمت حق تعالی کند نعمتش زیادت شود و هرکه شکر مُنْعِم کند محبّتش و معرفتش افزون گردانند و سؤال کردند که ترا از محبّت جیزی هست گفت راست میگوئیـد ولکن در آن میسوزم و گفت محبّت بیرون نیامذنست از درویشی بر هر حالی که باشی و گفت محبّتی بوذ که موجب او از خون رهانیذن بوذ و محبّتی بوذ که موجب او خون ریختن بوذ و گفت اهل محبّت قایم اند با حق تعالی بر قدمی که اگر گاهی بیش نهند غرق شوند و اگر قدمی باز پس نهند محجوب گردند و گفت قرب بر حقیقت الله است زیراکه جمله کفایت ازوست و گفت راحت بنده ظرفیست بُر از عتاب و گفت هـر جیزی‌را قوتیست و قوّت روح سماع است و گفت هرجه دل یابذ برکات آن ظاهر شوذ بر بدن و هرجه روح یابذ برکات آن بدیذ آیذ بر دل و گفت زندان تو تنست جون از وی بیرون آمذی در راحت افتاذی هرکجا خواهی می رو و گفت بسیار گرد جهان بگشتم و این حدیث در هیچ دفتری ندیذم الاّ در ذلّ نفس و گفت اوّل تذکّر با تمیز بوذ و آخرش با سقوط تمیز و گفت همه خلق‌را مقام شوقست و هیچ کس‌را مقـام اشتیاق نیست و گفت هرکه در حال ایشان بوذ بحالتی رسذ که نه اثر مانذ و نه قرار و گفت هرکه خواهد که بمحلّ رضا رسد بگو آنچه رضای خدای عزّ وجلّ در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند و گفت اشارت از رعونات طبع است که بسرّ قادر نبود بر آنکه آنرا پنهان دارد باشارت ظاهر شود و گفت مروّت شاخیست از فتوّت و آن بر گشتن است از دو عالم و هرجه درو است و گفت تصوّف نوریست از حق دلالت کننده بر حق و خاطریست ازو که اشارت کند

و گفت موافقت امر نیکو است و موافقت حق نیکوتر و هرکرا موافقت حق یك لحظه یا یك خطره دست دهد بهیچ حال بعد از آن مخالفت بر وی نتوانـد رفت و گفت بصفت آدم علیه السلام خبر دادنـد گفتند وَعَصَى آدَمُ و جون بفضل خویش خبر دادند گفتند ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ و گفت اصحاب الکهف‌را خداوند تعالی در کلام خود بجوانمردی ذکر فرمود که ایشان ایمان آوردند بخدای عزّ وجلّ بیواسطه و گفت حق تعالی غیور است و از غیرت اوست که باو راه نیست مگر بذو و گفت اشیا که دلالت میکنند ازو میکنند که برو هیچ دلیل نیست جز او و گفت بمتابعت سنّت معرفت توان یافت و بادای فرایض قربت حق تعالی و بمواظبت بر نوافل محبّت و گفت هرکرا ادب نفس نباشد او بادب دل نتواند رسید و هرکرا ادب دل نبود جگونه بادب روح تواند رسید و هرکرا ادب روح نبود جگونه بمحلّ قرب حق تعالی تواند رسیدن بلکـه اورا جگونه ممکن بود که بساط حق جلّ وعلارا تواند سپردن مگر کسی که او ادب یافته بود بفنون آداب و امین بود در سرّا و علانیه اورا گفتند که بعضی مردمان با زنان می نشینند و میگویند ما معصومیم از دیدار ایشان گفت تا این تن بر جای بود امر و نهی بر وی بود و ازو برنخیزد و حلال و حرامرا حساب و دلیری نکند بر سنّتها الاّ آنکه از حرمت او اعراض کرده باشد و گفت کار ایستادنست بر کتاب و سنّت و دست بداشتن هوا و بـدعت و حرمت پیران نگـاه داشتن و خلق‌را معذور داشتن و بروزهـا مداومت کردن و رخصت ناجستن و تاویل ناکردن گفتند آنکـه پیرانرا بود ترا هست گفت ابو القاسم‌را نیست امّا درد بازماندگی از آن هست و حسرت نایافت و سوال کردند که کرامت تو جیست گفت آنکه مرا از نصراباذ به نیشابور شوریده کردند و بر شبلی انداختند تا هر سال دو سه هزار آدمی از سبب من و من در میان نـه

شیخ همان کسرا گفت اورا بر دوش خود بر گیر و بخانهٔ خود ببر جنان کرد و ازو می آرند که گفت تو در میان دو نسبتی یکی نسبتی بآدم علیه السلام و نسبتی بحق جون بآدم عم نسبت کردی در میان شهوتها و مواضع آفتها افتادی که نسبت طبیعت بی قیمت بوذ جون نسبت بحق کردی در مقامات کشف و برهان و عصمت و ولایت افتادی آن یك نسبت بافت بشریّت بوذ و این یك نسبت بحقّ عبودیّت نسبت آدم در قیامت منقطع شوذ و نسبت عبودیّت همیشه قایم تغیّر بذان رو نباشذ جون بندهٔ خوذرا محقّق نسبت کند محلّش این بوذ که ملایکه گویند أَتَجْعَلُ فِيهَا وَمَا لِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْأَرْبَابِ و جون بنده‌را بخوذی خوذ نسبت کند محلّش این بوذ که گویند يَا عِبَادِي لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ گفت بارهای گران حق تعالی بجز از بارگیران حق تعالی نتوانند کشیذن کما قال النبیّ صلّی الله علیه وسلّم إِنَّ لِلَّهِ تعالی أَفْرَاسًا يَرْكَبُهُنَّ جميعًا و گفت هرکه نسبت خویش با حق تعالی درست گردانید نیز هرگز اثر نکند در وی منازعت طبع و وسوسهٔ شیطان و گفت هرکه مکنت آن دارذ که حق تعالی‌را یاذ کند مضطرّ نیست که مضطرّ آن بوذ که اورا هیچ آلت نبوذ که بذان خذای تعالی یاذ کند و گفت هرکه دلالت کند درین طریق بعلم مریدانرا فاسد گردانید امّا هرکه دلالت کند ایشانرا بسرّ و حیات راه نمایذشان بزندگی و گفت گمراه نشذ درین راه هیچ کس مگر بسبب فساد ابتدا که ابتداء فاسد باشذ که بانتها سرایت کند و گفت جون ترا چیزی بدید آید از حق تعالی نگر زنهار تا بهشت دوزخ باز ننگری و جون ازین حال باز گردی تعظیم آنجه حق تعالی تعظیم کرده است بجای آوری و گفت هرکه در عطا راغب بوذ اورا هیچ مقداری نبوذ آنکه در مُعطی راغب بوذ عزیز است و گفت عبادت بطلب صفح و عفو از تقصیرات نزدیکتر است از آنکه برای طلب عوض و جزای آن بوذ

ماه نوشته دیدم فَسَیَکْفِیکَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ از آن قوی‌دل گشتم نقلست که گفت وقتی در خلوت بودم بسرّم ندا کردند که ترا این دلیری که داده است که لافهای شگرف می زنی از حضرت ما و دعوی می کنی در کوی ما جندان بلا بر تو گماریم که رسوای جهان شوی جواب دادم که خداوندا اگر بکرم درین دعوی با ما مسامحت نخواهی کرد ما باری ازین لاف‌زنی و دعوی کردن بای باز نخواهم کشید از حضرت ندا آمد که این سخن از تو شنیدم و بسندیدم و گفت که یکبار بزیارت موسی صلوات الله علیه شدم از یك یك ذرّهٔ خاك او می شنودم که أَرِنِی أَرِنِی و گفت یك روز در مکّه بودم و می رفتم مردیرا دیدم بر زمین افتاده و می طپید خواستم که الْحَمْدی بر خوانم و بر وی دمم تا باشد که از آن زحمت نجات یابد ناگاه از شکم او آوازی صریح بگوش من بر آمد بگذار این سگ‌را که او دشمن ابو بکر است رضی الله عنه نقلست که روزی در مجلس می گفت جوانی بمجلس او در آمد و بنشست زمانی بود از کمان شیخ تیری بجست و آن جوان نشانه شد چون جوان زخمی کاری بخورد و آواز داد که تمام شد از آنجا بر خاست و بجانب خانه روان شد چون نزدیك والدهٔ خود شد رنگ رویش زرد شد مادرش چون آن بدید برسید که مگر ترا رنجی رسیده است گفت خاموش که کار از آن گذشته است که تو نبنداری باش تا درین خانه شوم ساعتی حمّالی دو سه بیاور تا مرا بگیرند و بگورستان برند و بیراهنرا بغسّالی بده و قبایم بگورکن و زخمهٔ ربایم بخشم فرو بر و بگوی جنانکه زیستی همچنان بمردی این بگفت و بخانه در آمد و جان بداد نقلست که شیخرا گفتند علی قوّال شب شراب میخورد و بامداد بمجلس تو می آید شیخ دانست که جنانست که ایشان میگویند امّا گوش بسخن ایشان نکرد تا یك روز شیخ بجایی میرفت اتّفاق در راه علی قوّال‌را دید که از غایت مستی افتاده بود شیخ از دور چون آن بدید خودرا نادیده آورد تا یکی از آن قوم بشیخ گفت اینك علی قوّال

رعنا عروس سرافراز که در میان نشستهٔ و خوذرا جون عروسی جلوه میدهی و جندین هزار خلق در زیر خار مغیلان به تشنگی و گرسنگی در اشتیاق جمال تو جان داده این جلوه جیست که اگر ترا یکبار بَیْنی گفت مرا هفتاذ بار عَبْدِی گفت نقلست که شیخ جهل بار حج بجا آورده بر توکّل مگر روزی در مکّه سگی دید گرسنه و تشنه و ضعیف گشته و شیخ جیزی نداشت که بوی دهذ گفت که میخرذ جهل حج بیکتا نان یکی بیامذ و آن جهل حج‌را بخریذ به یکتا نان و گواه بر گرفت و شیخ آن نان بسگ داذ صاحب واقعه کار دیذه آن بدیذ از گوشهٔ بر آمذ و شیخ‌را مشتی بزذ و گفت ای احمق بنداشتی که کار کردی که جهل حج بیکتا نان بداذی و بذرم بهشت‌را بدو گندم بفروخت که درین یك نان از آن هزار دانه بیش است شیخ جون این بشنید از خجلت گوشهٔ گرفت و سر در کشید نقلست که یکبار بر جبل الرحمة تب گرفت گرمای سخت بوذ جنانکه گرمای حجاز بوذ دوستی از دوستان که در عجم اورا خدمت کرده بوذ ببالین شیخ آمذ اورا دید در آن گرما گرفتار آمذه و تبی سخت گرفته گفت شیخا هیچ حاجت داری گفت شربت آب سردم می باید مرد این سخن بشنوذ حیران بماند دانست که در گرمای حجاز این یافت نخواهذ شذ از آنجا باز گشت و در اندیشه بوذ انابی در دست داشت جون بر راه برفت میغی بر آمذ در حال ژاله باریذن گرفت مرد دانست که این کرامت شیخ است آن ژاله در بیش مرد جمع می شذ و مرد در اناء می کرد تا پُر شذ بنزدیك شیخ آمذ گفت از کجا آوردی در جنین گرمابی مرد واقعه بر گفت شیخ از آن سخن در نفس خویش تفاوتی یافت که این کرامت است گفت ای نفس جنان که هستی هستی آب سردت می باید با آتش گرم نسازی بس مردرا گفت مقصود تو حاصل شذ بر گرد و آب‌را ببر که من از آن آب نخواهم خورد مرد آن آب‌را ببرد نقلست که گفت وقتی در بادیه شذم ضعیف گشتم و از خوذ ناامید شذم روز بوذ ناگاه جشمم بر ماه افتاذ بر

در آن مصنّف بوذ و در طریقت نظری عظیم داشت سوزی و شوقی بغایت و استاذ جمیع اهل خراسان بوذ بعد از شبلی و او خوذ مرید شبلی بوذ و روذباری و مرتعش‌را یافته بوذ و بسی مشایخ کبار‌را دیذه بوذ و هیچ کس از متأخّران آن وقت در تحقیق عبادت آن مرتبه نبوذ که اورا بوذ و در ورع و مجاهذه و تقوی و مشاهذه بی همتا بوذ و در مکّه مجاور بوذ اورا از مکّه بیرون کردند از سبب آنکه جندان شوق و محبّت و حیرت برو غالب شذه بوذ که یکروز زنّاری در میان بسته بوذ و در آتشگاه گبران طواف میکرد گفتند آخر این چه حالتست گفت در کار خویش کالیوه گشته ام که بسیاری بکعبه بجستم نیافتم اکنون بَدَیْرش می جویم باشذ که بوئی یابم که جان فرو مانذه ام که نمیدانم چکم نقلست که یکروز بنزدیك جهوذی شذ و گفت ای خواجه نیم دانگ سیم بذه تا ازین دکان فقّاعی بخورم القصّه جهل بار می آمذ و نیم درم میجست و جهوذ بدرشتی و زشتی اورا میراند و یك ذرّه تغیّر در بشرهٔ او ظاهر نمیشذ و هر بار که می آمذ شکفته‌تر و خوش وقت‌تر می بوذ و آن جهوذرا از آن همه صبر بر خشونت و درشتی و زشتی او عجب آمذ گفت ای درویش تو چه کسی که از برای نیم درم این همه بر جفا و خشونت تحمّل کردی که ذرّهٔ از جا نشذی نصرابادی گفت درویشان‌را چه جای از جای شذنست که گاه باشذ که چیزها بر ایشان بر آیذ که آن بار ایشان‌را کوه نتواند کشیذن جون جهوذ آن بدید در حال مسلمان شذ نقلست که یك روز در طواف خلقی‌را دید که بکارهای دنیوی مشغول بوذند و با یکدیگر سخن می گفتند برفت بارهٔ آتش و هیزم بیاورد از وی سؤال کردند که چه خواهی کردن گفت میخواهم که کعبه‌را بسوزم تا خلق از کعبه فارغ آیند و بخذای بردازند نقلست که یك روز در حرم باذ میجست و شیخ در برابر کعبه نشسته بوذ که جمله استار کعبه از آن باذ در رقص آمذه بوذ شیخ‌را از آن حال وجد بیذا شذ از جای بر جست و گفت ای

رجا نشیند کاهل شود ولیکن گاه بر آن و گاه بر این و گاه میان این و آن و گفت عبودیّت اتّباع امر است بر مشاهدهٔ امر و گفت شکر شناختن عجز خود است از کمال شکر نعمت و گفت تصوّف قطع علایق است و رفض خلایق و اتّصال بحقایق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگست در حال راحت و گفت غیرت از صفات مریدان باشد و اهل حقایق‌را نبود و گفت عارف از انوار علم روشن گردد تا بدان عجایب غیب بیند و گفت مرد ربّانی طعام بجهل روز خورد و مرد صمدانی طعام بهشتاذ خورد و گفت مثل مجاهدهٔ مرد در باك کردن دل جنان است که کسی‌را فرمایند که این درخت بر کَن هرچند اندیشه کند که بر کند نتواند گوید که صبر کنم تا قوّت یابم آنگاه هرچند دیرتر رها کند درخت قوی‌تر گردد و او ضعیف‌تر می شود و بکندن دشوارتر و گفت هرکرا ایمان بود با اولیا از اولیاست و گفت اولیا مشهور بود امّا منتون نبود نقلست که جون شیخ ابو عثمان بیمار شد طبیب آوردند گفت مَثَل اطبّاء من مثل براذران یوسف است که برورش دهندهٔ قدرت بود و براذران تدبیر در کار او میکردند یعنی تدبیر خلق نیز از تقدیر قدرت است نقلست که بوقت وفات سماع خواست وصیّت کرد که بر جنازهٔ من امام ابو بکر فورك بر من نماز کند این بگفت و وفات کرد علیه الرحمة

ذکر ابو القاسم نصراباذی رَحِمَهُ الله

آن دانای عشق و معرفت آن دریای شوق و مکرمت آن بختهٔ سوخته آن افسردهٔ افروخته آن بندهٔ عالم آزادی قطب وقت ابو القاسم نصراباذی علیه الرحمة سخت بزرگوار بود در علوّ حال و مرتبهٔ بلند داشت و سخت شریف بود بنزدیك جملهٔ اصحاب و یگانهٔ جهان بود و در عهد خود مُشار إلَیْه بود در انواع علوم خاصّه در روایات عالی و علم احادیث که

دست بطعام توانگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین عذر نیست مگر کسی‌را که مضطرّ بود و گفت هرکه باحوال خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد گفتند که فلانی سفر میکند گفت سفر او جنان می باید که از هوا و شهوت و مراد خویش کند که سفر غربت است و غربت مذلّت و مؤمن‌را روا نیست که خودرا ذلیل گرداند برسیدند از خلق گفت قالبها است که احکام قدرت بر ایشان میرود و دلهای خلایق‌را دو روی آفریده شده است یکی جانب عالم ملکوت و دیگری جانب عالم شهادة و آن معارفی که خطوط از اوج قلوبست بر آن روی است که مقابل ملکوتست و آنگاه عکس آن معارف مقدّسه از آن روی بذین روی دیگر زند و آن روی بذین دیگر باز زند تا اورا از هژده هزار عالم خبر دهد و عکس آن حقایق‌را که ضیاء نورست جون فروغ بذین روی زند که عالم شهادتست آنرا نام معرفت شود سؤال کردند از منقطعان راه که بجه چیز منقطع شدند گفت ازآنکه در نوافل و سنن و فرایض خلل آوردند سؤال کردند از صحبت گفت نیکوئی صحبت آن باشد که فراخ داری بر برادر مسلمان آنجه بر خود میداری و در آنجه اورا بود طمع نکنی و قبول کنی جفای او و انصاف او بدهی و از وی انصاف طلب نکنی و مطیع او باشی و اورا تابع خود ندانی و هرجه از وی بر تو رسد تو آنرا از وی بزرگ و بسیار شماری و هرجه از تو بذو رسد احقر و باندك دانی و گفت فاضلترین جیزی که مردمان آنرا ملازمت کنند درین طریق محاسبت خویش است و مراقبت و نگاه داشتن کارها بعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت اوامر و گفت هیچ کس جیزی ندانند تا که ضدّ آن ندانند و از برای این است که درست نگردد مخلص‌را اخلاص مگر بعد از آنکه ریارا دانسته باشد و مفارقت از ریا دانسته بود و گفت هرکه بر مرکب خوف نشیند بیکبار نومید شود و هرکه بر مرکب

جویها میرود بهر جایی بحکم خداوند و در وی حکم نبود جز خدای تعالی و همه کون‌را بیند بذآنکه اورا بود چنانکه هیچ چیز در کون از آسمان و زمین و ملکوت بر وی پوشیده نماند تا موری که در همه کون بجنبد بداند و ببیند و حقیقت توحید آنجا تمام شود و از ذکر جدان حلاوت بود که خواهد که نیست شود و مرگ بآرزو جوید که طاقت چشیدن آن حلاوت ندارد نقلست که استاذ ابو القاسم قُشَیْری گفت ابو عثمان چنین بود که طاقت لذّة ذکر نداشت خویشتن‌را از خلوت برون انداخت و بگریخت یکبار گفت کلمهٔ لا اله الاّ الله باید که ذاکر با علم خود بیامیزد هرچه در دلش آید از نیك و بد او بقوّة و سلطنت این کلمه آن همه‌را دور کند و بذین صمصام غیرت سر آن خیال بر گیرد ورای این همه است حق تعالی وتقدّس و گفت هر آنکس که انس وی بمعرفة و ذکر خدای تعالی بود مرگ آن انس ویرا ویران نکند بلکه جدان انس و راحت زیادة شود از آنکه اسباب شوریده از میان بر خیزد و محبّت صرف بماند گفت بجناب اعظم رفیع دلیل دو چیز است نبوّت و حدیث بس نبوّت مرتفع شد ختم انبیا بگذشت اکنون حدیث مانده است و راهش مجاهده و ذکر است بس این عمر اندك بهارا در عوض چنین وصال عزیز دانند سخت مختصرست و سخت ارزان بس ای بیچاره چه آورده است ترا بذآنکه این اندك‌بهارا اندر بهای فراق دایم کردی آخر از چه افتادست این جوانمردی بذین جایگاهی و گفت هرکه خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد کردن همه چیزها خالی بود مگر از یاد کردن خدای تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر از رضای خدای تعالی و از مطالبت نفس خالی بود بجمله اسباب که اگر بذین صفت نباشد خلوت اورا هلاك و بلا بود و گفت عاصی به از مدّعی زیراکه عاصی توبه کند و مدّعی در حال دعوی خویش گرفتار آمده بود و گفت هرکه صحبت درویش از دست بدارد و صحبت توانگران اختیار کند اورا بمرگ و کوری مبتلا کنند و گفت هرکه

بسندیده نیست آنکه فرا ستانم که نیز آرزو خواهم و سوال کنم نقلست که ابو عمرو زجّاجی گفت عمری در خدمت شیخ ابو عثمان بودم و جنان بودم در خدمت که یك لحظه بی او نتوانستم بودن شبی در خواب دیدم که کسی مرا گفت ای فلان جند بابو عثمان از ما باز مانی و جند بابو عثمان مشغول گردی و بشت بحضرت ما آوردی و یك روز بیامدم و با مریدان شیخ بگفتم که دوش خواب عجب دیده ام اصحاب گفتند هر یکی که نیز امشب خوابی دیده ایم امّا نخست تو بگوی تا چه دیدهٔ ابو عمرو خواب خود بگفت همه سوگند خوردند که ما نیز بعَیْنه همین خواب دیده ایم و همین آواز از غیب شنیده ایم بس همه در اندیشه بودند که جون شیخ از خانه بیرون آید این سخن باو جگونه گوییم ناگاه در خانه باز شد شیخ از خانه بتعجیل بیرون آمد از غایت عجلت که داشت بای برهنه بود و فرصت نعلین در بای کردن نداشت بس روی باصحاب کرد و گفت جون شنیدید آنجه گفتند اکنون روی از ابو عثمان بگردانید و حق‌را باشید و مرا بیش تفرقه مدهید نقلست که امام ابو بکر فورك نقل کرد که از شیخ ابو عثمان شنیدم که گفت اعتقاد من جهت بود در حق تعالی تا آن وقت که در بغداذ آمدم و اعتقاد درست کردم که او منزّه است از جهت بس مکتوبی نوشتم بمشایخ مکّه که من در بغداذ بتازگی مسلمان شدم نقلست که یك روز ابو عثمان خادم خودرا گفت اگر کسی ترا گوید معبود تو بر جه حالتست جه گویی گفت گویم در آن حالت که در ازل بود گفت اگر گوید در ازل کجا بود جگویی گفت گویم بذآن جای که اکنون هست نقلست که عبد الرحمن سُلَمی گفت بنزدیك شیخ ابو عثمان بودم کسی از جاه آب میکشید آواز از جرخ می آمد میگفت یا عبد الرحمن میدانی که این جرخ جه میگوید گفتم جه میگوید گفت الله الله گفت هرکه دعوی سماع کند و اورا از آواز مرغان و آواز ددها و از باد اورا سماع نبود در دعوی سماع دروغ‌زنست و سخن اوست که بنده در مقام ذکر جون دریا شود ازو

بفرع نرسید ندا آمد که یا با عثمان کرد فرع میکرد و در حال مستی میباش که اصل بریذن نه کار تست و صحو حقیقی دروست اکنون باز آمذم جملهٔ مشایخ گفتند یا با عثمان حرامست از بس تو بر معبّران که عبارت صحو و سکر کنند که تو انصاف جمله بذادی نقلست که گفت مرا در ابتداء مجاهده حال جنان بوذی که وقت بوذی که مرا از آسمان بدنیا انداختندی من دوستر داشتمی ازآن که طعام بایستی خورد یا از بهر نماز فریضه طهارت بایستی کرد زیراکه ذکر من غایب شذی و آن غیبت ذکر بر من دشوارتر از همه رنجها و سخت‌تر بوذی و در حالت ذکر بر من چیزها میرفت که نزدیك دیگران کرامت بوذ ولکن آن بر من سخت‌تر از کبیره آمذی و خواستمی که هرگز خواب نیایذ تا از ذکر باز نمانم نقلست که گفت یکبار با ابو الفارس بوذم و آنشب عید بوذ وی نخفت مرا بخاطر آمذ که اگر روغن گاو بوذی از برای این دوستان خذای عزّ وجلّ طعامی بساختمی ابو الفارس‌را دیذم که در خواب میگفت که بیذار این روغن گاو از دست و همچنین بر طریق تاکید سه بار میگفت بیذار کردم اورا گفتم این چه بوذ که تو میگفتی گفت در خواب جنان دیذم که ما بجایی بوذیم بلند و جانستی که گویا خواستیم خذایرا عزّ وجلّ دیذن و دلها بُر از هیبت گشته تو در میان ما بوذی امّا در دست تو روغن گاو بوذی ترا گفتمی که بیذار این روغن گاورا از دست یعنی حجاب تُست نقلست که گفت از غایت حلاوت ذکر نخواستمی که شب بخواب روم حیلتی ساختمی بر سنگ لغزان بمقدار یکقدم در زیر آن وادی و اگر فرو افتاذمی باره باره شذمی بس بر جنین سنگی نشستمی تا خوابم نبرذ از بیم فرو افتاذن وقت بوذی که مرا خواب بردی خوذرا خفته یافتمی ستان بر جنین سنگی خرد و معلّق در هوا که به بیذاری بر آن دشوارتر توان خفت نقلست که یك روز کسی گفت نزدیك ابو عثمان شذم و با خویش گفتم که مگر ابو عثمان چیزی آرزو خواهذ گفت

علیه السلام که باز گرفته بودم در دهان من نهید تا بعد از وفات او جان کردند و خاك او بمَرْوست و خلق بحاجات خواستن آنجا می روند و مهمّات ایشان از آنجا حاصل شود و مجرّبست رحمة الله علیه،

ذکر شیخ بو عثمان مغربی رحمة الله علیه

آن ادب خوردهٔ ریاضت آن برورده عنایت آن بیننده انوار طرایق آن داننده اسرار حقایق آن بحقیقت وارث نبی شیخ وقت عثمان مغربی رحمة الله علیه از اکابر ارباب طریقت بوذ و از جملهٔ اصحاب ریاضت و در مقام ذکر و فکر آیتی بوذ و در انواع علم خطره داشت و در تصوّف صاحب تصنیف بوذ و بسی مشایخ کبار را دیده بوذ و با مهرجوری و بو الحسن الصایغ صحبت داشته و امام بوذ در حرم مدّتی و در علوّ حال کس مثل او نشان نداذ و در صحّت حکم فراست و قوّت هیبت و سیاست بی نظیر بوذ و صذ و سی سال عمر یافت گفت نگاه کردم در جنین عمری در من هیچ چیز نمانده بوذ که همچنان بر جاء بوذ که وقت جوانی مگر امل نقلست که در اوّل بیست سال عزلت گرفت در بیابانها چنانك درین مدّت حسّ آدمی نشنید تا از مشقّت و ریاضت بنیت او بگذاخت و چشمهاش بمقدار سوراخ جوال دوزی باز آمذ و از صورت آدمی بگشت و از بعد بیست سال فرمان یافت از حق که با خلق صحبت کن با خوذ گفت ابتدای صحبت با اهل خذ و مجاوران خانهٔ وی بوذ مبارکتر بوذ قصد مکّه کرد مشایخ را از آمذن او بدل آگاهی بوذ باستقبال او بیرون شذند اورا یافتند بصورت مبدل شده و بحالی گشته که جز رمق خلقی چیزی نمانده گفتند یا ابا عثمان بیست سال بذین صفت زیستی که آدم و آدمیان در بیش کار تو عاجز شذند مارا بگوی تا خوذ جرا رفتی و چه دیذی و چه یافتی و جرا باز آمذی گفت بسکر رفتم و آفت سکر دیذم و نومیذی یافتم بعجز باز آمذم رفته بودم تا اصل برم آخر دست من جز

روزی بر آنك خواهذ بی علّتی و گفت تاریکی طبع مانع نور مشاهده است و گفت ایمان بنده هرگز راست بنه ایستذ تا صبر نکذ بر ذلّ همجنانك صبر کذ بر عزّ و گفت هرکه نگاه دارذ دل خویش‌را با خذاء تعالی بصدق خذاء تعالی حکمت‌را روان گردانذ بر زفان او و گفت خطره انبیاراست و وسوسه اولیارا و فکر عوام‌را و عزم فُسّاق‌را و گفت جون حق تعالی بنیکویی نظر کند بر بندهٔ غایبش گردانذ در حال از هر مکروهی که هست و جون نظر بخشم کند درو حالتی بدید آیذ از وحشت که هرکه بوذ ازو بگریزذ و گفت سخن نگفت از حق مگر کسی که محجوب بوذ ازو و ازو برسیذند که معرفت جیست گفت بیرون آمذن از معارف و گفت توحید آنست که بر دلت جز ذوق حق نگذرذ یعنی جذان توحیدرا غلبه بوذ که هرجه بخاطر می آیذ بتوحید فرو می شوذ و برنگ توحید بر می آیذ جنانك در ابتدا همه از توحید بر خاست و برنگ عدد شذ اینجا همه بتوحید باز فرو شوذ و برنگ احد می گردذ که کُنْتُ لَهُ سَمْعًا وَبَصَرًا الحدیث و گفت عاقلرا در مشاهده لذّت نباشذ زیراکه مشاهدهٔ حق فناست که اندر وی لذّت نیست و ازو برسیذند که تو از حق تعالی جه خواهی گفت هرجه دهذ که گذارا هرج دهی جاءگیر آیذ و ازو برسیذند که مرید بجه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و از مناهی باز ایستاذن و صحبت با صالحان کردن و گفت عطا بر دو گونه است کرامت و استدراج هرجه بر تو بدارذ کرامت بوذ و هرجه از تو زائل شوذ استدراج و گفت اگر نماز روا بوذی بی قران بذین روا بوذی

أَتَمَنَّى عَلَى ٱلزَّمانِ مَحالاً ، أَن يُرَى فى ٱلْحَيٰوةِ طَلْعَةُ حُرِّ

معنی آنست که از زمانه مجالی همی خواستم که در همه عمر خویش آزادمردی بینم جون وفاتش نزدیك رسید وصیّت کرد که آن دوتاره موی بیغامبررا

و مطلوب وی روان گردان و بر وی رحمت کن قدّس الله روحه العزیز

ذکر ابو العبّاس سیّاری رحمة الله علیه

آن قبلهٔ امامت آن کعبهٔ کرامت آن مجتهد طریقت آن منفرد حقیقت آن آفتاب متواری شیخ عالم ابو العبّاس سیّاری رحمة الله علیه از ایمّهٔ وقت بود و عالم بعلوم شرایع و عارف بحقایق و معارف و بسی شیخزا دیده بود و ادب یافته و اظرف قوم بود و اوّل کسی که در مرو سخن از حقایق گفت او بود و فقیه و محدّث و مرید ابو بکر واسطی بود و ابتداء حال او جنان بود که از خاندان علم و ریاست بود و در مرو هیچ کسرا در جاه و قبول بر اهل بیت او تقدّم نبود و از بـذر میراث بسیار یافته جمله‌را در راه خذا صرف کرد و دوتاء موی بیغامبر علیه السلام داشت آنرا باز گرفت حق تعالی ببرکات آن اورا توبه داد و با ابو بکر واسطی افتاذ و بدرجهٔ رسید که امام صنفی شذ از متصوفه که ایشانرا سیّاریان گویند و ریاضت او تا حدّی بوذ که کسی اورا مغبزی می کرد شیخ گفت بائی‌را می مالی که هرگز بمعصیت گامی فرا نرفته است نقلست که روزی بدکّان بقّال شذ تا جوز خرذ سیم بداذ صاحب دکّان شاگردرا گفت جوز بهترین گزین شیخ گفت هرکرا فروشی همین وصیّت کنی یا نه گفت نه لیکن از بهر علم تو می گویم گفت من فضل علم خویش بتفاوت میان دو جوز بندهم و ترك جوز گرفت نقلست که وقتی اورا بجبر منسوب کردند از آن جهت رنج بسیار کشید تا عاقبت حق تعالی آن برو سهل گردانید و سخن اوست که گفت جگونه راه توان برد بترك گناه و آن بر لوح محفوظ بر نبشته است و جگونه خلاص توان یافت از چیزی که بقضا بر تو نبشته بوذ و گفت بعضی از حکمارا گفتند که معـاش تو از کجاست گفت از نزدیك آنك تنگ گرداند معاش بر آنك خواهذ بی علّتی و فراخ گرداند

پیوسته نگاهدار این امّت است تا ما دام که سه کار نکرده باشند یکی نیکان بزیارت بدان نشده باشند و بهتران مر بدترانرا بزرگ نداشته باشند و از اقاربان اهل طریقت و اهل متابعت سنّت با امیران و ظالمان میل نکرده باشند و اگر این افعالها کنند حق تعالی خواری و درویشی و رسوائی بدیشان گارد و جبّاری بدیشان مسلّط کند تا پیوسته ایشان را میرنجاند و زینهار تا بزنان نامحرم و امردان نظر نکنی که آن تیریست از تیرهای شیطان و قطعًا با اهل بدعت صحبت مکن و پیوسته امر معروف فرو مگذار و نصیحت اصحاب میکن و جهد کن که بامداد و شبانگاه بقران خواندن مشغول باشی که رحمت بر خوانندهٔ قران و مستمع می بارد و جهد کن که بر نماز شب مواظبت نمائی که فضیلت و اثری عظیم دارد بر تو باد که پیوسته از مردمان عزلت گیری و در عزلت جهد کن تا شیطان ترا در بیدادیها و رسوائیها نیفگند و اگر نتوانی میان در بند چون مردان و بخدمت خلق خدای مشغول باش نقلست که چون وفات شیخ نزدیك رسید اصحاب جمع شدند در خدمت شیخ و شیخ فرمود که بزودی از دنیا رحلت خواهم کرد اکنون چهار چیز وصیّت میکنم آنرا قبول کنید و بجای آورید که اوّل هر آنکس که بخلافت بجای من بنشیند اورا با وقار و تمکین دارید و فرمان او برید و در بامداد مداومت درس قران کنید و اگر غریبی و مسافری برسد جهد کنید تا ویرا باعزاز و تمکین فرود آرید و رها مکنید که بگوشهٔ دیگر نشیند و دل با یکدیگر راست کنید نقلست که جریدهٔ داشت که نام توبه‌کاران و مریدان و دوستان بر آن نوشته بود وصیت کرد تا با شیخ در قبر نهادند نقلست که بعد از وفات شیخرا در خواب دیدند گفتند حق تعالی با تو چه کرد گفت اوّل کرامتی که با من کرد آن بود که آن کسانیکه نامهای ایشان در آن تذکره نوشته بود جمله‌را بمن بخشید و شیخ گفتی خداوندا هر آن کس که بحاجتی نزدیك من آید و زیارت من در یابد مقصود

عزّتی طلبد از دنیا نرود تا هم بدآن طلب عزّت خوار شود و شیخ ابن شعر بسیار خواندی

مُصاحَبَةُ ٱلْغَريبِ مَعَ ٱلْغَريبِ . كَمَثْنَى بَنَّى ٱلْبِنَآءَ عَلَى ٱلثُّلوجِ
فَذابَ ٱلثَّلْجُ وٱنْهَدَمَ ٱلْبِنَآءُ . وَقَدْ عَزَمَ ٱلْغَريبُ عَلَى ٱلْخُروجِ

کازرونی دلی دو مهر نورزت دو دل فدلی نبوت خوش بود مهر آن فرما گشت گوشت و پوست فبروت و گفت باید که اندر میان شب چون روی بحضرت کنی بگوئی ای تو کت لوش چون من هست وی من کم کس چون تو نیست و گفتی بهت بود ار توئی من الست مکرم فبواد یکی ردین و گفت باید که پیوسته به تحصیل علوم شرعی مشغول باشی که اهل طریقت و حقیقت‌را در همه حالْ از علوم گزیر نیست بعد از آن چون علم آموختی از ریا و سمعت پرهیز کن و هرچه دانی پنهان مکن و پیوسته در طلب رضاء حق تعالی باش و جهد کن تا آن علم بعمل آوری و اگر نه چون کالبدی بی روح زینهار و صد زینهار تا بعلم هیچ چیز از حطام دنیا طلب نکنی و بپرهیز از آنکه عمل و علم ترا پیشه بود که بدآن جذب کنی و مصطفی صلّی الله علیه وسلّم فرمود که هرکه بعمل آخرت طلب دنیا کند آبرویش برود و نامش بنیکی نبرند و نام وی در میان اهل دوزخ ثبت کنند و هرکه بکار دنیا طلب آخرت کند اورا در آخرت هیچ نصیب کم نبود و بعد از علم خواندن هیچ چیز فاضلتر از طلب حلال کردن نیست در طعام و لباس که عمل حرام‌خوار قبول نکنند و دعای وی اجابت نکنند و باید که پیوسته در لباس مسکنت باشی و ترك زینت و تجمّل کنی و بدان که عزّ تو در طلب طاعت و بندگی حق تعالی است و باید که پیوسته قناعت پیش گیری و مصطفی صلّی الله علیه وسلّم فرمود که بدترین امّت من آن گروهند که تنهای ایشان در نعمت رُسته باشد و در بند پرورش اعضا باشند و جهد کن که پیوسته صحبت با صالحان و درویشان داری که مصطفی صلّی الله علیه وسلّم فرمود که حق تعالی

ازآنکه شیطان پلیدست و خون پلید پلید در پلید گذرد امّا ذکر حق تعالی پاکست و روح پاك پاك در پاك گذرد و گفت کرامت هر کسی آنست که حق تعالی بر دست او براند از خیرات و هر آنکس که بر دست وی چیزی رود از خیرات که بر دست دیگری نرود آن کرامت ویست و پرسیدند که دوست نجاست و پلیدی از دوست بـاز میدارد چونست که حق تعالی بندهٔ مومن‌را بگناه آلوده میکند چه سرّست درین گفت این از جملهٔ حکمت حق تعالی است که بنده گناه کند و توبـه کند تا لطف و رحمت حق تعالی آشکارا شود و قدر طاعت بشناسد و چون تشنه و گرسنه شود قدر طعام و شراب بداند و چون رنجور شود قدر صحّت و عافیت بداند و گفت عبارت حظّ نفس است و اشارت حظّ روح عبارت از آن بدنست و اشارت از آن روح و پرسیدند که چون رزق مقسومست سوال و طلب از حق تعالی چراست گفت تا عزّ و شرف مؤمن ظاهر شود کما قال لو اعطیتك من غیر مسئلةٍ لم یظهر کمال شرفك فأمرتك بالدعاء لتدعونی فأُجیبك و گفت لباس تقوی مرقّع است ازآنکه از دیدن صاحب مرقّع امنی و ذوقی حاصل میشود نقلست که روزی شیخ میگذشت و مردم زیارت میکردند طفلکان نیز زیارت میکردند گفتند یا شیخ کودکان بی عقل ترا چگونه میشناسند و زیارت می کنند گفت از آنکه در شب این طفلکان در خواهند من بدعای خیر و صلاح ایشان استاده ام و گفت نهایت مجاهده آنست که ببخشند هر جدّی که دارند بر آنکس که هیچ جدّی ندارد یعنی حق تعالی و غایت آن بذل روحست و گفت ایمان خاصّ است و اسلام عامّ است و پرسیدند اگر اصحاب سلاطین و متعلّقان ایشان چیزی بشیخ آورند و گویند از وجه حلالست قبول فرمائی گفت نـه از آنکه ایشان ترك صلاح خود کرده انـد چون در بند صلاح نیند چگونه صلاح دیگری نگاهدارند و گفت هرکه بغیر از حق تعالی و خدمت وی

من حيث لا يُحتسب اللهمّ اجعلْنا من المتحابّين فيك ومن المتباذلين فيك ومن المتزاورين فيك بحرمت نبيّك محمّد المصطفى صلوات الله وسلامه عليه وانظرْ الى حوائجه كما ينظر الارباب فى حوائج العبيد والى ما يعمله من الذنوب اللهمّ أغْنِنا بحلالك عن حرامك وبفضلك عمّن سواك وبطاعتك عن معصيتك يا من اذا دُعى اجاب واذا سُئل اعطى هبْ لنا من لدنك رحمةً وهيّئْ لنا من امرنا رشدًا اللهمّ أغْنِنا عن باب الاطبّاء وعن باب الامراء وعن باب الاغنيا اللهمّ لا تجعلْنا بثناء الناس مغرورين ولا عن خدمتك مهجورين ولا عن بابك مطرودين ولا بنعمتك مستدرجين ولا من الذين يأكلون الدنيا بالدين وارحمْنا يا ارحم الراحمين وصلّى الله على خير خلقه محمّدٍ وآله اجمعين الطيّبين الطاهرين وسلّم تسليمًا دائمًا ابدًا كثيرًا برحمتك يا ارحم الراحمين و گفت الهى ابراهيم خليل تو عليه السلام از حضرت تو در خواست كه رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ و دعاى وى اجابت كردى و اگر من ابراهيم خليل نيستم تو ربّ جليل هستى من نيز دعا ميكنم و از تو در ميخواهم اللهمّ ان تجعل هذا الوادى القفر والمكان الوعر اهلاً عامرًا بذكرك واوليائك من عبادك واصفيائك و اگر اين مكان مكان مكّه نيست بارى از وادى قفر خالى نيست از خيرانش خالى مگردان و اهل اين بقعه را ايمن گردان در دنيا و آخرت و از مكر شيطان نگاهدار اللهمّ اجعلْ دعائى مرفوعًا وندائى مسموعًا واجعلْ افئدةً من الناس تهوى اليهم وهمّهم واقفةً عليه حتّى يتّصل فيه الخيرات ويدوم اقامة الطاعات و گفت من چگونه از حق تعالى نترسم و حبيب و خليل و كليم صلوات الله عليهم اجمعين ترسنده بودند و روح عليه السلام ترسنده است و گفت اهل دنيا متاع دنيا دوست ميدارند و من ذكر خداى و قران خواندن دوست ميدارم و گفت در معنى اين حديث كه إنّ الشيطان يجرى مجرى الدم گفت

که شما ندانید که در آن چه آفتست و گفت سخی‌را سر کیسه گشاده باشد و دستهای وی گشاده و درهای بهشت گشاده بر وی و بخیل‌را سر کیسه بسته باشد و دست وی از عطا دادن بسته و درهای بهشت بسته بر وی و گفت خداوندا نعمتهاء تو بر ما بیشمارست از جملهٔ آن توفیق دادی تا بزبان ذکر تو میکنم و بدل شکر تو میگویم و تو خداوند قادر کریم و ما بندگان عاجز مسکین سپاس ترا و شکر ترا و نعمتها همه از فضل تو است و گفت هرکه دست دراز کند تا برادری مسلمان‌را بزند از من نیست و گفت پیش چهار کس دست تهی مروید پیش عیال و بیمار و صوفی و سلطان و گفت چون دست خود بینی که بمخالفت مشغولست و زبان بکذب و غیبت و دیگر جوارح بموافقت هوای نفس الهام و کشف غطا از کجا حاصل شود ترا و گفت حق تعالی عقوبت کند عامّ‌را و عتاب کند خاصّ‌را و تا ما دام که عتاب میکند هنوز محبّت باقی است نقلست که چون کسی بخدمت شیخ آمدی تا طریق سلوك سپرد شیخ اورا گفتی ای فرزند تصوّف کاری سختست گرسنگی باید کشید و برهنگی و خواری و با این همه روی تازه داری اگر سر این همه داری بطریقت در آی و اگر نه بکار خود مشغول باش و گفت پیری گفته است در اخلاص یك ساعت رستگاری جاویدست ولیکن عزیز است و گفت بترسید و با هیچکس بد مکنید که اگر کسی با کسی بدی کند حق تعالی کسی بگمارد تا با وی مکافات آن کند در بدی کما قال الله تعالی إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا و گفت حق تعالی‌را شرابست در غیب که در سحر اولیارا بدهد و چون از آن شراب بیاشامند از طعام و شراب مستغنی گردند و گفت دوست خدا هرگز دوست دنیا نبود و دوست دنیا هرگز دوست خدای نبود و شیخ این دعا گفتی اللهمّ اجعلْ هذه البقعة عامرةً بذكرك واوليائك واصفيائك الى الابد واجعلْ قوتنا وقوتهم يومًا بيومٍ من الحلال

خیزی و وضو سازی و چهار رکعت نماز کنی و اگر نفس مطاوعت نکند دو رکعت بکن و اگر نتوانی چون بیدار شوی بگوی لا اله الاّ الله محمّد رسول الله نقلست که روزی شیری بسته در پیش رباط میگذرانیدند شیخ چون بدید گفت ای شیر تا چه گناه کردهٔ که بدین بند و دام گرفتار شدی پس گفت ای قوم بر حال خود تکیه مکنید که شیطانرا دامهاء بسیارست که ما آنرا نمی شناسیم بسی شیران طریقت که در دام شیطان گرفتار شده اند اصحاب بگریستند و گفت خداوندا اگر در قیامت با من نیکوئی خواهی کرد مرا بر بالائی بدار و همه دوستان و یاران مرا بمن نمای تا خرّم شوند و بفضل و رحمت تو همه با یکدیگر در بهشت شویم و اگر حال بگونهٔ دیگرست مرا براهی فرست بدوزخ که کس مرا نه بیند تا دشمنان من شادمانی نکنند و گفت هر آنکس که هوای شهوت بر وی غالب است باید که زن کند تا در فتنه نیفتد که اگر دیوار و زن پیش من یکسان نبودی زن کردمی و گفت من همچو غرقه ام در دریا که گاه گاه امید خلاص میدارم و گاه از خوف هلاك می ترسم و گفت حق تعالی میفرماید ای بندهٔ من از همه عالم اعراض کن و روی بحضرت ما آور که ترا از من در کلّ حال ناگزیرست تا چند از من گریزی و روی از من بگردانی و گفت بدبخت کسی باشد که از دنیا برود و لذّت انس و مناجات حق تعالی نچشیده باشد و هرکه این چشید پیوسته سِلْم سِلْم میکوید و گفت چگونه نترسد بنده که اورا نفس از یك جانب و شیطان از یك جانب و او در میانه عاجز و گفت هرکه اورا کار دنیا با نظام باشد کار آخرتش بی نظام بود و هرگز هر دو حیوتش نیك نبود و گفت هرکه بر سلطان دنیا دلیری کند مالش برود و هرکه با صالحان دلیری کند و مخالفت ایشان ورزد بنیادش برود و ایمانش با خطر باشد و گفت پرهیزید از آنکه فریفته شوید بدآنکه مردم بشما تقرّب کنند و دست شما بوسه دهند

که بیست و چهار هزار گبر و جهود بر دست او مسلمان شدند نقلست که مالداری از لشکری بود و بارها شیخرا میگفت تا چیزی از دنیا قبول کند او نمیکرد آخر بشیخ کس فرستاد که چندین بنده بنام تو آزاد کردم و ثواب آن بتو دادم شیخ گفت مذهب ما نه بنده آزاد کردنست بلکه آزاد بنده کردنست برفق و مدارا و گفت مرد آنست که بستاند و بدهد و نیم مرد آنست که بدهد و نستاند و نامرد آنست که ندهد و نستاند و گفت در خواب دیدم که ازین مسجد بآسمان معراجی پیوسته بودی مردم می آمدند و بدآن معراج بآسمان میشدند و گفت حق تعالی این بقعهرا کرامتی داده است که هرکه قصد زیارت این بقعه کند مقصودی که دارد دینی و دنیائی حق تعالی اورا کرامت کند گفت درین روزی چند در دنیا اگر ترا برهنگی و گرسنگی و ذلّ و فاقه برسد صبر کن که بزودی بگذرد و بنعیم آخرت رسی و گفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان و ملولان و کاهلان و گفت جهد کنید که چون از سابقان نتوانید بودن باری از دوستان ایشان باشید المرْء مع من أحَبَّ و گفت جهد کن در دنیا تا از غفلت بیدار شوی که در آخرت پشیمانی سود ندارد و گفت در راه که روی برادرانرا از خود در پیش دار تا خدا ترا در پیش دارد و گفت هیچ گناه عظیمتر از آن نیست که کسی برادر مسلمانرا حقیر دارد و گفت مومن تا لذّات دنیا ترك نکند لذّت ذکر حق تعالی نیابد و گفت حق تعالی هر بندهرا عطائی داد و مرا حلاوت مناجات داد و هر کسیرا انس بچیزی داد و مرا انس بخود داد و گفت بار خدایا همه کس ترا میخوانند و می طلبند تو کرائی و با کیستی پس گفت إِنَّ اللهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَّالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ حق تعالی با آنکس است که در خلا و ملا از ذکر وی غافل نشود چون فرمان وی بشنود در ادای آن بشتابد و چون نهی بیند از آن باز ایستد و گفت جهد آن کن که در میانهٔ شب بر

هرکه پیش ما توبه کند و توبه بشکند ویرا در دنیا و آخرت عذاب و عقوبت باشد پس ایشان توبه کردند اتّفاق چنان افتاد که توبه بشکستند روزی آتشی می افروختند آتش در ایشان افتاد و هر دو بسوختند نقلست که روزی مرغی بیامد و بر دست شیخ نشست شیخ فرمود که این مرغ چون از من ایمن است بر دست من نشست و همچنین روزی آهوئی بیامد و از میان مردم بگذشت تا بخدمت شیخ رسید شیخ دست مبارك بر سر آهوی بمالید و گفت قصد ما کرده است پس خادمرا فرمود تا آهو بصحرا برد و رها کرد نقلست که از شیخ بوی خوش آمدی که نه بوی مشك و عود بود هر جا که بگذشتی بوی آن باقی بماندی نقلست که روزی میگفت عجب دارم از آنکس که جامه پاك دارد و آنرا برنگی می کند که درآن شبهت است یعنی رنگ نیل و چون این می فرمود طیلسانی برنگ نیل داشت پس گفت رنگ نیل این طیلسان از نیل حلال است که از برای من از کرمان آورده اند و گفت هرکه حساب خود نکند در خوردن و آشامیدن و پوشیدن حال وی چون حال بهائم باشد و گفت ذکر حق تعالی بدل فرا گیر و دنیارا بدست چنان مباش که ذکررا بر زبان گیری و دنیارا بدل و گفت بینائی مومن بنور دل بود از آنکه آخرت غیب است و نور دل غیب و غیبرا بغیب توان دید و گفت کمترین عقوبت عارف آنست که حلاوت ذکر از وی برباینـد و گفت دنیاداران بندگانرا بعیب جوارح ردّ کنند و بظاهر وی نگرند و حق تعالی بندگانرا بعیب دل ردّ کند و بباطن وی نگرد وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ و گفت ای قوم چه بوده است باز گردیـد از هرچه هست و روی با خداوند خود کنید که شمارا در دنیا و آخرت از وی گزیر نیست و گفت امروز در کازرون بیشتر گبرند و مسلمان اندکند چنانکه ایشانرا می توان شمرد امّا زود باشد که بیشتر مسلمان باشند و گبر اندك شوند نقلست

طمع بود و شیخ بر منبر وعظ میگفت در میانهٔ سخن فرمود که هرکه زیارت ابراهیم کند باید که حسبةً للّه را بود و هیچ طمع دنیاوی در میان نباشد و هرکه بطمع و غرض دنیائی پیش او رود هیچ ثوابی نخواهـد بود پس جزوی از قرآن در دست داشت فرمود که بحق ان خدای که این کلام ویست که آنچه درین کتاب فرموده است از اوامر و نواهی بجای آورده ام قاضی طاهر در آن مجلس حاضر بود در خاطرش بگذشت که شیخ زن نخواسته است چگونه او همه اوامر و نواهی بجای آورده باشد شیخ روی بوی کرد و گفت حق تعالی این یکی از من عفو کرده است و گفت وقتها در صحرا عبادت میکنم چون در سجده سبحان ربّی الأعلی میگویم از رمل و کلوخ آن زمین می شنوم که بموافقت من تسبیح می کنند نقلست که جهودی بمسافری شیخ آمده بود و در پس ستون مسجد نشسته و پنهان میداشت شیخ هر روز سفره بوی می فرستاد بعد از مدّتی اجازت خواست که برود گفت ای جهود چرا سفر میکنی جایت خوش نیست جهود شرمزده شد و گفت ای شیخ چون میدانستی که جهودم این اعزاز و اکرام چرا میکردی شیخ فرمود که هیچ سری نیست که به دو نان نـه ارزد نقلست که امیر ابو الفضل دیلمی بزیارت شیخ آمد شیخ فرمود که از خمر خوردن توبه کن گفت یا شیخ من ندیم وزیرم فخر الملك مبادا که توبهٔ من شکسته شود شیخ فرمود توبه کن اگر بعد از آن در مجمع ایشان ترا زحمت دهند و فرومانی مرا یاد کن پس توبه کرد و برفت بعد از آن روزی در مجلس خمرخوارگان حاضر بود پیش وزیر الحاح میکردنـد تا خمر خورد پس گفت ای شیخ کجائی در حال گریه در میان دوید و آن آلت خمر بشکست و بریخت و مجلس ایشان بهم بر آمد ابو الفضل چون آن کرامات بدید بسیار بگریست وزیر گفت سبب گریهٔ تو چیست حال خود با وزیر بگفت وزیر اورا گفت همچنان بر توبه میباش و دیگر اورا زحمت نداد نقلست که پدری و پسری پیش شیخ آمدند تا توبه کنند شیخ فرمود که

و جامهٔ شیخ از آن بودی و گاه بودی که صوف پوشیدی و بغایت متورّع و متّقی بوده است نقلست که در ابتدا اصحاب شیخ از غایت فقر و اضطرار گیاه میخوردند چنانکه سبزی گیاه از زیر پوست ایشان پیدا بودی و جامه‌پارهای کهنه بر چیدندی و نمازی کردندی و از آن ستر عورت ساختندی و وفات شیخ در روز یکشنبه ثامن ذیقعده سنه ستّ و عشرین و اربعمایة بود عمر شیخ هفتاد و دو سال بوذ و گویند هفتاد و سه قدّس الله سرّه نقلست که دانشمندی در مجلس شیخ حاضر بود چون شیخ از مجلس پرداخت دانشمند بیامد و در دست و پای شیخ افتاد گفت چه بودت گفت بوقتی که مجلس میگفتی در خاطرم آمد که علم من ازو زیادتست و من قوت بجهد می یابم و بزحمت لقمهٔ بدست می آورم و این شیخ با این همه جاه و قبول و مال بسیار که بر دست او گذر میکند ایا درین چه حکمتست چون این در خاطر من بگذشت در حال تو چشم در قندیل افکندی و گفتی که آب و روغن درین قندیل با یکدیگر مفاخرة کردند آب گفت من از تو عزیزتر و فاضلتر و حیات تو و همه چیز بمن است چرا تو بر سر من نشینی روغن گفت برای آنکه من رنجهاء بسیار دیدم از کشتن و درودن و کوفتن و فشردن که تو ندیدهٔ و با این همه در نفس خود میسوزم و مردمانرا روشنائی میدهم و تو بر مراد خود روی و اگر چیزی در بر تو اندازند فریاد و آشوب کنی بدین سبب بالای تو استاده ام و گفت آنچه من می پوشم برای خدا می پوشم و گفت روزی اندیشه کردم که چرا مشغولم بستدن صدقات و بدرویشان مقیم و مسافر صرف کردن مرا با ستدن و دادن چکارست مبادا که تقصیری رود و در قیامت بعتاب و حساب آن در مانم خواستم که درویشانرا بگویم که تا هر کس باز بوطن خود روند و بعبادت مشغول شوند در خواب شدم مصطفیرا صلّی الله علیه وسلّم دیدم که مرا گفت که یا ابراهیم بستان و بده و مترس نقلست که دو کس بخدمت شیخ آمدند و هر یکرا از دنیائی

نان پخته و مویز و انجیر بیاورد و گفت اینرا بدرویشان و مسافران صرف کن چون پدر شیخ آن بدید ترك ملامت کرد و قوی‌دل شد و گفت چندانکه توانی خدمت خلائق میکن که حق تعالی ترا ضائع نگذارد نقلست که چون خواست که عمارت مسجد کند مصطفی‌را صلّی الله علیه وسلّم بخواب دید که آمده بود و بنیاد مسجد می نهاد روز دیگر سه صف از مسجد بنیاد کرد مصطفی‌را صلّی الله علیه وسلّم در خواب دید که با صحابه آمده بود و مسجدرا فراختر از آن عمارت مینرمود بعد از آن شیخ از آن فراختر کرد نقلست که چون شیخ عزم حجّ کرد در بصره جمعی مشایخ حاضر شدند و سفره در میان آوردند گوشت پخته در آن بود شیخ گوشت نخورد ایشان گمان بردند که شیخ گوشت نمیخورد بعد از آن شیخ گفت چون ایشان چنین گمان بردند گوشت نتوان خورد با نفس گفت چون در میان جمع نمودی که گوشت نمیخورم چون خالی شوی بتنها خواهی خورد و عهد کرد که تا زنده بود گوشت نخورد و خرما نیز نذر کرده بود و نمیخورد و شکر نیز نذر کرده بود و نمیخورد وقتی شیخ رنجور بود طبیب شکر فرمود چندانکه جهد کردند نخورد و هرگز از جوی خورشید مجوسی که حاکم کازرون بود آب نخورد نقلست که شیخ وصیّت کرده بود مریدانرا که هرگز هیچ چیز تنها مخورید نقلست که مریدی اجازت خواست که خویشان‌را پرسشی کند شیخ اورا اجازت نداد پس اتّفاق چنان افتاد که برفت و خویشان تباهه پخته بودند وی نیز بموافقت ایشان لقمهٔ چند بخورد چون بخدمت شیخ آمد اتّفاقًا اورا با درویشی مناظره افتاد و جرم بطرف وی شد و جامها که پوشیده بود بغرامت بدرویشان داد و برهنه بماند شیخ چون اورا بدید گفت تباهه بود که کار تو تباه بکرد نقلست که بجهت قوت شیخ قدری غلّه از قدس آورده بودند و آنرا تخم ساخته و در زمینهای مباح بکشتندی و بقدر حاجت قوت شیخ از آن بودی و در جامه نیز احتیاطی تمام کرده و تخم آن از حلال حاصل کرده و هر سال زرع کردندی

روا گرداند نقلست که آن شب که شیخ بوجود آمده بود از آن خانه نوری دیدند چون عمودی که به آسمان پیوسته بود و شاخها داشت و بهر اطرافی شاخی ازآن نور میرفت و پدر و مادر شیخ مسلمان بودند امّا جدّش کبر بود نقلست که در طفلی پدر شیخرا پیش معلّم فرستاد تا قرآن آموزد و جدّش مانع میشد و میگفت صنعتی آموختن اورا اولیتر باشد که بغایت درویش بودند و شیخ میخواست تا قرآن آموزد شیخ با پدر و مادر و جدّ ماجراها کرد تا راضی شدند و شیخ در تحصیل علم چنان حریص بود که پیش از همه کودکان حاضر میشد تا بر همه سابق آمد و گفت هرکه در طفلی و جوانی مطیع حق تعالی باشد و در پیری همچنان مطیع باطن او بنور معرفت منوّر باشد و ینابیع حکمت از دل او بر زبان او روان باشد و هرکه در طفلی و جوانی عصیان کند و در پیری توبه کند اورا مطیع خوانند امّا کمال شایستگی حکمت اورا دیر دست دهد و گفت در ابتدا که تحصیل علم میکردم خواستم تا طریقت از شیخی بگیرم و خدمت و طریق آن شیخرا ملازم باشم دو رکعتی استخاره کردم و سر بسجده نهادم و گفتم خدایا مرا آگاه گردان از سه شیخ یکی عبد الله خفیف و حارث محاسبی و ابو عمرو بن علی رحمهم الله که رجوع بکدام شیخ کنم و در خواب شدم چنان دیدم که شخصی بیامد و اشتری با وی بود و حمل آن خرواری کتاب و مرا گفت این کتابها از آن شیخ ابی عبد الله خفیف است و تمام با این اشتر از بهر تو فرستاده است چون بیدار شدم دانستم که حواله بخدمت ویست بعد از آن شیخ حسین اکّار رحمه الله بیامد و کتابهای شیخ ابی عبد الله پیش شیخ آورد یقین زیادت شد و طریقت او برگزیدم و متابعت او اختیار کردم نقلست که پدرش گفت تو درویشی و استطاعت آن نداری که هر مسافر که برسد اورا مهمان کنی مبادا که درین کار عاجز شوی شیخ هیچ نگفت تا در ماه رمضان جماعتی مسافران برسیدند و هیچ موجود نبود و شام نزدیک ناگاه یکی در آمد و ده خروار

کند اندر جیزی از حقیقت شواهد کشف براهین اورا تکذیب کنند و گفت نشستن باندیشه و تفکّر در حال مشاهدهٔ یکساعت بهتر است از هزار حج مقبول و گفت جنین نشستن بهتر از هزار سفر و گفت بعضی‌را برسیدم که زهد جیست گفت ترك آنج در آنی بذآنك در آنی ازو برسیدند از ملامتی نعرهٔ بزد و گفت اگر درین روزگار بیغامبری بودی از ایشان بودی و گفت سماع‌را تشنگی دایم باید و شوق دایم که هرجند بیش خورد ویرا تشنکی بیش بود و گفت جکم حکم سماعی‌را کجون قاری خاموش شود آن منقطع گردد و سماع باید که بسماع متّصل باشد بیوسته جنانك هرگز نگردد و گفت صوفی آنست که جون از آفات فانی گشت دیگر بسر آن نشود و جون روء فرا حق آورد از حق نیفتد و حادثه‌را درو اثر نباشد و گفت صوفی آنست که او موجود نباشد بعد از عدم خویس و معدوم نگردد بعد از وجود خویش و گفت صوفی آنست که وجد او وجود اوست و صفات او حجاب او یعنی مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ و گفت تصوّف صفاء دلست از مخالفات و گفت تا ما دام کی کون موجود بود تفرقه موجود بود بس جون کون غایب گشت حق ظاهر شد و این حقیقت جمع بود که جز حق نبیند و جز ازو سخن نگوید رحمة الله علیه،

ذکر شیخ ابو اسحاق شهریار کازرونی

آن متّقی مشهور آن منتهی مذکور آن شیخ عالم اخلاص آن محرم حرم خاصّ آن مشتاق بی اختیار ابو اسحق شهریار رحمة الله علیه یگانهٔ عهد بود و نفسی مؤثر داشت و سخنی جانگیر و صدقی بغایت و سوزی بی نهایت و در ورع کمالی داشت و در طریقت دوربین و تیزفراست بود و از کازرون بود و صحبت مشایخ بسیار یافته بود و تربت شیخ‌را تریاك اکبر میگویند از آنکه هرچه از حضرت وی طلبند حق تعالی بفضل خود آن مقصود

باز گشت و ببغداذ باز آمذ جون بدر خانقاه رسید دربان گفت همین زوذتر باش که امروز شیخ هفت نوبت بیرون آمذه است بطلب تو بی قرار شیخ ابو الحسن جون آواز او بشنید بیرون آمذ و اورا در بر گرفت و گفت یا احمد ولدی و قُرّة عینی احمد از شاذی لبّیك بزذ و روی در بادیه نهاذ تا حجّی دیگر بکند جون بحرم رسید بیران حرم پیش احمد باز آمذند و گفتند یا وَلَداهْ وقُرَّةَ عَیْناهْ جرمش همه این بوذ که یك حدیث کرده بوذ و امروز همه بر در دکانها طامات می گویند نقلست که گفت سحرگاهی نماز گزاردم و مناجات کردم و گفتم الٰهی راضی هستی که من از تو راضی ام ندا آمذ که ای کذّاب که اگر تو از ما راضی بوذی رضاء ما طلب نکردی و گفت مردمان گویند حُصری بقوافی نگرید مرا دردهاست از حال جوانی باز که اگر از یك رکعت دست بدارم با من عتاب کنند و گفت نظر کردم در ذلّ هر صاحب ذلّی ذلّ بر جمله زیادت آمذ در آخر نگاه کردم در عزّ هر صاحب عزّی عزّ من بر عزّ همه زیادت آمذ بس این آیت بر خواند مَنْ کَانَ یُرِیدُ ٱلْعِزَّةَ فَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ جَمِیعًا و گفت اصول ما در توحید پنج چیز است رفع حدث و اثبات قدم و هجر وطن و مفارقت اخوان و نسیان آنج آموخته و آنج نی دانی یعنی فراموش آنج دانند و ندانند و گفت بگذارید مرا ببلای من نه شما از فرزندان آدمید آنك بیافرید حق تعالی اورا بر تخصیص خلقت و بجانی بی واسطهٔ غیر اورا زنده کرد و ملایکه بفرموذ تا اورا سجده کردند بس بفرمانی که اورا فرموذ در آن مخالف شذ جون اوّل خُم دُردی بوذ آخرش جگونه خواهذ بوذ یعنی جون آدمرا بخوذ باز گذارند با همه مخالفت باشند و جون عتاب حق در رسذ همه محبّت باشذ و گفت با تیغ انکار هرجه اسم و رسم بذآن رسذ سر بر نداری و ساحت دلرا از هرجه معلول و معلوم است خالی نگردانی ینابیع حکمت از قعر دل تو بظهور نیاید و گفت هرکه دعوی

شذند کسی خلیفه‌را گفت آن مرد که دست می زند و بای می کوبد اینست خلیفه عنان باز کشید حُصری‌را گفت چه مذهب داری گفت مذهب بو حنیفه داشتم بمذهب شافعی باز آمدم و اکنون خود بچیزی مشغولم که از هیچ مذهبم خبر نیست گفت آن چیست گفت صوفی گفت صوفی چه باشد گفت آنك از دو جهان بدون او بهیچ چیز نیارامد و نیاساید گفت آنگه دیگر گفت آنك کار خویش بذو باز گذارد که خداوند اوست تا خود بقضاء خویش تولّی می کند گفت دیگر حُصری گفت فَمَا بَعْدَ ٱلْحَقِّ إِلاَّ ٱلضَّلاَلُ جون حق‌را یافتند بچیزی دیگر ننگرند خلیفه گفت ایشانرا مجنبانید که ایشان قومی بزرگ اند که حق تعالی‌را نیابت کار ایشان دارند نقلست که احمد نصر شصت موقف ایستاده بود بیشتر احرام از خراسان بسته بود یکبار در حرم حدیثی بکرد بیران حرم اورا از حرم بیرون کردند گفتند دویست و هشتاد بیر در حرم بودند تو سخن گویی اندر آن ساعت بو الحسن از خانه بیرون آمد و دربانرا گفت آن جوان خراسانی که هر سال اینجا آمدی اگر این بار بیاید نگر تا راهش ندهی جون احمد ببغداذ آمد بر حکم آن گستاخی بدر خانهٔ شیخ شد دربان گفت فلان وقت شیخ بیرون آمد و گفت که اورا مگذارید و راست همان وقت بود که از حرمش بیرون کرده بودند احمد نصر بیفتاذ و بیهوش شذ و چند روز هم آنجا افتاده می بود آخر روزی شیخ بو الحسن بیرون آمد و رو بذو کرد و گفت یا احمد آن ترك ادبرا که بر تو رفته است باید که بر خیزی و بروم شوی و یکسال آنجا خوك‌بانی کنی و جایگاهی بوده است مسلمانانرا در طرسوس کُفّار آنرا گرفته اند و ویران کرده بس آنجا برو و بروز خوك‌بانی می کن و بشب بذآن جایگاه می شو و تا روز نماز می کن و نگر تا یك ساعت نخسبی تا بود که دلهاء عزیزان ترا قبول کنند مرد کار افتاذه بود بر خاست و بروم شذ و جامهٔ ناز بر کشید و کمر نیاز بر میان جان بست و تا یك سال خوك‌بانی کرد چنانك فرموده بود بس

گفت بهرج بدید آید در نفس متابعت آن کنی و گفت بنده خالی نیست از چهار نفس یا نعمتی که آن موجب شکر بود یا منّتی که موجب ذکر بود یا محنتی که موجب صبر بود یا زلّتی که موجب استغفار بود و گفت هر چیزرا واعظیست و واعظ دل حیاست و فاضلترین کنج مؤمن حیاست از حق و برسیدند از وجد در سماع گفت مکاشفت اسرار است بمشاهدهٔ محبوب و گفت طریقت میان صفت و موصوف است هرکه نظر کند بصفت محجوب بود و هرکه نظر کند بموصوف ظفر یابد و گفت قبض اوّل اسبابست فنارا و بسط اوّل اسبابست بقارا و گفت مرید آن بود که هیچ نخواهد خودرا جز آنك حق تعالی اورا خواسته باشد و مرد آن بود که هیچ نخواهد از کونَیْن بجز از حق تعالی و گفت تنگ‌ترین زندانها هم‌نشینی با نااهل است و چون وقت وفاتش رسید خواهرش گوید سر بر کنار من داشت چشم باز کرد و گفت درهاء آسمانها گشاده است و بهشت آراسته و بر ما جلوه می کنند که بابا علی ما ترا بجایی رسانیدیم که هرگز در خاطر تو نگذشته است و حوران نثارها می کنند و اشتیاق می نمایند و این دل ما می گوید بحقّك لا أَنْظُرُ لِغَيْرِكَ عمری دراز در انتظار کاری بسر بردیم برگ آن نیست که باز گردیم برشوتی والسلام .

ذکر شیخ ابو الحسن حُصری رحمة الله علیه

آن عالم ربّانی آن حاکم حکم روحانی آن قدوهٔ قافلهٔ عصمت آن نقطهٔ دایرهٔ حکمت آن محرم صاحب سرّی شیخ ابو الحسن حُصری رحمة الله علیه شیخ عراق بود و لسان وقت و حالی تمام داشت و عبارتی رفیع بصری بود و ببغداذ نشستی و صحبت با شبلی داشتی و معبّر عظیم بوذی و در بغداذ باصحاب خود سماع کردی در پیش خلیفه اورا غمز کردند که قوی بهم در شده اند و سرود می گویند و بای می کوبند و حالت می کنند و در سماع می نشینند مگر روزی خلیفه بر نشسته بود در صحرا و حُصری باصحاب

جمله بذوات فانی ازو می شوند از خویش یا جگونه ازو غایب شوند اشیا که جمله ازو و صفات او ظهور می گیرند سبحان آنك اورا نه چیزی حاضر تواند آمد و نه ازو غایب تواند شد و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همّت‌را از براء این اهل همّت اورا دوست دارند و گفت ما درین کار بجایی رسیده ایم جون تیزی شمشیر اگر هیچ گونه بجنبیم بدوزخ در افتیم و گفت اگر دیدار او از ما زایل شود اسم عبودیّه از ما ساقط گردد یعنی زنده نمانیم و گفت کمترین نفسی که آن نفس از اضطرار بود آنرا نهایتی نبود و گفت جنانك خداوند تعالی فریضه کرد بر انبیا ظاهر کردن معجزات و براهین همجنان فریضه کرد بر اولیا بنهان کردن احوال و مقامات تا چشم اغیار بر آن نیفتد و کس آنرا نبیند و نداند و گفت هرکرا در راه توحید نظر افتد بر نهاد خود آن توحید اورا از آتش برهاند و گفت جون دل خالی گردد از جب و راست و نفس از جب و راست و روح از جب و راست از دل حکمت بدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت و بعد ازین سه جیز دیدن صنایع او و مطالعهٔ سرایر او و معاملهٔ حقایق او و گفت علامت این جه گفتم جه بود آنك ننگری از جب و راست و برسیدند از سماع گفت من راضیم بذانك از سماع سر بسر خلاص یابم گفتند جگویی در کسی که از سماع ملاهی جیزی بشنود گوید مرا حلالست که بدرجهٔ رسیدم که خلاف احوال در من اثر نکند گفت آری رسیده است و لیکن بدوزخ برسیدند از حسد گفت من درین مقام نبوده ام جواب نتوانم داد و امّا گفته اند الحاسِدُ جاحِدٌ لِأَنَّهُ لا یَرْضَی بقضاء الواحِد و گفت آفت از سه بیماری زاید اوّل بیماری طبیعت دوم بیماری ملازمت عادت سیم بیماری فساد صحبت گفتند ای شیخ بیماری طبیعت جیست گفت حرام خوردن گفتند ملازمت عادت جیست گفت بحرام نگریستن و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت جیست

بمشاورت نه و گفت وقتی درویشی بر ما آمد و ببرد اورا دفن کردیم بس خواستم که روی او باز کنم و بر خاك نهم تا خذاء تعالی بر غریبی او رحمت کند چشم باز کرد و گفت مرا ذلیل می کنی بس از آنك مارا عزیز کرده است گفتم یا سیّدی بس از مرگ زندگانی گفت آری من زنده و محبّان خذا زنده باشند ترا ای روزباری فردا یاری دهم نقلست که گفت یکچند گاهی من ببلاء وسواس مبتلا بودم در طهارت روزی بدریا بازده بار فرو شدم و تا وقت فرو شدن آفتاب آنجا ماندم که وضو درست نمی یافتم در میانه رنجیده دل گشتم گفتم خذایا العافیة هاتفی آواز داد از دریا که العافیة فی العلم ازو برسیدند که صوفی کیست گفت صوفی آنست که صوف بوشد بر صفا و بچشاند نفس‌را طعم جفا و بیندازد دنیا از بس قنا و سلوك کند بر طریق مصطفی و گفت صوفی که از پنج‌روزه گرسنگی بنالد اورا ببازار فرستید و کسب فرماید و گفت تصوّف صفوت قربست بعد از کدورت بُعد و گفت تصوّف معتکف بودنست بر در دوست و آستانه بالین کردن اگرچه می رانندت و گفت تصوّف عطاء احرارست و گفت خوف و رجا دو بال مردند مانند مرغ چون هر دو بایستد مرغ بایستد و چون یکی بنقصان آید دیگر ناقص شود و چون هر دو نماند مرد در حدّ شرك بود و گفت حقیقت خوف آنست که با خذای از غیر از خذای نترسی و گفت محبّت آن بود که خویشرا جمله بمحبوب خویش بخشی و ترا هیچ باز نماند از تو و برسیدند از توحید گفت استقامت دلست باثبات با مفارقت تعطیل و انکار و گفت نافع‌تر یقینی آن بود که حق‌را در چشم تو عظیم گرداند و ما دون حق‌را خورد گرداند و خوف و رجا در دل تو ثابت کند و گفت جمع سرّ توحید است و تفرقه زبان توحید و گفت آنج بر ظاهر می گرداند از نعمتها دلیل است بر آنج در باطن می دارد از کرامتهاء بی نهایت و گفت چگونه اشیا بذو حاضر آیند و

و گفت بندهٔ خاص باش خدایرا تا از اغیار نگردی و گفت سعی احرار از بهر نفس خویش نبود بل که براء براذران بود و گفت شریف همّت باش که بهمّت شریف بمقام مردان توان رسید نه بمجاهدات و گفت لذّت معامله نیابند با لذّت نفس از جهت آنك اهل حقایق خودرا دور کرده اند از اهل علایق و قطع کرده اند آن علایق که ایشانرا قاطع است از حق بیش از آنك آن علایق بریشان راه برینه گرداند و گفت هرکه جهد نکند در معرفت خویش قبول نکنند خدمت او و گفت روح صلاح بهرکه رسد لازم گیرد مطالبهٔ نفس بصدق در جملهٔ احوال و هرکه روح معرفت بوی رسد او بشناسد موارد و مصادر کارها و هرکه روح مشاهده بذو رسد مکرّم گردد بعلم لدنّی نقلست که او دعایی داشت آزموده وقتی اورا نگینی در دجلهٔ افتاد آن دعا بر خواند حالی نگاه کرد نگین در میان کناب باز یاقت شیخ ابو نصر سرّاج گوید آن دعا این بود یا جامِعَ النّاسِ لِیَوْمٍ لا رَیْبَ فیه اَجْمَعْ ضالّتی جون وفاتش نزدیك آمد ببغداذ بود و خاك بشونیزیّه است آنجا که سری سقطی و جنید رحمة الله علیه،

ذکر شیخ علی روذباری رحمة الله علیه

آن رنج کشیدهٔ مجاهده آن گنج گزیدهٔ مشاهده آن بحر حلم و دوست‌داری شیخ علی روذباری رحمة الله علیه رحمة واسعة از کاملان اهل طریقت بود و از اهل فتوّت و ظریفترین بیران و عالمترین ایشان بعلم حقیقت و در معامله و ریاضت و کرامت و فراست بزرگوار بود و اهل بغداذ جمله حضرت اورا خاضع بودند و جُنَید قایل فضل او بود و بهمه نوعی بصواب بود و در حقایق زفانی بلیغ داشت و در مصر مقیم بودی و صحبت جنید و نوری و ابن جلا یافته و اورا کلماتی بلیغ و اشاراتی عالی است نقلست که جوانی مدّتی بر او بود جون باز می گشت گفت شیخ جیزی بگوید گفت ای جوانمرد اجتماع این قوم بوعده نبود و براگندن ایشان

باشند بس گفت شیخا بروم گفت امشب اینجا بباش گفت مهمّی دارم گفت تو دانی بخانه آمد و آن طعام بمرغ در تنور نهاد بس دیگر روز کنیزك‌را گفت آن طعام بیار کنیزك آن طعامرا از تنور بر آورد و در راه که می آمد بایش بر سنگ افتاد و تابه بر زمین افتاد و بشکست و طعام بریخت مرغ بر راه‌گذر بیفتاد حمزه گفت باز رو و آن مرغ بیار تا بشویم و بکار بریم درین بودند که ناگاه سگی از در در آمد و مرغرا ببرد گفت اکنون جون این همه از دست بشد باری بر خیزم و صحبت شیخ از دست ندهم و بنزدیك شیخ آمد شیخرا جون چشم برو افتاد گفت هرکه گوشت پارهٔ دل مشایخ گوش ندارد گوشت او بسگ دهند حمزه بشیمان شد و توبه کرد نقلست که یك روز بیغامبررا علیه السلام بخواب دید گفت تصوّف جیست گفت ترك دعوی و بنهان داشتن معنی و ازو برسیدند که تصوّف جیست گفت حالتی که درو ظاهر شوذ عین ربوبیّت و مضمحل گردذ عین عبودیّة و گفت تصوّف طرح نفس است در عبودیّة و بیرون آمذن از بشریّت و نظر کردن بخذاء تعالی بکلّیت و ازو برسیذند از تلوین فقر گفت تلوین ایشان تلوینی براء زیادتی از بهر آنك هرگرا تلوین نبوذ زیادتی نبوذ و گفت جون درویش‌را بینی که بسی خورد بدانك او از سه جیز خالی نبوذ یا وقتی که برو گذشته است و نه در آن وقت جنان بوذه است که باید یا بعد ازین خواهذ بوذ جنانك نه بر جادّه بوذ یا در حال موافقتی ندارذ اورا برسیذند از توکّل گفت توکّل آنست که اگر جیزی بوذ و اگر نبوذ دل در هر دو حالت یکسان بوذ بلکه اگر نبوذ طرب درو بوذ و اگر بوذ طرب درو نبوذ بلکه توکّل استقامت است با خذاء تعالی در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکساعت است و گفت فتوّت حقیر داشتن نفس است و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور کند از مواضع هلاك

بجاء میارید مگر آنك خالص بوذ و بهیچ خالص قیام منمایید مگر آن بموافقت سنّت بوذ و گفت مرد جنان باید که ازین چهار خصلت غافل نمانـذ یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودّت چهارم صدق امانت و گفت علم حیوة دلست و نور چشم از ظلمت جهل و گفت آفت آفت است اشتغال دنیا جون بکسی روء نهذ و آفتست حسرتهای دنیا جون روء از کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز فرو نیاید بچیزی کی جون روء بذو نهذ همه مشغولی بوذ و جون از کسی روی باز گرداند همه حسرت بوذ و گفت وای کسی که بفروخته باشذ همـه جیزها بهیچ جیز و خریذه باشذ بهیچ جیز همه جیزها و گفت روزگاری در آیذ که زندگانی درو خوش نباشذ هیچ مؤمنرا مگر خویشتنرا بر فتراك منافقی نبندذ نعوذ بالله من شرّ ذلك،

ذکر شیخ جعفر خلدی رحمة الله علیه

آن صاحب همّت آن ثابت امّت آن کوه حلم آن بحر علم آن دولت باز ازلی و ابدی شیخ جعفر خلدی رحمة الله علیه عالم زمانه بوذ و در علم طریقت یگانه بوذ و از کبراء اصحاب جنید بوذ و از قدماء ایشان و در انواع علوم متبحّر و در اصناف حقایق متعیّن و اورا کلماتی عالی است حوالهٔ آن با کسی دیگر کرد وقتی می گفت صد و سی و اند دیوان اهل تصوّف نزدیك من است گفتند از کتب محمّد ترمذی هیچ هست ترا گفت نه که اورا از شمار صوفیان ندانم که او آرایش مشایخ بوذ و مقبول بوذ نقلست که شصت حج بکرده بوذ مریـدی داشت اورا حمزهٔ علوی گفتند شبی حمزه قصد کرد که بخانهٔ شیخ روذ شیخ گفت امشب اینجا باش مگر حمزه طعامی بمرغ در تنور خواست نهاذ تا فرزندانش بخورند گفت اگر امشب اینجا باشم فردا نماز بامداذ اینجا بباید کرد و بباید بوذ تا نماز بامـداذ و جاشتگاه با شیخ بگذارم و دیر شوذ و طفلان گرسنه بمانند و در بند من

خون بر روء او فرو دوید اصحاب شاذ شدند و گفتند فردا بحاکم شهر روذ و شرّ اورا دفع کنند که بنزدیك امیر شیخ مقبول القول است و ما از زحمت او باز رهیم شیخ خدمتکاریرا بخواند و گفت در آن بوستان برو و جوبی باز کن و بیاور جون خادم جوب بیاورد گفت اکنون ببر و بکبوترباز ده و بگو این کبوترانرا بذین جوب بر انگیز نقلست که گفت روزی جنازهٔ دیدم سه مرد و زنی بر گرفته بوذند و می بردند آن سوء جنازه که زن داشت من بر گرفتم و بگورستان بردم و نماز کردیم و دفن کردیم گفتم شمارا هیچ همسایهٔ دیگر نبوذ که یارمندی کردی گفتند بوذ ولیکن اینرا حقیر داشتندی گفتم او کاری کردی گفتند مخنّث بوذ مرا بر وی رحمت آمذ شبرا بخواب دیذم که یکی بیامذ و روء او جون ماه شب جهارده لباسی فاخر بوشیذه و تبسّم همی کرد گفتم تو کیستی گفت آن مخنّثم که بر من نماز کردی و دفن کردی خذاء تعالی بر من رحمت کرد در آنج مردمان مرا حقیر داشتند و سخن اوست که گفت کسی که جمله علوم جمع کند و با جمله طوایف صحبت دارذ هرگز بجایگاه مردان نرسذ مگر ریاضت یافته باشذ بفرمان شیخی یا اماهی یا مؤدّبی ناصح که هرکرا ادب فرماینده نباشذ که اورا از هرج مذموم بوذ نهی کند و اماهی فرا گرفته نباشذ که عیوب اعمال او بذو نموذه باشذ و رعونات نفس او در چشم او می نهاذه در هیچ معاملهٔ اقتدا بذو روا نباشذ و گفت طمع مدار راستی از آنك راستش نکرده باشند و امید مدار ادب از کسی که ادبش نداذه باشند و گفت هرکه با بزرگان صحبت دارذ نه از طریق حرمت محروم ماند از فواید ایشان و از برکات ایشان و از انواری که ایشانرا بوذ هیچ برو بدید نیاید و گفت فروع صحیح نخیزذ مگر از اصل صحیح بس هرکه خواهذ که افعال او صحیح بوذ و بر جادّهٔ سنّت بوذ گو نخست در دل اخلاص درست کن که درستی اعمال ظاهر از درستی اعمال باطن خیزذ و گفت هیچ کار مکنید براء خذای مگر آنك صواب بوذ و هیچ صواب را

جهد می کنم و می کوشم با این سگان بر نمی آیم تا باری در آشنایان نیفتند و اورا برسیدند از ایمان گفت جهل سال در گبرگی بباید گذاشت تا مرد با ایمان رسد گفتند ایها الشیخ معنی این چه بود گفت آنك تا بیغامبران را علیهم السلام جهل سال نبود ایشانرا وحی نیامد نه آن که ایشانرا در آن ساعت ایمان نبود نعوذ بالله لیکن آن کمال نبود باوّل که بعد از نبوّت ایشانرا حاصل شد امّا که تو صاحب نفس امّاره باشی و نفس گبرست بحکم حدیث تا از گبرگی نفس خلاص نیابی با ایمان حقیقی نرسی گفتند هیچ کس از مقام محمّد علیه السلام بگذشت گفت خود هیچ کس بمقام محمّد نرسید که هرکه دعوی کند که کسی از مقام او بگذشت یا بگذرد زندیق بود کی نهایت درجهٔ اولیا بدایت درجهٔ انبیاست گفتند کدام طعام مشتهی‌تر گفت لقمهٔ از ذکر خدای تعالی که بدست یقین از مایدهٔ معرفت بر گیری در حالتی که نیکوگمان باشی بخدای در وقت وفات گفتند مارا وصیّتی کن گفت ارادت خدای تعالی در خویشتن نگاه دارید دیگری وصیّت خواست گفت باس اوقات و انفاس خویش‌را نگاه دار رحمة الله علیه،

ذکر شیخ ابو علی ثقفی رحمة الله علیه

آن بروردهٔ اسرار آن خو کردهٔ انوار آن مفتی تقوی آن مهدی معنی آن ولی صفی شیخ وقت بو علی ثقفی رحمة الله علیه امام وقت بود و عزیز روزگار و صحبت بو حفص و حمدون یافته و در نشابور تصوّف ازو آشکارا شد در علوم شرعی کمال داشت و در هر فنّی مقدّم بود و دست از همه بداشت و بعلم اهل تصوّف مشغول شد و در میان صوفیان در سخن آمد و بیانی نیکو داشت و خُلقی عظیم جنانك نقلست همسایهٔ داشت کبوترباز و همه روز اورا از آن زحمتی عظیم بودی که کبوترانش بر بام سرای نشستندی و او سنگ انداختی روزی شیخ نشسته بود و قران می خواند همسایه سنگی در کبوتر انداخت سنگ بر پیشانی شیخ آمد و بشکست و

در یافت عذاب بذو فرو آمذ و گفت بلندترین مقام خوف آن بوذ که ترسذ که خذای درو نکرذ خشمگین و اورا بهفت گرفتار کذ و ازو اعراض نمایذ و گفت حقیقت خوف در وقت مرگ ظاهر شوذ و گفت علامت صادق آن بوذ کی بتن با براذران بیوسته بوذ و بدل تنها با خذای و گفت خُلق عظیم آنست که با هیچ کس خصومت نکنذ و کس‌را با او خصومت نباشذ از فوت معرفت و گفت فزع اکبر براء قطیعت بوذ که ندا کنند که ای اهل بهشت خُلودٌ ولا مَوْت و ای اهل دوزخ خُلودٌ ولا مَوْت بس گویند اِخْسَئُوا فِیهَا وَلَا تُکَلِّمُونِ و گفت شرمگین کسه عرق از وی می ریزذ آن زیادتی بوذ که درو بوذ و گفت اختیار برآنج در ازل رفت بهتر از معارضهٔ وقت و گفت آن خلّت که بذو نیکوییها تمام شوذ و بنابوذن او همه نیکوییها زشت بوذ استقامت است که ترا فرا ستاند از آنج نصیب نفس است و گشاذه گرداند بذآنج نصیب تو خواهذ بوذ و گفت فراست تو روشنایی بوذ که اندر دلها بدرفشذ و معرفتی بوذ مکین اندر اسرار که اورا از غیب بغیب می برذ تا چیزها ببیند از آنجا که حق تعالی بذو نمایذ تا از ضمیر خلق سخن همی کوید و گفت این قوم‌را اشارات بوذ بس حرکات اکنون نمانده است جز حسرات و گفت بی ادبی خویشتن‌را اخلاص نام کرده اند و شره‌را انبساط و دون همّتی‌را جلدی همه از راه بر گشته اند و بر راه مذموم می روند زندگانی در مشاهدهٔ ایشان ناخوشی بوذ و نقصان رَوْح اگر سخن گویند بخشم گویند و اگر خطاب کنند تکبّر کنند و نفس ایشان خبر می دهـذ از ضمیر ایشان و شرهٔ ایشان در خوردن منادی می کند از آنج در سرّ ایشان است قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنّٰی یُؤْفَکُونَ و گفت ما مبتلا شذیم بروزگاری که نیست درو آداب اسلام و نه نیز اخلاق جاهلیّت و نه احکام خذاوندان مروّت و گفت جوالی فرا گرفتند و بُر سگ بکردند و بارهٔ فریشته با آن سگ در جوال کردند هرجند

کار فرماید که محجوب گردید از لذّت رؤیت و از حقیقت آنچ مطالعه کنید یعنی جون از رضا لذّت یافت از شهود حق باز ماند و گفت نگر تا بلذّت طاعت و حلاوت عبادت او غرّه نشوی که آن زهر قاتل است و گفت شاذ بوذن بکرامات از غرور و جهلست و لذّت یافتن باتّصال نوعی است از غفلت و گفت مباشید از آن قوم که انعام اورا مقابلت کنند بطاعات ولیکن فرزند ازل باشید نه فرزند عمل و گفت عمل بحرکات دل شریفترست از عمل بحرکات جوارح که اگر فعلرا بنزدیك حق قیمتی بوذی جهل سال بیغامبر علیه السلام خالی نماندی از آن نه کویم عمل مکن لیکن تو با عمل مباش و گفت هرکه از قسمت یاذ آرذ از آنچ اورا در ازل رفته از سوال و دعا فارغ آیذ و گفت من بذآن مومنم که حق تعالی از من دانست از آنك بر آن دانسته که من دانم مرا اعتماد نیست و گفت بنده گوید الله اکبر یعنی خذای از آن بزرگتر است که با وی ازین فعل توان بیوستن یا بترك این فعل ازو توان بریذن از بهر آنك بیوستن و بریذن با وی بحرکات نیست لیکن بقضاء سابق ازلیست و گفت جنانك طفل از رحم بیرون آیذ فردا دولت مرد و محبّت ارباب او ازو بیرون آیذ و گفت مردم بر سه طبقه اند طبقهٔ اوّل آن قومند که خذاء بریشان منّت نهاذ بانوار هدایت بس ایشان معصومند از کفر و شرك و نفاق و طبقهٔ دوم آن قوم اند که خذا بر ایشان منّت نهاذ بانوار عنایت بس ایشان معصومند از صغایر و کبایر و طبقهٔ سوم آن قوم اند که خذا بریشان منّت نهاذ بکفایت بس ایشان معصومند از خواطر فاسد و از حرکات اهل غفلت و گفت حقیر داشتن فقر و سرعت غضب و حبّ منزلت از دیذن نفس است و این خلع عبودیّه بوذ و کوشیذن بالوهیت و گفت هرکه بشناخت اورا غایب شذ و هرکه غرق شذ در بحر شوق او بگذاخت و هرکه عمل کرد لوجه الله بثواب رسید و هرکرا سخط

بر خیزد از حرکت و سکون خویش که هرگاه که این دو صفت از مرد ساقط شود بحق عبودیّة رسید و گفت توبهٔ قبول آنست که مقبول بوده باشد بیش از گناه و گفت خوف و رجا دو قهّارند که از بی ادبی باز دارند و گفت توبهٔ نصوح آن بود که بر صاحب او اثر معصیت بنهان و آشکارا نماند و هرکرا توبهٔ نصوح بود بامداد و شبانگاه او از هر گونهٔ که بود باك ندارد و گفت تقوی آن بود که از تقوی خویش متّقی باشد و گفت اهل زهد که تکبّر کنند بر ابناء دنیا ایشان در زهد مدّعی اند برای آنك دنیارا در دل ایشان رونقی نبودی براء اعراض کردن از آن بر دیگری تکبّر نکردندی و گفت جه صولت آوردی بزهد در چیزی و باعراض از چیزی که جملهٔ آن بنزدیك خذاء تعالی ببرّ بشّهٔ وزن نیست و گفت صوفی آنست که سخن از اعتبار بگوید و سرّ او منوّر شده بود بفکرت و گفت بندرا معرفت درست نیاید تا صفت او آن بود که بخذاء تعالی مشغول گردد و بخذاء نیازمند بود یعنی مشغولی و نیازمندی او حجابست و گفت هرکه خذایرا بشناخت منقطع گشت بل که کنگ شد و هرگه بمحلّ انس نتواند رسید آن که اورا وحشت نبود از جملهٔ کون و گفت عوض چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل بود و گفت قسمتها کرده شده است و صنفها بیذا گشته چون قسمت کرده شد بسعی و حرکت چون توان یافت و گفت هرکرا بندگی کردن ازو در بخواهند و حقیقت حق تعالی بدانستن از هر دو مقام ضایع بماند و گفت طلب کردم معدن دلهاء عارفان در هواء روح ملکوت دیدم که می بریدند در نزدیك خذاء تعالی بذو باقی و رجوعشان با او و گفت تا مرد جنان نگردد که از آنجا که سرادقات عرش است تا اینجا که منتهاء ثری است هر ذرّهٔ آینهٔ توحید وی گردد و در هر ذرّهٔ اورا بیند توحید او درست نیاید و گفت هرچند بتوانید رضارا کار فرمایید جنان مباشید که رضا شمارا

برستند برای خذاء او از وی جاهلست یعنی خذاء بی نیازست از عبادت تو بندای که براء او کاری می کنی تو کار براء خود می کنی و گفت دورترین مرد از خدای آن بود که خدایرا بیش یاد کند یعنی مَنْ عَرَفَ اللهَ کَلَّ لِسانُهُ او نباید که یاد کند تا بر زبان او یاد می کند ذکر حقیقی آن بود که زبان او گنگ شده بود و غیب بر زبان گویا شده و ذکر او غیر او بود و گفت از تعظیم حرمات خداوند آن بود که باز ننگری بچیزی از کونین و نه بچیزی از طریقهاء کونین و گفت صفت جمال و جلال مصادمت کردند از هر دو روح تولّد کرد و گفت اگر جان کافری آشکارا شود اهل عالم اورا سجده کنند بندارند که حقّست از غایت حسن و لطافت و گفت تن همه تاریکست و جراغ او همه سرّ است که کرا سرّ نیست او همیشه در تاریکیست و گفت احوال خلق قسمتی است که کرده اند و حکمتی است که برداخته اند حیلت و حرکت‌را بدریافت آن مجال نیست و گفت بیزارم از آن خدای که بطاعت من از من خشنود شود و بمعصیت من از من خشم گیرد بس او خود در بند من است تا من جکنم نه بل که دوستان در ازل دوستانند و دشمنان در ازل دشمنان و گفت هرکه خویشرا از خذاء بیند و جمله اشیارا از خذای بیند بی نیاز شود از جملهٔ اشیا بخذا و گفت حیوة و بقاء دلها بخذایست بل که غیبت از خذاست بخذا یعنی تا توانی که تو بآن خذائی خیال شرك داری بخذا فناء فنا از فنا حاصل آید و گفت شرك دیدن تقصیر است و عثرات نفس و ملامت کردن نفس‌را و گفت محبّت هرگز درست نیاید تا اعراض‌را در سرّ او اثری بود و شواهدرا در دل او خطری بل صحّت محبّت نسیان جمله اشیا است در استغراق مشاهدهٔ محبوب و فانی شدن محبّ از محبوب بمحبوب و گفت در جمله صفتها رحمت است مگر در محبّت که درو هیچ رحمت نیست بکشند و از کشته دیت خواهند و گفت عبودیّة آنست که اعتمادت

شود زیرا که معرفت تو محدث است و جون صفت و نعت قدم نجی کند همه محدثات نیست شود و گفت فضل باری تعالی در مقابل کسب تو نبود و مکتسب نیست زیراکه هرچه مکتسب بود آنرا عوضی بود و عوض خارج است از فضل آنگاه گفت همه اندیشها یکی کن و بر یکی باست و همه نگرستن را با یکی آور که نظر همه نگرندگان یکی بیش نیست مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ و گفت روح از عالم کون خود بیرون نیامده باشد که اگر بیرون آمده بودی دل بوی اندر آمدی و این سخن هرگز ببیانه اندر نگنجد و گفت بدیذ آرندهٔ چیزها و متولّی کارهـا بیذاتر از کارهاست و تو می خواهی که شریك او گردی و گفت حجاب هر موجودی بوجود اوست از وجود خود و گفت جون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا زایل شود و گفت عوامّ در صفات عبودیّة می گردند و خواصّ مکرّمند بصفات ربوبیّت تا مشاهده کنند از جهة آنك عوامّ آن صفات احتمال نتوانند کرد بسبب ضعف اسرار خویش و دوری ایشان از مصادر حق و گفت جون ربوبیّت بر سرایر فرو آید جمله رسوم او محو گرداند و اورا خراب بگذارد و گفت جون نظر کنی بخدا جمع شوی و جون نفس خود نظر کنی متفرّق گردی و گفت خلق‌را جمع گردانند در علم خویش متفرّق گردد در حکم و قسمت خویش بلکه جمع در حقیقت تفرقه است و تفرقه جمع و گفت ازل و ابد و اعمار و دهور و اوقات جمله جون برقیست در نعوت قال النبیّ علیه السلام لی مَعَ ٱللهِ وَقْتٌ لَا يَسَعُنِي فيه مَعَهُ شَيْءٌ غَيْرُ ٱللهِ عزّ وجلّ و گفت شریف‌ترین نسبتها آنست که نسبت جویی بخدا تعالی بعبودیّه و گفت افضل طاعات حفظ اوقاتست و گفت مخلوق عظیم‌قدر بود و بزرگ‌خطر جون حق اورا ادب کند متلاشی شود و گفت هرکه گوید من با قدرت منازعت کرده است و گفت هرکه خذایرا برستد برای بهشت او مزدور نفس خویش است و هرکه خذایرا

حیا و گفت نیست بودن در راه حق بهتر از آنکه بتجرید و توحید نظر بود و آنجا منزل بود یا وقوف بود یا مشربگاه سازد و گفت هرکه در یافت وحدانیّت و یگانگی واحد مقصود حق گردد هرکه صفت نعت جلال او در یافت حق مقصود او شود و گفت هر جنایت که باشد رعایت اصل آنرا زیر و زبر کند و هیچ نگذارد و گفت خداوند جلّ جلاله ترا در مذلّت افلاس و درماندگی و شکستگی بیند بهتر از آن که در بندشت و جلوهٔ عزّ و معاملت و گفت هرکرا مقصود جز ذانست آنکس مغبون و نگوسارست و مستحقّ یکی گفتن آنست که بی قصد و بی نیّت در آید و نیست راه حق شود و ببقاء آن نیستی خود آنگاه بنقطهٔ یگانگی حق وی قیام کند بی نیّت که بود و وجود درین صورت نبندد و گفت جنانك راست‌گویان راست گفتند در حقایق و اسرار عارفان دروغ گفتند در حقیقت حق و گفت زشترین اخلاق آنست که با تقدیر بر آویزی یعنی آنج تقدیر ازلی باشد تو خواهی که بضدّ آن بیرون آیی و آنج قسمت رفته است خواهی که بتغلّب و آرزو و دعا آن قاعده بگردانی و گفت این قوم بر چهار صفت اند یکی بشناخت و طلب کرد و یافت و دیگر طلب کرد و نیافت و دیگری نیافت و نیز با هیچ آرام نیافت مگر با وی چهارم نشناخت و طلب نکرد زیراکه او عزیزتر از آنست که طلب درو رسد و آشکاراتر از آنست که طلب باید کرد و گفت چون سرّ من بوفاء عهد ایستاده بود هیچ باك ندارم از حوادث که در روزگار بدید آید و گفت هرگاه تاریکی طمع بسرّ در آید نفس در حجاب افتد از همه حظّهای نفسانی و گفت معرفت دو است معرفت خصوص و معرفت اثبات امّا معرفت خصوص مشترك است و شرك معرفت اسما و صفات و دلایل و نشانها و برهانها و حجابها و معرفت اثبات آنست که بذو راه نیست و از نعت قدم بدید آید و چون بدید آید معرفت تو ناچیز و نیست

باشد که کسی چیزی ببول بشوید بندارد که پاك شد رنگش برود امّا همچنان نجس باشد هرکه برون مرد بود درون مرد بود آنجا که قدم این جوانمردان است همه مریدان مشرکند و بنای راه ارادت مریدان بر شرکست ایمانرا ضدّ است و آن کفر است و توحیدرا ضدّ است و آن تشبیه است و ضدّ یقین شکّست و این همه حجابست که این همه درگاههاییست که مریدانرا بباید گذشت و این زنّارها بباید برید و گفت در کارها که نفس تو موافق باشد با دل دل بر گیرد از آن و هر کاری که در وی خلاف نفس است آنجا دل بنه و قدم استوار کن تا ترا بخزانهٔ قبول فرستند اگرچه صورت طاعت ندارند أُولَئِكَ يُبَدِّلُ ٱللهُ سَيِّآتِهِمْ حَسَنَاتٍ و گفت همه چیزهائی که در تصرّف اسم آمد و در حیّز وجود کمتر از ذرّه‌یست در قبضهٔ قدرت و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد هرچند حق بمرد نزدیك میشود عقل میگریزد زیراکه عاجز است عاجزیرا هم ادراك بعاجزی بود و معرفت ربوبیّت نزدیك مقرّبان حضرت باطل شدن عقلست از بهر آنکه عقل آلت اقامت کردن عبودیّت است نه آلت در یافتن حقیقت ربوبیّت و هرکرا مشغول کردند باقامت بندگی و از وی ادراك حقیقت خواستند عبودیّت ازو فوت شد و بمعرفت حقیقت نرسید و گفت فاضلترین عبادت غایب شدنست از اوقات و گفت ما پدید آمدگان ازل و ابدیم و درین شك نیست و ازل نشان ربّانی است در وقت ازل الآزال آنگه خلقرا بدیدن این خواند و گفت سخن در راه معاملت نیکوست ولیکن در حقائق بادی است که از بیابان شرك و جهد و نکوئی است که از عالم بشریّت پدید آمد و گفت چهار چیزست که مناسبت ندارد و بحال عارف لائق نبود زهد و صبر و توکّل و رضا که این چهار چیز صفت قالبهاست صفت روح ازین منزّه است و گفت فرزند ازل و ابد باشی بهتر از آنکه فرزند اخلاص و صفا و صدق و

دورتر بود بایشان نمودند که کار ما از علّت باکست و نظر از علّت است و طلب شما بر دامن وجود بستم بحکم کرم و نمودرا بر دامن دیده بستم نموده بود که شما بنظر آوردید نه نظر علّت دیده بود و گفت این خلق در عالم عبودیّه فرو شدند هیچ کس بقعر نرسید هیچ کس این دریاء عبودیّه‌را عبور نتوانست کردن جون سرّ این بدانی آنگاه این بندگی از تو درست آید راه اهل حقیقت در عدم است تا عدم قبلهٔ ایشان نیاید راه نیابند و راه اهل شریعت در اثبات است هرکه بود خود نفی کند بزندقه افتد امّا در راه حقیقت هرکه اثبات خود کند بکفر افتد بر درگاه شریعت اثبات باید بر درگاه حقیقت نفی دیدهٔ صورت جز صورت نبیند و دیدهٔ صفت جز صفت نبیند و این حدیث ورای عینست و ورای صفت باید که از دریاء سینهٔ تو نهنگی خیزد ذات خوار و صفات خوار و صورت خوار و هر صفت که در عالم هست فرو خورد آنگاه مرد روان شود ولا یَبْقَی فی الدار دیّار دولت در عدم تعبیه است و شقاوت در وجود راه عدم در قهرست و راه وجود در لطف و این خلق عاشق وجودند و منهزم از عدم از براء آنك نه عدم دانند و نه وجود آنك خلق وجود دانند نه وجودست بحقیقت بل که عدم است و آنج عدم می دانند نه عدم است عدم این جوانمردان بمحو اشارت کنند که عدمی بود عین وجود و محوی بود عین اثبات که هر دو طرف او از عین اثبات باکست و وجودی که یك طرف او عین و رقم حیوة دارد لَمْ یَکُنْ فکان و گفت مرید در اوّل قدم مختار بود چون بالغ شود اختیارش نماند علم او در جهل خود بیند هستی او در نیستی خود بیند اختیار او در بی اختیاری خود بیند بیان کردن او بیش ازین آفتست اشارت و عبارت محرم این حدیث نیست این حدیث نه اشارت نه عبارت نه قال نه حال نه بود نه نابود اگر خواهی که بمجاهده بدانی ندانی که در دریاء هند و روم مجاهده است در دریاء اسلام مشاهده باید که مجاهدهٔ که در آن مشاهده نبود همچنان

خانهٔ خود باز ندانند آن کس‌را سخن گفتن در طریقت مسلّم نیست درویش بنور دل باید که روز و بروزگار ما بعصا می روند زیراکه نابینا اند هرکه داند که چه می گوید و از کجا می گوید اورا سخن مسلّم نیست چنانك زنانرا حیض است مریدانرا در راه ارادت حیض است حیض راه مریدان از گفت افتد و کس بود که در آن بماند و هرگز پاك نشود و کس بود که اورا حیض نباشد همه ایّامش طهر باشد امّا هیچ چیزرا آن منقبت نیست که سخن‌را و سخن صفتیست از صفات ذات همه انبیاء متکلّم بوده اند لیکن مارا سخن با آن کس است که دعوی می کند که اورا زبان غیبست مرد باید که گویندهٔ خاموش بود و خاموش گویا که آن حضرت ورای گفت و خاموشی است نخست چشمهٔ زبان باید که بسته شود تا چشمهٔ دل بگشاید هزار زبان خذاترس با فصاحت بینی در دست زبانیهٔ دوزخ بینی یك دل خذاشناس با نور نبینی در دوزخ مرید صادقرا از خاموشی بیران فایده بیش از گفت و گویی بود و گفت خلعتی دادند با شرك بر آمیخته چنانك کسی‌را شربتی دهند با زهر آمیخته یکی‌را کرامتی یکی‌را فراستی یکی‌را حکمتی یکی‌را شناختی هرکه عاشق خلعت شد از آنج مقصودست باز ماند و آن مقامها در عالم شرع است کسانیرا که بنور شرع راه روند زهد و ورع و توکّل و تسلیم و تفویض و اخلاص و یقین این همه شرع است و منزل راه‌روانست که بر مرکب دل سفر کنند و این همه فرّاشانند و بر درگاه روح بردها بر می دارند تا با ابصار روح نزدیکتر شوند باز آن کسان که بر مرکب روح سفر کنند این افعال و صفاترا آنجا گذر نبود که آنجا نه زهد بود نه ورع و نه توکّل بود و نه تسلیم و نه به مانند این روش بود روش باید که بروح بود چنانك روح است و نشان بذیر نیست راه وی نیز نشان بذیر نیست هرکه ترا از راه خبر می دهد از صفات نفس خبر می دهد که این حدیث نشان بذیر نیست از طلب باکست از نظر باکست هرکرا بینی که کمر طلب بر میان بسته است هر جند بیشتر طلبد

خوذ می خندی باری راه رفتن ازو بیاموز که در راه باطل سر بیفکند و ملامت عالم ازو در بذیرفت و در راه خوذ مرد آمـذ تو از دل خوذ فتوی در خواه که اگر هر دو کون بر تو لعنت کنند بهزیمت خواهی شذ قدم درین راه منه اگر این حدیث بملامت هر دو سرای نه ارزذ این شربت نوش مکن اگر در دو عالم بکاه برگی بجشم حقارت بیرون نگری کلید عهد باز فرستـاذه باشی تا هر مویی که بر سر و تن نست ازو تبرّا نکنی و او بانکار تو بیرون نیاید تولّاء تو بحضرت درست نیاید جیزی مطلب که آن جیز در طلب تو است یعنی بهشت و از جیزی هزیمت مشو که آن هزیمت از تو شوذ یعنی دوزخ و تو ازو اورا خواه جون او ترا باشذ همه جیزها بیش تو باشذ کمر بسته و گفت هر جزوی از اجزاء تو باید که در حق جزوی دیگر محو باشذ که دویی در راه دین شرکست تا نه زبان داند که دینه جه دید و نه نیز دینه زبانرا داند تا راز خوذ بگویذ تا هرجه نسبت بتو دارذ در شواهد الهیّت محو شوذ و حدیث محو و فقر می گویند اینت ظلمی عظیم دیگررا نفی می کنند و خوذرا اثبات نشان آنك مردرا بصحراء حقیقت آورده باشند آنست که بوششها از بیش دینهٔ او بر داشته باشند که او ورای همه جیزها باشذ نه جیزی ورای او و گفت گویندهٔ بر حقیقت آن بوذ که گفت او برسـذ درو و اورا سخن نماند و از آن سخن گفتن خوذ آزاذ بوذ و سخن کـه روی در حضرت دارذ آن بوذ که مستمع‌را ملالت نگیرذ و مخالف و موافق‌را میزبانی کند و گوینده‌را مدد زیادت شوذ و هر سخنی که مستمع‌را مفلس نکند و هر دو عالمرا از دست وی بیرون نکند آن سخن بفتوی نفس می گویذ نفسش بزبان معرفت این سخن بیرون می دهذ تا او در غرور خوذ بوذ و خلق در غرور وی جنانك حق عزّ و علا می فرماید ظُلُماتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ هرکه سخن گوینده بحق نشنوذ جشمهٔ زندگانی در سینهٔ وی خشك شوذ جنانك هرگز از آن جشمه حکمت نزاید هرکه از خانهٔ خوذ بیرون آید و راه با

فزونی بود و اگر گوید نشناختم مخذول بود و مطرود عدی بود در وجود و وجودی بود در عدم نه موجود بود در حقیقت نه معدوم هم موجود بر حقیقت هم معدوم عبارت محرم راه توحید نیست و دانست در راه توحید بیگانه است و توهّم و ظنّ این همه گرد حدث دارد توحید در عالم قدس خویش پاکست و منزّه از گفت و شنود و عبارت و اشارت و دید و صورت و خیال و جنین و جنان این همه لوث بشریّت دارد و شناخت توحید از لوث بشریّت منزّه است وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ این اقتضا می کند برقی از شواهب الٰهیت بتابد با بشریّت آن کند که عصاء موسی با سَحَرَهٔ فرعون کرد وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ نور الٰهی همه چیزهارا در کنف خود بدارد گوید شما بصحراء وجود میایید که آتش غیرت همه‌را بسوزد ما خود روزی شمارا بشما رسانیم اسرار مشایخ روضهٔ توحید است نه عین توحید آنجا که ثناء ذکر کبریاء اوست وجود و عدم خلق هر دو یکیست آنجا که عزّتست افتقار و انکسار خلق یکیست آنجا که قدرت است آشکارا اند و آنجا که توحید است بنفی خود انکار نتوان کرد که در انکار خود انکار قدرت است و خودرا اثبات نتوانند کرد که فساد توحید بود نه روی اثبات و نه روی نفی هم مُثْبَت و هم منفی قدرت ترا جلوه می کند وحدانیّت معزول می گرداند و گفت در همه آسمانها زبان تهلیل و تسبیح هست ولیکن دل بباید دل معنی است که جز در آدم و فرزندان او نیست و دل آن بود که راه شهوت و نعمت و بایست و اختیار بر تو ببندد و راه‌بر تو باشد زبانِ دل باید که بخود دعوت کند نه زبان قول مرد باید که کنگ گویا بود نه گویاء کنگ مرد آنست که معبودی که در بیراهن وی است قهر کند و جهد در قهر کردن خویش کند نه در لعنت کردن شیطان ابلیس می گوید علیه لعنة از جهرهٔ ما آینهٔ ساختند و در پیش تو نهادند و از جهرهٔ تو آینهٔ ساختند و در پیش ما داشتند ما در تو نگریم و بر خود می گریم و تو در ما می نگری و بر

نور آفتاب هیچ ولایت نبود شرع توحید نسخ‌پذیرست و حق توحید نسخ‌پذیر نیست زبان بدل نسخ شود چون مرد بدل رسد زبان گنگ شود و دل بجان نسخ شود آنگاه هرچ گوید مِنَ اللهِ بود و این سخن در عین نیست در صفتست صفت بگردد امّا عین نگردد آفتاب بر آب تابد آب‌را گرم کند صفت آب بگردد امّا عین آب نگردد حق تعالی در صفت بیگانگان این گفت أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ در صورت زنده اند و در صفت مرده زندگی آن بود که ذات از حیوة متمتّع بود و ایشان زیان زدهٔ حیوة خود اند و از مومنان خبر می دهد بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ مرد باید که جان بر سر راه نهد و بی جان براه فرو شود این طایفهٔ از معدومان موجودند و بیگانگان موجودان معدوم اند هرکه بخود زنده است مرده است و هرکه بحق زنده است نمیرد مرگ نه مرگ کالبد است و عدم نه عدم کالبد آنجا که وجودست جان نامحرم است تا خود بکالبد چه رسد و گفت شناخت توحید وجود هیچ کس می نپذیرد و کسرا زهرهٔ آن نیست که قدم بصحراء وجود نهد جنانك مشایخ گفته اند إِثْبَاتُ التَّوْحِيدِ إِفْسَادٌ فِي التَّوْحِيدِ و پیری می گوید أَكْثَرُ ذَنبي بمعرفتي إِيَّاهُ هرکه با وجود او خطبهٔ وجود خود می خواند بر کفر خود سجّل می کند و هرکه با وجود خود خطبهٔ وجود او می خواند بر شرك خود گواهی می دهد هرکه با هستی او هستی خود طلبد کافرست و هرکه با هستی خود هستی او طلبد ناشناخته است هرکه خودرا دید اورا ندید و هرکه اورا دید خودرا ندید و از خودش یاد نیاید جان از شادی بریـد و در بردهٔ عزّت بمانـد حق تعالی اورا از حضرت قدس بخلیفتی فرستاد تا در ولایت انسانیّت اورا نیابت می دارد و اورا بخلق می نماید بی او و این کسرا نه عبارت بود و نه اشارت و نه زبان و نه دل و نه دیده و نه حرف و نه صوت و نه کلمه و نه صورت و نه فهم و نه خیال و نه شرك اگر عبارت کند کفر بود و اگر اشارت کند شرك بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید شناختم

شیخرا مریدی بود روزی غسل جمعه آسان فرا گرفت بس روء بمسجد نهاذ و در راه بیفتاذ و رویش مجروح گشت تا لا بُدّش بیامذ و باز گشت و غسل کرد این سخن با شیخ بگفت شیخ گفت شاذ بذآن باش که سخت فرا گیرند اگرت فرو گذارند از تو فارغند نقلست که شیخ وقتی بنیسابور آمذ اصحاب بو عثمان‌را گفت که شمارا بجه فرمایند گفت بطاعت دایم و تقصیر در وی دیذن شیخ گفت این گبرگی محضست که شمارا می فرمایند جرا رغبت نفرمایند بدیذار آفریننده و دانندهٔ آن نقلست که یکبار شیخ ابو سعید بو الخیر قصد زیارت مرو کرد بفرموذ تا کلوخ برای استنجا در توبره نهاذند گفتند شیخا در مرو کلوخ همی یابیم سرّ این جیست شیخ گفت که شیخ ابو بکر واسطی گفته است و او سر موحّدان وقت خویش بوذه است که خاك مرو خاکی زنده است روا ندارم که من بخاکی استنجا کنم که زنده باشذ و اورا ملوّث گردانم و از کلمات اوست که در راه حق خلق نیست و در راه خلق حق نیست هرکه روی در خوذ دارذ قفاء او در دین بوذ و هرکه روی در دین دارذ قفاء او در خوذ بوذ هرکجا که توبی نُست حظّ نُست و خلاف راه است و هرکجا که ناکامی تست مجال دین آنجاست و گفت شرع توحید است و حق توحید شرع توحیدرا گذر بدریاء نبوّتست و حق توحید محیط است راه شرع بر آنست جون سمع و بصر و اثبات تو نسبت بشرك دارذ و وحدانیّت از شرك منزّه است ایمان که روذ در کوکبهٔ شرك روذ ایمان باکست امّا غذاء او ظنّ شرك صورت نبندذ و معرفت هیجنین و علم و حال و این خلق در دریاء کینونیّت غرق شده اند و اسباب دستگیر ایشان نه بواسطهٔ انبیا از دریاء خلقیّت و بشریّت بیرون گذرند و در دریاء وحدانیّت غریق شوند و مستهلك شوند کس ازیشان نشان ندهذ شرع توحید جون جراغست و حق توحید جون آفتاب جون آفتاب نقاب از جمال جهان‌آراء خوذ بر گیرذ نور جراع بعالم عدم شوذ موجودی بوذ در عدم و نور جراغرا با

خانه روزنی بود ناگاه آفتاب در آن روزن افتاد هزار ذرّه بهم بر آمده بود شیخ گفت شمارا این حرکات ذرّها نشویش می آرد اصحاب گفتند نه شیخ گفت مرد موحّد آنست کی اگر کونَیْن و عالَمَیْن و باقی هرج هست اگر همچنین در حرکت آید که این ذرّها یك ذرّه درون موحّدرا تفرقه بدید نیاید اگر موحّدست و کُنتُ الذاکرون الذکره أکْثَرُ غفلةً من الناسی لذکره یاد کنندگانِ یاد اورا غفلت زیادت بود از فراموش کنندهٔ ذکر او ازآنکه چون اورا یاد دارد اگر ذکرش فراموش کند زیان ندارد زیان آن دارد که ذکرش یاد کند و اورا فراموش کند که ذکر غیر مذکور باشد پس اعراض از مذکور با پنداشت ذکر بغفلت نزدیکتر بود از اعراض بی پنداشت و ناسیرا در نسیان و غیبت از مذکور پنداشت حضور نیست پس پنداشت حضور بی حضور بغفلت نزدیکتر از غیبت بی پنداشت ازآنکه هلاك طُلّاب حق سزاوار در پنداشت ایشان است آنجا که پنداشت بیشتر معنی کمتر و آنجا که معنی بیشتر پنداشت کمتر و حقیقت پنداشت ایشان بهمّت عقل باشد و عقل از همّت حاصل آید و همّترا باین همّت هیچ مقاربت نباشد و اصل ذکر یا در غیبت یا در حضور چون غائب از خود غائب بود و بحق حاضر آن ذکر بود که آن مشاهده باشد و چون از حق غیبت بود و بخود حضور آن نه ذکر بود که غیبت بود و غیبت از غفلت بود نقلست که روزی بیمارستانی شد دیوانهٔرا دید که های هویی می کرد و نعره همی زد گفت آخر چنین بندی گران بر باء تو نهاده اند چه جاء نشاطست گفت ای غافل بند بر باء منست نه بر دل نقلست که روزی بگورستان جهودان می رفت و می گفت این قومی اند همه معذور و ایشانرا عذر هست مردمان این سخن بشنیدند اورا بگرفتند و می کشیدند تا بسرای قاضی قاضی بانگ برو زد که این چه سخنست که تو گفتهٔ که جهودان معذور اند شیخ گفت از آنجا قضاء تو است معذور نَیْند امّا از آنجا که قضاء اوست معذورند نقلست که

گرد آن گشتن و در فنون علوم بکمال بود و ریاضت و مجاهدت که او کشید در وسع کس نیاید و توجّهی که بخدا داشت در جمله امور کس‌را آن نبود و سخن توحید ازو زیباتر کس بیان نکرد نقلست که از هفتاد شهرش بیرون کردند که در هر شهری که آمدی زوذش بدر کردندی جون بیاورد آمذ آنجا قرار کرد و مردم بیاورد برو جمع آمذند امّا کلمات اورا فهم نکردند تا حادثهٔ افتاذ که از آنجا برفت ببرو و مردم مرورا طبع او قبول کرد بس عمر آنجا بسر برد نقلست که یك روز باصحاب می گفت که هرگز تا ابو بکر بالغ شده است روز بر وی گواهی نتوان دادن بخوردن و شب بخفتن و هم او می گوید در باغی حاضر آمذیم بمهمّی دینی مرغکی بر سر من همی برید بر طریق غفلت از راه عبث اورا بگرفتم و در دست می داشتم مرغکی دیگر بیامذ و بالاء سر من بانگ می کرد صورت بستم که مگر ماذرش است یا جُفت بشیمان شذم و اورا از دست خوذ رها کردم اتّفاقرا او خوذ مرده بوذ بغایت دل‌تنگ گشتم و بیماری آغاز کرد مدّت یك سال در آن بیماری بماندم یك شب مصطفی‌را علیه السلام بخواب ذیذم گفتم یا رسول الله یکسالست تا نماز از قیام بقعود آورده ام و ضعیف گشته و بیماری اثری عظیم کرده است گفت سبب آنست که شَکَتْ عُصْفُورٌ مِنْكَ فی الحَضْرَةِ بخشکی از تو شکایت کرد عذر خواستن فایده نی دارذ بعد از آن گربهٔ در خانهٔ ما بَچّه آورده بوذ و من در آن میان بیماری تکیهٔ زذه بوذم و تفکّری می کردم ماری ذیذم که بیامذ و بچّهٔ این گربه در دهان گرفت من عصاء خوذ بر سر مار انداختم بچهٔ گربه‌را از دهان بینداخت تا ماذرش بیامذ و بچهٔ خویش بر گرفت من در آن ساعت بهتر شذم و روی بصحّت نهاذم و نماز بقیام باز بردم آن شب مصطفی‌را علیه السلام بخواب ذیذم گفتم یا رسول الله امروز تمام بحال صحّت باز آمذم گفت سبب آن بوذ که شَکَرَتْ مِنْكَ هِرَّةٌ فی الحضرة گربهٔ در حضرت از تو شکر گفت نقلست که روزی باصحاب در خانه نشسته بوذ و در آن

برسیدند از دلیل کردن شاهد بر غایب گفت استدلال چگونه توان کرد از صفات کسی که اورا مثل باشد بر آنك اورا مثل نباشد و ازو برسیدند از معرفت گفت منّت دیدنست در کلّ احوال و عجز گزاردن شکر نعمتها بجمله وجود و بیزاریست از بناه گرفتن و قوّت یافتن از همه جیزها و ازو برسیدند که صفت مرید چیست گفت آنست که حق تعالی فرموده است ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ یعنی زمین با بسط و فراخنایی خوذ تنگست بر مریدان و تن ایشان بریشان تنگ گشته است گرد جهانی می طلبند بیزون هر دو عالم و گفت اهل محبّت بر آتش شوق که بمحبوب دارند تنعّم می کنند بیشتر و خوشتر از تنعّم اهل بهشت و گفت دوست داشتن تو خویش‌را هلاك کردنست خویش‌را و گفت احوال خوذ بذو نمی بوذ جون باستاذ حدیث نفس شذ و ساختن طمع گشت و این سخن بسندیه است که هرجه نفس‌را در آن مدخل بدید آید آن کدورت منی تصفیهٔ آنرا تباه کند و گفت تمنّا و امل از فساد طبعست رحمة الله علیه

ذکر شیخ ابو بکر واسطی رحمة الله علیه

آن معظّم مسند و آیت آن موحّد مقصد عنایت آن خضر کنز حقایق آن بحر رموز دقایق آن ورای صفت قابضی و باسطی قطب جهان ابو بکر واسطی رحمة الله علیه کاملترین مشایخ عهد بوذ و شیخ الشیوخ عهد و وقت و عالی‌ترین اصحاب و بزرگ‌همّت‌تر ازو کس نشان نداذ در حقایق و معارف هیچ کس قدم از بیش او ننهاذ و در توحید و تجرید و تفویض بر همه سابق بوذ و از قدماء اصحاب جنید و گویند از فرغانه بوذ و بواسط نشستی و بهمه انواع محمود بوذ و بر همه دلها مقبول و تا صاحب نفسی نبوذ بعداوت او بیرون نیامذ عباراتی غامض داشت و اشاراتی مشکل و معانی بدیع و عجیب و کلماتی بلند تا هر کسی‌را مجال نبوذی

و گفت حالی که نه نتیجهٔ علم باشد اگرچه عظیم و با خطر بود ضرر آن از منفعت آن بر خداوندش زیادت بود و گفت هرکه فریضه ضایع کند در وقتی بر وی لذّت آن فریضه حرام گردانند و گفت آفت بنده در رضاء نفس اوست بذانج دروست و هرکه در چشم خویش گرامی بود آسان باشد برو گناه او و گفت هرکه دیدار او ترا مهذّب نگرداند بیقین دان که او مهذّب نیست و ادب نیافته و گفت بیشتر دعویها که تولّد کند در انتها از فساد ابتدا بود که هرکرا بابتدا اساسی درست بوده باشد انتها هم درست آید و گفت هرکه قادر بود در بیش خلق بترك گفتن جاه آسان‌تر باشد برو ترك گفتن دنیا و روی از اهل دنیا بگردانیدن و گفت هرکه راست باستاذ بذو هیچ کس کژ ننگریست و هرکه کژ شود بذو هیچ کس راست نشود و گفت هرکرا فکرتی صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از اخلاص و گفت هرکه خواهد که بشناسد که چند است قدر معرفت او بنزدیك خذاء گو بنگر تا چند است قدر هیبت حق در وقت خدمت بنزدیك او و گفت انس گرفتن بغیر الله وحشتست و گفت فروترین درجهٔ توکّل حسن ظنّ است بخذا و گفت تصوّف صبر کردن است در تحت امر و نهی والله اعلم رحمة الله علیه

ذکر شیخ ابو الحسن الصایغ رحمة الله علیه

آن مشرف خواطر و اسرار آن مقبل اکابر و ابرار آن سفینهٔ بحر عشق آن سکینهٔ کوه صدق آن از کون فارغ شیخ ابو الحسن الصایغ رحمة الله علیه در مصر مقیم بوذ و از بزرگان اهل تصوّف و یگانهٔ وقت بوذ و بو عثمان مغربی گفتی هیچ کس‌را نورانی‌تر از بو یعقوب نهرجوری ندیذم و بزرگ‌همّت‌تر از ابو الحسن الصایغ ممشاد دینوری گفت در بادیه ابو الحسن الصایغ‌را دیذم نماز می کرد و آن کرگس بر سر او سایه می داشت ابو الحسن‌را

دقیق است جنانك نقل کرده اند که شیخ ابو القاسم نصراباذی با او بهم در سماع بوذ بو عمرو گفت این سماع جرا می شنوی گفت سماع شنویم بهتر از آنك بنشینیم و غیبت کنیم و شنویم بو عمرو گفت اگر در سماع یك حرکت کرده آید که توانی که نکنی صد ساله غیبت از آن به نقلست که جهل سال بوذ که تا عهد کرده بوذ که از خذاء جز رضاء او نخواهذ دختری داشت که در حکم عبد الرحمن سُلمی بوذ وقتی این دختررا عارضهٔ اسهال بدید آمذ جمله اطبّا در علاج او قرو ماندند شبی عبد الرحمن بوشینه‌را گفت داروی این بذرت دارذ گفت جگونه گفت جنانك اگر کنافی بکند حق تعالی این سهل گرداند دختر گفت این از همه عجب‌تر است گفت بذرت عهد کرده است از جهل سال باز که از حق تعالی جز رضاء حق نخواهذ اگر عهد بشکند و دعا کند حق تعالی شفا دهذ بوشینه نیم‌شبی در محفّه نشست و نزدیك بذر آمذ گفت ای فرزند بیست سالست تا ازینجا رفتهٔ هیچ نیامذی اکنون بذین نیم شب جرا آمذی بوشینه گفت بذری دارم جون تو و شوهری جون عبد الرحمن امام وقت و زندگانی دوست می دارم تا اوراد عبد الرحمن و غمخوارگی دین خذا از تو می شنوم و من نیز در میانه خذایرا یاذ می کنم اکنون آمذه ام تا عهد بشکنی و دعاء بی بگویی تا حق تعالی حال مرا شفا دهذ بو عمرو گفت نقض عهد روا نیست و تو اگر امروز نمیری فردا بیری و مردنی مرده بـه برو ای جان بذر و مرا در گناه میندار اگر من بجهت تو عهد بشکنم تو بذ فرزندی باشی دختر گفت یکدیگررا وداع کنیم که مرا بدل جنین می آید که مگر اجل من نزدیکست ازین علّت نرهم گفت بیایم بر جنازهٔ تو نماز کنم دختر وداع کرد و برفت تا بسراء خوذ رسید علّت بصحّت بدل گشته بوذ تا بعد از وفات بذر بجهل سال دیگر بزیست و اورا کلماتی عالی است ازو می آید که گفت صافی نشوذ قدم هیچ کس در عبودیّه تا آنگاه که همه کارهاء خویش جز ریا نبیند و همه حالهاء خویش جز دعوی ندانذ

سلامت یافت حقباء ایشان بگذاردی و گفت علامت صوفی صادق آنست که بعد از عزّ خوار شوذ و بعد از توانگری درویش شوذ و بعد از بیذایی نهان گردذ و علامت صوفی کاذب آنست که بر عکس این بوذ و گفت هرگاه که فاقه در رسیذی بمن با خوذ گفتمی از که این فاقه بتو آمذه است بس اندیشه کردی کسی‌را بذآن فاقه اولیتر از خوذ ندیذی بخوشی قبول کردی و با آن می ساختمی گفت روزی در کوه لکام بوذم بسه کس رسیذم که دو بلاس بوشیذه داشتند و یکی بیراهنی بوشیذه از نقره جون مرا بدیذند گفتند غریبی گفتم هرکرا ماوی‌گاه او خذا بوذ هرگز در غربت نبوذ جون این سخن از من بشنوذند با من انس گرفتند بس یکی گفت که اورا سویق دهیذ گفتم من سویق نخورم تا با شکر و قند نباشذ در حال سویقم دادند بشکر و قند جنانك خواستم بس از صاحب قمیص برسیذم که این بیراهن از نقره جیست گفت شکایت کردم با خذاء تعالی از شبشی که دمار از من بر آورده بوذ تا مرا این بیراهن در بوشیذ نقلست که او سخنی خوش گفتی روزی هاتفی آواز داذ که بسی سخنی نیکو گفتی اکنون اگر خاموش باشی نیکوتر جنین گویند که دیگر سخن نگفت تا وقت مردن و خوذ بس از آن بهفتهٔ بیش نکشیذ که فرمان یافت و باز بعضی جنین نقل کنند که روز آذینه سخن می گفت در مجلس جیزی بذو در آمذ از کرسی در افتاذ و جان تسلیم کرد رحمة الله علیه

ذکر شیخ ابو عمرو نُجَیْد رحمة الله علیه

آن عامل جدّ و جهد آن کامل نذر و عهد آن فرد فردانیّت آن مرد وحدانیّت آن مطلق عالم قَیْد شیخ ابو عمرو نُجَیْد رحمة الله علیه از کبار مشایخ وقت بوذ و از بزرگان اصحاب تصوّف و در ورع و معرفت و ریاضت و کرامت شانی عظیم داشت و از نشابور بوذ و جُنَیْدرا دیذه و آخر کسی از شاگردان بو عثمان کی وفات کرد او بوذ و اورا نظری

بل که بنور جان موسی علیه السلام شوذند و بی او هرگز نشنیذندی همچنین اگر کسی از امّت محمّد صلّی الله علیه وسلّم رؤیتی بوذ نه ازو بوذ آن بنور جان محمّد بوذ علیه السلام نه آنك هرگز صذ ولی بکرد نبی رسذ لیك اگر محمّد علیه السلام ولیرا بر گزیند تا بنور او چیزی بینذ دلیل آن نکذ که آن کس از نبی زیادت بوذ امّا نبیرا دست آن بوذ که از آنج او می خورذ لقمهٔ امّترا دهذ جنانك موسی علیه السلام قوم خوذرا کلام حق بشنوانیذ و جنانك محمّد علیه السلام گفت سلامٌ عَلَیْنا وعلی عِبادِ الله الصالحین جون سلام خاص محمّد بوذ اگر یکی از امّترا بسبب او آن دست دهذ عجب نبوذ و از جهت این سرّ بوذ که موسی علیه السلام گفت خذاوندا مرا از امّت محمّد گردان و دیگر جواب آنست که دیذی که موسی علیه السلام می خواسته است در حق خوذ می خواسته است و آن جنان در مجذه هزار عالم نگنجذ بس دیذ بو حمزه بر قدر او بوذه باشذ جنانك مرید بو تراب نخشبی که حقرا می دیذ و با این همه طاقت دیذار بایزید نیاورذ کجون حق بر قدر بایزید متجلّی گشت مرید طاقت آن نداشت تا فرو شذ و جنانك صدّیقرا یکبار متجلّی می شوذ و جمله خلقرا یك بار بس تفاوت در دیذار آمذ لاجرم جون دیذ موسی علیه السلام در عالم نتوانست کشیذ ندیذ اگر در دیذ تفاوب نبوذی فردا اهل بهشت نور دوال نعلَین بلالرا سجذه نکردندی و بو حمزه‌را بسی سخنست در طریق تجرید که مجرّدترین اهل روزگار او بوذ و گفت دوستی فقرا سخنست و صبر نتوان کرذ بر دوستی فقر مگر صدّیقی و گفت هرکه طریق بحق داند سلوك آن طریق برو سهل بوذ و طریق دانستن آن بوذ کی حق تعالی اورا تعلیم داذه بوذ بی واسطه و هرکه طریق باستدلال داند یکبار خطا کند و یکبار صواب افتذ و گفت هرکرا سه چیز روزی کردند از همه آفتها برست شکی خالی با دلی قانع و درویشی دایم و گفت جون نفس تو از تو سلامت یافت حق وی بگذاردی و جون خلق از تو

خاست و کاردی بگرفت و گفت اِضْرِبْ فِیهِ و قصد کشتن وی کرد مریدان در باء شیخ افتادند تا وی‌را ازو جدا کنند بو حمزه‌را گفت أَسْلِمْ یا مَطْرُود گفتند ایّها الشیخ ما جمله اورا از خاص اولیاء و موحّدان دانیم شیخ‌را این تردّد با او از کجا افتاد حارث گفت مرا با وی تردّد نیست و در وی جز نیکویی نمی بینم و باطن اورا بجز مستغرق توحید نمی بینم امّا جرا ویرا جیزی باید گفت که بافعال حلولیان ماند یا از مقالت ایشان در معاملت وی نشان بود مرغی که عقل ندارد و بر مجاری عادت خود بانگی می کند جرا اورا از حق سماع افتد و حق جلّ وعلا متجزّی نه و دوستان اورا جز با کلام او آرام نه و جز با نام او وقت و حال خوش نه و ویرا بجیزها حلول و نزول نه و اتّحاد و امتزاج بر قدیم روا نه بو حمزه گفت اگرچه در میان این همه راحت و لباسهاء فاخر نشستهٔ و مرغی بتمکّن صفوت غرق شده جرا احوال اهل ارادت بر تو بوشیده است حارث گفت توبه کن ازینج گفتی و اگر نه خونت بریزم در حالت گفت ایّها الشیخ هرچند من در اصل درست بودم امّا چون فعلم مانند بود بفعل قومی گمراه توبه کردم و ازین جنس سخن او بسیارست تا بجایی که وقتی می گفت که ربّ العزّه‌را دیدم جهرًا مرا گفت یابا حمزه لا تتّبع الوسواس وَذُقْ بلاء الناس خذایرا آشکارا دیدم مرا گفت یابا حمزه متابعت وسواس مکن و بلاء خلق بچش و چون این سخن ازو بشنوذند اورا رنج بسیار نموذند بسبب این سخن بلای بسیار کشید اگر کسی گوید خذایرا در آشکاری بحسّ چون توان دید در بیذاری گویم بی چگونه توان دید چون بصر او صفت بصر کسی گردذ بیذاری تواند دید جنانك در خواب رواست دیدن اگر گویند موسی علیه السلام نه دید این چگونه باشذ گوییم جنانك کلام خاص بموسی علیه السلام رؤیت خاص بمحمّد بوذ صلّی الله علیه وسلّم آن قوم که با موسی علیه السلام بوذند کلام حق شنوذند و بخوذ نشنیذند که ایشانرا زهرهٔ آن نبوذی که کلام حق تعالی شنیذندی

زیراکه عظیم‌تر حجابی میان تو و خداء نفس است بس حقیقت نیست مگر مرگ نفس و گفت مرگ بابی است از ابواب آخرت و هیچ بنده بخدا نتواند رسید مگر بذآن درگاه در شود و گفت من جکنم و جمله خلق دشمن من و گفت بر تو باد که مغرور نشوی بمکر و شاید که بود کسی گفت مرا وصیّتی بکن گفت همّت همّت که همّت مقدّم همه اشیا است و مدار جمله اشیا بروست و رجوع جمله اشیا باوست جون شیخ وفات کرد اصحاب گفتند لوح سر خاك او راست کردیم و نام او بر آنجا نبشتیم هر بار یکی بیامذی و خراب کردی و نابدید شذی و لوح ببردی و از آن هیچ کس دیگر خراب نکردی از استاذ بو علی دقّاق برسیذم سرّ این گفت آن بیر در دنیا خوذرا بنهانی اختیار کرده بوذ تو می خواهی که آشکارا کنی حق تعالی نهان می کذ والله اعلم بالصواب،

ذکر شیخ ابو حمزهٔ بغدادی رحمة الله علیه

آن سالك طریق تجرید آن سایر سبیل توحید آن ساکن حظیرهٔ قدس آن خازن ذخیرهٔ انس آن نقطهٔ دایرهٔ آزادی وتد عالم ابو حمزهٔ بغدادی رحمة الله علیه از طایفهٔ کبار بوذ و از اجلّهٔ ابرار و در کلام حظّی تمام داشت و در علم تفسیر و روایات حدیث بکمال و بیر اورا حارث محاسبی بوذ و صحبت سری یافته بوذ و با نوری و خیر نسّاج قرین بوذ و بسی مشایخ بزرگرا دیذه بوذ و از آن قوم بوذ که خلیفه ایشانرا بگرفت تا بکشذ بس نوری در بیش رفت تا خذاء تعالی همرا خلاص داذ و در مسجد رصافیّهٔ بغداذ وعظ گفتی و امام احمدرا جون در مسئله اشکالی افتادی با او رجوع کردی و گفتی در فلان مسئله جگویی زبانی شافی داشت و بیانی صافی روزی نزدیك حارث محاسبی در آمذ وی‌را یافت جامهاء لطیف بوشیذه و بنشسته و حارث مرغی سیاه داشت که بانگ کردی در آن ساعت بانگی بکرد بو جمزه نعرهٔ بزذ و گفت لَبَّیْكَ یا سَیِّدی حارث بر

و در معاملت و در ورع و تقوی و مشاهدت یگانه و از فارس بوذ و در نیسابور وفات کرد و شبلی اورا بزرگ داشتی عظیم و سخن اوست که گفت در جملهٔ دنیا یك حکمتست و هر یکرا از آن حکمت نصیب بر قدر کشف اوست و گفت صحبت کنید با خذاء عزّ وجلّ و اگر نتوانید با آنکس صحبت کنید که با خذا صحبت کند تا ببرکت صحبت او شمارا بخذای رساند و در دو جهان رستگاری باشد و گفت هرکه مصاحبت کند با علم اورا چاره نبوذ از مشاهدهٔ امر و نهی و گفت علم ترا برینه کند از جهل بس جهد در آن کن تا ترا برینه نگرداند از خذاء تعالی و گفت وصل بی فصلست کجون فصل آمذ وصل نماند و گفت هرکه صدق نگاه بدارذ میان خویش و خذاء صدق اورا مشغول گرداند از آنك اورا فراغت خلق بوذ و گفت راه بعدد خلقست بس گفت طریق خذایراست و بذو طریق نیست و گفت مجالست خذا بسیار کن و با خلق اندك و گفت بهترین خلق آن قوم اند که خیر در غیر نبینند و دانند که راه بخذاء بسیارست بجز از آن راه که خاصِ این کسست و امّا جنان باید که تقصیر نفس‌را دانذ در آنج او در آنست و گفت جنان باید که حرکات و سکنات مرد خذایرا بوذ یا بضرورتی بوذ که در آن مضطرّ بوذ و هر حرکت و سکون که غیر این بوذ که گفتیم آن هیچ نبوذ و گفت عاقل آنست که سخن بر قدر حاجت گوید و هرچه افزونست دست از آن بدارذ و گفت هرکرا خاموشی وطر نیست او در فضولست و اگرچه ساکنست و گفت علامت مرید آنست که اورا از غیر جنس خویش نفرت بوذ و طلب جنس کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ نفس و حیوة دل در مرگ نفس است و گفت ممکن نیست از نفس برون آمذن هم بنفس و لیکن امکان از نفس برون آمذن بخذایست و آن راست نشوذ مگر بدرستی ارادت بخذا و گفت نعمت عظیم‌تر از نفس برون آمذن است

مملکت بینی و از کلمات اوست که گفت علم فنا و بقا بر اخلاص وحدانیّت گردد و دوستی عبودیّة هرچه جز این بود آنست که ترا بغلط افگند و زندقه بار آورد و گفت هرکه خواهد که از کون آزاد آید گو عبادت خذاء تعالی باخلاص کن که هرکه در عبودیّة باخلاص بود از ما سوی الله آزاد گردد و گفت هرکه سخن گوید در اخلاص و نفس را مطالبه نکند بدانك حق تعالی اورا مبتلا گرداند که بردهٔ او در بند شود در پیش اقران و گفت هرکه ترك کند خدمت مشایخ مبتلا شود بدعاوی کاذبه و فضیحت گردد بذآن دعویها و گفت هرکه خواهد که معطّل گردد و عمل او باطل شود گو دست در رخصت زن و گفت سفله آن بود کی در خذای عاصی شود و گفت سفله آنست که از خذاء نترسد و گفت سفله آنست که منّت نهد بعطای خویش بر عطاء ستاننده و گفت شرف در تواضع است و عزّ در تقوی و آزادی در قناعت و گفت جون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوات بسوزاند در وی و رغبت دنیا از وی بر آید و گفت توکّل سرّیست میان بنده و خداوند واجب آن بود که بسرّ وی مطّلع نگردد جز خذاء و گفت از خذاء تعالی مؤمنانرا در دنیا بذآنچ ایشانرا در آخرت خواهد بود دو جیزست عوضش ایشانرا از بهشت در مسجد نشستنست و عوض ایشان از دیدار حق مطالعهٔ جمال براذران کردن و گفت که گفتند مارا جرا دعایی نی کنی گفت مِنْ مُخالفتِ اَلْوَقْتِ سُوءُ اَلْأَدَبِ و کسی ازو وصیّتی خواست گفت خذایرا یاد ی دار و فراموش مکن و اگر این نتوانی مرگرا یاد ی دار رحمة الله علیه

ذکر ابو بکر صیدلانی رحمة الله علیه

آن فلك عبادت آن خورشید سعادت آن جشمهٔ رضا آن نقطهٔ وفا آن شیخ ربّانی شیخ ابو بکر صیدلانی رحمة الله علیه از جملهٔ مشایخ و اعلاء ایشان بود و صاحب جمال بر صفتی که در عهد خویش همتا نداشت در حالت

و ناخنم دراز نشد و خرقه‌ام شوخگن نگشت و درین جهل سال در زیر هیچ سقف نخفتم مگر در زیر سقف بیت المعمور و گفت هشتاد سالست که بشهوت خویش هیچ چیز نخورده ام و گفت بشام مرا کاسهٔ عدس آوردند بخوردم و ببازار شدم ناگاه بجاء در نگریستم خمهاء خمر دیدم گفتند چه ۵ می نگری خمهاء مَیست گفتم اکنون لازم شد بر من حسبت کردن در ایستادم و خمهاء مَیْ ریختم و مرد تن زده بنداشت که من کسِ سلطانم جون مرا باز شناخت بنزدیك طولون برد تا دویست جوبم بزدند و بزندانم باز داشتند مدّتی دراز بایستادم عبد الله مغربی آنجا افتاد شفاعت کرد بس جون مرا رها کردند چشمش بر من افتاد گفت ترا چه افتاد ۱۰ گفتم سیر خوردن عدس بوذ و دویست جوب خوردن گفت ارزان جَسْتی و گفت شصت سال بوذ تا نفسم لقمهٔ گوشت بریان آرزو می کرد و نمی دادمش یکروز ضعفی عظیم غالب شذ و کاردش باستخوان رسید و بوی گوشت بدید آمذ نفسم فریاذ گرفت و بسی زاری کرد که بر خیز و ازین گوشت از برای خذاء اگر وقت آمذ است لقمهٔ بخواه بر خاستم بر اثر بوی ۱۵ گوشت برفتم و آن بوی از زندان همی آمذ جون در رفتم یکی‌را دیذم که داغش می کردند و او فریاذ می کرد و بوی گوشت بریان بر خاسته نفس‌را گفتم هلا بستان گوشت بریان نفسم بترسید و تن زذ و بسلامت ماندن قانع شذ و نقلست که گفت هرگاه که بمکّه رفتی نخست روضهٔ پیغامبررا علیه السلام زیارت کردی بس بمکّه باز آمذی آنگه بمدینه شذی ۲۰ دیگر بار زیارت روضه بکردی و گفتی السلام علیك یا رسول الله از روضه آواز آمذی که وعلیك السلام ای بسر شیبان و گفت در گرمابه شذم و آبی بوذ فرا گذاشتم جوانی جون ماه از گوشهٔ گرمابه آواز داذ که تا جند آب بر ظاهر بیابی یك راه آب بباطن فرو گذار گفتم تو ملکی یا جنّی یا انسی بذین زیبایی گفت هیچ کذام من آن نقطه ام زیر بی بسم الله ۲۵ گفتم این همه مملکت تست گفت با ابرهیم از بندار خوذ بیرون آیی تا

سنگ خاك ما نهذ و حاجت خواهذ روا شوذ و مجرّبست از بعد آن شیخرا دیذند در خواب برسیذند که حق تعالی با تو چکرد گفت نامهٔ بدست من داذ گفتم مرا بنامه چه مشغول می کنی تو خوذ بیش از آن که بکردم دانستهٔ که از من چه آیذ و من خوذ می دانستم که از من چه آیذ نامهٔ بکرام الکاتبین رها کن که چون ایشان نبشته اند ایشان می خوانند و مرا بگذار نفسی با تو باشم نقلست که محمّد بن الحسین گفت من بیمار بوذم و دل اندوهگن از نفس آخر شیخ مرا گفت هیچ مترس در آخر کار از رفتن جانست که گوبی همی ترسم گفتم آری گفت اگر من بمیرم بیش از تو آن ساعت حاضر آیم نزدیك تو در وقت مردن تو و اگر همه سی سال بوذ بس شیخ فرمان یافت و من بهتر شذم نقلست که بسرش گفت در وقت نزع بذرم راست بایستاذ و گفت در آبی وعلیك السلام گفت یا بذر کرا بینی گفت شیخ بو الحسن خرقانی است که وعده کرده است از بعد چندین گاه و اینجا حاضر است تا من نترسم و جماعتی جوانمودان نیز با او بهم این بگفت و جان بداذ رحمة الله علیه،

ذکر شیخ ابرهیم شیبانی

آن سلطان اهل تصوّف آن برهان بی تکلّف آن امام زمانه آن همام یگانه آن خلیل ملکوت روحانی آن قطب وقت شیخ ابرهیم شیبانی رحمة الله علیه رحمةً واسعةً بیری بحق و شیخی مطلق بوذ و مُشار الیه و محمود اوصاف و مقبول طوایف و در مجاهده و ریاضت شانی عظیم داشت و در ورع و تقوی آیتی بوذ چنانك عبد الله منازل گفت ابرهیم حجّت خذایست بر فقرا و بر اهل آداب و معاملات و گردن شکن مدّعیانست رفیع قدر و عالی همّت بوذ و جدّی بکمال داشت و مراقبت بر دوام و همه وقتی محفوظ چنانك گفت چهل سال خدمت بو عبد الله مغربی کردم درین چهل سال از ماکولات خلق هیچ نخوردم و درین چهل سال موم نبالیذ

تا من کسی‌را باشم تو مرا این جرا گفتی گفتم بار خدایا این اختیار که تو بمن کردی از مکر تو ایمن کی توانم بود که تو باختیار هیچ کس کار نکنی و گفت شبی بخواب دیدم که مرا بآسمان بردند جماعتی‌را دیدم که زار زار می گریستند از ملایکه گفتم شما کیستید گفتند ما عاشقان حضرتیم گفتم ما این حالت‌را در زمین تب و لرز گوییم و فِسَرَه شما نه عاشقانید چون از آنجا بگذشتم ملایکهٔ مقرّب بیش آمدند و گفتند نیك ادبی کردی آن قوم‌را که ایشان عاشقان حضرت نبودند بحقیقت عاشقان کسی می باید که از باء سر کند و از سر بای و از بیش بس کند و از بس بیش و از بیمن یسار کند و از یسار بیمن که هرکه یك ذرّه خویشرا باز می یابد یك ذرّه از آن حضرت خبر ندارد بس از آنجا بقعر دوزخ فرو شدم گفتم تو می دم تا من می دمم تا از ما کدام غالب آید و گفت در خواستم از حق تعالی که مرا بمن نمایی جنانك هستم مرا بمن نمود با بلاسی شوخگن و من همی در نگرستم و می گفتم من اینم ندا آمد که آری گفتم آن همه ارادت و خُلق و شوق و تضرّع و زاری چیست ندا آمد که آن همه مایم تو اینی و گفت چون بهستی او در نگرستمی نیستی من از هستی خود سر بر آورد چون بنیستی خود نگرستم هستی خودرا نیستی من بر آورد بس ماندم در بس زانوء خود بنشستم تا دمی بود گفتم این نه کار منست نقلست که چون شیخ‌را وفات نزدیك رسید گفت کاشکی دل بُر خونم بشکافتندی و بخلق نمودندی تا بدانندی که با این خدای بت برستی راست نخواهد آمدن بس گفت سی گز خاکم فروتر برید که این زمین زبر بُسطام است روا نبود و ادب نباشد که خاك من بالاء خاك بایزید بود و آنگاه وفات کرد بس چون دفنش کردند شب‌را برفی عظیم آمد دیگر روز سنگی بزرگ سپید بر خاك او نهاده دیدند و نشان قدم شیر یافتند دانستند که آن سنگرا شیر آورده است و بعضی گویند شیررا دیدند بر سر خاك او طواف می کرد و در افواهست که شیخ گفته است که هرکه دست بر

خیزد و گفت مؤمن‌را همه جایگاهها مسجد بوذ و روزها همه آذینه و ماهها همه رمضان و گفت اگر دنیا همه زر کند و مؤمن‌را سر آنجا دهذ همه در رضاء او صرف کند و اگر یك دینار در دست کم‌خوردی کنی جاهی بکَند و در آنجا کند و از آنجا بر نگیرذ تا بس از مرگ او میراث‌خوران بر گیرند و سویق کنند و خشتی جند بر سر روی یکدیگر زنند و گفت ازین جهان بیرون می شوم و جهار صد درم وام دارم هیچ باز نداذه باشم و خصمان در قیامت از دامن من در آویخته باشند دوستر از آن که یکی سوال کند و حاجت اورا نکرده باشم و گفت گاه گاه میگریم از بسیاری جهد و اندوه و غم که بمن رسذ از براء لقمهٔ نان قوم که خورم و اگر خواهی با تو بگذارم و گفت فردا در قیامت با من گویند جه آوردی گویم سگی با من داذی در دنیا که من خوذ در مانده شذه بوذم تا در من و بندگان تو در نیفتذ و نهاذی بُر نجاست بمن داذه بوذی من در جمله عمر در باك کردن او بوذم و گفت از آن ترسم که فردا در قیامت مرا بینند بیارند و بگناه همه خراسانیان عذابم کنند و گفت بیامذی و بکنار گورستان فرو نشستمی گفتمی تا این غریب با این زندانیان دمی فرو نشیند و گفت علی گفت رضی الله عنه الٰهی اگر یك روز بوذ بیش از مرگ مرا توبه ده و گفت مردمان دعا کنند و گویند خذاوندا مارا بسه موضع فریاذ رس یکی در وقت جان کندن دوم در گور سیم در قیامت من گویم الٰهی مرا بهمه وقتی فریاذ رس نقلست که گفت یك شب حق تعالی‌را بخواب دیذم گفتم شصت سالست تا در امیذ دوستی تو می گذارم و در شوق تو باشم حق تعالی گفت بسالی شصت طلب کردهٔ و ما در ازل الآزال در قدم دوستی تو کرده ایم و گفت یکبار دیگر حق تعالی‌را دیگر بخواب دیذم که گفت یا بو الحسن خواهی که ترا باشم گفتم نه گفت خواهی که مرا باشی گفتم نه گفت یا ابا الحسن خلق اوّلین و آخرین در اشتیاق این بسوختند

این طریق خذا نخست نیاز بوذ بس خلوت بس انـدوه بس بیذاری و میان نماز بیشین و نماز دیگر بنجاه رکعت نماز وِرْد داشتی که خلق آسمان و زمین در آن برخی نبوذی جون بیذاری بدید آمذ آن همرا قضا کردن حاجت آمذ گفت جهل سالست تا نان نبُختم و هیچ جیز نساختم مگر برای مهمان و ما در آن طعام طُفَیْل بوذیم جنین باشذ که اگر جمله جهان لقمه کنند و در دهانی نهند از آنِ مهمانی هنوز حق او نگذارده باشند و از مشرق تا بمغرب بروند تا یکیرا براء خذا زیارت کنند هنوز بسیار نبوذ و گفت جهل سالست تا نفس من شربتی آب سرد یا شربتی دوغ ترش می خواهذ ویرا نداذه ام نقلست کی جهل سال بوذ تا باذنجانش آرزو بوذ و نخورده بوذ یك روز ماذرش بُستان درو مالیذ و خواهش کرد تا شیخ نیم باذنجانی بخورد همآن شب بوذ که سر بسرش بریذند و بر آستان نهاذند و شیخ دیگر روز آن بدید و می گفت آری که آن دیگ که ما بر نهاذه ایم در آن دیگ گرم کم ازین سر نیاید و گفت با شما می گویم که کار من با او آسان نیست و شما می گویید که باذنجان بخور و گفت هفتاذ سالست تا با حق زندگانی کرده ام که نقطهٔ بر مراد نفس نرفته ام و نقلست که شیخرا برسیذند که از مسجد تو تا مسجدهـاء دیگر جند در میان است گفت اگر بشریعت گیرید همه راستست و اگر بمعرفت گیرید سخن آن شرحها دارذ و من دیذم که از مسجدهاء دیگر نور بر آمـذ و بآسمان شذ و برین مسجد قبّهٔ از نور فرو برده اند و بعنان آسمان در می شذ و آن روز که این مسجد بکردند من در آمذم و بنشستم جبریل بیامذ و علمی سبز بزذ تا بعرش خذاء و همچنین زده باشـذ تا بقیامت و گفت یك روز خذا بمن ندا کرد که هر آن بنده که بمسجد تو در آیـذ گوشت و بوست وی بر آتش حرام گردذ و هر آن بندهٔ کی در مسجد تو دو رکعت نماز کند بزندگانی تو و بس مرگ تو روز قیامت از عبّادان

دگر خبر ندارند گفتند شبلی گفته است الٰهی همه خلقرا بینا کن که ترا بینند گفتند دعوی بتّر است یا گناه گفت دعوی خوذ گناه است گفتند بندگی جیست گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند جکنیم تا بیذار گردیم گفت عمر بیك نفس باز آور و از یك نفس جنان دان که میان لب و دندان رسیذه است گفتند نشان بندگی جیست گفت آنجا که منم نشان خذاوندیست هیچ نشان بندگی نیست گفتند نشان فقر جیست گفت آنك سیاه دل بوذ گفتند معنی این جگونه باشذ گفت یعنی از بس رنگ سیاه رنگی دیگر نبوذ گفتند نشان توکّل جیست گفت آنك شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش هر پنج ترا یکی بوذ که در عالم توحید همه یکی بوذ در توحید کوش جندانك توانی که اگر در راه فرو شوی تو بر سوذ باشی و باکی نبوذ گفتند کار تو جیست گفت همه روز نشسته ام و بُردابُرد می زنم گفتند این جگونه بوذ گفت آن که هر اندیشه که بدون خذا در دل آیذ آنرا از دل می رانم که من در مقامی ام که بر من بوشیذه نیست سرّ مگسی در مملکت براء جه آفریذه است و ازو جه خواسته است یعنی بو الحسن نمانده است خبردار حق است من در میان نیم لاجرم هرجه در دست گیرم گویم خذاوندا اینرا نهاذ تن من مکن و گفت بنجاه سال با خذاوند صحبت داشتم باخلاص که هیچ آفریذرا بذآن راه نبوذ نماز خفتن بکردی و این نفسرا بر باء داشتمی و همچنین روز تا شب در طاعتش می داشتم و درین مدّت که نشستمی بدو بای نشستمی نه متمکّن تا آن وقت که شایستگی بدید آمذ که ظاهرم اینجا در خواب می شذ و بو الحسن بهشت تماشا می کرد و بدوزخ در می گردید و هر دو سراء مرا یکی شذ با حق همی بوذم تا وقتی که دوزخرا دیذم از حق ندا آمذ این آنجاییست که خوف همه خلق بدیذست از آنجای بجستم و در قعر دوزخ شذم گفتم این جای من است دوزخ با اهلش بهزیمت شذ نتوان گفتن که جه دیذم ولیکن مصطفیرا علیه السلام عتاب کذ که امّترا فتنه کردی و گفت

از اخلاص گفت هرج بر دیدار خدا کنی اخلاص بود و هرج بر دیدار خلق کنی ریا بود خلق در میانه چه می بایـد جاء اخلاص خدا دارد برسیدند که جوانمرد بچه داند که جوانمردست گفت بدآنك اگر خداوند هزار کرامت با برادر او کند و با او یکی کرده بود آن یك نیز ببرد و بر سر آن نهد تا آن نیز برادر اورا بود برسیدند که ترا از مرگ خوف هست گفت مرده‌را خوف مرگ نبود و هر وعیدی که او این خلقرا کرده است از دوزخ در آنج من چشیدم ذرّهٔ نبود و هر وعده که خلقرا کرده است از راحت ذرّهٔ نبود در آنچه من چشم می دارم و گفت اگر خدای تعالی گوید بدین صحبت جوانمردان چه خواهی من گویم هم اینانرا خواهم نقلست که دانشمندی‌را گفت تو خدایرا دوست داری یا خدا ترا گفت من خدایرا دوست دارم گفت بس برو و گِرْدِ او گرد که کسی‌را دوست دارد بَیِ او گردد روزی شاگردیرا گفت چه بهتر بودی شاگرد گفت ندانم گفت جهان بُر از مرد همه همچون بایزید و گفت بهترین چیزها دلیست که در وی هیچ بدی نباشد روزی یکی‌را گفتند ریسمانت بگسلد چگنی گفت ندانم گفت بدست او ده تا در بندد و برسیدند که فَأَوْحَی إِلَی عَبْدِهِ مَا أَوْحَی چه بود گفت دانستم آنج گفت خدای گفت ای محمّد من از آن بزرگترم که ترا گفتم مرا بشناس و تو از آن بزرگتری که گفتم خلقرا بمن دعوت کن برسیدند که نام او بچه برند گفت بعضی بفرمان برند و بعضی بنفس و بعضی بدوستی بعضی بخوف که سلطانست گفتند جُنَیْد که هشیار در آمد و هشیار بیرون رفت و شبلی مست در آمد و مست برفت گفت اگر جنید و شبلی‌را سؤال کنند و ازیشان برسند که شما در دنیا چگونه در آمدید و چگونه بیرون شدید ایشان نه از بیرون شدن خبر دارند و نه از آمدن هم در حال بسرّ شیخ ندا کردند که صَدَقْتَ راست گفتی که از هر دو برسند همین گویند که خدایرا دانند و از چیزهای

و گفت هرچه در لوح محفوظست نصیب لوح و خلقست نصیب جوانمردان نه آنست کی بلوح درست و خذاء تعالی همه در لوح بگفت با جوانمردان چیزی گویند که در لوح نبوذ و کوهی آن نشاید بردن و گفت این نه آن طریقست که زفانی برو اقرار آورذ یا بینایی بوذ که اورا بیند یا شناختی که اورا شناسذ یا هفت اندامرا نیز آنجا راهست همه از آن اوست وجان در فرمان او اینجا خذابیست و بس و گفت کسانی دیذه ام که بتفسیر قران مشغول بوذه اند جوانمردان بتفسیر خویش مشغول بوذه اند و گفت عالم آن عالم بوذ که بخویشتن عالم بوذ عالم نبوذ آنك بعلم عالم بوذ و گفت خذاء تعالی قسمت خویش بیش خلقان کرد هر کسی نصیبی خویش بر گرفتند نصیب جوانمردان اندوه بوذ و گفت درخت اندوه بکارید تا باشذ که ببر آید و تو بنشینی و می گریی که عاقبت بذآن دولت برسی که گویندت جرا می گریی گفتند اندوه بجه بدست آید گفت بذانك همه جهد آن کنی که در کار او باك روی و جذانك بنگریذانی که باك نه و نتوانی بوذ که اندوه او فرو آید که صذ و بیست و جهار هزار بیغامبر بذین جهان در آمذند و بیرون شذند و خواستند که اورا بدانند سزای او و همه بیران هیچان نتوانستند و گفت درد جوانمردان اندوهست که بدو عالم در نگنجذ و گفت اگر عمر من جذان بوذ که عمر نوح من ازین تن راستی نبینم و آنك من ازین دانم اگر خذاوند این تن‌را بآتش فرو نیارذ داذ من ازین تن بنه داذه باشذ برسیذند از نام بزرگ گفت نامهاء همه خوذ بزرگست بزرگتر در وی نیستئ بندهٔ است چون بنده نیست گردید از خلق بشذ در هیبت یك بوذ برسیذند از مکر گفت آن لطف اوست لیکن مکر نام کرده است که کرده با اولیا مکر نبوذ برسیذند از محبّت گفت نهایتش آن بوذ که هر نیکویی که او با جمله بندگان کرده است اگر با او بکند بذآن نیارامذ و اگر بعدد دریاها شراب بخلق او فرو کند سیر نشوذ و می گویذ زیاذت هست و برسیذند

حسرت فرو می شوند که یکی ازیشان سرهنگی دین‌را نمی شاید و گفت زندگانی درون مرگست مشاهده درون مرگست پاکی درون مرگست فنا و بقا درون مرگست و جون حق بدیـد آمد جز از حق هیچ چیز بنمانـد و گفت با خلق باشی ترشی و تلخی دانی و جون خلقیّت از تو جدا شود زندگانی با خدا بود و گفت زندگانی باید میان کاف و نون که هیچ بنیرزد و گفت آن کسی که نماز کند و روزه دارد بخلق نزدیك بود و آن کسی که فکرت کند بخدا و گفت هفت هزار درجه است از شریعت تا معرفت و هفتصد هزار درجه است از معرفت تا بحقیقت و هزار هزار درجه است از حقیقت تا بارگاه باز بود هر یکی‌را بمثل عمری باید که جون عمر نوح و صفایی جون صفائی محمّد علیه السلام و گفت معنی دل سه است یکی فانیست و دوم نعمتست و سیّم باقیست آنك فانیست ماوی‌گاه درویشی است و آنك نعمتست ماوی توانگریست و آنك باقیست ماوی خداست و گفت مرا نه تن است و نه دل و نه زفان بس ماوی این هر سه مرا خدا است و گفت مرا نه دنیا و نه آخرتی ماوی این هر دو مرا خداست و گفت بس خوش بود و لکن بیمار که از آسمان و زمین گرد آیند تا اورا شفا دهند بهتر نشود و گفت کار کننده بسیارست و لکن برنده نیست و برنده بسیارست سبارنده نیست و آن یکی بود که کند و برد و سبارد و گفت عشق بهـره ایست از آن دریا که خلقرا در آن گذر نیست آتشیست که جانرا درو گذر نیست آوردبُردیست که بنده‌را خبر نیست در آن و آنج بذین دریاها نهنـد باور نشود مگر دو جیز یکی اندوه و یکی نیاز و گفت برخندند قرّایان و گویند که خدایرا بدلیل شاید دانستن بل که خدایرا بخدا شاید دانست بمخلوق جون دانی و گفت هرکه عاشق شد خدایرا یافت و هرکه خدایرا یافت خودرا فراموش کرد و گفت هرکه آنجا نشیند که خلق ننشیند با خدا نشسته بود و هرکه با خدا نشیند عارفست

از آفت نفس خویش و از عمل شیطان و گفت تا دیو فریب نماید خداوند نماید جون دیو نتواند فریفت خداونـد بکرامت فریبد و اگر بکرامت نفریبد بلطف خویشتن بفریبد بس آنکس که بذیها نفریبد جوانمردست و گفت در غیب دریائیست که ایمان همه خلائق همچو کاهیست بر سر دریا باد همی آید و موج همی زند ازین کنار تا بذآن کنار و گاه گاه ازآن کنار با این کنار گاه بسر دریا و گفت جوانمردی زبانیست بی گفتار و بینائیست بی دیدار تنی است بی کردار دلیلی است بی اندیشه و جشمهٔ است از دریا و سرهاء دریا و گفت عالم علم بگرفت و زاهد زهد بگرفت و عابد عبادت و با این فرا بیش او شدنـد تو باکی بر گیر و ناباك فرا بیش او شو که او باکست و گفت هرکرا زندگانی با خذا بوذ بر نفس و دل و جان خویش قادر نبوذ وقت او خادم او بوذ و بینایی و شنوایی او حق بوذ و هرجه در میان بینایی و شنوایی او بوذ سوخته شوذ و بجز حق هیچ چیز نمانـذ قُلِ ٱللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِی خَوْضِهِمْ یَلْعَبُونَ و گفت اگر کسی از تو برسذ که فانی باقیرا بیند بگو که امروز درین سراء فنا بندهٔ فانی باقیرا می شناسذ فردا آن شناخت نور گردذ تا در سرای بقا بنور بقا باقیرا بیند و گفت اولیاء خذایرا نتوان دید مگر کسی که محرم بوذ جنانك اهل ترا نتواند دید مگر کسی که محرم بوذ مرید هرجند که پیررا حرمت بیش دارذ دیذش در پیر بیش دهذ و گفت هر کسی ماهی در دریا گیرذ این جوانمردان بر خشك گیرند و دیگران گشت بر خشك کنند این طایفه بر دریا کنند و گفت اگر آسمان و زمین پُر از طاعت بوذ آنرا قدری نبوذ اگر در دل انکار جوانمردان دارذ و گفت هزار مرد این جهانرا ترا ترك باید کرد تا بیك مرد از آن جهان برسی و هزار شربت زهر باید خورد تـا بیك شربت حلاوت بچشی و گفت دریغا هزار بار دریغا که چندین هزار سرهنگ و عیّار و مهتر و سالار و خواجه و برنا که در کفن غفلت بخاك

بروید و با خدا مرد باشید که شمارا بچیزی از خویشتن باز نکند و گفت ای بسا کسان که بر پشت زمین می روند ایشان مردگانند و ای بسا کسان که در شکم خاك خفته اند و ایشان زندگانند و گفت دانشمندان گویند بیغامبر علیه السلام نُه زن داشت و یك ساله قوت نهـاذی و فرزندانش بوذند گویم بلی آن همه بوذ و لیکن شصت و سه سال درین جهان بوذ که دل او ازین خبر نداشت آن همه بر وی می رفت و او که خبر داشت از خدا داشت و گفت از هر جانب که نگری خداست و اگر زبر نگری و اگر زیر نگری و اگر راست نگری و اگر چپ نگری و اگر پیش نگری و اگر از پس نگری و گفت هرچه در هفت آسمان و زمین هست بتن تو دَرست کسی می باید که بیند و گفت هرکرا دل بشوق او سوخته باشد و خاکستر شده باذ محبّت در آید و آن خاکسترا بر گیرذ و آسمان و زمین از وی بُرکند اگر خواهی که بیننده باشی آنجا توان دید و اگر خواهی که شنونده باشی آنجا توان شنید و اگر خواهی که جشنده باشی آنجا توان جشید مجرّدی و جوانمردی از آنجا می باید و گفت اگر جایگاهی بوذی که آن جایگاه نه اورا بوذی ویا اگر کسی که آن کس نه اورا بوذی ما آن گله بر آن جایگاه و با آن کس نکردی و گفت قدم اوّل آنست که گویذ خدا و چیزی دیگر نه و قدم دوم انسست و قدم سیوم سوختن است و گفت هر ساعتی می آبی و بشتهٔ گناه در کرده و گاه می آبی بشتهٔ طاعت در کرده تا کی گناه تا کی طاعت گناهرا دست بپشت باز نه و سر بدریاء رحمت فرو بر ده و طاعترا دست بپشت باز نه و سر بدریاء بی نیازی فرو بر ده و سر بنیستی خویش فرو بر و بهستی او بر آور و گفت در شب باید که نخسبم و در روز باید که نخورم و نخرامم بس بمنزل کی رسم و گفت اگر جبریل از آسمان بانگ کند کجون شما نبوذه و نباشذ شما اورا بقول صادق دارید و لیکن از مکر خدا ایمن مباشید و

هست که جون در شود بنگذارند که بیرون آید و گفت خدای تعالی خلق‌را از فعل خویش آگاه کرد اگر از خویش آگاه کردی لا اله الاّ الله گویی بماندی یعنی غرق شوندی و گفت جگویی در کسی که در بیابان ایستاده بود و در سر دستار ندارد و در با نعلین و در تن جامه و آفتاب در مغزش می تابد و آتش از زیر قدمش بر می آید جنانك بایش‌را بر زمین قرار نبود و از بیش رفتن روی ندارد و از بس باز شدن راه نیابد و متحیّر مانده باشد در آن بیابان و گفت غریب آن بود که در هفت آسمان و زمین هیچ با وی یك تاره مویی نبود و من نگویم که غریبم من آنم که با زمانه نسازم و زمانه با من نسازد و گفت آنکس که تشنهٔ خدا بود آگرچه هرچه خدا آفریده است بوی دهی سیر نشود و گفت غایت بنده با خدا سه درجه است یکی آنست که بر دیدار بایستد و گوید الله و دیگر آنست که بی خویشتن گوید الله سیم آنك ازو با او گوید الله و گفت خدایرا با بنده با جهار جیز مخاطبه است بتن و بدل و بمال و بزبان اگر تن خدمت‌را در دهی و زفان ذکررا راه رفته نشود تا دل با او در ندهی و سخاوت نکنی که من این جهار جیز دارم و جهار جیز ازو بخواستم هیبت و محبّت و زندگانی با او و راه در یگانگی بس گفتم بیهشت امید مده و بدوزخ بیم مکن که ازین هر دو سرای مرا توی و گفت مردمان سه گروهند یکی ناآزرده با تو آزار دارد و یکی بیازاری بیازارد و یکی که بیازاری نیازارد و گفت این غفلت در حقّ خلق رحمتست که اگر جند ذرّهٔ آگاه شوند بسوزند و گفت خدای تعالی خون همه بیغامبران بریخت و باك نداشت خدا این شمشیر بهمه بیغامبران در افشاند و این تازیانه بهمه دوستان زد و خویشتن‌را بهیچ کس فرا نداد عیّارست برو تو نیز عیّار باش دست بدون او فرا مده و گفت خدای تعالی هر کسرا بجیزی از خویشتن باز کرده است و خویشتن‌را بهیچ کس فرا ندهد ای جوانمردان

بسیار خاموش باشید و کم گویید و بسیار دهید و کم خورید و بسیار سر از بالینی بر گیرید و باز منهید و گفت هرکه خوشی سخن خدای ناجشنه ازین جهان بیرون شود اورا جیزی نرسنه باشد و گفت تا خداوند بدارا نبود با خلق بدارا بود با مصطفی خرذمندان با خدا ناباك اند زیراکه او بی باکست و کسی که او بی باك بود بی‌باکانرا دوست دارد و گفت این راه راه ناباکانست و راه دیوانگان و مستان با خدا مستی و دیوانگی و ناباکی سوذ دارد و گفت ذکر الله از میان جان صلوات بر محمّد از بن گوش و گفت ازین جهان بیرون نشوی تا سه حال بر خویشتن نبینی اوّل باید که در محبّت او آب از چشم خویش بینی دیگر از هیبت او بول خویش بینی دیگر باید که در بیذاری استخوانت بگدازذ و باریك شوذ و گفت جنان یاذ کنید که دیگر بار نباید کرد یعنی فراموش مکن تا یاذت نباید آورد و گفت غایب تو باشی و او باشذ دیگر آنست که تو نباشی همه او بوذ و گفت سخن مگویید تا شنونهٔ سخن خذارا نبیند و سخن مشنوید تا گویندهٔ سخن خداوندرا نبیند و گفت هرکه یکبار بگوید الله زبانش بسوخت دیگر نتواند گفت الله جون تو بینی که ی گوید ثنای خداوند است بر بنده و گفت درد جوانمردان اندوهی بوذ که بهر دو جهان در نگنجذ و آن اندوه آنست که خواهند تا اورا یاذ کنند و بسزای او نتوانند و گفت اگر دل تو با خداوند بوذ و همه دنیا ترا بوذ زیان ندارذ و اگر جامهٔ دیبا داری و اگر بلاس بوشنه باشی که دل تو با خداوند نبوذ ترا از آن هیچ سودی نیست و گفت جون خویشتن‌را با خدا بینی وفا بوذ و جون خذارا با خویشتن بینی فنا بوذ و گفت هرکه با این خلق کوذك بینی با خداوند مردست و هرکه با این خلق مردست با خداوند مرده است و گفت کس هست که هم بهلند که بر گیرذ و هم بگذارند که ببینذ و کس هست که اگر خواهذ در شوذ و اگر خواهذ بیرون آیذ و کس

و بی حساب بهشت شود و گفت تحیّر جون مرغی بود که از ماوای خود بشود بطلب جینه و جینه نیابد و دیگر باره راه ماوی ندانـد و گفت هرکه یك آرزوی نفس بدهد هزار اندوهش در راه حق بدید آید و گفت قسمت کرد حق تعالی جیزهارا بر خلق اندوه نصیب جوانمردان نهاد و ایشان قبول کردند و گفت در راه حق جندان خوش بود که هیچ کس نداند جون بدانستند همجون خوردن بود بی نمك حکایت کرده اند از شیخ بایزید که او گفت از بس هر کاری نیکو کاری بد مکن تا جون جشم تو بذآن افتد بذی بینی نه نیکویی شیخ گفت بر تو باد که نیکی و بذی فراموش کنی و گفت جوانمردان دست از عمل بندارند عمل دست از ایشان بندارد و گفت جون خداونـد تعالی تقدیری کند و تو بذآن رضا دهی بهتر از هزار هزار عمل خیر که تو بکنی و او نبسندد و گفت یك قطره از دریای احسان بر تو افتد نخواهی که در همه عالم از هیچ گوبی و شنوی و کسرا بینی و گفت در دنیا هیچ صعبتر از آن نیست که ترا با کسی خصومت بود و گفت نماز و روزه بزرگ است لیك کبر و حسد و حرص از دل بیرون کردن نیکوتر است و گفت معرفت هست که با شریعت آمیخته بود و معرفت هست که از شریعت دورترست و معرفت هست که با شریعت برابر است مرد باید که گوهر هر سه دیده بود تا با هر کسی گوید که از آنجا بود و گفت یکبار خدایرا یاد کردن صعبتر است از هزار شمشیر بر روء خوردن و گفت دیدار آن بود که جز اورا نبینی و گفت کلام بی مشاهده نبود و گفت جهد مردان جهل سالست ده سال رنج باید بردن تا زبان راست شود و ده سال تا دست راست شود و ده سال تا جشم راست شود و ده سال تا دل راست شود بس هرکه جهل سال جنین قدم زند و بدعوی راست آیـد امید آن بود که بانگی از حلقش بر آید که در آن هوا نبود و گفت بسیار بگریید و کم خندید و

خویش‌را برای دوستان دارد و رحمت خویش برای عاصیان و گفت با خدای خویش آشنا گرد که غریبی که بشهر آشنایی دارد با کسی آنجا قوی‌دل‌تر بود و گفت هرکه دنیا و عمر بسر کار خدای در نتوان کرد گو دعوی مکن که بقیامت بی بار بر صراط بگذرد وقتی بشخصی گفت کجا می روی گفت بحجاز گفت آنجا چه کنی گفت خدایرا طلب کنم گفت خدای خراسان کجاست که بحجاز می باید شد رسول علیه السلام فرمود که طلب علم کنید و اگر بچین باید شدن نه گفت طلب خدای کنید و گفت یکساعت که بنده بخدا شاد بود گرانی‌تر از سالهای که نماز کند و روزه دارد این آفرینهٔ خدا همه دام مؤمن است تا خود بچه دام وا ماند و گفت کسی که روز بشب آرد و مؤمنی نیازرده بود آن روز تا شب با پیغامبر علیه السلام زندگانی کرده بود و اگر مؤمن بیازارد آن روز خدای طاعتش نپذیرد و گفت از بعد ایمان که خدا بنده‌را دهد هیچ نیست بزرگتر از دلی پاك و زبانی راست و گفت هرکه بدین جهان از خدا و رسول و پیران شرم دارد بدآن جهان خدای تعالی ازو شرم دارد و گفت سه قوم‌را بخدا راهست با علم مجرّد با مرقّع و سجّاده با بیل و دست والاّ فراغ نفس مردرا هلاك کند و گفت بلاس داران بسیارند راستی دل می بایـد جامه چه سود کند که اگر ببلاس داشتن و جو خوردن مرد توانستی گشتن خر بایستی که مرد بودندی که همه بلاس‌را دارند و جو خورند و گفت مرا مرید نبود زیراکه من دعوی نکردم من می گویم الله و بس و گفت در همه عمر خویش اگر یك بار اورا بیازرده باشی باید که همه عمر بر آن همی گریی که اگر عفو کند آن حسرت بر نخیزد که جون او خداوندی‌را چرا بیازردم و گفت کسی باید که بچشم نابینا بود و بزبان لال و بگوش کر که تا او صحبت و حرمت‌را بشاید و گفت طاعت خلق بسه چیزست بنفس و زبان و بدل بر دوام ازین سه باید که بخدا مشغول بود تا که ازین بیرون شود

از آن خذا و مهری بر دل نه تا نیندیشی جز از خذا و همچنین مهری بر معامله و لب دندان نه تا نورزی کار جز باخلاص و نخوری جز حلال و گفت جون دانشمندان گویند من تو نیمن باش و جون نیمن تو جهار یك باش و گفت تا نباشید همه شما باشید خذا می گوید این همه خلق من آفریده ام و لیکن صوفی نیافریده ام یعنی معدوم آفریده نبوذ و یك معنی آنست که صوفی از عالم امرست نه از عالم خلق و گفت صوفی تنیست مرده و دلیست نبوذه و جانیست سوخته و گفت یك نفس با خذا زدن بهتر از همه آسمان و زمین و گفت هرج برای خذا کنی اخلاصست و هرج برای خلق کنی ریا و گفت عمل جون شیرست جون باء بگردنش کنی روباه شوذ و گفت بیران گفته اند جون مرید بعلم بیرون شوذ جهار تکبیر در کار او کن و اورا از دست بگذار و گفت این راه که بهشت می روذ نزدیك و آن راه که بخذا می روذ دورست و گفت بایذ که در روزی هزار بار بمیری و باز زنده شوی که زندگانی یابی هرگز نمیری و گفت جون نیستی خویش بوی دهی او نیز هستی خویش بتو دهذ و گفت باید که بایت‌را آبله بر افتذ از روش ویا تنت‌را از نشستن و دلت‌را از اندیشه هرکه زمین‌را سفر کند بایش‌را آبله بر افتذ و هرکه سفر آسمان کند دلرا افتذ و من سفر آسمان کردم تا بر دلم آبله افتاذ و گفت هرکه تنها نشیند با خذاوند خویش بوذ و علامت او آن بوذ که او خذاء خویش‌را دوست دارذ و گفت استاذ بو علی دقّاق گفته است که از آدم تا بقیامت کس این راه نرفت که راه مغیلان گرفته است مرا بذین از اولیا و انبیا خوار می آمذ که اگر آن راه که بنده بخذا شوذ مغیلان گرفته است آن راه که از خذا بنده آیذ جیست و گفت ترا بر تو آشکاری کند شهادت و معرفت و کرامت و جود بر تو آشکارا کرده بوذ تا همه مخلوقات جون خویشتن‌را بر تو آشکارا کند آنرا صفت نبوذ و گفت خذاء تعالی لطف

مردان بود که جون چشم ایشان بیاکی خداوند بر افتد بی‌نیازی خویش
بینند و گفت مردانی که از بس خدا شوند چیزی از آن خدا بر ایشان
آید هرج بذیشان در بود از ایشان فرو رفت از زکوة و روزه و قران
و تسبیح و دعا که از آن خداوند در آمد و جایگاه بگرفت یعنی که هر
طاعت که بعد از آن کنند نه ایشان کنند بر ایشان بروذ که هزار مرد
در شرع بروذ تا یکی بدید آید که شرع درو روذ و گفت صوفی‌را نوذ
نه عالمست یکی عالم از عرش تا ثری و از مشرق تا مغرب همه‌را سایه
کذ و نوذ و هشت‌را در وی سخن نیست و دیذار نیست صوفی روزی
است که بآفتابش حاجت نیست و شبی است بی ماه و ستاره که بماه و
ستاره‌اش حاجت نیست و گفت آنکسرا که حق اورا خواهذ راهش او
نماید بس راه بر وی کوتاه بوذ و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی
خدا بوذ و گفت هر کس که غایبست همه ازو گویند آنکس که حاضر
است ازو هیچ نتوان گفت و گفت خداء تعالی بر دل اولیاء خویش از
نور بنایی کند و بر سر آن بنا بنایی دیگر و همچنین بر سر این یکی دیگر
تا بجایگاهی که همگی او خدا بوذ و گفت خداوند از هستی خوذ چیزی
درین مردان بدید کرده است اگر کسی گوید این حلول بوذ گویم این
نور الله می خواهذ خَلَقَ الْخَلْقَ فی ظُلْمَتِهِ ثمّ عَرَّشَ علیهم من نُورِهِ و گفت
خداوند بنده‌را بخوذ راه باز گشایذ چون خواهذ که بروذ در یگانگی او
روذ و چون بنشیند در یگانگی او نشیند بس هرکه سوخته بوذ بآتش یا غرقه
بوذ بدریا با او نشیند و گفت درویش آن بوذ که در دلش اندیشه نبوذ می
گوید و گفتارش نبوذ می بیند و می شنوذ و دیذار و شنوایش نبوذ می
خورذ و مزهٔ طعامش نبوذ حرکت و سکون و شادی و اندوهش نبوذ
و گفت این خلق بامداذ و شَبَنْگاه در آیند می گویند می جوییم و لیکن
جوینده آنست که اورا جوید و گفت مهری بر زبان بر نه تا نگویی جز

تو هر دورا فراموش کن جه ماند الله هرکه بوقت کفتار و اندیشه خذایرا با خویشتن نبیند درین دو جای بآفت در افتد و گفت همه خلق در آنند که جیزی آنجا برند که سزاء آنجا بود ازینجا هیچ جیز نتوان برد ازینجا آنجا جیزی برند که آنجا غریب بوذ و آن نیستی بوذ و گفت امام آن بوذ که بهمه راهها رفته بوذ و گفت از طاعت خلق آسمان و زمین آنجا جه زیادت بدید آمذه است تا از آن تو بدید آید زیادتی کردن جه افزایی از معامله جندان بس که شریعت‌را بر تو تقاضاءی نبوذ و از علم جندانی بس بوذ که بدانی که او ترا جه فرموذه است و از یقین جندان بس بوذ که بگویی و بدانی که آنج روزی تُست بتو آید و از زهد جندان بس بوذ که بدانی که آنج تو می خوری روزی تست تا نگویی که این خورم یا آن خورم و گفت خذاء تعالی با بنده جندان نیکویی بکند که مقام او بعلّیّین بوذ اگر بخاطر او در آید که از رفیقان من کسی بایستی تا بدیذی اورا نیك مردی نرسذ و گفت آسمان بشماری بس خذایرا بدانی بدانك راه بر تو دراز بوذ بنور یقین برو تا راه بر تو کوتاه گردذ و گفت بایست و می گویی الله تا در فنا شوی و گفت بر همه جیزی کتابت بوذ مگر بر آب و اگر گذر کنی بر دریا از خون خویش بر آب کتابت کن تا آن کربئ تو در آید داند که عاشقان و مستان و سوختگان رفته اند و گفت جون ذکر نیکان کنی میغی سبیذ بر آید و رحمت ببارذ و جون ذکر خذاء کنی میغی سبیذ بر آید و عشق ببارذ ذکر نیکان عام‌را رحمتست و خاص‌را غفلت و گفت مؤمن از همه کس بیگانه بوذ مگر از سه کس یکی از خذاوند دوم از محمّد علیه السلام سیم از مؤمنی دیگر که باکیزه بوذ و گفت سفر پنج است اوّل بباءی دوم بدل سیم بهمّت جهارم بدیذار بنجم در فناء نفس و گفت در عرش نگرستم تا غایت مردمان جوم درو غایتهایی دیدم که مردان خذا در آن بی نیاز بوذند بی‌نیازی مردان غایت

و گفت کسانی بودند که نشان یافت دادند و ندانستند که یافت محالست و کسانی بودند که نشان مشاهده دادند و ندانستند که مشاهده حجابست و گفت هرکه بر دل او اندیشهٔ حق و باطل در آید اورا از رسیدگان نشمارم و گفت من نگویم که کار نباید کرد ترا امّا بباید دانستن که آنچ می کنی تو می کنی یا بتو می کنند آن بازرگانی اینست که بنده با سرمایهٔ خداوند می کند چون سرمایه با خداوند دهی تو با خانه شوی ترا باوّل خداوندست و بآخر هم خداوند و در میانه هم خداونـد و بازار تو ازو رواست نی تو هرکه بنصیب خویش بازار بیند اورا آنجا راه نیست و گفت همه مجتهدات از سه بیرون نبود یا طاعت تن بود یا ذکر بزفان یا فکر دل و مثل این چون آب بود که بدریا در شود بدریا کجا بدید آید این سه تمام و گفت آنگاه که دریا بدید آیـد جمله معاملهٔ او و از آن جمله جوانمردان غرقه شوذ جوانمردی آن بود که فعل خویش نبینی و گفت که فعل تو چون چراغ بوذ و آن دریا چون آفتاب آفتاب چون بدید آید بچراغ چه حاجت بود و گفت ای جوانمردان هشیار باشید که اورا برقّع و سجّاده نتوانید دید هرکه بذین دعوی بیرون آید اورا کوفته گردانند هرج خواهی گو باش جوانمردی بوذ کـه نفس و جانی نبوذ روز قیامت خصم خلق خلقست و خصم ما خداوند است چون خصم او بوذ داوری هرگز منقطع نشوذ او مارا سخت گرفته است و ما اورا سخت‌تر و گفت با خذاء بزرگ‌همّت باشید که همّت همه چیزی بتو دهذ مگر خداوندی و اگر گویـذ خداوندی نیز بتو دهم بگویی که دادن و دهم صفت خلقست بگوی الله بی جای الله بی خواست الله بی همه چیزی مستی آنرا نیکو بوذ کی مَیْ خورده بوذ و گفت تا کی گویی صاحب رای و صاحب حدیث یکبار بگوی الله بی خویشتن یا بگوی الله بسزای او و گفت کسانی می آیند با گناه بعض می آیند با طاعت این نه طریق است که با این هیچ در گنجذ

ماذر فرزندرا چند بار گوید ماذر ترا میراذ بنه تواند مرد و لیکن در آن گفت صادق باشذ و گفت سه چیز با خذا نگاه داشتن دشوارست سرّ با حق و زبان با خلق و باکی در کار و گفت چیز میان بنه و خذا حجاب بتواند کردن مگر نفس همه کس ازین بنالیذند بخذا و بیغامبران نیز بنالیذند و گفت دین‌را از شیطان آن فتنه نیست که از دو کس عالی بر دنیا حریص و زاهدی از علم برهنه و صوفی‌را گفت اگر برنابی‌را با زنی در خانه کنی سلامت یابذ و اگر با قرّابی در مسجد کنی سلامت نیابذ و گفت نگر تا از ابلیس ابین نباشی که در هنصذ درجه در معرفت سخن گوید و گفت از کارها بزرگتر ذکر خذایست و برهیز و سخاوت و صحبت نیکان و گفت هزرا فرسنگ بشوی تا از سلطانیان کسی‌را نبینی آن روز سوذی نیك کرده باشی و گفت اگر مؤمن‌را زیارت کنی بایذ که ثواب آن بصذ حج بذیرفته ندهی که زیارت مؤمن‌را ثواب بیشترست از صذ هزار دینار که بدرویشان دهی جون زیارت مؤمن کنی باعتقاذ گیری که خذاء تعالی بر شما رحمت کرده است و گفت قبله بنج است کعبه است که قبلهٔ مؤمنانست و دیگر بیت المقدّس که قبلهٔ بیغامبران و امّتان گذشته بوذه است و بیت المعمور باسمان که آنجا مجمع ملایکه است و جهارم عرش که قبلهٔ دعا است و جوانمردانرا قبله خذاست فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ و گفت این راه همه بلا و خطرست ده جای زهرست یازدهمین جاء شکرست و گفت تا نجویذت مجوی که آنج جویی جون بیابی بتو ماند و جون تو بوذ و گفت بهرمندتر از علم آنست که کار بندی و از کار بهتر آنست که بر تو فریضه است و گفت جون بنهٔ عزّ خویش فرا خذای دهذ خذاء تعالی عزّ خویش بر آن نهذ و باز بینهٔ دهذ تا بعزّ خذا عزیز شوذ و گفت خرذمندان خذای‌را بنور دل بینند و دوستان بنور یقین و جوانمردان بنور معاینه برسیذند که تو خذایرا کجا دیذی گفت آنجا که خویشتن ندیذم

قطرهٔ از آن بیرون آید همه عالم و آفرینه غرق شود درین قافله که مابیم مقدّمه حق است آخرش مصطفی است بر قفا صحابه انـد خنك آنها که درین قافله اند و جانهاشان با یکدیگر بیوسته است که جان بو الحسن را هیچ آفرینه بیوند نکرد گفت بسی جهـد بباید کرد تا بدانی که نشابی و بسیار بباید دید که بینی که نشابی و گفت دعوی کنی معنی خواهنـد و جون معنی خواهند و جون معنی بدید آید سخن بنماند که از معنی هیچ نتوان گفت و گفت خدای تعالی همه اولیا و انبیارا تشنه در آورد و تشنه ببرد و گفت این نه آن دریاست که کشتی باز دارد کـه صد هزار بر خشکی این دریا غرق شوند بل که بدریا نرسند اینجا جه باز دارد خذا و بس و گفت رسول علیه السلام در بهشت شود خلقی بینند بسیار گوید الهی ایشان بجه در آمدند گوید برحمت هرکه برحمت خذا در آید بـدر شوند جوانمردان بخذا در شوند ایشانرا برامی برد خذا که در آن راه خلق نبود و گفت هزار منزلست بنده‌را بخذا اوّلین منزلش کرامات است آگر بنده مختصر همّت بود بهیچ مقامات دیگر نرسد و گفت راه دو است یکی راه هدایت و دیگر راه ضلالت آنج راه ضلالتست آن راه بنده است بخذاوند و آنج راه هدایت است راه خذاوند است بینده بس هر که گوید بـذو رسیدم نرسید و هرکه گوید بذویم رسانیذنـد رسید و گفت هرکه اورا یافت بنماند و هرکه اورا نیافت بنمرد و گفت یك ذرّه عشق از عالم غیب بیامذ و همه سینهای محبّان ببوییذ هیچ کس‌را محرم نیافت هم با غیب شذ و گفت در هر صد سال یك شخص از رحم مادر بیایـذ که او یگانگی خذایرا شاید و گفت اورا مردانی باشند مشرق و مغرب عُلی و ثری در سینهٔ ایشان بدید نیاید و گفت هر آن دلی که بیرون از خذای درو چیزی دیگر بود آگر همه طاعنست آن دل مرده است گفتند دلت چگونه است گفت جهل سالست تا میان من و دل جذاء انداخته اند و گفت

باطنی علم ظاهر و ظاهر ظاهر آنست که علما می گویند و علم باطن آنست که جوانمردان با جوانمودان می گویند و علم باطن باطن راز جوانمردان است با حق تعالی که خلق‌را آنجا راه نیست و گفت تا تو طالب دنیا باشی دنیا بر تو سلطان بود و چون از وی روی بگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت درویش کسی بود که اورا دنیا و آخرت نبود و نه در هر دو نیز رغبت کند که دنیا و آخرت از آن حقیرترند که ایشانرا با دل نسبت بود و گفت جنانك از تو نماز طلب نمی کند بیش از وقت تو نیز روزی مطلب بیش از وقت و گفت جوانمردی دریاییست بسه جشمه یکی سخاوت دوم شفقت سیم بی‌نیازی از خلق و نیازمندی بحق و گفت نفس که از بنده بر آید و بحق شود بنده بیاساید نظر که از خدای بینده آید بنده‌را برنجاند و گفت از حال خبر نیست و اگر بود آن علم بود نه حال یا بحق راهست یا بحق کسی‌را راه نیست همه آفرینده در بو الحسن جای گیرد و بو الحسن‌را در خویشتن یك قدم جای نیست و گفت از هر قومی یکی بر دارد و آن قومرا بدو بخشد قومی‌را بدوستی گرفت و از خلق جدا کرد و گفت در گوشه بنشینید و روی بمن فرا کنید و گفت مردان که بالا گیرند بباکی بالا گیرند نه ببسیاری کار و گفت اگر ذرّهٔ نیکویی خویش بر تو بگشاید در عالم کسی نباشد که ترا از وی بباید شنیدن یا بباید گفتن و گفت علما گویند که ما وارثان رسولیم رسول‌را وارث ما ایم که آنج رسول بود بعضی ما داریم رسول درویشی اختیار کرد و درویشی اختیار ماست با سخاوت بود و با خلق نیکو بود و بی خیانت بود با دیدار بود رهنمای خلق بود بی طمع بود شرّ و خیر از خداوند دید با خلقش غش نبود اسیر وقت نبود هرچه خلق ازو بترسند نترسید و هرچه خلق بدو امید دارند او نداشت بهیچ غرّه نبود و این جمله صفات جوانمردان است رسول علیه السلام دریایی بود بی حدّ که اگر

کرد که خرد و ایمان و معرفت‌را جایگاه کجاست گفت تو رنگ اینهارا
بمن نمای تا من جایگاه ایشان با تو نمایم دانشمندرا گریه بر افتاد بگوشهٔ
نشست شیخ‌را گفتند مردان رسیده کدام باشند گفت از مصطفی علیه السلام
در گذشتی مرد آن باشد که اورا هیچ ازین در نیابد و تا مخلوق باشی همه
در یابد یعنی از عالم امر باش نه از عالم خلق و گفت مردان از آنجا که
باشند سخن نگویند بَسْتَر باز آیند تا شنونده سخن فهم کند و گفت همه کسی
نازد بدآنچ داند تا بداند که هیچ نداند جون بدانست که هیچ ندانست شرم
دارد از دانش خود تا آنگاه که معرفتش بکمال باشد و گفت خداوندرا
بتهمت نباید دانست و بپنداشت نباید دانست که گویی دانیش و ندانیش
خدایرا چنان باید دانست که هرچند می دانیش گویی کاشکی بهتر دانستمی
و گفت بنده چنان بهتر بود که از خداوند خویش نه بزندگانی وا شود
و نه بمرگ و گفت جون خداء تعالی‌را بسوء خویش راه نمایـد سفر و
اقامت این بنده در یگانگی او بود و سفر و اقامت او بسرّ بود و گفت
دل که بیمار حق بود خوش بود زیراکه شفاش جز حق هیچ نبود و گفت
هرکه با خدای تعالی زندگانی کند دیدنیها همه دیده بود و شنیدنیها همـه
شنیده و کردنیها کرده و دانستنی دانسته و گفت بباری آسمان و زمین
طاعت با انکار این جوانمردان هیچ وزن نیـارد و گفت درین واجار
بازاریست که آنرا بازار جوانمردان گویند و نیز بازار حق خوانند از آن
راه حق شما آنرا دیده اید گفتند نه گفت در آن بازار صورتها بود نیکو
جون روندگان آنجا رسند آنجا بمانند و آن صورت کرامت بود و طاعت
بسیار و دنیا و آخرت آنجا بمانند و بخدا نرسند بنده جنین نیکوتر که
خلق‌را بگذارد و با خدا بخلوت در شود و سر بسجده نهد و بدریاء لطف
گذر کند بیگانگی حق رسد و از خویشتن برهد همه بر وی می راند و
او خود در میان نه و گفت این علمرا ظاهر ظاهری و باطنی و باطن

بس گردید و گفت من اینجا فرو نگنجم یعنی آنج منم و گفت جنان باید بوذن که ملایکه که بر شما موکّل اند با رضا ایشانرا وا بس فرستی و با اگر نه جنان باید بوذ که شبنگاه دیوان از دست ایشان فرا گیری و آنج بباید ستردن بستری و آنج بباید نبشتن بنویسی و اگر نه جنان بوذن که شبانگاه که آنجا باز شوند گویند نه نیکی بوذش و نه بذی خذاوند تعالی بگوید من نیکویی ایشان با شما بگویم و گفت مردان خذایرا اندوه و شاذی نبوذ و اگر اندوه و شاذی بوذ هم ازو بوذ و گفت صحبت با خذای کنید با خلق مکنید که دیذنی خذاست و دوست داشتنی خذا و آنکس که بوی نازید خذاست و گفتنی خذاست و شنوذنی خذاست و گفت کس بوذ که در سه روز بمکّه روذ و باز آید و کس بوذ که در شبانروزی و کس بوذ که در شبی و کس بوذ که در چشم زخمی بس آن که در چشم زخمی بروذ و باز آید قدرت بوذ و گفت تا خذاء تعالی بنده‌را در میان خلق دارذ فکرتش از خلق جذا نشوذ چون دل اورا از خلق جذا کند در مخلوقش فکرت نبوذ فکرتش با خذاوند بوذ یعنی در دلش فکرت بماند و گفت خذاء تعالی مؤمنی‌را هیبت جهل فرشته دهذ و این کمترین هیبت بوذش که داذه بوذ و آن هیبت از خلقان باز بوشذ تا خلقان با ایشان عیش توانند کرد و گفت اگر کسی اینجا نشسته بوذ چشمش بلوح بر افتذ روا بوذ و من فرا بذیرم ولیکن باید که نشانش با من دهذ و گفت اگر خذاء تعالی‌را بخرذ شناسی علی با تو بوذ و اگر بایمان شناسی راحتی با تو بوذ و اگر بمعرفت شناسی دردی با تو بوذ و گفت که علی دهقان گفت که مرد بیك اندیشهٔ ناصواب که بکند دو ساله راه از حق تعالی باز پس افتذ و گفت عجب دارم ازین شاگردان که گویند پیش استاذ شذیم ولیکن شما دانید که من هیچ کسرا استاذ نگرفتم که استاذ من خذا بوذ تبارك وتعالی و همه بیرانرا حرمت دارم دانشمندی ازو سوال

که او خذایرا یاذ کند همه شیران بول بینگند ماهیان در دریا از رفتن فرو ایستند ملایکهٔ آسمان در هیبت افتند آسمان و زمین و ملایکه بذآن روشن بباشند و گفت همچنین خذاء تعالیرا بندگانند بر بشت زمین که خذایرا یاذ کنند ماهی در دریا از رفتن باز ایستذ زمین در جنبیذن آیذ خلق بندارند که زلزله است و همچنین بندهٔ هست اورا که نور او بهمه آفریذه بر افتذ چون خذایرا یاذ کند از عرش تا بثری بجنبذ و گفت از آن آب محبّت که در دل دوستان جمع کرده است اگر قطرهٔ بیرون آیذ همه عالم بُر شود که هیچ آب در نشوذ و اگر از آن آتش که در دل دوستان بدیذ آورده است ذرّهٔ بیرون آیذ از عرش تا بثری بسوزذ و گفت سه جای ملایکه از اولیا هیبت دارند یکی ملك الموت در وقت نزع دوم کرام الکاتبین در وقت نبشتن سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت آنرا که او بر دارذ باکی دهذ که تاریکی درو نبوذ قدرتی دهـذ که هرچه گویذ بباش بباشذ میان کاف و نون و گفت گروهیرا باوّل خذاونـد ندانستند که بآخر هم بوذ خذا مارا ازیشان کناذ و گروهی از بندگان آنها اند که خذای تعالی ایشانرا بیافرید ندانستند که باوّل ایشانرا خذاونـد است تا بآخر و آخر ایشان قیامت و گفت ندا آمذ از خذاوند که بندهٔ من آنرا که تو می جویی باوّل خوذ نیست بآخر چون توان یافت که این راهیست از خذا بخذا بنده آن باز نیایذ مردیرا گفت آنجا که ترا کشتند خون خویش دیذی بس گفت بگو که آنجا مرا کشتند هیچ آفریذه نبوذ که خون جوانمردان بر وی مباحست و گفت چون بعمر خویش در نگرستم همه طاعت خویش هفتاذ و سه ساله یکساعت دیذم و چون بمعصیت نگریستم درازتر از عمر نوح دیذم و گفت تا بیقین ندانستم که رزق من بروست دست از کار باز نگرفتم و تا عجز خلق ندیـذم بشت بر خلق نیاوردم و گفت جوانمردی بکنار بادیه رسیذ ببادیه فرو نگریست و باز

که در آسمان می گردد و ماه‌را همچنین و طاعت و معصیت همه خلایق
می بینند که بآسمان می برند و می بینند که روزی خلقان از آسمان بزمین
می آید و ملایکه‌را می بینند که از آسمان بزمین و از زمین بآسمان می روند
و خورشیدرا می بینند که در آسمان گذر می کند و گفت کسی‌را که همگی
۵ او خداوند فرا گرفته بوذ از موء سر تا اخمص قدم او همه بهستی خذاء
اقرار دهذ و گفت مردان خذاء تعالی همیشه بوذند و همیشه باشند و گفت
أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ‌را بعض شنیدند که نه من خذا ام و بعض شنیدند که نه
من دوست شما ام و بعض جنان شنیدند که نه همه منم و گفت خذاء
تعالی باولیاء خویش لطف کرد و لطف خذا جون مکر خذا بوذ و گفت
۱۰ هرکه از خذا بخذا نگرذ خلق‌را نبیند و گفت مثل جان جون مرغیست
که برّی بمشرق دارذ و برّی بمغرب و باء بثری و سر بذانجا که آنرا نشان
نتوان داذ و گفت دوست جون با دوست حاضر آید همه دوست‌را بیند
خویشتن‌را نبیند و گفت آنرا که اندیشهٔ بدل در آید که از آن استغفار
باید کردن دوستی‌را نشاید و گفت سرّ جوانمردانرا خذاء تعالی بذآن
۱۵ جهان و بذین جهان آشکارا نکند و ایشان نیز آشکارا نکنند و گفت
اندکی تعظیم بـه از بسیاری علم و عبادت و زهـد و گفت خذاء تعالی
موسی‌را علیه السلام گفت لَنْ تَرَانِی زبان همـه جوانمردان ازین سؤال و
سخن خاموش گردید و گفت چشم جوانمردان بر غیب خذاونـد بوذ تا
جیزی بر دل ایشان افتذ تا بجشند آنج اولیا و انبیـا جشیذه انـد دل
۲۰ جوانمردان بباری در بوذ که اگر آن بار بر آفریـذه بهند نیست شوذ و
اولیاء خودرا خوذ می دارذ تا آن بار بتوانند کشید والاّ رگ و استخوان
ایشان از یکدیگر بیامذی و گفت جه مردی بوذ که مثل فتوح او جون
مرغی شوذ که خانه اش زرین بوذ جه مردی بوذ که حق تعالی اورا براهی
۲۴ ببرذ که آن راه مخلوق بوذ و گفت خذاء تعالی‌را بر بشت زمین بندهٔ هست

بخراسان بیوندی و سلام بکعبه باز دهی زبر تا بعرش و زیر تا بثری بینی همه‌را همچون بی نمازی زنان بینی آن وقت بدان که مردی نـهٔ و گفت هرکه در دار دنیا دست بنیك مردی بدر کند باید تا از خذاء آن یافته بوذ که بر کنار دوزخ بایستد بقیامت و هرکرا خذاء بدوزخ می فرستـذ او دست او می گیرذ و ببهشت می برذ و گفت از خلقان بعض بکعبه طواف کنند و بعض بآسمان بیت المعمور و بعض بگرد عرش و جوانمردان در یگانگی او طواف کنند و گفت همه کس نماز کنند و روزه دارند و لیکن مردان‌مردست که شصت سال برو بگذرذ که فرشتهٔ برو هیچ ننویسذ که اورا از آن شرم باید داشت از حق و حق‌را فراموش نکند بیك چشم زخم مگر بخسبذ آنج مشاهده بوذ که گویند در بنی اسرائیل کس بوذی که سالی در سجود بوذی و دو سال در مشاهده این بوذ که این امّت دارذ که یك ساعت فکرت این بنده با یکساله سجود ایشان برابر بوذ و گفت می باید که دل خویش جون موج دریاء بینی که آتش از میان آن موج بر آیذ و تن در آتش بسوزذ درخت وفا از میان آن سوخته بر آیـذ میوهٔ بقاء ظاهر حاصل شوذ و جون میوه بخوری آب آن میوه بگذر دل فرو شوذ فانی شوی در یگانگی او و گفت خذایرا بر روی زمین بندهٔ است که در دل او نوری گشاده است از یگانگی خویش که اگر هرجه از عرش تا ثری هست گذر در آن نور کند بسوزذ جنانك پَرِ کجشکی کـه بآتش فرو داری دانشمندی گفت جیزی برسیدم گفت این زمان نتوانی دانست تا بذآن مقام رسی که بروزی هفتاذ بار بمیری و بشبی هفتاذ بار و کارش جهل سال جنین زندگانی بوذ و گفت اینج در اندرون بوست اولیا بوذ اگر جند ذرّهٔ میان دو لب و دندان او بیاید همه خلق آسمان و زمین در فزع افتذ و گفت خذایرا بر بشت زمین بندهٔ است که بشب تاریك در خانهٔ تاریك خفته بوذ و لحاف در سر کشیده بس ستارهٔ آسمان می بینذ

خلق چنین نموذی که سر بذآن گریبان بر کرده ام که ایشان بر کرده اند اگر بذیشان فرا نموذی که من سر بکذام گریبان بر کرده ام چه کردندی و گفت خذاوند من در دنیا جندانك خواهم از تو لاف بخواهم زذ فردا هرچه خواهی با من بکن و گفت الهی ملك الموت ترا بفرست تا جان من بستانذ و من جان او بستانم تا جنازهٔ هر دو بگورستان برند و گفت الهی گروهی اند که ایشان روز قیامت شهید خیزند که ایشان در سبیل تو کشته شذه باشند من آن شهید خیزم که بشمشیر شوق تو کشته شذه باشم که دردی دارم که تا خذاء من بوذ آن درد می بوذ و دردرا جستم نیافتم درمان جستم نیافتم امّا درمان یافتم و گفت در همه کارها بیش طلب بوذ بس یافت الّا درین حدیث که بیش یافت بوذ بس طلب و مریدانرا گفتند بای آبله گردید و مردان بی آبله رسیذند نامردان‌را بای آبله کذ و مردانرا نشستگاه و گفت بایزید مریدانرا گفت که حق گفت هرکه مرا خواهذ بسیار کرامتها کنم با او و هرکه ترا که بایزیدی خواهذ نیستش کنم که هیچ جایش بادید نیارم اکنون شما چه گویید گفتند اگر نیز نیست نکذ جانرا خواهیم و گفت، اگر بندهٔ آفریذه در بیش حق بایستذ جنانك دو بیکی بوذ هنوز آن روش چیزی نیست بمقام مردان ازو برسیذند که دو بیکی چون بوذ گفت جنانك خلق از بیش او بر خیزذ او نیز در خویشتن برسذ همی خورذ و طعم نداند سرما و گرما برو گذر می کذ و خبرش نبوذ و چون از خویشتن برسذ بجز حق هیچ نبوذ و گفت کس بوذ که بهفتاذ سال یکبار آگاه نبوذ کس بوذ که بپنجاه سال و کس بوذ بچهل سال و کس بوذ ببیست سال و کس بوذ بهر سال و کس بوذ بهر ماه و کس بوذ بهر وقت نماز و کس بوذ که برو احکام می رانذ و اورا ازین جهان و از آن جهان خبر نبوذ و گفت آسان آسان نگویید که من مردی ام تا هفتاذ سال معاملهٔ خویش جنانك نکیر اوّل

برسیدم و روز و شب بر من بر حذر بوذ که بر من گذر کرد خضر علیه السلام که آمذ در حذر بوذ و گفت جون دو بوذ همتا بوذ یکی بوذ همتا نبوذ و گفت الٰهی هر جیز که از آن منست در کار تو کردم و هرج از آن تست در کار تو کردم تا منی از میان بر خیزذ و همه تو باشی و گفت در همه حال مولاء تو ام و از آن رسول تو و خادم خلق تو و گفت هشتاذ تکبیر بکردم یکی بر دنیا دوم بر خلق سیم بر نفس جهارم بر آخرت بنجم بر طاعت و اینرا با خلق بتوان گفت و دیگررا مجال نیست و گفت جهل گام برفتم بیك قدم از عرش تا ثری بگذاشتم دیگرانرا صفت نتوان کرد و اگر این با کسی بگویی که میان وی و خذاوند حجابی نبوذ دل و جانش بشوذ و گفت الٰهی اگر میان من و تو حجابی بوذی جنین نبوذی کسی بایستی که زندگانیش بخذای بوذی تا من صفت تو با او بکردی که این خلق زنده نه اند و گفت اگر این رسولان و بهشت و دوزخ نبوذی من هم ازین بوذی که امروز هستم از دوستی تو و از فرمان برداری تو از بهر تو و گفت جون مرا یاذ کنی جان من فداء تو باذ و جون دل من ترا یاذ کنذ نفس من فداء دل من باذ و گفت الٰهی اگر اندام درد کنذ شفاء تو دهی جون توم درد کنی شفا که دهذ و گفت الٰهی مرا تو آفریذی براء خویش آفریذی از ماذر براء تو زاذم مرا بصید هیچ آفریذه مکن و گفت از بندگان تو بعض نماز و روزه دوست دارند و بعض حج و غزا و بعض علم و سجّاده مرا از آن باز کن که زندگانیم و دوستیم جز از براء تو نبوذ و گفت الٰهی اگر تنی بوذی و دلی بوذی از نور هم ترا نشایستی فکیف تنی و دلی جنین آشفته کی ترا شایذ و گفت الٰهی هیچ کس بوذ از دوستان تو که نام تو بسزا برذ تا بینایی خوذ بکنم و در زیر قدم او نهم و یا هستند در وقت من تا جان خوذ فدای او کنم و یا از بس من خواهند بوذ و گفت الٰهی مرا بذین

جانب عفو بدیـذ نیست ازین جانب هم بشیمانی بدیـذ نیست بکوش تا بکوشیم که بر آنج گفته ایم بشیمان نیستیم و گفت روی بخذ بار کردم گفتم الٰهی روز قیامت داوری همه بگسلذ و آن داوری که میان من و تست نگسلذ و گفت جون بجان نگرم جانم درد کذ و جون بدل نگرم دلم درد کذ جون بفعل نگرم قیامتم درد کذ جون بوقت نگرم درد توم کنی الٰهی نعمت تو فانیست و نعمت من باقی و نعمت تو منم و نعمت من توی و گفتم الٰهی هرج تو با من گویی من با خلق تو گویم و هرجه تو با من دهی من خلق ترا دهم و گفت الٰهی حدیث تو از من نپذیرند و گفت که هیچ کس نبوذ با او نشسته و می گفت تو مرا چیزی گفتی که درین جهان نیاید و من ترا جوابی دادم که در هر دو جهان نیایـذ و چنین بسیار بوذی که جوابی همی دادی و کسی حاضر نبوذی و گفت الٰهی روز بزرگ بیغامبران بر منبرهاء نور نشینند و خلق نظّارهٔ ایشان بوذ و اولیاء تو بر کرسیها نشینند از نور خلق نظّارهٔ ایشان بوذ بو الحسن بر یگانگی تو نشینذ تا خلق نظّارهٔ تو بوذ و گفت الٰهی سـه چیز از من بدست خلق مکن یکی جان من که من جان از تو گرفتم بملك الموت ندهم و روز و شب با من توی کرام الکاتبین در میان جه کار دارنـد و دیگر سوال منکر و نکیر نخواهم که نور یقین تو با ایشان دهم تا بتو ایمان نیارند دست وا نگیرم و گفت اگر بندهٔ همـه مقامها بپاکی خود بگذارذ هستی حق هیچ آشکارا نشوذ تا هرج ازو فرو گرفته است با او ندهند و گفت الٰهی مرا در مقامی مدار که گویم خلق و حق یا گویم من و تو مرا در مقامی دار که در میان نباشم همه تو باشی و گفت الٰهی اگر خلق‌را بیازارم همین که مرا بینند راه بگردانند و جندانك ترا بیازردیم تو با مایی و گفت این راه پاکان است الٰهی با تو دستی بزنم تا بتو بیذا گردم در همه آفرینذ یا فرو شوم که نابدید گردم صدق آن برزیذم آن نیافتم که کرامت در زاهد

بو الحسن در فنا بوذی بو الحسن او بوذی و چون در بقا بوذی هرچه دیذی همه خوذ دیذی و آنچ دیذی بو الحسن او بوذی معنی دیگر آنست که در حقیقت چون أَلَسْتُ و بَلَی او گفت بس آن وقت که بَلَی جواب داذ بو الحسن او بوذ و بو الحسن ناموجود بس بو الحسن او بوذه باشذ و معنی این در قران است که می فرماید قوله تعالی وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ ٱللَّهَ رَمَى و گفت هفتصذ هزار نردبان بی نهایت باز نهادم تا بخذا رسیذم قدم بر نخست پایهٔ نردبان که نهادم بخذا رسیذم معنی آنست که بیك قدم بخذا رسیذن دنی است و جذان نردبان بی نهایت نهاذن متدنّی یکی سفر است فی نور الله و نور الله بی نهایت است و گفت مردمان گویند خذا و نان و بعض گویند نان و خذا و من گویم خذا بی نان خذا بی آب خذا بی همه چیز و گفت مردمانرا با یکدیگر خلافست تا فردا اورا ببینند یا نه بو الحسن داذ و ستذ بنقد می کنذ که گذاء که نان شبانگاه ندارذ و دستار از سر بر گیرذ و دامن بزیر نهذ محال بوذ که بنسیه فروشذ و گفت از هرچ دون حقّست زاهذ گردیذم آنگاه خویشرا خواندم و گفت من در ولایت تو نیایم که مکر تو بسیارست و گفت اگر بر بساط محبّتم بداری در آن مست گردم در دوستی تو و اگر بر بساط هیبتم بداری دیوانه گردم در سلطنت تو چون نور گستاخی سر بر زنذ هر دو خوذ من باشم و منی من توی و گفت روی بخذا باز کردم گفتم این یکی شخص بوذ که مرا بتو خواند و آن مصطفی بوذ علیه السلام چون ازو فرو گذری همه خلق آسمان و زمینرا من بتو خوانم و این بیان حقیقتست باثبات شریعت و گفت روی بخذا باز کردم و گفتم الٰهی خوشی بتو در بوذ اشارت بهشت کردی و گفت خذاء تعالی در غیب بر من باز گشاذ که همه خلقرا از گناه عفو کنم مگر کسیرا که دعوی دوستی من کرده باشذ من نیز روی بذو باز کردم و گفتم اگر از آن

دیدم من و بایزید و اُوَیْس قرنی در یك کفن بوذیی و گفت در همه جهان زندهٔ مارا دید و آن بایزید بوذ نقلست که روزی این آیت همی خواند قوله تعالی إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ گفت بطش من سخت‌تر از بطش اوست که او عالم و اهل عالمرا گیرذ و من دامن کبریاءی او گیرم و گفت جیزی بر دلم نشان نشذ از عشق که در همه عالم کس‌را محرم آن نیافتم که با وی بگویم و گفت فردا خذاء تعالی گویذ بمن هرج خواهی بخواه گویم بار خذایا تو عالم‌تری گویذ همّت تو ترا بدادم جز آن حاجت خواه گویم الٰهی آن جماعت خواهم که در وقت من بوذند و از پس من تا بقیامت بزیارت من آمذند و نام من شنیذند و نشنیذند از حق تعالی ندا آیذ که در دار دنیا آن کردی که ما گفتیم ما نیز آن کنیم که تو خواهی و گفت خذاء تعالی همه‌را بیش من کنذ رسول علیه السلام گویذ اگر خواهی ترا از بیش جاء کنم گویم یا رسول الله من در دار دنیا تابع تو بوذم اینجا نیز بس‌رَوِ توم بساطی از نور بگستراند ابو الحسن و ژنده جامگان او بر آنجا جمع آیند مصطفی‌را بذآن جمع جشم روشن شوذ اهل قیامت همه متعجّب بمانند فرشتگان عذاب می گذرند می گویند اینان آن قومند که مارا از ایشان هیچ رنگی نیست و گفت مصطفی علیه السلام فردا مردانی‌را عرضه دهذ که در اوّلین و آخرین مثل ایشان نبوذ حق تعالی بو الحسن‌را در مقابلهٔ ایشان آورذ و گویذ ای محمّد ایشان صفت تو اند بو الحسن صفت منست و گفت خذاء تعالی بمن وحی کرد و گفت هرکه ازین روز تو آبی خورد همه‌را بتو بخشیذم و گفت روز قیامت من نه آنم که زیارتیان خویش‌را شفاعت کنم که ایشان خوذ شفاعت دیگران کنند و گفت هرکه استماع سخن ما کرد و کنذ کمترین درجتش آن بوذ که حسابش نکنند فردا و گفت بما وحی کردند که همه جیزی ارزانی داشتم غیر الخفیة و گفت گاه بو الحسن اویم گاه او بو الحسن منست معنی آنست جون

اینجا که من هستم گذر کنند هر دو با اهل خویش در من فانی شوند
چه امید و بیم من از خداوند منست و جزو کیست که ازو امید و بیم
بود و گفت تکبیر فرضی خواستم بپوست بهشت آراسته و دوزخ تافته و
رضوان و مالك پیش من آوردند تکبیر احرام بپوستم ببنایی من بر جاء
بود که نه بهشت دیدم و نه دوزخ رضوانرا گفتم در آی درین نفس
نصیب خویش یابی فرا در آمد و در سیصد و شصت و پنج رگ من
جیزی ندید که ازو بیم داشت و گفت هرکسی بر در حق رفتند جیزی
یافتند و جیزی خواستند و بعضی خواستند و نیافتند و بانر جوانمردانرا
عرضه کردند نپذیرفتند و باز بو الحسن نپذیرفت و باز بو الحسنرا ندا
آمد که همه جیز بتو دهیم مگر خداوندی گفتم الهی این داد و دهم از میان
بر گیر که در میان بیگانگان روذ و این از غیرت بود که نباید که بیگانگی
بود و گفت اندیشیدم وقتی که از من آرزومندتر بندهٔ هست خداوند تعالی
چشم باطن من گشاده کرد تا آرزومندان اورا بدیدم شرم داشتم از
آرزومندی خویش خواستم که بدین خلق وا نمایم عشق جوانمردان تا خلق
بدانستندی که هر عشق عشق نبود تا هرکه معشوق خودرا بدیدی شرم
داشتی که گفتی من ترا دوست دارم و گفت خلق آن گویند که ایشانرا
با حق بود و بو الحسن آن گوید که حق‌را با او بود و گفت سی سالست
تا روی فرا این خلق کرده ام و سخن می گویم و خلق جنان دانند که
من با ایشان می گویم من خود با حق می گویم بیك سخن با این خلق
خیانت نکردم بظاهر و باطن با حق بودم و اگر محمّد علیه السلام ازین
در در آید مرا ازین سخن خاموش نباید بود و گفت بذرم و مادرم از
فرزند آدم بود اینجا که منم نه آدمست و نه فرزندان جوانمردی راستی با
خدایست و بس و گفت یقنا باز خفته بودم از گوشهٔ عرش جیزی قطره
قطره می چکید بدهانم و در باطنم حلاوت بدید می آمد و گفت بخواب

بهشت می کنند و بشکر ایمان قیام نکرده اند مرا از من چیزی دیگر می طلبند و گفت مزاح مکنید که اگر مزاح‌را صورتی بودی اورا زهره نبودی که در آن محلّت که من بودمی در آید و گفت عالم بامداد بر خیزد طلب زیادتی علم کند و زاهد طلب زیادتی زهد کند و بو الحسن در بند آن بود که سروری بدل براذری رساند و گفت هرکه مرا جنان داند که من در قیامت بایستم تا اورا در پیش نکنم در بهشت نشود گو اینجا میا و بر من سلام مکن و گفت چیزی بمن در آمد که مرا سی روز مرده کرد از آنج این خلق بذآن زنده اند از دنیا و آخرت آنگاه مرا زندگانی داد که در آن مرگ نبود و گفت اگر من بر خری نشینم و از نشابور در آیم و یك سخن بگویم تا قیامت دانشمند بر کرسی ننشیند گفت با خلق خدا صلح کردم که هرگز جنگ نکردم و با نفس جنگی کردم که هرگز صلح نکردم و گفت اگر نه آن بودی که مردمان گویند که ببایگاه بایزید رسید و بی حرمتی کرد والاّ هرچه بایزید با خدا بگفته است و بیندیشیده من با شما بگفتمی و عجب اینست که ازو نقل می کنند که گفته است هرچه بایزید با اندیشه آنجا رسیده است بو الحسن بقدم آنجا رسیده است و گفت این جهان بجهانیان وا هشتیم و آن جهان بهشتیان و قدم بر نهادیم جایی که آفریده‌را راه نیست و گفت جنانك مار از پوست بدر آید بدر آمدم و گفت که بایزید گفت نه مقیم و نه مسافر و من مقیم در یکی او سفر می کنم و گفت روز قیامت من نگویم که من عالم بودم یا زاهد یا عابد گویم تو یکیی من ز آن یکی تو بودم و گفت بدینجا که من رسیدم سخن نتوانم گفت که آنج مراست با او اگر با خلق بگویم خلق آن بر نتابد و اگر اینج اوراست با من بگوید جون آتش باشد بیشه در افگنی دریغ آیدم که با خویشتن باشم و سخن او گویم و گفت تا خداوند تعالی مرا از من بدید آورد بهشت در طلب منست و دوزخ در خوف من و اگر بهشت و دوزخ

کردانید و گفت از خویشتن بگذشتی صراط وا پس کردی و گفت هرکس‌را ازین خداوند رستگاری بود مارا اندوه دایم بود خداء قوّت دهاد تا ما این بار گران بکشیم و گفت عجب بمانده ام از کردار این خداوند که از اوّل جندین بازار در درون این بوست بنهاد بی آگاهی من بس آخر مرا از آن آگاه کرد تا من جنین متحیّر گردیدم یا دَلیلَ المتحیّرین زِدْنی تحیُّرًا و گفت کلّهٔ سرم عرشست و بایها تحت الثری و هر دو دست مشرق و مغرب و گفت راه خدایرا عدد نتوان کرد جندانك بنده است بخدا راهست بهر راهی که رفتم قومی دیدم گفتم خداوندا مرا براهی بیرون بر که من و تو باشیم خلق در آن راه نباشد راه اندوه در پیش من نهاد گفت اندوه باری گرانست خلق نتواند کشید و گفت هرکه بنزدیك خدا مردست نزدیك خلق کوذکست و هرکه نزدیك خلق مردست آنجا نامردست این سخن‌را نگه دارید که من در وقتی ام که آنرا صفت نتوان کرد و گفت هرکه این سخنان بشنود و بداند که من خدایرا ستودم بعزّش بر دارند و هرکه بندارد که خودرا ستوده ام بذلّش بر دارند که این سخنان من از دریاء باکست ز آن خلق در وی برخه نیست و گفت عافیت‌را طلب کردم در تنهایی یافتم و سلامت در خاموشی و گفت در دل من ندا آمد از حق که ای بو الحسن فرمان مرا ایستاده باش که من زندهٔ ام که نمیرم تا ترا حیوتی دهم که در آن حیوة مرگ نبود و هرج ترا از آن نهی کردم دور باش از آن که من باذشاهی ام که ملك مرا زوال نیست تا ترا ملکی دهم که آنرا زوال نباشد و گفت هرکه مرا بشناخت بدوستی حق‌را دوست داشت و هرکه حق‌را دوست داشت بصحبت جوانمردان بیوست و هرکه بصحبت جوانمردان بیوست بصحبت حق بیوست و گفت زبان من بتوحید گشاده شد آسمانها و زمینهارا دیدم که گرد بر گرد من طواف می کردند و خلق از آن غافل و گفت بدل من ندا آمد از حق که مردمان طلب

او از حق ندا آمد که تو و همه خلق نزدیك من همچنانید که این خلق نزدیك تو و گفت من نه عابدم و نه زاهد و نه عالم و نه صوفی الهی تو یکی ابی من از آن یکی تو یکی ام و گفت چه مرد بوذ که با خذاوند این چنین نه ایستذ که آسمان و زمین و کوه ایستاذه است هرکه خویشتن را بنیك مردی نماید نه نیکست که نیکی صفت خذاوند است و گفت اگر خواهی که بکرامت رسی یك روز بخور و سه روز مخور سیم روز بخور پنج روز مخور پنجم روز بخور چهارده روز مخور اوّل چهارده روز بخور ماهی مخور اوّل ماهی بخور چهل روز مخور اوّل چهل روز بخور چهار ماه مخور اوّل چهار ماه بخور سالی مخور آنگاه چیزی بدید آید چون ماری چیزی بدهان در گرفته در دهان تو نهذ بعد از آن هرگز ار تو نخوری شاید که من ایستاذه بوذم و شکم خشك بوذه آن مار بدید آمذ گفتم الهی بواسطه نخواهم در معده چیزی وادید آمذ بویاتر از مشك خوشتر از شهد سر بخلق من برد از حق ندا آمذ ما ترا از معدهٔ تهی طعام آوریم و از جگر تشنه آب آگر آن نبوذی که اورا حکمست از آنجا خوردمی که خلق ندیذی و گفت من کار خویش باخلاص ندیذم تا بجزو کسی‌را می دیذم چون همه اورا دیذم اخلاص بدید آمذ بی نیازی اورا در نگرستم کردار همه خلق پَرِ پشهٔ ندیذم برحمت او نگریستم همه خلقرا جند ارزن دانهٔ ندیذم ازین هر دو چه آید آنجا و گفت از کار خذا عجب بماندم که چندین سال خرذ از من ببرده بوذ و مرا خرذمند بخلق می نمود گفت الهی چه بوذی که دوزخ و بهشت نبوذی تا بدید آمذی که خذابرست کیست و گفت خذاوند بازار من بر من بیذا کرد درین بازار بعضی گفتنی بوذ و بعضی شنوذنی و بعضی نیز دانستنی چون درین بازار افتاذم بازارها از پیش من بر گرفت و گفت خذاوند بندگی من بر من ظاهر کرد اوّل و آخر خویش قیامت دیذم هرچه ماوّل بین داذ بآخر همان داذ از مؤ سر تا بناخن پای پُل صراط

از من عبارت کنند من بخلاف آنم و گفت بهشت در فنا برم تا بهشتیان‌را کجا بری و دوزخ در فنا برم تا دوزخیانرا کجا بری و گفت خذاء تعالی روز قیامت گوید بندگان مرا شفاعت کن گویم رحمت ز آن تُست بنده ز آن تو شفقت تو بر بنده بیش از آن است که از آن من و گفت وقت بهمه چیزی در رسد و هیچ چیز بوقت در نرسد خلق اسیر وقت اند و بو الحسن خذاوند وقت هرج من از وقت خویش گویم آفرینه از من بهریمت شود جان جوانمردان از وقت مصطفی علیه السلام تا بقیامت بهستی حق اقرار دهد و گفت بهستی او در نگرستم نیستی من بمن نمود جون نیستی خود من نگریستم هستی خود بمن نمود درین اندوه بماندم تا با دلی که بود از حق ندا آمد که بهستی خویش اقرار کن گفتم بجز تو کیست که بهستی تو اقرار دهند نه گفتهٔ شَهِدَ ٱللَّهُ و گفت جون حق تعالی این راه بر من بگشاد در رَوِش این راه جندان فرق بود که هر سال گفتیا از کفر بنبوّت شدم جندان تفاوت بود و گفت روز و شب که بیست و جهار ساعتست مرا یك نَفَس است و آن نفس از حق و با حقست دعوی من نه با خلقست اگر باء آنجا بر نهم که همّتست بجاء بر رسم که ملایکهٔ حجابت‌را آنجا راه نبود و گفت دوش جوانمردی گفت آه آسمان و زمین بسوخت شیخ گفت آن کسانرا که آنجا آورد همه با نور دیدم بعضی‌را بیشتر و بعضی‌را کمتر گفتم الهی آنج در ایشان بیافرینهٔ بایشان وا نماء گفت بو الحسن حکم دنیا مانده است اگر ایشانرا با ایشان وا نمایم دنیا خراب شود و گفت از خویشتن سیر شدم خویشتن‌را فرا آب دادم غرقه نشدم و فرا آتش دادم بنسوخت آنك این خلق خورد جهار ماه و دو روز از خلق باز گرفتم بنمرد سر بر آستان عجز نهادم فتوح سر در کرد تا بجایگاهی برسیدم که صفت نتوان کرد و گفت بدیدار بایستادم خلق آسمان و زمین‌را بدیدم معاملهٔ ایشان مرا بهیچ نیامد بدآنج می دیدم ز آن

باز آنجا دانم شدن بدلیل و خبر ترا نپرسم از حق ندا آمد که ما بعد مصطفی جبرائیلرا بکس نفرستادیم گفتم بجز جبرائیل هست وحی القلوب همیشه با من است و گفت هفتاد و سه سال با حق زندگانی کردم که سجده بر مخالفت شرع نکردم و یك نَفَس بر موافقت نَفْس نزدم و سفر جنان کردم که از عرش تا بثری هرج هست مرا یك قدم کردند و گفت از حق ندا جنین آمد که بندهٔ من اگر باندوه بیش من آیی شادت کنم و اگر با نیاز آیی توانگرت کنم و جون ز آن خویش دست بداری آب و هوارا مسخّر تو کنم و گفت علما گویند خدایرا بدلیل عقل بباید دانست عقل خود بذات خود نابیناست بخدا راه ندانست بخداء تعالی بخود اورا جون توان دانست بُسیاری که اهل خود بودند بآفریده در همی گردیدند مشاهده دست گرفتم و از آفریده ببریدم راه بخدا نمودم و اینجا که منم آفریده نتواند آمد و گفت همه گنجهاء روی زمین حاضر کردند که دینار من بر آن افکنند گفتم غرّه باش آنکه به جنین جیزها غرّه شود از حق ندا آمد که بو الحسن دنیارا بتو در نصیب نیست از هر دو سراء ترا منم و گفت خداوند من زندگانی من در چشم من گناه گردانید و گفت تا دست از دنیا بداشتم هرگز با سرش نشدم و تا گفتم الله بهیچ مخلوق باز نگردیدم و گفت بیر گشتم هنگام رفتنست هرج در اعمال بنده آید من بتوفیق خدای بکردم و هرجه عطاء او بود با بندگان بمنّت مرا بداد این سخن گاه از معامله گویم و گاه از عطا خلقرا آنجا راه نیست مرکراها بزاری که بخداه سال بو الحسن مرکراها بزارد تا مرك مؤمن خوش کردند گفت خواهید که با خضر علیه السلام صحبت کنید صوفی گفت خواهم گفت جند سال بود ترا گفت شصت سال گفت عمر از سر گیر ترا او آفریده صحبت با خضر کنی که تا صحبت من با اوست در تمنّاء من نیست که با هیچ آفریده صحبت کنم و گفت خلق مرا نتوانند نکوهیدن و ستودن که بهر زبان که

و گفت من از هرجه دون حقست زاهد گردیدم آن وقت خویشتن را خواندم از حق جواب شنیدم بدانستم که از خلق در گذشتم لبّیك اللهمّ لبّیك زدم مُحرم گردیدم حج کردم در وحدانیّت طواف کردم بیت المعمور مرا زیارت کرد کعبه مرا تسبیح کرد ملایکه مرا ثنا گفتند نوری دیدم که سراء حق در میان بود جون بسراء حق رسیدم ز آن من هیچ نماند بود و گفت دو سال بیك اندیشه در ماند بودم مگر چشم در خواب شد که آن اندیشه از من جدا شد شما بندارید که این راه آسانست و گفت اگر مرا یابید بدآن مدهید که بر آب یا بر هوا بروند و بدانها مدهید که تکبیر اوّل بخراسان فرو بندند و سلام بکعبه باز دهند که آن همه مقدار بدیدست و ذکر مؤمن را حدّ بدید نیست براء خدا و گفت بمن رسید که جهار صد مرد از غربا اند گفتم که ایشان جه اند برفتم تا بدرباءے رسیدم تا بنوری رسیدم بدیدم غرباء آن بودند که ایشانرا بجز خداء هیچ نبود و گفت نخست جنان دانستم که امانتی بما بر نهاده است جون بهتر در شدم عرش از امر خدا سبکتر بود از آن جون بهتر در شدم خداوندی خویش بما بر نهاده آمد و شکری که بار گرانست و گفت من شمارا از معاملهٔ خویش نشان ندهم من شمارا نشان که دهم از باکی خداوند و رحمت و دوستی او دهم که موج بر موج بر می زند و کشتی بر کشتی بر می شکند و گفت بنجاه سالست که از حق سخن می گویم که دل و زبان مرا بدآن هیچ ترقّی نیست و گفت هرگز ندانستم که خداء تعالی با مشتی خاك و آب جندان نیکویی کند که با من بکرد بغیر از مصطفی بمن رسید یقینم بودی که اورا باور داشتن واجبست و این بر من معاینه است بجز حاجت نبود و گفت این که شما از من می شنوید از معاملهٔ من است یا از عطاء اوست مرا از توحید او با خلق هیچ نشاید گفت که بر جاءی بمانید و بمثل جنان بود که بارهٔ آتش در کاه افکنی و گفت من از آنجا آمده ام

خلق نماندمی و گفت همه آفریدهٔ او جون کشتی است و ملّاح منم و بردن آن کشتی مرا مشغول نکند از آنج من در آنم و گفت حق تعالی مرا فکرتی بداد که هرج او آفریده است در آن بدیدم در آن بماندم شغل شب و روز در من بوشید آن فکرت بینایی گردید گستاخی و محبّت گردید هیبت و گران‌باری گردید ز آن فکرت بیگانگی او در افتادم و جایی رسیدم که فکرت حکمت گردید و راه راست و شفقت بر خلق گردید بر خلق او کسی مشفق‌تر از خود ندیدم گفتم کاشکی بدل همه خلق من بمردمی تا خلقرا مرگ نبایستی دید کاشکی حساب همه خلق با من بکردی تا خلقرا بقیامت حساب نبایستی دید کاشکی عقوبت همه خلق مرا کردی تا ایشانرا دوزخ نبایستی دید و گفت خداوند تعالی دوستان خویشرا بمقامی دارد که آنجا حدّ مخلوق نبود و بو الحسن بذین سخن صادقست اگر من از لطف او سخن گویم خلق مرا دیوانه خواند جنانك مصطفی علیه السلام‌را اگر با عرش بگویم بجنبد اگر با جشمهٔ آفتاب بگویم از رفتن باز ایستد و گفت حق تعالی مرا فرمود که ترا به بدبختان ننمایم با آنکس نمایم که مرا دوست دارد من اورا دوست دارم اکنون می نگرم تا کرا آورد هرکس‌را که امروز درین حرم آورد فردا اورا آنجا با من حاضر کند و گفتم الهی نزدیك خود بر از حق تعالی ندا آمد که مرا بر تو حکم است ترا همچنان میدانم تا هرکه من اورا دوست دارم باید و ترا به بیند و اگر نتواند آمدن نام تو اورا بشنوانیم تا ترا دوست گیرد که ترا از پاکی خویش آفریدم ترا دوست ندارند بجز پاکان و گفت تا جای دوستی من خدای نگرفت مرا دوست خلق نکرد و گفت چون بتن بحضرت او شدم دلرا بخواندم بیامد پس ایمان و یقین و عقل و نفس بیامدند دلرا بمیان این هر چهار در آوردم یقین و اخلاص‌را بر گرفت و اخلاص عمل‌را بگرفت تا بحق رسیدم پس مقامی پدید آمد که از آن خویش ندیدم همه حق دیدم پس آن هر چهار چیز که آنجا برده بودم محتاج من گردانید

کراسهٔ در دست گفت من سخن ازین جا گویم تو از کجا گویی گفت وقت من وقتیست که در سخن نگنجد و گفت خلق‌را اوّل و آخریست آنج باوّل نکنند بآخرشان مکافات کنند خداوند تعالی مرا وقتی داد که اوّل و آخر بوقت من آرزومندست و گفت من نگویم که دوزخ و بهشت نیست من گویم که دوزخ و بهشت‌را بنزدیك من جاء نیست زیراکه هر دو آفریدهٔ است و آنجا که منم آفریده‌را جاء نیست و گفت من بندهٔ ام که هفت آسمان و زمین بنزدیك من اندیشهٔ منست هرچه گویم ثناء او بود مرا زیر و زیر نیست بیش و بس نیست راست و جب نیست و گفت درختی است غیب و من بر شاخ آن نشسته ام و همه خلق بزیر سایهٔ آن نشسته و گفت عمر من مرا یك سجده است و گفت با خاص نتوانم گفت که برده بدرّند و با عام نتوانم گفت که بوی راهی نبرند و با تن خویش نتوانم گفت که عجب آرد زبان ندارم که ازو با او گویم کسی گفت ازینجا که هستی باز آی گفت نتوان آمد وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ گفت بعرش گفت بعرش جکنم که عرش اینجاست گفت وقتی بر من بدید آمد که همه آفریده بر من بگریست و گفت کسی بایستی که میان او و خدای حجابی نبودی تا من بگفتمی که خداء تعالی با محمّد چه کرده بود تا دل و زبانش بشدی و بیفتادی و گفت چون حق تعالی با من بلطف در آمد ملایکه‌را غیرت آمد بریشان ببوشید و مرا نیست گردانید از آفریده و از خود با خود می کرد اگر نه آن بودی که اورا بر چنین حکمنست والّا کرام الکاتبین مرا ندیدندی و گفت بیست سالست تا کفن من از آسمان آورده است و اندر سر ما افگنده و ما سر از کفن بیرون کرده و سخن می کوییم و گفت در رحم مادر بسوختم چون بزمین آمدم بگداختم چون بحدّ بلاغت رسیدم بیر گشتم و گفت وقتی چیزی چون قطرهٔ آب در دهان من می چکید و باز بوشیده می شد و اگر بوشیده نکشتی من میان

تا بثری و از مشرق تا مغرب و گفت مرا دیداریست اندر آدمیان و دیداریست در ملایکه و همچنین در جنّیان و جهنده و برنده و همه جانوران و از هرج بیافریده است از آنج بکنارهاء جهانست نشان توانم داد بهتر از آنج بنواحی و گرد بر گرد ماست و گفت اگر از ترکستان تا بدر شام کسی‌را خاری در انگشت شود آن از آن منست و همچنین از ترك تا شام کسی‌را قدم در سنگ آید زیان آن مراست و اگر اندوهی در دلیست آن دل از آن منست و گفت شگفت نه از خویشتن دارم شگفت از خداوند دارم که چندین بازار بی آگاهی من اندر اندرون بوست من بدید آورد بس آخر مرا از آن آگاهی داد تا من چنین عاجز بُبُودم در خداوندے خداء تعالی و گفت در اندرون بوست من دریاییست که هر گاه که بادی بر آید ازین دریا میغ و باران سر بر کند از عرش تا بثری باران ببارد و گفت خداوند مرا سفری در پیش نهاد که در آن سفر بیابانها و کوهها بگذاشتم و تلها و روذها و شیب و فرازها و بیم و اومیذها و کشتیها و دریاها از ناخن و موی تا انگشت بای همهرا بگذاشتم بس بعد از آن بدانستم که مسلمان نیستم گفتم خداوندا بنزدیك خلق مسلمانم و بنزدیك تو زنّار دارم زنّارم ببُر تا بیش تو مسلمان باشم و گفت باید که زندگانی جنان کنید که جان شما بیامذه باشذ و در میان لب و دندان ایستاذه که جهل سالست تا جان من میان لب و دندان ایستاذه است گفتند سخن بگو گفت اینجایگاه که من ایستاذه ام سخن می توانم گفت اگر آنج مرا با اوست بگویم خلق عمل نکند و اگر آنج اورا با منست بگویم جون آتش بوذ که در بنبه افگنی دریغ می دارم که با خویشتن باشم در سخن او بزبان خویش گفتن و شرم می دارم که با او ایستاذه باشم سخن او گویم و گفت درین مقام که خذاء مرا داذه است خلق زمین و ملایکهٔ آسمانرا راه نیست اگر بذینجاء چیزی بینم جز از شریعت مصطفی از آنجا باز پس آیم که من در کاروانی نباشم که اسنهسالار آن محمّد نباشذ و گفت پیرے

قدم نه بویرانی دارد و نه بآبادانی و خدای تعالی اورا در مقامی می دارد که روز قیامت خدا اورا بر انگیزاند و همه خلق ویرانی و آبادانی بنور او بر خیزند و همه خلقرا بذو بخشند که دعا نکند درین جهان و شفاعت نکند در آن جهان و گفت در سرای دنیا زیر خاربنی با خداوند زندگانی کردن از آن دوستر دارم که در بهشت زیر درخت طوبی که ازو من خبری ندارم و گفت اینجا نشسته باشم گاه گاه از آن قوّت خداوند جندان با من باشد که گویم دست بر کنم و آسمان از جاء بر گیرم و اگر پای بر زمین زنم بنشیب فرو برم و گاه باشد که بخویشتن باز نگرم روی با خدا کنم و گویم با این تن و خلق که مرا هست جندین سلطنت بچه کار آید و گفت جشنه ام و خوذ نابدید و شنونه ام و خوذ نابدید و گوینه ام و خوذ نابدید و گفت دست از کار باز نگرفته ام تا جنان ندیدم که دست بهوا فراز کردم هوا در دست من شوشهٔ زر کردند و دست بذآن فراز نکردم بسبب آنك کرامت بوذ و هرکه از کرامت فرا گیرذ آن در بر وی بیندند و دیگرش نبوذ و گفت فرو شوم که نابدید شوم در هر دو جهان و یا بر آیم که همه من باشم زنهار تا مرده‌دل و قرّا نباشی و گفت بسنگ سپید مسئله باز برسیدم چهار هزار مسئله مرا جواب کرد در کرامت و گفت بذآن کسی که من تمنّی نان گستاخی کنم شما بدانید که او از ملایکه فاضلترست و گفت شبان روزی بیست و چهار ساعتست در ساعتی هزار بار بمردم و بیست سه ساعت دیگررا صفت بدید نیست و گفت در روز مردم بروزه و بشب در نماز بوذ بامید آنك بمنزل رسذ و منزل خوذ من بوذم و گفت از آن چهار ماهْکی باز در شکم مادر بجنبیذم تا اکنون همه چیزی یاذ دارم آن وقت نیز کی بذآن جهان شذه باشم تا بقیامت آنج بروذ و آنج بخواهذ رفت بتو باز نمایم بس گفت مردم گویند فلان کس امامست امام نبوذ آن کس که از هرج او آفریذه بوذ خبر ندارذ از عرش

هزار فرا رسیدی نهایت نبودی که چه بدید آمدی و گفت جنان قادر بودم که اگر بلاس سیه خواستم که دیبائی رومی گردد جنان گردید سپاس خدایرا تعالی وتقدّس همچنانست یعنی دل از دنیا و آخرت ببرّم و بخدا باز برم و گفت آن کس که ازو جندان راه بود بخدا، که از زمین تا آسمان و از آسمان تا بعرش و از عرش تا بقَابَ قَوْسَیْن و از قَابَ قَوْسَیْن تا بمقام نور نیك مرد نبود اگر خویشتن‌را چند بشهٔ فرا نماید و گفت وامی ام نیك بالاء حق یعنی همگی من آنج هست در حق محوست بحقیقت و آنج مانده است خیالست و گفت اگر آنج در دل منست قطرهٔ بیرون آید جهان جنان شود که در عهد نوح علیه السلام و گفت آنگاه نیز که من از میان شما بشده باشم و در بس کوه قاف یکی‌را از بسران من ملك الموت آمده باشد و جان می گیرد و با وی سختی می کند من دست از گور برکنم و لطف خدای بر لب و دندان او بریزم و گفت چیزی که از آن خدای در من همی کردند من نیز روء بخدا باز کردم و گفتم الهی اگر مرا چیزی دهی جنان ده که از گاه آدم تا بقیامت بر لب هیچ کس از تو نگشته بود کو من باز ماندهٔ هیچ کس نتوانم خورد و گفت هر نیکوئی که از عهد آدم علیه السلام تا این ساعت و ازین ساعت تا بقیامت با پیری کرد تنها با پیر شما کرد و هر نیکوئی که با پیران و مریدان کرد تنها با شما کرد و گفت هر شب آرام نگیرم نماز شام تا حساب خویش با خدای باز نکنم و گفت کار خویشرا باخلاص ندیدم تا آفریدهٔ تنهائی خویشتن‌را ندیدم و گفت اگر خدای عزّ وجلّ روز قیامت همه خلقرا که در زمان من هستند بمن بخشد از آنجا که آفتاب بر آید تا آنجا که آفتاب فرو شود بدین چشم که در پیش دارم باز ننگرم از بزرگ همّتی که بدرگاه خداوند دارم و گفت عرش خدای بر پشت ما ایستاده بود ای جوانمردان نیرو کنید و مردآساء باشید که بار گرانست و گفت جگوپید در مردی که

می دانم با خلق بگویم تا سنگسارت کنند شیخ گفت ای بار خدایا خواهی تا آنج از رحمت تو می دانم و از کرم تو می بینم با خلق بگویم تا دیگر هیچ کس سجودت نکند آواز آمد نه از تو نه از من و یکبار می گفت الهی ملك الموت را بمن مفرست که من جان بوی ندهم که نه ازو ستده ام تا باز بذو دهم من جان از تو ستده ام جز تو بکسی ندهم و گفت سر بنیستی خود فرو بردم جنانك هرگز وادید نیایم تا سر بهستی تو بر آرم جنانك بتو بیك ذرّه بدانم گفت در سرّم ندا آمد که ایمان چیست گفتم خداوندا آن ایمان که داذی مرا تمامست گفت ندا آمد که تو مایی و ما تو ما می گوییم نه تو خداوندی و ما بندهٔ عاجز و گفت از حضرت خطاب می آمد که مترس که ما ترا از خلق نخواسته ایم و گفت خدای عزّ وجلّ از خلق نشان بندگی خواست و از من نشان خداوندی و گفت چون بگرد عرش رسیدم صف صف ملایکه بیش باز می آمدند و مباهات می کردند که ما کرّوبیانیم و ما معصومانیم من گفتم ما هُوَ اَللّٰهانیم ایشان همه خجل گشتند و مشایخ شاد شدند بجواب داذن من ایشانرا و گفت خداوند تعالی در فکرت بمن باز گشاذ که ترا از شیطان باز خریده ام و بچیزی که آنرا صفت نبوذ بس بدانك اورا چون داری و گفت همه چیزهارا غایت بدانم الّا سه چیزرا هرگز غایت ندانستم غایت کَیْد نفس ندانستم و غایت درجات مصطفی علیه السلام و غایت معرفت و گفت مرا چون بارهٔ خاك جمع کردند بس باذی بانبوه در آمذ و هفت آسمان و زمین از من بُرکرد و من خود نابدید و گفت خداوند مارا قدمی داذ که بیك قدم از عرش تا بثری شذیم و از ثری بعرش باز آمذیم بس بدانستیم که هیچ جاه نرفته ایم خداوند ندا کرد که من بندهٔ آن کسرا که قدم چنین نبوذ او کجا رسیده باشذ من نیز گفتم درازا سفرا که مابیم و کوتاها سفرا که مابیم چند هی گردم از بس خویش و گفت جهار هزار کلام از خدا بشنوذم که اگر بده

گفتی ما از آن بی نیازیم و لیکن ماذرت از آن بی نیاز نیست که برادرت خدمت کند نقلست که چهل سال شیخ سر بر بالین نهاذ مجتبین درین مدّت نماز بامداذ بر وضوء نماز خفتن کرد روزی ناگاه بانشی خواست اصحاب شاذ گشتند گفتند شیخا چه افتاذ گفت بو الحسن استغنا و بی نیازی خذاء تعالی امشب بدید و مصطفی گفته است صلّی الله علیه وسلّم که هرکه دو رکعت نماز بگذ و هیچ اندیشهٔ دنیا بر خاطرش نگذرذ در همه گاه از وی بپرزذ جنانك آن روز که از مادر زاذه بوذ احمد حنبل بحکم این حدیث این نماز بگزارد که هیچ اندیشهٔ دنیا برو گذر نکرد و چون سلام داذ بسررا بشارت داذ که آن نماز بگزاردم جنانك اندیشهٔ دنیا در نیامذ مگر این حکایت شیخ را گفتند شیخ گفت این بو الحسن که درون کلاب بنشسته است سی سالست تا هیون حق بك اندیشه بر خاطر او گذر نکرده است نقلست که روزی مرقّعوشی از هوا در آمذ و پیش شیخ بار زمین می زذ وی گفت خبّذ وقتم و شبی وقتم و اوزید وقتم شیخ بر باد خاست و با بر زمین زذ وی گفت مصطفی وقتم و خذاء وقتم و معنی همان است که در أنا الحقّ حسین منصور شرح دادم که محو بوذ و گویند کی عیب بر اولیا نروذ از خلاف سنّت جنانك گفت علیه السلام إنّی لَأجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ من قِبَلِ الیَمَنِ نقلست که روزی در حالت انبساط کلماتی می گفت مترسّش ما آمذ که بو الحسنا می ترسی از حق گفت الّی برادری داشتم او از مرگ همی ترسیذی امّا من نترسم گفت شب نخستین از منکر و نکیر نرسی گفت اشتر که جهار دندان شود از آوار خویش نترسذ گفت از قیامت و صعوبات او نرسی گفت می اندیشم که فردا جون مرا از خاك بر آری و خلق را در عرصات حاضر کنی من در آن موقف بجاهن بو الحسنی خوذ از سر برکشم و در دریاء وحدانیّت غوطه خورم تا همه واحذ بوذ و بو الحسن نماذ موکّل خوف و مبشّر رجا بر من باز ننشیذ نقلست که شبی نماز همی کرذ آوازی شنوذ که همان بو الحسنو خواهی که آنچ از تو

متفرّق می شدند تا که لشکر اسلام ظفر یافت و آن شب محمود بخواب دید که شیخ می گفت ای محمود آب روی خرقهٔ ما بردی بر درگاه حق اگر در آن ساعت در خواستی جملهٔ کُفّاررا اسلام روزی کردی نقلست که شیخ یك شب گفت امشب در فلان بیابان راه می زنند و جندین کسرا مجروح گردانیدند و از آن حال برسیدند راست همچنان بوذ و ای عجب همین شب سر بُسر شیخ بریدند و در آستانهٔ او نهادند و شیخ هیچ خبر نداشت زنش که منکر او بوذ می گفت چه گویی کسی‌را که از جندین فرسنگ خبر باز می دهذ و خبرش نباشذ که سر بسر بریذه باشند و در آستانه نهاذه شیخ گفت آری آن وقت که ما آن می دیذیم برده بر داشته بوذ و این وقت که بسررا می کشتند برده فرو گذاشته بوذند بس ماذر سر بسررا بدید گیسو ببرّید و بر سر بسر نهاذ و نوحه آغاز کرد شیخ نیز بارهٔ از محاسن ببرّید و بر آن سر نهاذ گفت این کار هر دو باشیذه ایم و مارا هر دو افتاذه است تو گیسو بریذی من نیز ریش بریذم نقلست که وقتی شیخ در صومعه نشسته بوذ با جهل درویش و هفت روز بوذ که هیچ طعام نیافته بوذند یکی بر در صومعه آمذ با خرواری آرد و گوسفندی و گفت، این صوفیانرا آورده ام جون شیخ این بشنوذ گفت از شما هرکه نسبت بتصوّف درست می تواند کرد بستاند من باری زهره ندارم که لاف تصوّف زنم همه دم در کشیدند تا مرد آن آرد و آن گوسفند باز گردانید نقلست که شیخ گفت دو براذر بوذند و ماذری هر شب یك براذر بخدمت ماذر مشغول شذی و یك براذر بخدمت خذاوند مشغول بوذ آن شخص که بخدمت خذا مشغول بوذ با خدمت خذایش خوش بوذ براذررا گفت امشب نیز خدمت خذاوند بمن ایثار کن جان کرد آن شب بخدمت خذاوند سر بر سجده نهاذ در خواب شذ دید که آوازی آمذ که براذر ترا بیامرزیذم و ترا بذو بخشیذیم او گفت آخر من بخدمت خذای مشغول بوذم و او بخدمت ماذر مرا در کار او می کنید گفتند زیراکه آنج تو می

بیغامبر زیادت است و بو جهل و بو لهب و جندان منکران اورا می دیدند و از اهل شقاوت اند شیخ گفت محمودرا که ادب نگه دار و تصرّف در ولایت خویش کن که مصطفیرا علیه السلام بدید جز جهار یار او و صحابهٔ او و دلیل برین جیست قوله تعالی وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ محمودرا این سخن خوش آمذ گفت مرا بندی ده گفت جهار جیز نگه دار اوّل برهیز از مناهی و نماز بجماعت و سخاوت و شفقت بر خلق خذاء محمود گفت مرا دعاء بکن گفت خوذ درین گه دعا می کنم اللّٰهُمَّ اغْفِرْ للمؤمنین والمؤمنات گفت دعاء خاص بکو گفت ای محمود عاقبت محمود باذ بس محمود بدرهٔ زر بیش شیخ نهاذ شیخ قرص جوین بیش نهاذ و گفت بخور محمود می خاوید و در گلوش می گرفت شیخ گفت مگر حلقت می گیرذ گفت آری گفت می خواهی که مارا این بدرهٔ زر تو گلوء ما بگیرذ بر گیر که اینرا سه طلاق داذه ایم محمود گفت در جیزی کن البتّه گفت نکنم گفت بس مرا از آن خوذ یاذگاری بذه شیخ بیراهن عودی از آن خوذ بذو داذ محمود جون باز می گشت گفت شیخا خوش صومعهٔ داری گفت آن همه داری این نیز می بایذت بس در وقت رفتن شیخ اورا بر باء خاست محمود گفت اوّل که در آمذم التفات نکردی اکنون بر باء می خیزی این همه کرامت جیست و آن جه بوذ شیخ گفت اوّل در رعونت باذشاهی و امتحان در آمذی و بآخر در انکسار و درویشی می روی که آفتاب دولت درویشی بر تو تافته است اوّل براء باذشاهی تو بر نخاستم اکنون براء درویشی بر می خیزم بس سلطان برفت بغزا در آن وقت بسومنات شذ بیم آن افتاذ کی شکسته خواهذ شذ ناگاه از اسب فروذ آمذ و بگوشهٔ شذ و روی بر خاك نهاذ و آن بیراهن شیخرا بر دست گرفت و گفت الهی بحق آب روی خذاوند این خرقه که مارا برین کُفّار ظفر دهی که هرج از غنیمت بگیرم بدرویشان دهم ناگاه از جانب کُفّار غباری و ظلمتی بدید آمذ تا همه تیغ در یکدیگر نهاذند و می گشتند و

زن شوذ گفت نه گفت اگر زنی جامهٔ مردی هم در پوشذ هرگز مرد شوذ گفت نه گفت تو نیز اگر درین راه مرد نهٔ بذین مرقّع پوشیذن مرد نگردی نقلست که شخصی بر شیخ آمذ و گفت دستوری ده تا خلقرا بخذا دعوت کنم گفت زنهار تا بخویشتن دعوت نکنی گفت شیخا خلقرا بخویشتن دعوت توان کرد گفت آری که کسی دیگر دعوت کند و ترا ناخوش آیذ نشان آن باشذ که دعوت بخویشتن کرده باشی نقلست که وقتی سلطان محمود وعده داذه بوذ ایازرا خلعت خویشرا در تو خواهم پوشیذن و تیغ برهنه بالاء سر تو برسم غلامان من خواهم داشت چون محمود بزیارت شیخ آمذ رسول فرستاذ که شیخرا بگویید که سلطان براء تو از غزنین بذینجا آمذ تو نیز براء او از خانقاه بخیمهٔ او در آء و رسولرا گفت اگر نیاید این آیت بر خوانید قولـه تعالی وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ رسول بیغام بگذارد شیخ گفت مرا معذور دارید این آیت برو خواندند شیخ گفت محمودرا بگویید که جنان در أَطِيعُوا اللَّهَ مستغرقم که در أَطِيعُوا الرَّسُولَ خجالتها دارم تا بأُولِي الأَمْرِ چه رسذ رسول بیامذ و بمحمود باز گفت محمودرا رقّت آمذ و گفت بر خیزید که او نـه از آن مردست که ما گمان برده بوذیم بس جامهٔ خویشرا بایاز داذ و در پوشید و ده کنیزکرا جامهٔ غلامان در بر کرد و خوذ بسلاح داری ایاز پیش و بس می آمذ امتحانرا روء بصومعهٔ شیخ نهاذ چون از در صومعه در آمذ و سلام کرد شیخ جواب داذ امّا بر باء نخاست بس روء بمحمود کرد و در ایاز ننگرید محمود گفت بر باء نخاستی سلطانرا و این همه دام بوذ شیخ گفت دام است امّا مرغش تو نهٔ بس دست محمود بگرفت و گفت فرا پیش آیی چون ترا فرا پیش داشته اند محمود گفت سخنی بگو گفت این نامحرمانرا بیرون فرست محمود اشارت کرد تا نامحرمان همه بیرون رفتند محمود گفت مرا از بایزید حکایتی بر گو شیخ گفت بایزید چنین گفته است که هرکه مرا دید از رقم شقاوت ایمن شذ محمود گفت از قدم

خشت بخته بودم چون بخرقان رسیدم گوهر باز گشتم نقلست که شیخ بو سعید گفت بر منبر و بسر شیخ بو الحسن آنجا حاضر بود که کسانی که از خود نجات یافتند و باك از خود بیرون آمدند از عهد نوّت إلی یَوْمِنا هٰذا بعقدی رسیدند و اگر خواهید جمله بر شمرم و اگر کس از خود باك شد بذر این خواجه است و اشارت بپسر بو الحسن کرد و استاذ ابو القاسم قُشَیْری گفت چون بولایت خرقان در آمدم فصاحتم برسید و عبارتم نماند از حشمت آن پیر تا بنداشتم که از ولایت خود معزول شدم نقلست که بو علی سینا بآوازهٔ شیخ عزم خرقان کرد چون بوثاق شیخ آمد شیخ بهیزم رفته بود برسید که شیخ کجاست زنش گفت آن زندیق کذّابرا چه می کنی همچنین بسیار جفا گفت شیخرا که زنش منکر او بودی حالش چه بودی بو علی عزم صحرا کرد تا شیخرا بیند شیخرا دید که همی آمد و خرواری درمنه بر شیری نهاده یو علی از دست برفت گفت شیخا این چه حالتست گفت آری تا ما بار جنان گرگی نکشیم یعنی زن شیرے چنین بار ما نکشد پس بوثاق باز آمد بو علی بنشست و سخن آغاز کرد و بسی گفت و شیخ بارهٔ گِل در آب کرده بود تا دیواری عمارت کند دلش بگرفت بر خاست و گفت مرا معذور دار که این دیواررا عمارت می باید کرد و بر سر دیوار شد ناگاه تبر از دستش بیفتاد بو علی بر خاست تا آن تبر بدستش باز دهد بیش از آنك بو علی آنجا رسید آن تبر بر خاست و بدست شیخ باز شد بو علی یکبارگی اینجا از دست برفت و تصدیقی عظیم بذین حدیثش بدید آمد تا بعد از آن طریقت بفلسفه کشید چنانك معلوم هست نقلست که عضد الدوله‌را که وزیر بود در بغداد درد شکم بر خاست جمله اطبّارا جمع کردند در آن عاجز ماندند تا آخر نعلبَین شیخ بشکم او فرو نیاوردند حق تعالی شفا نداد نقلست که مردی آمد و گفت خواهم که خرقه بوشم شیخ گفت مارا مسلهٔ است اگر آنرا جواب دهی شایستهٔ خرقه باشی گفت اگر مرد جادر زنی در سر گیرد

گشاده بیند و از زیر تا تخت الثری بس اصحاب‌را گفت اگر از شما برسند که رقص جرا می کنید بگویید بر موافقت آن کسان بر خاسته ایم کی ایشان جنین باشند و این کمترین بایه است اندرین باب نقلست که شیخ بو سعید و شیخ ابو الحسن خواستند که بسط آن یك بذین آید و قبض این یك بذآن شود یکدیگررا در بر گرفتند هر دو صفت نقل افتاذ شیخ بو سعید آن شب تا روز سر بر زانو نهاذه بوذ و می گفت و می گریست و شیخ ابو الحسن همه شب نعره همی زذ و رقص همی کرد جون روز شذ شیخ ابو الحسن باز آمذ و گفت ای شیخ اندوه بمن باز ده که مارا با آن اندوه خوذ خوشترست تا دیگر بار نقل افتاذ بس بو سعیدرا گفت فردا بقیامت در میا که تو همه لطفی تاب نیاری تا من نخست بروم و فزع قیامت بنشانم آنگاه تو در آی بس گفت خذا کافریرا آن قوّت داذه بوذ که جهار فرسنگ کوهی برینه بوذ و می شذ تا بر سر لشکر موسی زند جه عجب اگر مؤمنی‌را آن قوّت بدهذ که فزع قیامت بنشاند بس شیخ بو سعید باز گشت و سنگی بوذ بر درگاه محاسن در آنجا مالید شیخ بو الحسن از بهر احترام اورا فرموذ تا آن سنگرا بر کندند و بمحراب باز آوردند بس جون شب در آمذ بامداذ آن سنگ باز بجاء خوذ آمنه بوذ دیگر باره بمحراب باز بردند دیگر شب همجنان بدرگاه باز آمنه بوذ همجنین تا سه بار بو الحسن گفت اکنون همجنان بر درگاه بگذارید که شیخ بو سعید لطف بسی می کند بس بفرموذ تا راه از آنجا بر انداختند و دری دیگر بگشاذند بس شیخ بو الحسن جون بوداع او آمذ گفت من ترا بولایت عهد خویش بر گزیذم که سی سال بوذ که از حق می خواستم کسی‌را تا سخنی جند از آنج در دل دارم با او گویم که کسی محرم نمی یافتم که بذو بگویم جنانك او وا شنوذ تا کی ترا فرستاذند لاجرم شیخ بو سعید آنجا سخن نگفته است زیادتی گفتند جرا آنجا سخن نگفتی گفت مارا باستماع فرستاذه بوذند بس گفت از یك بحر یك عبارت کنند بس و گفت من

گوید که مرا بند بر پاء نهادند و ببلخ می بردند در همه راه با خود اندیشه همی کردم که بهمه حال برین پاء من ترك ادبی رفته است چون در میان شهر رسیدم گفتند مردمان سنگ بر بام آورده اند تا در تو اندازند اندرین ساعت مرا کشف افتاد که روزی سجّادهٔ شیخ باز می انداختم سر پاء من بدانجا باز آمد در حال دیدم که دستهاء ایشان همچنان بماند و سنگ نتوانستند انداخت نقلست که چون شیخ بو سعید بر شیخ رسید قرصی چند جَوین بوذ معدود که زن بخته بوذ شیخ اورا گفت ایزاری بر زیر این قرصها انداز و چندانك می خواهی بیرون می گیر و ایزاری بر مگیر زن چنان کرد نقلست که چون خلق بسیار گرد آمدند قرص چندانك خادم همی آورد دیگر باقی بوذ تا یکبار ایزار بر داشتند قرصی نماند شیخ گفت خطا کردی اگر ایزار بر نگرفتی همچنان تا قیامت قرص از آن زیر بیرون می آوردندی چون از نان خوردن فارغ شدند شیخ بو سعید گفت دستوری بوذ تا چیزی بر گویند شیخ گفت مارا بروای سماع نیست لیکن بر موافقت تو بشنویم بدست بر بالشی می زدند و بیتی بر گفتند و شیخ در همه عمر خویش همین نوبت بسماع نشسته بوذ مریدی بوذ شیخرا ابو بکر خَرَقی گفتندی و مریدی دیگر درین هر دو چندان سماع اثر کرد که رگ شقیقهٔ هر دو بر خاست و سرخی روان شذ بو سعید سر بر آورد و گفت ای شیخ وقتست که بر خیزی شیخ بر خاست و سه بار آستین بجنبانید و هفت بار قدم بر زمین زذ جمله دیوارهاء خانقاه در موافقت او در جنبش آمذند بو سعید گفت باش که بناها خراب شوند بس گفت بعزّة الله که آسمان و زمین موافقت ترا در رقصند چنین نقل کرده اند که در آن حوالی چهل روز طفلان شیر فرا نستذند نقلست که شیخ بو سعید گفت شبلی و اصحاب وی در سایهٔ طوبی موافقت کردند و من گوشهٔ مرقّع شبلی دیدم در آن ساعت که در وجد بوذ و طواف همی کرد بس شیخ گفت ای بو سعید سماع کسی‌را مسلّم بوذ که از زبر تا عرش

خدایرا یاد کنید سود ندارد نقلست که مریدی از شیخ در خواست که مرا دستوری ده تا بکوه لبنان شوم و قطب عالمرا بینم شیخ دستوری داد جون بلبنان رسید جمعی دید نشسته روی بقبله و جنازهٔ در پیش و نماز نمی کردند مرید برسید که چرا بر جنازه نماز نمی کنید گفتند تا قطب عالم بیاید که روزی پنج بار قطب اینجا امامت کند مرید شاد شد یك زمان بود همه از جاء بجستند گفت شیخرا دیدم که در پیش استاد و نماز بکرد و مرا دهشت افتاد جون بخود باز آمدم مردهرا دفن کردند و شیخ برفت گفتم این شخص که بود گفتند ابو الحسن خرقانی گفتم کیْ باز آید گفتند بوقت نماز دیگر من زاری کردم که من مریدی اویم و جنین سخنی گفته ام شفیع شوید تا مرا بخرقان برد که مدّتی شد تا در سفرم بس جون وقت نماز دیگر در آمد دیگر باره شیخرا دیدم در پیش شد جون سلام بداد من دست بذو در زدم و مرا دهشت افتاد و جون بخود باز آمدم خودرا بر سر جهارسوء رَیْ دیدم روی بخرقان آوردم جون نظر شیخ بر من افتاد گفت شرط آنست که آنج دیدی اظهار نکنی که من از خدای درخواست کرده ام تا بذین جهان و بذآن جهان مرا از خلق باز بوشاند و از آفرینه مرا هیچ کس ندید مگر زنده و آن بایزید بود نقلست که امامی بسماع احادیث می شد بعراق شیخ گفت اینجا کس نیست که اسنادش عالیتر است گفت نه همانا شیخ گفت مردے امّی ام هرجه حق تعالی مرا داد منّت ننهاذ و علم خوذ مرا داذ منّت نهاذ گفت ای شیخ تو سماع از که داری گفت از رسول علیه السلام مردرا این سخن مقبول نیامذ شبانه بخواب دید مهتررا صلّی الله علیه که گفت جوانمردان راست گویند دیگر روز بیامذ و سخن آغاز کرد بحدیث خواندن جایی بوذی که شیخ گفتی این حدیث بیغامبر نیست گفتی بجه دانستی شیخ گفتی جون تو حدیث آغاز کردی دو چشم من بر ابروی بیغامبر بوذ علیه السلام جون ابرو در کشیذی مرا معلوم شذی که ازین حدیث تبرّا می کند عبد الله انصاری

در نهادم قدم او در پیش دیده ام تا بجاء که دو سالست تا می خوامم در بسطام پیش ازو بخاك بایزید رسم نمی توانم که او از خرقان سه فرسنگ آمده است و پیش از من آنجا رسیده مگر روزی در اثنای سخن شیخ همی گفته است هر که طالب این حدیثست قبلهٔ جمله اینست و اشارت بانگشت کالوج کرد جهار انگشت بگرفته و یکی بگشوده آن سخن با شیخ المشایخ مگر بگفته بودند او از سر غیرت بگفته است کی جون قبلهٔ دیگر بدید آمد ما این قبله‌را راه فرو ببندیم بعد از آن راه حجّ بسته آمد که در آن سال هرکه رفت سببی افتاد که بعضی هلاك شدند و بعضی راه بزدند و بعضی نرسیدند تا دیگر سال درویشی شیخ المشایخ‌را گفت خلق‌را از خانهٔ خذا باز داشتن چه معنی دارد تا شیخ المشایخ اشارتی کرد تا راه گشاده شد بعد از آن درویش گفت این بر چه نهیم که آن همه خلق هلاك شدند گفت آری جایی که بیلانرا بهلو بهم بسایند سارخکی جند فرو شوند باکی نبود نقلست که وقتی جماعتی بسفری همی شدند بذو گفتند شیخا راه خایفست مارا دعاء بیاموز تا اگر بلایی بدید آید آن دفع شود شیخ گفت حون بلاء روی بشما نهد از ابو الحسن یاد کنید قوم‌را آن سخن خوش نیامد آخر جون برفتند راه‌زنان پیش آمدند و قصد ایشان کردند یك تن ازیشان در حال از شیخ یاد کرد و از چشم ایشان نابدید شد عیّاران فریاد گرفتند که این جا مردی بود کجا شد که اورا نمی بینیم و نه بار و ستور اورا تا بذآن سبب بذو و قماش او هیچ آفت نرسید و دیگران برهنه و مال برده بماندند جون مردرا بدیدند بسلامت بتعجّب بماندند تا او گفت سبب چه بود جون پیش شیخ باز آمدند ببرسیدند که برای الله‌را آن سرّ چیست که ما همه خذایرا خواندیم کار ما بر نیامد و این یك تن ترا خواند از چشم ایشان نابدید شد شیخ گفت شما که حق‌را خوانید بمجاز خوانید و ابو الحسن بحقیقت شما بو الحسن‌را یاد کنید بو الحسن براء شما خذاء‌را یاد کند کار شما بر آید که اگر بمجاز و عادت

دار که مردی امّی ام و از شریعت چیزی نی دانم و قران نیاموخته ام آوازی آمد که ای ابو الحسن آنچ مرا داده اند از برکات تو بوذ شیخ گفت تو بصذ و سی و اند سال بیش از من بوذی گفت بلی ولیکن جون بخرقان گذر کردی نوری دیذمی که از خرقان بآسمان بر می شذی و سی سال بوذ تا بخذاوند بحاجتی در ماند بوذم بسرّم ندا کردند که ای بایزید بحرمت آن نوررا بشفیع آر تا حاجت بر آید گفتم خذاوندا آن نور کیست هاتفی آواز داذ که آن نور بندهٔ خاص است که اورا ابو الحسن گوید آن نوررا شفیع آر تا حاجت تو بر آید شیخ گفت جون بخرقان رسیذم در بیست و جهارم روز جمله قران بیاموختم و بروایتی دیگر است که بایزید گفت فاتحه آغاز کن جون بخرقان رسیذم قران ختم کردم نقلست که باغکی داشت یکبار بیل فرو برد نقره بر آمذ دوم بار فرو برد زر بر آمذ سوم بار فرو برد مروارید و جواهر بر آمذ ابو الحسن گفت خذاوندا ابو الحسن بذین فریفته نگردذ من بدنیا از جون تو خذاوندی بر نگردم و گاه بوذی که گاو می بستی جون وقت نماز در آمذی شیخ در نماز شذی و گاو همجنان شیار می کردی تا وقتی که شیخ باز آمذی نقلست که عمر بو العبّاسان شیخرا گفت بیا تا هر دو دست یکدیگر گیریم و از زیر این درخت بجهیم و آن درختی بوذ که هزار گوسفند در سایهٔ او بخفتی شیخ گفت بیا تا هر دو دست لطف حق گیریم و بالاء هر دو عالم بجهیم شیخ گفت بیا که نه ببهشت التفات کنم و نه بدوزخ روزی شیخ المشایخ بیش آمذ طاسی بُر آب بیش شیخ نهاذه بوذ شیخ المشایخ دست در آب کرد و ماهی زنده بیرون آورد شیخ ابو الحسن گفت از آب ماهی نموذن سهل است از آب آتش باید نموذن شیخ المشایخ گفت بیا تا بذین تنور فرو شویم تا زنده کی بر آید شیخ گفت یا عبد الله بیا تا بنیستی خوذ فرو شویم تا بهستی او که بر آید شیخ المشایخ دیگر سخن نگفت نقلست که شیخ المشایخ گفت سی سالست که از بیم شیخ ابو الحسن نخفته ام و در هر قدم که باء

که بمجلس بو علی دقّاق رسیده ام مرا گفتندی بمجلس او رسیدهٔ گفتم آری گفتند اورا ببهشت برید رحمة الله علیه

ذکر شیخ ابو الحسن خُرْقانی

آن بحر اندوه آن راسخ‌تر از کوه آن آفتاب الٰهی آن آسمان نامتناهی آن اعجوبهٔ ربّانی آن قطب وقت ابو الحسن خرقانی رحمة الله علیه سلطان سلاطین مشایخ بوذ و قطب اوتاد و ابدال عالم و بادشاه اهل طریقت و حقیقت و متمکّن کوه‌صفت و متعیّن معرفت دایم بدل در حضور و مشاهده و بتن در خضوع ریاضت و مجاهده بوذ و صاحب اسرار حقایق و عالی همّت و بزرگ مرتبه و در حضرت آشنایی عظیم داشت و در گستاخی کرّ و فرّی داشت که صفت نتوان کرد نقلست که شیخ بایزید هر سال یك نوبت بزیارت دهستان شذی بسر ریگ که آنجا قبور شهداست جون بر خرقان گذر کردی باستاذی و نفس بر کشیذی مریدان از وی سوال کردند که شیخا ما هیچ بوی نی شنویم گفت آری که ازین دیه دزدان بوی مردی می شنوم مردی بوذ نام او علی و کنیت او ابو الحسن بسه درجه از من بیش بوذ بار عیال کشذ و کشت کذ و درخت نشانذ نقلست که شیخ در ابتدا دوازده سال در خرقان نماز خفتن بجماعت بکردی و روی بخاك بایزید نهاذی و ببسطام آمذی و باستاذی و گفتی بار خذایا از آن خلعت که بایزیدرا دادهٔ ابو الحسن‌را بوبی ده و آنگاه باز گشتی وقت صبحرا بخرقان باز آمذی و نماز بامداذ بجماعت بخرقان در یافتی بر طهارت نماز خفتن نقلست که وقتی دزدی بسر باز می شذ بوذ تا بیٔ او نتوانند دیذن و نتوانند برد شیخ گفته بوذ من در طلب این حدیث کم از دزدی نتوانم بوذ تا بعد از آن از خاك بایزید بسر باز می شذ بوذ و بشت بر خاك او نی کرد تا بعد از دوازده سال از تربت آواز آمذ که ای ابو الحسن گاه آن آمذ که بنشینی شیخ گفت ای بایزید می همّتی باز

داشتم که یاد کردی مرا در عرق باز داشت تا آنگاه که همه گوشت از رویم فرو افتاد گفتند آن چه بود گفت در کوذکی بامُرَدی نگرسته بودم مرا نیکو آمد بود و یکبار دیگرش بخواب دیدند که عظیم بی قراری می کرد و می گریست گفتند ای استاذ چه بوده است مگر دنیا می بایذت گفت بلی ولکن نه براء دنیا یا مجلس که گویم بل که براء آن تا میان در بندم و عصا بر گیرم و همه روز بیك یك در همی شوم و خلقرا وعظ همی کنم که مکنید که نمی دانید که از که باز می مانیـد و دیگری بخواب دید گفت خذاء با تو چکرد گفت هرچه کرده بودم از بذ و نیك جمله گرد کرد بر من بذرّه ذرّه بس بکوه در گذاشت و یکی دیگرش بخواب دید که بر صراط می گذشت بهنای آن بانصد ساله راه بود گفت این چیست که مارا خبر دادند که صراط از موی باریکتر است و از تیغ تیزتر گفت این سخن راستست لیکن برونه بگردذ رونهٔ که آنجا فراخ تر رفته باشذ اینجا باریکش باید رفت و اگر تنگتر رفته باشذ اینجا فراخ تر باید رفت نقلست که استاذرا شاگردی بوذ نام او ابو بکر صَیْرفی بر سر تربت استاذ نشسته بوذ گفت بخواب دیدم که تربت از هم باز شذی و استاذ بر آمذی و خواستی که بهوا بر پرذ گفتمی کجا می روی گفتی همچنین گویان می روم که مارا در ملکوت اعلا منبرها نهاذه اند و چنین نقل کرده اند که بمدّت یکسال این ابو بکر بعد از نماز دیگر روز آذینه بر سر تربت استاذ نشستی یعنی که بمجلس آمذ ام و همین ابو بکررا می آرند که گفت چون قاضی بو عمر وفات کرد و او از اقران استاذ بوذ بخواب دیدم که همی رفتم تا بمجلس استاذ روم گفتندی کجا می روی گفتمی بملکوت آسمان اعلا بمجلس استاذ گفتندی امروز مجلس نیست که قاضی بو عمر در گذشته است شیخ ابو القاسم قشیری حکایت کرد که جوانی بنزدیك من آمذ و همی گریست گفتم چه بوذه است گفت دوش بخواب دیذم که قیامت بوذی و مرا بدوزخ فرستاذندی من گفتمی که مرا بدوزخ مفرستید

ای سرگردان مملکت امروز چون بودی و چون گذشتی هیچ جا از اندهگینی ازین حدیث و هیچ جا از زیر و زبر شدگان این واقعه خبر یافتی همه ازین جنس می گفتی تا که آفتاب فرو شدی بس از بام فروذ آمدی و سخن او در آخر جنان شد که کس فهم نمی کرد و طاقت نمی داشت لاجرم بمجلس مردم اندك آمدندی جنانك هفته هجده کس زیادت نبودندی جنانك پیر هری می گوید کجون بو علی دقّاق‌را سخن عالی شد مجلس او ازخلق خالی شد نقلست که در ابتداء حال غلبات وجدی داشت که هیچ کس‌را از این حدیث مسلّم نمی داشت تا جنان شده بود که بیوسته می گفتی بار خذایا مرا بکاه‌برگی بخش و مرا در کار موری کن و در مناجات می گفتی که مرا رسوا مکن که بسی لافها زده ام از تو بر سر منبر با این جنین گناه‌کار تو و اگر رسوام خواهی کرد باری در بیش این مجلسیان رسوام مکن مرا همجنان در مرقّع صوفیان رها کن و رکوهٔ و عصایی بدستم ده که من شیوهٔ صوفیان دوست می دارم آنگاه مرا با عصا و رکوه و مرقّع بوادیی از وادیهاء دوزخ در ده که تا من ابد الابد خونابهٔ فراق تو می خورم و در آن وادی نوحهٔ تو می کنم و بر سر نگوساری خویش می گریم و ماتم بازماندگی خویش می دارم تا باری اگر قرب توم نبود نوحهٔ توم بود و می گفت بار خذاوندا ما دیوان خویش بگناه سیاه کردیم و تو موی مارا بروزگار سبید کردی ای خالق سیاه و سبید فضل کن و سیاه کردهٔ مارا در کار سبید کردهٔ حویش کن و باز می گفت ای خذاوند آنك ترا بتحقیق بداند طلب تو همیشه کند و اگرچه داند که هرگزت نیابد و گفت گرفتم که در فردوسم فروذ آوردی و بمقام عالیم رسانیذی آنرا جکنم که بهتر ازین توانستمی بود و نبودم بعد از وفات استاذرا بخواب دیذند و برسیذند که خذاء تعالی با تو جکرد گفت مرا ببای بداشت و هر گناه که بذان اقرار آوردم بیامرزید مگر یك گناه که از آن شرم

عدم و گفت بصفای عبادت نتوان رسید الاّ بچهـار چیز اوّل معرفت خدای دوم معرفت نفس سیوم معرفت موت چهارم معرفت ما بعد الموت هرکه خدایرا بشناخت بحقّ او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفـا و عبودیّت و هرکه نفسرا بشناخت بشریعت و حقیقت روی بمخالفت او نهاد و مخالفت او طاعنست مدام و هرکه موترا بشناخت شایستگی آن ساخته گردانید و آمدن آنرا مستعدّ شد و هرکه ما بعد الموت بشناخت از وعد و وعید در خوف و رجا بمانـد فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَاسِرُونَ و گفت نقد در فعلست تا صفت و فکرت در صفت تا موصوف و عبارت نقد است باشارت و فکرت آنست که اشارت و عبارت بدو نرسد و گفت ما دام که بنده صاحب توحید است حال او نیکوست از جهت آنك شفیع اعظم توحید است و هرکه توحید ندارد کسی شفاعت او نکند و آنکه صاحب توحید نبود لا محاله که روزی آمرزیده شود و گفت عارف باش تا متحمّل باشی و گفت قویرا در قبض افگند از برای آن منکر شدند و جمعیرا در بسط بداشت ازین جهت بوحدانیّت مقرّ آمدند و گفت فراغت ملك است کـه آنرا غایت نیست و گفت غریب نـه آنست که کسی ندارد غریب آن مُدْبری بود که آخرت بفروشد و گفت قبض اوایل فناست و بسط اوایل بقـا هرکرا در قبض انداخت باقی گردانید و گفت از آب و گل چه آید جز خطا و از خدا چه آید جز عطا و گفت عارف همچون مردیست که بر شیر نشیند همه کس ازو ترسند و او از همه کس بیش ترسد نقلست که یك روز در استدراج سخن می گفت سایل گفت استدراج کدام بود گفت آن نشنیدهٔ که فلان کس بمدینه کلو باز می برد نقلست که آخر جندان درد درو بدید آمده بود که هر شب گاهی بر بام خانه شدی آن خانه کی اکنون در برابر تربت اوست و آنرا بیت الفتوح گفتندی چون بر بام شدی روی بآفتاب کردی و گفتی

غذای تو گردانید و ترا بپاکی پرورش داد همچنان از دنیا بیرون بردت از میان گناه و معاصی و شراب رحمت و مغفرت و عزّت چشاند و پاك گرداند و در بهشت فرود آرد پاك از همه آفتی و گفت خدای تعالی عاصیانرا دوست میدارد خطاب میکند سیّد المُرْسَلین‌را صلوات الله وسلامه علیه که نماز شب کن تا مقام شفاعت یابی بنیّتی که مادران شب دایه‌را بیدار کنند تا شیر بفرزند دهند گفتند فتوّت چیست گفت حرکت کردن از برای دیگران و از پیغمبر بود علیه السلام که فردا همه خواهند گفت نفْسی نفْسی او خواهد گفت اُمّتی اُمّتی و گفت جمع اثباتیست بی نفی و تفرقه نفی یست بی اثبات و تفرقه آن بود که بتو منسوب بود و جمع آنکه از تو برده باشد و گفت فقر عطای حقّست هرکه بحقّ آن قیام نکند بسبب آنکه ازو شکایت کند آن سبب عقوبت او گردد و گفت اگر توبه از بیم دوزخ یا امید بهشت میکنی بی همّتی است توبه بر آن کن خدایت دوست دارد إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّابِينَ و گفت توکّل صفت انبیا بود و تسلیم صفت ابراهیم و تفویض صفت پیغمبر ما صلّی الله علیه وسلّم صاحب توکّل بوعده آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم و صاحب تفویض بحکم و توکّل بدایت باشد و تسلیم وسط و تفویض نهایت و گفت صاحب معرفت باش بخدای تا همیشه شاد باشی و گفت عالم‌را روا نبود که خبر دهد مگر آنچه خوانده باشد و عارف‌را روا نبود که خبر دهد مگر یافته باشد و گفت چنانکه ربوبیّت از حق زایل نشود باید که عبودیّت که صفت بنده است از بنده زایل نشود و گفت اوّل مقام بنده علم است بخدای و غایتش معرفت خدای و فایدهٔ آن مشاهده است و بنده باز نه بایستد از معصیت مگر بتهدید و وعید بانواع عقاب و آزاد آنست که اورا از کرم کشف چیزی کند بسنده بود اورا ار زجر و نهی و گفت عقل‌را دلالت و حکمت‌را اشارت و معرفت‌را شهادت و گفت توحید نظر کردنست در اشیا بعین

جون رای کوذکان بوذ و صولت جون صولت شیران و گفت شیوهٔ سلاطین آنست که ازیشان صبر نیست و با ایشان طاقت نیست و گفت معنی وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ بناه خواست از فراق و گفت تواضع توانگران درویشانرا دیانتست و تواضع درویشان توانگرانرا خیانت و گفت اگر ملایکه طالب علمرا پر بگسترانند آنك طالب معلوم بوذ خوذ جگونه بوذ و گفت اگر طلب علم فریضه است طلب معلوم فریضه‌تر و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخسبذ و مردان که یك ساعت نخسبند و بیغامبر جنین بوذ علیه السلام جون از معراج باز آمذ هرگز دیگر نخفت زیراکه همه دل شذه بوذ و گفت ابرهیم علیه السلام اسماعیل‌را گفت ای بسر در خواب دیذم که ترا قربان همی بایذ کرد گفت ای بذر اگر نخفتئی آن خواب ندیذی و گفت دیذار در دنیا باسرار بوذ و در آخرت بابصار و گفت ارادت و همّت امانت حق است بیش ارباب بدایات و اصحاب نهایت ارباب بدایت بارادت طاعت مجاهده توانند کرد و اصحاب نهایت بهمّت بمکاشفه و مشاهده توانند رسید و همّت چون کیمیاست طالب مال‌را و همّت قراریست بی آرام که هرگز ساکن نشود نه در دنیا و نه در آخرت و گفت جهد توانگران بمالست و جهد درویشان بجان و گفت صحبت کردن با اژدها آسان‌تر که با درویشی که همه بخیلست و گفت بزرگترین همه چیزها نشستن بر بساط فقر است و ترك گرفتن آفاق بکلّی چنانکه اورا نه معلومی بود نه جاهی نه مالی نه چیزی گفتند هرکس که بذین صفت بود اورا هیچ ثواب بود گفت آنچه مردمان می پوشند او می پوشد و آنچه میخورند او میخورد ولیکن بسرّ از ایشان جدا بود و گفت وقت تو آنست که آنجائی اگر وقت تو دنیاست بدنیائی و اگر عقباست بعقبائی و اگر شادیست در شادئی و اگر اندوهست در اندوهی و گفت چنانکه ترا از شکم مادر بیرون آورد از میان نجاست و شیر پاك خالص

ترك حرام کند از دوزخ نجات یابد و هرکه ترك شبهت کند ببهشت رسد و هرکه ترك زیادتی کند بخدای رسد و گفت بدین حدیث نتوان رسید بمردی هرکه درین حدیث رسید ازینجا خلاص نتواند یافت بمردی و گفت آن آرایش که گاه گاه بمردم در آید بی سببی از اطّلاع حق بود که متجلّی شود روحرا و گفت اگر بندهٔ مطیع خداوند بود در جملهٔ عمر مگر نَفَسی و اورا در حظیرهٔ قُدس فروذ آرند جون حسرات آن نفس برو کشف کنند آن بهشت بر وی دوزخ گردذ و اگر در جمله عمر طاعت نجشیذه بوذ مگر نفسی اگر اورا در دوزخ کنند و کشف گردانند برو این یك نفس آتش فرو میرذ و دوزخ برو بهشت شوذ و گفت هرکه حاضر است اگر سر خویش اختیار کند بذان مطالبت کنند و اگر غایبست که اختیار کند نپرسند و گفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بوذ و اگر بیامرزذ اظهار رحمت بوذ و همه کس بیش نرسذ و گفت غربت آن نیست که برادران یوسف‌را بدری جند بفروختند غریب آن مُدْبرست که آخرترا بدنیا فروشذ و گفت باید که هرکه این آیت بشنوذ وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ ٱللهِ الآیه بجان در باختن بخیلی نکند و گفت وَإِيَّاكَ نَعْبُدُ ترا نگاه داشتن شریعت است وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ امر بحقیقت است و گفت جون حق تعالی تنهای شمارا بخریذه است ببهشت بدیگری مفروشید که بیع درست نباشذ و اگر باشذ سوذ نکند و گفت سه رتبت است سوال و دعا و ثنا سوال آنرا که دنیا خواهذ دعا آنرا که عُقْبَی خواهذ ثناء آنرا که مولی خواهذ و گفت مراتب سخاوت سه قسمست سخاوت و جود و ایثار هرکه حق‌را بر نفس خوذ بر گزینذ صاحب سخاوت است و هرکه حق‌را بر دل خوذ بر گزینذ صاحب جودست و هرکه حق‌را بر جان خوذ بر گزینذ صاحب ایثار است و گفت هرکه از حق خاموش گردذ دیوی بوذ گنگ و گفت بر شما باذ که حذر کنید از صحبت سلاطین که ایشانرا رای

جز از وی گوید در مقال خود کاذب باشد و گفت هرکه نیّت مخالفت پیر کند بر طریقت بنماند و علاقهٔ ایشان برنیه گردد هرچند در یك بقعه باشند و هرکه صحبت پیری کند آنگاه بدل اعتراض کند عهد صحبت بشکست و توبه بر وی واجب شد بآنك گفته اند عقوق استاذرا توبه نباشد و گفت ترك ادب درختی است که راندن بار آرد هرکه بی ادبی کند بر بساط بادشاهان بدرگاه فرستند و هرکه بی‌ادبی کند بر درگاه باستوربانی فرستند و گفت هرکه با او صحبت کند بی ادب جهل او اورا بکشتن سبارد زود و گفت هرکرا ایستادگی نبود با خذاء در بدایت نتواند نشست با او در نهایت و در نهایت ایستادگی از راه مجاهده نشستنی دست دهد از راه مشاهده و گفت خدمت که بوذ بر درگاه بوذ بر بساط مشاهده مشاهده بوذ بنعت هیبت بعد از آن فسردگی بوذ از استیلاء قربت بعد از آن فنا بوذ از خود در تمامی غیبت و از بهر اینست که احوال مشایخ در نهایت از مجاهده بسکون باز می گردذ و اوراد ظاهر ایشان بر قرار نمی مانذ و گفت جون مرید مجرّد بوذ در بدایت از همّی و در نهایت از همّتی او معطّل بوذ و هم آنست که مشغول گرداند ظاهر اورا بعبادت و همّت آن است که جمع گرداند باطن اورا بمراقبت و گفت شاذی طلب تمامتر از شاذی وجدان از بهر آن که شاذی وجدانرا خطر زوالست و در طلب امید وصال و گفت این حدیث نه بعلّتست و نه از جهد و لیکن طینت است کما قال الله تعالی يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ گفت ایشانرا دوست داریم و ایشان مارا دوست دارند و در میان ذکر طاعت و عبادت نکرد و محبّت مجرّد یاذ کرد از علّت و گفت مصیبت ما امروز بیش از مصیبت اهل دوزخ خواهذ بوذ فردا از بهر آنك اهل دوزخرا فردا ثواب فوت خواهذ شذ و مارا امروز بنقد وقت مشاهدهٔ خدمت حق فوت می شوذ و تو فرق می کن میان این دو مصیبت و گفت هرکه

بر من گماشتهٔ آخر این چه چیزست که تو با من می کنی شیخ بر گذشت و چون بدعوت رسید بفرمود تا طبقی بیاراستند خداوند دعوت شادمان شد که امروز شیخ زلّه خواهد کرد تا بخانه برد و اورا نه خانه بود و نه اهل چون بیاراستند بر خاست و بر سر نهاد و بر در سراء آن بیرزن نهاد و ببرد و بذیشان داد ببین تا این چه شکستن و نیاز بوده باشد و یك روز می گفته است اگر فردا مرا بدوزخ فرستند گفّارم سرزنش کنند که ای شیخ چه فرقست میان ما و تو من گویم جوانمردی باید آخر مرا روز با زاری بوده باشد و لیکن سنّت خدا اینست

فَلَمَّا أَضَاءَ ٱلصُّبْحُ فَرَّقَ بَيْنَنَا ۔ وَأَىُّ نَعِيمٍ لَا يُكَدِّرُهُ ٱلدَّهْرُ

عجب اینست با سخنی چنین هم او می گوید که بدانی که روز قیامت قدمی وراء من خواهد بود از هرچه کرده ام روی بگردانی امّا شاید که در آن وقت که این گفته باشد اورا با او داده باشند تا همه محو محض عبودیّه بود و درین وقت اورا از میان بر داشته باشند و بر زبان او سخن می راند تا محو محض ربوبیّت بوده باشد چنانك نقلست که یك روز عید بمصلّی خلقی انبوه حاضر بودند اورا خوش آمد گفت بعزّت تو اگر مرا خبر باشد که از ایشان کسی بیش از من ترا بیند بر فور بی هیچ توقّعی جان از من بر آید و دیگر شاید کجون آنجا زمان نباشد از بیس و از بس دیدن نباشد شرح این سخن درازست لَيْسَ عِنْدَ ٱللهِ صَبَاحٌ وَلَا مَسَاءٌ و اورا کلماتی عالیست و گفت نگر تا از بهر او با هیچ آفریده خصومت نکنی که آنگاه دعوی کرده باشی کو تو آن توی و تو آن خود نیستی ترا خداوندی است شغل خویش بذو باز گذار تا خود خصمی ملك خویش او کند و گفت جنان باش که مرده باشی و سه روز بر آمده و گفت هرکه جان خودرا جاروب درِ معشوق نمی کند او عاشق نیست و گفت هرکرا بدون حق انس باشد در حال خود ضعیف باشد و هرکه

خداوند گفت او رضاء من می جویـد و اورا اندر آن راه نیست بذآن
می گرید نقلست که یك روز جوانی از در خانقاه در آمد و بنشست
گفت اگر کسی‌را اندیشهٔ معصیتی بخاطر در آیـد طهارترا هیچ زیان دارد
استاذ بگریست گفت سوال این جوانمردرا جواب بگویید زَیْن الاسلام
گفت مرا خاطری در آمد لکن از استاذ شرم داشتم که بگویم که طهارت
ظاهررا خلل نکند امّا طهارت باطن‌را بشکند نقلست که گفت درد چشم
بدید آمد جنانك از درد مدّتی بی قرار شدم و خوابم نیامد ناگاه لحظهٔ
در خواب شدم آوازی شنودم که أَلَیْسَ اللّٰهُ بِکافٍ عَبْدَهُ بس بیدار شدم
دردم برفت و دیگر هرگز درد چشم نبود یك روز استاذ بو سعید خرگوشی
و استاذ بو علی‌را از حمّام باز آورده بودند و هر دو بیمار بودند استاذ
بو علی بـذو گفت چه بود اگر همچنین هر دو بسلامت نشسته باشیم تا
وقت نماز در آید و بتعجّب بماندم که چندین بار طهارت می باید کرد و
ایشان هر دورا یك علّت بود بو سعید دهان بر گوش استاذ نهاذ و گفت
راست بذآن ماند کـه ستیزه همی کند لیکن هرج ازو بود خوش بود
نقلست که گفت وقتی در بیابانی بانزده شبانروز گم شدم چون راه باز
یافتم لشکری دیدم که مرا شربتی آب داذ زیان‌کاری آن شربت آب سی
سالست که هنوز در دل من مانده است نقلست که بعضی‌را از مریدان
که سخت‌تر بودندی ایشانرا در زمستان بآب سرد غسل فرمودی و بعضی‌را
که نازکتر بودندی با ایشان رفق کردی و گفتی با هر کسی کار بقدر
وسع او توان کرد و گفتی کسی که بقّالی خواهذ کرد اورا بخروار اشنان
باید امّا اگر جامه خواهذ شست اورا ده ستیر اشنان تمام بود یعنی علم آن
قدر تمام است که بذآن کار کنی امّا اگر براء فروختن آموزی هرگزت
کار بر نیایـذ که مقصود از علم عملست و تواضع جنانك نقلست که
روزی بمرو بدعوتش خواندند در راه که می رفت از خانهٔ نالهٔ بیرزنی
می آمد که می گفت بار خذایا مرا چنین گرسنه بگذاشتهٔ و چندین طفل

کَیْ خواهی رفت گفت ای بیچاره هنوز وصال نایافته آواز فراق بلند کردی نقلست که روزی صوفی در پیش استاذ نشسته بود عطسهٔ داد گفت یَرْحَمُکَ رَبُّکَ صوفی در حال بای افزار در پاء کردن گرفت بر عزم رفتن گفتند حال چیست گفت چون زبان شیخ بر ما برحمت گشاده شد کاری که بایست بر آمذ چه خواهذ بود پیش ازین نگفت و برفت نقلست که روزی استاذ نشسته بود و مرقّعی نو زیبا در پوشیذ و در عهد شیخ ابو الحسن بُرَنْوَذی یکی بود از عقلاء مجانین از در خانقاه در آمذ پوستینی کهنه آلوذه پوشیذ استاذ بطیبت می گفت و در مرقّع خویش می نگریست که بو الحسن بجند خریذ این پوستین شیخ نعرهٔ زذ و گفت بو علی رعنایی مکن که این پوستین بهمه دنیا خریذه ام و بهمه بهشت باز نفروشم استاذ سر در پیش افگند و زار بگریست و چنین گفتند که دیگر هرگز با هیچ کس طیبت نکرد نقلست که استاذ گفت روزی درویشی در خانقاه در آمذ که گوشه با من بردازید تا بیرم اورا خانهٔ برداختیم در آنجا شذ و چشم در گوشهٔ گذاشت و می گفت الله الله و من بنهان گوش می داشتم گفت ای بو علی مرا مبشول برفتم و باز آمذم او همان می گفت تا جان بداذ کسی بطلب غسّال و کرباس فرستاذیم تا نگاه کردیم اورا هیچ جای ندیذیم حیران فرو ماندیم گفتم این کسرا بمن نموذی خذاوندا بزندگی بدیذمش و بمردگی نابدیذ شذ او کجا شذ هاتفی آواز داذ که چه جویی کسی‌را که ملك الموت جست نیافت حور و قصور جستند نیافتند گفتم خذاوندا او کجا رفت آواز آمذ فِی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِیكٍ مُقْتَدِرٍ استاذ گفت وقتی بیریرا دیذم در مسجدی خراب خون می گریست چنانك زمین مسجد رنگ گرفته بود گفتم ای پیر با خویشتن رفقی بکن ترا چه افتاذه است گفت ای جوانمرد طاقتم برسید در آرزوء لقاء او و گفت خذاوندی بر بندهٔ خود خشم گرفت شفیعان فرا کرد تا اورا عفو کرد و بندهٔ همچنان می گریست شفیع گفت اکنون این گریستن بر چیست او ترا عفو کرد

خویش بجایی نهذ که او با کسی گوید و عرضه کند بعمرو و بزَیْد نقلست که مردی فقّاعی بود بر در خانقاه استاذه بوقت سفره بیامذی و جیزی از آن فقّاع بیاوردی و بر سفره نشستی و فقّاع بصوفیان دادی و جون سیر بخوردندی آنج فاضل آمذی ببردی روزی بر لفظ استاذ برفت که این جوانمرد وقتی صافی دارذ شبانه استاذ بخوابش دید گفت جاء بالا دیذم جمله ارکان دین و دنیا جمع شذه و میان من و ایشان بالابی بودی و من بذآن بالا باز شذم مانعی بیشم آمذ تا هرجند خواستم که بر آنجا روم نتوانستم شذ ناگاه فقّاعی بیامذی و مرا گفتی بو علی دست بمن ده که درین راه شیران بس روباهانند بس دیگر روز استاذ بر منبر بود فقّاعی از در در آمذ استاذ گفت اورا راه دهیذ که اگر او دوش دستگیر ما نبودی ما از باز ماندگان بودیم فقّاعی گفت ای استاذ هر شب ما آنجا آییم بیك شب که تو آمذی مارا غمزی کردی نقلست که روزی یکی در آمذ که از جاء دور آمذه ام نزدیك تو ای استاذ گفت این حدیث بقطع مسافت نیست از نفس خویش گامی فراتر نه که همه مقصودها ترا بحاصلست نقلست که یکی در آمذ و شکایت کرد از دست شیطان استاذ گفت درخت از میان بر کن تا کنجشك بر آن ننشینذ که تا آشیان دیو درو بود مرغان شیطان برو ی نشینند نقلست که بازرگانی بود خُشگو نام مگر رنجور شذ شیخ بعیادت او آمذ گفت ای فلان جه افتاذه است گفت نیم شبی بر خاستم تا وضو سازم و نماز شب کنم تابی در بشتم افتاذ و دردی سخت بدید آمذ و تب در بیوست استاذ گفت ترا با فضول جه کار تا نماز شب کنی تا لاجرم بدرد بشت مبتلا گردی ترا مردار دنیا از خوذ دور باید کرد کسی که سرش درد کند اورا طلابی بر بای نهند هرگز به نشوذ و جون دست نجس بوذ او آستین شوید هرگز باك نگردذ نقلست که یك روز بخانهٔ مریدی شذ و آن مرد دیرگاه بوذ تا در انتظار او بود جون شیخ در آمذ گفت ای شیخ یك سخن بگویم گفت بگوی گفت

بس خلق برو زحمت کردند بزرگان کرد آمدند تا درس گوید و مناظره کند گفت این خود صورت نبندد ولکن إن شآء الله که سخن جند گفته شوذ بس منبر نهاذند و هنوز حکایت مجلس او کنند که آن روز جون بر منبر شذ اشارت بجانب راست کرد و گفت اللهُ أَکْبَرُ بس روی بمقابله کرد و گفت رِضْوَانٌ مِنَ اللهِ أَکْبَرُ بس اشارت بجانب جب کرد و گفت واللهُ خَیْرٌ وَأَبْقَی خلق بیکبار بهم بر آمذند و غربو بر خاست تا جندین جنازه بر گرفتند استاذ در میان آن مشغلها از منبر فرو آمذه بوذ بعد از آن اورا طلب کردند نیافتند بشهر مرو رفت تا آنگاه بنشابور افتاذ درویشی گفت روزی بمجلس او در آمذم بنیّت آنك بپرسم از متوکّلان و او دستاری طَبَری بر سر داشت دلم بذآن میل کرد گفتم ایّها الاستاذ توکّل جه باشذ گفت آنك طمع از دستار مردمان کوتاه کنی و دستار در من انداخت و گفت وقتی بیمار بوذم مرا آرزوی نشابور بگرفت بخواب دیذم که قایلی گفت که تو ازین شهر نتوانی رفت که جماعتی از بربان را سخن تو خوش آمذه است و بمجلس تو هر روز حاضر باشند تو از بهر ایشان باز داشتهٔ درین شهر نقلست که در میان مردمان جون چیزی افتاذی که دل مردمان بذآن مشغول شذی استاذ گفتی این از غیرت حقّست ی خواهذ که آنج ی روذ نروذ نقلست که یك روز بر سر منبر ملامت آذی ی کرد که جه سوذست که حسود و مُعْجب و متکبّر و آنج بذین ماند سایلی گفت با این همه صفات ذمیمه که آذی دارذ امّا جاء دوستی دارذ استاذ گفت از خذاء بترسید که ی گوید یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ نقلست که روزی بر سر منبر ی گفت خذا و خذا و خذا کسی گفت خواجه خذا جه بوذ گفت نی دانم گفت جون نی دانی جرا ی گویی گفت این نگویم جه کنم نقلست که درویشی در مجلس او بر خاست گفت درویشم و سه روزست تا جیزی نخورده ام و جماعتی از مشایخ حاضر بوذند او بانگ برو زذ که دروغ ی گویی که فقر سرّ بادشاهست و بادشاه سرّ

رحمة الله علیه وقدّس الله سرّه العزیز امام وقت بوذ و شیخ عهد و سلطان طریقت و بادشاه حقیقت و زبان حق بوذ در احادیث و تفسیر و بیان و تقریر و وعظ و تذکیر شانی عظیم داشت و در ریاضت و کرامت آیتی بوذ و در لطایف و حقایق و مقام و حال متعیّن مرید نصراباذی بوذ و بسی مشایخ کباررا دیذه بوذ و خدمت کرده بزرگان گفته اند در هر عهدی نوحه‌گری بوذه است و نوحه‌گر آن وقت بو علی دقّاقست آن درد و شوق و سوز و ذوق که اورا بوذه است کسرا نشان ندهند و هرگز در عمر خویش بشت باز ننهاذه بوذ و ابتدا در مرو بوذ که واقعه بذو فروذ آمذ جنانك بیکی از کبار مشایخ گفت در مرو ابلیس‌را دیذم که خاك بر سر می کرد گفتم ای لعین جه بوذه است گفت خلعتی که هفصذ هزار سالست تا منتظر آن بوذم و در آرزوی آن می سوختم در بر بُسر آردفروشی انداختند شیخ بو علی فارمذی با کمال عظمت خویش می گوید مرا هیچ حجّت فردا نخواهذ بوذ الاّ آنك گویم همنام بو علی دقّاقم و استاذ بو علی می گوید درخت خوذروست که کسی اورا نبرورده باشذ برگ بیارذ و لیکن بار نیارذ و اگر برگ بیارذ بی مزه آرذ مرد نیز همچنین باشذ چون اورا استاذ نبوذه باشذ ازو هیچ چیز نیایذ بس گفت من این طریق از نصراباذی گرفتم و او از شبلی و او از جنید و او از سری و او از داود و او از معروف و او از تابعین و گفت هرگز نزدیك استاذ ابو القاسم نصراباذی نرفتم تا غسل نکردم و بابتدا که اورا در مرو مجلسی نهاذند بسبب آن بوذ که بو علی شنوی پیری بوذ بشکوه گفت مارا ازین سخن نفسی زن استاذ گفت مارا آن نیست گفت روا باشذ که ما نیاز خویش بتو دهیم ترا بر نیاز ما سخن گشاذه گردذ استاذ سخن گفت تا از آنجا کاررا در بیوست نقلست که بعد از آن که سالها غایب بوذ سفر حجاز و سفرهاء دیگر کرده بوذ و ریاضتها کشیذه روزی برهنه بَرَیْ رسیذ و بخانقاه عبد الله عمر رضي الله عنهما فروذ آمذ کسی اورا باز شناخت و گفت استاذست

صورت بوذ در قدم اوّل از بیشم بر خاست و گفت حق تعالی قومی‌را ببهشت فرو آورد و قومی‌را بدوزخ بس مهار بهشت و دوزخ بگیرد و در دریاء غیب اندازد و گفت آنجا که خذاء بوذ روح بوذ و بس و گفت اهل بهشت ببهشت فروذ آیند و اهل دوزخ بدوزخ بس جای جوانمردان کجا بوذ که اورا جای نبوذ نه در دنیا و نه در آخرت نقلست که یکی قیامت بخواب دید و شیخ‌را طلب می کرد در جملهٔ عرصات شیخ‌را هیچ جای نیافت دیگر روز بیامذ و شیخ‌را آن خواب بگفت شیخ گفت آنگاه جنین خوابت‌را رایگان نگویند جون ما نبوذیم اصلاً مارا جون باز توان یافت و أعوذُ بالله از آنك مارا فردا باز توان یافت نقلست که یکی بنزدیکی او آمذ و گفت یا شیخ می خواهم که بحج روم گفت ماذر و بذر داری گفت دارم گفت برو رضاء ایشان نگاه دار برفت و بار دیگر باز آمذ و گفت اندیشهٔ حج سخت شذ گفت دوست بذر قدم درین راه بصدق نهاذهٔ اگر بصدق نهاذه بوذیش نامه از کوفه باز رسیذی نقلست که یك روز در خلوت بوذ مؤذّن گفت قَدْ قامتِ ٱلصَّلٰوة گفت جون سخنست از صدر واز درگاه می باید آمذ بر خاست و عزم نماز کرد نقلست که کسی ازو برسید که شیخا کرامت تو جیست گفت من کرامات نمی دانم امّا آن می دانم که در ابتدا هر روز گوسفندی بکشتمی و تا شب بر سر نهاذه می گردانیذمی در جمله شهر تا تسوی سوذ کردمی یا نه امروز جنان می بینم که مردان عالم بر می خیزند و از مشرق تا بمغرب بزیارت ما بای‌افزار در با می کنند جه کرامت خواهیذ زیادت ازین رحمة الله علیه والله اعلم بالصواب

ذکر شیخ ابو علی دقّاق رحمة الله علیه

آن استاذ علم و بیان آن بنیاذ کشف و عیان آن گم شذهٔ عشق و مودّت آن سوختهٔ شوق و محبّت آن مخلص درد و اشتیاق شیخ وقت ابو علی دقّاق

باشد و عبارت و جون من و تو بر خاست نه اشارت ماند و نه عبارت و گفت اگر ترا ازو آگهی بودی نیارستی گفت که ازو آگهی است و گفت شب و روز بیست جهار ساعتست هیچ ساعتی نیست تا اورا بر تو آمذنی نیست و گفت امر خویش بر تو نگاه دارذ دست بردهٔ و اگر ندارذ آدم باید با همه فرزندانش تا با تو بگریند و گفت اگر کسی بودی که خذایرا طلب کردی جز خذای خذای دو بودی و گفت خذاءرا خذاء جوید خذاءرا خذاء یابذ خذاءرا خذاء دانذ و گفت اگر خذای یك ذرّه بعرش نزدیکتر بودی از آنك بشری خذایرا نشایستی و گفت من با اهل سعادت برسول صحبت کنم و با اهل شقاوت بخذا و گفت از شما در نخواهم ادب بیهوذه ماذری بوذ که از فرزند شیرخواره ادب در خواهذ از شما ادب آن در خواهذ که با شما بنصیب خویش زندگانی کند و گفت ابلیس کشتهٔ خذاوندست جوانمردی نبوذ کشتهٔ خذاونـد خویشرا سنگ انداختن و گفت فردا حساب قیامت کند در دست من کند بیند که جکنم همهرا در بیش کنم و ابلیسرا مقام سازم ولیکن نکند و گفت هرگز کس مرا ندیذه است و هرکه مرا بیند از من صفت خویش بیند و گفت یك سجده که بر من برانذ بهستی خویش و نیستی من بر من گرانیتر از هرجه آفریذ و آفرینذ و گفت من فخر آدم و قرّة العین مصطفی ام آدم فخر کند که گویذ این ذرّیّت منست بیغامبررا چشم روشن گردذ که گویذ این از امّت منست و گفت وطاء من بزرگست ازو باز نگردم تا از آدم تا محمّد در تحت وطای من نیارذ این آن معنیست که شیخ بایزید گفته است لِوائی أَعْظَمُ مِن لِواءِ مُحَمَّدٍ و شرح این در بیش داذه ایم ازو برسیذند که زهد چیست گفت بر لب دریاء غیب ایستاذه بوذم بیلی در دست یك بیل فرو بردم از عرش تا ثری بذآن یك بیل بر آوردم جنانك دوم بیلرا هیچ نمانذ بوذ و این کمترین درجهٔ زهدست یعنی هرجه

و بجایی بایستی و مرا بـای نبایستی و هر کسی‌را منی بایستی و مرا من نبایستی مرا بایستی که من نباشم و گفت طاعت و معصیت من در دو چیز بسته اند چون بخورم مایهٔ همه معصیت در خود بیابم و چون دست بازکشم اصل همه طاعت از خود بیابم و وقتی علم ظاهررا یاد کرد و گفت آن جوهریست که دعوت صد و بیست و اند هزار بیغامبر در آن نهاده اند اگر از آن جوهر ذرّهٔ بدید آید از بردهٔ توحید زود از هستی خویش این همه در فنا روذ و گفت نه معرفتست و نه بصیرت و نه نور و نه ظلمت نه فنا آن هستی هستست و گفت مصطفی نه مرده است نصیب چشم تو از مصطفی مرده است و گفت بادشاه عالمرا بندگانی اند که دنیا و زینت دنیا بخلق رها کرده اند و سرای آخرت و بهشت بمطیعان گذاشته و ایشان با خداوند قرار گرفته گویند مارا خوذ این نه بس که رقم عبودیّة از درگاه ربوبیّت بر جان ما کشیده اند که ما چیزی دیگر طلبیم و گفت خنك آن بنده که اورا با او نموذند و گفت جوانمردان راحت خلقند نه وحشت خلق که ایشانرا صحبت بـا خذاء بوذ از خلق و از خذاء بخلق نگرند و گفت صحبت نیکان و بقعهای گرامی بنده‌را بخـذاء نزدیك نکند بنده بخذایی خذا نزدیك کند صحبت با آن دار که باطن و ظاهر بصحبت او روشن شوذ و گفت حق تعالی از صد هزار از فرزنـد آدم یکی‌را بر دارذ براء خویش و گفت دنیا گنده است و گنده‌تر از دنیا دلیست که خذاء تعالی آن دل بعشق دنیا مبتلا گردانیده است و گفت که طمع کردن ناجوانمردیست و منع کردن ناجوانمردی و گفت هرچند که خلق بخالق نزدیکترست نزدیك خلق عاجزترست و گفت همـه اسیر وقتند و وقت اوست و همه اسیر خاطر اند و خاطر اوست و گفت دعوت صد و بیست و اند هزار بیغامبر علیهم السلام همه حقّست لیکن صفت خلقست چون حقیقت نشان کند نه حق ماند و نه باطل و گفت من و تو بوذ اشارت

ذكر شيخ ابو العبّاس قصّاب رحمة الله عليه

آن گستاخ درگاه آن مقبول الله آن كامل معرفت آن عامل مملكت آن قطب اصحاب شيخ وقت ابو العبّاس قصّاب رحمة الله عليه شيخ عالم و محترم مشايخ بوذ و صدّيق وقت بوذ و در فتوّت و مروّت باذشاه و در آفات عيوب نفس ديذن اعجوبهٔ بوذ و در رياضت و كرامت و فراست و معرفت شانى عظيم داشت اورا عامل مملكت گفته اند و پير و سلطان عهد بوذ و شيخ ميهنه‌را گفت كه اشارت و عبارت نصيب تُست نقلست كه شيخ ابو سعيدرا گفت اگر ترا برسند كه خذاى تعالى شناسى مگو كه شناسم كه آن شركست و مگو كه نشناسم كه آن كفرست وليكن جنين گوى كه عَرَّفَنا اللهُ ذاتَهُ بفضله يعنى خذاى تعالى مارا آشناء ذات خوذ گرداناذ بفضل خويش و گفت اگر خواهذ و اگر نه با خذاى خوى مى بايذ كرد و اگر نه در رنج باشذ و گفت اگر با تو خير خواهذ علمرا در جوارح تو نگاه دارذ و اندامهاء تو يك بيك از تو بستانذ و با خويشتن گيرذ و نيستى تو بتو نمايذ تا بنيستى تو هستى او آشكارا شوذ بصفات خويش در خلق نگرى خلق‌را جون گوى بينى در ميذان قدرت بس گردانيذن گوى‌را خذاوند گوى‌را بوذ و گفت هركسى از وى آزادى طلبند و من ازو بندگى كه بندهٔ او در بند او بسلامت بوذ و آزاذ در معرض هلاكت و گفت فرق ميان من و شما يك جيز بيش نيست و آن آنست كه شما فرا ما گوييذ و ما فرا او گوييم شما از ما شنويذ و ما ازو شنويم و شما مارا بينيذ و ما اورا بينيم والاّ ما نيز جون شما مردميم و گفت بيران آينهٔ تو اند جنان بينى ايشانرا كه توبى و گفت مريدى اگر بيك خدمت درويش قيام نمايذ آن ويرا بهتر بوذ از صذ ركعت نماز افزونى و اگر يك لقمه از طعام كم خورذ وى‌را بهتر از آن كه همه شب نماز كنذ و گفت بسيار جيزهارا دوست داريم كه يك ذرّه آنجا نباشيم و گفت صوفيان مى آمذندى هركسى بجيزى

امامت کرد و اندر تراویح پنج بار قران ختم کرد هر شب خادم قرصی بدر خلوت خانهٔ او بردی و بذو دادی تا روز عید شد و او برفت خادم نگاه کرد آن قرصکها بر جای بود نقلست که شبی زمستان بود و جماعتی نشسته بودند و در معرفت سخن می رفت و آتش در آتش‌دان می سوخت شیخرا حالتی در آمد و روء بر آن آتش نهاد خذایرا سجده آورد مریدان که آن حال مشاهده کردند جمله از بیم بگریختند جون روز دیگر باز آمدند گفتند شیخ سوخته باشد شیخرا دیدند در محراب نشسته روی او جون ماه می تافت گفتند شیخا این جه حالتست که ما جنان دانستیم که جمله روی تو سوخته باشد گفت آری کسی که برین درگاه آب روی خوذ ریخته بوذ آتش روی او نتواند سوخت و گفت عشق آتش است در سینه و دل عاشقان مشتعل گردذ و هرجه ما دون الله است همه‌را بسوزاند و خاکستری کند از این سالم شنوذم که گفت نیّت بخذاست و از خذاست و براء خذاست و آفاتی که در نماز افتذ از نیّت افتذ و اگرجه بُسیار بوذ آنرا موازنه نتوان کرد با نیّتی که خذارا بوذ و بخذای بوذ و سخن اوست که گفت مردمان در ادب بر سه قسمند یکی بر اهل دنیا که ادب بنزدیك ایشان فصاحت و بلاغت و حفظ علم و رسم و اسماء ملوك و اشعار عربست و دیگر اهل دین که ادب بنزدیك ایشان تادیب جوارح و حفظ حدود و ترك شهوات و ریاضت نفس بوذ و دیگر اهل خصوص که بنزدیك ایشان ادب طهارت دل و مراعات سرّ و وفاء عهد و نگاه داشتن وقتست و کم نگرستن بخاطرهاء پراگنده و نیکوکرداری در محلّ طلب و وقت حضور و مقام قربست نقلست که گفت هر جنازهٔ که بر بیش خاك من بگذرانند مغفرر بوذ تا در طوس هر جنازه که آرند نخست در بیش خاك او بر آرند بحکم این اشارت و آنگاه ببرند قدّس الله سرّه العزیز ورحمة الله علیه

باز داد بیا تا برویم نقلست از ابو الحسن حصری علیه الرحمة که گفت شبلی‌را بخواب دیدم گفتم با تو چه رفت گفت مرا حاضر کردند و گفتند چیزی خواهی گفتم بار خدایا اگر بجنّت عدنم فرود آری عدل تست و اگر اهل وصالم گردانی فضل تست بار دیگر بخواب دیدند گفتند خذاء با تو جه کرد گفت مرا مطالبت نکرد ببرهان بر دعویها که کردم مگر بیك چیز که روزی گفتم هیچ زیان‌کاری و حسرت بزرگتر از آن نیست که از بهشت باز مانی و بدوزخ فرو شوی گفت حق تعالی گفت جه حسرت و زیان‌کاری بزرگتر از آن که از دیدار من باز گردند و محجوب مانند باری دیگرش بخواب دیدند برسیدند که کَیْفَ وَجَدْتَ سُوقَ ٱلآخِرَةِ گفتند بازار آخرت جگونه یافتی گفت بازاریست که رونق ندارد درین بازار مگر جگرهای سوخته و دلهاء شکسته و باقی همه هیچ نیست که اینجا سوخته‌را مرهم می نهند و شکسته‌را باز می بندند و بهیچ التفات نمی کنند رحمة الله علیه

ذکر ابو نصر سرّاج رحمة الله علیه

آن عالم عارف آن حاکم خایف آن امین زمرهٔ کُبَرا آن نگین حلقهٔ فُقَرا آن زبدهٔ امشاج شیخ وقت ابو نصر سرّاج رحمة الله علیه امامی بحق بوذ و یگانهٔ مطلق و متعیّن و متمکّن و اورا طاؤس الفقرا گفتندی و صفت و نعت او نه جندان است کی در قلم و بیان آید و یا در عبارت و زبان گنجد و در فنون علم کامل بوذ و در ریاضت و معاملات شانی عظیم داشت و در حال و قال و شرح دادن بکلمات مشایخ آیتی بوذ و کتاب لُمَع او ساخته است و اگر کسی خواهذ بنگرذ و از آنجا اورا معلوم کند و من نیز کلمهٔ جند بگویم سری و سهل‌را و بسی مشایخ کباررا دیذه بوذ و از طوس بوذ ماه رمضان ببغداذ بوذ و در مسجد شونیزیّه خلوت خانهٔ بذو دادند و امامت درویشان بذو مسلّم داشتند تا عید جمع اصحابرا

نماید و اگر تره‌فروشی جوهری خاتم سازد و در انگشت کند آبگینه نماید و زمانی بیاسوزد باز در اضطراب آمد گفتند چه بود گفت دو باد می وزد یکی باد لطف و یکی باد قهر بر هر که باد لطف وزد بمقصود رسد و بر هر که باد قهر وزد در حجاب گرفتار آید تا آن باد کرا در یابد اگر مرا باد لطف در خواهد یافت این همه ناکامی و سختی بر امید آن بتوانم کشید و اگر باد قهر خواهد در یافت آنچ بمن خواهد رسید این سختی در جنب آن هیچ نخواهد بود بس گفت بر دلم هیچ گران‌تر از آن نیست که یك درم مظلمه دارم و هزار درم بجاء آن بدادم دلم قرار نمی گیرد آنگاه گفت مرا طهارت دهید طهارت دادندش تخلیل محاسن فراموش کردند بیاذشان داد ابو محمّد هروی گوید آن شب بنزدیك شبلی بودم همه شب این بیت می گفت

كُلُّ بَيْتٍ أَنْتَ سَاكِنُهُ ۔ غَيْرُ مُحْتَاجٍ إِلَى ٱلسُّرُجِ
وَجْهُكَ ٱلْمَأْمُولُ حُجَّتُنَا ۔ يَوْمَ يَأْتِي ٱلنَّاسُ بِٱلْحُجَجِ

هر خانه که تو ساکن آنی آن خانه‌را بچراغ محتاج نبود آن روی با جمال تو حجّت ما خواهد بود بس خلق جمع آمدند برای نماز جنازه و بآخر بود بدانست که حال چیست گفت عجبا کارا جماعتی مردگان آمده اند تا بر زنده نماز کنند گفتند بگو لا اله الاّ الله گفت چون غیر او نیست نفی چه کنم گفتند چاره نیست کلمه بگو گفت سلطان محبّت می گوید رشوت نپذیرم مگر یکی آواز بر داشت و شهادتش تلقین کرد گفت مرده آمده است تا زنده‌را بیذار کند آخر چون ساعتی بر آمد گفتند چونی گفت بمحبوب پیوستم و جان بداد بعد از آن بخوابش دیدند گفتند با مُنکَر و نکیر چه کردی گفت در آمدند و گفت خذاء تو کیست گفتم خذاء من آنست که شمارا و جمله فرشتگانرا نصب کرد تا بذرم آدم‌را سجده کردند و من در بشت بذر بودم و در شما نظاره می کردم گفت منکر و نکیر با یکدیگر گفتند که نه تنها جواب خود می دهذ بل که جواب جمله فرزندان آدم

قدر خدای هیچ نترسیدی از غیر خدای و گفت در خواب دو تن را دیدم که مرا گفتند ای شبلی هرکه جنین و جنین کند او از غافلانست و گفت عمریست تا انتظار می کنم که نفسی بر آرم بنهان بوذ از دلم و دلم آن ندانذ نمی توانم و گفت اگر همه لقمهٔ گردذ و در دهان شیر خوارهٔ نهند مرا بر وی رحم آیذ که هنوز گرسنه مانده است و گفت اگر همه دنیا مرا باشذ بجهوذی دهم بزرگ منّتی دانم اورا بر خوذ که از من بذیرذ و گفت کون را آن قدر نیست که بر دل من بتواند گذشت و جگونه کون بر دل کسی بگذرذ که مکوّنرا داند نقلست که روزی در غلبات وجد بوذ مضطرب و متحیّر جنید گفت ای شبلی اگر کار خویش با خدا گذاری راحت یابی شبلی گفت ای استاذ اگر خدای کار من با من گذارذ آنگه راحت یابم جنید گفت از شمشیرهاء شبلی خون فرو می جکذ نقلست که روزی کسی می گفت یا ربّ گفت تا کی گویی یا ربّ او می گویذ عَبْدِی آن بشنو که او می گوید گفت آن می شنوم از آن این می گویم گفت اکنون می گوی که معذوری و می گفت الٰهی اگر آسمانرا طوق می گردانی و زمین را باء بند می کنی و جمله عالمرا بخون من تشنه گردانی من از تو بر نگردم نقلست که جون وفاتش نزدیك رسید جشمش تیرگی گرفته بوذ خاکستر خواست و بر سر کرد و جندان بی قراری در وی بدید آمذ که صفت نتوان کرد گفتند این همه اضطراب جیست گفت از ابلیسم رشك می آیذ و آتش غیرت جانم می سوزذ که من تشنه اینجا نشسته او جیزی از آن خوذ بکسی دیگر دهذ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ ٱلدِّينِ آن اضافت لعنت بابلیس نمی توانم دید می خواهم که مرا بوذ که اگر لعنت است نه آخر از آن اوست و نه در اضافت اوست آن ملعون خوذ قدر آن جه داند جرا عزیزان امّت را ارزانی نداشت تا قدم بر تارك عرش نهاذندی جوهری داند قدر جوهر اگر بادشاه آبگینه یا بلّوری بر دست نهذ گوهری

ادبست و گفت انس گرفتن بمردم از افلاسست و حرکت زبان بی ذکر خذای وسواس و گفت علامت قربت انقطاعست از همه چیزی جز حق و گفت جوانمردی آنست که خلق‌را چون خویشتن خواهی بل که بهتر و گفت خدمت حُرّیّت دلست و گفت بلندترین منازل رجا حیاست و گفت غیرت بشریّت اشخاصراست و غیرت الهیّت بر وقت که ضایع کردند از ما سِوَی الله و گفت خوف در وصل سخت‌تر از خوف در مکر و گفت هیچ روز نبوذ که خوف بر من غالب شذ که نه در آن روز دری از حکمت و عبرت بر دلم گشاذه شذ و گفت شکر آن بوذ که نعمت نبینی مُنْعِم‌را بینی و گفت نفسی که بنده در موافقت مولی بر آرذ فاضلتر و بهتر از عبادت جمله عباد از روزگار آدم تا بقیامت و گفت هزار سال گذشته در هزار سال ناآمذه ترا نقدست درین وقت که هستی بکوش تا ترا مغرور نگرداند اشباح یعنی در ارواح زمان نیست و ماضی و مستقبل یکیست و گفت که هرکه یك ساعت در شب بغفلت بخسبذ هزار ساله راه آخرت وا پس افتذ و گفت سهو یك طرفة العین از خذای اهل معرفترا شرك بوذ و گفت آنك محجوب شوذ بخلق از حق نبوذ چنانکه محجوب شوذ بحق تعالی از خلق و آنك اورا انوار قدس اندر ربوذه بوذ نبوذ چون کسی که اورا انوار رحمت و مغفرت او در ربوذه بوذ و گفت هرکه فانی شوذ از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شوذ از ربوبیّت تا عبودیّة چه رسذ هرکه بحق تلف بوذ حق اورا خلف بوذ و گفت جمعی بدیذ آمذه اند که حاضر می آیند بعادت و می شوند برسم و ازین نشستن و شنوذن هیچ زیادت نمی شوذ مگر بلا حسن دامغانی گوید که شبلی گفت ای پسر بر تو باذ بالله دایم می باش بالله و از ما سوی الله دست بدار قُلِ ٱللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ گفتند آسوذتر کَیْ باشیم گفت آن وقت که اورا هیچ ذاکر نبینم بجز خوذ یعنی همه من باشم و گفت اگر دانستی

در قفص بهر سو که سر بر زند بیرون نتواند شد و گفت زهد غفلتست زیراکه دنیا ناچیزست و زهد در ناچیز غفلت بود و برسیدند از زهد گفت زهد آن بود که دنیا فراموش کنی و آخرت با یاد نیاری دیگری از زهد برسید گفت بهیچ زیراکه آنچ ترا خواهد بود ناچار بتو رسد و اگرچه از آن می گریزی و آنچ ترا نخواهد بود هرگز بتو نرسد اگرچه بسی طلب و جدّ و جهد نمایی بس تو در چیزی زهد می کنی در آنچ ترا خواهد بود یا در آنچ نخواهد بود همچنین از زهد برسیدند گفت دل بگردانیدنست بخالق اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت آن بود که هرچه فرماید بدآن قیام کنی و گفت علامت صادق بیرون افگندن حرامست از گوشها و دهان گفتند انس چیست گفت آنك ترا از خویش وحشت بود و گفت کسی که انس گیرد بذکر کَیْ بود چون کسی که انس او بذکور بود گفتند تحقیق تواند کرد عارف بدآنچ اورا می رسد و ظاهر می شود گفت چگونه چیزیرا تحقیق کند که ثابت نبود و چگونه آرام گیرد بچیزی که ظاهر نبود و چگونه نومید گردد از چیزی که بنهان نبود که این حدیث باطنی ظاهرست و گفت هر اشارت که میکنند خلق بحق همه بر ایشان ردّ کرده است تا آنگاه که اشارت کنند از حق بحق و ایشانرا بدآن اشارت راه نیست و گفت چون بنده ظاهر شود در چشم بنده آن عبودیّة بود و چون صفات حق برو ظاهر گردد آن مشاهده بود و گفت لحظهٔ حرمانست و خطرهٔ خذلان و اشارت هجران و کرامت عذر و خذای مانع از خذاء در نزدیك خذای و این جمله مکرست وَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَاسِرُونَ و گفت در زیر هر نعمتی سه مکرست و در زیر هر طاعتی شش مکر و گفت عبودیّة بر خاستن ارادت نُست در ارادت او و فسخ ارادت و اختیار نُست در اختیار او و ترك آرزوهای نُست در رضاء او و گفت انبساط بقول با خذا ترك

چگونه بود این بگفت اگر شناختندی بغیر او مشغول نبودندی و گفت عارف آنست که از دنیا ازاری دارد و از آخرت ردایی و از هر دو مجرّد گردد از بهر آنك هرکه از اکوان مجرّد گردد بحق منفرد شود و گفت عارف بدون حق بینا و گویا نبود و نفس خودرا بدون او حافظ نبیند و سخن از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون روزگار بهارست رعد می غرّد و ابر می بارد و برق می سوزد و باد می وزد و شکوفه می شکفد و مرغان بانگ می کنند حال عارف همچنین است بچشم می گرید و بلب می خندد و بدل می سوزد و بسّر می بازد و نام دوست می گوید و بر در او می گردد و گفت دعوت سه است دعوت علم و دعوت معرفت و دعوت معاینه و گفت دعوت علم یکیست بذات تو خود علم ندانی و گفت عبارت زبان علمست و اشارت زبان معرفت و گفت علم الیقین آنست که بما رسید بر زبان پیغمبران علیهم السلام و عین الیقین آنست که خدا بما رسانید از نور هدایت باسرار قلوب بی واسطه و حق الیقین آنست که بذآن راه نیست و گفت همّت طلب خداوند است و آنج دون آنست همّت نیست و گفت صاحب همّت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت مشغول شود و گفت فقیر آنست که بهیچ مستغنی نشود جز بخدا و برسیدند از فقر گفت درویشانرا چهار صد درجه است کمترین آنست که اگر همه دنیا اورا باشد و آن نفقه کند و بس در دل او در آید که کاشکی قوت یکروزه باز گرفتمی فقر او بحقیقت نبود و گفت جمعیّت کُلّست بیکی بصفت فردانیّت و گفت شریعت آنست که اورا برستی و طریقت آنست که اورا طلبی و حقیقت آنست که اورا بینی و گفت فاضلترین ذکری نسیان ذاکرست در مشاهدهٔ مذکور و گفت نشستن با خدای بی واسطه سختست و گفت صابر از اهل درگاهست و راضی از اهل بیشگاه و منوّض از اهل البیت و گفت این حدیث مرغیست

صوفیان اطفالند در کنار لطف حق تعالی و گفت تصوّف عصمتست از دیدن کَوْن و گفت تصوّف برقی سوزنده است و تصوّف نشستن است در حضرت الله تعالی بی غم و گفت حق تعالی وحی کرد بداود علیه السلام کی ذکر ذاکرانرا و بهشت مر مطیعانرا و زیارت مر مسافرانرا و من خاصّ محبّانرا و گفت حبّ دهشتی است در لذّتی و حیرتی در نعمت و محبّت رسك بردنست بر محبوب که مانند تو اورا دوست دارد و گفت محبّت ایثار خیرست کی دوست داری برای آن که دوست داری و گفت هرکه محبّت دعوی کند و بغیر محبوب بچیزی دیگر مشغول شود و بجز حبیب چیزی طلبد درست آنست که استهزا می کند بر خداء تعالی و گفت هیبت گدازندهٔ دلهاست و محبّت گدازندهٔ جانها و شوق گدازندهٔ نفسها و گفت هرکه توحید بنزدیك او صورت ببندد هرگز بوی توحید نشنوده است و گفت توحید حجاب موحّد است از جمال احدیّت و یکروز کسی را گفت دانی که چرا توحید از تو درست نمی آید گفت نی گفت زیراکه اورا بخود طلب می کنی گفت معرفت سه است معرفت خدا و معرفت نفس و معرفت وطن معرفت خدایرا محتاج باشی بقضاء فرایض و معرفت نفس را محتاج باشی بریاضت و معرفت وطن را محتاج باشی برضا دادن بقضا و احکام او و گفت چون حق خواهد که بلارا عذاب کند در دل عارفش اندازد ازو سوال کردند که عارف کیست گفت آنك تاب بشّهٔ نیارد وقتی دیگر همان سوال کردند گفت عارف آنست که هفت آسمان و زمین را بیك موی مژه بر دارد گفتند یا شیخ وقتی چنین گفتی و اکنون چنین می گویی گفت آنگاه ما ما بودیم اکنون ما اوست و گفت عارف را نشان نبود و محبّ را گله نبود و بنده را دعوی نبود و ترسنده را قرار نبود و کس از خدای نتوان گریخت و از معرفت برسیدند گفت اوّلش خدا بود و آخرشرا نهایت نبود گفت هیچ کس خدایرا نشناخته است گفتند

گفت بخراسان جه خبر است از خدای تا آنجا کیست که خدایرا می داند من گفتم بعراق بنجاه سال طلب کردم نیافتم یکیرا که از خدای خبر دادی گفت بو علی ثقفی جونست گفتم وفاة کرد گفت او فقیه بود امّا توحید ندانسته بود ابو العبّاس دامغانی گفت مرا شبلی وصیّت کرد که لازم تنهایی باش و نام خویش از دیوان آن قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا وقتی که بمیری و گفت جنید از شبلی برسید که خدایرا جگونه یاد کنی که صدق یاد کردن او نداری گفت بمجازش جندان یاد کنم که یکباری او مرا یاد کند جنید از آن سخن از خود بشد شبلی گفت بگذارید که برین درگاه گاه تازیانه و گاه خلعتست شبلیرا گفتند دنیا برای اشغالست و آخرت براء اهوال بس راحت کَیْ خواهد بود گفت دست از اشغال این بدار تا نجات یابی ز اهوال آن گفتند مارا خبر گویی از توحید مجرّد بر زفان حق مفرّد گفت ویحك هرکه از توحید خبر دهد بعبارت ملحد بود و هرکه اشارت کند بذو ثنوی و هرکه ازو خاموش بود جاهل بود و هرکه بندارد که بذو رسید بی حاصل بود و هرکه اشارت کند که نزدیك است دور بود و هرکه از خویشتن وجد نماید او گم کرده است و هرچه تمیز کند بوهم و آنرا ادراك کند بعقل اندر تمامتر معنیها که آن همه بشما داده است و بر شما زده است مُحْدَث و مصنوعست جون شما گفتند که تصوّف جیست گفت آنك جنان باشی که در آن روز که نبودی و گفت تصوّف شرکست از بهرآنك تصوّف صیانت دلست از غیری و غیر نی و گفت فناء ناسوتیست و ظهور لاهوتی و گفت تصوّف ضبط حواسّ و مراعات انفاسست و گفت صوفی نبود تا وقتی که جملهٔ خلقرا عیال خود بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود از خلق و متّصل بود بحق جنانکه موسی علیه السلام که از خلقش منقطع گردانید که وَٱصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي و بخودش ببوند داد که لَنْ تَرَانِي و این محلّ تحیّر است و گفت

اورا دختری آمذ و در همه خانه هیچ نبوذ بذو گفتند جرا از کسی جیزی نخواهی تا کار مهمان بسازی گفت ندانستهٔ که سوال بخیلان‌را کنند و خبر غایبانرا دهند اکنون در آن وقت که این مهمان درین بردهٔ ظلمت ماذر بوذ لطف حق تعالی رانبهٔ معدهٔ او همی ساخت اکنون که بصحراء جهان آمذ روزی که باز گیرذ جون دانست که شب در آمذ و دل زنان ضعیف باشذ نیم شبی بگوشهٔ شذ و روی بخاك نهاذ و گفت الهی جون مهمان فرستاذی بی واسطهٔ دست بخیلان کار این مهمان بساز هنوز این مناجات تمام نکرده بوذ از سقف خانه درستهاء زر سرخ باریذن گرفت هاتفی آواز داذ و گفت خُذْ بِلا حساب وکُلْ بِلا عتاب بستان بی حساب و بخور بی عتاب سر از سجده بر آورد و زر ببازار برد تا برگ خانه سازذ مردمان گفتند ای صدّیق عهد این زر بذین نیکویی از کجاست گفت در دار الضرب ملك اکبر زذه اند و دست تصرّف قلّابان بذو نرسیذه است نقلست که او بس نمك در جشم می کرد اورا گفتند آخر ترا دیذه بکار نیست گفت آنج دل مارا افتاذه است از دیذه نهانست و کسی گفت که جونست کی ترا بی آرام می بینم او با تو نیست و تو با او گفت گر بوذی با او بوذی و لیکن من محوم اندر آنج اوست و گفت جندین گاه می بنداشتم که طرب در محبّت حق می کنم و انس با مشاهدهٔ وی میگیرم اکنون دانستم که انس جز با جنس نباشذ گفتند از جیزها جه عجبتر گفت دل که خذارا بشناسذ بس بیازارذش گفتند مریذ کی تمام شوذ گفت حال او در سفر و حضر یك شوذ و شاهد و غایب یك رنگ گردذ گفتند بو ترابرا گرسنگی بادیذ آمذ باران افتاذ جمله بادیه طعام بوذ گفت این رفقی بوذه است اگر بمحلّ تحقیق رسیذه بوذی جنان بوذی که گفت إِنِّی أَظَلُّ عِنْدَ رَبِّی فَهُوَ یُطْعِمُنِی وَیَسْقِینِی و عبد الله زاهد گفت وقتی در نزدیك شبلی در آمذم گفتم ازو برسم از معرفت جون بنشستم

آوازی آمد گفت هلا قسمت کن اگر قسّام نوبی شبلی خجل شد گفت آن همه خصومت بر جوز تهی و این همه دعوی قسّامی بر هیچ نقلست که گفت در بصره خرما خریدم و گفتم کیست که دانگی بستاند و این خرما با ما بخانقاه آورد هیچ کس قبول نکرد در بشت گرفتم و بردم تا بخانقاه و بنهادم چون از خانقاه بدر آمدم آنرا کسی ببرد گفت ای عجب دانگی می دادم تا با من بدر خانقاه آورند نیاوردند اکنون کسی آمد که برایگان با من تا بلب صراط می برد نقلست که روزی کنیزکی صاحب جمالرا دید با خداوندش گفت که این کنیزکرا بدو درم می فروشی گفت ای ابله در دنیا کنیزکی بدو درم که فروشد شبلی گفت ابله توئی که در بهشت حوری بدو خرما می فروشند نقلست که گفت از جملهٔ فِرَق عالم که خلاف کرده اند هیچ کس دنی‌تر از رافضی و خارجی نیامد زیراکی دیگران که خلاف کردند در حق کردند و سخن ازو گفتند و این دو گروه روز در خلق بباد دادند وقتی شبلی‌را با علوی سخن می رفت گفت من با تو کَیْ برابری توانم کرد که بذرت سه قرص بدرویشی داد تا قیامت همی خوانند وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ و ما جندین هزار درم دینار بدادیم و کسی ازین یاد نمی کند روزی شبلی در مسجد بود مقری این آیت بر می خواند وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ اگر خواهیم ای محمّد هر دولت که بتو دادیم باز ببریم جندان خویشتن‌را بر زمین زد که خون از وی روان گشت و می گفت خداوندان با دوستان خود خطاب جنین کنند نقلست که گفت عمریست که می خواهم که گویم حَسْبِيَ ٱللَّهُ جون می دانم که از من این دروغست نمی توانم گفت نقلست که یکی از بزرگان گفت خواستم که شبلی‌را بیازمایم دستی جامه از حرام بخانهٔ او بردم که این‌را فردا جون بجمعه روی در بوشی جون بخانه باز آمد گفت این جه تاریکیست در خانه گفتند این جنین است گفت آن جامه‌را بیرون اندازید که مارا نشاید نقلست که

دوست این ی کنند با ترساء دشمن چه خواهند کرد بس جنید گفت تو جرا شرح رنج خویش ندادی گفت من شرم داشتم که با دشمن از دوست شکایت کنم نقلست که یکبار بدیوانه ستان در شذ جوان‌را دید در سلسله کشیدهٔ جون ماه همی تافت شبلی‌را گفت ترا مردی روشن ی بینم از بهر خذا سحرگاهی سخن من با او بگوی که از خان و مانم بر آوردے و در جهانم آواره کردی و از خویش و بیوندم جذا افگندی و در غربتم انداختی و گرسنه و برهنه بگذاشتی و عقلم ببردی و در زنجیر و بند گرانم کشیذی و رسوای خلقم کردی جز دوستی تو جه گناه دارم اگر وقت آمذ دستی بر نه جون شبلی بر در رسید جوان آواز داذ که ای شیخ زنهار که هیچ نگویی که بتّر کند نقلست که یك روز در بغذاذ رفت فقّاعی آواز ی داذ لَمْ یَبْقَ إلاّ واحِدٌ جز یکی باقی نماند شبلی نعرهٔ بزذ و ی گفت هَلْ یَبْقَی إلاّ واحِد والسلام نقلست که درویشی آوازی ی داذ که مرا دو گرده ی دهند کارم راست ی شوذ شبلی گفت خنك تو که بدو گرده کارت راست ی شوذ که مرا هر شبانگاه هر دو کون در کنار ی نهند و کارم بر نی ایذ نقلست که یك روز یکی‌را دید زار ی گریست گفت جرا ی گریی گفت دوستی داشتم بمُرد گفت ای نادان جرا دوستی گیری که بمیرذ نقلست که وقتی جنازهٔ پیش شبلی نهاذند بج تکبیر بگفت گفتند مذهبی دیگر گرفتی گفت نه امّا جهار تکبیر بر مرده بوذ و یك بر عالم و عالمیان نقلست که یکبار جند گاه گم شذه بوذ و باز نی یافتند تا آخر در مخنّث خانهٔ باز یافتند گفتند این جه جاء تست گفت خوذ جاء من اینست که جنان که ایشان نه مردند و نه زن در دنیا من نیز نه مردم و نه زن در دین بس جای من اینجاست نقلست که روزی ی رفت دو کوذك خصومت ی کردند برای یك جوز که یافته بوذند شبلی آن جوزرا ازیشان بستذ و گفت صبر کنید تا من این بر شما قسمت کنم بس جون بشکست تهی آمذ

بر خلاف این بوذ نقلست که یکبار مجلس می گفت درویشی نعرهٔ بزذ و خویشتن‌را در دجله انداخت شبلی گفت اگر صادقست خذا نجانش دهذ جنانك موسی‌را علیه السلام داذ و اگر کاذبست غرقه گردانذش جنانك فرعونرا یك روز مجلس می گفت بیرزنی نعرهٔ بزذ شبلی‌را خوش نیامذ گفت مُونی یا ما وَراءَ السِّتْر یعنی بمیر ای در زیر برده گفت جِئْتُ حتّی أَمُوتَ آمذم تا بمیرم و یك قدم بر گرفت و جان تسلیم کرد فریاذ از مجلسیان بر خاست شبلی برفت تا یك سال از خانه بیرون نیامذ و می گفت عجوزه باء بر گردن ما نهاذ نقلست که گفت یك روز بایم بُبُل شکسته فرو رفت و آب بسیار بوذ دستی دیذم نامحرم که مرا با کنار آورد نگاه کردم ان راندهٔ حضرت بوذ گفتم ای ملعون طریق تو دست زذنست نه دست گرفتن این از کجا آوردی گفت آن نامردانرا دست زنند که ایشان سزاء آنند من در غوغای آدم زخم خورده ام در غوغاء دیگری نیفتم تا دو نبوذ نقلست که بباب الطاق شذ آواز مغنّیهٔ شنوذ که می گفت

وَقَفْتُ وَقَفْتُ بِبابِ الطّاقِ

از هوش بشذ و جامه باره کرد و بیفتاذ بر گرفتندش بحضرت خلیفه بردند گفت ای دیوانه این سماع تو بر جه بوذ گفت آری شما باب الطاق شنوذید امّا ما باب الباق شنوذم میان ما و شما طای در می آید و یکبار بیمار شذ طبیب گفت برهیزکن گفت از جه چیز برهیز کنم از آنك روزی منست یا از آنك روزی من نیست اگر از روزی برهیز باید کرد نتوانم و اگر جز از روزی برهیز می باید کردن خوذ آن بمن ندهند نقلست که وقتی جنید و شبلی باهم بیمار شذند طبیب ترسا بر شبلی رفت گفت ترا جه رنج افتاذه است گفت هیچ گفت آخر گفت هیچ رنج نیست طبیب نزدیك جنید آمذ گفت ترا جه رنجست جنید از سر در گرفت و یك یك رنج خویش بر گرفت ترسا معالجه فرموذ و برفت آخر بهم آمذند شبلی جنیدرا گفت جرا همه رنج خویش‌را با ترسا در میان نهاذی گفت از بهر آن تا بداند که جون با

آمدند و آن جوان بیرون نمی آمد شبلی گفت ای جوان بیرون آیی جوان گفت ای شیخ بیرون نمی گذارد هر چند درِ خانه طلب می کنم باز نمی یابم تا خود کار کجا خواهد رسید نقلست که یك روز با اصحاب در بادیه همی رفت کلّهٔ سری دید که برو نبشته خَسِرَ ٱلدُّنیَا وَٱلآخِرَةَ شبلی در شور شد و گفت بعزّة الله که این سر ولی یا سر نبی است گفتند چرا می گریی گفت تا درین راه دنیا و آخرت زیان نکنی بذو نرسی نقلست که وقتی ببصره شد اهل بصره بذو تقرّبی کردند و احسان بی شمار کردند چون باز می گشت همه بتشییع او بیرون آمدند او هیچ کسرا عذر نخواست مریدان گفتند این خواجگان چندین احسان کردند هیچ عذری نخواستی گفت آنچ ایشان کردند از دو بیرون نیست یا از بهر حق کردند یا از بهر من اگر از بهر حق کردند او بسنده است بمکافات کردن ایشانرا و اگر از بهر من کردند من بنده ام و کسی در حق بنده احسان کند مکافات آن بر خداوند بنده بود نقلست که گفت نیّت کردم که هیچ نخورم مگر از حلال در بیابان می رفتم درخت انجیر دیدم دست دراز کردم تا یك انجیر باز کنم انجیر با من بسخن آمد و گفت یا شبلی وقت خویش نگاه دار که ملك جهوذانم نقلست که نابینایی بود در شهر که از بس که نام شبلی شنیده بود عاشق او شده اورا نادیده روزی باتّفاق شبلی باو افتاد گرسنه بود گردهٔ بر گرفت مرد نابینا از دست او باز ستد و اورا جفا گفت کسی نابینارا گفت که او شبلی بود آتش در نابینا افتاد از بس او برفت و در دست و بای افتاد و گفت می خواهم غرامت آنرا دعوتی بدهم شبلی گفت جنان کن مرد دعوتی ساخت و قرب صد دینار در آن خرج کرد و بسی بزرگانرا بخواند که شبلی امروز مهمان ماست چون بسفره بنشستند کسی از شبلی برسید که شیخا نشان بهشتی و دوزخی چیست گفت دوزخی آن بود که گردهٔ برای خداء تعالی بدرویشی نتواند داد و برای هوای نفس صد دینار در دعوتی خرج کند چنین که این نابینا کرد و باز نشان بهشتی

تحمّل می کنی گفت المستغاث بك منك جانك وقتی درویشی در ماند پیش شبلی آمد گفت ای شیخ بحق وفاء دین که عنان کارم تنگ در کشیده است بگو تا چکنم نومید شوم و از راه بر گردم گفت ای درویش حلقهٔ در کافری می زنی می نشنوی که فرموده است لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ گفت ایمن گردم گفت حضرت جلال را می آزمایی می نشنوی فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ گفت از بهر خدای که ایمن نشوم و نومید نباشم چه تدبیر کنم گفت سر بر آستانهٔ در من می زن و ناله می کن تا جانت بر آید تا آنگاه که از بیشگاه کارت ندا کنند که مَنْ عَلَى الْبَابِ نقلست که از آذینه تا آذینه حصری را بار دادی یك جمعه بذو گفت که اگر جانست که ازین جمعه تا بذآن جمعه بر من می آیی بیرون از خذا چیزی بر خاطر تو گذر کند حرامست ترا با ما صحبت داشتن نقلست که وقتی در بغداذ بوذ گفت هزار درم می باید تا درویشانرا بای افزار خرند و بحج برند ترسایی بر باء خاست گفت من بدهم لیکن بذآن شرط که مرا با خوذ ببرید شبلی گفت جوانمردا تو اهل حج نیستی جوان گفت در کاروان شما هیچ ستور نیست مرا از آن ستوری گیرید درویشان برفتند ترسا میان در بست تا همه روانه شذند شبلی گفت اے جوان کار تو چگونه است گفت ای شیخ مرا از شاذی خواب نمی آید که من با شما همراه خواهم بوذ چون در راه آمذند جوان جاروب بر گرفت و بهر منزلگاه جاء ایشان می رُفت و خار بر می کند بموضع احرام رسیذند دریشان می نگریست و همچنان می کرد چون بخانه رسیذند شبلی جوانرا گفت با زنّار ترا در خانه رها نکنم جوان سر بر آستانه نهاذ و گفت الهی شبلی می گوید در خانهات نگذارم هاتفی آواز داذ که یا شبلی اورا از بغداذ ما آورده ایم آتش عشق در جان او ما زده ایم بسلسلهٔ لطف بخانهٔ خویش ما کشیده ایم تو زحمت خویش دور دار ای دوست تو در آے جوان در خانه شذ و زیارت کرد دیگران درون می رفتند و بیرون می

شبلی طپانچه بر سر زدن گرفت و می گفت آه مِنْ فِراقِ الْأَحَد و گفت ابلیس بمن رسید و گفت زنهار مغرور مگرداناذ ترا صفاء اوقات از بهر آن که در زیر آنست غوامض آفات نقلست که وقتی لختی هیزم نـر دید که آتش در زده بودند و آب از دیگر سوی وی می جکید اصحاب را گفت ای مدّعیان اگر راست می گوییذ که در دل آتش داریم از دیذه تا آن اشك بیذا نیست نقلست که وقتی بنزدیك جنید آمذ مست شوق در غلبات وجد دست در زذ و جامهٔ جنید بشولیذ کرد گفتند این جرا کرد گفت نیکوم آمذ بشولیذم تا نیکویم نیامذ یك روز در آن مستی در آمذ زن جنید سر بشانه می کرد جون شبلیرا دید خواست کی بروذ جنید گفت سر مبوش و مرو که مستان این طایفهرا از دوزخ خبر نبوذ بس شبلی سخن می گفت و می گریست جنید زنرا گفت اکنون بر خیز و برو که اورا با او داذند که گریستن با دید آمذ نقلست که وقتی دیگر بر جنید شذ اندوهگن بوذ گفت جه بوذه است جنید گفت مَنْ طَلَبَ وَجَدَ شبلی گفت لا بل مَنْ وَجَدَ طَلَبَ او گفت هرکه طلب کند یابذ شبلی گفت نه هرکه یابذ طلب کند نقلست که یك روز جنید با اصحاب نشسته بوذ بیغامبررا علیه السلام دیذند که از در در آمذ و بوسه بر بیشانی شبلی داذ و برفت جنید برسید که یا ابا بکر تو جه عمل می کنی که بذآن سبب این تشریف یافتی گفت من هیچ ندانم بیرون آنك هر شب که سنّت نماز دو رکعت بجاء آرم بعد از فاتحه این آیت بخوانم لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ تا آخر جنید گفت این از آن یافتی نقلست که یك روز طهارت کرده عزم مسجد کرد بسرّش ندا کردند که طهارت آن داری که بذین گستاخی در خانهٔ ما خواهی آمذ شبلی این بشنوذ و باز گشت ندا آمذ که از درگاه ما باز می گردی کجا خواهی شذ تعرها در گرفت ندا آمذ که بر ما تشنیع می زنی بر جاء باستاذ خاموش ندا آمذ که دعوے

الخلافه بردند و شبلی در غلبات وجد خویش جون مستی همی رفت بس بخون برو دعوی کردند خلیفه گفت ای شبلی تو چه می گویی گفت یا امیر المؤمنین جان بوذ از شعلهٔ آتش عشق در انتظار لقاء جلال حق باك بسوخته و از همه علایق بریده از صفات و آفات نفس فانی گشته طاقتش طاق آمده صبرش کم شده متقاضیان حضرت در سینه و باطنش متواتر شده برقی از جمال مشاهدهٔ این حدیث بر نقطهٔ جان او جست جان او مرغوار از قفس قالب بیرون برید شبلیرا ازین چه جرم و چه گناه خلیفه گفت شبلیرا زودتر بخانهٔ خوذ باز فرستید که صفتی و حالتی از گفت او بر دلم ظاهر گشت که بیم آنست که ازین بارگاه در افتم نقلست که هرکه پیش او توبه کردی اورا فرمودی که برو بر تجرید حج بکن و باز آی تا با ما صحبت توانی داشت بس آنکسرا با یاران خویش بیادیه فرو فرستادی بی زاد و راحله تا اورا گفتند که خلقرا هلاك می کنی گفت نه چنین است بل که مقصود ایشان آمذن بنزدیك من نه منم که اگر مراد ایشان من باشم بت برستیذن باشذ بل که همان فسق ایشانرا به که فاسق موحّد بهتر از رهبان زاهد لیکن مراد ایشان حقّست اگر در راه حق هلاك شوند بمراد رسیذند و اگر باز آیند ایشانرا رنج سفر جنان راست کرده باز آرذ که من به سال راست نتوانم کرد نقلست که گفت جون ببازار بگذرم بر بیشانی خلق سعید و شقی نبشته بینم و یکبار در بازار فریاذ می کرد و می گفت آه از افلاس آه از افلاس گفتند افلاس جیست گفت مجالسة الناس و محادثتهم و المخالطة معهم هرکه مفلس بوذ نشانش آن باشد که با خلق نشیند و با ایشان سخن گوید و آمیزش کذ و یك روز می گذشت و جماعتی از متنعّمان دنیا بعمارت و تماشاء دنیا مشغول شده بوذند شبلی نعرهٔ بزذ و گفت دلهاییست که غافل مانده است از ذکر حق تا لاجرم ایشانرا مبتلا کرده اند بمردار و بلیذی دنیا نقلست که جنازهٔ می بردند یکی از پس می رفت و می گفت آه مِنْ فِراقِ الْاَحِبَّه

که بخشی بس گفت دل من بهتر از هزار دنیا و آخرت است زیراکه دنیا سراء محنت و آخرت سراء نعمت و دل سراء معرفت نقلست که گفت اگر ملك الموت جان بخواهد هرگز بذو ندهم گویم اگر جانست که جانم که دادهٔ بواسطهٔ کسی دیگر دادهٔ تا جان بذآن کسی دهم امّا جون جان من بی واسطه دادهٔ بی واسطه بستان گفت اگر من خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشایخ نتوانستمی کرد و اگر خدمت مشایخ نکرده بودمی خدمت خدای نتوانستمی کرد نقلست که جنان گرم شد که بیراهن خودرا بر آتش نهاد و میسوخت گفتند باری این از علم نیست که مال ضایع کنی گفت نه فتوی قرانست إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ خذاوند می فرماید هرج دل بذآن نگرد آن جیزرا با تو بآتش بسوزند دل من بذین نگریست غیرتی در ما بجنبید دریغم آمد که دل بدون او جیزی مشغول کنم نقلست که روزی وقتش خوش شده بود ببازار بر آمد و مرقّعی بخرید بدانگی و نیم و کلاهی بنیم دانگ و در بازار نعره می زد که مَنْ يَشْتَرِي صوفياً بدانقَيْن کیست که صوفی بخرد بدو دانگ جون حالت او قوّت گرفت مجلسی بنهاد و آن سرّ بر سر عامه آشکارا کرد و جنید اورا ملامت کرد گفت ما این سخن در سردابها می گفتیم تو آمدی و بر سر بازارها می گویی شبلی گفت من می گویم و من می شنوم در هر دو جهان بجز از من کیست بل که خود سخنیست که از حق بحق میروذ و شبلی در میان نه جنید گفت ترا مسلّمست اگر جنینست و گفت هرکه در دل اندیشهٔ دنیا و آخرت دارذ حرامست اورا مجلس ما یك روزی می گفت الله الله بسی بر زبان می راند جوانی سوخته دل گفت جرا لا اله الاّ الله نگویی شبلی آهی بزذ و گفت از آن می ترسم کجون گویم لا و بالله نرسیذه نفسم گرفته شوذ و در وحشت فرو شوم این سخن در آن جوان کار کرد بلرزید و جان بداذ و اولیاء جوان بیامذند و شبلیرا بدار

سردابهٔ داشتی در آنجا می شدی و آغوشی جوب با خود بردی و هر گاه
کی غفلتی بدل او در آمدی خویشتن بدآن جوب می زدی و گاه بودی
که همه جوبها کی بشکستی دست و پاء خود بر دیوار می زدی نقلست
که یکبار در خلوت بود کسی در بزد گفت در آی ای کسی که اگر همه
۵ ابو بکر صدّیقی و در نیائی دوستر دارم و گفت عمریست تا می خواهم که
با خداوند خویش خلوتی دارم که شبلی در آن خلوة در میانه نبود و گفت
هفتاد سالست تا در بند آنم که نَفَسی خدایرا بدانم و گفت تکیه‌گاه من
عجز است و گفت عصاکش من نیازست و گفت کاشکی کفن تابی بودمی
تا مرا نشناختندی و گفت خویشتن‌را جنان دانم و جنان بینم که جهودانرا
۱۰ و گفت اگر در کار کان بای بیجی و در یافته باشند آن جرم شبلی بود
و گفت من بجهار بلا مبتلا شده ام و آن جهار دشمنست نفس و دنیا و
شیطان و هوا و گفت مرا سه مصیبت افتاده است هر یك از دیگر صعبتر
گفتند کدام است گفت آنك حق از دلم برفت گفتند از این سخت تر چه
بود گفت آن که باطل بجاء حق بنشست گفتند سیم چه بود گفتند آنك
۱۵ مرا درد این نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نباشم
نقلست که یك روز در مناجات می گفت بار خدایا دنیا و آخرت در
کار من کن تا از دنیا لقمهٔ سازم و در دهان سگی نهم و از آخرت لقمه
سازم و در دهان جهودی نهم هر دو حجابند از مقصود و گفت روز قیامت
دوزخ ندا کند با آن همه زفیر که ای شبلی و من برفتن صراط باشم بر
۲۰ خیزم و مُرغوار بپَرّم دوزخ گوید قوّت تو کو مرا از تو نصیبی باید من
باز گردم و گویم اینك هرچه می خواهی بگیر گوید دستت خواهم گویم بگیر
گوید بایت خواهم گویم بگیر گوید هر دو حدقه‌ات خواهم گویم بگیر گوید
دلت خواهم گویم بگیر در آن میان غیرت عزّت در رسد که یا ابا بکر
۲۴ جوانمردی از کیسهٔ خویش کن دل خاص ماست ترا با دل چه کارست

دکان‌دارانرا کی هر یکی‌را بچیزی مشغول کرده اند فرج صوفیان بر سر سجّاده و مرقّع و استنجا و استبرارا و شبلی از همه چنین دست تهی یکبار در عید جامهٔ سیاه بوشیده بوذ و نوحه می کرد گفتند امروز عید است ترا جامه جرا سیاهست گفت از غفلت خلق از خذا و او خوذ در ابتدا قباه سیاه داشت تا آنگاه کی برتو جمال این حدیث بر وی افتاد جامهٔ سیاه بیرون کرد و مرقّع در بوشید گفتند ترا بذینجا چه رسانید گفت سیاهی بر سیاهی تا ما در میان فرو شذیم نقلست که باوّل که مجاهده بر دست گرفت سالهای دراز شب نمك در چشم کشیذی تا در خواب نشوذ و گویند که همت من نمك در چشم کرده بود و می گفت که حق تعالی بر من اطلاع کرد و گفت هرکه بخسبذ غافل بوذ و غافل محجوب بوذ یکروز شیخ جنید بنزدیك او آمذ اورا دید که بمتاش گوشت ابروی خویش باز می کند گفت این جرا می کنی گفت حقیقت ظاهر شذه است طاقت نی دارم میکویم بوذ کی لحظهٔ با خویشم دهند نقلست که وقتی شبلی همی گریست و می گفت آه آه جنید گفت شبلی خواست تا در امانتی که حضرت الٰهیت بودیعت بذو داذه است خیانتی کند اورا بصیاح آه مبتلا کردند جنید جون این سخن بگفت جیزی در خاطر مستمعان افتاذ بنور ایمان خبر یافت گفت زنهار خاطرهاء از شبلی نگاه دارید که عین الله است در میان خلق جنانك یك روز اصحاب شبلی‌را مدح می گفتند که این ساعت بصدق و شوق او کسی نیست و عالی همّت و باك‌روتر ازو کس نیست از روندگان ناگاه شبلی در آمذ و آنج می گفتند بشنوذ جنید گفت شما اورا نمی دانید او مردود و مخذول و ظلمانیست اورا ازینجا بیرون کنید اصحاب بیرونش کردند شبلی بر آن آستان نشست و اصحاب در ببستند و گفت ایّها الشیخ تو می دانی که ما هرج در حق شبلی گفتیم راست گفتیم این جه بوذ که فرموذی گفت آنج اورا می ستوذید هزار جندانست امّا شما اورا بتیغ تیز بی می کردید ما سبری در آن بیش نهاذیم و بی کم کردیم نقلست که شبلی

قراری یکی بهزار شد فریاد بر آورد وَیْلٌ لِمَنْ لا یقبله الماء ولا النار ولا السباع ولا الجبال هاتفی آواز داد که من کان مقبولَ الحَقِّ لا یَقْبَلُهُ غَیْرُهُ جنان شد در سلسله و بندش کشیدند و بیمارستانش بردند قومی در پیش او آمدند و گفتند این دیوانه است او گفت من بنزدیك شما دیوانه ام و شما هشیار حق تعالی دیوانگی من و هشیاری شما زیادت کناد تا بسبب آن دیوانگی مرا قربت بر قربت بیفزاید و بسبب آن هشیاری بُعدتان بر بُعد بیفزاید بس خلیفه کسی فرستاد که تعهّد او بکنند بیامذنـد و بستم دارو بگلوش فرو می کردند شبلی همی گفت شما خودرا رنجه مدارید که این نه از آن دردست که بدارو درمان بذیرد روزی جمعی پیش رفتند و او در بند بود گفت شما کیستید گفتند دوستان تو سنگ در ایشان انداختن گرفت همه بگریختند او گفت ای دروغزنان دوستان بسنگی جند از دوست خود میگریزند معلوم شد که دوست خودید نه دوست من نقلست که وقتی اورا دیدند بارهٔ آتش بر کف نهاده می دوید گفتند تا کجا گفت می دوم تا آتش در کعبه زنم تا خلق با خذاء کعبه بردازند و یك روز جوبی در دست داشت هر دو سر آتش در گرفته گفتند جو خواهی کرد گفت می روم تا بیك سر این دوزخرا بسوزم و بیك سر بهشت‌را تا خلقرا برواء خذا بدیذ آیذ نقلست که یکبار جند شبانروز در زیر درختی رقص می کرد و می گفت هو هو گفتند این چه حالتست گفت این فاخته برین درخت می گوید کوکو من نیز موافقت اورا می گویم هو هو و چنین گویند تا شبلی خاموش نشذ فاخته خاموش نشـذ نقلست که یکبار بسنگ بای او بشکستند هر قطرهٔ خون که از وی بر زمین می چکید نقش الله می شذ نقلست که یکبار بعید سه روز مانده بود شبلی جوالی سرخ کرد و بسر فرو افگند و بارهٔ نان در دهان نهـاذ و بارهٔ کتب بر میان بست و میگشت و می گفت هرکرا جامهٔ نا یافته بوذ بعید این کذ و گفت فَرَج زنانرا اگر بنُه ماه نزایند بسالی بزایند و فرج

کردهٔ بذآن ولایت رو و ازیشان بحلّی بخواه بیامذ و بیکیك خانه در رفت تا همه بگردیذ یك مظلمه ماندش خذاوند اورا نیافت تا گفت بنیّت آن صذ هزار درم باز دادم هنوز دلم قرار نمی گرفت چهار سال درین روزگار شذ بس بجنید باز آمذ و گفت هنوز در تو چیزی از جاه مانده است برو و یکسال دیگر گدائی کن گفت هر روز گدائی می کردم و بذو می بردم او آن همه بدرویشان می داذ و شب مرا گرسنه همی داشت جون سالی بر آمذ گفت اکنون ترا بصحبت راه دهم لیکن بیك شرط که خادم اصحاب تو باشی بس یك سال اصحابرا خدمت کردم تا مرا گفت یا ابا بکر اکنون حال نفس تو بنزدیك تو چیست گفتم من کمترین خلق خذا می بینم خوذرا جنید گفت اکنون ایمانت درست شذ تا حالت بذآنجا رسید تا آستین بُر شکر می کرد و هر کجا که کوذکی می دید در دهانش می نهاذ که بگو الله بس آستین بُر درم و دینار کرد و گفت هرکه یکبار الله میگوید دهانش بُر زر می کنم بعد از آن غیرت درو بجنبید تیغی بر کشید که هرکه نام الله برذ بذین تیغ سرشرا بیندازم گفتند بیش ازین شکر و زر می داذی اکنون سر می اندازی گفت می بنداشتم که ایشان اورا از سر حقیقتی و معرفتی یاذ می کنند اکنون معلوم شذ که از سر غفلت و عادت می گویند و من روا ندارم که بر زبان آلوذه اورا یاذ کنند بس می رفتی و هر کجا که می دیذی نام الله بر آنجا نقش همی کردی تا ناگاه آوازی شنوذ که تا کی گرد اسم گردی اگر مرد طالبی قدم در طلب مُسَمّی زن این سخن بر جان او کار کرد جنانك یکبارگی قرار و آرام ازو برفت جندان عشق قوّت گرفت و شور غالب گشت که برفت و خویشتنرا در دجله انداخت دجله موجی بر آورد و اورا بر کنار افگند بعد ازآن خویشتنرا در آتش افگند آتش درو عمل نکرد جائی که شیران گرسنه بوذند خویشتنرا در بیش ایشان انداخت همه ازو برمیذند خویشتن از سر کوهی فرو گردانید باذ اورا بر گرفت و بر زمین نشاند شبلیرا بی

و غوغای خلق بمانده بود و بیوسته قصد او کردندی تا اورا هلاك کنند جنانك حسین منصوررا که بعضی از سخنان او طرفی با حسین داشت و ابتداء واقعهٔ او آن بوذ که امیر دماوند بوذ از بغداذ اورا نامهٔ رسید با امیر رَیْ او با جمعی بحضرت خلیفهٔ بغداذ رفتند و خلعت خلیفه بستذند جون باز می گشتند مگر امیررا عطسهٔ آمذ بآستین جامهٔ خلعت دهن و بینی باك کرد این سخن بخلیفه گفتند که جنین کرد خلیفه بفرموذ تا خلعتش بر کشیذند و قنایش بزذند و از عمل امارتش معزول کردند شبلی از آن منتبه شذ اندیشه کرد که کسی که خلعت مخلوقیرا دست مال میکند مستحقّ عزل و استخناف می گردذ و خلعت ولایت برو زوال می آیذ بس آنکس که خلعت باذشاه عالمرا دستمال کند تا با او جه کنند در حال بخدمت خلیفه آمذ گفت جه بوذ گفت ایّها الامیر تو که مخلوقی می نبسندی که با خلعت تو بی ادبی کنند و معلومست که قدر خلعت تو جند بوذ باذشاه عالم مرا خلعتی داذه است از دوستی و معرفت خویش که هرگز کَیْ بسندذ که من آنرا بخدمت مخلوقی دستمال کنم بس برون آمذ و بمجلس خَیْر نسّاج شذ و واقعهٔ بذو فرو آمذ خیر اورا نزدیك جُنَیْد فرستاذ بس شبلی بیش جنید آمذ و گفت گوهر آشنایی بر تو نشان می دهند یا بخش یا بفروش جنید گفت اگر بفروشم ترا بهاء آن نبوذ و اگر بخشم آسان بدست آورده باشی قدرش ندانی همچون من قدم از فرق ساز و خوذرا درین دریا در انداز تا بصبر و انتظار گوهرت بدست آیذ بس شبلی گفت اکنون جکنم گفت برو یکسال کبریت فروشی کن جنان کرد جون یکسال بر آمذ گفت درین کار شهرتی و تجازتی دَرست برو یکسال دربوزه کن جنانك بجیزی دیگر مشغول نگردی جنان کرد تا سر سال‌را که در همه بغداذ بگشت و کس اورا جیزی نداذ باز آمذ و با جنید بگفت او گفت اکنون قیمت خوذ بدان که تو مر خلقرا هیچ نیرزی دل دریشان مبند و ایشانرا هیچ بر مگیر آنگاه گفت تو روزی جند حاجب بوذهٔ و روزی جند امیری

روی بدیوار کرد و گفت همگی من بتو فانی شد جزاء آن کسی که ترا دوست دارد این بود یکی گفت خدای تعالی با تو چه کرد گفت سی سالست تا بهشت بر من عرضه می کند در آنجا ننگرسته ام گفتند دل خویش چگونه می یابی گفت سی سالست تا دل خویشرا گم کرده ام و خواسته ام تا باز یابم نیافتم چون درین مدّت باز نیافته ام درین حال که جملهٔ صدّیقان دل گم کنند من چگونه باز خواهم یافت این بگفت و جان تسلیم کرد رحمة الله علیه

ذکر شیخ ابو بکر شبلی رحمة الله علیه

آن غرق بحر دولت آن برق ابر عزّت ان گردن شکن مدّعیان آن سرافراز متّقیان آن برتو از عالم حسّی و عقلی شیخ وقت ابو بکر شبلی رحمة الله علیه از کبار و ائمّهٔ مشایخ بوذ و از معتبران و محتشمان طریقت و سیّد قوم و امام اهل تصوّف و وحید عصر و بحال و علم بی همتا و نکت و اشارات و رموز و عبارات و ریاضات و کرامات او بیش از آنست که در حدّ حصر و احصا آید جمله مشایخ عصررا دیذه بوذ و در علوم طریقت یگانه و احادیث بسی نوشته بوذ و شنوذه و فقیه بمذهب مالك و مالکی مذهب و حجّتی بوذ بر خلق خذاء که آنج او کرد بهمه نوعی بصفت در نیاید و آنج او کشید در عبارت نگنجذ از اوّل تا آخر مردانه بوذ و هرگز فتوری و ضعفی بحال او راه نیافت و شدّت لهب شوق او بهیچ آرام نگرفت جهل قوصره از احادیث بر خوانده بوذ و گفت سی سال فقه و حدیث خواندم تا آفتابم از سینه بر آمذ بس بدرگاه آن استاذان شذم که هانُوا فِقْهَ اللهِ بیابید و از علم الله چیزی باز گویید کس چیزی ندانست گفت که نشان چیز از چیزی بوذ از غیب هیچ نشان نبوذ عجب حدیثی بدانستم که شما در شب مُدْلَهِمّ اید و ما در صبح ظاهر شکر بکردیم و ولایت بدزد سپردیم تا کرد با ما آنج کرد و از جُهّال زمانه بسیار رنج کشیذ و در ردّ و قبول

ظاهر شوذ و گفت اسباب علایق است و تعویقِ موانعِ اسباب بمسبوقِ قضا فراغت و نیکوترین حال مردان آنست که کسی افتاده بوذ از نفس او دید خلق و اعتماد کرده بوذ در جملهٔ کارها بر خذاء تعالی و گفت فراغت دل در خالی بوذنست از آنج اهل دنیا دست درو زده اند از فضول دنیا و گفت اگر حکمت اوّلین و آخرین جمع کنی و دعوی کنی بجملهٔ احوال سادات اولیاء هرگز بدرجهٔ عارفان نرسی تا سرّ تو ساکن نشوذ بخذاء تعالی و استواری در تو بدید نیاید بر آنج خذاء تعالی ضمان کرده است ترا و گفت جملهٔ معرفت صدق افتقار بخذاء تعالی و گفت معرفت بسه وجه حاصل شوذ یکی بتفکّر در امور که چگونه آنرا تدبیر کرده است و دیگر در مقادیر که چگونه آنرا تقدیر کرده است و در خلق چگونه آنرا آفریذه است اگر کسی شرح این سه کلمات باز دهذ مجلّدی برآید امّا این کتاب جاء آن نیست و گفت جمع آنست که خلق‌را جمع گردانید در توحید و تفرقه آنست کی در شریعتشان متفرّق گردانید و گفت طریق حق بعید است و صبر بر آن شدید و گفت حکما که حکمت یافتند بخاموشی یافتند و تفکّر و گفت ارواح انبیا در حال کشف و مشاهده اند و ارواح صدّیقان در قربت و اطّلاع و گفت تصوّف صفاء اسرارست و عمل کردن بذآنج رضاء جبّارست و صحبت داشتن با خلق بی اختیار و گفت تصوّف توانگری نموذنست و مجهولی گزیذن که خلق نداند و دست بداشتن چیزی که بکار نیاید و گفت توکّل وداع کردن طمعست از هرچه طبع و دل و نفس بذآن میل کند ازو برسیذند که درویش گرسنه شوذ چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوّت ندارذ گفت بخسبذ گفتند اگر نتواند خفت گفت حق تعالی درویشرا ازین سه چیز خالی ندارذ یا قوّت یا غذا یا اجل و چون وفاتش نزدیك رسید گفتند آخر علّت تو چگونه است گفت علّترا از من برسید گفتند بگو لا اله الاّ الله

آب افگنده و آب اورا می آورد چون ممشاد اورا بدید گفت این چه حالتست جوانمرد گفت مرا این داذی و می برسی اینك حق تعالی مرا از دعاء ممشاد و غیر او مستغنی گردانید و بذینجا رسانید که می بینی نقلست کی گفت چون دانستم که کارهاء درویشان همه حقیقت باشذ دیگر با هیچ درویشی مزاح نکردم که وقتی درویشی نزدیك ما آمذ و گفت ایّها الشیخ می خواهم که مرا عصیهٔ کنی ناگاه بر زبانم برفت که ارادت و عصیه و روی ببادیه نهاذ و همین می گفت تا در هماّن ببرد نقلست که گفت مرا وامی بوذ و من بذآن مشغول دل بوذم بخواب دیذم که کسی می گفت یا بخیل این مقدار که فرا ستذی بر ماست تو خوش فرا گیر و مترس بر تو فرا ستذن و بر ما داذن بعد از آن با هیچ قصّاب و بقّال شمار نکردم و اورا کلماتی عالی است و سخن اوست که گفت اصنام مختلف اند بعضیرا از خلق بُت نفس اوست و بعضیرا فرزند او و بعضرا مال او و بعضرا زن او و بعضرا حرمت او و بعضرا نماز و روزه و زکوة او و حال او و بت بسیارست هر یکی از خلق بستهٔ بتی اند ازین بتان و فرّ از این بتان هیچ کسرا نیست مگر آنرا که نبیند نفس خویشرا حال و محلّ و هیچ اعتمادش نبوذ بر افعال خویش شکر نگوید بل که جنان باید که هرچه ازو ظاهر شوذ از خیر و شرّ بذآن از نفس خویش راضی نبوذ و ملامت کنندهٔ خویش بوذ و گفت ادب بجا آوردن مرید حرمت پیران بوذ و نگاه داشتن خدمت براذران و از سببها بیرون آمذن و آداب شرع بر خویشتن نگاه داشتن و گفت هرگز در نزدیکی پیری نشذم الاّ از حال خویش خالی شذه و منتظر برکات او می بوذم تا چه در آید و گفت هرکه پیش پیری شوذ برای خطر خویش منقطع ماند از کرامات در نشست با او و سخن اوست که گفت در صحبت اهل صلاح صلاح دل بدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل

نان ندیدی برو نماز نکردی که نشان آن بوذی که هم در آن توکّل بمرده است و از آنجا عبور نکرده است مرد باید که بر هیچ صفت نه استد تا رونده باشد نه در توکّل مقام کند و نه در صفت دگر که ایستادن روی ندارد یکی از مشایخ اورا بخواب دیـد گفت خذاء تعالی بـا تو چه کرد گفت اگرچه عبادت بسیار کردم و طریق توکّل سپردم و جون از دنیا برفدم با طهارت وضو رفتم بهر عبادت که کرده بوذم ثواب می دادند امّا بسبب طهارت مرا بمنزلی فرو آوردند که ورای آن همه درجات بهشت بوذ پس ندا کردند که یا ابرهیم این زیادتی مکرمت که با تو کردیم از آن بوذ که بالـ بحضرت ما آمذی باکانرا درین درگاه محلّ و مرتبهٔ عظیمست رحمة الله علیه

ذکر شیخ مِمْشاد دینَوَری رحمة الله علیه

آن ستوذهٔ رجال آن ربوذهٔ جلال آن صاحب دولت زمانه آن عالی همّت یگانه آن مجرّد شذه از کینه‌وری شیخ وقت ممشاد دینوری بیر عهد بوذ و یگانهٔ روزگار و ستوذه بهمه کمالی و بر گزیذه بهمه خصالی و در ریاضت و خدمت و مشاهدت و حرمت آیتی بوذ و بیوسته در خانقاه بسته داشتی جون مسافر بدر خانقاه رسیذی او در بس در آمذی و گفتی مسافری یا مقیم اگر مقیمی در آی و اگر مسافری این خانقاه جاء تو نیست که روزی جند بباشی و ما با تو خوی کنیم آنگاه بروی و مارا در فراق تو طاقت نبوذ وقتی مردی بنزدیك او آمذ و گفت دعائی در کار من کن گفت برو بکوی خذا شو تا بدعاء ممشادت حاجت نبوذ مرد گفت یا شیخ کوی خذا کجا است گفت آنجا که تو نباشی مرد برفت و از میان خلق عزلت گرفت و دولت اورا در یافت و همنشین سعادت گشت و با حق آرام گرفت تا جنان شذ که وقتی عظیم آمذ بدینور رسیذ خلق همه روی بصومعهٔ ممشاد نهاذند در آن میان آن جوانمردرا دیذند می آمذ و سجّاده بر روی

نا بیوسته خلقرا مطالبت می کند و خلقرا برو رحمت و شفقت نبوذ تا کارش بجایی رسذ که حیوة او بسختی و ناکامی بوذ و مرگ او بدشواری و حیرت و رنج و بلا و آخرت او بشیمانی و تاسّف و گفت هرکه نه جنان بوذ که دنیا برو بگریذ آخرت برو خندان بوذ و هرك ترك شهوت کذ و آن در دل خوذ عوض نیابذ در آن ترك کاذب بوذه باشذ و گفت هر که توکّل در خویش درست آیذ در غیر نیز درست آیذ و گفت توکّل جبست ثبات در پیش مُحْیِی الاموات و گفت صبر ثبانست بر احکام کتاب و سنّت و گفت مراعات مراقبت آرذ و مراقبت اخلاص سرّ و علانیه و گفت محبّت محو ارادت است و احتراق جمله صفت بشریّت و حاجات و گفت داروء دل پنج جیر است قران خواندن و اندرو نگاه کردن و شکم تهی داشتن و قیام شب و تضرّع کردن بوقت سحرگاه و با نیکان نشستن و گفت این حدیث در تضرّع سحرگاه جویند اگر آنجا نیابند هیچ جاء دگر نجویند که نیابنذ نقلست که بر سینهٔ خویش می زذ و می گفت وا شوقاهْ بکسی که مرا دید و من اورا ندیذم نقلست که ازو برسیذند که تو از کجا می خوری گفت از آنجا که طفل در شکم مادر خورذ و از آنجا که ماهی خورذ در دریا و وحوش در صحرا قال الله تعالی وَیَرْزُقْهُ مِنْ حَیْثُ لاَ یَحْتَسِبُ برسیذند که متوکّلرا طمع بوذ گفت از آنجا که طبعست خاطرها در آیذ و لیکن زیان ندارذ زیراکه اورا قوّت بوذ بر بینگذن طمع بنومیذی از آنج در دست مردمانست و گفته اند که در آخر عمر مبطون گشت در جامع رَیْ یك شبان روز شصت بار غسل کرده بوذ و بهر باری که غسل کردی دو رکعت نماز کردی باز بقضا بیامذی یکی در آن حال ازو برسید که هیجت آرزو می کذ گفت بارهٔ جگر بریان بس آخر در میان آب غسل کرد و جان بداذ اورا بخانه بردند بزرگی در آمذ بارهٔ نان دید در زیر بالین او گفت اگر این بارهٔ

اکنون بر اثر این زنبیلها بروم تا خود جو بینم و حق‌را درین چه نعبیه است می رفتم تا پیرزنی‌را دیدم بر لب آب نشسته می گریست گفتم چه بوده است گفت بچ یتیم دارم و هیچ ندارم روزی دو سه بر کنار این آب بودم آب هر روز زنبیلی چند بیاوردی آن بفروختمی و بر یتیمان خرج کردمی امروز نمی آرد بدآن سبب گریانم امروز جو خوریم خواص گفت خانهٔ خودرا بمن نمای بنمود خواص گفت اکنون دل فارغ دار که تا زنده ام آنچ توانم از اسباب تو راست دارم و گفت وقتی طلب معاش خود از حلال می کردم دام در دریا انداختم ماهی بگرفتم هاتفی آواز داد که ایشانرا از ذکر ما باز می داری معاش دیگر نمی یابی ایشان از ذکر ما بر گشته بودند که تو ایشانرا هی کشتی گفت دام بینداختم و دست از کار نیز بداشتم نقلست کی گفت مرا از خدای عمر ابدی می باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول شوند و حق‌را فراموش کنند و من در بلاء دنیا بحفظ آداب شریعت قیام می نمایم و حق‌را یاد می کنم و گفت هیچ چیز نبود که در چشم من صعب نمود الّا با او راه گرفتم و گفتی دستی فارغ و دل ساکن و هرکجا که خواهی می شو و گفت هرکه حق‌را بشناسد بوفاء عهد لازم بود آن شناخت‌را که آرام گیرد با خدای تعالی و اعتماد کند بر وی و گفت عالمی بسیار روایت نیست عالم آنست که متابعت علم کند و بدآن کار کند و اقتدا بسنّتها کند و اگرچه علم او اندك بود و گفت علم بجملگی در دو کلمه مجتمع است یکی آنك خدای تعالی اندیشهٔ آن چه از دل تو بر داشته است در آن تکلّف نکنی دیگر آنچ ترا می باید کرد و بر تو فریضه است آنرا ضایع نگردانی و گفت هرکه اشارت کند بخدای و سکونت گیرد با غیر حق تعالی اورا مبتلا گرداند و اگر از آن با خدا گردد هر بلا که دارد ازو دور کند و اگر با غیر او سکونت او دایم شود حق تعالی رحمت از دل خلق ببرد و لباس طمع درو بپوشد

و دو رکعت نماز کرد و بخفت هم خوابش نی برد گفت یا رب مرا چه می شود بدلش در آمد که برخیز بیرون رو و برفی عظیم بود در میان برف می رفت تا از شهر بیرون شد تلی بود که هرکه توبه کردی آنجا رفتی بر آن تل شد ابرهیم‌را دید بر آن تل نشسته بیراهنی کوتاه بوشیده و برف گرداگرد او می گداخت و خشك می شد بس گفت ای ممشاد دست بمن ده دست بذو دادم دستم عرق کرد از حرارت دست او و بیتی تازی بر خواند ابو الحسن علوی مرید خواص بود گفت شبی مرا گفت بجائی خواهم رفت با من مساعدت می کنی گفتم تا بخانه شوم و نعلین در باء کنم جون بخانه شدم خایگینه ساخته بودند بارهٔ بخوردم و باز گشتم تا بذو رسیدم آبی بیش آمد بای بر آب نهاذ و برفت من نیز بای فرو نهادم بآب فرو رفتم شیخ روی از بس کرد گفت تو خایگینه بر بای بسته گفتم ندانم کذام ازین دو عجبتر بر روی آب رفتن یا سرّ من بدانستن نقلست که گفت وقتی در بادیه بودم بغایت گرسنه شدم اعرابی بیش من آمذ و گفت ای فراخ شکم این جیست که تو می کنی گفتم آخر جندین روزست که هیچ نخورده ام گفت تو نی دانی که دعوی بردهٔ مدّعیان بدرّذ ترا با توکّل چه کار و گفت یکبار نزدیك رَیْ رسیدم و گرسنه بودم در دلم آمذ که جون اینجا برسم معارف شهر مرا طعامها آرند بس در راه می شدم منکری دیدم احتساب کردم بدآن سبب بسیارم بزذند گفتم با جنین جوعی این ضرب در خور بود بسرّم ندا کردند که بیك تمّا که با خود کردی که جون بشهر برسم مرا مراعات کنند و طعام آورند تا بخورم این بخوردی گفتم الٰهی من توکّل بر تو کرده ام آوازی آمذ که سبحان آن خذابی که روی زمین از متوکّلان باك گردانیذ اندیشهٔ طعام معارف رَیْ و آنگاه توکّل نقلست که وقتی خواص در کار خوذ متحیّر شذ بصحرایی بیرون رفت خرماستانی دید و آبی روان آنجا مقام کرد و از برگ خرما زنبیل می بافت و در آن آب می انداخت جهار روز همین می کرد بعد ازین گفت

که انار ترش بود و من شیرین خواستم بس بوادی رسیدم یکی‌را دیدم دست و پای نه ضعیف گشته و کرم در افتاده و زنبوران برو گرد آمده و اورا می گزیدند مرا بر وی شفقت آمد از بیچارگی او چون بدو رسیدم گفتم خواهی که دعا کنم تا مگر ازین بلا برهی گفت نه گفتم چرا گفت لِأَنَّ العافیةَ اختیاری والبلاءَ اختیارُهُ وأنا لا أختارُ اختیاری علی اختیاره یعنی عافیت اختیار منست و بلا اختیار دوست من اختیار خویش بر اختیار او اختیار نکنم گفتم باری این زنبورانرا از تو باز دارم گفت ای خواص آرزوی نار شیرین از خود دور دار مرا چه رنجه می داری و خودرا دل بسلامت خواه مرا تن درست چه می خواهی گفتم بچه شناختی که من خواصم گفت هرکه اورا داند هیچ بر وی بوشیده نماند گفتم حال تو با این زنبوران چگونه است گفت تا این زنبورانم می گزند و کرمانم می خورند خوشست و گفت وقتی در بادیه یکی‌را دیدم گفتم از کجا می آیی گفت از بلاد ساغون گفتم بچه کار آمدهٔ گفت لقمهٔ در دهن می کردم دستم آلوده شده است آمده ام تا بآب زمزم بشویم گفتم چه عزم داری گفت آن که شب‌را باز گردم و جامهٔ خواب ماذر راست کنم و گفت وقتی شُنودم که در روم راهبی هفتادسالست تا در دَیْریست بحکم رهبانیت نشسته گفتم ای عجب شرط رهبانیت جهل سالست قصد او کردم چون نزدیك او رسیدم دریچهٔ باز کرد و گفت یا ابرهیم بچه آمدهٔ که من اینجا ننشسته ام برهبانی گه من سگی دارم که در خلق می افتد اکنون دریجا نشسته ام و سگبانی می کنم و شرّ از خلق باز می دارم و الّا من نه آنم که تو بداشتهٔ چون این سخن بشنیدم گفتم الهی قادری که در عین ضلالت بندهٔرا طریق صواب دهی مرا گفت ای ابرهیم چند مردمانرا طلبی برو و خودرا طلب و چون یافتی باسبان خود باش که هر روز این هوا سیصد و شصت گونه لباس الهیت در بوشد و بندهرا بضلالت دعوت کند نفلست که ممشاد شبی بر خاست نه بوقت و باز بخفت خوابش نی برد طهارت کرد

خواستم که بارهٔ بر دارم مرا گفت دست بدار که آن آب از آن نیست که توان داشت و گفت وقتی در بادیه راه گم کردم شخصی دیدم فراز آمد و سلام کرد و گفت تو راه گم کردهٔ گفتم بلی گفت راه بتو نمایم و گامی جند برفت از پیش و از چشم نابدید شد بنگرستم بر شاه‌راه بودم بس از آن دیگر راه گم نکردم در سفر گرسنگی و تشنگی ام نبود و گفت وقتی در سفر بودم بویرانی در شدم شب بود شیری عظیم دیدم بترسیدم سخت هاتفی آواز داد که مترس که هفتاد هزار فرشته با تُست ترا نگه می دارند و گفت وقتی در راه مکّه شخصی دیدم عظیم منکر گفتم تو کیستی گفت من بری ام گفتم کجا می شوی گفت بمکّه گفتم بی زاد و راحله گفت از ما نیز کس بود که بر توکّل بروذ جنانك از شما گفتم توکّل جیست گفت از خذاء تعالی فرا ستدن و درویشی گفت از خواص صحبت خواستم گفت امیری باید از ما و فرمان بُرداری اکنون تو جه خواهی امیر تو باشی یا من گفتم امیر تو باش گفت اکنون تو از فرمان من قدم برون منه گفتم روا باشد جون بمنزل رسیدیم گفت بنشین بنشستم هوای سرد بوذ و آب بر کشید و هیزم بیاورد و آتش بر کرد تا گرم شذیم و در راه هر گاه که من قصد آن کردمی تا قیام نمایم مرا گفتی شرط فرمان دار جون شب در آمذ باران عظیم باریذن گرفت شیخ مرقّعهٔ خوذ بیرون کرد تا بامداذ بر سر من ایستاذه بوذ مرقّعه بر دو دست خوذ انداخته و من خجل بوذم و بحکم شرط هیچ نمی توانستم گفت جون بامداذ شذ گفتم امروز امیر من باشم گفت صواب آیذ جون بمنزل رسیذیم او همان خدمت بر دست گرفت گفتم از فرمان امیر بیرون مرو گفت از فرمان امیر بیرون رفتن آن باشذ که امیر خوذرا خدمت فرماید هم بذین صفت با من صحبت داشت تا بمکّه من آنجا از شرم ازو بگریختم تا بمنا بمن رسید گفت بر تو باذ ای بسر که با دوستان صحبت جنان داری که من داشتم و گفت روزی بنواحی شام می گذشتم درختان نار دیذم مرا آرزو کرد امّا صبر می کردم و نخوردم

نیست بس گفت کمترین توکّل آنست کجون وارد فاقه بر تو بدید آید حیلتی نجویی جز بذانك کفایت تو بذوست نقلست که گفت وقتی نذر کردم که بادیه‌را بگذارم بی زاد و راحله جون ببادیه در آمدم جوانی بعد از من همی آمد و مرا بانگ همی کرد که السلام علیك یا شیخ باستادم و جواب باز دادم نگاه کردم جوان ترسا بود گفت دستوری هست تا با تو صحبت دارم گفتم آنجا که من می روم ترا راه نیست درین صحبت چه فایده یابی گفت آخر بیایم و تبرّکی باشد یك هفته همجنین برفتیم روز هشتم گفت یا زاهد حنیفی گستاخ کن با خداوند خویش که گرسنه ام و جیزی بخواه خواص گفت گفتم الٰهی بحقّ محمّد علیه السلام که مرا در بیش بیگانه خجل نگردانی و از غیب جیزی بدید آوری در حال طبقی دیدم بُر نان و ماهی بریان و رطب و کوزهٔ آب که بدید آمد هر دو بنشستیم و بکار بردیم جون هفت روز دیگر برفتیم روز هشتم بذو گفتم ای راهب تو هم قدرت خویش بنمایی که گرسنه گشتم جوان تکیه بر عصا زد و لب بجنبانید دو خوان بدید آمد آراسته بُرحلوا و ماهی و رطب و دو کوزهٔ آب من متحیّر شدم مرا گفت ای زاهد بخور من از خجالت نمی خوردم گفت بخور تا ترا بشارت دهم گفتم نخورم تا بشارتم ندهی گفت بشارت نخست آنست که زنّار می برّم بس زنار ببرّید و گفت اشهد ان لا اله الاّ الله واشهد انّ محمّدًا رسول الله و دیگر بشارت آنست که گفتم الٰهی بحقّ این پیر که اورا بنزدیك تو قدری هست و دین وی حق است طعام فرستی تا من در وی خجل نگردم و این نیز ببرکت تو بود جون نان بخوردیم و برفتیم تا مکّه او همآنجا مجاور بنشست تا اجلش نزدیك آمد و مریدی نقل کرد که با خواص در بادیه بودم هفت روز بر یك حال همی رفتیم جون روز هشتم بود ضعیف شدیم شیخ مرا گفت کدام دوستر داری آب یا طعام گفتم آب گفت اینك از پس پشت است بخور باز نگرستم آبی دیدم جون شیر تازه و بخوردم و طهارت کردم و او همی نگرست و آنجا نیامد جون فارغ شدم

شد و همی لرزید خواص همچنان ساکن سجّاده بیفگند و در نماز استاد شیر فرا رسید دانست که توقیع خاص دارد چشم درو نهاد تا روز نظاره می کرد و خواص بکار مشغول بس جنان از آنجا برفت بشّهٔ اورا بگرید فرباد در گرفت مرید گفت خواجه عجب کاریست ذوش از شیر نمی ترسیدی امروز از بشّهٔ فریاد می کنی گفت زیرا که دوش مرا از من ربوده بودند و امروز بخودم باز داده اند حامد اسود گفت با خواص در سفر بودم بجایی رسیدیم آنجا ماران بسیار بودند رکوه بنهاد و بنشست جون شب در آمد ماران برون آمدند شیخرا آواز دادم گفتم خذایرا یاد کن همچنان کرد ماران همه باز گشتند برین حال هانجا شب بگذاشتم جون روز روشن شد نگاه کردم ماری بر وطای شیخ حلقه کرده بوذ فرو افتاذ گفتم یا شیخ تو ندانستی گفت هرگز مرا شبی از دوش خوشتر نبوذه است و یکی گفت کژدمی دیدم بر دامن خواص همی رفت خواستم تا اورا بکشم گفت دست ازو بدار که همه جیزیرا بما حاجت بوذ و مارا بهیچ حاجت نیست نقلست که گفت وقتی در بادیه راه گم کردم بسی برفتم و راه نیافتم همچنان جند شبانروز براه می رفتم تا آخر آواز خروسی شنیدم شاذ گشتم و روی بذآن جانب نهادم آنجا شخصی دیدم بدویذ مرا قفایی بزذ جنانك رنجور شذم گفتم خذاوندا کسی که بر تو توکّل کند با وی این کنند آوازی شنوذم که تا تو توکّل بر ما داشتی عزیز بوذی اکنون توکّل بر آواز خروس کردی اکنون آن قفا بذآن خوردی همچنان رنجور همی رفتم آواری شنوذم که خواص ازین رنجور شذی اینك ببین بنگرستم سر آن قفازنندهرا دیدم در بیش من انداخته و گفت وقتی در راه شام برنائی دیدم نیکوروی و باکیزهلباس مرا گفت صحبت خواهی گفتم مرا گرسنکی باشذ گفت بگرسنگی با تو باشم بس جهار روز باهم بوذیم فتوحی بدیذ آمذ گفتم فراتر آ گفت اعتقاد من آنست که آنج واسطه در میان باشذ نخورم گفتم یا غلام باریك آوردی گفت یا ابرهیم دیوانگی مکن ناقد بصیر است از توکّل بدست تو هیچ

امّا من قصد مکّه دارم و تو نیز برین عزمی درین راه با من صحبت دار تا جواب مسئلهٔ خود بیابی مرد گفت جنان کردم جون ببادیه فرو رفتیم هر روز دو قرص و دو شربت آب بدید آمدی یکی بمن دادی و یکی خودرا نگه داشتی تا روزی در میان بادیه پیری بما رسید جون خواص‌را بدید از اسب فرود آمد و یکدیگررا ببرسیدند و زمانی سخن گفتند پیر بر نشست و باز گشت گفتم ای شیخ این پیر که بود گفت جواب سوال تو گفتم گفتم جگونه گفت آن خضر بود علیه السلام از من صحبت خواست من اجابت نکردم ترسیدم که توکّل بر خیزد و اعتمادم بر دون حق بدید آید نقلست که گفت وقتی خضررا دیدم علیه السلام در بادیه بصورت مرغی همی برید جون اورا جنان دیدم سر در پیش انداختم تا توکّلم باطل نشود او در حال نزدیك من آمد گفت اگر در من نگرستی بر تو فرو نیامدی و من برو سلام نکردم که تا نباید که توکّلم خلل گیرد و گفت وقتی در سفری بودم تشنه شدم جنانك از تشنگی بیفتادم یکی‌را دیدم که آب بر روء من همی زد چشم باز کردم مردیرا دیدم نیکوروی بر اسبی خنگ مرا آب داد و گفت در پس من نشین و من بحجاز بودم جون اندکی از روز بگذشت مرا گفت جه می بینی گفتم مدینه گفت فرو آی و پیغامبررا علیه السلام از من سلام کن و گفت در بادیه یکروز بدرختی رسیدم که آنجا آب بودی شیری دیدم عظیم روی بمن نهاذ حکم حق‌را گردن نهادم جون بنزدیك من رسید می لنگید بیامذ و در پیش من بخفت و می نالید بنگرستم دست او آماس گرفته بود و خوره کرده جوبی بر گرفتم و دست او بشکافتم تا تهی شذ از آنج گرد آمذه بود و خرقه بر وی بستم و بر خاست و برفت ساعتی بود می آمذ و بچهٔ خودرا همی آورد و ایشان در گرد من همی گشتند و دنبال می حنبانیذند و گردهٔ آوردند و در پیش من نهاذند نقلست که وقتی با مریدی در بیابان می رفت آواز غریذن شیر بخاستِ مریدرا رنگ از روی بشذ درختی بجست و بر آنجا

بسم الله الرّحمٰن الرّحیم

ذکر ابرهیم خواص رحمة الله علیه

آن سالك بادیهٔ تجرید آن نقطهٔ دایرهٔ توحید آن محتشم علم و عمل آن محترم حکم ازل آن صدّیق توکّل و اخلاص قطب وقت ابرهیم خواص رحمة الله علیه یگانهٔ عهد بوذ و گزیدهٔ اولیا و بزرگوار عصر و در طریقت قدمی عظیم داشت و در حقیقت دمی شگرف و بهمه زبانها ممدوح بوذ و اورا رئیس المتوکّلین گفته اند و قدم در توکّل بجائی رسانیذه بوذ که ببوی سببی او بادیه قطع کردی و بسیاری مشایخرا یافته بوذ و از اقران جنید و نوری بوذ و صاحب تصنیف در معاملات و حقایق و اورا خواص از آن گفتند که زنبیل بافتی و بادیه بر توکّل قطع کردی اورا گفتند از عجایب اسفار خوذ مارا حیزی بگوی گفت عجیبتر بوذ که وقتی خضر از من صحبت خواست من نخواستم در آن ساعت که بدون حق کسی‌را در دل حظّ و مقدار باشذ در توکّل یگانه بوذ و باریك فرا گرفتی و با این همه هرگز سوزن و ریسمان و رکوه و مقراض از وی غایب نبوذی گفتند جرا داری گفت زیرا که این مقدار در توکّل زیان نکند نقلست که گفت در بادیه همی شذم کنیزکی‌را دیذم در غلبات وجدشوری در وی سر برهنه گفتم ای کنیزك سر ببوش گفت ای خواص چشم نگه دار گفتم من عاشقم و عاشق چشم نبوشذ امّا خوذ بی اختیار چشمم بر تو افتاذ کنیزك گفت من مستم و مست سر نبوشذ گفتم از کذام شراب خانه مست شذی گفت ای خواص زنهار دورم می داری هل فی الدارَیْن غَیْرُ اللهِ گفتم ای کنیزك مصاحبت من می خواهی گفت ای خواص خام طمعی مکن که از آن نیم که مرد جویم نقلست که برسیذند از حقیقت ایمان گفت اکنون این جواب ندارم از آنك هرچه گویم عبارت بوذ مرا بایذ که بمعاملت جواب گویم

ذکر متاخران از مشایخ کبار رحمة الله علیهم اجمعین

کردند و کس‌را از اهل طریقت این فتوح نبود بزرگی گفت ای اهل طریق معنی بنگرید که با حسین منصور حلّاج چکردند تا با مدّعیان چه خواهند کردن عبّاسهٔ طوسی گفته است که فرداء قیامة در عرصات منصور حلّاج‌را بزنجیر بسته می آرند اگر گشاده بود جملهٔ قیامة بهم بر زنند بزرگی گفت آن شب تا روز زیر آن دار بودم و نماز میکردم چون روز شد هاتفی آواز داد که أطّلعناه علی سرّ من اسرارنا فأفشی سرّنا فهذا جزاء من یُفشي سرّ الملوك یعنی اورا اطّلاعی دادیم بر سرّی از اسرار خود بس کسی که سرّ ملوك فاش کند سزای او اینست نقلست که شبلی گفت آن شب بسر گور او شدم و تا بامداد نماز کردم سحرگاه مناجات کردم و گفتم الٰهی این بندهٔ تو بود مؤمن و عارف و موحّد این بلا با او چرا کردی خواب بر من غلبه کرد بخواب دیدم که قیامتست و از حق فرمان آمدی که این ازآن کردم که سرّ ما با غیر گفت نقلست که شبلی گفت منصوررا بخواب دیدم گفتم خدای تعالی با این قوم چکرد گفت بر هر دو گروه رحمت کرد آنکه بر من شفقت کرد مرا بدانست و آنکه عداوة کرد مرا ندانست از بهر حق عداوت کرد بایشان رحمت کرد که هر دو معذور بودند و یکی دیگر بخواب دید که در قیامت ایستاده جامی در دست و سر بر تن نه گفت این چیست گفت او جام بدست سر بریدگان می دهد نقلست که چون اورا بر دار کردند ابلیس بیامد و گفت یکی انا تو گفتی و یکی من چونست که از آن تو رحمت بار آورد و از آن من لعنت حلّاج گفت تو انا بدر خود بردی من از خود دور کردم مرا رحمت آمد و ترا نه چنانکه دیدی و شنیدی تا بدانی که منی کردن نه نیکوست و منی از خود دور کردن بغایة نیکوست

و الحمد لله ربّ العالمین، والصلوة علی محمّد وآله اجمعین،
تمّ الکتاب، بعون الملك الوهّاب، آمرزیده باد
که چون بخواند کاتب‌را بفاتحه یاد کند

که گلگونهٔ مردان خون ایشان است گفتند اگر روی‌را بخون سرخ کردی ساعد باری جرا آلودی گفت وضو می سازم گفتند جه وضو گفت رکعتان فی العشق لا یصحّ وضوءهما الاّ بالدم در عشق دو رکعت است که وضؤ آن درست نیاید الاّ بخون بس جشمهاش بر کندند قیامتی از خلق بر آمد بعضی می گریستند و بعضی سنگ می انداختند بس خواستند که زبانش ببرّند گفت جندان صبر کنید که سخنی بگویم روی سوی آسمان کرد و گفت الٰهی بذین رنج که برای تو بر من می برند محرومشان مگردان و ازین دولتشان بی نصیب مکن الحمد لله که دست و بای من بریدند در راه تو و اگر سر از تن باز کنند در مشاهدهٔ جلال تو بر سر دار میکنند بس گوش و بینی ببریدند و سنگ روان کردند عجوزهٔ با کوزهٔ در دست می آمد جون حسین‌را دید گفت زنید و محکم زنید تا این حلّاجك رعنارا با سخن خدای جه کار آخر سخن حسین این بوذ که گفت حُبُّ الواحد إفْرادُ الواحد و این آیت بر خواند یَسْتَعْجِلُ بِهَا ٱلَّذِینَ لا یُؤْمِنُونَ بِهَا وَٱلَّذِینَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَیَعْلَمُونَ أَنَّهَا ٱلْحَقُّ و این آخر کلام او بوذ بس زبانش ببریدند و نماز شام بوذ که سرش ببریدند و در میان سر بریدن تبسّمی کرد و جان بداذ و مردمان خروش کردند و حسین گوی قضا به بایان میدان رضا برد و از یك یك اندام او آواز می آمد که انا الحقّ روز دیگر گفتند این فتنه بیش از آن خواهذ بوذ که در حالة حیوة بوذ بس اعضای او بسوختند از خاکستر آواز انا الحقّ می آمد جنانك در وقت کشتن هر قطرهٔ خون که می جکید الله بدید می آمد در ماندند بدجله انداختند بر سر آب همان انا الحقّ می گفت بس حسین گفته بوذ که جون خاکستر ما در دجله اندازند بغداذرا از آب بیم بوذ که غرق شوذ خرقهٔ من بیش آب باز برید و اگر نه دمار از بغداذ بر آید خادم جون جنان دید خرقهٔ شیخرا بر لب دجله آورد تا آب با قرار خوذ رفت و خاکستر خاموش شذ بس خاکستر اورا جمع کردند و دفن

دهذ جون دوری جند بگذشت شمشیر و نطع خواست جنین باشذ سزای کسی کبا اژدها در تموز خمر کهنه خورذ جون بزیر دارش بردند بباب الطاق قبله بر زذ و بای بر نردبان نهاذ گفتند حال جیست گفت معراج مردان سر دارست بس میزری در میان داشت و طیلسانی بر دوش دست بر آورد و روی بقبله مناجات کرد و گفت آنج او داند کس نداند بس بر سر دار شذ جماعت مریدان گفتند جگوئی در ما کی مریدان ایم و اینها کی منکرند و ترا بسنگ خواهند زذ گفت ایشانرا دو ثواب است و شمارا یکی ازآنك شمارا بمن حسن ظنّی بیش نیست و ایشان از قوّت توحید بصلابت شریعت می جنبند و توحید در شرع اصل بوذ و حسن ظنّ فرع نقلست که در جوانی بزنی نگرسته بوذ خادمرا گفت هرکه جنان بر نگرذ جنین فرو نگرذ بس شبلی در مقابلهٔ او بایستاذ و آواز داذ که أَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ ٱلْعَالَمِينَ و گفت ما التصوّف یا حلاّج گفت کمترین اینست که می بینی گفت بلندتر کدامست گفت ترا بذآن راه نیست بس هر کسی سنگی می انداختند شبلی موافقترا گلی انداخت حسین منصور آهی کرد گفتند ازین همه سنگ هیچ آه نکردی از گلی آه کردن جه معنی است گفت از آنك آنها نمی دانند معذور اند ازو سختم می آیذ که او می دانذ که نمی بایـذ انداخت بس دستش جذا کردند خندهٔ بزذ گفتند خنده جیست گفت دست از آدمی بسته باز کردن آسانست مرد آنست که دست صفات که کلاه همّت از تارك عرش در می کشذ قطع کذ بس بایهاش ببریذنـد تبسّمی کرد گفت بذین بای سفر خاکی می کردم قدمی دیگر دارم که هم اکنون سفر هـر دو عالم بکند اگر توانید آن قدمرا ببرّید بس دو دست برینهٔ خون آلوذ در روی در مالید تا هر دو ساعد و روی خون آلوذ کرد گفتند این جرا کردی گفت خون بسیار از من برفت و دانم که رویم زرد شذه باشذ شما بندارید که زردی روی من از ترس است خون در روی مالیذم تا در جشم شما سرخ روی باشم

رفتند گفت آزاد کردیم گفتند تو جرا نرفتی گفت حق‌را با من عتابی است نرفتم این خبر بخلیفه رسید گفت فتنه خواهد ساخت اورا بکشید یا جوب زنید تا ازین سخن بر گردد سیضد جوب بزدند بهر جوبی که می زدند آوازی فصیح می آمد که لا تخَفْ یا ابن منصور شیخ عبد الجلیل صفّار گوید که اعتقاد من در آن جوب زننده بیش از اعتقاد در حق حسین منصور بود از آنك تا آن مرد چه قوّت داشته است در شریعت که چنان آواز صریح می شنید و دست او نمی لرزید و همچنان می زد بس دیگر بار حسین‌را ببردند تا بر دار کنند صد هزار آدمی گرد آمدند و او چشم گرد می آورد و می گفت حق حق حق انا الحقّ نقلست که درویشی در آن میان ازو برسید که عشق چیست گفت امروز بینی و فردا بینی و بس فردا بینی آن روزش بکشتند و دیگر روزش بسوختند و سوم روزش بباد بر دادند یعنی عشق اینست خادم او در آن حال وصیّتی خواست گفت نفس‌را بچیزی مشغول دار که کردنی بود و آگرنه او ترا بچیزی مشغول دارد که ناکردنی بود که دربن حال با خود بودن کار اولیاست بسرش گفت مرا وصیّتی کن گفت چون جهانیان در اعمال کوشند تو در چیزی کوش که ذرّهٔ از آن به از مدار اعمال جنّ و انس بود و آن نیست الاّ علم حقیقت بس در راه که می رفت می خرامید دست اندازان و عیّاروار می رفت با سیزده بند گران گفتند این خرامیدن چیست گفت زیراکه بخرگاه می روم و نعره می زد و میگفت شعر

ندیمی غَیْرُ منسوبٍ الی شیءٍ مِنَ الحَیْفِ
سقانی مِثْلَ ما یشربُ کفِعْلِ الضَّیْفِ بالضَّیْفِ
فلمّا دارتِ الکأسُ دعا بالنطع والسَّیْفِ
کذا من یشرب الراحَ مَعَ التِّنّینِ بالصَّیْفِ

گفت حریف من منسوب نیست بحیف بداد شرابی چنانك مهمانی مهمانی‌را

گفتند این سخن که منصور می گوید تاویلی دارد گفت بگذارید تا بگوید که نه روز تاویل است پس جماعتی از اهل علم بر وی خروج کردند و سخن اورا پیش معتضد تباه کردند و علی بن عیسی‌را که وزیر بود بر وی متغیّر گردانیدند خلیفه بفرمود تا اورا بزندان برند اورا بزندان بردند یك سال امّا خلق می رفتند و مسایل می برسیدند بعد از آن خلق‌را از آمدن منع کردند مدّت پنج ماه کس نرفت مگر یك بار ابن عطا و یك بار عبد الله خفیف و یکبار ابن عطا کس فرستاد که ای شیخ ازین سخن که گفتی عذر خواه تا خلاص یابی حلاّج گفت کسی که گفت گو عذر خواه ابن عطا چون این بشنید بگریست و گفت ما خود چند یك حسین منصوریم نقلست که شب اوّل که اورا حبس کردند بیامدند اورا در زندان ندیدند جملهٔ زندان بگشتند کس‌را ندیدند شب دوم نه اورا دیدند و نه زندان هرچند زندانرا طلب کردند ندیدند شب سوم اورا در زندان دیدند گفتند شب اوّل کجا بودی و شب دوم زندان و تو کجا بودیت اکنون هر دو بدید آمدیت این چه واقعه است گفت شب اوّل من بحضرت بودم از آن نبودم و شب دوم حضرت اینجا بود از آن هر دو غایب بودیم شب سوم باز فرستادند مرا برای حفظ شریعت بیائید و کار خود کنید نقلست که در شبانروزی در زندان هزار رکعت نماز کردی گفتند می گوئی که من حق ام این نماز کرا می کنی گفت ما دانیم قدر ما نقلست که در زندان سیصد کس بودند چون شب در آمد گفت ای زندانیان شمارا خلاص دهم گفتند جرا خودرا نمی دهی گفت ما در بند خداوند ایم و باس سلامت می داریم اگر خواهیم بیك اشارت همه بندها بگشائیم پس بانگشت اشارة کرد همه بندها از هم فرو ریخت ایشان گفتند اکنون کجا رویم که در زندان بسته است اشارتی کرد رخنها بدید آمد گفت اکنون سر خویش گیرید گفتند تو نمی آئی گفت مارا با او سرّی است که جز بر سر دار نمی توان گفت دیگر روز گفتند زندانیان کجا

نخورد و گفت اخلاص تصفیهٔ عمل است از شوایب کدورت و گفت زبان گویا هلاك دلهاء خموش است و گفت گفت و گوی در علل بسته است و افعال در شرك و حق خالی است ازین جمله و مستغنی است قال الله تعالی وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِٱللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ و گفت بصایر بینندگان و معارف عارفان و نور علماء ربّانی و طریق سابقان ناجی و ازل و ابد و آنج در میانست از حدوث است امّا این بجه دانند لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى ٱلسَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ و گفت در عالم رضا اژدهائیست که آنرا یقین خوانند که اعمال هژده هزار عالم در کام او جون ذرّهٔ است در بیابانی و گفت ما همه سال در طلب بلای او باشیم جون سلطانی که دایم در طلب ولایت باشد و گفت خاطر حق آنست که هیچیز معارضه نتواند کرد آنرا و گفت مرید در سایهٔ توبهٔ خوذ است و مراد در سایهٔ عصمت و گفت مرید آنست که سبقت دارذ اجتهاد او بر مکشوفات او و مراد آنست که مکشوفات او بر اجتهاد سابق است و گفت وقت مرد صدف دریاء سینهٔ مرد است فردا این صدفها در صعید قیامت بر زمین زنند و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترك خوذ گفتن زهد جان نقلست که برسیذند از صبر گفت آنست که دست و بای برّند و از دار آویزند و عجب آنك این همه با او کردند نقلست که شبلیرا روزی گفت یا ابا بکر دستی بر نه که ما قصد کاری عظیم کرده ایم و سر گشتهٔ کاری شذه و جنین کاری که خوذرا کشتن در بیش داریم جون خلق در کار او متحیّر شذند منکر بی قیاس و مقرّ بی شمار بدید آمذند و کارهاء عجایب ازو بدیذند زبان دراز کردند و سخن او بخلیفه رسانیذند و جمله بر قتل او اتّفاق کردند از آنك می گفت انا الحقّ گفتند بگوی هو الحقّ گفت بلی همه اوست شما می گوئید که گم شذه است بل که حسین گم شذه است بحر محیط گم نشوذ و گم نگردذ جُنَیْدرا

که یکبار در بادیه چهار هزار آدمی با او بودند تا کعبه و یك سال در آفتاب گرم برابر کعبه بایستاد برهنه تا روغن از اعضاء او بر آن سنگ می رفت بوست او باز بشد و او از آنجا نجنبید و هر روز قرصی و کوزهٔ آب پیش او آوردندی او بذآن کنارها افطار کردی و باقی بر سر کوزهٔ آب نهادی و گویند که کژدم در ایزار او آشیانه کرده بوذ بس در عرفات گفت یا دلیل المتحیّرین و جون دیذ که هرکس دعا کردند او نیز سر بر تلّ ریگ نهاذ و نظاره می کرد جون همه باز گشتند نفسی بزذ گفت باذشاها عزیزا باکت دانم باکت گویم از همه تسبیح مسبّحان و از همه تهلیل مهلّلان و از همه بندار صاحب بنداران الٰهی تو می دانی که عاجزم از مواضع شکر تو بجای من شکر کن خوذرا که شکر آنست و بس نقلست که یك روز در بادیه ابرهیم خواصّرا گفت در جه کاری گفت در مقام توکّل توکّل درست می کنم گفت همه عمر در عمارت شکم کردی کیْ در توحید فانی خواهی شذ یعنی اصل توکّل در ناخوردن و تو همه عمر در توکّل در شکم کردن خواهی بوذن فنا در توحید کیْ خواهذ بوذ و برسیذند که عارف‌را وقت باشذ گفت نه از بهر آنك وقت صفت صاحب وقت است و هرکه با صفت خویش آرام گیرذ عارف نبوذ معنیش آنست که لی مع الله وقتٌ برسیذند که طریق بخذای جگونه است گفت دو قدم است و رسیذی یك قدم از دنیا بر گیر و یك قدم از عقبی اینك رسیذی بمولی برسیذند از فقر گفت فقیر آنست که مستغنی است از ما سوی الله و ناظر است بالله و گفت معرفت عبارت است از دیذن اشیا و هلاك همه در معنی و گفت جون بنده بمقام معرفت رسذ غیب برو وحی فرستذ و سرّ او گنگ گردانذ تا هیچ خاطر نیایذ اورا مگر خاطر حق و گفت خُلق عظیم آن بوذ که جناء خلق در تو اثر نکند بس از آنك حق‌را شناخته باشی و گفت توکّل آن بوذ که در شهر کسی‌را دانذ اولیتر بخوردن از خوذ

از آن عجب‌تر نبود و اورا حلّاج از آن گفتند که یکبار بانبار بنبه بر گذشت اشارتی کرد در حال دانه از بنبه بیرون آمد و خلق متحیّر شدند نقلست که در شبانروزی چهار صد رکعت نماز کردی و بر خود لازم داشتی گفتند درین درجه که توئی چندین رنج چراست گفت نه راحت در حال دوستان اثر کند و نه رنج که دوستان فانی صفت اند نه رنج در ایشان اثر کند و نه راحت نقلست که در بنجاه سالگی گفت که تا اکنون هیچ مذهب نگرفته ام امّا از هر مذهبی آنج دشخوارترست بر نفس اختیار کردم و امروز که بنجاه ساله ام نماز کرده ام و هر نمازی غسلی کرده ام نقلست که در ابتدا که ریاضت می کشید دلقی داشت که بیست سال بیرون نکرده بود روزی بستم از وی بیرون کردند گزندهٔ بسیار در وی افتاده بود یکی از آن وزن کردند نیم دانگ بود نقلست که یکی بنزدیك او آمد عقربی دید که گرد او می گشت قصد کشتن کرد حلّاج گفت دست از وی بدار که دوازده سال است تا او ندیم ماست و گرد ما می گردد گویند رشید خرد سمرقندی عزم کعبه کرد در راه مجلس می گفت روایت کرد که حلّاج با چهار صد صوفی روی ببادیه نهاذ چون روزی چند بر آمد چیزی نیافتند حسین‌را گفتند مارا سر بریان می باید گفت بنشینید بس دست از بس می کرد و سری بریان کرده با دو قرص بیکی می داد تا چهار صد سر بریان و هشتصد قرص بداذ بعد از آن گفتند مارا رطب می باید بر خاست و گفت مرا بیفشانید بیفشاندند رطب از وی می باریذ تا سیر بخوردند بس در راه هر جا کی بشت بخاربنی باز نهاذی رطب بار آوردی نقلست که طایفه در بادیه اورا گفتند مارا انجیر می باید دست در هوا کرد و طبقی انجیر تازه بیش ایشان بنهاذ و یکبار حلوا خواستند طبقی حلوا بشکر گرم بیش ایشان بنهاذ گفتند این حلوا در باب الطاق بغداذ باشد گفت مارا بغداذ و بادیه یکی است نقلست

دادند که اورا بباید کشت جنید در جامهٔ تصوّف بود نی نوشت و خلینه گفته بود که خطّ جنید بایـذ جنید دستار و دُرّاعه در بوشید و بمدرسه شذ و جواب فتوی نوشت کی نحن نحکم بالظاهر یعنی بر ظاهر حال کشتنی است و فتوی بر ظاهر است امّا باطن‌را خذای داند بس حسین از جنید جون جواب مسایل نیافت متغیّر شذ و بی اجازت بتستر شذ و یك سال آنجا ببوذ قبولی عظیم بیذا شذ و او هیچ سخن اهل زمانه‌را وزنی ننهاذی تا اورا حسد کردند و عمرو بن عثمان در باب او نامها نوشت بخوزستان و احوال او در چشم اهل آن دیار قبیح گردانید و اورا نیز از آنجا دل بگرفت جامهٔ متصوّفه بیرون کرد و قبا در بوشید و بصحبت ابناء دنیا مشغول شذ امّا اورا از آن تفاوتی نبوذ و پنج سال نابدید شذ و در آن مدّت بعضی بخراسان و ماوراء النهر می بوذ و بعضی بسیستان باز باهواز آمذ و اهل اهوازرا سخن گفت و بنزدیك خاصّ و عامّ مقبول شذ و از اسرار خلق سخن می گفت تـا اورا حلاّج الاسرار گفتند بس مرقّع در بوشید و عزم حرم کرد و در آن سفر بسیار خرقه‌بوش بـا او بوذند جون بمکّه رسید یعقوب نهرجوری بسحرش منسوب کرد بس از آنجا بـاز ببصره آمذ باز باهواز آمذ بس گفت ببلاد شرك می روم تا خلق بخذای خوانم بهندوستان رفت بس بماوراء النهر آمذ بس بچین افتاذ و خلق‌را بخذای خواند و ایشانرا تصانیف ساخت جون باز آمـذ از اقصاء عالم بذو نامه نوشتندی اهل هند ابو المغیث نوشتندی و اهل چین ابو المعین و اهل خراسان ابو المهر و اهل فارس ابو عبد الله و اهل خوزستان حلّاج الاسرار و اهل بغذاذ مصطلم میخواندند و در بصره مخبّر بس اقاویل در وی بسیار گشت بعد از آن عزم مکّه کرد و دو سال در حرم مجاور شذ جون باز آمذ احوالش متغیّر شذ و آن حال برنگی دیگر مبدّل گشت که خلق‌را بمعنی می خواند که کس برآن وقوف نی یافت تا چنین نقل کنند که اورا از بنجاه شهر بیرون کردند و روزگاری گذشت بر وی که

همین واقعه افتاذ که حسین‌را امّا تقلید درین واقعه شرط نیست مرا عجب آمذ از کسی که روا دارذ که از درختی انا الله بر آیذ و درخت در میان نه جرا روا نباشذ که از حسین انا الحق بر آیذ و حسین در میان نه و جنانك حق تعالی بزبان عمر سخن گفت که إنّ الحقّ لَیَنْطِقُ علی لسان عُمَرَ و اینجا نه حلول کار دارذ و نه اتّحاد بعضی گویند حسین منصور حلّاج دیگرست و حسین منصور ملحدی دیگرست استاذ محمّد زکریّا و رفیق ابو سعید قرمطی بوذ و آن حسین ساحر بوذه است امّا حسین منصور از بیضاء فارس بوذ و در واسط برورده شذ و ابو عبد الله خفیف گفته است که حسین منصور عالمی ربّانی است و شبلی گفته است که من و حلّاج یك جیزیم امّا مرا بدیوانگی نسبت کردند خلاص یافتم و حسین‌را عقل او هلاك کرد اگر او مطعون بوذی این دو بزرگ در حق او این نگفتندی و مارا دو گواه تمام است و بیوسته در ریاضت و عبادت بوذ و در بیان معرفت و توحید و در زیّ اهل صلاح و در شرع و سنّت بوذ که این سخن ازو بیذا شذ امّا بعضی مشایخ اورا مهجور کردند نه از جهت مذهب و دین بوذ بل که از آن بوذ که ناخشنوذی مشایخ از سرمستی او این بار آورد جنانك اوّل بتستر آمذ بخدمت شیخ سهل بن عبد الله و دو سال در صحبت او بوذ بس عزم بغداذ کرد و اوّل سفر او در هجده سالگی بوذ بس ببصره شذ و بعمرو بن عثمان بیوست و هژده ماه در صحبت او بوذ بس یعقوب اقطع دختر بذو داذ بعد از آن عمرو بن عثمان ازو برنجید از آنجا ببغداذ آمذ بیش جُنَید و جنید اورا بسکوت و خلوت فرموذ جندگاه در صحبت او صبر کرد بس قصد حجاز کرد و یك سال آنجا مجاور بوذ باز ببغداذ آمذ با جمعی صوفیان به بیش جنید آمذ و از جنید مسایل برسیذ جنید جواب نداذ و گفت زوذ باشذ که سر جوب باره سرخ کنی گفت آن روز که من سر جوب باره سرخ کنم تو جامهٔ اهل صورت بوشی جنانك آن روز که ایمّه فتوی

ذکر حسین منصور حلّاج قدّس الله روحه العزیز

آن قتیل الله فی سبیل الله آن شیر بیشهٔ تحقیق آن شجاع صفدر صدّیق آن غرقهٔ دریای موّاج حسین منصور حلّاج رحمة الله علیه کار او کاری عجب بوذ و واقعات غرایب که خاصّ اورا بوذ که هم در غایت سوز و اشتیاق بوذ و در شدّت لهب و فراق مست و بی قرار و شوریدهٔ روزگار بوذ و عاشق صادق و باك‌باز و جدّ و جهدی عظیم داشت و ریاضتی و کرامتی عجب و عالی همّت و رفیع قدر بوذ و اورا تصانیف بسیاراست بالفاظی مشکل در حقایق و اسرار و معانی محبّت کامل و فصاحت و بلاغتی داشت که کس نداشت و دقّت نظری و فراستی داشت که کس‌را نبوذ و اغلب مشایخ کبار در کار او ابا کردند و گفتند اورا در تصوّف قدمی نیست مگر عبد الله خفیف و شبلی و ابو القاسم قُشَیْری و جمله متاخّران الّا ما شاء الله کی اورا قبول کردند و ابو سعید بن ابو الخیر قدّس الله روحه العزیز و شیخ ابو القاسم گرگانی و شیخ ابو علی فارمذی و امام یوسف همذانی رحمة الله علیهم اجمعین در کار او سَیْری داشته اند و بعضی در کار او متوقّف اند جنانك استاذ ابو القاسم قُشَیْری گفت در حقّ او که اگر مقبول بوذ بردّ خلق مردود نگردذ و اگر مردود بوذ بقبول خلق مقبول نشوذ و باز بعضی اورا بسحر نسبت کردند و بعضی اصحاب ظاهر بکفر منسوب گردانیذند و بعضی گویند از اصحاب حلول بوذ و بعضی گویند تولّی باتّحاد داشت امّا هرك بوی توحید بوی رسیذه باشذ هرگز اورا خیال حلول و اتّحاد نتواند افتاذ و هرك این سخن گویذ سرّش از توحید خبر ندارذ و شرح این طولی دارذ این کتاب جای آن نیست امّا جماعتی بوذه اند از زنادقه در بغداذ جه در خیال حلول و جه در غلط اتّحاد که خوذرا حلاّجی گفته اند و نسبت بذو کرده اند و سخن او فهم نا کرده بذان کشتن و سوختن بتقلید محض فخر کرده اند جنانك دو تن‌را در یخ

كه خذايرا ى بيند و مشاهدهٔ صنع او ى كند گفتند توكّل چيست گفت بمعاينه شذن اضطرار و گفت صبر آنست كه فرق نكند ميان حال نعمت و محنت بآرام نفس در هر دو حال و صبر سكون نفس است در بلا و گفت اخلاص ثمرهٔ يقين است و ريا ثمرهٔ شك و گفت كمال شكر در مشاهدهٔ عجز است از شكر و برسيذند از عزلت گفت بيرون شذن است از ميان زحمتها و سرّ نگاه داشتن اگر بر تو رحمت نكند و گفت محاربهٔ عامّيان با خطرات است و محاربهٔ ابدال با فكرت و محاربهٔ زهّاد با شهوات و محاربهٔ تايبان با زلّات و محاربهٔ مريدان با مُنَى و لذّات و گفت دوام ايمان و باداش دين و صلاح تن در سه چيز است يكى بسنده كردن و دوم برهيز كردن و سوم غذارا نگاه داشتن و گفت هرك بخذاى بسنده كند سرّش بصلاح باشذ و گفت هرك از مناهى او برهيز كند سرّش نيكو بوذ و هركه غذاء خوذ نگاه دارذ نفسش رياضت يابذ بس باداش اكتفا صفوت معرفت بوذ و عاقبت تقوى حسن خلقت بوذ و عاقبت احتما تن درستى بوذ و اعتدال طبيعت بوذ و گفت ديذن اصول به شنوذن فروع بوذ و درست كردن فروع بعرضه داذن بوذ بر اصول و راه نيست بمقام مشاهدهٔ اصول مگر بتعظيم آنچ خذاى تعالى آنرا تعظيم كرده است از وسايل و وسايط و فروع و گفت جون حق تعالى زنده گرداند بنده را بانوار خويش هرگز نميرذ تا ابد و جون بميرذ بخذلان خويش هرگز اورا زنده نگرداند تا ابد و گفت مرجع عارفان بخذاى در بدايت بوذ و مرجع عوامّ بخذاى بعد از نوميذى بوذ و گفت جون مصطفى عليه السلام نظر كرد بحق حقرا بديذ باقى ماند با حق بحق بى واسطهٔ زمان و مكان از جهت آنك حاصل شذ اورا حضور آنك اورا نه حضور است و نه مكان از اوصاف او مجرّد گشت باوصاف حق جلّ وعلا رحمة الله عليه

صد و اند هزار نبی من پیش رفتم و سلام کردم و روی از من بگردانید گفتم یا رسول الله چه کردم که روی مبارك از من می گردانی گفت دوستی از دوستان ما عصیهٔ از تو در خواست کرد تو بخیلی کردی و بوی ندادی در حال از خواب در آمدم و گریان شدم آواز در خانقاه بگوش من آمد نگاه کردم درویش بود که بیرون می رفت در عقب او برفتم گفتم ای عزیز توقّف کن که آن آرزوی تو بیارم روی باز پس کرد و بخندید و گفت هرك از تو آرزوئی طلبد صد و بیست و چهار هزار پیغمبررا بشفاعت باید آورد تا تو آن آرزوی وی برسانی این بگفت و برفت و نابدید شد پیش اورا ندیدم نقلست که در جامع بغداد درویشی بود کی در زمستان و تابستان اورا جز پیراهنی نبود ازو پرسیدند که این چه حالست گفت من مولع بودم بجامهٔ نیکو بوشیدن شبی بخواب دیدم که در بهشت می رفتم جماعتیرا دیدم از فقرا بر مایدهٔ نشسته خواستم که با ایشان بنشینم و فریشتهٔ دست من بگرفت و گفت تو از ایشان نهٔی این قوم در یك پیراهن بوده اند بیذار شدم و نذر کردم که بجز یك پیراهن نپوشم نقلست که جریری مجلس می داشت جوانی بر خاست و گفت دلم گم شده است دعا کن تا باز دهد جریری گفت ما همه درین مصیبت ایم و گفت در قرن اوّل معاملت بدین کردند چون برفتند دین فرسوده شد قرن دوم معاملت بوفا کردند چون برفتند آن هم برفت قرن سوم معاملت بمروّة کردند چون برفتند مروّت نماند قرن دیگر معاملت ایشان بحیا بود چون برفتند آن حیا نماند اکنون مردمان جنان شده اند که معاملت خود برهبت می کنند و گفت هرکه گوش بحدیث نفس کند در حکم شهوات اسیر گردد و باز داشته اندر زندان هوا و خذای تعالی همه فایدها بر دل وی حرام کند و هرك از سخن حق مزه نیابد ویرا نیز اجابت نباشد و هرك بدون اندازهٔ خویش رضا دهد خذای تعالی اورا برکشد زیادت از غایت او و یکی گفت اصل کار دل چیست گفت اصل مفارقتی است

ذکر ابو محمّد جریری قدّس الله روحه العزیز

آن ولیّ قبّهٔ ولایت آن صفیّ کعبهٔ هدایت آن متمکّن عاشق آن متدیّن صادق آن در مشاهده بصیری شیخ وقت ابو محمّد جریری رحمة الله علیه یگانهٔ وقت بوذ و بر گزیدهٔ زمانه در میان اقران واقف بوذ بر دقایق طریقت و بسندیذه بوذ بهمه نوع و کامل بوذ در ادب و در انواع علوم حظّی وافر داشت و در فقه مفتی و امام عصر بوذ و در علم اصول بغایت بوذ و در طریقت استاذ بوذ تا حدّی که جُنَیْد مریدانرا گفت که ولی عهد من اوست صحبت عبد الله تستری یافته بوذ و آداب او جنان بوذ که گفت بیست سال است تا بای در خلوت دراز نکردم و حسن ادب با خذای اولیتر نقلست که یك سال بمکّه مقام کرد که نخفت و سخن نگفت و بشت باز ننهاذ و بای دراز نکرد ابو بکر کتّانی گفت این جنین بجه توانستی کرد گفت صدق باطن مرا بذآن داشت تا ظاهر مرا قوّت کرد جون جُنَیْد وفات کرد اورا بجای او بنشاندند و گفت روزی بازی سفید دیذم جهل سال بصیّادی بر خاستم بازش نیافتم گفتند جگونه بوذ گفت روزی نماز بسین درویشی بای برهنه موی بالیذه از در خانقاه در آمذ و طهارت کرد و دو رکعت بگزارد و سر بگریبان فرو برد و آن شب خلیفه اصحابنارا بدعوت خوانده بوذ من بیش او رفتم و گفتم موافقت درویشان می کنی بدعوت سر بر آورد و گفت مرا امشب سر خلیفه نیست مرا عصیدهٔ می باید اگر می فرمائی نیك والاّ تو دانی این بگفت و سر بگریبان فرو برد من گفتم مگر این نو مسلمانی است کی موافقت درویشان نمی کند و نیز آرزوئی می طلبذ التفات نکردم و بدعوت رفتیم و سماع کردیم جون باز آمذیم آن درویش همجنان سر فرو برده بوذ برفتم و بخفتم رسولرا علیه السلام بخواب دیذم که می آمذ با دو پیر و خلقی بسیار بر اثر او برسیذم که آن دو پیر کیستند گفتند ابرهیم خلیل و موسی کلیم و

است در وقت بیرون شدن از دنیا و گفت تصوّف صبرست در تحت مجاری اقدار و فرا گرفتن از دست ملك جبّار و قطع کردن بیابان و کوهسار و گفت رضا بر دو قسم بود رضا بذو و رضا ازو رضا بذو در تدبیر بود و رضا ازو در آنج قضا کند و گفت ایمان تصدیق دل است بدآنج از غیب برو کشف افتد و گفت ارادت رنج دایم است و ترك راحت و گفت وصلت آنست که بمحبوب اتّصال بدید آید از جملهٔ چیزها و غیبت افتد از جملهٔ چیزها جز حق تعالی و گفت انبساط بر خاستن احتشام است در وقت سوال و گفت تقوی دور بودن است از هرچه ترا از خدای دور کند و گفت ریاضت شکستن نفس است بخدمت و منع کردن نفس است از فترة در خدمت و گفت قناعت طلب ناکردن است آنرا که در دست تو نیست و بی نیاز شدن از آنج در دست تست و گفت زهد راحت یافتن است از بیرون آمدن از ملك و گفت اندوه تن‌را باز دارد از طرب و گفت رجا شاد شدن بود بوجود وصال او و گفت فقر نیستی ملك بود و بیرون آمدن از صفات خود و گفت یقین حقیقت اسرار بود بحکمتهاء غیب برسیدند که عبودیّت کی درست آید گفت جون همه کارهاء خود بخدای باز گذارد و در بلاها صبر کند برسیدند که درویشی که سه روز گرسنه بود بعد از آن بیرون آید و سوال کند بدآن قدر که اورا کفایت بود اورا چه گویند گفت اورا کذّاب گویند و گفت چیزی می خورید و خاموش می باشید که اگر درویشی ازین در در آید همه‌را فضیحت کند نفسست که جون وفاتش نزدیك آمد خادم‌را گفت من بندهٔ عاصی گریزه پای بودم غلّی بر گردن من نه و بندی بر پای من نه و همچنان روی بقبله کن و مرا بنشان باشد که در پذیرد بعد از مرگ خادم این نصیحت شیخ آغاز کرد هاتفی آواز داد که هان ای بی خبر مکن میخواهی که عزیز کردهٔ مارا خوار کنی رحمة الله علیه

گفتند که در شهر طوفی کنیم در بازار شذند و بدکّان خیّاطی رفتند تا جیب خرقه بدوزند خیّاطرا مقراض ضایع شذ ایشانرا گفتند که شما گرفته اید بس بدست سرهنگی دادنـد و بسرای عضد الدوله بردند عضد الدوله فرمود که دست ایشان باز کنید شیخ عبد الله خفیف حاضر بوذ گفت صبر کنید که این کار ایشان نیست ایشانرا خلاص دادند بس با صوفیان گفت ای جوانمردان آن ظن شما راست بوذ امّا آمذن ما بسرای سلاطین بجهت جنین کارهاست هر دو صوفی مرید او شذنـد تا بدانی که هرکه دست در دامن مردان زنذ اورا ضایع نگذارنـد و دست او بر باذ بر ندهند نقلست که شیخرا مسافری رسید که اسهالش می آمذ بدست خوذ آن شب طاس او بر داشت و یك ساعت نخفت تا نزدیك صبح شیخ یك نفس جشم بر هم نهاذ آن مسافر آواز داذ و گفت کجائی که لعنت بر تو باذ شیخ در حال بر جست ترسان و لرزان و طاس آنجا برد بامداذ مریدان با شیخ گفتند آخر این جه مسافر است که لفظی جنین و جنین گفت و مارا طاقت تحمّل نمانـد و تو تا این غایت صبر میکنی شیخ گفت من جنین شنیذم که رحمت بر تو بـاذ و سخن اوست که حق تعالی ملایکه‌را بیافرید و جنّ و انس‌را و عصمت و حیلت و کفایت بیافرید بس ملایکه‌را گفتند اختیار کنید ازینها ایشان عصمت اختیار کردند بس جنّ‌را گفتند شما نیز اختیار کنید عصمت اختیار می کردند گفتند ملایکه سبقت کردند کفایت اختیار کردند بس انسانرا گفتند اختیار کنید عصمت خواستند گفتند ملایکه سبقت نموذه اند کفایت اختیار کردند گفتند جنّ سبقت گرفته اند بس حیلت اختیار کردند و بجهد خویش حیلتی می کنند ابو احمد صغیر شیخرا گفت مرا وسوسه رنجه می دارذ شیخ گفت صوفیان که من دیذه ام بر دیو سخریّت کردندی اکنون دیو بر صوفی سخریّت می کنذ و گفت صوفی آنست که صوف بوشذ بر صفا و هوارا بچشاند طعم جفا و دنیارا بیندازذ از بس قنا و گفت منزّه بوذن از دنیا عین راحت

این بگفت و بر خاست مرا بیش ازین با وی گستاخی نبوده است که او بغایت در ریاضت بوده است نقلست که اورا دو مرید بود یکی احمد مه و یکی احمد که و شیخرا با احمد که به بوذی اصحاب‌را از آن غیرت آمذ یعنی احمد مه کارها کرده است و ریاضت کشیذه شیخرا از آن معلوم شذ خواست کبا ایشان نماید که احمد که بهتر است شتری بر در خانقاه خفته بوذ شیخ گفت یا احمد مه گفت لبّیك گفت آن اشتررا بر بام خانقاه بر احمد گفت یا شیخ اشتر جون بر بام توان برد شیخ گفت اکنون رها کن بس گفت یا احمد که گفت لبّیك گفت آن شتر بر بام خانقاه بر در حال میان در بست و آستین باز کرد و بیرون دویذ و هر دو دست در زیر شتر کرد و قوّت کرد نتوانست گرفت شیخ گفت که تمام شذ یا احمد و معلوم گشت بس اصحاب‌را گفت که احمد که از آن خوذ بجای آورد و بفرمان قیام نموذ و باعتراض بیش نیامذ و بفرمان ما نگریست نه بکار که توان کرد یا نه و احمد مه بحجّت مشغول شذ و در مناظره آمذ از ظاهر حال مطالعهٔ باطن می توان کرد نقلست که شیخرا مسافری رسید خرقهٔ سیاه بوشیذه و شملهٔ سیاه بر کرده و ایزاری سیاه و بیراهنی سیاه شیخرا در باطن غیرت آمذ جون مسافر دو رکعتی بگزارد و سلام کرد شیخ گفت یا اخی جرا جامهٔ سیاه داری گفت از آنك خذایانم بمرده اند یعنی نفس و هوا گفت أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ شیخ گفت اورا بیرون کنید بیرون کردند بخواری بس بفرموذ که باز آرید باز آوردند همچنین جهل بار فرموذ که اورا بخواری بیرون می کردند و باز می آوردند بعد از آن شیخ بر خاست و قبلهٔ بر سر او داذ و عذر خواست و گفت ترا مسلّم است سیاه بوشیذن که درین جهل بار خواری که بتو کردند متغیّر نشذی نقلست که دو صوفی از جائی دور بزیارت شیخ آمذند شیخرا در خانقاه نیافتند برسیذند که کجاست گفتند بسرای عضد الدوله گفتند شیخرا با سرای سلاطین جه کار دریغا آن ظنّ ما بذین شیخ بس

بای نماز کرده است و عبد الله جنان بوذ که هیچ سنّت یغمبر از وی فوت نشذ خواست که او نیز همچنان نماز کذ جون یك رکعت نماز بر سر انگشت گزارد دوم نتوانست یغمبررا علیه السلام بخواب دید که از محراب در آمذ و گفت این نماز خاصّ مراست و تو این مکن نقلست که نیم شب خادمرا گفت که زنی حاصل کن تا بخواهم خادم گفت درین نیم شب کجا روم امّا مرا دختری هست شیخ اگر اجازة دهذ بیاورم گفت بیار بس خادم دختر بیاورد و شیخ در حال نکاح کرد جون هفت ماه بر آمذ طفلی بوجود آمذ وفات کرد شیخ خادمرا گفت دخترا بگوی تا طلاق بستاند و اگر میخواهذ همچنان می باشذ خادم گفت یا شیخ درین چه سرّ است گفت آن شب که نکاح کردم قیامترا بخواب دیدم وخلقی بسیار در ماندة و همه در عرق غرق شذة که ناگاه طفلی بیامذ و دست بذر و مادر گرفت و جون باذ از صراط بگذرانیذ من نیز خواستم تا مرا طفلی باشذ جون آن طفل بیامذ و برفت مقصود حاصل شذ بعد از آن نقل کنند که جهار صذ عقد نکاح کرده است از آنك او از ابناء ملوك بوذ جون توبه کرد و حال او بکمال رسید بذو تقرّب می کردند دوگان و سه‌گان در عقد می آورد و یکی جهل سال در عقد او بوذ و او دختر وزیر بوذ نقلست که از زنان او برسیذند که شیخ با شما جون باشذ در خلوت همه گفتند ما از صحبت او هیچ خبر ندریم اگر کس‌را خبر باشذ دختر وزیررا باشذ از وی برسیذند گفت جون خبر شذی کی شیخ امشب بخانهٔ من می آیذ طعامهاء لذیذ ساختی و خودرا زینت کردی جون بیامذی آن بدیذی مرا بخواندی و ساعتی در من نگرستی و زمانی در آن طعام نگه کردی تا شبی همچنین دست من بگرفت و در آستین کشید و بر شکم خود مالید از سینه تا ناف بانزده عقد دیدم گفت کی ای دختر ببرس که این عقد چیست برسیدم گفت این همه لهب و شدّت صبر است که گره بر گره بسته ام از جنین روی و جنین طعام که در پیش من نهاذهٔ

توبه کردم تا راه بما نمودند جون باز آمدم از آن درویش عذر خواستم و گفت یکبار شنیدم که در مصر پیری و جوانی بمراقبت نشسته اند بر دوام آنجا رفتم دو شخص‌را دیدم روی بقبله کرده سه بار سلام کردم جواب نداذند گفتم بخدای بر شما کی سلام مرا جواب دهید آن جوان سر بر آورد و گفت یا ابن خفیف دنیا اندك است و ازین اندك اندکی مانده است ازین اندك نصیب بسیار بستان یا ابن خفیف مگر فارغی که بسلام ما می بردازی این بگفت و سر فرو برد و من گرسنه و تشنه بودم گرسنگی‌را فراموش کردم همگی من ایشان گرفتند توقّف کردم و با ایشان نماز بیشین گزاردم و نماز دیگر گزاردم و گفتم مرا بندی ده گفت یا ابن خفیف ما اهل مصیبتیم مارا زبان بند نبود کسی باید که اصحاب مصیبت‌را بند دهد سه روز آنجا بودم که نه چیزی خوردیم و نه خفتیم با خود گفتم چه سوگند دهم تا مرا بندی دهند آن جوان سر بر آورد و گفت صحبت کسی طلب کن که دیدن او ترا از خدای یاد دهد و هیبت او بر دل تو افتد و ترا بزبان فعل بند دهد نه بزبان گفتار نقلست که گفت یك سال بروم بودم روزی بصحرا شدم رُهبانی‌را بیاوردند جون خیالی و بسوختند و خاکستر اورا در جشم کوران کشیدند بقدرت خدای تعالی بینا شدند و بیماران می خوردند و شفا می یافتند عجب داشتم که ایشان بر باطل اند این جگونه بود آن شب مصطفی‌را صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم بخواب دیدم گفتم یا رسول الله تو آنجا چه می کنی گفت آمده ام برای تو گفتم یا رسول الله این چه حال است فرمود که اثر صدق و ریاضت است که در باطل است اگر در حق بود جگونه بود و گفت شبی بیغامبررا علیه السلام بخواب دیدم که بیامدی و مرا بسر بای بیذار کردی و من در وی نگاه می کردم فرمود کی هرك راهی بشناسد و رفتن آن راه بیش گیرد بس از سلوك باز ایستد حق تعالی اورا عذابی کند که هیچ کس‌را از عالمیان جنان عذاب نکند نقلست که بیغمبر علیه السلام بر سر دو انگشت

سوال کرد گفت امشب هشت میویز ترا دادم شیخ گفت جرا گفت ترا ضعیف دیدم و دلم بدرد آمد گفتم تا ترا قوّتی باشد شیخ گفت بس تو یار من نبودهٔ بل که خصم من بودهٔ که اگر یار من بودتی شش دادتی نه هشت بس شیخ اورا از خدمت مهجور کرد و خادمی دیگر نصب کرد و گفت جهل سالست تا مرا قبول است میان خاصّ و عامّ و جندان نعمت بر ما ریختند که اورا حدّ نبود و جنان زیستم درین مدّت که زکوة فطر بر من واجب نشد و گفت در ابتدا خواستم که بحجّ روم جون ببغداد رسیدم جندان بندار در سر من بود که بدیدن جُنَید نرفتم جون ببادیه فرو شدم رسنی و دلوی داشتم تشنه شدم جاهی دیدم کی آهوئی از وی آب می خورد جون بسر جاه رفتم آب بزیر جاه رفت گفتم خداوندا عبد اللهرا قدر ازین آهو کمتر است آوازی شنیدم که این آهو دلو و رسن نداشت و اعتماد او بر ما بود وقتم خوش شد دلو و رسن بینداختم و روانه شدم آوازی شنیدم که یا عبد الله ما ترا تجربت می کردیم تا جون صبر می کنی باز گرد و آب خور باز گشتم آب بر لب جاه آمده بود وضو ساختم و آب خوردم و برفتم تا بمدینه حاجتم هیچ بآب نبود بسبب طهارت جون باز گشتم ببغداد رسیدم روز آدینه بجامع شدم جنیدرا جشم بر من افتاد گفت اگر صبر کردتی آب از زیر قدمت بر آمدی نقلست که گفت در حال جوانی درویشی بیش من آمد و اثر گرسنگی در من بدید مرا بخانه خواند و گوشتی بخته بود بوی گرفته مرا از خوردن آن کراهیت می آمد و رنج می رسید تا درویش آن تعزّز در من بدید شرمزده شد و من نیز خجل گشتم بر خاستم و با جماعتی اصحاب نقل کردیم جون بقادسیّه رسیدیم راه گم کردیم و هیچ توشه نداشتیم تا جند روز صبر کردیم تا بشرف هلاك رسیدیم تا حال جنان شد که سگی بقیمت گران بخریدیم و بریان کردیم لقمهٔ از آن بمن دادند خواستم تا بخورم حال آن درویش و طعام یاد آمد با خود گفتم که این عقوبت آن است کی این درویش آن روز از من خجل شد در حال

علیه شیخ المشایخ عهد خویش بوذ و یگانهٔ عالم بوذ و در علوم ظاهر و باطن مقتدا بوذ و رجوع اهل طریقت در آن وقت بوی بوذ ببنائی عظیم داشت و خاطری بزرگ و احترامی بغایت و فضایل او چندانست که بر نتوان شمردن و ذکر او نتوان کرد و مجتهد بوذ در طریقت و مذهبی خاصّ داشت در طریقت جماعتی اند از متصوّفه که تولّا بذو کنند و در هر چهل روز تصنیفی از غوامض حقایق می ساخت و در علم ظاهر بسی تصنیف نفیس دارذ همه مقبول و مشهور و آن مجاهدات که او کرد در وسع بشر نگنجذ و آن نظر که اورا بوذ در حقایق و اسرار در عهد او کس‌را نبوذ و بعد از وی در پارس خلفی نماند چنانك نسبت بذو درست کردی و از ابناء ملوك بوذ و بر تجرید سفرها کرده رُوَیْم و جُرَیْری و ابن عطا و منصور حلّاج‌را دیذه بوذ و جُنَیْدرا یافته و در ابتدا که درد دین دامن دل او بگرفت چنان شذ که در رکعتی نماز ده هزار بار قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ بر خواندی و بسیار بوذی که از بامداذ تا شب هزار رکعت نماز کردی و بیست سال بلاسی بوشیذه بوذ و هر سال جهار جهلّه بداشتی و آن روز که وفات می کرد جهل جهلّه بیابی داشته بوذ که در آن جهلهٔ آخر وفات کرد و بلاس از خوذ بیرون نکردی نقلست که در وقت او پیری محقّق بوذ امّا از علماء طریقت نبوذ و در پارس مقام داشت نام او محمّد ذکیری و هرگز مرقّع نپوشیذی از عبد الله خفیف برسیذند که شرط در مرقّع چیست و داشتن آن کرا مسلّم است گفت شرط مرقّع آنست که محمّد ذکریری در پیراهن سفید بجای می آورذ و داشتن اورا مسلّم است و ما در میان بلاسی نمی دانیم تا بجای توانیم آورد یا نه و اورا خفیف از آن گفتند که هر شب غذای او بوقت افطار هفت میویز بوذی بیش نه سبك‌بار بوذه است و سبك‌روح و سبك‌حساب باشذ در آن جهان شبی خادم هشت میویز بداذ و شیخ ندانست و بخورد حلاوت طاعت بر قاعدهٔ هر سب نیافت خادم‌را بخواند و از آن حال

دنیارا بر بلوی قسمت کرده اند و بهشت بر تقوی و گفت از حکم مرید سه چیز است یکی خوابش در وقت غلبه بوذ و خوردش در وقت فاقه بوذ و سخنش در وقت ضرورة و گفت شهوت مهار دیو است که هرك مهار دیو گرفت با دیو بهم بوذ و گفت بتن در دنیا باش و بدل در آخرت و گفت جون از خذای توفیق خواهی ابتدا بعمل کن و گفت ما دین خذای مبنی بر سه رکن یافتیم بر حق و بر عدل و بر صدق حق بر جوارح است و عدل بر قلوبست و صدق بر عقل یعنی حق جز بظاهر نتوان داشت کما قال علیه السلام نَحْنُ نَحْکُمُ بالظاهر ابلیس و ادریس در عالم باطن بوذند تا ظاهر نشذند معلوم نشذ که ابلیس باطل است و ادریس بر حق و عدل بر دلست قسمت بعدل دل تواند کرد بحسب هر یکی و صدق بعقل تعلّق دارذ که فردا که از صدق سوال کنند عاقلان‌را کنند و گفت وجود عطا از حق شهود حق است بحق از جهت آنك حق است دلیل بر هر چیزی و هیچ چیز دون حق دلیل نیست بر حق و گفت خذایرا باذی است که آنرا باذ صبیحه خوانند که آن باذ مخزونست در زیر عرش وقت سحر وزیذن گیرذ و نالها و استغفار بر گیرذ و بملك جبّار رساند و گفت شکر کردن در موضع استغفار گناه بوذ و استغفار در موضع شکر گناه بوذ نقلست که جون کتّانی‌را وفات نزدیك برسید گفتند در حال حیوة عمل تو چه بوذ تا بذین مقام رسیذی گفت اگر اجلم نزدیك نبوذی نگفتمی بس گفت چهل سال دیذبان دل بوذم هرچه غیر خذای بوذ از دل دور می کردم تا دل جنان شذ که هیچیز دیگر ندانست جز خذای تبارك و تعالی و تقدّس

ذکر شیخ کبیر ابو عبد الله محمّد بن الخفیف قدّس الله روحه العزیز

آن مقرّب احدیّت آن مقدّس صمدیّت آن بر گزیذهٔ درگاه آن بر گزیذهٔ الله آن محقّق لطیف قطب وقت ابو عبد الله محمّد بن الخفیف رحمة الله

زاهد آن باشد که هیچ نیابد و دلش شاد بود بنایافتن آن و جدّ و جهد لازم گیرد و احتمال ذلّ کند بصبر و راضی باشد بذین تا بپیرد و گفت تصوّف همه خُلق است هرکرا خُلق بیشتر تصوّف بیشتر و گفت فراست بیذا شذن یقین است و دیذار غیب و آن از اثر ایمان است و گفت محبّت ایثار است برای محبوب و گفت تصوّف صفوة است و مشاهده و گفت صوفی کسی است که طاعت او نزدیك او جنایت بود که از آن استغفار باید کرد و گفت استغفار توبه است و توبه اسمی است جامع شش چیزرا اوّل بشیمانی بر آنج گذشته باشذ دوم عزم کردن بذآنك بیش بگناه رجوع نکند سوم بگزاردن هر فریضهٔ که میان او و خذای است چهارم ادا کند مظالم خلق‌را بنجم بگذارذ هر گوشت و پوست و شحم که از حرام رُسته باشذ ششم تن‌را الم طاعت بچشاند جنانك حلاوت معصیت چشانیذه است و گفت اوّل وجد حُلْو است و میانه مُرّ و آخر سُقْم و گفت توکّل در اصل متابعت علم است و در حقیقت کامل شذن یقین و گفت عبادت هفتاذ و دو باب است هفتاذ و یك در حیا است از خذای تعالی و گفت علم بخذای تمامتر از عبادت خذایرا و گفت طعامی مشتهی لقمهٔ است از ذکر خذای در دهان یقین که در حالت توحید آن لقمه‌را از مایدهٔ رضا بر گرفته باشذ با گمان نیکو بکرامت حق و گفت هرگز بندگان‌را زبان بدعا گشاذه نکند و بعذر خواستن مشغول نگرداند تا در مغفرت گشاذه نکند و گفت جون افتقار بخذای درست شود عنایت درست شود از جهت آنك این دو حالت تمام نشود مگر بیکدیگر و گفت دردی بوقت انتباه از غفلت و انقطاعی از حظّ نفسانی و لرزیذن از بیم قطیعت فاضلتر از عبادت انس و جنّ و گفت اعمال جامهٔ بندگیست هرك اورا خذای تعالی وقت قسمت از رحمت دور کرد امروز عمل‌را ترك گیرذ و هرکرا نزدیك گردانیذ بر اعمال ملازمت کند و جون بیشه گیرذ و گفت

من اورا نشناختم و او مرا شناخت دانستم کی خذایرا دوستان اند که مرا شناسند و من ایشانرا نشناسم نقلست که وقتی در نماز بود طرّاری بیامذ و ردا از کتف شیخ باز کرد و ببازار برد تا بفروشذ در حال دستش خشك شذ اورا گفتند مصلحت تو آنست که باز بری بخدمت شیخ و شفاعت کنی تا دعا کند باشذ که خذای تعالی دستت باز دهذ طرّار باز آمذ و شیخ همچنان در نماز بود و ردا در کتف شیخ داذ و بنشست تا شیخ از نماز فارغ شذ در قدمهاء او افتاذ و عذر می خواست و زاری می کرد حال بگفت شیخ گفت بعزّة و جلال خذای که نه از بردن خبر دارم و نه از آوردن بس گفت الٰهی او برده باز آورد آنچ ازو ستذة باز ده در حال دستش نیك شذ نقلست که گفت جوانی بخواب دیذم بغایت صاحب جمال گفتم کیستی گفت تقوی گفتم کجا باشی گفت در دل اندوهگنان بس نگه کردم زنی سیاه دیذم بغایت زشت گفتم تو کیستی گفت خنده و نشاط و خوش‌دلی گفتم کجا باشی گفت در دل غافلان و اهل نشاط جون بیذار شذم نیّت کردم که هرگز نخندم مگر بر من غلبه کند و گفت در شبی بنجاه و یکبار یغمبررا علیه السلام بخواب دیذم و مسایل برسیذم و گفت شبی بیغامبررا علیه السلام بخواب دیذم گفتم چه دعا کنم تا حق تعالی دل مرا نمیراند گفت هر روزی جهل بار بگوی بصدق یا حیّ یا قیّوم یا لا اله الاّ انت اسْأَلُكَ أَنْ تُحْيِيَ قلبی بنور معرفتك ابدً و گفت درویشی بنزدیك من آمذ و می گریست و گفت ده روز است تا گرسنه ام با بعضی یاران از گرسنگی شکایت کردم بس ببازار شذم درمی یافتم در راه که بر آن نوشته بوذ که خذای بگرسنگی تو عالم نیست که شکایت می کنی و گفت که یکی از وی وصیّت خواست گفت جنانك فردا خذای تعالی ترا خواهذ بوذ تو امروز اورا باش و گفت انس بمخلوق عقوبت است و قرب اهل دنیا معصیت و با ایشان میل کردن مذلّت و گفت

بیدار شدم خودرا بر کوه ابو قبیس دیدم ذرّهٔ از آن غبار در دلم نمانده بود و گفت یکی با من صحبت می داشت و عظیم بر من ثقلی بود از وی جیزی بوی بخشیدم آن ثقل زایل نشد اورا بخانه بردم و گفتم بای بر روے من نه نی نهاذ الحاح کردم تا بای بنهاذ بر روی من و می داشت جندانك ثقل زایل شد و بدوستی بدل گشت مرا دویست درم از وجه حلال فتوح شده بود بیش او بردم و بر کنارهٔ سجّادهٔ او نهادم گفتم در وجه خود صرف کن بگوشهٔ چشم در من نگرست و گفت من این وقت‌را بهفتاذ هزار دینار خریده ام تو میخواهی که مرا بذین غرّه کنی بس بر خاست و سجّاده بر فشاند و برفت هرگز چون عزّ او و ذلّ خود ندیدم که آن ساعت که آن درمها می جیدم نقلست کی مریدی داشت مگر در حال نزع بود چشم باز کرد و در کعبه نگریذ اشترے برسید و لکذی زذ و جشمش بیرون انداخت در حال بسرّ شیخ ندا کردند که درین حالت ارادت غیبی و مکاشفات حقیقی بذو فرو می آمذ و او بکعبه نگریست ادبش کردند که در حضور ربّ البیت نظارهٔ بیت کردن روا نبود نقل است که روزی بیری نورانی ردا بر افگنده با شکوه از باب بنی شَیْبه در آمذ و بیش کتّانی رفت و او سر فرو کشیده بود و گفت بعد از سلام که ای شیخ جرا بمقام ابرهیم نروی که بیری بزرگ آمده است و اخبار عالی روایت می کند تا سماع کنی کتّانی سر بر آورد و گفت ای شیخ از که روایت می کند گفت از عبد الله بن معمر از زُهْرے از ابو هُرَیْره از بیغامبر صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم گفت ای شیخ دراز اسنادی آوردی هرچه ایشان آنجا باسناد خبر می گویند ما اینجا بی اسناد می شنویم بیر گفت از که می شنوی گفت حدّثنی قلبی عن ربّی جلّ جلاله دلم از خذای می شنوذ بیر گفت چه دلیل داری بذین سخن گفت دلیل آن دارم که دلم می گویذ که تو خضری خضر علیه السلام گفت تا آن وقت می بنداشتم که خذایرا هیچ ولی نیست که من اورا نشناسم تا ابو بکر کتّانی‌را دیدم که

ختم کردی و در طواف دوازده هزار ختم قران کرده بوذ و سی سال در حرم بزیر ناودان نشسته بوذ که درین سی سال در شبانروزی یکبار طهارت تازه کردی و درین مدّت خواب نکرد و در ابتدا دستوری از ماذر خواست که بحجّ روذ گفت چون در بادیه شذم حالتی در من بدید آمذ که موجب غسل بوذ با خوذ گفتم مگر بشرط نیامذه ام باز گشتم چون بدر خانه رسیذم ماذر در بس در نشسته بوذ بانتظار من گفتم ای ماذر نه اجازت داذه بوذی گفت بلی امّا خانه‌را بی تو نمی توانستم دید تا تو رفتهٔ اینجا نشسته ام و نیّت کرده بوذم تا باز نیائی برنخیزم بس چون ماذر وفات کرد روی در بادیه نهاذم گفت در بادیه بوذم درویشی‌را دیذم مرده و می خندید گفتم تو مردهٔ و می خندی گفت محبّت خذای چنین بوذ بو الحسن مزیّن گفت ببادیه فرو شذم بی زاذ و راحله چون بکنار حوضی رسیذم بنشستم و با خوذ گفتم بادیه بریذم بی زاذ و راحله یکی‌را دیذم که بانگ بر من زذ که ای حجّام لا تُحدّثْ نفسَك بالاباطیل نگاه کردم کتّانی‌را دیذم توبه کردم و بخذای باز گشتم و گفت مرا اندکی غبار بوذ در دل با امیر المؤمنین علی کرّم الله وجهه نه بجهت چیزی دیگر بلك بجهت آنك رسول صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم فرموذ لا فتی الاّ علی شرط فتوّت آن بوذی که اگرچه معاویه بر باطل بوذ و او بر حق کار بوی باز گذاشتی تا جندان خون ریخته نشذی و گفت میان مروه و صفا خانهٔ داشتم در آنجا مصطفی‌را علیه السلام بخواب دیذم با یاران او رضوان الله علیهم اجمعین که در آمذی و مرا در کنار گرفتی بس اشارت کرد بابو بکر کی او کیست گفتم ابو بکر بس بعُمَر اشارت کرد گفتم عمر بس اشارت کرد بعثمان گفتم عثمان بس اشارت کرد به علی من شرم داشتم بسبب آن غبار بس سیّد علیه السلام مرا با علی براذری ذاذ تا یکدیگر در کنار گرفتیم بس ایشان برفتند من و علی بماندیم علی رضی الله عنه مرا گفت بیا تا بکوه بو قُبَیْس رویم بسر کوه رفتیم و نظارهٔ کعبه کردیم چون

و گفت بدبخت کسی است که معاصی ظاهر گرداند که بر وی فراموش گردانیده است و گفت ولی ان بود که از حال خود فانی بود و بمشاهدهٔ حق باقی بود و حق تعالی متولّی اعمال او بود و اورا بخود هیچ اختیار نبود و با غیرش قرار نبود و گفت عارف آنست که جملهٔ دل خویش بمولی داده باشد و تن بخلق و گفت گمان نیکو بردن بخدای غایت معرفت بود بحق و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت بود بنفس و گفت هرکه ملازمت کند بر درگاه مولی بعد از لزوم چه بود بجز از در گشادن و هرکه صبر کند بر خدای بعد از صبر چه بود جز وصول بحق و گفت صاحب استقامت باش نه صاحب کرامت که نفس تو کرامت خواهد و خدای استقامت و گفت رضا سرای عبودیّت است و صبر در وی و تفویض خانهٔ وی و مرگ بر در است و فراغت در سرای و راحت در خانه و گفت بخل سه حرفست با و آن بلاست و خا و آن خسران و لام و آن لوم است بس بخیلی بلائی است بر نفس خویش خاسری است در نفاق خویش و ملومی است در بخل خویش رحمة الله علیه

ذکر ابو بکر کتّانی قدّس الله روحه العزیز

آن صاحب مقام استقامت آن عالی همّت امامت آن شمع عالم توفیق آن رکن کعبهٔ تحقیق آن قبلهٔ روحانی شیخ ابو بکر کتّانی رحمة الله علیه شیخ مکّه بود و پیر زمانه بود و در ورع و تقوی و زهد و معرفت یگانه بود و از کبار مشایخ حجاز بود و در طریقت صاحب تصنیف وصاحب تمکین و در ولایت صاحب مقام و در فراست صاحب عمل و در مجاهدت و ریاضت سخت بزرگوار و در انواع علوم کامل خاصّه در علم حقایق و معرفت صحبت جُنَید و ابو سعید خرّاز و نوری یافته بود و اورا جراغ حرم گفتند و در مکّه مجاور بود تا وقت وفات و اوّل شب تا آخر نماز کردی و قرآن

اند در زمین و حجّت خدای اند بر بندگان و ببرکت ایشان بلا از خلق منقطع گردد و گفت درویشی که از دنیا احتراز کرده است اگرچه هیچ عمل از اعمال فضایل نمی کند یك ذرّه ازو فاضلتر از متعبّدان مجتهد و گفت هرگز منصف تر از دنیا ندیدم که تا اورا خدمت کنی ترا خدمت کند و چون ترك گیری او نیز ترك تو گیرد و گفت زیرك نیست کسی الّا این طایفه که همه سوخته اند بسبب زندگی خویش و بسبب آنك یافته اند وفات او بطوس سنا بود و هم آنجا دفن کردند رحمة الله علیه رحمةً واسعةً

ذکر ابو علی جوزجانی قدّس الله روحه العزیز

آن عمدهٔ اولیا آن زبدهٔ اصفیا آن مقبول باامامت آن مخصوص بکرامت آن شیخ بنهانی ابو علی جوزجانی رحمة الله علیه از کبار مشایخ و از جوانمردان طریقت بود و در مجاهده بکمال و اورا تصانیف است در معاملات معتبر و مشهور و کلماتی مقبول و مذکور و مرید حکیم ترمذی بود و سخن اوست که قرارگاه خلق میدان غفلت است و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و بنزدیك ایشان جنانست که کردار ایشان بر حقیقت است و سخن‌شان بر اسرار و مکاشفات و گفت سه چیز از عقد توحید است خوف و رجا و محبّت زیادتی خوف از ترك گناه است بسبب وعید دیدن و زیادتی رجا از عمل صالح بود بسبب وعده دیدن و زیادتی محبّت از بسیاری ذکر بود بسبب منّت دیدن بس خایف هیچ نیاساید از هَرَب و راجی هیچ نیاساید از طلب و محبّ هیچ نیاساید از طرب بذکر محبوب بس خوف ناری منوّر است و رجا نوری منوّر و محبّت نور الانوارست و گفت از علامت سعادت آن بود که بر بنده طاعت آسان بود گزاردن و موافقت کردن سنّت در افعال برو دشوار نبود و محبّ اهل صلاح بود و با برادران نیکو خوی بود و در راه خلق چیزی بذل تواند کرد و بکار مسلمانان قیام تواند کرد و مراعات اوقات خویش تواند کردن

شَیْبان و دوم ابرهیم خواصّ رحمهما الله و او بیر این هر دو بوده است و اورا کلماتی رفیع است و عمر او صد و بیست سال بوذ و کارهاء او عجب بوذ و هیچیزی که دست آدمی بذآن رسیذه بوذی نخوردی مگر بیخ گیاه که آن خوردی و مریدان او هر جا کی بیخ گیاه یافتندی بیش او بردندی تا بقدر حاجت بکار بردی و ازین جنس عادت کرده بوذ و بیوسته سفر کردی و یاران باوی بوذندی و دایم احرام داشتی جون از احرام بیرون آمذی باز احرام گرفتی و هرگز جامهٔ او شوخگن نشذی و موی او نبالیذی نقلست که گفت سرائی از ماذر میراث یافتم به بخاه دینار بفروختم و بر میان بستم و روی بیادیه نهاذم عربی بمن رسید گفت جه داری گفتم بخاه دینار گفت بیار بوی دادم بگشاذ و بدید و بمن باز داذ بس شتر بخوابانید و مرا گفت بر نشین گفتم ترا جه رسیذه است گفت مرا از راستی تو دل بُر از مهر شذ با من بجّ آمذ مدّتی در صحبت من بوذ و از اولیاء حق شذ نقلست که گفت یکبار در بادیه می رفتم غلامی دیذم تر و تازه بی زاد و راحله گفتم ای آزاذ مرد بی زاد و راحله کجا می روی گفت جب و راست نگه کن تا جز خذای هیچ می بینی نقلست که او جهار بسر داشت هر یکرا بیشهٔ آموخت گفتند این جه لایق حال ایشانست گفت کسبی در آموزم تا بعد از وفات من بسبب آنك من بسر فلان ام جگر صدّیقان نخورند و در وقت حاجت کسبی کنند و گفت فاضلترین اعمال عمارت اوقات است بمراقبات و گفت هرك دعوی بندگی کذ و اورا هنوز مرادی مانده باشذ دروغزن است که دعوی بندگی از کسی درست آیذ که از مرادات خویش فانی گردذ و بمراد خذاوند باقی شوذ و نام او آن بوذ کی خذاوندش نهاذه بوذ و نعت او آن بوذ که بهرج اورا بخوانند او از بندگی جواب دهذ و اورا نه اسم بوذ و نه رسم و نه جواب و گفت خوارترین مردمان درویشی بوذ کبا توانگران مداهنت کذ و عظیمترین خلق‌را تواضع کذ و گفت درویشان راضی امینان خذی

معصوم دارد و گفت هرك محصن شود در تقوی آسان گردد بر وی اعراض از دنیا و گفت تقوی آنست که بگوشهٔ چشم بلذّات دنیا باز ننگری و بدل در آن تفکّر نکنی و گفت بزرگ داشتن حرمت مومن از بزرگ داشتن حرمت خداوند بود و بحرمت بنده بمحلّ حقیقت تقوی رسد و گفت در باطل نگرستن معرفت حق از دل ببرد و گفت هرکرا مودّت حق بود کس برو غالب نتواند شد و گفت دنیارا بوحشت داغ کرده اند تا انس مطیعان خدای بخدای بود نه بدنیا و گفت خوف ی باید که خوف بیش از رجاست که حق تعالی بهشت‌را بیافرید و دوزخ و هیچ بهشت نتواند رسید تا بدوزخ گذر نکند و گفت بیشتر چیزی که عارفان از آن بترسند خوف از فوت حق بود و گفت درخت معرفت‌را آب فکرت دهند و درخت غفلت‌را آب جهل و درخت توبه‌را آب ندامت و درخت محبّت‌را آب موافقت و گفت هرگاه که طمع معرفت داری و بیش از آن درجهٔ انابت محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هرگاه که ارادت طلب کنی بیش از درست کردن مقام توبه در میدان غفلت باشی و گفت زهد آنست که جز خدای هیچ سببی بر وی بادشاه نگردد و گفت تا تو از شکم ماذر بیرون آمدهٔ در خراب کردن عمر خودی رحمة الله علیه

ذکر عبد الله مغربی قدّس الله روحه العزیز

آن شیخ ملّت آن قطب دولت آن زین اصحاب آن رکن ارباب آن صبح مشرق یثربی عبد الله مغربی رحمة الله علیه استاذ مشایخ بود و از قدماء کبار و استاذ اولیا و اعتماد اصفیا بود و خوب ولایتی داشت و در تربیت کردن مرید آیتی بود و حرمت او در دلها بسیار است و خطر بی شمار و در توکّل و تجرید ظاهر و باطن کسی‌را قدم او نبود و این دو ابرهیم که ازو خاسته اند خود شرح دهندهٔ کمال او بس اند یکی ابرهیم

نیاید یکی وصیّت خواست گفت توشهٔ بسیار ساز این سفررا که در پیش داری وفاتش در نشابور بوذ و در جوار ابو حفص حدّاد دفن کردند رحمهما الله تعالی وتقدّس

ذکر احمد مسروق قدّس الله روحه العزیز

آن رکن روزگار آن قطب ابرار آن فرید دهر آن وحید عصر آن عاشق معشوق شیخ وقت احمد مسروق رحمة الله علیه از مشایخ کبار خراسان بوذ و از طوس بوذ امّا در بغداذ نشستی و باتّفاق همه از جملهٔ اولیاء خذای بوذ و اورا با قطب المدار رحمة الله علیه صحبت بوذ و او خوذ از اقطاب بوذ ازو برسیذند که قطب کیست ظاهر نکرد امّا بحکم اشارت جنان نموذ که جُنَیْذ است و او جهل تن‌را از اهل تمکین و مشایخ مکین‌را خدمت کرده بوذ و فایذها گرفته و در علوم ظاهر و باطن بکمال و در مجاهده و تقوی بغایت درجه و صحبت محاسبی و سری یافته و گفت پیری بنزدیك من آمذ و سخن پاکیزه همی گفت و شیرین سخن و خوش زبان بوذ و خاطری نیکو داشت و گفت هر خاطری که شمارا در آیذ با من بگوئیذ مسروق گفت مرا در خاطر آمذ که او جهوذ است و این خاطر از من نمی رفت با جُرَیْری گفتم اورا این موافق نیامذ گفتم البتّه با وی بخواهم گفت بس اورا گفت که تو گفتهٔ که هر خاطر که شمارا در آیذ با من بگوئیذ اکنون مرا چنین در خاطر آمذ که تو جهوذی ساعتی سر در پیش افکند بس گفت راست گفتی و شهادت آورد آنگاه گفت همه دینها و مذهبها نگه کردم گفتم اگر با هیچ قوم چیزی است با این قوم است بنزدیك شما آمذم تا بیازمایم شمارا بر حق یافتم و سخن اوست که هرکه بغیر خذای شاذ شوذ شاذے او بجمله اندوه بوذ و هرکرا در خدمت خذاوند انس نباشذ انس وی بجمله وحشت بوذ و هرك در خواطر دل با خذای تعالی مراقبت بجای آرذ خذای تعالی اورا در حرکات جوارح

تعالی می فرماید وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ بو حمزه گفت توکّل از آن قوی‌تر است که بعجز و سالوس نفس باطل شوذ تن زذ تا آنکس سر جاه استوار کرد گفت آنکس که بر بالا نگاه می دارذ اینجا هم نگاه دارذ روی بقبلهٔ توکّل آورد و سر فرو برد و اضطرار بکمال رسید و توکّل بر قرار بوذ ناگاه شیری بیامذ و سر جاه باز کرد و دست بر لب جاه زذ و هر دو بای فرو گذاشت بو حمزه گفت من همراهی گربه نکنم الهامش دادند که خلاف عادت است دست در زن دست در بای او زذ و بر آمذ شیری دید بر صورتی که هرگز صعب‌تر از آن ندیذه بوذ آوازی شنید که یابا حمزه أَلَيْسَ هذا احسن نَجَّيناك من التلف بالتلف جون توکّل بر ما کردی ما ترا بر دست کسی که هلاکت جان ازو بوذ نجات دادیم بس شیر روی در زمین مالید و برفت نقلست که روزی جُنَيْد می رفت ابلیس‌را دید برهنه که بر گردن مردم می جست گفت ای ملعون شرم نداری ازین مردمان گفت کذام مردمان اینها نه مردمان اند مردمان آنها اند که در شونیزیّه اند که جگرم‌را سوختند جنید گفت بر خاستم و بمسجد شونیزیّه رفتم بو حمزه‌را دیذم سر فرو برده سر بر آورد و گفت دروغ گفت آن ملعون که اولیاء خذای از آن عزیزتر اند که ابلیس‌را بر ایشان اطّلاع باشذ نقلست که او مُحْرِم بوذی بمیان گلیمی در سالی یکبار بیرون آمذی از احرام برسیذند از انس گفت انس آنست که دلتنگی بدید آرذ از نشستن با خلق و گفت غریب آنست که اورا از اقربا و بیوستگان خویش وحشت بوذ با ایشان بیگانه باشذ و گفت هرکرا وحشت بوذ از نفس خویش انس گرفته است دل او در موافقت خذاوند خویش سبحانه و تعالی و گفت هرك دوستی مرگ در دل او جای گیرذ هرج باقی است بر وی دوست کنند و هرچه فانی است بر وی دشمن گردانند و گفت توکّل آنست کی بامداذ بر خیزذ از شبش یاذ نیایذ و جون شب در آیذ از بامداذ یاذش

بذآن راست کنند و گفت نشان آنك عمل بغایت رسیده است آنست که در آن عمل جز عجز و تقصیر نه بینند نقل است که صد و بیست سال عمر یافت چون نزدیك وفاتش بود وقت نماز شام بود عزرائیل سایه انداخت سر از بالین بر داشت و گفت عناك الله توقّف کن که تو بندهٔ ماموری و من بندهٔ مامور ترا گفته اند که جان او بر دار و مرا گفته اند که چون وقت نماز آید بگزار و وقت در آمده است آنچ ترا فرموده اند فوت نمی شود امّا آنچ مرا فرموده اند فوت می شود صبر کن تا نماز شام کنم پس طهارت کرد و ماز گزارد بعد از آن وفات کرد همآن شب اورا بخواب دیدند گفتند خدای با تو چه کرد گفت از من مپرسید و لکن از دنیاء نجس باز رستم رحمة الله علیه

ذکر ابو حمزهٔ خراسانی قدّس الله روحه العزیز

ان شریف اقران آن لطیف اخوان آن متمکّن طریقت آن متوکّل حقیقت آن کعبهٔ مسلمانی ابو حمزهٔ خراسانی رحمة الله علیه از جملهٔ مشایخ بوذ واز اکابر طریقت و رفیع القدر و عالی همّت بوذ و در فراست همتا نداشت و در توکّل بنهایت رسیده بوذ و در تجرید بغایت کشیده و ریاضات و کرامات او بسیار است و مناقب او بی شمار خلوات شایسته داشت بو تراب و جُنَید یافته بوذ نقل است که یکبار بتوکّل در بادیه شذ و نذر کرد که از هیچ کس هیچیز نخواهذ و بکس التفات نکند و برین نذر بسر برد بی دلو و رسن متوکّل‌وار مجرّد برفت بارهٔ سیم در جیب داشت که خواهرش بذو داده بوذ ناگاه توکّل داذ خود طلیذ گفت شرم نداری که آنك سقف آسمان را بی ستون نگاه دارذ معدهٔ ترا بی سیم وشیذ نگاه ندارذ پس آن سیم بینداخت و می رفت ناگاه در چاهی افتاذ ساعتی بر آمذ نفس فریاذ بر آورد بو حمزه خاموش بنشست یکی می گذشت سر چاه باز دید خاشاکی چند بیاورد که سر چاه بگیرذ نفس بو حمزه زاری آغاز کرد و گفت حق

گفت آری گفت ترا نگاه دارم تا بخداوند سپارم او گفت من خود این
ی طلبم گفت عمری است که در آرزوی آنم که کسی یابم که مرا بخداوند
سپارد پس اورا بخانه برد و گفت نام تو خیراست او از حسن عقیدهٔ که
المؤمن لا یکذب اورا خلاف نکرد با او برفت و اورا خدمت کرد پس
۵ آن مرد خیررا نسّاجی آموخت و سالها کار آن مرد کرد و هرگاه که گفتی
خیر او گفتی لبّیك تا آنگاه که آن مرد بشیمان شد که صدق و ادب و
فراست او ی دید و عبادت بسیار ازو مشاهده ی کرد گفت من غلط
کرده بودم تو بندهٔ من نیستی برو هر جا کی خواهی پس او برفت بمکّه شد
تا بدآن درجه رسید که جُنَیْد گفت الخَیْرُ خَیْرُنا و دوستر آن داشتی که
۱۰ اورا خیر خواندندی گفتی روا نباشد که براذری مسلمان مرا نامی نهاده
باشد و من آن نام بگردانم نقلست که گاه گاه بافندگی کردی و گاهی
بلب دجله رفتی ماهیان بوی تقرّب جستندی و جیزها آوردندی روزی
کرباس بیرزنی ی بافت بیرزن گفت اگر من درهم باورم و ترا نیابم کرا
دهم گفت در دجله انداز بیرزن درهم آورد او حاضر نبود در دجله
۱۵ انداخت جون خیر بلب دجله رفت ماهیان آن درهم بیش او آوردند
مشایخ جون این حال بشنیدند از وی نپسندیدند گفتند اورا ببازیچه
مشغول کرده اند این نشان حجاب باشد و تواند بود که نشان حجاب
باشد غیر اورا امّا اورا نبود چنانك سلیمانرا علیه السلام نبود و گفت
در خانه بودم در دلم آمد که جُنَیْد بر در است آن خاطررا نفی کردم تا
۲۰ سه بار این در خاطرم آمد بعد از آن بیرون آمدم و جنیدرا دیدم بر
در گفت جرا بخاطر اوّل بیرون نیامدی و گفت در مسجد شدم درویشی‌را
دیدم در من آویخت و گفت ای شیخ بر من بخشای که محنتی بزرگ بیشم
آمده است گفتم چیست گفت بلا از من باز ستده اند و عافیت بمن بیوسته
کرده اند گفت حالش نگه کردم یك دینارش فتوح شده بود و گفت
۲۵ خوف تازیانهٔ خداوند است بندگانرا که در بی ادبی خو کرده باشند

از وقت آدم علیه السلام تا قیام ساعت آدمیان از دل گفتند و می گویند و من کسی میخواهم که مرا وصیّت کند که دل چیست یا چگونه است و نمی یابم برسیدند از حقیقت توحید گفت نزدیك است از آنجا کی گمانهاست امّا دورست در حقایق نقلست که او گفت که شما می بندارید که مرگ من جون مرگ شما خواهد بوذ که بیمار شوید و مردمان بعیادت آیند مرا بخوانند اجابت کنم روزی می رفت گفت لبّیك و سر بنهاذ شیخ مزیّن گفت من گفتم اورا که بگوی لا اله الاّ اللّه تبسّمی بکرد و مرا گفت با من میگوئی کی کلمهٔ بگوی بعزّة او که در میان من و او نیست الاّ حجاب عزّت و جان بداذ ابو الحسن مزیّن بعد از آن محاسن خوذ بگرفتی و گفتی جون من حجّاجی اولیاء خذایرا شهادت تلقین می کند وا خجلتاه و بگریستی رحمة الله علیه

ذکر خیر نسّاج قدّس الله روحه العزیز

آن منتی هدایت آن مهدی ولایت آن حارس عقل و شرع آن عارف اصل و فرع آن معطی حُجّاج شیخ وقت خیر نسّاج رحمة الله علیه استاذ بسیار مشایخ بوذ در بغداذ و بیر وقت خویش بوذ و در وعظ و معاملت بیانی شافی داشت و عبارتی مهذّب و خُلقی و حلی بغایت و ورع و مجاهدهٔ تمام و نفسی موثر شبلی و ابرهیم خواص در مجلس او توبه کردند شبلیرا بیش جُنَید فرستاذ حفظ حرمت جنیدرا و او مرید سری سقطی بوذ و جنید اورا عظیم محترم داشتی و بو حمزهٔ بغدادی در شان او مبالغتی تمام کردی و سبب آنك اورا خیر نسّاج گفتند آن بوذ که او از مولودگاه خوذ بسامرّه رفت بعزم حج گذرش بکوفه بوذ جون بدروازهٔ کوفه رسید مرقّعی باره باره بوشیده بوذ و او خوذ سیاه‌رنگ بوذ جنانك هرك اورا دیذی گفتی این مرد ابلهی مینماید یکی اورا بدید گفت روزی جند اورا در کار کشم بیش او رفت و گفت تو بندهٔ گفت آری گفت از خذاوند گریخته

ذکر شیخ علی سهل اصفهانی قدّس الله روحه العزیز

آن خواجهٔ درویش آن حاضر بی خویش آن دانندهٔ غیوب آن بینندهٔ عیوب آن خزانهٔ حقایق و معانی شیخ علی سهل اصفهانی رحمة الله علیه بس بزرگ و معتبر بوذ و از کبار مشایخ بوذ و جُنَیْدرا بوی مکاتبات لطیف است و صاحب بو تراب بوذ و سخن او در حقایق عظیم بلند بوذ و معاملات و ریاضات او کامل و بیانی شافی داشت در طریقت عمرو بن عثمان مکّی بزیارت او باصفهان شذ و سی هزار درم وام داشت و علی سهل همه وام او بگزارد و سخن اوست که گفت شتافتن بخدمت و طاعت از علامات توفیق بوذ و از مخالفات باز داشتن از علامات رعایت بوذ و مراعات اسرار از علامات بیذاری و بدعوی بیرون آمذن از رعنائی بشریّت بوذ و هرکه در بدایت ارادت درست نکرده است در نهایت عافیت و سلامت نیابذ گفتند در معنی یافت سخنی بگوی گفت هرکه بندارذ که نزدیك تر است او بحقیقت بعیدتر است چنانك آفتاب بروزنی می افتذ کوذکان خواهند که تا آن ذرّها بگیرند دست بر کنند بندارند که در قبضهٔ ایشان آیذ چون دست باز کنند هیچ نه بینند و گفت حضور بحق فاضلتر از یقین بحق ازآنك حضور در دل بوذ و غفلت بر آن روا نباشذ و یقین حاضری بوذ که گاه بیایذ و گاه بروذ و حاضران در بیش‌گاه باشند و موقنان بر درگاه و گفت غافلان در حکم خذای زندگانی می کنند و ذاکران در رحمت خذای و عارفان در قرب خذای و گفت حرام است کسی‌را که اورا می خواند و می داند و با چیزی دیگر آرام گیرذ و گفت بر شما باذ که برهیز کنید از غرور بحسن اعمال با فساد باطن اسرار یعنی ابلیس جنین بوذ و گفت توانگری التماس کردم در علم یافتم و فخر التماس کردم در فقر یافتم و عافیت التماس کردم در زهد یافتم و قلّت حساب التماس کردم در خاموشی یافتم و راحت التماس کردم در نا امیذی یافتم و گفت

تواند کرد و او غایب است در حال از مقام و وقت خود و گفت تو ظاهرًا دعوی عبودیّت می کنی امّا باطنًا سر باوصاف ربوبیّت بر آوردهٔ و گفت عبودیّت اضطراری است نه اختیاری است و گفت هرك طعم عبودیّت نچشید اورا عیش نیست و گفت عبودیّت رجوع کردن است در جمله چیزها بخدای بجز اضطرار و گفت بندهٔ او بود تا خودرا خادمی نمی جوید چون خودرا خادمی جست از حدّ بندگی افتاد و ادب از دست داد و گفت هیچیز نیست در کسی که خواری بندگی و خواری سوال و خواری ردّ نچشیده است و گفت حق تعالی یاد کرده است انواع عبادات را که الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ختم جمله مقامات بر استغفار کرده است تا بنده بینا گردد بر تقصیر خویش بر همه افعال و احوال پس از همه استغفار کند و گفت هرکه سایهٔ نفس از نفس خویش بر گیرد عیش خلایق در سایهٔ او بود و گفت تفویض با کسب بهتر باشد از خلوت بی کسب و گفت هرکه درین حدیث آید از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود و هرك از سر قوّت در آید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بندهرا یك نفس در جملهٔ عمر بی ریا و بی شرك برکات آن نفس تا آخر عمر با او بماند و گفت عارف آنست که از هیچیزش عجب نیاید نقلست که یکی اورا دعا کرد که آنج امید داری خدای بدهاد گفت امید بعد از معرفت بود و کو معرفت وفات او بنشابور بود وخاك او در مشهد انبار است احمد اسود گفت بخواب دیدم کی هاتفی آواز داد و مرا گفت عبد اللهرا بگوی که ساخته باش که یك سال دیگر وفات خواهی کرد بامداد برفتم و با وی بگفتم گفت این وعدهٔ مدید است و مدّتی بعید که تا سالی دیگر که طاقت انتظار تواند کرد رحمة الله علیه

مسئلهٔ برسید جواب داد آن مرد گفت خواجه یکبار دیگر باز گوی گفت من در بشیمانی آنم که اوّل جرا گفتم و گفت هیچ کس فریضهٔ ضایع نکند از فریضها الاّ مبتلا گردد بضایع کردن سنّتها و هرك بترك سنّتی مبتلا گردد زود بود که در بدعت افتد و گفت فاضلترین وقتهاء تو آنست که از خواطر و وساوس نفس رسته باشی و مردمان از ظنّ بد تو رسته باشند و گفت هرك نفس او ملازمت جیری کند که بذآن احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم جندان که از کثرت ولایت بذو احتیاج است و گفت آدمی عاشق است بر شقاوت خویش یعنی همه آن خوهد که سبب بذبختی او بود و یك روز اصحاب خودرا گفت شما عاشق شده اید بر کسی که بر شما عاشق شده است و گفت عجب دارم از کسی که در حیا سخن گوید و از خدای شرم ندارد یعنی که جون خذایرا متکلّم می بیند جگونه شرم نمی دارد که در کلام آید و گفت هرکرا محبّت دادند و فقر اگر اورا خشیت ندهند او فریفته است و گفت خدمت ادبست نه مداومت بر ادب که ادب خدمت عزیزتر است از خدمت بی ادب و گفت ما بادب محتاج‌تریم از بسیاری علم و گفت هرك قدر خویش بر جشم خلق بزرگ داند برو واجب جنان کند که نفس او بر جشم او خوار شود ندیدی که ابرهیمرا علیه السلام خلیل خویش خواند حق تعالی و او گفت وَٱجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ ٱلْأَصْنَامَ و گفت احکام غیب در دنیا بر کسی ظاهر نگردد ولکن فضیحت دعوی ظاهر گردد و گفت هرگز دعوی و تسلیم در یك حال جمع نشوند و گفت هرکه محجوب گردد بجیزی از علوم خود هرگز او عیب خود نبیند و گفت هر فقر که از ضرورت نبود آن فقررا هیچ فضیلت نبود و گفت حقیقت فقر انقطاع است از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخذاوند دنیا و آخرت و گفت هرك مشغول شود باوقات گذشته بی فایده نقد وقت از دست بداد و گفت آدمی جگونه از بس و بیش نگاه

نقلست که جون او وفات کرد اورا بخواب دیدند زردروی و غمگین و زار می گریست گفتند جه حالتست خیر است گفت جگونه خیر باشد که درین گورستان که منم از ده جنازه یکی بر مسلمانی نمرده است که می آرند دیگری اورا بخواب دید گفت خدای با تو جه کرد گفت بحضرت خود بداشت و نامهٔ بدست من داد می خواندم تا بگناهی رسیدم جملهٔ نامه سیاه شد کی بیش نتوانستم خواند متحیّر شدم ندا آمد که این گناهرا در دنیا بر تو بوشیده ام از کرم ما نسزد که درین جهان برده تو دریم عقوبت کردیم رحمة الله علیه،

ذکر عبد الله منازل قدّس الله روحه العزیز

آن هدف تیز ملامت آن صدف درّ کرامت آن مجرّد رجال آن مشرّف کمال آن خزانهٔ فضایل عبد الله منازل رحمة الله علیه یگانهٔ روزگار بوذ و شیخ ملامتیان بوذ و متورّع و متوکّل و مُعْرِض هم از دنیا و هم از خلق مرید حمدون قصّار بوذ و عالم بعلوم ظاهر و باطن و بسیار حدیث نوشته بوذ و سماع کرده و در وقت او مجرّدتر ازو و باکیزه‌تر ازو کسی نبوذه است جنانك نقلست که ابو علی ثقفی سخن می گفت در میان سخن عبد الله اورا گفت مرگ‌را ساخته باش که ازو جاره نیست بو علی گفت تو ساخته باش عبد الله دست‌را بالین کرد و سر برو نهاذ و گفت من مُردم و در حال بمرد بو علی منقطع شذ زیراکه اورا علایق بوذ و عبد الله مُفْرد وسخن اوست که گفت کی بو علی ثقفی وقتی که سخن گفتی از برای خوذ گفتی نه از برای خلق و از جهت این بوذ که برکات سخن او بذو رسید و درین معنی گفت آفت ماست که از سخن خوذ انتفاع نمی توانیم گرفت جگونه دیگری از سخن ما منفعت گیرذ و گفت هرجه عبارت کنی بزبان خویش باید که از حال خوذ عبارت کننده باشی و نباشی بسخن خویش عبارت کننده و گویندهٔ حکایات از غیری نقلست که کسی از وی روزی

بدّ اورا بلكد بايد كوفت و بسختى بايد سرشت تا كارى‌را بشايد و گفت جون حق تعالى خواست كه آب‌را بيافريند از هر الوان لون او كرد و از هر طعوم طعم او گردانيد جون همه الوان‌را بياميخت تا لون آب گشت ازين معنى كسى لون آب ندانست و جون همه طعوم‌را بياميخت كسى طعم آب نشناخت از خوردن او لذّت و حيوة يابند امّا از كيفيّت لذّت او خبر نه وَجَعَلْنَا مِنَ ٱلْمَآءِ كُلَّ شَىْءٍ حَيٍّ دليل اينست و گفت فرّخ درويشى در دنيا و آخرت كه در دنيا سلطانرا از وى خراج نيست و در آخرت جبّار عالم با او شمار نه و گفت بامداذ بر خيزم خلقانرا بينم بدانم كه كيست كه لقمهٔ حلال خورده است و كيست كه حرام خورده است گفتند جگونه گفت هركه بامداذ بر خيزذ و زبانرا بلغو و غيبت و فحش مشغول كند بدانم كه او حرام خورده است و هرك بامداذ بر خيزذ و زبان بذكر و تهليل و استغفار مشغول دارذ بدانم كى حلال خورده است و گفت صدق نگاه دار در آنج ميان تو و خذاى است و صبر نگاه دار در آنج ميان تو و نفس است و گفت يقين نورى است كه بنده بذو منوّر گردذ در احوال خويش بس آن نور برساند اورا بدرجهٔ متّقيان و ازو برسيذند از زهد گفت زهد سه حرف است زا و ها و دال زا ترك زينت است و ها ترك هوا و دال ترك دنيا و گفت يقين فرو آرنده است دلرا و كمال ايمانست و گفت يقين بر سه وجه است يقين خبر و يقين دلالت و يقين مشاهده و گفت هركرا درست شوذ معرفت بخذاى هيبت و خشيت برو ظاهر شوذ و گفت شكر نعمت مشاهدهٔ منّت است و نگاه‌داشت حرمت و گفت توكّل فرا گرفتن وقت است صافى از كدورت انتظار جنانك نه تاسّف خورذ بذآنج گذشت و نه چشم دارذ بذآنج خواهذ آمذ يعنى تا نقد وقت فوت نشوذ و گفت هركه كارها از جهت آسمان بيند صبر كند و هرك از جهت زمين بيند متحيّر گردذ و گفت احتراز كنيذ از اخلاق بذ جنانك از حرام

نشان حکمت خاموشی است و سخن گفتن بقدر حاجت و گفت خاموشی عارف نافع‌تر بوذ و کلام او خوشتر و گفت خذای تعالی از بنده هشت چیز می خواهذ از دل دو چیز تعظیم فرمان خذای و شفقت بر خلق خذای و از زبان دو چیز می خواهذ اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با خلق و از اندام دو چیز میخواهذ طاعت داشتن خذای و یاری دادن مومنان و از خلق دو چیز میخواهذ صبر کردن در حکم خذای و حلم با خلق خذای و گفت هرکه بر نفس خویش عاشق شذ کبر و حسد و خواری و مذلّت برو عاشق شذ و گفت اگر طمع‌را گویند که بذرت کیست گویذ در مقدور شکّ آوردن و اگر گویند غایت تو چیست گویذ حرمان و گفت یکی از بزرگان گفت که شیطان می گویذ که من بذین ابلهی نیم که اوّل بار مومنی‌را بکافری وسوسه کنم که اوّل اورا بشهوات حلال حریص کنم چون بذین حریص شذ هوا بر وی چیره گردذ و قوّت گیرذ آنگه بمعاصی وسوسه کنم تا مرا آسان‌تر بوذ آنگاه بکافری وسوسه کنم و گفت پنج چیز است که همیشه با تو اند اگر صحبت این پنج چیز بذانی نجات یافتی و اگر ندانی هلاك شوی اوّل خذای تعالی پس نفس و پس شیطان و پس دنیا و پس خلق با خذای بموافقت باید کردن و بهرچه وی کند بسند کار باشی با نفس بمخالفت باید با شیطان بعداوت با دنیا بحذر با خلق بشفقت گر این کنی رستی و گفت تا از مخلوق نه برّی و از ایشان وحشت نگیری بانس حق طمع مدار و تا دل در اشغال گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مهتری پاك نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا باقتدا کن و با زهّاد به حسن مدارا و با جهّال بصبری جمیل و گفت اصل آدمی زاذ از آب است و خاك کس بوذ که آب برو غالب‌تر بوذ اورا بلطف ریاضت باید داذ اگر بعنف کنند متغیّر گردذ و بمقصود نرسذ و کس بوذ که خاك برو غالب‌تر بوذ لا

اندکی مال یافتم و شرّ هر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان نقلست که گفت در راه مکّه زنی‌را دیدم مرا گفت ای جوان تو کیستی گفتم من مردی غریبم گفت شکایت می کنی از وحشت غربت یا انس نگرفتهٔ بخداوند خویش گفت چون این بشنیدم چندان قدرتم نماند کی گاهی از بی او بر گیرم باز گشتم تا او برفت و گفت دری بر من گشادند و گفتند بخواه گفتم خداوندا آن قوم کی انبیا بودند و سر غوغاء آفرینش و بیش‌روان سپاه اند معلوم است که هر بلا و اندوه کی بود بر سر ایشان فرو آمد تو آن خداوندی که یك ذرّه بجز از تو بکسی نرسد چه خواهم مرا هم درین مقام بیجارگی خودم رها کن که طاقت بلا نمی دارم و گفت مردمان سه گروه اند یکی امرا و دوم علما و سوم فقرا چون امرا تباه شوند معاش و اکتساب خلق تباه شود و چون علما تباه شوند دین خلق روی بنقصان نهد و چون فقرا تباه شوند زهد و همّت در میان خلق تباه شود تباهی امرا جور و ظلم بود و تباهی علما میل دنیا بود و متابعت هوا و تباهی فقرا ترك طاعت و مخالفت رضا و گفت اصل غلبهٔ نفس مقارنهٔ شهوات است چون هوا غالب شود دل تاریك شود و چون دل تاریك شود خلق‌را دشمن گیرد و چون خلق‌را دشمن گیرد خلق نیز اورا دشمن گیرند او با خلق جفا آغاز کند و جور کردن بیش گیرد و گفت از روزگار آدم تا اکنون هیچ فتنه ظاهر نشد مگر بسبب آمیختن با خلق و از آن وقت باز تا امروز هیچ کس سلامت نیافت مگر آنك از اختلاط کرانه کرد و یکی ازو وصیّت خواست گفت سنگی بر گیر و دو بای خود بشکن و کاردی بر دار و زبان خود ببُر گفت که طاقت این دارد گفت آنك زبان سرّ او در نطق آید و گوش همّت او از خذاے شنود باید که زبان ظاهر او گنگ بود و گوش صورت او کرّ بود این بزبان بریدن و بای شکستن دست دهد و گفت حکما از بس انبیا اند و بعد از نبوّت هیچ نیست مگر حکمت و حکمت احکام امور است و اوّل

وعبّاد بوذ و در ورع و تقوی تمام و در تجرید و تفرید کمالی خوب داشت و در معاملهٔ ادب بی نظیر چنانك مشایخ اورا مؤدّب الاولیا خوانده اند وکشته نفْس و مبارك نَفَس بوذ و با محمّد حکیم صحبت داشته بوذ و از یاران خضرویه بوذ و در بلخ مقیم بوذ و اورا در ریاضات و آداب تصانیف است و مریدان‌را از سفر منع کردی گفتی کلید همه برکتی صبر است در موضع ارادت تا آنگاه که ارادت ترا درست گردذ جون ارادت درست شذ اوّل برکتها بر تو گشاذه شذ نقلست که عمری تا در آرزوی خضر بوذ و هر روز بگورستان رفتی و باز آمذی در رفتن و باز آمذن جزوی قران بر خواندی یك روز جون از دروازه بیرون شذ پیری نورانی پیش آمذ و سلام کرد جواب داذ گفت صحبت خواهی گفت خواهم پیر با او روان شذ تا بگورستان و در راه با او سخن می گفت و همچنان سخن گویان می آمذند تا بدروازه رسیذند جون باز خواست گشت گفت عمری که می خواهی تا مرا بینی من خضرم امروز کبا من صحبت داشتی از خواندن یك جزو محروم ماندی جون صحبت خضر جنین است صحبت دیگران چه خواهذ بوذ تا بدانی که عزلت و تجرید و تنهائی بر همه کارها شرف دارذ نقلست که فرزندی داشت بدبیرستان فرستاذ یك روز اورا دید که می لرزید و رویش زرد شذه گفت ترا چه بوذه است گفت استاذ آیتی بمن آموخته است که حق تعالی میفرماید یَوْمًا یَجْعَلُ ٱلْوِلْدَانَ شِيبًا آن روز که کوذکانرا پیر گرداند از بیم این آیت جنین شذم پس آن کوذك بیمار شذ و هم در آن وفات کرد بذرش بر سر خاك او می گریست و می گفت ای ابو بکر فرزند تو بیك آیت جنین شذ که جان بداذ و تو چندین سال خواندی و ختم کردی و در تو اثر نمی کند نقلست که هرگاه که از مسجد باز گشتی و از نماز فارغ شذی از شرم آنك نماز کرده است چنان بوذی که کسی‌را بدزدی گیرند یا بگناهی گرفتار آیذ نقلست که یکی بزیارت او آمذ جون باز می گشت وصیّتی خواست گفت خیر دنیا و آخرت در

او فرمود و جای خویش بوی داد هیچ نتوانستند گفتن شیخ نظارهٔ او می کرد تا او نان می خورد و بسگان می داد و اصحاب انکار می کردند بس چون نان بخورد برفت شیخ بوداع او بر خاست چون باز گردیدند اصحاب گفتند شیخا این چه حالت بوذ که سگ‌را بر جای خویش بنشاندی و مارا باستقبال چنین کسی فرستادی که جملهٔ سفره از نماز ببرد شیخ گفت این سك نفس او بوذ از بی او می دویذ از بیرون ماند و سگ ما در درون ماند است و ما از بی او می دویم بس فرق بوذ از کسی که متابع سگ بوذ تا کسی که سگ متابع وی بوذ سگ او ظاهر می توانست دیذن و بر شما پوشیذه است این بتّر از آن هزار بار بس گفت این ساعت در آفرینش بادشاه او خواهذ بوذ اگر سگ دارذ و اگر ندارذ کار روی بذو خواهذ داشت نقلست که ازو برسیذند که صفت مرید چیست گفت مرید در رنج است و لکن آن سرور طلب است نه عنا و تعب و ازو برسیذند از صوفی و زاهد گفت صوفی بخذاوند و زاهد بنفس و گفت حق تعالی هر بندهٔ‌را از معرفت خویش بقدر کاری بخشیذه است تا معرفت او یارے دهندهٔ او بوذ بر بلا و گفت آلات مکشوف است و معانی مستور و گفت هرکه خدمت کند در جملهٔ عمر خویش یك روز جوانمردی‌را برکهٔ یك روزه خدمت باو رسذ بس حال کسی چگونه بوذ که جملهٔ عمر در خدمت ایشان صرف کند و گفت هیچ انس نیست در اجتماع براذران بسبب وحشت فراق و هیچ کسی‌را وسیلتی نبوذ بخذای جز خذای وسیلت نیست و گفت هرك دنیارا ترك کند از برای دنیا از غایت حبّ دنیا بوذ رحمة الله علیه

ذکر ابو بکر ورّاق قدّس الله روحه العزیز

آن خزانهٔ علم و حکمت آن یگانهٔ حلم و عصمت آن شرف عبّاد آن کنف زهّاد آن مجرّد آفاق شیخ وقت ابو بکر ورّاق رحمة الله علیه از اکابر زهّاد

صافی نتوان کرد الّا بتصحیح نیّت با خدای و تن‌را صفا نتوان داد الّا بخدمت اولیا و گفت دلهارا جایگاهها است دلی است که جای ایمان است شفیق است بر جمله مسلمانان و جهد کردن در کارهاء ایشان و یاری دادن ایشان در آنج صلاح ایشان در آن بوذ و دلی است که جایگاه نفاق است علامت آن حقد است و غلّ و حسد و گفت دعوی رعونتی است که کوه حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجای آوردن و فریضها بجاے داشتن و با بیگانگان صحبت ناکردن رحمة الله علیه

ذکر عبد الله تروغبذی قدّس الله روحه العزیز

آن باك‌باز ولایت آن شاه‌باز هدایت آن سالك بادیهٔ تجرید آن سابق راه تفرید آن بر کندهٔ بیخ خوذی شیخ عبد الله تروغبذی رحمة الله علیه یگانهٔ عهد بوذ و نشانهٔ وقت بوذ و از جملهٔ مشایخ طوس و از کبار اصحاب و در ورع و تجرید کامل بوذ و اورا کرامات و ریاضات شگرف است صحبت بو عثمان حیری یافته بوذ و بسی مشایخ دیذه و ابتداء حال او جنان بوذ که در طوس قحطی افتاذ که آدمی می خوردند و یك روز بخانه در آمذ مگر دو من گندم یافت در خمرهٔ آتش درو افتاذ و گفت این شفقت بوذ بر مسلمانان که ایشان از گرسنگی می میرند و تو گندم در خمره نهاذهٔ شوری بذو در آمذ روی بصحرا نهاذ و ریاضت و مجاهده پیش گرفت یك بار باصحاب خویش به سفره نشسته بوذ بنان خوردن منصور حلاّج از کشمیر می آمذ قبائی سیاه پوشیذه و دو سگ سیاه در دست شیخ اصحاب‌را گفت جوانی بذین صفت می آیذ و باستقبال می باید رفت که کار او عظیم است اصحاب برفتند و اورا دیذند می آمذ و دو سگ سیاه بر دست همچنان روی بشیخ نهاذ شیخ جون اورا بدید جای خویش بذو داذ تا در آمذ و سگانرا با خوذ در سفره نشاند جون اصحاب دیذند که شیخ استقبال

مرتبهٔ رضا آن طلیعهٔ فقررا مطلع شیخ ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه از کبار مشایخ بوذ و از اشراف اقران و صاحب فراستی عظیم بوذ و از مغرب بوده است و با ابن جلا صحبت داشته بود و سباع و آهو با او انس گرفته بودند و با شیر و اژدها همقرینی کردی و حیوانات بیش او بسی آمذندی و گفت در کوه لکام بوذم سلطان می آمذ هرکرا می دید دیناری بر دست می نهاذ یکی بمن داذ بشت دست آنجا داشتم و در کنار رفیقی انداختم اتّفاق افتاذ که بی وضو کرّاسه بر گرفتم یك روز بذآن بازار می رفتم با اصحاب بهم جون شورینهٔ جماعتی دزدی کرده بوذند در میان بازار ایشان بگریختند و همه خلق بهم بر آمذند در صوفیان آویختند شیخ گفت مهتر ایشان منم ایشانرا خلاص دهید که رهزن منم با مریدان گفت هیچ مگوئید آخر اورا ببردند و دستش ببریذند گفتند تو چه کسی گفت من فلانم امیر گفت زهی آتشی که در جان ما زذی گفت باك نیست که دستم خیانت کرده است مستحقّ قطع است گفت چیزی بدستم رسیذه است که دستم از آن باکیزه‌تر بوذ و آن سیم لشکری بوذ و دست بچیزی رسیذه است که آن از دست من باکیزه‌تر بوذ و آن مصحف است که بی وضو بر گرفته ام جون بخانه باز آمذ عیالش فریاذ بر گرفت شیخ گفت چه جای تعزیت است جای تهنیت است اگر جنان بوذی که دست ما نبریذندی دل ما ببریذندی و داغ بیگانگی بر دل ما نهاذندی بدست ما چه بوذی و جمعی جنین نقل کنند که در دست او کُلی افتاذ طبیبان گفتند دستش بباید برید او بذآن رضا نداذ مریدان گفتند صبر کنید تا در نماز شوذ اورا دگر خبر نبوذ جنان کردند جون او نماز تمام کرد دست‌را بریذه یافت نقلست که گفت یکی در بادیه می رفت بی آب و بی آلت سفر با خوذ اندیشه کردم که اورا بجان هیچ کار نیست روی باز بس کرد و گفت الغیبة حرامٌ از هوش بشذم و جون بهوش باز آمذم با خوذ توبه کردم روی باز بس کرد و گفت وَهُوَ ٱلَّذِی یَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ و گفت دل

دینی او بشومی همّت وی دنیائی گردد و گفت هرك بسنده کند از علم بسخن بی زهد در زندقه افتد و هرك بسنده کند بنقه بی ورع در فسق گرفتار شود و هرك باوصاف عبودیّت جاهل بود باوصاف ربوبیّت جاهل‌تر بود و گفت تو میخواهی که با بقاے نفس خود حق‌را بشناسی و نفس تو خودرا نی شناسد و نی تواند شناخت چگونه حق‌را تواند شناخت و گفت بدترین خصال مرد دوستی کبر است و اختیار در کارها زیراکه کبر از کسی لایق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار از کسی درست بود که علم او بی جهل بود و گفت صد شیر گرسنه در رمهٔ گوسفند جندان تباهی نکند که یك ساعت شیطان کند و صد شیطان آن تباهی نکند که یك ساعت نفس آدمی کند با وی و گفت بسنده است مردرا این عیب که شاد می کند اورا آنج زیان‌گار اوست و گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است بندگانرا ضمان توکّل باید کرد و گفت مراقبت آنرا باید کرد که هیچ نظر او از تو غایب نیست و شکر کسی‌را باید کرد که نعمت او از تو منقطع نیست و خضوع کسی‌را باید کرد که قدم از ملك و سلطنت او هرگز بیرون نتوان نهاد و گفت جوانمردی آن بود که راه گذری و مقیم بیش تو یکسان بود و گفت حقیقت محبّت حق تعالی دوام انس است بذکر او و گفت اینك می گویند که دل نامتناهی است راست نیست زیراکه هر دلی‌را کمالی معلوم است که جون آنجا برسد بایستد امّا معنی آنست که راه نامتناهی است و جنان دانم که بذین سخن صورت دل خواسته است که دل بمعنی نامتناهی است جنان که در شرح القلب بیان کرده ایم و گفت اسم اعظم هرگز متجلّی نشد الاّ در عهد بیغامبر ما صلّی الله علیه و علی آله و سلّم رحمة الله علیه

ذکر ابو الخیر اقطع قدّس الله روحه العزیز

آن بیش‌رو صفّ رجال آن بدرقهٔ راه کمال آن بیلك بادیهٔ بلا آن مرد

سمت حسن یك جزو است از بیست و چهار جزو نبوّت و مجذوب را اقتصاد و هدی صالح تواند بود و پیغمبر فرمود علیه السلام که خواب راست جزوی است از نبوّت و جائی دیگر گفت هرکه یك درم از حرام بخصم باز دهد درجهٔ از نبوّت بیابد پس این همه مجذوب را تواند بود و گفت درست‌تر نشان اولیا آنست که از اصول علم سخن گوید قابلی گفت آن چگونه بود گفت علم ابتدا بود و علم مقادیر و علم عهد میثاق و علم حروف این اصول حکمت است و حکمت علما اینست و این علم بر بزرگان اولیا ظاهر شود و کسی از ایشان قبول تواند کرد که ابلیس را از ولایت او حظّی نبود گفتند اولیا از سوء خاتمت ترسند گفت بلی و لیکن آن خوف خطرات بود و روزی نبود که حق تعالی دوست ندارد که عیش خوش را بر ایشان تیره بگرداند و گفت مشغول بذکر او جنان بود که ازو سوال نتواند کرد و این مقام بزرگتر از آن مقام است که بلعیان فهم کنند گفتند بلعیان کدام قوم اند گفت آنك ایشان آیات الهی را اهل نه اند برسیدند از تقوی و جوانمردی گفت تقوی آنست که در قیامت هیچ کس دامنت نگیرد و جوانمردی آن که تو دامن هیچ کس نگیری و گفت عزیز کسی است آنك معصیت اورا خوار نکرده است و آزاد کسی است که طمع اورا بنده نکرده است و خواجه کسی است که شیطان اورا بنده نکرده است و عاقل کسی است که برهیزگاری برای خدای تعالی و حساب نفس خویش کند و گفت هرکه در طریقت افتاد اورا با اهل معصیت هیچ انکار نماند و گفت هرك از چیزی بترسد ازو بگریزد و هرك از خدای ترسد در وی گریزد و گفت اصل مسلمانی دو چیزاست یکی دید منّت و دوم خوف قطیعت و گفت بر هیچ گم کردهٔ آن غم نباید خورد که بر گم کردهٔ نیّت که هیچ کار خیر بی نیّت درست نیاید و گفت هرکرا همّت او دینی گردد همه کارهاء دنیائی او دینی گردد و هرك را همّت او دنیائی گردد همه کارهاء

فرزندرا آواز کرد آن اجزاء او بهم بیوست و زنده شد و بیش ابلیس نشست بس ابلیس دگر بار حوّارا گفت اورا قبول نی کرد که آدم مرا هلاك کند بس ابلیس سوگند داد تا قبول کرد ابلیس برفت آدم بیامد دیگر بار اورا بدید در خشم شد و گفت خدای داند تا چه خواهد بود که سخن او می شنوی و آن من نی شنوی بس در خشم شد و خنّاس‌را بکشت و قلیه کرد و یك نیمه خود بخورد و یك نیمه بحوّا داد و گویند که آخرین بار خنّاس‌را بصفت گوسفندی آورده بود چون ابلیس باز آمد و فرزند طلبید حوّا حال باز گفت که اورا قلیه کرد و یك نیمه من خوردم و یك نیمه آدم ابلیس گفت مقصود من این بود تا خودرا در درون آدم راه دهم چون سینهٔ او مقام من شد مقصود من حاصل گشت جنانك حق تعالی در کلام قدیم خود یاد می کند اَلْخَنَّاسِ اَلَّذِی یُوَسْوِسُ فِی صُدُورِ اَلنَّاسِ مِنَ اَلْجِنَّةِ وَاَلنَّاسِ اینست و گفت هرکرا یك صفت از صفات نفسانی مانده باشد چون مکاتبی بود که اگر یك درم بر وی باقی بود او آزاد نبود و بندهٔ آن یك درم بود امّا آنرا که آزاد کرده باشند و بر وی هیچ نمانده بود این چنین کس مجذوب بود که حق تعالی اورا از بندگی نفس آزاد کرده بود در آن وقت که اورا جذب کرده بود بس آزاد حقیقی او بود کما قال الله تعالی اَللّٰهُ یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَنْ یَشَاءُ وَیَهْدِی إِلَیْهِ من یُنِیبُ اهل اجتبا آن کسانند که در جذبه افتادند و اهل هدایت آن قوم اند که بانابت اورا جویند و گفت مجذوب‌را منازل است جنانك بعضی‌را از ایشان ثلث نبوّت دهند و بعضی‌را نصفی و بعضی‌را زیادت از نصف تا بجائی برسد که مجذوبی افتد کی حظّ او از نبوّت بیش از همه مجذوبان بود و او خاتم الاولیا بود و مهتر جملهٔ اولیا بود جنانك محمّد مصطفی علیه السلام مهتر جملهٔ انبیا بود و ختم نبوّت بذو بود و گفت آن مجذوب تواند بود که مهدی بود اگر کسی گوید که اولیارا از نبوّت چون نصیب بود گویم بیغامبر علیه السلام گفت اقتصاد و هدی صالح و

کنند و بزرگ شمرند تا نفس اینجا فریفته شود و همچون شیری از درون او بجهد و بر گردن او نشیند و آن لذّت که در ابتداء مجاهده در خود یافته باشد منبسط گردد چنانك ماهی از دام بجهد چگونه در دریا غوص کند و هرگز بیش اورا بدام نتواند آورد نفس که بفضای توحید رسد هزار بار خبیث‌تر و مکّارتر از آن بود که اوّل بیش او در قید نیاید از آنك در اوّل بسته بود و اینجا گشاده و منبسط گشت و در اوّل از ضیق بشریّت آلت خویش ساخته بود اینجا از وُسعت توحید آلت خود سازد پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا بر نفس ظفر یابی و ازین آفت کی گفتیم حذر کنی که شیطان در درون نشسته است چنانك هم محمّد علی حکیم نقل کرده است که چون آدم و حوّا بهم رسیدند و توبهٔ ایشان قبول افتاد روزی آدم بکاری رفت ابلیس بچهٔ خودرا خنّاس نام بیش حوّا آورد و گفت مرا مهمّی پیش آمده است بچهٔ مرا نگاه دار تا باز آیم حوّا قبول کرد ابلیس برفت چون آدم باز پس آمد برسید که این کیست گفت فرزند ابلیس است که بمن سپرده است آدم اورا ملامت کرد که چرا قبول کردی و در خشم شد و آن بچّهرا بکشت و باره باره کرد و هر بارهٔ از شاخ درختی بیاویخت و برفت ابلیس باز آمد و گفت فرزند من کجاست حوّا احوال باز گفت و گفت باره باره کرده است و هر بارهٔ از شاخ درختی آویخته ابلیس فرزندرا آواز داد بهم بپوست و زنده شد و پیش ابلیس آمد دیگر باره حوّارا گفت اورا قبول کن که مهمّی دیگر دارم حوّا قبول نمی کرد بشفاعت و زاری پیش آمد تا قبول کرد پس ابلیس برفت و آدم بیامد و اورا بدید برسید که چیست حوّا احوال باز گفت آدم حوّارا برنجانید و گفت نمی دانم تا چه سرّ است درین که فرمان من نمی بری و از آن دشمن خدای می بری و فریفتهٔ سخن او می شوی پس اورا بکشت و بسوخت و خاکستر اورا نیی بآب انداخت و نیی بباد بر داد و برفت ابلیس باز امد و فرزند طلبید حوّا حال بگفت ابلیس

و آنجا رفت شیخ جون بدانست بگریخت زن بر عقب می دوید و فریاد می کرد که در خون من سعی می کنی شیخ التفات نکرد و بر دیواری بلند شد و خودرا فرو انداخت جون بیر شد روزی مطالعهٔ احوال و اقوال خود می کرد آن حالش یاد آمد در خاطرش آمد که جبوذی اگر حاجت آن زن روا کردی که جوان بودم و بعد از آن توبه کردی جون این در خاطر خود بدید رنجور شد گفت اے نفس خبیث بُر معصیت بیش از جهل سال در اوّل جوانی ترا این خاطر نبود اکنون در بیری بعد از جندین مجاهده بشیمانی بر ناکرده گناه از کجا آمد اندوهگن شد و بماتم بنشست سه روز ماتم این خاطر بداشت بعد از سه روز یغمبررا علیه السلام در خواب دید که فرمود که ای محمّد رنجور مشو که نه از آن است کی در روزگار تو تراجعی است بل که این خاطر ترا از آن بود که از وفات ما جهل سال دیگر بگذشت و مدّت ما از دنیا دورتر شد و ما نیز دورتر افتادیم نه ترا جرمی است و نه حالت ترا قصوری آنج دیدی از دراز کشیدن مدّت مفارقت ماست نه آنك صفت تو در نقصان است نقلست که گفت یکبار بیمار شدم و از اوراد زیادتی باز ماندم گفتم دریغا تن درستی که از من جندان خیرات می آمد اکنون همه گسسته شد آوازی شنیدم که ای محمّد این جه سخن بود که گفتی کاری که تو کنی نه جنان بود که ما کنیم کار تو جز سهو و غفلت نبود و کار ما جز صدق نبود گفت از آن سخن ندم خوردم و توبه کردم و سخن اوست که بعد از آنك مرد بسی ریاضت کشیدهٔ و بسی ادب ظاهر بجای آورده و تهذیب اخلاق حاصل شده انوار عطاهای خدای تعالی در دل خود باز یابد و دل او بذآن سبب سعتی گیرد و سینهٔ او منشرح گردد و نفس او بفضاء توحید در آید و بذآن شاد شود لاجرم انجا ترك عزلت گیرد و در سخن آید و شرح دهد فتوحی که اورا درین راه روی نموده باشد تا خلق اورا بسبب سخن او و بسبب فتوح او از غیب کرامی دارند و اعزاز

نداشت شیخ نخواست که اورا بیرون کند هشتاذ بار می رفت و می آمذ تا باشذ که سگ باختیار خوذ آن بچگانرا بیرون برذ بس همان شب آن زاهذ یغمبر علیه السلام‌را بخواب دیذ که فرموذ ای فلان با کسی برابری می کنی که از برای سگی هشتاذ بار مساعدت کرذ برو اگر سعادت ابدی میخواهی کمر خدمت او بر میان بند و آن زاهذ ننگ داشتی از جواب سلام حکیم بعذ از آن همه عمر در خدمت شیخ بسر برذ نقلست که از عیال او برسیذند که جون شیخ خشم گیرذ شما دانیذ گفتند دانیم جون از ما بیازارذ آن روز با ما نیکی بیشتر کند و نان و آب نخورذ و گریه و زاری کند و گویذ الهی ترا بجه آزردم تا ایشانرا بر من بیرون آوردی الهی توبه کردم ایشانرا بصلاح باز آر ما بدانیم و توبه کنیم تا شیخ از بلا بیرون آریم نقلست که مدّتی خضررا ندیذ تا روزی که کنیزك جامهٔ کوذك شسته بوذ و طشتی بُر نجاست و بول کرذه و شیخ جامهٔ باکیزه با دستاری پاك بوشیذه بوذ و بجامع می رفت مگر کنیزك بسبب در خواستی در خشم شذ و آن طشت بُر داشت بسر شیخ فرو کرذ شیخ هیچ نگفت و آن خشم فرو خورد در حال خضررا علیه السلام بیافت نقلست که گفتند اورا جندان ادبست که بیش عیال خوذ بینی پاك نکرذه است مردی آن بشنوذ و قصد زیارت او کرذ جون اورا بدیذ در مسجد ساعتی توقّف کرذ تا از اوراد فارغ شذ و بیرون آمذ مرد بر اثر او برفت در راه گفت کاشکی بدانستی که آنج گفتند راست است شیخ بفراست بدانست روی بذو کرذ و بینی پاك کرذ اورا عجب آمذ با خوذ گفت آنج مرا گفتند یا دروغ گفتند یا این نازیبائ است که شیخ مرا می زند تا سرّ بزرگان نظاهر شیخ این هم بدانست روی بذو کرذ و گفت ای بسر ترا راست گفتند ولکن اگر خواهی تا سرّ همه بیش تو نهند سرّ خلق بر خلق نگاه دار که هرك سرّ ملوك بگویذ هم سرّی‌را نشایذ نقلست که در جوانی زنی صاحب جمال اورا بخوذ خواند اجابت نکرذ تا روزی خبر یافت که شیخ در باغی است خوذرا بیاراست

گفتم تا دست و پای من ببست و برفت بس بیهلو غلطیدم و خودرا در آب انداختم تا مگر غرقه شدم آب بزد و دست من بگشاد و موجی بیامد و مرا بر کنار انداخت از خود نومید گشتم گفتم سبحان الله نفسی آفرینهٔ که نه بهشت‌را شاید و نه دوزخرا در آن ساعت که از خود نا امید شدم ببرکت آن سرّ من گشاده گشت بدیدم آنچ مرا بایست و همان ساعت از خود غایب شدم تا بزیستم ببرکت آن ساعت زیستم ابو بکر وزّاق گفت شیخ روزی جزوی چند از تصانیف خود بمن داد که این‌را در جیحون اندازم در وی نگاه کردم همه لطایف و حقایق بود دلم نداد در خانه بنهادم و گفتم انداختم گفت چه دیدی گفتم هیچ گفت نه انداختی برو و بینداز گفتم مشکلم دو شد یکی آنک چرا در آب می اندازد و یکی آنک چه برهان ظاهر خواهد شد باز آمدم و در جیحون انداختم جیحون دیدم که از هم باز شد و صندوقی سر گشاده پدید آمد و آن اجزا در آن افتاد بس سر برهم آورد و جیحون بقرار باز آمد عجب داشتم از آن جون بخدمت شیخ آمدم گفت اکنون انداختی گفتم ایّها الشیخ بعزّة خدای که این سرّ با من بگوی گفت چیزی تصنیف کرده بودم در علم این طایفه که کشف تحقیق آن بر عقول مشکل بود برادرم خضر از من در خواست و آن صندوق‌را ماهی بود که بفرمان او آورده بود و حق تعالی آب‌را فرمان داد تا آنرا بوی رساند نقلست که یکبار جمله تصانیف خود در آب انداخت خضر علیه السلام آن جمله‌را بگرفت و باز آورد و گفت خودرا بدین مشغول می دار سخن اوست که گفت هرگز یك جزو تصنیف نکرده ام تا گویند این تصنیف اوست و لکن جون وقت بر من تنگ شدی مرا بدآن تسلّی بودی نقلست که گفت در عمر خود هزار و یك بار خدای تبارك و تعالی و تقدّس بخواب دیدم نقلست که در عهد او زاهدی بزرگ بود و بیوسته بر حکیم اعتراض کردی و حکیم کلبهٔ داشت در همه دنیا جون از سفر حجاز باز آمد سگی در آن کلبه بچه نهاده بود که در

و بی کس و تو متولّی کار من مرا بکه می گذاری و من تنها و عاجز از آن سخن دردی بدل او فرو آمذ ترك سفر کرد و آن دو رفیق او بطلب علم شذند جون جندگاه بر آمذ روزی در گورستان نشسته بوذ و زار می گریست که من اینجا مهمل و جاهل ماندم و یاران من باز آیند بکمال علم رسیذه ناگاه پیری نورانی بیامذ و گفت ای پسر جرا گریانی گفت باز گفتم پیر گفت خواهی تا ترا هر روزی سبقی گویم تا بزوذی از ایشان در گذری گفتم خواهم پس هر روز سبقم می گفت تا سه سال بر آمذ بعد از آن مرا معلوم شذ که او خضر بوذه است و این دولت برضاء والله یافتم ابو بکر ورّاق گفت هر یك شنبه خضر علیه السلام بنزدیك او آمذی و واقعها از یکدیگر برسیذندی و هم او نقل کند که روزی محمّد بن علی الحکیم مرا گفت امروز ترا جائی برم گفتم شیخ داند با وی برفتم دیری بر نیامذ که بیابانی دیذم سخت صعب و تختی زرّین در میان بیابان نهاذه در زیر درختی سبز و جشمهٔ آب و یکی بر آن تخت لباس زیبا بوشیذه جون شیخ نزدیك او شذ بر خاست و شیخرا بر تخت نشاند جون ساعتی بر آمذ از هر طرفی گروهی می آمذند تا جهل تن جمع شذند و اشارتی کردند بر آسمان طعامی ظاهر شذ بخوردند شیخ سوال می کرد از آن مرد و او جواب می گفت جنانك من یك کلمه از آن فهم نکردم جون ساعتی بر آمذ دستوری خواست و باز گشت و مرا گفت رو که سعید گشتی بس جون زمانی بر آمذ بترمذ باز آمذم گفتم ای شیخ آن جه بوذ و جه جای بوذ و آن مرد که بوذ گفت تیه بنی اسرائیل بوذ و آن مرد قطب المدار بوذ گفتم درین ساعت جگونه رفتیم و باز آمذیم گفت یا ابا بکر جون برنده او بوذ توان رسیذن ترا با جگونگی جه کار ترا با رسیذن کار نه با برسیذن نقلست که گفت هر جند با نفس کوشیذم تا اورا بر طاعت دارم با وی بر نیامذم از خوذ نومید شذم گفتم مگر حق تعالی این نفس از برای دوزخ آفریذه است دوزخیرا جه برورم بکنار جیحون شذم و بکیرا

بآرام دل و بدانی که آنج تراست از تو فوت نشوذ و گفت هرك خوذرا خوار داشت خذای تعالی اورا رفیع القدر گردانید و هرك خوذرا عزیز داشت خذای تعالی اورا خوار گردانید نقلست که یکی ازو دعا خواست گفت حق تعالی ترا از فتنهٔ تو نگاه داراذ نقلست که بعد از وفات او درویشی بسر خاك او می رفت و از حق تعالی دنیا می خواست شبی ابو الحسن‌را بخواب دید که گفت ای درویش جون بسر خاك ما آئی نعمت دنیا مخواه اگر نعمت دنیا خواهی بسر خاك خواجگان دنیا رو و جون اینجا آئی همّت از دو کون بریذه کردن خواه رحمة الله علیه

ذکر محمّد بن علی الترمذی قدّس الله روحه العزیز

آن سلیم سنّت آن عظیم ملّت آن مجتهد اولیا آن متفرّد اصفیا آن محرم حرم ایزدی شیخ وقت محمّد بن علی الترمذی رحمة الله علیه از محتشمان شیوخ بوذ و از محترمان اهل ولایت و بهمه زبانها ستوذه و آیتی بوذ در شرح معانی و در احادیث و روایات اخبار ثقه بوذ و در بیان معارف و حقایق انجوبه بوذ قبولی بکمال و حلی شگرف و شفقتی وافر و خلقی عظیم و اورا ریاضات و کرامات بسیار است و در فنون علم کامل و در شریعت و طریقت مجتهد و ترمذیان جماعتی بوی اقتدا کنند و مذهب او بر علم بوذه است که عالم ربّانی بوذ و حکیم امّت بوذ و مقلّد کسی نبوذ که صاحب کشف و صاحب اسرار بوذ و حکمتی بغایت داشت جنانك اورا حکیم الاولیا خواندند و صحبت بو تراب و خضرویه و ابن جلا یافته بوذ و با یحیی معاذ سخن گفته بوذ جنانك گفت یك روز سخنی می گفتم در مناظرهٔ امیر یحیی متحیّر شذ در آن سخن و اورا تصانیف بسیار است همه مشهور و مذکور و در وقت او در ترمذ کسی نبوذ که سخن او فهم کردی و از اهل شهر مهجور بوذی و در ابتدا با دو طالب علم راست شذ که بطلب علم روند جون عزم درست شذ مادرش غمگین شذ و گفت ای جان مادر من ضعیفم

کردهٔ من ترا اکنون می بینم گفت نی خر من تو بردهٔ در ماند دست بر داشت و گفت الهی مرا از وی باز خر در حال یکی آواز داد که اورا رها کن کی خر یافتیم بعد از آن روستائی گفت ای شیخ من دانستم که تو ندیدهٔ لکن من خودرا هیچ آب روی ندیدم برین درگاه گفتم تا تو نفسی بزنی تا مقصود من بر آید نقلست که یك روز در راهی می رفت ناگاه ترکی در آمد و قفائی بر شیخ زد و برفت مردمان گفتند جرا کردی که او شیخ ابو الحسن است مردی بزرگ بشیمان شد و باز آمد و از شیخ عذر می خواست شیخ گفت ای دوست فارغ باش که ما این نه از تو دیدیم از آنجا که رفت غلط نروذ نقلست که در متوضّا بود در خاطرش آمد که این بیرهن بفلان درویش می باید داد خادمرا آواز داد و گفت این بیراهن از سر من بر کش و بفلان درویش ده خادم گفت اے خواجه جندان صبر کن کی بیرون آئی گفت می ترسم که شیطان راه بزند و این اندیشه بر دلم سرد گرداند نقلست که یکی ازو برسید که چگونهٔ گفت دندانم فرسوده شد از نعمت حق خوردن و زبانم از کار شد از بس شکایت کردن برسیدند که مروّت چیست گفت دست داشتن از آنچ بر تو حرام است تا مروّتی باشد کبا کرام الکاتبین کرده باشی و برسیدند تصوّف چیست گفت تصوّف اسمی و حقیقت بدید نه و بیش ازین حقیقت بود بی اسم برسیدند از تصوّف گفت کوتاهی امل است و مداومت بر عمل برسیدند از فتوّت گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت دایم بودن و از نفس خویش بظاهر چیزی نادیدن که مخالف آن بود باطن تو و گفت توحید آن بود که بدانی که او مانند هیچ ذاتی نیست و گفت اخلاص آنست که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان آنرا تباه نتواند کرد و آدمی بر وی مطّلع نتواند شد و گفت اوّل ایمان بآخر آن بیوسته است و گفتند ایمان و توکّل چیست گفت آنك نان از بیش خود خوری و لقمه خرد خائی

شخص مفارقت کند یکی آنك عمل نکند بذانج داند دوم آنك عمل کند بذانج نداند سوم آنك نجوید آنج نداند جهارم آنك مردمانرا منع کند از آموختن و گفت علم سه حرفست عین و لام و میم عین علم است و لام عمل و میم مُخْلَص حق است در عمل و علم و گفت بزرگترین اهل معرفت مجتهد ترین ایشان باشند در اداء شریعت و با رغبت ترین در حفظ سنّت و متابعت و گفت محبّت ایثارست و آن جهار معنی است یکی دوام ذکر بدل و شاذ بودن بذآن دوم انسی عظیم گرفتن بذکر حق سوم قطع اشغال کردن و از هر قاطع که هست باز بریذن جهارم اورا بر خوذ گزیذن و بر هرجه غیر اوست جنانك حق تعالی گفته است قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ الی قوله أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ الآية و صفت محبّان حق اینست که محبّت ایشان بر معنی ایثار بوذ بعد ازین معاملت ایشان بر جهار منزل روذ یکی محبّت دوم هیبت سوم حیا جهارم تعظیم و گفت ایثار زاهذان بوقت بی نیازی بوذ و ایثار جوانمردان بوقت حاجت و گفت زهد در دنیا ترك است و اگر نتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری

ذکر ابو الحسن بوشنجی قدّس الله روحه العزیز

آن صادق کار دینه آن مخلص بار کشیذه آن موحّد یك رنگی شیخ ابو الحسن بوشنجی رحمة الله علیه از جوانمردان خراسان بوذ و محتشم ترین اهل زمانه و عالم ترین در علم طریقت و در تجرید قدمی ثابت داشت بو عثمان و ابن عطا و جُرَیری و بو عمرورا دیذه بوذ و سالها از بوشنج برفت و بعراق می بوذ جون باز آمذ بزندقه منسوب کردندش از آنجا بنشابور آمذ و عمر آنجا گذاشت جنانك مشهور شذ تا بجدّی که روسنائیرا دراز گوشی گم شذه بوذ برسیذ که در نشابور بارساتر کیست گفتند ابو الحسن بوشنجی بیامذ و در دامنش آویخت که خر من تو بردهٔ در ماند گفت ای جوانمرد غلط

و مرید خضرویه بوذ و ترمذی‌را دیذه بوذ و بو عثمان حیری‌را بذو میلی عظیم بوذ جنانك یکبار بذو نامه نوشت که علامت شقاوت جیست گفت سه جیز یکی آنك حق تعالی اورا علم روزی کند و از عمل محروم گردانذ دوم آنك عمل دهذ و از اخلاص محروم کند سوم آنك صحبت صالحان روزی کند و از حرمت داشت ایشان محروم کند و بو عثمان حیری گفت محمّد فضل سِمْسار مردان است و بو عثمان با همه جلالت خوذ گفتی اگر قوّت داری در بناه محمّد فضل روی تا سرّ من صافی شذی بدیذار او و او از اهل بلخ جناء بسیار کشیذ و از بلخ بیرون کردند و او ایشانرا گفت یا ربّ صدق از ایشان باز گیر نقلست که ازو سوال کردند که سلامت صُدور بجه حاصل آیذ گفت بایستاذن بحق الیقین و آن حیوتی بوذ تا بعد از آن علم الیقین دهند تا بعلم الیقین مطالعهٔ عین الیقین کند تا اینجا سلامت یابذ و تا نخست عین الیقین نبوذ علم الیقین نبوذ که کسی‌را که کعبه ندیذ هرگز اورا علم الیقین بکعبه نبوذ بس معلوم شذ که علم الیقین بعد از عین الیقین تواند بوذ که آن علی که بیش از عین الیقین بوذ آن بهمّت بوذ و اجتهاد ازین جای بوذ که گاه صواب افتذ و گاه خطا جون علم الیقین بیذا آمذ بعلم الیقین مطالعهٔ اسرار و حقایق عین الیقین توان کرد مثالش جنان بوذ که کسی در جاهی افتاذه باشذ و بزرگ شذه ناگاه اورا از جاه بر آرند در افتاب متحیّر گردذ و مدّتی بر آن ثبات کند تا بآفتاب دیذن خوی کند تا جنانك بآفتاب علمش حاصل شوذ که بذان علم مطالعهٔ اسرار آفتاب تواند کرد و گفت عجب دارم از آنك بهواء خوذ بخانهٔ او روذ و زیارت کند جرا قدم بر هواء خوذ ننهذ تا بذو رسذ و باو دیذار کند و گفت صوفی آنست کی صافی شوذ از جملهٔ بلاها و غایب گردذ از جملهٔ عطاها و گفت راحت در اخلاص است از آرزوهاء نفس و گفت جون مرید بگوشهٔ خاطر بدنیا نگرذ تو بیش در وی منگر که او مُدْبر طریقت شذ و گفت اسلام بجهار جیز از

هرکه اعتماد بر فضل خذای تعالی دارد حق تعالی اورا بهشت رساند کما قال الله تعالی قُلْ بِفَضْلِ ٱللهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا و گفت آرام گرفتن اسباب در دل منقطع گرداند از اعتماد کردن بر مسبّب الاسباب برسیذند که بچه چیز بنده دوستی خذای حاصل تواند کرد گفت بدشمنی آنچ خذای دشمن گرفته است و آن دنیا است و نفس و گفت اصل توحید سه است شناختن خذایرا بربوبیّت و اقرار کردن خذایرا بوحدانیت و نفی کردن جملهٔ انداد و گفت عارف صید معروفست که معروف اورا صید کرده است تا مکرّمش گرداند و در حظیرة القُدس بنشاند و گفت درست کردن معاملات بدو چیز است صبر و اخلاص صبر بر وی و اخلاص در وی و گفت مخلص چون دل بحق دهذ سلوت باشذ و چون بخلق دهذ فکرت باشذ و گفت تصوّف حسن خُلق است و گفت تصوّف حالی است که غایب گرداند صاحب آنرا از گفت و گوی وی برذ تا بخذای ذو المنن و از آنجا بیرون گرداند تا خذای بماند و او نیست شوذ و گفت این مذهبی است همه جدّ بهزل آمیخته مگردانیذ و گفت عزیزترین نشستن فقرا آن بوذ که با فقرا نشینذ بس چون بینی کی فقیر جذا کردذ از فقیر بیقین دان که از علّتی خالی نیست نقلست کی بعضی از اصحاب ازو وصیّت خواستند گفت بیش کسی رویذ که شمارا به از من بوذ و مرا بکسی بگذاریذ که به از شما باشذ رحمة الله علیه

ذکر محمّد فضل قدّس الله روحه العزیز

آن متمکّن بکرامات و حقایق آن متعیّن باشارات و دقایق آن مقبول طوایف آن مخصوص لطایف آن در مرغزار عشق و عقل ابو عبد الله محمّد بن فضل رحمة الله علیه از کبار مشایخ خراسان بوذ و ستوذهٔ همه بوذ و در ریاضات و رنج بی نظیر بوذ و در فتوّت و مروّت بی همتا بوذ

حج کردم بتوکّل چون نگه کردم همه بر هوای نفس بود گفتند چون دانستی گفت از آنک مادرم گفت سبوئی آب آر بر من گران آمد دانستم که آن حج بر شره شهوت بود و هواء نفس درویشی گفت در بغداذ بودم و خاطر حج داشتم در دلم آمد که مرتعش می آید و بانزده درم می آرد تا رکوه و رسن و نعلین خرم و در بادیه روم در حال یکی در بزد باز کردم مرتعش بود رکوهٔ بدست گفت بستان گفتم نگیرم گفت بگیر و مرا رنجه مدار جند درم خواستی گفتم بانزده درم گفت بگیر که بانجه درم است نقلست که روزی در محلّتی از بغداذ می رفت تشنه شد از خانهٔ آب خواست دختری صاحب جمال کوزهٔ آب آورد داش صید جمال او شد هم آنجا بنشست تا خداوند خانه بیامد گفت ای خواجه دلی بشربتی آب گرانست مرا از خانهٔ تو شربتی آب دادند و دلم بردند آن مرد گفت آن دختر منست بزنی بتو دادم و اورا بخانه برد و عقد نکاح کرد و خداوند خانه از منعمان بغداذ بود و مرتعش‌را بگرمابه فرستاذ و خرقه بیرون کرد و جامهٔ پاکیزه در وی پوشید چون شب در آمد دختر بوی دادند مرتعش بر خاست و بنماز مشغول شد ناگاه در میان نماز فریاذ بر آورد که مرقّع من بیارید گفتند چه افتاذ گفت بسرّم ندا کردند کی بیکی نظر که بغیر ما کردی جامهٔ اهل صلاح از ظاهر تو برکشیذیم اگر نظری دیگر کنی لباس آشنائی از باطنت برکشیم مرقّع در پوشید و زن‌را طلاق داذ نقلست که اورا گفتند کی فلان کس بر سر آب می روذ گفت آنرا که خذاے توفیق دهذ کی مخالفت هواء خوذ کند بزرگتر از آن بود که در هوا برذ و بر آب روذ نقل است که در اعتکاف نشسته بود آخر ماه رمضان در جامع بعد از دو روز بیرون آمذ گفتند چرا اعتکاف‌را باطل کردی گفت جماعتی قُرّا را نتوانستم دید و آن دید طاعت ایشان بر من گران آمذ وسخن اوست که هرکه گمان برذ که فعل او اورا از آتش نجاة دهذ یا ببهشت رساند بیقین خوذرا در خطر انداخته است و

گاه مشایخرا باعمال او راه می گرفت خذایش شنا دهاذ این سخن با غلام خلیل گفتند از آن جمله توبه کرد و هرچه داشت از متاع بیش متصوّفه فرستاذ ایشان هیچ قبول نکردند بنگر که انکار این طایفه تا چه حدّ است که آخر آن مردرا بمقام توبه می رساند خوذ کسی که اقرار دارذ تا چه بوذ لاجرم گفته اند هیچکس بر ایشان زبان نکند و نکنند سوال کردند از محبّت گفت صفاء دوستی است با ذکر دایم جنانك حق تعالی فرموذه است اُذْکُرُوا اللّٰهَ ذِکْرًا کَثِیرًا و گفت محبّان خذای شرف دنیا و آخرت بردند لِأَنّ النبیّ صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم قال المَرْءُ مَعَ من احبّ گفت مرد با آن بوذ که دوست دارذ پس ایشان در دنیا و آخرت با خذای باشند و گفت عبارت نتوان کرد از چیزی مگر بچیزی که از آن چیز رقیق‌تر و لطیف‌تر بوذ و هیچ چیز رقیق‌تر و لطیف‌تر نباشذ از محبّت پس چه از محبّت عبارت توان کرد یعنی از محبّت عبارت نتوان کرد گفتند جرا محبّت‌را ببلا مقرون کردند گفت تا هر سفلهٔ دعوی محبّت نکند چون بلا بیند بهزیمت شوذ برسیذند از فقر گفت فقیر آنست که بنقد اُنس گیرذ جنانك جاهل بنقد و فقیررا از نقد جنان وحشت بوذ که جاهل‌را از فقد و گفت تصوّف آنست کی هیچیز ملك تو نباشذ و تو ملك هیچیز نباشی رحمة الله علیه

ذکر ابو محمّد مُرْتَعِش قدّس الله روحه العزیز

آن بجان سابق معنی آن بتن لاحق تقوی آن سالك بساط وِجْدان برورش شیخ ابو محمّد مرتعش رحمة الله علیه از بزرگان مشایخ و معتبران اهل تصوّف بوذ و مقبول اکابر و سفرها بتجرید کرده و بخدمتهاء شایسته معروف و مشهور طوایف بوذ و بریاضات و مجاهدات مخصوص و از حیرهٔ نشابور بوذ ابو حفص‌را دیذه بوذ و با ابو عثمان و جُنَیْد صحبت داشته و مقام او در شونیزیّه بوذ و در بغداذ وفات کرد نقلست که گفت سیزده

اگر بحقیقت خاموش بودتی همسایگانرا خبر نبودی چیزی که نتوانی مکوی نقلست که یکبار این بیت می گفت

لَیْسَ لی فی ما سِواکَ حَظٌّ * فَکَیْفَ ما شِئْتَ فاخْتَبِرْنی

یعنی مرا جز در تو نصیب نیست دلم بغیر تو مایل نیست مرا بهرچه خواهی امتحان کن در حال بواش بسته شد بدبیرستانها می رفت و کودکانرا می گفت عمّ دروغ زن را دعا کنید تا حق تعالی شفا دهد ابو محمّد مغازلی گوید با سمنون در بغداذ بودم جهل هزار درم بر درویشان نفقه کردند و هیچ بما ندادند بعد از آن سمنون گفت بیا تا جائی رویم و بهر دری که ایشان دادند رکعتی نماز کنیم بس بدین رفتیم و جهل هزار رکعت نماز کردیم نقلست که غلام خلیل خوذرا به پیش خلیفه بتصوّف معروف کرده بود و دین بدنیا فروخته و دایم عیب مشایخ پیش خلیفه گفتی و مرادش آن بود تا همه مهجور باشند و کس بذایشان تبرّك نکند تا جاه او بر جای ماند و فضیحت نشوذ جون سمنون بلند شذ و صیت او منتشر شذ غلام خلیل رنج بسیار بذو رسانید و فرصت می جست تا جگونه اورا فضیحت کند تا زنی منعمه خوذرا بر سمنون عرضه کرد که مرا بخواه سمنون قبول نکرد پیش جُنَیْد رفت تا شفاعت کند به سمنون تا اورا بخواهذ جنید اورا زجر کرد و براند زن پیش غلام خلیل رفت و سمنون‌را تهمتی نهاذ غلام خلیل شاذ شذ و خلیفه‌را بر وی متغیّر کرد بس خلیفه فرموذ که سمنون‌را بکشند جون سیّاف‌را حاضر کردند خلیفه خواست که بگوید گردن بزن گنگ شذ نتوانست زبانش بگرفت و هیچ نتوانست گفت شبانه در خواب دید که گفتند زوال ملك تو در حیوة سمنون بسته است بامداذ سمنون‌را بخواند و بنواخت و باکرامی تمام باز گردانید بس غلام خلیل‌را در حقّ او دشمنی زیادت شذ تا بآخر عمر مجذوم گشت یکی پیش سمنون حکایت کرد که غلام خلیل مجذوم شذ گفت همانا کی یکی از نارسیذگان متصوّفه همّت در وی بسته است و نیك نکرده است که او منازع مشایخ بوذ گاه

کی جون بحجاز رفت اهل فَیْد اورا گفتند مارا سخن گوی بر منبر شذ و سخن می گفت مستمع نیافت روی بقنادیل کرد کبا شما می کویم سخن محبّت در حال آن قنادیل بر یکدیگر می آمذند و باره می شذند نقلست که یك روز در محبّت سخن می گفت مرغی از هوا فرو آمذ و بر سر او نشست بس بر دست او نشست بس بر کنار او نشست بس از کنار بر زمین نشست بس جندان منقار بر زمین زذ که خون از منقار او روان شذ بس بیفتاذ و بمرد نقلست کی در آخر عمر برای سنّت زنی خواست دختری در وجود آمذ جون سه ساله شذ سمنون‌را با وی بیوندی بدید آمذ همان شب قیامت‌را بخواب دید و دید که عَلَمی نصب می کردند برای هر قومی و علی نصب می کردند که نور او عرصات فرو گرفت سمنون گفت این علم از آن کذام قوم است گفتند از آن آن قوم که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ در شان ایشانست یعنی علم محبّان است سمنون خوذرا در آن میان انداخت یکی بیامذ و اورا از میان ایشان برون کرد سمنون فریاذ بر آورد که جرا بیرون می کنی گفت از آنك این علم محبّان است و تو از ایشان نیستی گفت آخر مرا سمنون محبّ خوانند و حق تعالی از دل من می داند هاتفی آواز داذ که ای سمنون تو از محبّان بودی امّا جون دل تو بذآن کوذك میل کرد نام تو از جریدهٔ محبّان محو کردند سمنون هم در خواب زاری کرد کی خذاوندا اگر این طفل قاطع راه من خواهذ بوذ اورا از راه من بر دار جون از خواب بیذار شذ فریاذی بر آمذ کی دختر از بام در افتاذ و بمرد نقلست که یکبار در مناجات گفت الهی در هرج مرا بیازمائی در آن راستم یابی و در آن تسلیم کنم و دم نزنم در حال دردی بر وی مستولی شذ که جانش بر خواست آمذ و او دم نی زذ بامذاذان همسایگان گفتند ای شیخ دوش ترا جه بوذ که از فریاذ تو مارا خواب نیامذ و او هیچ دم نزذه بوذ امّا صورت جان او بر صورت او آمذه بوذ و بگوش مستمعان رسیذه تا حق تعالی بذو باز نمود کی خاموشی خاموشی باطن است

بود که جبرئیل علیها السلام گفت هیچ حاجت هست گفت بتو نه زیراکه از نفس غایب بود بخدای تعالی تا با خدای هیچیز دیگر ندید و گفت اهل توکّل را در حقایق توکّل اوقاتی است در غلبات که اگر در آن اوقات بر آتش بروند خبر ندارند از آن و اگر ایشانرا در آن حالت در آتش اندازند هیچ مضرّت بر ایشان نرسد و اگر تیرها بذیشان اندازند و ایشانرا مجروح گردانند الم نیابند از آن و وقت بود که اگر بشهٔ ایشانرا بگزد بترسند و باندك حرکتی از جای بروند گفتند طریق بخدای چگونه است گفت دور بودن از جُهّال و صحبت داشتن با علما و استعمال کردن علم و دایم بر ذکر بودن برسیدند از تصوّف گفت اوّل تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ بس بآخر زفرات قلوبست بودایع حضور آنجا که همرا خطاب کرده است حق و آن همه در صورت ذرّات بوده است تا خبر داده است کما قال عزّ وجلّ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى رحمة الله علیه

ذکر سمنون مُحِبّ قدّس الله روحه العزیز

آن بی خوف همه حُبّ آن بی عقل همه لُبّ آن بروانهٔ شمع جمال آن آشفتهٔ صبح وصال آن ساکن مضطرب محبوب حق سمنون محبّ رحمة الله علیه در شان خویش یگانه بود ومقبول اهل زمانه بود و الطف المشایخ و اشارات غریب و رموزی عجیب داشت و در محبّت آیتی بود و جمله اکابر به بزرگی او اقرار داشتند و اورا از فتوّت و محبّت سمنون المحبّ خواندندی و او خودرا سمنون الکذّاب خواندی صحبت سری یافته بود و از اقران جُنَید بود و اورا در محبّت مذهبی خاصّ است و او تقدیم محبّت کرده است بر معرفت و بیشتر مشایخ معرفت‌را بر محبّت تقدیم داشته اند و او می گوید که محبّت اصل و قاعدهٔ راه است بخدای و احوال و مقامات همه بنسبت با محبّت بازی اند و در محلّی که طالب‌را شناسند زوال بذآن روا باشد در محلّ محبّت بهیچ حال روا نباشد ما دام کی ذات او موجود بود نقلست

فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى و گفت هرکه در عبودیّت استعمال علم رضا نکند و عبودیّت در فنا و بقاء او صحبت نکند او مدّعی کذّاب است و گفت شاذی در سه خصلت است یکی شاذی بطاعت داشتن خذایرا و دیگر شاذی است نزدیك بودن بخذای و دور بودن از خلق و سوم شاذی است یاذ کردن خذایرا و یاذ کردن خلق‌را فراموش کردن و نشان آنك شاذی است بخذای سه چیزاست یکی آنك همیشه در طاعت داشتن بود دوم دور باشذ از دنیا و اهل دنیا سوم بایست خلق ازو بیفتذ هیچیز یاذ نکند با خذای مگر آنچ خذایرا باشذ و گفت فاضلترین کارها آن باشذ که بعلم بیوسته باشذ و گفت عارف ترین بخذای آن بود که مخیّرتر بود در خذای تعالی و گفت عارف بحق نرسذ مگر دل برینه گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت یعنی درین هر سه از هر سه برینه باشذ یکی ازو برسیذ که عارف بهیچیز تاسّف نخورذ جز بخذای گفت عارف خود چیز نه بینذ جز خذای تا بر وی تاسّف خورذ گفت بکذام چشم نگرذ گفت بچشم فنا و زوال و گفت مشاهدهٔ ارواح تحقیق است و مشاهدهٔ قلوب تحقیق و گفت جمع عین حق است آنکه جمله اشیا بذو قایم بود و تفرقه صفت حق است از باطل یعنی هرچه دون حق است باطل است بنسبت با حق و هر صفت که باطل کند حق‌را آن تفرقه بود و گفت جمع آنست که تعلیم داذ آدم‌را علیه السلام از اسما و تفرقه آنست که از آن علم براگنده شذ و منتشر گشت در باب او و گفت ارزاق متوکّلان بر خذاوندست می رسذ بعلم خذای بر ایشان و بر ایشان می روذ بی شغلی و رنجی و غیر ایشان همه روز در طلب آن مشغول و رنج کش و گفت متوکّل بحقیقت آنست که رنج و مؤنت خود از خلق بر گرفته است نه کسی‌را شکایت کند از آنچ بذو رسذ و نه ذمّ کند کسی‌را که منع کنندش از جهت آنك نه بینذ منع و عطا جز از خذای تعالی و گفت حقیقت توکّل ابرهیم خلیل‌را

خوش دل نبودی بس در مناجات بنالیدی با حق تعالی بسرّش ندا کردند که یا با یعقوب تو بندهٔ و بنده‌را با راحت چه کار نقلست که یکی اورا گفت در دل خود سختی می یابم و با فلان کس مشورت کردم مرا روزه فرمود جنان کردم زایل نشد و با فلان گفتم سفر فرمود کردم زایل نشد او گفت ایشان خطا کردند طریق تو آنست که در آن ساعت که خلق بخسبند بمُلْتَزَم روی و تضرّع و زاری کنی و بگوئی خداوندا در کار خود متحیّرم مرا دستگیر آن مرد گفت جنان کردم زایل شد نقلست که یکی اورا گفت نماز میکنم و حلاوت آن در دل نمی یابم گفت جون طلب دل در نماز کنی حلاوت نماز نیابی جنانك در مثل گفته اند که اگر خررا در بای عقبه جو دهی عقبه‌را قطع نتواند کرد و گفت مردی یك جشم‌را دیدم در طواف که می گفت أَعوذُ بِكَ مِنْكَ بناه می جویم از تو بتو گفتند این جه دعاست گفت روزی نظری کردم بیکی که در نظرم خوش آمد طبانجه از هوا در آمد و برین یك جشم من زد که بذو نگرسته بودم آوازی شنیدم کی نگرستنی طبانجهٔ اگر زیادت دیدی زیادت کردیی و اگر نگری خوری و گفت دنیا دریا است کنارهٔ او آخرت است و کشتی او تقوی و مردمان همه مسافر و گفت هرکرا سیری بطعام بود همیشه گرسنه بود و هرکرا توانگری بمال بود همیشه درویش بود و هرکه در حاجت خود قصد خلق کند همیشه محروم بود و هرکه در کار خود یاری از خدای نخواهد همیشه مخذول بود و گفت زوال نیست نعمتی‌را که شکر کنی و بایداری نیست آنرا جون کفران آری در نعمت و گفت جون بندهٔ بکمال رسد از حقیقت یقین بلا بنزدیك او نعمت گردد و رجا مصیبت و گفت اصل سیاست کم خوردن است و کم خفتن و کم گفتن و ترك شهوات و گفت جون بنده از خود فانی شود بحق باقی شود جنانك بیغمبر صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم درین مقام از خود فانی بحق باقی گشت لاجرم بهیچ نامش نخوانند الّا بعَبْد

بذآن عمل و توکّل کن توکّل مردی که او معاینه می بیند که بذو نخواهد رسید الاّ آنك حق تعالی در ازل برای او نبشته بوذ و حکم کرده و گفت اُنس‌را علامت است دایم نشستن در خلوت و طول وحشت از مخالطات و لذّت یافتن بذکر و راحت یافتن در مجاهده و جنگ در زذن بجبل طاعت و گفت علامت حیا انقباض دل است و عظمت دیذار بروردگار و وزن گرفتن سخن بیش از گفتن و دور بوذن از آنج خواهی که از آن عذر خواهی و ترك خوض کردن در چیزی که از آن شرم زذه خواهی شذ و نگاه داشتن زبان و چشم و گوش و حفظ شکم و فرج و ترك آرایش حیوة دنیا و یاذ کردن گورستان و مردگان و گفت شوق‌را علامت است دوست داشتن مرگ در وقت راحت در دنیا و دشمن داشتن حیوة در وقت صحّت و رغبت و اُنس گرفتن بذکر حق و بی قرار شذن در وقت نشر آلاء حق و در طرب آمذن در وقت تفکّر خاصّه در ساعتی که نظر تو بر حق بوذ نقل است که یکی برسید از جمع و تفرقه گفت جمع جمع کردن دلست در معرفت و تفرقت متفرّق گردانیذن در احوال و گفت نماز جماعت بر تو فریضه نیست و طلب حلال بر تو فریضه است رحمة الله علیه والله اعلم

ذکر ابو یعقوب النهرجوری قدّس الله روحه العزیز

آن مشرّف رقم فضیلت آن مقرّب حرم وسیلت آن منوّر جمال آن معطّر وصال آن شاهد مقامات مشهوری ابو یعقوب اسحاق النهرجوری رحمة الله علیه از کبار مشایخ بوذ و لطفی عظیم داشت و بخدمت و ادب مخصوص بوذ و مقبول اصحاب و سوزی بغایت داشت و مجاهدهٔ سخت و مراقبتی بر کمال و کلماتی بسندیذه و گفته اند که هیچ پیر از مشایخ ازو نورانی‌تر نبوذ و صحبت عمرو بن عثمان مکّی و جُنَیْد یافته و مجاور حرم بوذ و آنجا وفاة یافت نقلست که یك ساعت از عبادت و مجاهده فارغ نبوذی و یك دم

ارباح و قلّت رواح یعنی آسایش و گفت از علامت زهد یکی آنست که بداند که بنده زهد نتواند ورزید الاّ بایمنی بخدای تعالی و گفت علامت ورع ده چیزاست درنگ کردن در متشابهات و بیرون آمدن از شبهات و تفتیش کردن در اقْوات و از تشویش احتراز کردن و گوش داشتن زیادت و نقصان و مداومت کردن برضاء رحمٰن و از سر صفا تعلّق ساختن باامانات و روی گردانیدن از مواضع آفات و دور بودن از طریق عاهات و اعراض از سر مباهات و گفت علامت صبر ده چیزاست حبس نفس و استحکام درس و مداومت بر طلب اُنس و نفی جزع و اسقاط ورع و محافظت بر طاعات و استقصا در سُنَن واجبات و صدق در معاملات و طول قیام شب در مجاهدات و اصلاح جنایات و گفت محو نگردانند شهوات را از دل مگر خوفی که مردرا بر انگیزاند بی اختیار ویا شوقی کی مردرا بی آرام کند و گفت مراقبت را علامات است بر گزیدن آنج خدای بر گزیده است و عزم نیکو کردن بخدای تعالی و شناختن افزونی و تقصیر از جهت خدای و آرام گرفتن دل بخدای و منقطع شدن از جمله خلق بخدای تعالی و گفت صدق را علامات است دل با زبان راست داشتن و قول با فعل برابر داشتن و ترك طلب محمدت این جهان گفتن و ریاست ناگرفتن و آخرت را بر دنیا گزیدن و نفس را قهر کردن و گفت توکّل را ده علامتست آرام گرفتن بدآنج حق تعالی ضمان کرده است و ایستادن بدآنج بتو رسد از رفیع و دون و تسلیم کردن بما یکون و تعلّق گرفتن دل در میان کاف و نون یعنی جنان داند که هنوز میان کاف و نون است و کاف بنون نه پیوسته است تا لاجرم هرچه ترا بکاف و نون بود توکّل درست بود و قدم در عبودیّت نهادن و از ربوبیّت بیرون آمدن یعنی دعوی فرعونی و منی نکند و ترك اختیار گوید و قطع علایق و نومیدی از خلایق و دخول در حقایق و بدست آوردن دقایق و گفت عمل کن عمل مردی که او معاینه می بیند که اورا نجاة نخواهند داد الاّ

خریدی او دانگی گفت و تو بسه تسو خواستی او بسبب آنك ترا می شناخت مسامحت کرد برای صلاحیت تو و این حکایت بر عکس این نوشته اند و ما در کتاب معتمد چنین یافتیم و هم حُذَیْفه نوشت که هرکرا فضایل نزدیك او دوستر از گناه بوذ او فریفته است و هرکه قران خواند و دنیا بر گزیند او استهزا کرده است و من می ترسم که آنج ظاهر می شوذ از اعمال ما بر ما زیان‌کارتر بوذ از گناه ما و هرکرا درم و دینار در دل او بزرگتر از بزرگی آخرت چگونه امید دارذ بخذای در دین و دنیاء خویش و گفت اگر شبی بصدق با خذای کار کنم دوستر دارم از آنك در راه خذای شمشیر زنم و هم حُذَیْفه نوشت امّا بعد وصیّت می کنم بتقوی خذای و عمل کردن بذانج تعلیم داذه است ترا و مراقبت جنانك هیچ کس نه بیند ترا آنجا که مراقبت کنی الّا خذای تعالی و ساختگی کردن جیزی که هیچ کس‌را در دفع آن حیلتی نیست و در وقت فرو آمذن آن بشیمانی سوذمند نیست و السلام شبلی گفت از یوسف اسباط برسیذند کی غایت تواضع جیست گفت آنك از خانه بیرون آئی هرکرا بینی جنان دانی که بهتر از تست و گفت اندکی ورع‌را جزاء بسیار عمل دهند و اندکی تواضع‌را جزاء بسیار اجتهاد دهند و گفت علامت تواضع آنست که سخن حق قبول کنی از هرك گویذ و رفق کنی با کسی که فروتر بوذ و بزرگ داری آنرا کی بالای تو بوذ در رتبت و اگر زلل بینی احتمال کنی و خشم فرو خوری و هرجا کی باشی رجوع بخذای کنی و بر توانگران تکبّر کنی و هرجه بتو رسذ شکر کنی و گفت توبه‌را ده مقام است دور بوذن از خاهلان و ترك گفتن باطلان و روی گردانیذن از منکران و در رفتن بمحبوبات و شنافتن بخیرات و درست کردن توبه و لازم بوذن بر توبه و ادا کردن مظالم و طلب غنیمت و تصفیهٔ قوت و گفت علامت زهد ده جیزست ترك موجود و ترك آرزؤ مفقود و خدمت معبود و ایثار مولی و صفاء معنی و متعزّز شذن بعزیز و احترام مشفق و زهد در مباح و طلب

که عاجز بوذ از دست داشتن شهوات و قوی ترین آن بوذ که قادر بوذ بر ترك آن و گفت قیمت هر آدمئی بر قدر همّت او بوذ اگر همّت او دنیا بوذ اورا هیچ قیمت نبوذ و اگر رضای خذای بوذ ممکن نبوذ که در توان یافت غایت قیمت او ویا وقوف توان یافت بر آن و گفت راضی آنست که سوال نکند و مبالغت کردن در دعا از شروط رضا نیست و گفت توکّل آرام گرفتن بوذ بر آنچ خذای تعالی ضمان کرده است و گفت آنچ کفایت است بتو می رسذ بی رنج امّا مشغولی و رنج تو در زیادت طلبیذن بوذ و گفت کفایت درویشان توکّل است و کفایت توانگران اعتماد بر املاك و اسباب و گفت ادب کردن درویشان آن بوذ که از حقیقت بعلم آیند و گفت تا ما دام که در دل تو خطری بوذ اعراض کون‌را یقین دان که ترا نزدیك خذای تعالی هیچ خطری نیست و گفت هرکه عزیز شوذ بچیزی جز خذای تعالی درست آنست که در عزّ خویش خوارست و گفت بسنده است ترا از دنیا دو چیز یکی صحبت فقیر دوم حرمت ولی والله اعلم و احکم

ذکر یوسف اسباط قدّس الله روحه العزیز

آن مجاهد مردان مرد آن مبارز میدان درد آن خو کردهٔ تقوی آن برورده معنی آن مخلص محتاط یوسف اسباط رحمة الله علیه از زُهّاد و عُبّاد این قوم بوذ و در تابعین بزهد او کس نبوذ و در مراقبه و محاسبه کمالی داشت و معرفت و حالت خوذ بنهان داشتی و ریاضت کردی و از دنیا انقطاع کلّی داشت و کلماتی شافی دارذ و بسیار مشایخ کبار دینه بوذ نقلست که هفتاذ هزار درم میراث یافت و هیچ از آن نخورد و برگ خرما می بافت و از مزد آن قوت می ساخت و گفت چهل سال بر من بگذشت که مرا بیراهنی نو نبوذ مگر خرقهٔ کهنه وقتی بحُذَیفهٔ مرعشی نامهٔ نوشت که شنیذه ام کی دین خوذ بدو حبّه فروختهٔ و آن آنست که در بازار چیزی می

بکشند و بر سرش می زدند تا بمرد و او در آن میان می گفت قطع الله یدَیك ورِجْلَیك دست و بایت برینه گرداناذ خذای تعالی خلینه بعد از مدّتی خشم بر وی کرد و فرموذ تا دست و بای او بیریذند بعضی از مشایخ بذین جهت ابن عطارا بار نداذند یعنی جرا بر کسی که توانی که بدعاء تو بصلاح آیذ دعاء بذ کرد بایستی که دعاء نیك کردی امّا عذر جنین گفته اند که تواند بوذ که از آن دعاء بذ کرد که او ظالم بوذ برای نصیب مسلمانان دیگر و گفته اند که او از اهل فراست بوذ می دیذ کبا او جه خواهند کرد موافقت قضا کرد تا حق بر زبان او براند و او در میان نه و مرا جنان مینمایذ که ابن عطا اورا نیك خواست نه بذ تا او درجهٔ شهادت یابذ و درجهٔ خواری کشیذن در دنیا و از منصب و مال وجاه و بزرگی افتاذن و این وجهی نیکوست جون جنین دانی ابن عطا اورا نیك خواسته بوذ که عقوبت این جهان در جنب آن عالم سهلست والله اعلم

ذکر ابرهیم رقّی قدّس الله روحه العزیز

ان قبلهٔ اتقیا آن قدوهٔ اصفیا آن در دام مرغ سابق آن در شام صبح صادق آن فانی خوذ باقی متّقی ابرهیم بن داود رقّی رحمة الله علیه از اکابر علما و مشایخ بوذ و از قدماء طوایف و محترم و صاحب کرامات و کلماتی عالی داشت و از بزرگان شام بوذ و از اقران جُنیْذ و ابن جلا و عمری دراز یافت نقلست کی درویشی در وادی می رفت شیری قصد او کرد جون در درویش نگریست بغرّید و روی بر خاك نهاذ و برفت درویش در جامهٔ خوذ نگاه کرد و بارهٔ از جامهٔ شیخ رقّی بر خرقهٔ خوذ دوختــه بوذ دانست که شیر حرمت آن داشت و گفت معرفت اثبات حق است بیرون از هرجه وهم بذو رسذ و گفت قدرت آشکاراست و جثمها گشاذه لیکن دیذار ضعیف است و گفت نشان دوستی حق بر گزیذن طاعت اوست و متابعت رسول اوست علیه السلام و گفت ضعیف ترین خلق آنست

ابتداش معرفت است و انتهاش توحید و گفت قرار گرفتن بدو جیز است آداب عبودیّت و تعظیم حق معرفت و ربوبیّت و گفت ادب ایستادن است بر مراقبت با هرج نیکو داشته اند گفتند این چگونه بوذ گفت آنك معاملت با خدای بادب کند بنهان و آشکارا جون این بجای آوردی ادیب باشی گرجه عجمی باشی گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام وقت برسیذند از شوق گفت سوختن دل بوذ و باره شذن جگر و زبانه زذن آتش در وی گفتند شوق برتر بوذ یا محبّت گفت محبّت زیراکه شوق ازو خیزذ و گفت جون آوازهٔ وَعَصَی آدَمُ بر آمذ جمله جیزها بگریستند مگر سیم و زر حق تعالی بر ایشان وحی کرد که جرا بر آدم نگریستید گفتند ما بر کسی که در تو عاصی شوذ نگریم حق تعالی فرموذ که بعزّت و جلال من که قیمت همه جیزها بشما آشکارا کنم و فرزندان آدم‌را خادم شما گردانم نقلست که یکی با وی گفت عزلتی خواهم گرفت گفت بکه خواهی بیوست جون از خلق می بُری گفت بس جکنم گفت بظاهر با خلق می باش و بباطن با حق نقلست که اصحاب خوذرا گفت بجه بلند گردذ درجهٔ مرد بعضی گفتند بکثرة صوم و بعضی گفتند بمداومت صلوة و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه و موازنه و بذل مال ابن عطا گفت بلندی نیافت آنك یافت الّا بخوی خوش نه بینی که مصطفی‌را صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم باین ستوذند وإنّك لعلی خُلقٍ عظیمٍ نقل است که یکبار بیش اصحاب بای دراز کرد و گفت ترك ادب میان اهل ادب ادب است جنانك رسول علیه السلام بای دراز کرده بوذ بیش ابو بکر و عمر رضی الله عنهما کی با ایشان صافی تر بوذ جون عثمان رضی الله عنه در آمذ بای گرد کرد نقلست که ابن عطارا بزندقه منسوب کردند علی بن عیسی که وزیر خلیفه بوذ اورا بخواند و در سخن با او جفا کرد و ابن عطا با او سخن درشت گفت وزیر در خشم شذ فرموذ تا موزه از بایش

بنده بود و آن بی نشان است و بی نهایت و جون بی نهایت بود هر حقیقتی‌را حقّی بود و گفت حقیقت توحید نسیان توحید است و این سخن بیان آنست که حقیقت اسم بنده است و گفت صدق توحید آن بود که قایم بیکی بود و گفت محبّت بر دوام عتاب بود و گفت جون محبّ دعوی مملکت کند از محبّت بیفتد و گفت وجد انقطاع اوصاف است تا نشان ارادت نماند همه اندوه بود و گفت هرگاه که تو یاد وجد توانی کرد وجد از تو دور است و گفت نشان ثُبُوتِ محبّت بر خاستن حجاب است میان قُلوب و علّام الغیوب و گفت علم بزرگترین هیبت است وحیا جون ازین هر دو دور بماند هیچ خیر درو نماند و گفت هرکرا توبه با عمل درست بود توبهٔ او مقبول بود و گفت عقل آلت عبودیت است نه اشراف بر ربوبیّت و گفت هرکه توکّل کند بر خدای از برای خدای و یا متوکّل بود بر خدای در توکّل خویش نه برای نصیب دیگر خدای کارش بسازد درین جهان و در آن جهان و گفت توکّل حسن التجاست به خدای تعالی و صدق افتقارست بذو و گفت توکّل آنست که تا شدّت فاقه در تو بدید نیاید بهیچ سبب باز ننگری و از حقیقت سکون بیرون نیائی جنانك حق داند که تو بذآن راست ایستادهٔ و گفت معرفت‌را سه رکن بود هیبت وحیا و انس و گفت رضا نظر کردن دل است باختیار قدیم خدای در آنج در ازل بنده‌را اختیار کرده است و آن دست داشتن خشم است و گفت رضا آنست که بدل بدو جیز نظاره کند یکی آنك بیند که آنج در وقت بمن رسید مرا در ازل این اختیار کرده است و دیگر آنك بیند که مرا اختیار کرد آنج فاضلتر است و نیکوتر و گفت اخلاص آنست که خالص بود از آفات و گفت تواضع قبول حق بود از هرکه بود و گفت نقوی‌را ظاهریست و باطنی ظاهر وی نگاه داشتن حدّهاء شرع است و باطن وی نیّت و اخلاص برسیدند که ابتداء این کار و انتهاش کدامست گفت

مراتب شُهَدَاست و ادنی منازل شهدا اعلی منازل صُلَحا و ادنی منازل صلحا اعلی منازل مومنان و گفت خذایرا بندگان اند که اتّصال ایشان بحق درست شوذ و جشمهاء ایشان تا ابد بذو روشن بوذ ایشانرا حیوة نبوذ الاّ بذو و بسبب اتّصال ایشان بذو دلهاء ایشانرا بصفاء یقین نظر دایم بوذ بذو که حیوة ایشان بحیوة او موصول بوذ لاجرم ایشانرا تا ابد مرگ نبوذ و گفت جون کشف گردذ ربوبیّت در سرّ و صاحب آن نفس زنذ آن برو حرام گردذ و بروذ و هرگز باز نیایذ و گفت غیرت فریضه است بر اولیاء خذای بس گفت جه نیکوست غیرت در وقت منادمت و در محبّت و گفت اگر صاحب غیرت‌را حالتی صحیح بوذ کشتن او فاضلتر از آن بوذ که غیر او یعنی حال صحیح صاحب غیرت جنان بغایت بوذ که هرك اورا بکشذ ثواب یابذ تا او از آن آتش غیرت برهذ و گفت همّت آنست که هیچ از عوارض آنرا باطل نتواند گردانیذ و گفت همّت آن بوذ که در دنیا نبوذ و گفت زندگی محبّ ببذل است و زندگی مشتاق باشك و زندگی عارف بذکر و زندگی موحّد بزبان و زندگی صاحب تعظیم بنَفَس و زندگی صاحب همّت بانقطاع از نَفَس و این زندگی سوختن و غرقه شذن بوذ اگر کسی گویذ زندگی موحّد بزبان جگونه بوذ گویم باطنش همه توحید گرفته بوذ یك ذرّه از باطنش خبر نبوذ جز آنك زبان می جنباند جنانك بایزید گفت سی سالست تا بایزید می جویم و زندگی صاحب تعظیم بنفس جنان بوذ که زبانش از کار شذه بوذ و نفسی مانده و زندگی صاحب همّت منقطع شذنِ نفس آن بوذ که اگر در آن همّت نفس زنذ هلاك شوذ کما قال علیه السلام لی مَعَ ٱلله وقتٌ الحدیث من در کنجم نه نبی مُرسَل نه جبرئیل و گفت علم جهار است علم معرفت و علم عبادت و علم عبودیّت و علم خدمت و گفت حقیقت اسم بنده است و هر حقّی‌را حقیقتی است و هر حقیقتی‌را حقّی و هر حقّی‌را حقّی یعنی هر حقیقت که تو دانی اسم

و بعضی‌را علی و مفاخرتی بعلم و بعضی‌را مجلسی و مُختَلَفی و بعضی‌را نفسی و شهوتی همّت هر یکی از خلق بحدّ خویش بسته اند که در آن اند و گفت دلهارا شهوتی است و ارواحرا شهوتی است و نفوس‌را شهوتی همه شهوتهارا جمع کنند شهوات ارواح قرب بوذ و شهوات دلها مشاهده و شهوات نفوس لذّت گرفتن براحت و گفت سرشت نفس بر بی ادبی است و بنده مامور است بملازمت ادب نفس بذآنج اورا سرشته اند می روذ در میدان مخالفت و بنده اورا بجهد باز می دارذ از مطالبت بذ هرکه عنان او گشاذه کند در فساد با او شریك بوذ برسیذند که بر خذای تعالی چه دشمن‌تر گفت رؤیت نفس و حالهاء او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوت منافق خوردن و آشامیذن بوذ و قوت مومن ذکر و جهد بوذ و گفت انصافی که در میان خذاوند و بنده بوذ در سه منزلت است استعانت و جهد و ادب از بنده استعانت خواستن و از خذای قوت داذن و از بنده جهد کردن و از خذای توفیق داذن و از بنده ادب بجای آوردن و از خذای کرامت داذن و گفت هرك ادب یافته بوذ بآداب صالحان اورا صلاحیت بساط کرامت بوذ و هرك ادب یافته بوذ بآداب صدّیقان اورا صلاحیت بساط مشاهده بوذ و هرکه ادب یافته بوذ بآداب انبیا اورا صلاحیت بساط انس بوذ و انبساط و گفت هرکرا از ادب محروم گردانیذند از همه خیراتش محروم گردانیذند و گفت تقصیر در ادب در قرب صعبتر بوذ از تقصیر ادب در بُعْد که از جُهّال کبایر در گذارند و صدّیقانرا بچشم زخمی و التفاتی بگیرند و گفت هلاکت اولیا بلحظات قلوبست و هلاکت عارفان بخطرات اشارات و هلاکت موحّدان باشارت حقیقت و گفت موحّدان چهار طبقه اند طبقهٔ اوّل آنك نظر در وقت و حالت می کنند دوم آنك نظر در عاقبت می کنند سوم آنك نظر در حقایق می کنند چهارم آنك نظر در سابقت میکنند و گفت ادنی منازل مُرسَلان اعلی

انبساط نهد این همه که گفتیم از صفات دروغ زنان است و گفت نشاید که بنده التفات کند بصفات و بر صفات فروذ آید و گفت هر علی را بیانی است و هر بیانی‌را زبانی است و هر زبانی‌را عبارتی و هر عبارتی‌را طریقی و هر طریقی‌را جمعی اند مخصوص بس هرك میان این احوال جدا توانند کرد اورا رسد که سخن گوید و گفت هرك خودرا بادب سنّت آراسته دارد حق تعالی دل اورا بنور معرفت منوّر گرداند و گفت هیچ مقام نیست برتر از موافقت در فرمانها و در اخلاق و گفت بزرگترین غفلتها آن غفلت است که از خدای غافل ماند و از فرمانهاء او و از معاملت او و گفت بندهٔ است مقهور و علی مقدور و درین میان هر دو نیست معذور و گفت نفسهاء خودرا در راه هوای نفس خود صرف مکن بعد از آن برای هرك خواهی از موجودات صرف کن و گفت افضل طاعات گوش داشتن حق است بر دوام اوقات و گفت اگر کسی بیست سال در شیوهٔ نفاق قدم زند و درین مدّت برای نفع براذری یك قدم بر دارد فاضلتر از آنك شصت سال عبادت باخلاص کند و از آن نجات نفس خود طلب کند و گفت هرکه بچیزی دون خدای ساکن شود بلاء او در آن چیز بود و گفت صحیح ترین عقلها عقلی است که موافق توفیق بود و بذترین طاعات طاعتی است که از عُجْب خیزد و بهترین گناهها گناهی که از پس آن توبه در آید و گفت آرام گرفتن باسباب مغرور شدن است و ایستادن بر احوال بریدن از محوّل احوال و گفت باطن جای نظر حق است و ظاهر جای نظر خلق جای نظر حق بیاکی سزاوارتر از جای نظر خلق و گفت هرك اوّل مدخل او بهمّت بود بخدای رسد و هرکرا اوّل مدخل او بارادت بود بآخرت رسد و هرکرا اوّل مدخل او بآرزو بود بدنیا رسد و گفت هرچه بنده‌را از آخرت باز دارد آن دنیا بود و بعضی‌را دنیا سرائی بود و بعضی‌را تجارتی و بعضی‌را عزّی و غلبهٔ

تعالی بندرا غنی گردانیده است و بنده از سر نفس بفضول مشغول شده تا بعتاب گرفتار شده است امّا در فقر سر از سوی حق می افتد که بندرا فقر داد تا بنده بسبب فقر آن همه رنج کشید بس آنرا عذر می باید خواست وعذر از حق بود که عوض همه چیزهاست که هرکه فقیرتر بود بحق غنی تر بود که أَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ إِلَى ٱللَّهِ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَيكُمْ و هرکه توانکرتر بود از حق دورتر بود که درویشی که توانگررا تواضع کند دو ثلثش از دین بروذ بس توانگر مغرور توانگری بود که داند که جون بود که ایشان بحقیقت مردگان اند که إِيَّاكُمْ و مجالسةَ ٱلْمَوْتَى و بعد از بانصد سال از درویشان بحق راه یابند و عتابی که بانصد سال انتظار باید کشید از عذری که اهل آن ببانصد سال غرق وصل باشند کجا بهتر باشد جگوئی که بیغمبر علیه السلام مر فرزندان خودرا جز فقر روا نداشت و بیگانگانرا بعطا توانگر می کرد کجا توان گفت که توانگر از درویش فاضلتر بس قول قول جنید است و الله اعلم نقلست کی بعضی از متکلّمان ابن عطارا گفتند جه بوذه است شما صوفیانرا که الفاظی اشتقاق کرده اید که در مستمعان غریب است و زبان معتادرا ترك کرده اید این از دو بیرون نیست یا تمویه می کنید و حق‌را تمویه بکار نیاید بس درست شد که در مذهب شما عیبی ظاهر گشت که بوشیده می کردید سخن‌را بر مردمان ابن عطا گفت از بهر آن کردیم که مارا بذین عزّت بوذ از آنك این عمل بر ما عزیز بوذ نخواستیم که بجز این طایفه آنرا بدانند و نخواستیم کی لفظ مستعمل بکار داریم لفظی خاصّ بیذا کردیم و اورا کلماتی عالی است و گفت بهترین عمل آنست که کرده اند و بهترین علم آنست که گفته اند هرجه نگفته اند مگوی و هرجه نکرده اند مکن و گفت مردرا که جویند در میدان علم جویند آنگاه در میدان حکمت آنگاه در میدان توحید اگر درین سه میدان نبوذ طمع از دین او گسسته کن و گفت بزرگترین دعویها آنست که کسی دعوی کند و اشارت کند بخدای یا سخن کند از خدای و قدم در میدان

اورا تصوّف مسلّم نداشتی و او از کبار مریدان جُنَید بوذ نقلست کی جمعی بصومعهٔ او شذند جمله صومعه دیذند تر شذه گفتند این چه حال است گفت مرا حالتی بدید آمذ از خجالت گرد صومعه می گشتم و آب از چشم می ریختم گفتند چه بوذ گفت در کوذکی کبوتری از آن یکی بگرفتم یاذم آمذ هزار دینار نقره بثواب خذاوندش دادم هنوز دلم قرار نگرفت می گریم تا حال چه شوذ نقلست که ازو برسیذند که هر روز چند قران خوانی گفت بیس ازین در شبانروزی دو ختم کردمی اکنون چهارده سال است که میخوانم امروز بسورة الانفال رسیذم یعنی بیش ازین بغفلت می خواندم نقلست که ابن عطا ده پُسر داشت همه صاحب جمال در سفری می رفتند با بذر دزدان برو افتاذند و یك یك بسر اورا گردن می زذند و او هیچ نمی گفت هر بسری‌را که بکشتندی روی بآسمان کردی و بخندیذی تا نه بسررا گردن بزذند جون آن دیگررا خواستند که بقتل آرند روی ببذر کرد و گفت زهی بی شفقت بذر که توئی نه بسر ترا گردن زذند و تو می خندی و چیزی نمی گوئی گفت جان بذر آنکس کی این می کند با او هیچ نتوان گفت که او خوذ می داند و می بیند و می تواند اگر خواهذ همه‌را نگاه دارذ دزد جون این بشنیذ حالتی در وی ظاهر شذ گفت ای پیر اگر این سخن بیش می گفتی هیچ بسرت کشته نمی شذ نقلست که روزی با جُنَید گفت اغنیا فاضلتر اند از فقرا کیا اغنیا بقیامت حساب کنند و حساب شنوانیذن کلام بی واسطه بوذ در محلّ عتاب و عتاب از دوست فاضلتر از حساب جنید گفت اگر با اغنیا حساب کنند از درویشان عذر خواهند و عذر فاضلتر از حساب شیخ علی بن عثمان الجُلّابی اینجا لطیفه می گویذ که در تحقیق محبّت عذر بیگانگی بوذ و عتاب مجاملت باشذ یعنی عتاب مرمّت محبّت است که گفته اند العتاب مرمّةُ المحبّة دوستی جون خواهذ که خلل بذیرذ مرمّت کنند بعتاب و عذر در موجب تقصیر بوذ و من نیز اینجا حرفی بگویم در عتاب سر از سوی بنده می افتذ که حق

صبر ترك شکایت است و شکر آن بود که آنج توانی بکنی و گفت توبه آن بود که توبه کنی از توبه و گفت تواضع ذلیلی قلوبست در جلیلی علّام الغیوب و گفت شهوت خفی است که ظاهر نشود مگر در وقت عمل و گفت لحظت راحت است و خطرت امارت و اشارت اشارت و گفت نفس زدن در اشارات حرام است و در خطرات و مکاشفات و معاینات حلال و گفت زهد حقیر داشتن دنیا است و آثار او از دل ستردن و گفت خایف آنست که از غیر خدای نترسد و گفت رضا آن بود که اگر دوزخرا بر دست راستش بدارند نگوید که از جب می باید و گفت رضا استقبال کردن احکام است بدلخوشی و گفت اخلاص در عمل آن بود که در هر دو سرای عوض چشم ندارد نقل است که ابو عبد الله خفیف وصیّت خواست از وی گفت کمترین کاری درین راه بذل روح است اگر این نخواهی کرد بترّهات صوفیان مشغول مشو نقلست که در آخر عمر خودرا در میان دنیاداران بنهان کرد و معتمد خلیفه شد بقضا و مقصود او آن بود که تا خودرا ستری سازد و محجوب گردد تا جُنَیْد گفت ما عارفان فارغ مشغولیم و رویم مشغول فارغ بود رحمة الله علیه

ذکر ابن عطا قدّس الله روحه العزیز

آن قطب عالم روحانی آن معدن حکمت ربّانی آن ساکن کعبه سبحانی آن گوهر بحر وفا امام المشایخ ابن عطا رحمة الله علیه سلطان اهل تحقیق بود و برهان اهل توحید و در فنون علم آیتی بود و باصول و فروع مفتی و هیچکس را از مشایخ بیش از وی در اسرار تنزیل و معانی تاویل آن کشف نبود که اورا در علم تفسیر و حقایق آن و احادیث و دقایق آن و قراءت و مسایل آن و علم بیان و لطایف آن کمالی عظیم داشت و جملهٔ اقران اورا محترم داشته اند و ابو سعید خرّاز در کار او مبالغت کردی و بجز

کی بود از مردمان بسلامت‌تر بود کیا صوفیان که همه خلق‌را مطالبت از ظاهر شرع بود مگر این طایفه‌را کی مطالبت ایشان بحقیقت ورع بود و دوام صدق و هرك با ایشان نشیند و ایشانرا بر آنچ ایشان محقّق اند خلافی کند خدای تعالی نور ایمان از دل او باز گیرد و حکم حکیم اینست که حکمها بر براذران فراخ کند و بر خود تنگ گیرد که بر ایشان فراخ کردن ایمان و علم بود و بر خود تنگ گرفتن از حکم ورع بود گفتند آداب سفر چگونه باید گفت آنك مسافررا اندیشه از قدم در نگذرد و آنجا که دلش آرام گرفت منزلش بود و گفت آرام گیر بر بساط و برهیز کن از انبساط و صبر کن بر ضرب سیاط تا وقتی که بگذری از صراط و گفت تصوّف مبْنی است بر سه خصلت تعلّق ساختن بفقر و افتقار و محقّق شدن ببذل و ایثار کردن و ترك کردن اعتراض و اختیار و گفت تصوّف ایستادن است بر افعال حسن و گفت توحید حقیقی آنست که فانی شوی در ولاء او از هواء خود و در وفاء او از جفاء خود تا فانی شوی کُلّ بکُلّ و گفت توحید محو آثار بشریّت است و تجرید الٰهیّت و گفت عارف‌را آینهٔ است کی جون در آن بنگرد مولاء او بذو متجلّی شود و گفت تمامی حقایق آن بود که مقارن علم بود و گفت قرب زایل شدن جمله متعرّضات است و گفت انس آنست که وحشتی در تو بدید آید از ما سوی الله و از نفس خود نیز و گفت انس سرور دل است بحلاوت خطاب و گفت انس خلوة گرفتن است از غیر خدای و گفت همّت ساکن نشود مگر بمحبّت و ارادت ساکن نشود مگر بدوری از منیّت و منیّت کسی‌را بود که گام فراخ نهد و گفت محبّت وفا است با وصال و حرمت است با طلب وصال و گفت یقین مشاهده است و برسیدند از نعت فقر گفت فقیر آنست که نگاه دارد سرّ خودرا و گوش دارد نفس خودرا و بگزارد فرایض خدای و گفت

بدل آن آفتاب بی غَیم امام عهد ابو محمّد رُوَیم رحمة الله علیه از جملهٔ مشایخ کبار بوذ و ممدوح همه و بامانت و بزرگی او همه متّفق بوذند و از صاحب سِرّان جُنَید بوذ و در مذهب داود فقیه الفقها و در علم تفسیر نصیبی تمام داشت و در فنون علم حظّی بکمال و مُشار إلَیْه قوم بوذ و صاحب همّت و صاحب فراست بوذ و در تجرید قدمی راسخ داشت و ریاضت بلیغ کشیذه بوذ و سفرها بر توکّل کرده و تصانیف بسیار دارذ در طریقت نقلست که گفت بیست سالست تا بر دل من ذکر هیچ طعام گذر نکرده است که نه در حال حاضر شذه است و گفت روزی در بغداذ گرم‌گاهی بکوئی فرو شذم تشنگی بر من غالب شذ از خانهٔ آب خواستم کوذکی کوزهٔ آب بیرون آورد چون مرا دید گفت صوفی بروز آب خورذ بعد از آن هرگز روزه نگشاذم نقلست که یکی پیش او آمذ گفت حال تو چون است گفت چگونه باشذ حال آنکس که دین او هواء او باشذ و همّت او دنیا نه نیکوکاری از خلق رمیذه نه عارفی از خلق گزیذه نه تقی و نه نقی و برسیذند که اوّل چیزی که خذای تعالی بر بنده فریضه کرده است چیست گفت معرفت وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ و گفت حق تعالی بنهان گردانیذه است چیزها در چیزها رضای خویش در طاعتها و غضب خویش در معصیتها و مکر خویش در علم خویش و خداع خویش در لطف خویش و عقوبات خویش در کرامات خویش و گفت حاضران بر سه وجه اند حاضری است شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بوذ و حاضری است شاهد وعده لاجرم دایم در رغبت بوذ و حاضری است شاهد حق لاجرم دایم در طرب بوذ و گفت خذای چون ترا گفتار و کردار روزی کذ و آنگاه گفتارت باز ستاند و کردار بر تو بگذارذ نعمتی بوذ و چون کردار باز ستاند و گفتار بگذارذ مصیبتی بوذ و چون هر دو باز ستاند آفتی بوذ و گفت گشتن تو با هر گروهی

رسیدم رنج دیده و فاقه کشیده تا بنزدیك تربت مصطفی صلّی الله علیه و علی آله وسلّم رسیدم گفتم یا رسول الله بهمان تو آمدم بس در خواب شدم بپیغمبررا دیدم علیه السلام کی گردهٔ بمن داد نیمهٔ بخوردم جون بیدار شدم نیمهٔ دیگر در دست من بود برسیدند کی مرد کیٔ مستحقّ اسم فقر گردد گفت آنگاه که ازو هیچ باقی نمانـد گفتند جگونه نایب گردد گفت آنگاه کی فریشتهٔ دست جب بیست روز بر وي هیچ ننویسد و گفت هرکه مدح و ذمّ بیش او یکسان باشد او زاهد بود و هرك بر فرایض قیام نماید باوّل وقت عابد بود و هرك افعال همه از خذای بیند موحّد بود و گفت همّت عارف حق باشـد و از حق بهیچ چیز باز نگردد و گفت زاهد آن بود که بدنیا بچشم زوال نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل بآسانی از وی بر تواند داشت و گفت هرکه تقوی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض خورد و گفت صوفی فقیریست مجرّد از اسباب و گفت اگر نه شرف تواضع استی حکم فقیر آنستی که بزوذی میلنجیذی و گفت تقوی شکر معرفت است و تواضع شکر عزّ و صبر شکر مصیبت و گفت خایف آن بود که از غمها اورا ایمن کنند و گفت هرك بنفس بمرتبهٔ رسذ زوذ از آنجا بیفتـذ و هرکرا برسانند بمرتبهٔ بر آن مقام ثابت توانـذ بود و گفت هر حق کبا او باطلی شریك تواند بود از قسم حق بقسم باطل آمذ بجهت آنك حق غیورست و گفت قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند و نفلست که جون وفاتش نزدیك آمذ می خندید و جون بمرد همجنان می خندید گفتند مگر زنده است جون نگاه کردند مرده بود رحمة الله علیه

ذکر ابو محمّد رُوَیْم قدّس الله روحه العزیز

آن صفی بردهٔ شناخت آن ولی قبّهٔ نواخت آن زندهٔ بی زلل آن باذل بی

ظاهر کردن نشان نفاق بوذ کما قال کُلُّ إناءٍ یترشّح بما فیه در حضور تمام جان تسلیم گرد رحمة الله علیه

ذکر ابو عبد الله بن الجلا قدّس الله روحه العزیز

آن سفینهٔ بحر دیانت آن سکینهٔ اهل متانت آن بدرقهٔ مقامات آن آینهٔ کرامات آن آفتاب فلك رضا ابو عبد الله بن الجلا رحمة الله علیه از مشایخ کبار شام بوذ و محمود و مقبول این طاینه بوذ و مخصوص بکلمات رفیع و اشارات بدیع و در حقایق و معارف و دقایق و لطایف بی نظیر بوذ ابو تراب و ذو النون مصری‌را دیده بوذ و با جُنَیْد و نوری صحبت داشته ابو عمرو دمشقی گفت ازو شنیدم که گفت در ابتدا ماذر و بذررا گفتم مرا در کار خذای کنید گفتند کردیم بس از بیش ایشان برفتم مدّتی جون باز آمذم بدر خانه رفتم و در بزذم بذرم گفت کیستی گفتم فرزند تو گفت مرا فرزندی بوذ بخذای بخشیذم و آنج بخشیذه باز نستانم در بمن نگشاذ و گفت روزی جوانی دیذم ترسا صاحب جمال در مشاهدهٔ او متحیّر شذم و در مقابلهٔ او بایستاذم جُنَیْد می گذشت گفتم یا استاذ این جنین روئی بآتش دوزخ بخواهند سوخت گفت این بازارچهٔ نفس است و دام شیطان که ترا برین می دارذ نه نظارهٔ عبرت که اگر نظر عبرت بوذی در هژده هزار عالم اعجوبهٔ موجود است امّا زوذ باشذ که تو بذین بی حرمتی و نظر در وی معذّب شوی گفت جون جنید برفت مرا قران فراموش شذ تا سالها استعانت خواستم از حق تعالی و زاری و توبه کردم تا حق تعالی بفضل خویش قران باز عطا کرد اکنون جند گاه است که زهره ندارم که بهیچ چیز از موجودات التفات کنم تا وقت خوذرا بنظر کردن در اشیا ضایع گردانم نقلست که سوال کردند از فقر خاموش شذ بس بیرون رفت و باز آمذ گفتند جه حال بوذ گفت جهار دانگ سیم داشتم شرم آمذ که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم و گفت بمدینه

رضاء او بر هوای نفس خویش بر گزینـذ و گفت خوف از خدای ترا بخدای رساند و کبر و عُجْب نفس ترا از خدای منقطع گرداند و حقیر داشتن خلق‌را بیماری است که هرگز دوا نپذیرد و گفت آدمیان بر اخلاق خویش اند تا ما دام که خلاف هواء ایشان کرده نیاید و چون خلاف هواء ایشان کنند جملـه خداوندان اخلاق کریم خداوندان اخلاق لئیم باشند و گفت اصل عداوت از سه چیز است طمع در مال و طمع در کرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و گفت هر قطع که افتد مریدرا از دنیا غنیمت بود و گفت ادب اعتمادگاه فُقَراست و آرایش اغنیا و گفت خدای تعالی واجب کرده است بر کرم خویش عفو کردن بندگان کی تقصیر کرده اند در عبادت کی فرموده است کَتَبَ رَبُّکُمْ عَلَی نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ و گفت اخلاص آن بود که نفس‌را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوامّ باشد و اخلاص خاصّ آن بود که بر ایشان روز نه بایشان بود طاعتها کی می آرندشان و ایشان از آن بیرون و ایشانرا در آن طاعت بندار نیفتد و آنرا بچیزی نشمرند و گفت اخلاص صدق نیّت است با حق تعالی و گفت اخلاص نسیان رویت خلق بود بدایم نظر با خالق نقلست که یکی از فرغانه عزم حج کرد گذر بر نشابور کرد و بخدمت بو عثمان شد سلام کرد و جواب نداد فرغانی با خود گفت مسلمانی مسلمانی‌را سلام کند جواب ندهد بو عثمان گفت که حج چنین کنند که ماذررا در بیماری بگذارند و بی رضاء او بروند گفت باز گشتم و تا ماذر زنده بود توقّف کردم بعـد از آن عزم حج کردم و بخدمت شیخ بو عثمان رسیدم مرا باعزازی و اکرامی تمام بنشاند همگی من در خدمت او فرو گرفت جهدی بسیار کردم تا ستوربانی بمن داد و بر آن می بودم تا وفات کرد در حال مرض موت بسرش جامه بدرّید و فریاد کرد بو عثمان گفت ای بسر خلاف سنّت کردی و خلاف سنّت

است بخدای از آنك اعتماد بر وی دارد و گفت هرك از حیا سخن گوید و شرم ندارد از خدای در آنج گوید او مستدرج بود و گفت یقین آن بود که اندیشه و قصد کار فردا اورا اندك بود و گفت شوق ثمرهٔ محبّت بود هرکه خدایرا دوست دارد آرزومند خدای و لقاء خدای بود و گفت بقدر آنك بدل بنده از خدای تعالی سروری رسد بنده‌را اشتیاق بدید آید بذو و بقدر آنك بنده از دور ماندن او و از راندن او می ترسد بذو نزدیك شود و گفت بخوف محبّت درست گردد و ملازمت ادب بر دوست مؤکّد گردد و گفت محبّت‌را از آن نام محبّت کردند که هرچه در دل بود جز محبوب محو گرداند و گفت هرك وحشت غفلت نجشیده باشد حلاوت انس نیابد و گفت تفویض آن بود که علی که ندانی بعالم آن علم بگذاری و تفویض مقدّمهٔ رضا است والرضا بابُ ٱللهِ ٱلأَعْظَمُ و گفت زهد در حرام فریضه است و در مباح وسیلت و در حلال قربت و گفت علامت سعادت آنست که مطیع می باشی و می ترسی که نباید که مردود باشی و گفت علامت شقاوت آنست که معصیت می کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت عاقل آنست که از هرچه ترسد بیش از آنك در اوفتد کار آن بسازد و گفت تو در زندانی از متابعت کردن شهوات خویش جون کار بخدای باز گذاری سلامت یابی و براحت برسی و گفت صبر کردن بر طاعت تا فوت نشوذ از تو طاعت بوذ و صبر کردن از معصیت تا نجات یابی از اصرار بر معصیت هم طاعت بوذ و گفت صحبت دار با اغنیا بتعزّز و با فقرا بتذلّل که تعزّز بر اغنیا تواضع بوذ و تذلّل اهل فقررا شریف‌تر و گفت شاذ بوذن تو بدنیا شاذ بوذن بخدای از دلت ببرذ و ترس تو از غیر خدای ترس خدای از دلت باك ببرذ و امید داشتن بغیر خدای امید داشتن بخدای از دلت دور کند و گفت موفّق آنست که از غیر خدای نترسد و بغیر او امید ندارذ و

بیند تا هیچ ازو نیکو بیند که عیب نفس کسی بیند که در همه حالها خودرا نکوهیده دارد و گفت مرد تمام نشود تا در دل او جهار جیز برابر نگردد منع و عطا و ذلّ و عزّ و گفت که عزیزترین جیزی بروی زمین سه جیز است عالمی که سخن او از علم خوذ بوذ و مریدی که اورا طمع نبوذ و عارفی که صفت حق کند بی کیفیّت و گفت اصل ما درین طریق خاموشی است و بسنده کردن بعلم خذای و گفت خلاف سنّت در ظاهر علامت ریاء باطن بوذ و گفت سزاوار است آنرا که خذای تعالی بمعرفت عزیز کرد که او خوذرا بمعصیت ذلیل نکند و گفت صلاح دل در جهار جیز است در فقر بخذای و استغنا از غیر خذای و تواضع و مراقبت و گفت هرکرا اندیشهٔ او در جمله معانی خذای نبوذ نصیب او در جمله معانی از خذای ناقص بوذ و گفت هرکه تفکّر کند در آخرت و بایداری آن رغبت در آخرتش بدید آید و گفت هرکه زاهد شوذ در نصیب خویش از راحت و عزّ و ریاست دلی فارغش بدید آید و رحمت بر بندگان خذای و گفت زهد دست داشتن دنیا است و باك نادشتن اندر دست هرك بوذ و گفت اندوهگن آن بوذ که بروای آنش نبوذ که از اندوه بُرسذ و گفت اندوه بهمه وجه فضیلت مومن است اگر بسبب معصیت نبوذ و گفت خوف از عدل اوست و رجا از فضل او و گفت صدق خوف برهیز کردن است از روزگار بظاهر و باطن و گفت خوف خاصّ در وقت بوذ و خوف عامّ در مستقبل و گفت خوف ترا بخذای رساند و عُجب دور گرداند و گفت صابر آن بوذ که خوی کرده بوذ بکاره کشیذن و گفت شکر عامّ بر طعام بوذ و بر لباس و شکر خاصّ بر آنج در دل ایشان آید از معانی و گفت اصل تواضع از سه جیز است از آنك بنده از جهل خویش یاذ کند و از آنك از گناه خویش یاذ کند و از آنج احتیاج خویش بخذای تعالی یاذ کند و گفت توکّل بسنده کردن

که از معده اش بوی خمر می آید تا بدانی که کار خدای دارد نه خلق نقلست که یکی ازو برسید که بزبان ذکر می گویم دل با آن یار نمی گردد گفت شکر کن که یك عضو باری مطیع شد و یك جزورا از تو راه دادند باشد که دل نیز موافقت کند نقلست کی مریدی برسید که جگوئی در حقّ کسی کی جمعی برای او بر خیزند خوش آید و اگر نخیزند ناخوش آید شیخ هیچ نگفت تا روزی در میان جمعی گفت از من مسئلهٔ جنین و جنین برسیدند جه گویم جنین کسی‌را کی اگر در همین بماند گو خواه ترسا میر خواه جهود نقلست کی مریدی ده سال خدمت او کرد و از آداب و حرمت هیچ باز نگرفت و با شیخ بسفر حجاز شد و ریاضت کشید و درین مدّت می گفت کی سرّی از اسرار با من بگوی تا بعد از ده سال شیخ گفت جون ببرز روی ایزاربای بکش که این سخن دراز است فَهِمَ مَنْ فَهِمَ این سخن بذآن ماند که از ابو سعید ابو الْخَیْر برسیدند رحمة الله علیه کی معرفت جیست گفت آنك کوذکان‌را گویند که بینی باك کن آنگه حدیث ما کن و گفت صحبت با خدای بحسن ادب باید کرد و دوام هیبت و صحبت با رسول صلّی الله علیه وسلّم بمتابعت سنّت و لزوم ظاهر علم و صحبت با اولیا بحرمت داشتن و خدمت کردن و صحبت با براذران بتازه‌روئی اگر در گناه نباشند و صحبت با جُهّال بدعا و رحمت کردن بر ایشان و گفت جون مریدی جیزی شنوذ از علم این قوم و آنرا کار فرماید نور آن بآخر عمر در دل او بدید آید و نفع آن بذو رسد و هرك ازو آن سخن بشنوذ اورا سوذ دارذ و هرك جیزی شنوذ از علم ایشان و بذآن کار نکند حکایتی بوذ که یاذ گرفت روزی جند بر آید فراموش شود و گفت هرکرا در ابتدا ارادت درست نبوذ اورا بروزگار نیفزاید الاّ ادبار و گفت هرکه سنّت‌را بر خوذ امیر کند حکمت گوید و هرکه هوارا بر خوذ امیر کند بدعت گوید و گفت هیچ کس عیب خوذ نه

راند و شیخ می آمد و می رفت که تغیّری در روی بدید نمی آمد بعد از آن آن مرد در پای شیخ افتاد و بگریست و توبه کرد و مرید او شد و گفت تو چه مردی که سی بار ترا بخواری براندم یك ذرّه تغیّر در تو بدید نیامد بو عثمان گفت این سهل کاریست کار سگان جنین باشد که جون برانی بروند و جون بخوانی بیایند و هیچ تغیّر در ایشان بدید نیاید این بس کاری نبود که سگان با ما برابر اند کار مردان کاری دیگر است نقلست که روزی می رفت یکی از بام طشتی خاکستر بر سر او ریخت اصحاب در خشم شدند خواستند که آنکس‌را جنا گویند بو عثمان گفت هزار بار شکر می باید کرد که کسی که سزای آتش بود بخاکستر با او صلح کردند بو عمرو گفت در ابتدا توبه کردم در مجلس بو عثمان و مدّتی بر آن بودم باز در معصیت افتادم و از خدمت او اعراض کردم و هر جائی که اورا می دیدم می گریختم روزی ناگه بذو رسیدم مرا گفت ای پُسر با دشمنان منشین مگر که معصوم باشی از آنك دشمن عیب تو بیند و جون معیوب باشی دشمن شاد گردد و جون معصوم باشی اندوهگن شود اگر ترا باید که معصیتی کنی پیش ما آی تا ما بلاء ترا بجان بکشیم و تو دشمن‌کام نگردی جون شیخ این بگفت دلم از گناه سیر شد و توبهٔ نصوح کردم نقلست که جوانی قلّاش می رفت ربابی در دست و سرمست ناگاه بو عثمان‌را دید موی در زیر کلاه بنهان کرد و رباب در آستین کشید بنداشت که احتساب خواهد کرد بو عثمان از سر شفقت نزدیك او شد و گفت مترس که براذران همه یکی اند جوان جون آن بدید توبه کرد و مرید شیخ شد و غسلش فرمود و خرقه در وی بوشید و سر بر آورد و گفت الهی من از آن خود کردم باقی ترا می باید کرد در ساعت واقعهٔ مردان بوی فرو آمد جنانك بو عثمان در آن واقعه متحیّر شد نماز دیگررا ابو عثمان مغربی برسید بو عثمان حیری گفت ای شیخ در رشك می سوزم که هرجه ما بعمری دراز طمع می داشتیم رایگان بسر این جوان در افگندند

نشابور کرد بزیارت بو حفص عثمان با وی بیامذ و شاه قبا می بوشیذ بو حفص شاه‌را استقبال کرد و ثنا گفت بس بو عثمانرا همه همّت صحبت بو حفص بوذ امّا حشمت شاه اورا از آن منع می کرد که جیزی کویذ که شاه غیور بوذ بو عثمان از خذای میخواست تا سببی سازذ کی بی آزار شاه بیش بو حفص بماند ازآنك کار بو حفص عظیم بلند می دید جون شاه عزم باز گشتن کرد بو عثمان هم برگ راه بساخت تا روزی بو حفص گفت با شاه بحکم انبساط این جوانرا اینجا بمان که مارا با وی خوش است شاه روی بعثمان کرد و گفت اجابت کن شیخرا بس شاه برفت و بو عثمان آنجا بماند و دیذ آنج دیذ تا ابو حفص در حق ابو عثمان گفت که آن واعظ یعنی یحیی معاذرا اورا بزیان آورد تا کی بصلاح باز آیـذ یعنی نخست آتشی بوذه است کسی می بایست تا آنرا زیادت کند و نبوذ نقلست که بو عثمان گفت هنوز جوان بوذم که بو حفص مرا از پیش خوذ براند و گفت نخواهم که دگر نزدیك من آئی هیچ نگفتم و دلم نداذ که بشت بر وی کنم همچنان روی سوی او باز پس می رفتم گریان تا از چشم او غایب شذم و در برابر او جائی ساختم و سوراخی بریذم و از آنجا اورا می دیذم و عزم کردم که از آنجا بیرون نیایم مگر بفرمان شیخ جون شیخ مرا چنان دیذ و آن حال مشاهده کرد مرا بخواند و مقرّب گردانیذ و دختر بمن داذ و سخن اوست که جهل سالست تا خذاوند مرا در هر حال که داشته است کاره نبوذه ام و مرا از هیچ حال بحالی دیگر نقل نکرده است که من در آن حال ساخط بوذه ام و دلیل برین سخن آنست که منکری بوذ اورا بدعوت خواند بو عثمان برفت تا بدر سرای او گفت ای شکم خوار جیزی نیست باز گرد بو عثمان باز گشت جون بارهٔ باز آمذ آواز داذ که ای شیخ بیا بس باز گشت گفت نیکو جدّی داری در جیزی خوردن جیزی کمتر است برو شیخ برفت دیگر بار بخواند باز آمذ گفت سنگ بخور والاّ باز گرد شیخ برفت دیگر همچنین تا سی بار اورا می خواند و می

عثمان حیری ندیدم و اظهار تصوّف در خراسان ازو بوذ و او با جُنَید و رُوَیم و یوسف حسین و محمّد فضل صحبت داشته بوذ و اورا سه پیر بزرگوار بوذ اوّل یحیی معاذ و دوم شاه شجاع کرمانی و سوم ابو حفص حدّاد و هیچ کس از مشایخ از دل پیران جندان بهره نیافت که او یافت و در نشابور اورا منبر نهادند تا سخن اهل تصوّف بیان کرد وابتداء او آن بوذ که گفت بیوسته دلم چیزی از حقیقت می طلبید در حال طفولیّت و از اهل ظاهر نفرتی داشتم و بیوسته بذآن می بوذم که جز این که عامّه بر آنند چیزی دیگر هست و شریعت‌را اسراریست جز این ظاهر نقلست که روزی بدیرستان می رفت با چهار غلام یکی حبشی و یکی رومی و یکی کشمیری و یکی ترك و دواتی زرّین در دست و دستاری قصب بر سر و خزّی بوشیذه بکاروان سرائی کهنه رسید و در نگریست خری دید بشت ریش کلاغ از جراحت او می کند و اورا قوّت آن نه کی براند رحم آمذش غلام‌را گفت تو جرا با منی گفت تا هر اندیشهٔ که بر خاطر تو بگذرذ با آن یار تو باشیم در حال جبّهٔ خزّ بیرون کرد و بر درازگوش بوشید و دستاری قصب بوی فرو بست در حال آن خر بزبان حال در حضرت عزّت مناجاتی کرد بو عثمان هنوز بخانه نرسیذه بوذ که واقعهٔ مردان بوی فرو آمذ جون شوریذهٔ بمجلس یحیی افتاذ از سخن یحیی معاذ کار بر وی گشاذه شذ از ماذر و بذر ببرید و جند گاه در خدمت یحیی ریاضت کشید تا جمعی از بیش شاه شجاع کرمانی برسیذند و حکایات شاه باز گفتند اورا میلی عظیم بدیذن شاه کرمانی بذید آمذ دستوری خواست و بکرمان شذ بخدمت شاه شاه اورا بار نداذ گفت تو با رجا خو کردهٔ و مقام یحیی رجا است کسی که برورذهٔ رجا بوذ از وی سلوك نیایذ که برجا تقلید کردن کاهلی بار آورذ و رجا یحیی‌را تحقیق است و ترا تقلید بسیار تضرّع نمود و بیست روز بر آستانهٔ او معتکف شذ تا بار داذند در صحبت او بماند و فواید بسیار گرفت تا شاه عزم

آمدی و اگر علم بوذی بتعلیم حاصل شذی بلك اخلاقی است که تخلّقوا بأخلاق الله و بخُلق خذای بیرون آمذن نه برسوم دست دهذ و نه بعلوم و گفت تصوّف آزادی است وجوانمردی و ترك تکلّف و سخاوت و گفت تصوّف ترك جمله نصیبهاء نفس است برای نصیب حق و گفت تصوّف دشمنی دنیا است و دوستی مولی نقلست که روزی نابینائی الله الله می گفت نوری نیش او رفت و گفت تو اورا چه دانی و اگر بدانی زنده مانی این بگفت و بیهوش شذ و از آن شوق بصحرا افتاذ در نیستانی نَوْدروذه و آن نی در بای و بهلوی او می رفت و خون روان می شذ و از هر قطرهٔ خون الله الله بدید می آمذ بو نصر سرّاج گوید جون اورا از آنجا با خانه آوردند گفتند بگوی لا اله الاّ الله گفت آخر هم آنجا می روم و در آن وفاة می کرد جُنَیْد گفت تا نوری وفات کرد هیچ کس در حقیقت صدق سخن نگفت که صدّیق زمانه او بوذ رحمة الله علیه

ذکر بو عثمان حیری قدّس الله روحه العزیز

آن حاضر اسرار طریقت آن ناظر انوار حقیقت آن ادب یافتهٔ عتبهٔ عبودیّت آن جگرسوختهٔ جذبهٔ ربوبیّت آن سبق برده در مریدی و پیری قطب وقت عثمان حیری رحمة الله علیه از اکابر این طایفه و از معتبران اهل تصوّف بوذ و رفیع قدر بوذ و عالی همّت و مقبول اصحاب و مخصوص بانواع کرامات و ریاضات و وعظی شافی داشت و اشارتی بلند و در فنون علوم طریقت و شریعت کامل بوذ و سخنی موزون و مؤثّر داشت و هیچکس‌را در بزرگی او سخن نیست جنانك اهل طریقت در عهد او جنین گفتند که در دنیا سه مرد اند که ایشانرا جهارم نیست عثمان در نشابورو جُنَیْد در بغذاذ و بو عبد الله الجلا بشام و عبد الله محمّد رازی گفت جُنَیْد و رُوَیْم و یوسف حسین و محمّد فضل و ابو علی جوزجانی و غیر ایشانرا از مشایخ بسی دیذم هیچکس ازین قوم شناساتر بخذای از ابو

در بلا آمدن همچنان بود که از بلا بیرون شدن نقلست که از نوری سوال کردند که راه بمعرفت چون است گفت هفت دریا است از نار و نور چون هر هفت‌را گذاره کردی آنگاه لقمهٔ گردی در حلق او جنانك اوّلین و آخرین‌را بیك لقمه فرو بردی نقلست که یکی از اصحاب بو حمزه‌را گفت و بو حمزه اشارت بقرب کردی گفت اورا بگوی که نوری سلام می رساند و می گوید قرب قرب در آنج ما در آنیم بُعد بُعد بود و سوال کردند از عبودیّت گفت مشاهدهٔ ربوبیّت است و گفتند آدمی کی مستحقّ آن شود که خلق‌را سخن گوید گفت وقتی که از خدای فهم کند و اگر از خدای فهم نی کند بلای او در عباد الله و بلاد الله عامّ بود سوال کردند از اشارة گفت اشارت مستغنی است از عبارت و یافتن اشارت بحق استغراق سرایر است از عبارة صدق سوال کردند از وجد گفت بخدای کی ممتنع است زبان از نعت حقیقت او و گنگ است بلاغت ادیب از وصف جوهر او که کار وجد از بزرگترین کارهاست و هیچ دردی نیست دردمندتر از معالجهٔ وجد و گفت وجد زبانهٔ است که در سرّ بجنبد و از شوق بدید آید که اندامها بجنبش آید یا از شادی یا از اندوه گفتند دلیل چیست بخدای گفت خدای گفتند بس حال عقل چیست گفت عقل عاجزی است و عاجز دلالت نتواند کرد جز بر عاجزی که مثل او بود و گفت راه مسلمانی بر خلق بسته است تا سر بر خطّ رسول علیه السلام ننهند گشاده نشود و گفت صوفیان آن قوم اند که جان ایشان از کدورت بشریّت آزاد گشته است و از آفت نفس صافی شده و از هوا خلاص یافته تا در صفّ اوّل و درجهٔ اعلی با حق بیارامیده اند و از غیر او رمیده نه مالك بودند و نه مملوك و گفت صوفی آن بود که هیچیز در بند او نبود و او در بند هیچیز نشود و گفت تصوّف نه رُسوم است و نه عُلوم لیکن اخلاقی است یعنی اگر رسم بودی بمجاهده بدست

افتاد و خلق بسیار بسوختند بر یك دکّان دو غلام‌بچهٔ روی بودند سخت با جمال و آتش گرد ایشان فرو گرفته بود و خداوند غلام می گفت که هرك ایشانرا بیرون آرد هزار دینار مغربی بدهم هیچکس‌را زهره نبود که گرد آن بگردد ناگاه نوری برسید آن دو غلام‌بچه‌را دید که فریاد می کردند گفت بسم الله الرحمن الرحیم و بای در نهاد و هر دورا بسلامت بیرون آورد خداوند غلام هزار دینار مغربی پیش نوری نهاد نوری گفت بر دار و خدایرا شکر کن که این مرتبه که بما داده اند بنا گرفتن داده اند که ما دنیارا بآخرت بدل کرده ایم نقلست که خادمهٔ داشت زیتونه نام گفت روزی نان و شیر پیش نوری بردم و او آتش بدست گردانیده بود و انگشتان او سیاه شده همچنان ناشسته نان می خورد گفتم بی هنجار مردی است در حال زنی بیامد و مرا بگرفت که رزمهٔ جامهٔ من بردهٔ و مرا پیش امیر بردند نوری بیامد و کس امیررا گفت اورا مرنجان که جامهٔ اینك می آرند نگاه کردند کیزکی می آمد و رزمهٔ جامه می آورد بس من خلاص یافتم شیخ مرا گفت دگر گوئی که بی هنجار مردی است زیتونه گفت توبه کردم نقلست که نوری می گذشت یکی‌را دید که بار افتاده و خرش مرده و او زار می گریست نوری بای بر خر زد و گفت بر خیز چه جای خفتن است حالی بر خاست مرد بـار بر نهاد و برفت نقلست که نوری بیمار شد جُنَید بعیادت او آمد و گل و میوه آورد بعد از مدّتی جنید بیمار شد نوری با اصحاب بعیادت آمد بس با یاران گفت که هرکس ازین بیماری جنید چیزی بر گیرید تا او صحّت یابد گفتند بر گرفتیم جنید حالی بر خاست نوری گفت این نوبت کی بعیادت آئی جنین آی نه جنان که گل و میوه آری نوری گفت پیری دیدم ضعیف و بی قوّت که بتازیانه می زدند و او صبر می کرد بس بزندان بردند من پیش او رفتم و گفتم تو جنین ضعیف و بی قوّت چگونه صبر کردی بر آن تازیانه گفت ای فرزند بهمّت بلا توان کشید نه بجسم گفتم پیش تو صبر چیست گفت آنك

من متحیّر شدم آنگاه بخواب دیدم که یکی بیامدی و گفتی که خدای فرموده است که ابو الحسین‌را بگوی که ما ترا بدآن تعظیم و شفقت بخشیدیم نقلست که گفت شبی طواف‌گاه خالی یافتم طواف می کردم و هر بار که بحجر الأَسْوَد می رسیدم دعا می کردم و می گفتم اللّٰهُمَّ ٱرْزُقْنی حالًا وصفةً لا أَتغیّرُ منه بار خدایا مرا حالی و صفتی روزی کن که از آن نگردم یك روز از میان کعبه آوازی شنیدم که یا ابو الحسین می خواهی که با ما برابری کنی مائیم که از صفت خود بر نگردیم امّا بندگان گردان گردان داریم تا ربوبیّت از عبودیّت بیذا گردذ مائیم که بر یك صفت ایم صفت آدمی گردان است شبلی گوید بیش نوری شدم اورا دیدم بمراقبت نشسته کی موئی بر تن او حرکت نی کرد گفتم مراقبتی چنین نیکو از که آموختی گفت از گربهٔ که بر سوراخ موش بوذ و او از من بسیار ساکن تر بوذ نقلست که شبی اهل قادسیّه شنیدند که دوستی از دوستان خدای خوذرا در وادی شیران باز داشته است اورا در یابیذ خلق جمله بیرون آمذند و بوادی سباع رفتند دیدند نوری‌را که گوری فرو برده بوذ و در آنجا نشسته و گرد بر گرد او شیران نشسته شفاعت کردند و اورا بقادسیّه آوردند بس از آن حال سوال کردند گفت مدّتی بوذ تا جیزی نخورده بوذم و درین بادیه بوذم جون خرمابُن بدیذم رطب آرزو کردم گفتم هنوز جای آرزو مانده است در من درین وادی فرو آیم تـا شیرانت بدرند تا بیش خرما آرزو نکذ نقلست که گفت روزی در آب غسل می کردم دزدی جامهٔ من ببرد هنوز از آب بیرون نیامذه بوذم که باز آورد و دست او خشك شذه بوذ گفتم الٰهی جون جامه باز آورد دست او باز ده در حال نیك شذ برسیذند که خدای تعالی با تو چه کذ گفت جون من بگرمابه روم جامهٔ من نگاه دارذ که روزی بگرماوه رفتم یکی جامهٔ من ببرد گفتم خذاوندا جامهٔ من باز ده در حال آن مرد بیامذ و جامه باز آورد و عذر خواست نقلست که در بازار نخّاسان بغداذ آتش

نیامذ خلق جمع شذند و اورا بیرون آوردند و بر منبر کردند نوری خبر یافت بیامذ و گفت یا ابا بکر تو بر ایشان بوشیذه کردی لاجرم بر منبرت نشاندند و من نصیحت کردم مرا بسنگ براندند و بزبلها انـد اختند گفت یا امیر القُلوب نصیحت تو چه بوذ و بوشیذه کردن من چه بوذ گفت نصیحت من آن بوذ که رها کردم خلق خدایرا بخذای و بوشیذه کردن تو آن بوذ کی حجاب شذی میان خذای و خلق و تو کیستی که میان خذای و خلق خذا واسطه باشي بس نی بینم ترا الّا فضول نقلست که جوانی بای برهنه از اصفهان بعزم زیارت نوری بیرون آمذ چون نزدیك رسید نوری مریدیرا فرموذ تا یك فرسنگ راه بجاروب برُفت و گفت که جوانی می آید که این حدیث بر وی نافته است چون برسید نوری گفت از کجا می آئی گفت از اصفهان و ملك اصفهان آن جوانرا کوشکی و هزار دینار اسباب و کنیزکی بهزار دینار می داذ که از آنجا مرو بس نوری گفت اگر ملك اصفهان ترا کوشکی و کنیزکی و هزار دینار می داذ و هزار دینار اسباب داذی که از آنجا مرو و تو این طلبرا با آن مقابله کردی جوان در حال فریاذ بر آورد که مرا مزن نوری گفت اگر حق تعالی هژده هزار عالم بر طبقی نهذ و در پیش مریدی نهذ و او در آن نگرذ مسلّمش نبوذ که حدیث خذای کند نقلست که نوری با یکی نشسته بوذ و هر دو زار می گریستند چون آنکس برفت نوری روی بیاران کرد و گفت دانستید که آن شخص که بوذ گفتند نه گفت ابلیس بوذ حکایت خدمات خوذ می کرد و افسانهٔ روزگار خوذ می گفت و از درد فراق می نالید و جنانك دیذیت می گریست من نیز می گریستم جعفر خلدی گفت نوری در خلوت مناجات می کرد من گوش داشتم که تا چه می گوید گفت بار خذایا اهل دوزخرا عذاب کنی جمله آفریذهٔ تو اند بعلم و قدرت و ارادت قدیم و اگر هر آینه دوزخرا از مردم بُر خواهی کرد قادری بر آنك دوزخ از من بُر کنی و ایشانرا بهشت بری جعفر گفت

کردم تا وقتی که من همه آن نور شدم و گفت وقتی از خدای تعالی در خواستم کی مرا حالتی دایم دهد هاتفی آواز داد که ای ابو الحسین بر دایم صبر نتواند کرد الاّ دایم نقلست که جُنَیْد یك روز بیش نوری شد نوری در بیش جنید بتظلّم در خاك افتاد و گفت حرب من سخت شده است و طاقتم نماند سی سالست که جون او بدید می آید من گم می شوم و جون من بدید می ایم او غایب می شوذ و حضور او در غیبت من است هر جند زاری می کنم می گوید یا من باشم یا تو جنید اصحاب‌را گفت بنگرید کسی‌را که در مانده و ممتحن و متحیّر حق تعالی است بس جنید گفت جنان باید که اگر برده شوذ بتو و اگر آشکارا شوذ بتو تو تو نباشی و خوذ همه او بوذ نقلست که جمعی بیش جُنَیْد آمذند و گفتند جند شبانروز است تا نوری بیك خشت می گردذ و می گوید الله الله و هیچ طعام و شراب نخورده است و نخفته نمازها بوقت می گزارذ و آداب نماز بجای می آورذ اصحاب جنید گفتند او هشیار است و فانی نیست از آنك اوقات نماز نگاه می دارذ و آداب بجای آوردن می شناسذ بس این تکلّف است نه فنا کی فانی از هیچیز خبر ندارذ جنید گفت جنین نیست که شما می گوئید که آنها کی در وجد باشند محفوظ باشند بس خدای ایشانرا نگاه دارذ از آنك وقت خدمت از خدمت محروم مانند بس جنید بیش نوری آمذ و گفت یا ابا الحسین اگر دانی کبا او خروش سوذ می دارذ تا من نیز در خروش آیم و اگر دانی که رضا به تسلیم کن تا دلت فارغ شوذ نوری در حال از خروش باز ایستاذ و گفت نیکو معلّما کی توئی مارا نقلست که شبلی مجلس می گفت نوری بیامذ و بر کنارهٔ بایستاذ و گفت السلام علیْك یا ابا بکر شبلی گفت وعلیْك السلام یا امیر القُلوب گفت حق تعالی راضی نبوذ از عالمی در علم گفتن که آنرا در عمل نیارذ اگر تو در عملی جاه نگاه دار و اگر نه فروذ آی شبلی نگاه کرد و خوذرا راست نیافت فروذ آمذ و چهار ماه در خانه بنشست که بیرون

جند زکوة بایـد داد شبلی گفت بیست و نیم دینار گفت این زکوة این جنین که نصب کرده است گفت صدّیق اکبر رضی الله عنه کی جهل هزار دینار بداد و هیچ باز نگرفت گفت این نیم دینار جیست که گفتی گفت غرامت‌را که آن بیست دینار جرا نگاه داشت تا نیم دینارش بباید داد بس از نوری مسئلهٔ برسیـد از فقه در حال جواب داد قاضی خجل شد آنگاه نوری گفت ای قاضی این همه برسیدی و هیچ نبرسیدی که خذایرا مردان اند که قیام همه بذوست و حرکت و سکون همه بذوست و همـه زنده بذو اند و بایند بمشاهدهٔ او اگر یك لحظه از مشاهدهٔ حق باز مانند جان از ایشان بر آید بذو خسبند و بذو خورند و بذو گیرند و بذو روند و بذو بینند و بذو شنوند و بذو باشند علم این بوذ نه آنك تو برسیدی قاضی متحیّر شد و کس بخلیفه فرستاد که اگر اینها مُلْحد و زندیق اند من حکم کنم کی در روی زمین یك موحّد نیست خلیفه ایشانرا بخواند و گفت حاجت خواهیذ گفتند حاجت ما آنست که مارا فراموش کنی نه بقبول خوذ مارا مشرّف گردانی و نـه بردّ مهجور کنی که مارا ردّ تو جون قبول تست و قبول تو جون ردّ تو است خلیفه بسیار بگریست و ایشانرا بکرامتی تمام روانه کرد نقل است که نوری یك روز مردی‌را دید در نماز کبا محاسن حرکتی می کرد گفت دست از محاسن حق بدار این سخن بخلیفه رسانیذند و فقها اجماع کردند که او بذین سخن کافر شد اورا بیش خلیفه بردند خلیفه گفت این سخن تو گفتی گفت بلی گفت جرا گفتی گفت بنده از آن کیست گفت از آن خذای گفت محاسن از آن که بوذ گفت از آن کسی که بندهٔ آن او بوذ بس خلیفه گفت الحمد لله که خذای مرا از قتل او نگـاه داشت و گفت جهل سالست تا میان من و میان دل جدا کرده اند کـه درین جهل سال هیچ آرزو نبوذ و بهیجیز شهوتم نبوذ و هیجیز در دلم نیکو ننمود و این از آن وقت باز بوذ که خذایرا بشناختم و گفت نوری درفشان دیذم در غیب بیوسته در وی نظر می

مرا فتوحی بدید آمد گفت ای ابو الحسین آنك ماهی افتاد اگر ماری بوذی کرامت تو بوذی لکن جو تو در میان آمذی فریب است نه کرامت که کرامت آن بوذ که تو در میان نباشی سبحان الله این آزادگان چه مردان بوذه اند نقلست که جون غلام خلیل بدشمنی این طایفه بر خاست و بیش خلیفه گفت که جماعتی بدید آمذه اند که سروذ می گویند و رقص می کنند و کفریّات می گویند و همه روز تماشا می کنند و در سردابها می روند بنهان و سخن می گویند این قومی اند از زنادقه اگر امیر المؤمنین فرمان دهذ بکشتن ایشان مذهب زنادقه متلاشی شوذ که سر همه این گروه اند اگر این جیز از دست امیر المؤمنین آیذ من اورا ضامنم بثوابی جزیل خلیفه در حال فرموذ تا ایشان‌را حاضر کردند و ایشان ابو حمزه وارقام و شبلی و نوری و جُنَیْد بوذند بس خلیفه فرموذ تا ایشان‌را بقتل آرند سیّاف قصد کشتن ارقام کرد نوری بجست و خوذرا در بیش انداخت بصدق و بجای ارقام بنشست و گفت اوّل مرا بقتل آر طرب کنان و خندان سیّاف گفت ای جوانمرد هنوز وقت تو نیست و شمشیر جیزی نیست که بذآن شتاب زذکی کنند نوری گفت بناء طریقت من بر ایثار است و من اصحاب‌را بر ایثار می دارم و عزیزترین جیزها در دنیا زندگانی است میخواهم تا این نفسی جند در کار این براذران کنم تا عمر نیز ایثار کرده باشم با آنك یك نفس در دنیا نزدیك من دوستر از هزار سال آخرت ازآنك این سرای خدمت است و آن سرای قربت و قربت من بخدمت باشذ جون این سخن بشنیذند از وی در خدمت خلیفه عرضه کردند خلیفه از انصاف و قدم صدق او تعجّب آمذ فرموذ که توقّف کنید و بقاضی رجوع فرموذ تا در کار ایشان نظر کند قاضی گفت بی حجّتی ایشانرا منع نتوان کرد بس قاضی دانست که جنید در علوم کامل است و سخن نوری شنیذه بوذ گفت ازین دیوانه مزاج یعنی شبلی جیزی از فقه ببرسم کی او جواب نتواند داذ بس گفت از بیست دینار

خورده است همچنین بیست سال بدین نوع معاملت کردی که کس بر احوال او مطّلع نشد نقلست که گفت سالها مجاهده کردم و خودرا بزندان باز داشتم و بشت بر خلایق کردم و ریاضات کشیدم راه بمن گشاده نشد با خود گفتم کی چیزی می باید کرد که کار بر آید ویا فرو شوم و ازین نفس برهم بس گفتم ای تن تو سالها بهوا و مراد خود خوردی و دیدی و شنیدی و رفتی و گرفتی و خفتی و عیش کردی و شهوت راندی و این همه بر تو تاوان است اکنون در خانه رو تا بندت بر نهم و هرچه حقوق حق است در گردنت قلاده کنم اگر بر آن بمانی صاحب دولتی شوی و اگر نه بارنی در راه حق فرو شوی و گفت در راه حق چنین کردم و من شنیده بودم کی دلهاء این طایفه نازك بود هرچه ایشان بینند و شنوند سرّ آن بدانند و من در خود آن نمی دیدم گفتم قول انبیا و اولیا حق بود مگر من مجاهده بریا کردم و این خلل از منست که اینجا خلاف‌را راه نیست آنگه گفتم اکنون گرد خود بر آیم تا بنگرم کی چیست بخود فرو نگرستم آفت آن بود که نفس با دل من یکی شده بود چون نفس با دل یکی شود بلا آن بود کی هرچه بر دل تابد نفس حظّ خود از وی بستاند چون چنان دیدم دانستم که از آن بر جای می ماند کی هرچه از درگاه بدل می رسد نفس حظّ خود می ستاند بعد از آن هرچه نفس بدآن بیاسودی گرد آن نگشتمی و جنگ در چیزی دیگر زدی مثلاً اگر اورا با نماز یا با روزه یا با صدقه خوش بودی یا با خلوة یا با خلق در ساختن خلاف او کردی تا آن همه‌را بیرون انداختم و کامها همه بریده گشت آنگاه اسرار در من بدید می آمد بس گفتم تو کهٔی گفت من دُرّ کان بی کاهی ام و اکنون با مریدان بگوی که کان من کان بی کاهی است و دُرّ من دُرّ کان نامرادی است آنگه بدجله رفتم و میان دو زورق بایستادم و گفتم نروم تا ماهی در شست من نیفتد آخر در افتاد چون بر کشیدم گفتم الحمدُ لله که کار من نیك آمد برفتم و با جنید بگفتم کی

ذكر ابو الحسين نورى قدّس الله روحه العزيز

آن مجذوب وحدت آن مسلوب عزّت آن قبلهٔ انوار آن نقطهٔ اسرار آن خویشتن کشته در درد دوری لطیف عالم ابو الحسین نوری رحمة الله علیه یگانهٔ عهد و قدوهٔ وقت و ظریف اهل تصوّف و شریف اهل محبّت بوذ و ریاضاتی شگرف و معاملاتی بسندیده و نُکَتی عالی و رموزی عجب و نظری صحیح و فراستی صادق و عشقی بکمال و شوقی بی نهایت داشت و مشایخ بر تقدیم او متّفق بوذند و اورا امیر القلوب گفتندی و قمر الصوفیّه مرید سری سقطی بوذ صحبت احمد حواری یافته و از اقران جُنَید بوذ و در طریقت مجتهد بوذ و صاحب مذهب و از صدور علماء مشایخ بوذ و اورا در طریقت براهینی قاطعه است و حجّتی لامعه و قاعدهٔ مذهبش آنست که تصوّف‌را بر فقر تفضیل نهذ و معاملاتش موافق جُنَید است و از نوادر طریقت او یکی آنست کی صحبت بی ایثار حرام داند و در صحبت ایثار حقّ صاحب فرماید بر حقّ خویش و گوید صحبت با درویشان فریضه است و عزلت نابسندیده و ایثار صاحب بر صاحب فریضه و اورا نوری از آن گفتند که جون در شب تاریك سخن گفتی نور از دهان او بیرون آمذی جنانك خانه روشن شذی و نیز از آن نوری گفتند که بنور فراست از اسرار باطن خبر دادی و نیز گفتند که اورا صومعهٔ بوذ در صحرا که همه شب آنجا عبادت کردی و خلق آنجا بنظاره شذندی بشب نوری دیذندی که می درفشیذی و از صومعهٔ او ببالا بر می شذی و ابو محمّد مغازلی گفت هیچکس ندیذم بعبادت نوری و در ابتدا جنان بوذ که هر روز بامداذ از خانه بیرون آمذی که بدکّان می روم و نانی جند بر داشتی و در راه صدقه کردی و در مسجد شذی و نماز کردی تا نماز بیشین بس بدکّان آمذی اهل خانه بنداشتندی که بدکّان جیزی خورده است و اهل دکّان کان بردندی که بخانه جیزی

است بزبان و دل از آن غافل و این ذکر عادت بوذ و ذکری است بزبان و دل حاضر این ذکر طلب ثواب بوذ و ذکریست کی دلرا بذکر گرداند و زبان‌را گنگ کند قدر این ذکر کس نداند جز خذای تعالی و گفت اوّل توحید فانی شذن است همه چیزها از دل مرد و بخذای باز گشتن بجملگی و گفت عارف تا نرسیذه است یاری می خواهذ از همه چیز جون برسذ مستغنی گردذ بخذای از همه چیز و بذو محتاج گردذ همه چیز و گفت حقیقت قرب آنست که بدل احساس هیچ نتوانی کرد و بوجود هیچیز حسّ نتوانی یافت و گفت علم آنست که در عمل آرذ ترا و یقین آنست که بر کیرذ ترا و گفت تصوّف تمکین است از وقت برسیذند از تصوّف گفت آنست که صافی بوذ از خذاوند خویش و بُر بوذ از انوار و در عین لذّت بوذ از ذکر و هم از تصوّف برسیذند گفت جیست گان تو بقومی که بدهند تا گشایش یابند و منع کنند تا نیابند بس ندا می کنند باسرار که بگریذ بر ما برسیذند که عارف‌را گریه بوذ گفت گریهٔ او خندان بوذ که در راه باشذ جون بحقایق قرب رسیذ و طعم وصال بچشید گریه زایل شوذ و گفت عیش زاهذ خوش نبوذ که بخوذ مشغول بوذ و گفت خُلق عظیم آن بوذ که اورا هیچ همّت نبوذ جز خذای و گفت توکّل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی صاحب توکّل باید که جنان مضطرب شوذ در نایافت که سکونش نبوذ هرگز یا جنان سکونش بوذ در قرب یافت که هرگزش حرکت نبوذ و گفت هرکه تحکّم نتواند کرد در آنج میان او و خذای است بتقوی و مراقبت بکشف و مشاهذه نتواند رسیذ و گفت غرّه مشویذ بصفاء عبودیّت که منقطع است از نفس و ساکن است با خذای گفتند جون است که حقّ توانگران بدرویشان نمی رسذ گفت سه جیزرا یکی آنک آنج ایشان دارند حلال نباشذ دوم آنک بران موافق نباشذ سوم آنک درویشان بلا اختیار کرده اند رحمة الله علیه

بس هرکه از ذکر لذّت یافت در قرب برو گشاده گردانند بس اورا در سرای فردانیّت فروذ آرذ و محلّ جلال و عظمت بر وی مکشوف گردانند بس هرگاه که چشم او بر جلال و عظمت او افتذ باقی مانذ او بی او در حفظ خذای افتذ و گفت اوّل مقامات اهل معرفت تحیّر است با افتقار بس سرور است با اتّصال بس فنا است با انتباه بس بقا است با انتظار و نرسذ هیچ مخلوقی بالای این اگر کسی گویذ بیغامبر صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم نرسید گوئیم رسید امّا در خور خویش جنانك همهرا حق تعالی متجلّی شوذ و ابو بکررا یك بار متجلّی شذ در خور او و هر یکیرا در خور آنکس و گفت هرکه گمان برذ که بجهد بوصال حق رسذ خوذرا در رنج بی نهایت افگذ و هرکه گمان برذ که بی جهد بوی رسذ خوذرا در تمنّاء بی نهایت افگذ و گفت خلق در قبضهٔ خذای اند و در ملك او هرگاه کی مشاهده حاصل شوذ میان بنده و خذای در سرّ بنده و فهم بنده جز خذای هیچ نمانذ و گفت وقت عزیز خوذرا جز بعزیزترین جیزها مشغول مکن و عزیزترین جیزهاء بنده شغلی باشذ عن آلماضی وآلمستقبل یعنی وقت نگاه دار و گفت هرکه بنور فراست نگرذ بنور حق نگرسته باشذ و مادّهٔ علم وی از حق بوذ ویرا سهو و غفلت نباشذ بل که حکم حق بوذ که زبان بندهرا بذآن گویا کذ و گفت از بندگان حق قومی اند که ایشانرا خشیت خذای خاموش گردانیذه است و ایشان فصحا و بلغا اند در نطق بذو و گفت هرکرا معرفت در دل قرار گرفت درست آنست که در هر دو سرای نبیند جز او و نشنوذ جز او و مشغول نبوذ جز بذو و گفت فنا فناء بنده باشذ از رؤیت بندگی و بقا بقاء بنده باشذ در حضور الهی و گفت فنا متلاشی شذن است بحق و بقا حضور است با حق و گفت حقیقت قرب پاکی دل است از همه جیزها و آرام دل با خذای و گفت هر باطن که ظاهر وی بخلاف او بوذ باطل بوذ و گفت ذکر سه وجه است ذکری

طعام خواست بر جای بنشستم هاتفی آواز داد اختیار کن تا سبی خواهی دفع سستی‌را یا طعام خواهی سکونت نفس‌را گفتم الهی سبی بس قوّتی در من بدید آمد و دوازده منزل دیگر برفتم و گفت یك روز بر کرانهٔ دریا جوانی دیدم مرقّع بوشیده و محبرهٔ آویخته گفتم سیماء او عیان است و معاملتش نجنان است جون در وی می نگرم گویم از رسیدگان است و جون در محبره می نگرم گویم از طالب علمان است بیا تا بپرسم کی از کدام است گفتم ای جوان راه بخدای جیست گفت راه بخدای دو است راه خواصّ و راه عوامّ ترا از راه خواصّ هیچ خبری نیست امّا راه عوامّ اینست که تو می سبری و معاملت خودرا علّت وصول بحق می نهی و محبره‌را آلت حجاب می شمری و گفت روزی بصحرا می رفتم ده سگ شبانان درنده روی بمن نهادند جون نزدیك آمدند من روی بمراقبت نهادم سگی سبید در آن میان بود بر ایشان حمله کرد و همه‌را از من دور کرد و از من جدا نشد تا وقتی که دور شدم نگاه گردم سگ‌را ندیدم نفلست که روزی سخن می گفت در ورع عبّاس المهتدی بگذشت و گفت یا ابا سعید شرم نداری که در زیر بناء دوانقی نشینی و از حوض زُبَیده آب خوری آنگاه در ورع سخن گوئی در حال تسلیم شد که جنان است که تو می گوئی و سخن اوست که آفرینش دلها بر دوستی آنکس است که بذو نیکوئی کند و گفت ای عجب آنك در همه عالم مر خذایرا محسن نداند جگونه دل بکلیّت بذو سبارد و گفت دشمنی فقرا بعضی با بعضی از غیرت حق بود خواست کبا یکدیگر آرام نتوانند گرفت و گفت حق تعالی مطالبه کند اعمال‌را از اولیاء خود جون اورا بر گزیده اند و اختیار کرده که روا ندارد ایشانرا که میان او و میان ایشان در آینده بود و احتمال نکند که ایشانرا در هیچ کار راحتی بود الّا بذو و گفت جون حق تعالی خواهد که دوست گیرد بنده‌را از بندگان خود در ذکر بر وی گشاده گرداند

خرّازرا دو پُسر بود یکی بیش از وی وفات کرد شبی اورا بخواب دید گفت ای پسر خدای با تو چه کرد گفت مرا در جوار خود فرود آورد و کرامی کرد گفتم ای پسر مرا وصیّت کن گفت ای بـذر ببذ دلی بـا خدای معامله مکن گفتم زیادت کن گفت ای بذر اگر کوهم طاقت نداری گفتم از خدای یاری خواهم گفت ای بذر میان خود و خدای تعالی یك بیرهن مگذار نقلست که سی سال بعد ازین بزیست که هرگز بیراهنی دیگر نپوشید و گفت وقتی نفسم مرا بر آن داشت که از خدای چیزی خواهم هاتفی آواز داد که بجز خدای چیزی دیگر می خواهی لاجرم سخن اوست که گفت از خدای شرم دارم که برای روزی چیزی جمع کنم بعد از آن که او ضمان کرده است و گفت وقتی در بادیه می رفتم گرسنگی غلبه کرد و نفس چیزی مطالبه کرد تا از خدای طعام خواهم گفتم طعام خواستن کار متوکّلان نیست هیچ نگفتم چون نفس نا امید شد مکری دیگر ساخت گفت طعام نمی خواهی باری صبر خواه قصد کردم تا صبر خواهم عصمت حق مرا در یافت آوازی شنیدم که کسی می گوید که این دوست ما می گوید که ما بذو نزدیکیم و مقرّر است که ما آنکس‌را که سوی ما آید ضایع نگذاریم تا از ما قوّت صبر می خواهد و عجز و ضعف خویش بیش می آورد و بندارد که نه او مارا دیده است و نه ما اورا یعنی بطعام خواستن محجوب گشتی از آنك طعام غیر ما بود و بصبر خواستن هم محجوب می شدی که صبر هم غیر ماست و گفت وقتی در بادیه شدم بی زاد مرا فاقه رسید چشم من بر منزل افتاد شاد شدم نفس گفت که سکونت یافتم سوگند خوردم که در آن منزل فرو نیایم کوری بکندم و در آنجـا شدم آوازی شنیدم کی ای مردمان در فلان منزل یکی از اولیاء خدای خودرا باز داشته است در میان ریگ اورا در یابید جماعتی بیامدند و مرا بر گرفتند و بمنزل بردند و گفت یکجند هر سه روز طعام خوردمی در بادیه شدم سه روز هیچ نیافتم جهارم ضعفی در من بدید آمد طبع بعادت خود

این قوم که او می گوید کی بعضی‌را ازین قوم گویند که تو چه میخواهی گوید الله اگر جنان بود که اندامهاء او در تن او بسخن آید همه گویند الله که اعضا و مفاصل او بُرابُر آمنه بود از نور الله کی مجذوبست در وی بس در قرب بغایتی رسد که هیچ کس نتواند که در بیش او گوید الله از جهت آنک آنجا هرج روذ از حقیقت روذ بر حقیقت و از خذای روذ بر خذای جون اینجا هیچ از الله بسر نیامنه باشد جگونه کسی گوید الله جمله عقل عقلا اینجا رسد در حیرت بماند تمام شذ این سخن و گفت سالها با صوفیان صحبت داشتم کی هرگز میان من و ایشان مخالفت نبوذ از آنکه هم با ایشان بوذم و هم با خوذ و گفت همه‌را مخیّر کردند میان قُرب و بُعد من بعدرا اختیار کردم که مرا طاقت قرب نبوذ جنانکه لقمان گفت مرا مخیّر گردانیذند میان حکمت و نبوّت من حکمت اختیار کردم که مرا طاقت بار نبوّت نبوذ و گفت شبی بخواب دیذم که دو فریشته از آسمان بیامذنـد و مرا گفتند صدق جیست گفتم الْوَفا بالعُهود گفتند صدقْتَ و هر دو بر آسمان رفتند و گفت شبی رسول‌را علیه السلام بخواب دیذم فرموذ کی مرا دوستداری گفتم معذورم فرمای که دوستی خذای مرا مشغول کرده است از دوستی تو گفت هرکه خذایرا دوست دارذ مـرا دوست داشته بوذ و گفت ابلیس‌را بخواب دیذم عصا بر گرفتم تا اورا بزنم هاتفی آواز داذ که او از عصا نترسذ از نوری ترسذ که در دل تو باشذ گفتم بیا گفت شمارا جگنم که بینداخته اید آنج من مردمان‌را بذآن فریبم گفتم آن جیست گفت دنیا جون از من بر گذشت باز نگریذ و گفت مرا در شما لطیفهٔ است که بذآن مراد خوذ بیابم گفتم آن جیست گفت نشستن با کوذکان و گفت بدمشق بوذم رسول‌را صلّی الله علیه وسلّم بخواب دیذم که می آمذ و بر ابو بکر و عُمَر رضی الله عنهما تکیه زذه و من بیتی با خوذ می گفتم و انگشتی بر سینه می زذم رسول علیه السلام فرموذ که شرّ این از خیر این بیش است یعنی سماع نبایذ کرد نقلست که ابو سعید

محبّت از جهت آنك دوست نداری مگر آنك بذآن راضی باشی و راضی نباشی مگر بذآنج دوست داری و گفت تصوّف آنست که بنده در هر وقتی مشغول بچیزی بود که در آن وقت آن اولیتر و گفت صبر ایستادن بود با خذای و گرفتن بلا بخوشی و آسانی والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب

ذكر ابو سعيد خرّاز قدّس الله روحه العزيز

آن بختهٔ جهان قُدْس آن سوختهٔ مقام اُنس آن قدوهٔ طارم طریقت آن غرقهٔ قلزم حقیقت آن معظّم عالم اعزاز قطب وقت ابو سعید خرّاز رحمة الله علیه از مشایخ کبار و از قدماء ایشان بوذ و اشرافی عظیم داشت در ورع و ریاضت بغایت بوذ و بکرامت مخصوص و در حقایق و دقایق بکمال و در همه فن بر سر آمنه بوذ و در مرید بروردن آیتی بوذ و اورا لسان ٱلتصوّف گفتند و این لقب از بهر آن دادند که درین امّت کس‌را زبان حقیقت جنان نبوذ که اورا درین علم اورا چهار صذ کتاب تصنیف است و در تجرید و انقطاع بی همتا بوذ و اصل او از بغداذ بوذ و ذو النون مصری‌را دیذه بوذ و با بشر و سری سقطی صحبت داشته بوذ و در طریقت مجتهد بوذ و ابتداء عبارت از حالت بقا و فنا او کرد و طریقت خوذرا درین دو عبارت متضمّن گردانیذ و در دقایق علوم بعضی از علماء ظاهر بر وی انکار کردند و اورا بکفر منسوب کردند به بعضی الفاظ که در تصانیف او دیذند و آن کتاب کتاب ٱلسرّ نام کرده بوذ معنی آن فهم نکردند یکی این بوذ که گفته بوذ إنّ عبدًا رجع الی ٱلله وتعلّق بالله وسکن فی قرب ٱلله قد نسیَ نفْسَهُ وما سوی ٱلله فلو قُلْتَ له من این أنْتَ وایْش تُرید لم یکن له جواب غیر ٱلله گفت چون بنده بخذای رجوع کند و تعلّق بخذای گیرذ و در قرب خذای ساکن شوذ هم نفس خویش‌را هم ما سوی الله‌را فراموش کند اگر اورا گویند تو از کجائی و چه خواهی اورا هیچ جواب خوب‌تر از آن نباشذ که گوید الله و در صنت

دهند جون نامه بجنید رسیـد بیران عراق‌را جمع کرد و نامه بر ایشان خواند آنگاه جنید گفت بیائید و بگوئید که ازین کوهها چه خواسته است تا گفتند که ازین کوهها مراد نیستی مرد است که تا مرد هزار بار نیست نشود و هزار بار هست نگردد بدرگاه عزّت نرسد بس جنید گفت من ازین دو هزار کوه آتشین یکی بیش بسر نبرده لم جُرَیْری گفت دولت ترا کی آخر یکی بُریدی که من هنوز سه قدم بیش نبریدهٔ ام شبلی به های های بگریست و گفت خنك ترا ای جنید که یك کوه آتشین بریدی و خنك ترا که سه قدم بریدی که من هنوز گرد از دور ندیدهٔ ام نقلست که جون عمرو بن عثمان بصفاهان آمد جوانی بصحبت او بیوست بس آن جوان بیمار شـد و مدّتی رنج بکشید روزی جمعی بعیادت آمدنـد شیخرا اشارت کرد که قوّال‌را بگوی تا بیتی بر گوید عمرو با قوال گفت این بیت بر گوی شعر

ما لی مرِضْتُ فلَمْ یَعُدْنی عایدٌ ۔ منْکُمْ ویمْرَضُ عبْدُکُمْ فأَعُودُ

بیمار جون این بشنید در حال صحّت یافت و یکی از بزرگان طریقت شد برسیدند از معنی أَفَمَنْ شَرَحَ ٱللهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ گفت معنی آنست که جون نظر بنده بر عظمت علم وحدانیّت و جلال ربوبیّت افتاد نابینا شود بعد از آن از هرج نظر برو افتد و گفت بر تو باد که برهیز کنی از تفکّر کردن در جیزی از عظمت خدای یا در جیزی از صنات خدای که تفکّر در خدای معصیت است و کفر و گفت جمع آنست که حق تعالی خطاب کرد بندگانرا در میثاق و تفرقه آنست که عبارت می کند ازو با وجود بهم و گفت عبارت بر کیفیّت وجد دوستان نیفتد از آنك او سرّ حق است نزدیك مومنان و گفت اوّل مشاهده قربت است و معرفت بعلم ٱلیقین و حقایق آن و گفت اوّل مشاهده زواید یقین است و اوّل یقین آخر حقیقت است و گفت محبّت داخل است در رضا و رضا نیز در

گنج بر دیهٔ من نهادند و این دیه بسلامت نرود صمصام لا اُبالی فرمود که إِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنْظَرِينَ ترا مهلت دادیم و لیکن متهمت گردانیدیم تا اگر هلاك نکنیم متهم و دروغ‌زن باشی و هیچ کس راست گوی ندانند تا گویند کَانَ مِنَ ٱلْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ او شیطان است راست از کجا گوید لاجرم ملعونست و مطرود و مخذولست و مجهول و ترجمهٔ گنج نامهٔ عمرو بن عثمان این بود و هم او در کتاب محبّت گفته است که حق تعالی دلهارا بیافرید بیش از جانها بهفت هزار سال و در روضهٔ انس بداشت و سرّهارا بیش از دلها بیافرید بهفت هزار سال و در درجهٔ وصل بداشت و هر روز سیصد و شصت نظر کرامت و کلمهٔ محبّت جانهارا می شنوانید و سیصد و شصت لطیفهٔ انس بر دلها ظاهر کرد و سیصد و شصت بار کشف جمال بر سرّ تجلّی کرد تا جمله در کون نگاه کردند و از خوذ کرامین‌تر کس ندیدند زهوی و فخری در میان ایشان پدید آمد حق تعالی بذآن بر ایشان امتحان کرد سرّرا در جان بزندان کرد و جانرا در دل محبوس گردانید و دلرا در تن باز داشت آنگاه عقل‌را در ایشان مرکّب گردانید و انبیارا فرستاد و فرمانهارا بداد آنگاه هرکسی از اهل آن مر مقام خوذرا جویان شذند حق تعالی نمازشان فرمود تا تن در نماز شذ دل در محبّت بیوست جان بقربت رسید سرّ بوصلت قرار گرفت نقلست که از حرم بعراق نامهٔ نوشت بجُنَيْد و جُرَيْری و شبلی که بدانید شما کی عزیزان و بیران عراق اید هرکرا زمین حجاز و جمال کعبه بایذ گوئید لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ ٱلْأَنْفُسِ و هرکرا بساط قرب و درگاه عزّت باید گوئید لم تکونوا بالغیه إلّا بِشِقّ الارواح و در آخر نامه نوشت که این خطّی است از عمرو بن عثمان مکّی و این بیران حجاز که همه با خوذ اند و در خوذ اند و بر خوذ اند و اگر از شما کسی هست که همّت بلند دارذ گو در آی درین راه که در وی دو هزار کوه آتشین است و دو هزار دریاء مُغْرق مُهْلك و اگر این بایگاه نداریذ دعوی مکنید که بدعوی هیچ نمی

آن انسان ملکی عمرو بن عثمان مکّی رحمة الله علیه از بزرگان طریقت و سادات این قوم بوذ و از محتشمان و معتبران این طایفه بوذ و همه منقاد او بوذند و سخن او بیش همه مقبول بوذ و بریاضت و ورع مخصوص و بحقایق و لطایف موصوف و روزکاری ستوذه داشت و هرگز سکررا بر خوذ دست نداذ و درصحو رفت و تصانیف لطیف دارذ درین طریق و کلماتی عالی و ارادت او بجُنَیْد بوذ بعد از آنك ابو سعید خرّازرا دیذه بوذ و بیر حرم بوذ و سالهاء دراز در آنجا معتکف بوذ نقلست کی حسین منصور حلّاجرا دیذ که جیزی می نوشت گفت چه می نویسی گفت کی جیزی می نویسم کیا قران مقابله کنم عمرو بن عثمان اورا دعاء بذ کرد و از بیش خوذ مهجور کرد بیران گفتند هرچه بر حسین آمذ از آن بلاها بسبب دعاء او بوذ نقلست که روزی ترجمهٔ گنج نامه برکاغذی نوشته بوذ و در زیر سجّاده نهاذه بوذ و بطهارت رفته بوذ در متوضّا خبر شذ خادمرا گفت تا آن جزورا بر دارذ جون خادم بیامذ نیافت با شیخ گفت شیخ گفت بردند و رفت بس گفت آنکس که آن گنج نامه برد زوذ باشذ که دستهاش بیرند و بایهاش بیرند و بر دارش کنند و بسوزند و خاکسترش بر باذ دهند اورا بسر گنج می باید رسید او گنج نامه می دزدذ و آن گنج نامه این بوذ که گفت آن وقت که جان در قالب آدم علیه السلام آمذ جملهٔ فریشتگان‌را سجود فرموذ همه سر بر خاك نهاذند ابلیس گفت که من سجده نکنم و جان بیازم و سرّ ببینم که شایذ کی لعنتم کنند و طاغی و فاسق و مرائی خوانند سجده نکرد تا سرّ آدمی‌را بدید و بدانست لاجرم بجز ابلیس هیچکس‌را بر سرّ آدمی وقوف نیست و کسی سرّ ابلیس ندانست مگر آدمی بس ابلیس بر سرّ آدمی وقوف یافت از آنك سجده نکرد تا بدید که بسرّ دیذن مشغول بوذ و ابلیس از همه مردود بوذ که بر دیذهٔ او گنج نهاذه بوذند گفتند ما گنجی در خاك نهاذیم و شرط گنج آنست که یك تن بیند امّا سرش بیُرند تا غمّازی نکند بس ابلیس فریاذ بر آورد که اندرین مهلتم ده و مرا مکش و لیکن من مرد گنجم

آواز آمد که انگشتی که بنام ما عقد شد جز بفرمان ما باز گشاده نگردد و جون جنازه بر داشتند کبوتری سفید بر گوشهٔ جنازه نشست هرجند که می راندند نمی رفت تا آواز داد که خوذرا و مرا رنجه مدارید که جنگ من بسیار عشق بر گوشهٔ جنازه دوخته‌اند من از بهر آن نشسته ام شما رنج مبرید که امروز قالب او نصیب کرّوبیان است که اگر غوغاء شما نبودی کالبذ او جون باز سفید در هوا با ما بریذی یکی اورا بخواب دید گفت جواب منکر و نکیر جون داذی گفت جون آن دو مقرّب از درگاه عزّت با آن هیبت بیامذند و گفتند مَنْ رَبُّكَ من در ایشان نگرستم و خندیذم و گفتم آن روز که برسنه او بوذ از من کی أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ من بوذم کی جواب داذم که بَلَی اکنون شما آمذه ایت که خذای تو کیست کسی که جواب سلطان داذه باشذ از غلام کی اندیشذ هم امروز بزبان او می گویم ٱلَّذِی خَلَقَنِی فَهُوَ یَهْدِینِ بحرمت از پیش من برفتند و گفتند او هنوز در سکر محبّت است دیگری بخواب دید گفت کار خوذرا جون دیدی گفت کار غیر از آن بوذ که ما دانستیم که صذ و اند هزار نقطهٔ نبوّت سر افگنده و خاموش اند ما نیز خاموش شذیم تا کار جگونه شوذ جُرَیْری گفت جنیدرا بخواب دیذم گفتم خذای با تو جکرد گفت رحمت کرد و آن همه اشارات و عبارات باذ برد مگر آن دو رکعت نماز که در نیم شب کردم نقلست که یك روز شبلی بر سر خاك جنید ایستاذه بوذ یکی از وی مسئله برسید جواب نداذ و گفت شعر

إِنِّی لَأَسْتَحْیِیهِ وَٱلرَّبُّ بَیْنَنَا ٭ کما کُنْتُ أَسْتَحْیِیهِ وَهْوَ یرانی

بزرگانرا حال حیوة و ممات یکی است من شرم دارم کی پیش خالك او جواب مسئله دهم همجنانك در حال حیوة شرم داشتم رحمة الله علیه

ذکر عمرو بن عثمان مکّی قدّس الله روحه العزیز

آن شیخ الشیوخ طریقت آن اصل اصول بحقیقت آن شمع عالم آن جراغ حرم

سه است دید طاعت و دید ثواب و دید کرامت و گفت زلّت عالم میل است از حلال بحرام و زلّت زاهد میل است از بقا بفنا و زلّت عارف میل است از کریم بکرامت گفتند فرق میان دل مومن و منافق چیست گفت دل مومن در ساعتی هفتاذ بار بگردذ و دل منافق هفتاذ سال بر یك حال بماند نقلست که جنیدرا دیدند که می گفت یا رب فرداء قیامت مرا نابینا انگیز گفتند این چه دعاست گفت از آنك تا کسی‌را که ترا نه بیند اورا نباید دید جون وفاتش نزدیك آمذ گفت خوانرا بکشید و سفره بنهید تا بجمجمهٔ دهن خوردن اصحاب جان بدهم جون کار تنگ در آمذ گفت مرا وضو دهید مگر در وضو تخلیل فراموش کردند فرموذ تا تخلیل بجای آوردند بس در سجود افتاذ و می گریست گفتند ای سیّد طریقت با این طاعت و عبادت که از بیش فرستاذهٔ چه وقت سجود است گفت هیچ وقت جنید محتاج تر ازین ساعت نیست و حالی قران خواندن آغاز کرد و می خواند مریدی گفت قران میخوانی گفت اولیتر از من بذین کی خواهذ بوذ که این ساعت صحیفهٔ عمر من در خواهند نوردید و هفتاذ ساله طاعت و عبادت خوذرا می بینم در هوا بیك موی آویخته و باذی در آمذه و آنرا می جنباند نمی دانم که باذ قطیعت است یا باذ وصلت و بر یك جانب صراط و بر یك جانب ملك الموت و قاضی که عدل صفت اوست میل نکند و راهی بیش من نهاذه اند و نمی دانم کی مرا بکذام راه خواهند برد بس قران ختم کرد و از سورت البقره هفتاذ آیت بر خواند و کار تنگ در آمذ گفتند بگوی الله گفت فراموش نکرده ام بس در تسبیح انگشت عقد می کرد تا چهار انگشت عقد گرفت و انگشت مسبّحه‌را گذاشت و گفت بسم الله الرحمن الرحیم و دیذه فراز کرد وجان بداذ غسّال بوقت غسل خواست تا آبی بچشم وی رساند هاتفی آواز داذ که دست از دیذهٔ دوست ما بدار که چشمی که بنام ما بسته شذ جز بلقاء ما باز نگردذ بس خواست تا انگشت که عقد کرده بوذ باز کند

آنکه یکبار بتو رسیده بود همه عمرش همچنان یابی و صدّیق آنست که بیوسته بود صدق او در افعال و اقوال و احوال برسیدند از اخلاص گفت فرضٌ فی فرضٍ ونفلٌ فی نفلٍ گفت اخلاص فریضه است در هرچه فریضه بود چون نماز و غیر آن و نماز کی فریضه است فرض است در سنّت باخلاص بودن و باخلاص بودن مغز نماز بود و نماز مغز سنّت و هم از اخلاص برسیدند گفت فنا است از فعل خویش و بر داشتن فعل خویش دیدن از بیش و گفت اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معاملهٔ خدای و نفس یعنی دعوی ربوبیّت می کند سوال کردند از خوف گفت جشم داشتن عقوبت است در هر نَفَسی گفتند بلای او چه کار کند گفت بوته است که مردرا بالاید هرکه در بن بوته بالوده گشت هرگز اورا بلا ننماید سوال کردند از شفقت بر خلق گفت شفقت بر خلق آنست که بطوع بایشان دهی آنچ طلب می کنند و باری بر ایشان نهی که طاقت آن ندارند و سخنی نگوئی که ندانند گفتند تنها بودن کیْ درست آید گفت وقتی که از نفس خویش عزلت گیری و آنچ ترا دی نوشته اند امروز درس تو شود گفتند عزیز ترین خلق کیست گفت درویش راضی گفتند صحبت با کی داریم گفت با کسی که هر نیکی کبا تو کرده باشد بر وی فراموش بود و آنچ بر وی بود می گزارد گفتند هیچیز فاضلتر از گریستن هست گفت گریستن بر گریستن گفتند بنده کیست گفت آنک از بندگی کسان دیگر آزاد بود گفتند مرید و مراد کیست گفت مرید در سیاست بود از علم و مراد در رعایت حق بود زیراکه مرید دونده بود و مراد برنده دونده در برنده می رسد گفتند راه بخدای چگونه است گفت دنیارا ترك گیری یافتی و خلاف هوا کردی بحق بیوستی گفتند تواضع چیست گفت فرو داشتن سر و پهلو بزیر داشتن گفتند که می گوئی حجاب سه است نفس و خلق و دنیا گفت این سه حجاب عامّ است حجاب خاصّ

شده است موحّد است باز برسیدند از توحید گفت یقین است گفتند چگونه گفت آنك بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خدای است که کسی‌را با او شرکت نیست جون این بجای آوردی شرط توحید بجای آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت بقا حق‌راست و فنا ما دون اورا گفتند تجرید چیست گفت آنك ظاهر او مجرّد بوذ از اعراض و باطن او از اغراض سوال کردند از محبّت گفت آنك صفات محبوب بدل صفات محبّ بنشیند قال رسول الله صلّی الله علیه و علی آله و سلّم فاذا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ له سمْعًا وبَصَرًا سوال کردند از انس گفت آن بوذ که حشمت بر خیزد سوال کردند از تفکّر گفت درین جند وجه است تفکّری است در آیات خدای و علامتش آن بوذ که ازو معرفت زاید و تفکّری است در آلاء و نعماء خدای که ازو محبّت زاید و تفکّری است در وعدهٔ خدای وَ عذاب او و ازو هیبت زاید و تفکّری است در صفات نفس و در احسان کردن خدای با نفس ازو حیا زاید از خدای تعالی و اگر کسی گوید جرا از فکرت در وعده هیبت زاید گویم از اعتماد بر کرم خدای از خدای بگریزد و بمعصیت مشغول شوذ سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیّت گفت جون بنده جملهٔ اشیارا ملك خدای بیند و بدید آمذن جمله از خدای بیند و قیام جمله بخدای بیند و مرجع جمله بخدای بیند جنانك خدای تبارك وتعالی فرموده است فَسُبْحَانَ ٱلَّذِی بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كلّ شَیْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ و این همه اورا محقّق بوذ بصفوت عبودیّت رسیده بوذ سوال کردند از حقیقت مراقبت گفت حالتی است که مراقبت انتظار می کند آنج از وقوع او ترسد لاجرم خلقی بوذ جنانك کسی از شبیخون ترسد نخسبذ قال الله تعالی فَٱرْتَقِبْ یعنی فانتظرْ سوال کردند از صادق و صدّیق و صدق گفت صدق صفت صادق است و صادق آنست که جون اورا بینی جنان بینی که شنوده باشی خبر او و جون معاینه بوذ بل که خبر او

نصفی است از طریقت و گفت توبه‌را سه معنی است اوّل ندامت دوم عزم بر ترك معاودت سوم خودرا باك کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر است در ذکر و ذکر در مشاهدهٔ مذکور و گفت مکر آنست که بر آب می روذ و بر هوا می روذ و همه اورا درین تصدیق می کنند و اشارات اورا درین تصحیح می کنند این همه مکر بوذ کسی‌را که داند و گفت ایمن بوذن مرید از مکر از کبایر بوذ و ایمن بوذن واصل از مکر کفر بوذ برسیدند که چه حالت است که مرد آرمیده باشذ چون سماع شنوذ اضطراب در وی بدید آیذ گفت حق تعالی ذرّیّت آدم‌را در میثاق خطاب کرد که أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ همه ارواح مستغرق لذّت آن خطاب شذند چون درین عالم سماع شنوند در حرکت و اضطراب آیند و گفت تصوّف صافی کردن دلست از مراجعت خلقت و مفارقت از اخلاق طبیعت و فرو میرانیذن صفات بشریّت و دور بوذن از دواعی نفسانی و فروذ آمذن بر صفات روحانی و بلند شذن بعلوم حقیقی و بکار داشتن آنج اولیترست إِلَی الأبد و نصیحت کردن جملهٔ امّت و وفا بجای آوردن بر حقیقت و متابعت پیغمبر کردن در شریعت و باز برسیذند از تصوّف گفت عنوتی است که در وی هیچ صلح نبوذ و رُوَیْم برسید از ذات تصوّف گفت بر تو باذ که دور باشی ازین سخن تصوّف بظاهر می گیر و از ذات وی سوال مکن بس رویم الحاح کرد گفت صوفیان قومی اند قایم با خذاوند جنانك ایشانرا نداند الاّ خذای برسیذند که از همه زشتیها چه زشت‌تر گفت صوفی‌را بخل از توحید سوال کردند گفت معنی آنست که ناچیز شوذ در وی رسوم و نابیذا گردذ در وی علوم و خذای بوذ جنانك بوذ همیشه و باشذ فنا و نقص گرد او راه نیابذ و باز گفتند توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذلّ است و عجز و ضعف و استکانت و صفت خذاوند همه عزّ و قدرت هرکه این جذا تواند کرد با آنك کم

معارضه کند خاموش شوند و گفت تصدیق زیادت شوذ و نقصان نگیرذ و اقرار زبان نه زیادت شوذ و نه نقصان بذیرذ و عمل ارکان زیادت شوذ و نقصان بذیرذ و گفت صبر باز داشتن است نفس‌را با خذای بی آنك جزع کند و گفت غایت صبر توکّل است قال الله تعالی اَلَّذِینَ صَبَرُوا وَعَلَی رَبِّهِمْ یَتَوَکَّلُونَ و گفت صبر فرو خوردن تلخیهاست و روی ترش ناکردن و گفت توکّل آنست کی خوردن بی طعام است یعنی طعام در میان نه بیند و گفت توکّل آنست که خذایرا باشی جنانك بیش ازین که نبوذی خذایرا بوذی و گفت بیش ازین توکّل حقیقت بوذ امروز علم است و گفت توکّل نه کسب کردن و نه ناکردن لکن سکون دلست بوعدهٔ حق تعالی که ذاذه است و گفت یقین قرار گرفتن علی بوذ در دل که بهیچ حال نگردذ و از دل خالی نبوذ و گفت یقین آنست که عزم رزق نکنی و اندوه رزق نخوری و آن از تو کفایت آیذ و آنست که بعلی که بر گردن تو کرده اند مشغول باشی که بیقین او رزق تو بتو رساند و گفت فتوّت آنست کبا درویشان نفار نکنی و با توانگران معارضه نکنی و گفت جوانمردی آنست کی بار خوذ بر خلق ننهی و آنج داری بذل کنی و گفت تواضع آنست که تکبّر نکنی بر اهل هر دو سرای که مستغنی باشی بحق و گفت خُلق جهار جیز است سخاوت و الفت و نصیحت و شفقت و گفت صحبت با فاسقان نیکوخو دوستر دارم ازآنك با قُرّای بذخو و گفت حیا دیذن آلاست و دیذن تقصیر بس ازین هر دو حالت حالتی زایذ که آنرا حیا گویند و گفت عنایت بیش از آب و گل بوذه است و گفت حال جیزی است که بدل فرو آیذ امّا دایم نبوذ و گفت رضا رفع اختیار است و گفت رضا آنست که بلارا نعمتی شمری و گفت فقر دریاء بلا است و گفت فقر خالی شذن دل است از اشکال و گفت خوف آنست که بیرون کنی حرام از جَوْف و ترك عمل گیری بعَسَی و سَوْف و گفت صوم

بشریّت تفرقه و گفت مراقبت آن بود که ترسنده باشد بر فوت شدن نصیبی که ایشانرا از خدای هست و برسیدند که فرق چیست میان مراقبت و حیا گفت مراقبت انتظار غایب است و حیا خجلت از حاضر مشاهده و گفت وقت چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ چیز عزیزتر از وقت نیست و گفت اگر صادقی هزار سال روی بحق آرد بس یك لحظه از حق اعراض کند آنچ در آن لحظه ازو فوت شده باشد بیش از آن بود که در آن هزار سال حاصل کرده بود یعنی در آن یك لحظه حاصل توانستی کرد آنچ در آن هزار سال حاصل نکردی و دیگر معنی آنست که ماتم مضرّت ضایع شدن حضور آن یك لحظه که از خدای اعراض کرده باشد بهزار سال طاعت و حضور جزاء آن بی ادبی نتوان کرد و گفت هیچیز بر اولیا سخت تر از نگاه داشت انفاس در اوقات نیست و گفت عبودیّت دو خصلت است صدق افتقار بخدای در نهان و آشکار و بنیکی اقتدا کردن برسول خدای تعالی و گفت عبودیّت ترك مشغلها است و مشغول بودن بذآنچ اصل فراغت است و گفت عبودیّت ترك کردن این دو نسبت است یکی ساکن شدن در لذّت و دوم اعتماد کردن بر حرکت چون این هر دو گم شد اینجا حقّ عبودیّت گزارده آمد و گفت شکر آنست که نفس خودرا از اهل نعمت نشمرد و گفت شکررا علّتی است و آن آنست که نفس خودرا مزید بذآن مطالبت کند و با خدای ایستاده باشد بحظّ نفس و گفت حدّ زهد تهی دست بودن است و خالی بودن از مشغلهٔ آن و گفت حقیقت صدق آنست که راست گوئی در مهمّ‌ترین کاری که ازو نجات نیابی مگر بدروغ و گفت هیچ کس نیست کی طلب صدق کند که نیابد و اگر همه نیابد بعضی بیابد و گفت صادق روزی چهل بار از حالی بحالی بگردد و مُرائی چهل سال بر یك حال بماند و گفت علامت فقراء صادق آنست که سوال نکنند و معارضه نکنند و اگر کسی با ایشان

و گفت علم آنست که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکر است و علم باثبات مکر و حرکات غدر است و آنچ موجود است در داخل مکر و غدر است و گفت علم توحید جدا است از وجود او و وجود او مفارق علم است بذو و گفت بیست سالست تا علم توحید بر نوشته اند و مردمان در حواشی او سخن می گویند و گفت توحید خدای دانستن قدم او بوذ از حدث یعنی دانی که اگر سیل در دریا باشذ امّا نه دریا باشذ و گفت غایت توحید انکار توحید است یعنی هر توحید که بدانی انکار کنی که این نه توحیدست و گفت محبّت امانت خدای است و گفت هر محبّت که بعوض بوذ جون عوض بر خیزذ محبّت بر خیزذ و گفت محبّت درست نشوذ مگر در میان دو تن که یکی دیگری‌را گویذ ای من و گفت جون محبّت درست گردذ شرط ادب بیفتذ و گفت حق تعالی حرام گردانیذه است محبّت بر صاحب علاقت و گفت محبّت افراط میل است بی نیل و گفت بمحبّت خدای بخدای نتوان رسید تا بجان خویش در راه او سخاوت نکنی و گفت انس یافتن بوعدها و اعتماد کردن برآن خلل است در سخاوت و گفت اهل انس در خلوت و مناجات جیزها گویند کی نزدیك عامّ کفر نماید اگر عام آنرا بشنوند ایشانرا تکفیر کنند و ایشان در احوال خویش بر آن مزید یابند و هرجه گویند ایشانرا احتمال کنند و لایق ایشان این بوذ و گفت مشاهده غرق است و وجد هلاك و گفت وجد زنده کنندهٔ همه است و مشاهده میراننده همه و گفت مشاهده اقامت ربوبیّت است و ازالت عبودیّت بشرط آنك تو در میان هیچ نبینی و گفت معاینه شذن جیزی با یافت ذات آن جیز مشاهده است و گفت وجد هلاك وجد است و گفت وجد انقطاع اوصاف است در ظهور ذات در سرور یعنی آنچ اوصاف توئی تست منقطع گردذ و آنچ ذات تست در عین بیروزی روی نماید و گفت قرب بوجد جمع است و غیبت او در

که ازو سوال کن که صوفی بصفا موصوف است چگونه باید چیزی‌را که اورا وصف نیست مرید برفت و برسید جواب داد که کُنْ بلا وصْفٍ تُدْرِكْ ما لا وصْفَ له بی وصف باش تا بی وصف‌را در یابی جنید چون این بشنید چند روز در عظمت این سخن فرو شد گفت دریغا که مرغی عظیم بود و ما قدر او ندانستیم نقلست که گفت عارف‌را هفتاد مقام است یکی از آن نایافت مرادست از مرادات این جهان و گفت عارف‌را حالی از حالی باز ندارد و منزلی از منزلی باز ندارد و گفت عارف آنست که حق تعالی از سرّ او سخن گوید و او خاموش و گفت عارف آنست که حق تعالی اورا آن منزلت دهد که از سرّ او سخن گوید و او خاموش باشد و گفت عاوف آنست که در درجات بی گردد چنانك هیچیز اورا حجاب نکند و باز ندارد و گفت معرمت دو قسم است معرفت تعرّف است و معرفت تعریف معرفت تعرّف آنست که خودرا بایشان آشنا گرداند و معرفت تعریف آنست که ایشانرا شناسا گرداند و گفت معرفت مشغولی است بخدای تعالی و گفت معرفت مکر خدای است یعنی هرکه بندارد که عارف است ممکور است و گفت معرفت وجود جهل است در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف و معروف اوست و گفت علم چیزی است محیط و معرفت چیزی است محیط بس خدای کجاست و بنده کجاست یعنی علم خدایراست و معرفت بنده‌را و هر دو محیط است و این محیط از آنست که عکس آنست جون این محیط در آن محیط فرو شود شرك نماند و تا تو خدای و بنده بی گوئی شرك بی نشیند بلك عارف و معروف یکی است چنانك گفته اند در حقیقت اوست اینجا خدای و بنده کجاست یعنی همه خدای است و گفت اوّل علم است بس معرفت است بانکار بس جحود است بانکار بس نفی است بس غرق است بس هلاك و جون برده بر خیزد همه خداوند حجاب اند

خذای فوت شوذ بچیزی دیگر و گفت مقامات بشواهد است هرکرا مشاهدت احوال است او رفیق است و هرکرا مشاهدهٔ صفات است او اسیر است که رنج اینجا رسذ که خوذی بر جای بوذ در شبانروزی هزار بارش بباید مرد جون او فانی شذ و شهود حق تعالی حاصل گشت امیر شذ و گفت سخن انبیا خبر باشذ از حضور و کلام صدّیقان اشارت است از مشاهده و گفت اوّل چیزی که ظاهر شوذ از احوال اهل احوال خالص شذن افعال ایشان بوذ هرکرا سرّ خالص نبوذ هیچ فعل او صافی نبوذ و گفت صوفی جون زمین باشذ که همه بلیذی در وی افکنند و همه نیکوئی از وی بیرون آیذ و گفت تصوّف ذکر است باجتماع و وجدی است باستماع و عملی باتّباع و گفت تصوّف اصطفا است هرکه گزیذه شذ از ما سوی الله او صوفی است و گفت صوفی آنست کی دل او جون دل ابرهیم سلامت یافته بوذ از دوستی دنیا و بجای آرندهٔ فرمان خذای بوذ و تسلیم او تسلیم اسمعیل و اندوه او اندوه داود و فقر او فقر عیسی و صبر او صبر ایّوب و شوق او شوق موسی در وقت مناجات و اخلاص او اخلاص محمّد صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم و گفت تصوّف نعتی است که اقامت بنده در آنست گفتند نعت حق است یا نعت خلق گفت حقیقتش نعت حق است و رسمش نعت خلق و گفت تصوّف آن بوذ که ترا خذاوند از تو بمیراند و بخوذ زنده کذ و گفت تصوّف آن بوذ که با خذای باشی بی علاقهٔ و گفت تصوّف ذکری است بس وجذی است بس نه اینست و نه آن تا نماند جنانك نبوذ برسیذند از ذات تصوّف گفت بر تو باذ که ظاهرش بگیری و از ذانش نبرسی که ستم کردن بر وی بوذ و گفت صوفیان آنند که قیام ایشان بخذاوند است از آنجا که نداند الّا او جنانك نقلست که جوانی در میان اصحاب جنید افتاذ و جند روز سر فرو کشیذ و سر بر نیاورد مگر بنماز بس برفت جنید مریدیرا بر عقب او بفرستاذ

باز دارد نقلست که گفت نشاید که مریدانرا چیزی آموزند مگر آنچ در نماز بدان محتاج باشند و فاتحه و قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ تمامست و هر مریدی که زن کند و علم نویسد از وی هیچ نیاید و گفت هرکه میان خود و حضرت خدای توبرهٔ بُر طعام نهاده است آنگاه خواهد که لذّت مناجات یابد این هرگز نبود و گفت دنیا در دل مریدان تلخ‌تر از صبر است چون معرفت بدل ایشان رسد آن صبر شیرین تر از عسل گردد و گفت زمین درخشان است از مرقّعیان جنانك آسمان درخشان است از استارگان و گفت شمارا که درویشان اید بخدای شناسند و از برای خدای اکرام کنند بنگرید تا در خلا با وی چگونه اید و گفت فاضلترین اعمال علم اوقات آموختن است و آن علم آنست که نگاه دارندهٔ نفس باشی و نگاه دارندهٔ دل و نگاه دارندهٔ دین و گفت خواطر جهارست خاطری است از حق که بنده‌را دعوت کند بانتباه و خاطری از فرشته که بنده‌را دعوت کند بطاعت و خاطری از نفس که دعوت کند بآرایش نفس و تنعّم بدنیا و خاطری از شیطان که دعوت کند بحقد و حسد و عداوت و گفت بلا چراغ عارفانست و بیدار کنندهٔ مریدان و هلاك کنندهٔ غافلان و گفت همّت اشارت خدای است و ارادت اشارت فریشته و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارة شیطان و شهوات اشارة نفس و لهو اشارت کفر و گفت خدای تعالی هرگز صاحب همّت‌را عقوبت نکند اگرچه معصیت روذ بر وی و گفت هرکرا همّت است او بیناست و هرکرا ارادت است او نابیناست و گفت هیچ شخصی بر هیچ شخصی سبقت نگیرد و هیچ عمل بر هیچ عمل بیشی نیابد ولکن آن بود که همّت صاحب همّت بر همّتها سبقت گیرد و همّتها از اعمال غیری در بیش شوذ و گفت اجماع جهار هزار پیر طریقت است که نهایت ریاضت اینست که هرگاه که دل خوذ طلبی ملازم حق بینی و گفت هرکه در موافقت بحقیقت رسیذه باشذ از آن ترسذ که حظّ او از

مردانی بوده اند که بیقین بر آب می رفتند و آن مردان که از تشنگی می مردند یقین ایشان فاضلتر و گفت برعایت حقوق نتوان رسید مگر بخراست قلوب و گفت اگر جملهٔ دنیا یك کس‌را بوذ زیانش ندارذ و اگر سرّش شره یك دانهٔ خرما کند زیانش دارذ و گفت اگر توانی که اوانی خانهٔ تو جز سئال نباشذ بکن و گفت بنده آنست کبا هیچ کس شکایت نکند و ترك تقصیر کند در خدمت و تقصیر در تدبیر است و گفت درگاه کی برادران و یاران حاضر شوند نافله بینتذ و گفت مریذ صادق بی نیاز بوذ از علم عالمان و گفت بدرستی که حق تعالی معامله که با بندگان در آخرت خواهذ کرد بر اندازهٔ آن بوذ که بندگان در اوّل با او کرده باشند و گفت بدرستی که خذای تعالی بدل بندگان نزدیك شوذ بر اندازهٔ آنك بنده‌را بخویش قرب بینذ و گفت اگر ترا بحقیقت دانند راه بر تو آسان گردانند و اگر مردانه باشی در اوّل مصایب بر تو روشن شوذ بسی چیز از عجایب و لطایف و ٱلصبر عند ٱلصدْمة ٱلأُولَى و گفت در جمله دلیل بذل مجهود است و نبوذ کسی که خذایرا طلب کند ببذل مجهود چون کسی که اورا طلب کند از طریق خوذ و گفت جمله علم علما بدو حرف باز رسیذه است تصحیح ملّت و تجریذ خدمت و گفت حیوة هرك بنفس بوذ موت او برفتن جان بوذ و حیوة هرکه بخذای بوذ او نقل کند از حیوة طبع بحیوة اصل و حیوة بر حقیقت اینست و هر چشی که بعبرت حق تعالی مشغول نبوذ نابینا به و هر زبان که بذکر او مستغرق نیست گنگ به و هر گوش که بحق شنیذن مترصّد نیست کرّ به و هر تنی که بخدمت خذای در کار نیست یا نبوذ مرده به و گفت هرکه دست در عمل خوذ زند قدمش از جای بروذ و هرکه دست در مال زند در اندکی افتذ و هرکه دست در خذای زند جلیل و بزرگوار شوذ و گفت چون حق تعالی بمریذی نیکی خواهذ اورا پیش صوفیان افکند و از قرّایان

زهد است و یکی آدمیان و کشتی او دور بودن و یکی ابلیس است و کشتی او بغض است و یکی هوا و کشتی او مخالفت است و گفت میان هواجس نفسانی و وساوس شیطانی فرق آنست که نفس بچیزی الحاح کند و تو منع کنی و او معاودت می کند اگرچه بعد از مدّتی بود تا وقتی کی بمراد خود رسد امّا شیطان چون دعوت کند بخلافی اگر تو خلاف آن کنی او ترك آن دعوت کند و گفت این نفس بدی فرماینده است بهلاك خواند و یاری دشمنان کند و متابع هوا بود و بهمه بدیها متّهم بود و گفت ابلیس مشاهده نیافت در طاعتش و آدم مشاهده گم نکرد در زلّتش و گفت طاعت علّت نیست بر آنچ در ازل رفته است و لیکن بشارت می دهد بر آنك در ازل کار که رفته است در حق طاعت کننده نیکو رفته است و گفت مرد بسیرت مرد آید نه بصورت و گفت دل دوستان خدای جای سرّ خدای است و خدای سرّ خود در دلی ننهد که در وی دوستی دنیا بود و گفت اساس آنست که قیام نکنی بمراد نفس و گفت غافل بودن از خدای سخت‌تر از آنك در آتش شدن و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیّت بر تو هیچ باقی مانده بود و گفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد و گفت هرکه نفس خودرا بشناخت عبودیّت بر وی آسان بود و گفت هرکه نیکو بود رعایت او دایم بود و ولایت او همیشه بود و گفت هرکرا معاملت بر خلاف اشارت بود او مدّعی است و کذّابست و گفت هرکه گوید الله بی مشاهده این کس دروغ زن است و گفت هرکه نشناخت خدایرا هرگز شاد نبود و گفت هرکه خواهد که تا دین او بسلامت باشد و تن او آسوده و دل او بعافیت گو از مردمان جدا باش که این زمانهٔ وحشت است و خردمند آنست که تنهائی اختیار کند و گفت هرکرا علم بیقین نرسیده است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع و ورع باخلاص و اخلاص بمشاهده او از هالکین است و گفت

مه گفت تمام شد و جنیدرا کلماتی عالی است گفت فتوّت بشام است و فصاحت بعراق و صدق بخراسان و گفت درین راه قاطعان بسیار اند و انواع بر راه سه گونه دام می اندازند دام مکر و استدراج و دام قهر و دام لطف و این‌را نهایت نیست اکنون مردی بایـذ تا فرق کند میان دامها و گفت نَفَس رحمانی از سرّ بدید آید نفس و سینه و دل بپرد و بر هیچیز نگذرد الاّ کـه آن چیزرا بسوزد و اگر همـه عرش بود و گفت چون قدرت معاینه گردد صاحب او نفس بکراهیت تواند زد و چون عظمت معاینه شود از نفس زدن منع کنند و چون هیبت معاینه شود آنجا کسی نفس زند کافر شود و گفت نفسی که باضطرار از مرد بر آید جمله حجابها و گناهها کی میان بنده و خدای است بسوزد و گفت صاحب تعظیم‌را نفس زدن تواند بود و آن نفس زدن ازو گناه بود و نتواند که ازو باز ایستد و صاحب هیبت صاحب حمد است و این نزدیك او گناه بود و نتواند کی اینجا نفس زند و گفت خنك آنکس که اورا در همه عمر یك ساعت حضور بوده است و گفت لحظت کفران است و خطرت ایمان و اشارت غفران یعنی لحظت اختیار و گفت بندگان دو قسم اند بندگان حق اند و بندگان حقیقت امّا بندگان حق آنجـا اند که أعوذُ برضاك من سخطك و امّا بندگان حقیقت آنجا اند کی أعوذُ بك منك و الله اعلم و گفت خذای از بندگان دو علم میخواهد یکی شناخت علم عبودیّت دوم شناخت علم ربوبیّت هرج جز اینست حظّ نفس است و گفت شریف‌ترین نشستها و بلندترین نشستی اینست کبا فکرت بود در میدان توحید و گفت همه راهها بر خلق بسته است مگر بر راه محمّد علیه السلام روز کی هرکه حافظ قران نباشد و حدیث پیغامبر ننوشته باشد بوی اقتدا مکنید زیراکه علم بکتاب و سنّت باز بسته است و گفت میان بنده و حق جهار دریا است که تا بنده آنرا قطع نکند بحق نرسد یکی دنیا و کشتی او

شیخ فرموده بود که جائی باید که کس نه بیند و من هر جا کی می رفتم حق تعالی می دید جنید گفت دیذیت که فهم او چگونه است و از آن دیگران چگونه همه استغفار کردند نقلست که اورا هشت مرید بود که از خواصّ او بودند کی هر اندیشه که بودی ایشانرا کفایت کردندی ایشانرا در خاطر آمد که مارا بجهاد می باید رفتن دیگر روز جنید خادم‌را فرمود که ساختگی جهاد کن بس شیخ با آن هشت مرید بجهاد رفتند چون صفّ بر کشیدند مبارزی از کُفّار در آمد و هر هشت‌را شهید کرد جنید گفت نگاه کردم در هوا نه هودج دیدم ایستاده روح هر یکی‌را که شهید می شد از مریدان در آن هودج می نهادند بس یك هودج تهی بماند من گفتم که شاید که آن از آن من باشد در صفّ کارزار شدم آن مبارز که اصحاب‌را کشته بود در آمد و گفت ای ابو القسم آن هودج نهم از آن منست تو ببغداذ باز رو و پیر قوم باش و ایمان بر من عرضه کن بس مسلمان شد و بهمان تیغ که ایشانرا کشته بود هشت کافر دیگررا بکشت بس شهادت یافت جنید گفت جان اورا نیز در آن هودج نهادند و نابدید شدند نقلست که جنیدرا گفتند سی سالست تا فلان کس سر از زانو بر نگرفته است و طعام و شراب نخورده و جهندگان در وی افتاده و اورا از آن خبر نه جگوئی در جنین مرد که او در جمع جمع باشد یا نه گفت بشوذ إنْ شآء الله تعالی نقلست که سیّدی بود که اورا ناصری گفتندی قصد حج کرد جون ببغداذ رسید بزیارت جنید رفت و سلام کرد جنید برسید که سیّد از کجاست گفت از گیلان گفت از فرزندان کیستی گفت از فرزندان امیر المؤمنین علی رضی الله عنه گفت بذر تو دو شمشیر می زذ یکی با کافران و یکی با نفس ای سیّد که فرزند اوئی ازین دو کذام کار فرمائی سیّد جون این بشنید بسیار بگریست و بیش جنید می غلتید گفت ای شیخ حج من اینجا بود مرا بخذای راه نمای گفت این سینهٔ تو حرم خاص خذای است تا توانی هیچ نامحرم‌را در حرم خاص راه

مکر بوده است نقلست که جنیدرا در بصره مریدی بود در خلوت مگر روزی اندیشهٔ گناهی کرد و در آینهٔ نگاه کرد و روی خود سیاه دید متحیّر شد هر حیلت که کرد سود نداشت از شرم روی بکس ننمود تا سه روز بر آمد باره باره آن سیاهی کم می شد ناگاه یکی در بزد گفت کیست گفت نامهٔ آورده ام از جنید نامه بر خواند نوشته بود که جرا در حضرت عزّت بادب نباشی سه شبانروز است تا مرا گازری می باید کرد تا سیاهیٔ رویت به سپیدی بدل شود نقلست که جنیدرا مریدی بود مگر روزی نکتهٔ بر وی گرفتند از خجالت برفت و بخانقاه نیامد تا یك روز جنید با اصحاب در بازار می گذشت نظرش بدآن مرید افتاد مرید از شرم بگریخت جنید اصحابرا باز گردانید و گفت مارا مرغی از دام نفور شده است و بر عقب او برفت مرید باز نگریست شیخرا دید که می آمد گام گرم کرد و می رفت تا بجائی رسید که راه نبود روی بر دیوار نهاد از شرم ناگاه شیخ بدو رسید مرید گفت کجا می آئی شیخ گفت جائی که مریدرا بیشانی در دیوار آید شیخ آنجا بکار آید بس اورا با خانقاه برد مرید بقدمهاء شیخ افتاد و استغفار کرد جون خلق آن حالرا بدیدند رقتی در خلق بدید آمد و بسیار کس توبه کردند نقلست که جنید با مریدی ببادیه فرو شد و گوشهٔ جیب مرید باره بود آفتاب بر گردن او می تافت تا بسوخت و خون از وی روان شد بر زبان مرید برفت که امروز روزی گرمست شیخ بهیبت در وی نگرست و گفت برو که تو اهل صحبت نیستی و اورا مهجور گردانید نقلست کی مریدی داشت که اورا از همه عزیزتر می داشت دیگرانرا غیرت آمد شیخ بفراست بدانست گفت ادب و فهم او از همه زیادت است مارا نظر بر آنست امتحان کنیم تا شمارا معلوم شود فرمود تا بیست مرغ آوردند و گفت هر مریدی یکیرا بر دارید و جائی که کس شمارا نه بیند بکشید و بیارید همه برفتند و بکشتند و باز آمدند الاّ آن مرید که مرغ زنده باز آورد شیخ برسید که جرا نکشتی گفت از آنك

تنها بوذن مرا بهتر در گوشهٔ رفت ومدّتی بنشست تا جنان شذ که هر شب شتری بیاوردندی و گفتندی که ترا ببهشت می بریم و او بر آن شتر نشستی و می رفتی تا جائی رسیذی خوش و خرّم و قوی با صورت زیبا و طعامهاء باکیزه و آب روان و تا سحر آنجا بوذی آنگاه بخواب در شذی خوذرا در صومعهٔ خوذ یافتی تا رعونت در وی ظاهر شذ و بنداری عظیم در وی سر بر زذ و بدعوی بدید آمذ و گفت مرا هر شبی ببهشت می برند این سخن بجنید رسید بر خاست و بصومعهٔ او شذ اورا دید با تکبّری تمام حال برسید همه با شیخ بگفت شیخ گفت امشب جون ترا آنجا برند سه بار بگوی لا حَوْلَ ولا قوّة الاّ بالله العلیّ العظیم جون شب در آمذ اورا می بردند او بدل انکار شیخ می کرد جون بذآن موضع رسید تجربه‌را گفت لا حول ولا قوّة آن قوم بجمگی بخروشیذند و برفتند و او خوذرا در مزبلهٔ یافت استخوان در بیش نهاذه بر خطاء خوذ واقف شذ و توبه کرد و بصحبت شیخ بیوست و بدانست که مریدرا تنها بوذن زهر است نقلست که جنید سخن می گفت مریدی نعرهٔ بزذ شیخ اورا از آن منع کرد و گفت اگر یکبار دیگر نعرهٔ زنی ترا مهجور گردانم بس شیخ باز سر سخن شذ آن مرید خوذرا نگاه می داشت تا حال بجائی رسید که طاقتش نماند و هلاك شذ برفتند اورا دیذند میان دلق خاکستر شذه نقلست که از مریدی ترك ادبی مگر در وجود آمذ سفر کرد و بمجلس شونیزیّه بنشست جنیدرا روزی گذر بآنجا افتاذ در وی نگریست آن مرید در حال از هیبت شیخ بیفتاذ و سرش بشکست و خون روان شذ و از هر قطرهٔ نقش الله بدید می آمذ جنید گفت جلوه‌گری میکنی یعنی بمقام ذکر رسیذم که همه کوذکان با تو در ذکر برابر اند مرد می باید که بذکور رسذ این سخن بر جان او آمذ در حال وفات کرد دفن کردند بعد از مدّتی بخواب دیذند برسیذند که جون یافتی خوذرا گفت سالهاء درازست تا می روم اکنون بسر کفر خوذ رسیذم و کفر خوذرا می بینم و دین دور دور است این همه بنداشتها

در وی طعام جنید جون آن بدید در وی غیرت کار کرد فرمود تا آن زنبیل بر روی آن دنیادار باز زدند گفت درویشی می بایست تا حمّالی کند آنگاه گفت اگر درویشان‌را نعمت نیست همّت است و اگر دنیا نیست آخرت است نقلست که یکی از توانگران صدقهٔ خود جز بصوفیان ندادی گفتی ایشان قومی اند که ایشانرا جون حاجتی باشد همّت ایشان براگنده شود و از حق تعالی باز مانند و من یك دلرا که بحضرت خدای برم دوستر دارم از هزار دل که همّت او دنیا بود این سخن با جنید گفتند گفت این سخن دوستی است از دوستان خدای بس جنان افتاد که آن مرد مفلس شد بجهت آنك هرجه درویشان خریدندی بها نگرفتی جنید مالی بذو داد و گفت جون تو مردرا تجارت زیان ندارد نقلست که جنید مریدی داشت که مالی بسیار در راه شیخ باخته بود و اورا هیچ نمانده بود الاّ خانهٔ گفت یا شیخ جکنم گفت بفروش و زر بیار تا کارت آنجام دهد برفت و بفروخت شیخ گفت آن زر در دجله انداز برفت و در دجله انداخت و بخدمت شیخ شد اورا براند و خودرا بیگانه ساخت و گفت از من باز گرد هر جند می آمد می راند یعنی تا خودبینی نکند که من جندین زر در باخته ام تا آنگاه که راهش آنجام گرفت نقلست که جوانی‌را در مجلس جنید حالتی ظاهر شد توبه کرد و هرجه داشت بغارت داد و حق دیگرن بداد و هزار دینار بر داشت تا بیش جنید برد گفتند حضرت او حضرت دنیا نیست آن حضرت‌را آلوده نتوانی کرد بر لب دجله نشست و یك یك دینار در آب می انداخت تا هیچ نماند بر خاست و بخانقاه شد جنید جون اورا بدید گفت قدمی که بیکبار باید نهاد بهزار بار نهی برو که مارا نشائی از دلت بر نیامد که بیکبار در آب انداختی درین راه نیز اگر همجنین آنج کنی بحساب خواهی کرد بهیچ جای نرسی باز گرد و ببازار شو که حساب و صرفه دیدن در بازار راست آید نقلست که مریدی‌را صورت بست که بدرجهٔ کمال رسیدم و

دعوی محبّت ما کرد چون شب در آمد بخفت و از دوستی من برداخت جنید جواب نوشت که بیداری ما معامله است در راه حق و خواب ما فعل حق است بر ما بس آنج بی اختیار ما بوذ از حق بما بهتر از آن بوذ که باختیار ما بوذ از ما بحق والنوم موهبةٌ من الله علی المحبّین آن عطائی بوذ از حق تعالی بر دوستان و عجب از جنید آنست که او صاحب صحو بوذ و درین نامه تربیت اهل سکر می کند تواند بوذ که آنجا آن حدیث خواهذ که نَوْمُ العالِمِ عبادةٌ یا آن میخواهذ که تنامُ عَیْنایَ ولا ینامُ قلبی نقلست که در بغداذ دزدیرا آویخته بوذند جنید برفت و بای او بوسه داذ ازو سوال کردند گفت هزار رحمت بر وی باذ که در کار خوذ مرد بوذه است و جنان این کاررا بکمال رسانیذه است که سر در سر آن کار کرده است نقلست که شبی دزدی بخانهٔ جنید رفت جز بیراهنی نیافت بر داشت و برفت روز دیگر شیخ در بازار می گذشت بیراهن خوذ دید بدست دلاّلی که می فروخت خریذار می گفت آشنائی خواهم تا گواهی دهذ که از آن تست تا بخرم جنید برفت و گفت من گواهی دهم که از آن اوست تا بخرید نقلست که بیرزنی پیش جنید آمذ و گفت پسرم غایب است دعائی کن تا باز آیذ گفت صبر کن بیرزن برفت و روزی چند صبر کرد و باز آمذ شیخ گفت صبر کن تا چند نوبت صبر فرموذ روزی بیرزن بیامذ و گفت هیچ صبرم نمانده است خذایرا دعا کن جنید گفت اگر راست می گوئی پسرت باز آمذه است که حق تعالی فرموذه است أَمَّنْ یُجِیبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ پس دعا کرد بیرزن چون باز خانه شذ پسر آمذه بوذ نقلست که یکی پیش جنید شکایت کرد از گرسنگی و برهنگی جنید گفت برو ایمن باش که او گرسنگی و برهنگی بکسی ندهذ که تشییع زند و جهانرا پُر از شکایت کذ بصدّیقان و دوستان خوذ دهذ تو شکایت مکن نقلست که جنید با اصحاب نشسته بوذ دنیاداری در آمذ و درویشیرا بخواند و با خوذ ببرد بعد از ساعتی بیامذ زنبیلی بر سر درویشی نهاذه

ستردن گفت توانم و چشم بر آب کرد و خواجه‌را رها کرد تمام ناشده و گفت بر خیز که جون حدیث خذای آمذ همه در باقی شذ مرا بنشاند و بوسهٔ بر سرم داذ و مویم باز کرد بس کاغذی بمن داذ در آنجا قراضهٔ جند و گفت این‌را بحاجت خوذ صرف کن با خوذ نیّت کردم که اوّل فتوحی که مرا باشذ بجای او مروّت کنم بسی بر نیامذ که از بصره صرّهٔ زر برسیذ بیش او بردم گفت جیست گفت نیّت کرده بوذم کی هر فتوحی‌را که اوّل بیابذ بتو دهم این آمذه است گفت ای مرد از خذای شرم نداری که مرا گفتی از برای خذای موی من باز کن و بس مرا جیزی دهی کرا دیذی که از برای خذای کاری کرد و بر آن مزدی گرفت و گفت وقتی در شبی بنماز مشغول بوذم هر جند جهد کردم نفس من در یك سجده با من موافقت نکرد و هیچ تفکّر نیز نتوانستم کرد دلتنگ شذم و خواستم کی از خانه بیرون آیم جون در بگشاذم جوانی دیذم گلیمی بوشیذه و بر در سرای سر در کشیذه جون مرا دید گفت تا این ساعت در انتظار تو بوذم گفتم بس تو بوذهٔ که مرا بی قرار کردی گفت آری مسئلهٔ مرا جواب ده جگوئی در نفس که هرگز درد او داروی او گردذ یا نه گفتم گردذ جون مخالفت هواء خوذ کند جون این بگفتم بگریبان خوذ فرو نگریست و گفت ای نفس جندین بار از من همین جواب شنیذی اکنون از جنید بشنو بر خاست و برفت و ندانستم که از کجا آمذه بوذ و کجا شذ جنید گفت یونس جندان بگریست که نابینا شذ و جندان در نماز باز ایستاذ که بشنش دونا شذ و گفت بعزّة تو که اگر میان من و خدمت تو دریائی از آتش بوذ و راه بر آنجا باشذ من در آیم از غایت اشتیاق که بحضرة تو دارم نقلست کی علی سهل نامهٔ نوشت بجنید که خواب غفلت است و قرار جنان باید که محبّ‌را خواب و قرار نباشذ که اگر بخسبذ از مقصود باز ماند و از خوذ و وقت خوذ غافل بوذ جنانك حق تعالی بداوود بیغامبر علیه السلام وحی فرستاذ که دروغ گفت آنك

است و اگر حاضر است در مشاهدهٔ حاضر نام او بردن ترك حرمت است و روزی سخن میگفت یکی بر خاست و گفت در سخن تو نی رسم گفت طاعت هفتاد ساله زیر بای نه گفت نهادم و نی رسم گفت سر زیر بای آر اگر نرسی جرم از من دان و یکی در مجلس جنیدرا بسی مدح گفت جنید گفت این که تو می گوئی مرا هیچ نیست تو ذکر خذایرا می کنی و ثناء اورا می گوئی نقلست که یکی در مجلس او بر خاست و گفت دل کذام وقت خوش بود گفت آن وقت که او دل بود و یکی بانصد دینار بیش جنید آورد جنید گفت بغیر ازین چیزی دیگر داری گفت بسیار گفت دیگرت می باید گفت باید گفت بر دار تو بذین اولیتری که من هیچ ندارم و مرا نمی باید نقلست که جنید از جامع بیرون می آمذ بعد از نماز خلق بسیار دید جنید روی باصحاب کرد و گفت این همه حشو بهشت اند امّا هم‌نشینی‌را قومی دیگر انـد نقلست کی مردی در مجلس جنید بر خاست و سؤال کرد جنیدرا در خاطر آمذ که این مرد تن‌درست است کسب تواند کرد سؤال جرا می کند و این مذلّت بر خود جرا می نهذ آن شب در خواب دید که طبقی سر پوشیده پیش او نهادند و اورا گفتند بخور جون سرپوش بر داشت سابل‌را دید مرده و بر آن طبق نهاذه گفت من گوشت مردم نخورم گفتند بس جرا دی می خوردی در مسجد جنید دانست که غیبت کرده است بدل و اورا بخاطری بگیرند گفت از هیبت آن بیذار شذم و طهارت کردم و دو رکعت نماز کردم و بطلب آن درویش بیرون رفتم اورا دیذم بر لب دجله و ازآن تره ریزها کی شسته بوذند از سر آب می گرفت و می خورد سر بر کرد مرا دید که پیش وی می رفتم گفت ای جنید توبه بکردی از آنج در حق ما اندیشیذی گفتم کردم گفت برو اکنون وَهُوَ ٱلَّذِی یَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ و این نوبت خاطر نکه دار نقلست کی گفت اخلاص از حجّامی آموختم وقتی بمکّه بوذم حجّامی موی خواجهٔ راست می کرد گفتم از برای خذای موی من توانی

اگر کسی میخواهی که تو مؤنت او کشی این جنس براذران بسیار اند بیش من نقلست که شبی با مریدی در راه می رفت سگی بانگ کرد جنید گفت لَبَّیْك لَبَّیْك مرید گفت این چه حالست گفت قوه و دمدمهٔ سگ از قهر حق تعالی دیدم و آواز از قدرت حق تعالی شنیدم و سگ‌را در میان ندیدم لاجرم لَبَّیْك جواب دادم نقلست که یك روز زار می گریست سؤال کردند که سبب گریه چیست گفت اگر بلای او اژدهائی کردذ اوّل کسی من باشم که خودرا لقمهٔ او سازم و با این همه عمری گذاشتم در طلب بلا و هنوز با من میگویند که ترا جندان بندگی نیست که ببلای ما ارزذ گفتند ابو سعید خرّازرا بوقت نزع تواجد بسیار بود جنید گفت عجب نبود اگر از شوق او جان بَرَیدی گفتند این چه مقام بود گفت غایت محبّت و این مقامی عزیز است کی جمله عقول‌را مستغرق گرداند و جمله نفوس‌را فراموش کند و این عالی‌ترین مقامی است علم معرفت‌را درین وقت مقامی نبود که بنده بجائی برسذ که داند کی خذای اورا دوست می دارذ لاجرم این بنده گوید که بحق من بر تو و بجاه من نزد تو و نیز گوید که بدوستی تو مرا بس گفت این قومی باشند که بر خذای ناز کنند و انس بذو گیرند و میان ایشان و خذای حشمت بر خاسته بود و ایشان سخنهائی گویند کی نزدیك عامّه شنیع باشذ و جنید گفت شبی بخواب دیدم کی بحضرت خذاوند ایستاذه بودم مرا فرمود که این سخنان تو از کجا می گوئی گفتم آنج می گویم حق می گویم فرمود که صدقْتَ راست می گوئی نقلست که ابن شُرَیْج بمجلس جنید بگذشت گفتند آنج جنید می گوید بعلم باز می خواند گفت آن نمی دانم و لیکن این می دانم که سخن اورا صولتی است که گوئی حق می راند بر زبان او جنانك نقلست که جنید جون در توحید سخن گفتی هر بار بعبارتی دیگر آغاز کردی که کس‌را فهم بذآن نرسیذی روزی شبلی در مجلس جنید گفت الله جنید گفت اگر خذای غایب است ذکر غایب غیبت است و غیبت حرام

بیذار شذ چشمش نیك شذه بوذ آوازی شنید که جنید در رضاء ما ترك چشم کرد اگر بذان عزم دوزخیانرا از ما بخواستی اجابت یافتی جون طبیب باز آمذ چشم او نیك دید گفت چه کردی گفت وضوء نماز طبیب ترسا بوذ در حال ایمان آورد و گفت این علاج خالق است نه علاج مخلوق و درد چشم مرا بوذ نه ترا و طبیب تو بوذی نه من نقلست کی بزرگی بیش جنید می آمذ ابلیس‌را دید که از بیش او می گریخت جون در بیش جنید آمذ اورا دید گرم شذه و خشم بر وی بدید آمذه و یکی‌را می رنجانید گفت یا شیخ من شنیذه ام که ابلیس‌را بیشتر آن وقت دست بوذ بر فرزند آدم که او در خشم شوذ تو این ساعت در خشمی و ابلیس‌را دیذم که از تو می گریخت جنید گفت نشنیذهٔ و ندانی که ما بخوذ در خشم نشویم بل که بحق در خشم شویم لاجرم ابلیس هیچ وقت از ما جنان نگریزذ که آن وقت خشم دیگران بحظّ نفس خوذ بوذ و اگر نه آن بوذی که حق تعالی فرموذه است که أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ گویند من هرگز استعاذت نخواستی نقلست که گفت خواستم تا ابلیس‌را به بینم بر در مسجد ایستاذه بوذم پیری ذیذم که از دور می آمذ جون اورا بذیذم وحشتی در من بدید آمذ گفتم تو کیستی گفت آرزوی تو گفتم یا ملعون چه چیز ترا از سجدهٔ آدم باز داشت گفت یا جنید ترا چه صورت می بندذ که من غیر اورا سجده کنم جنید گفت من متحیّر شذم در سخن او بسرّم ندا آمذ که بگوی که دروغ می گوئی که اگر تو بنده بوذنی امر اورا منقاد بوذی و از امر او بیرون نیامذنی و بهی تقرب نکردی ابلیس جون این بشنید بانگی کرد و گفت ای جنید بالله کی مرا سوختی و نابذید شذ نقلست که شبلی روزی گفت لا حولَ ولا قوّة إلّا بالله جنید گفت این گفتار تنگ‌دلان است و تنگ‌دلی از دست داشتن رضا بوذ بقضا یکی بیش جنید گفت که برادران دین درین روزگار عزیز شذه اند و نایافت جنید گفت اگر کسی می طلبی کی مؤنت تو کشذ عزیز است و

عجوزهٔرا دیدم عصا در دست و میان بستهٔ گفت چون ببغداد رسی جنیدرا بگوی که شرم نداری که حدیث او کنی در پیش عوامّ چون رسالت گزاردم جنید گفت که معاذ الله کی ما حدیث او می گوئیم در پیش خلق امّا حدیث خلق او میگوئیم در پیش او که ازو حدیث نتوان کرد نقلست که یکی از بزرگان رسولرا صلّی الله علیه وعلی آله و سلّم بخواب دید نشسته و چند حاضر یکی فتوی در آورد بیغامبر صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم فرمود که بجنید ده تا جواب گوید گفت یا رسول الله در حضور تو چون بدیگری دهند گفت جدانك انبیارا بهمه امّت خود مباهات بود مرا بجنید مباهات است جعفر بن نصیر گوید که جنید درمی بمن داد کی انجیر وزیری بستان خریدم نماز شام چون روزه گشاد یك انجیر در دهن نهاد و بگریست و مرا گفت بر دار گفتم چه بود گفت که هاتفی آواز داد که شرم نداری که چیزیرا که برای ما بر خود حرام کردهٔ باز گرد آن می گردی و این بیت بگفت، شعر

نونُ ٱلْهَوانِ مِنَ ٱلْهَوَى مَسْروقَةٌ * وَصَريعُ كُلِّ هَوًى صَريعُ هَوانِ

نقلست کی یکبار رنجور شد گفت اللهُمَّ اشْفِنی هاتفی آواز داد که ای جنید میان بنده و خدای چه کار داری تو در میان میای و بذآنج فرموده اند مشغول باش و برآنج مبتلا کرده اند صبر کن ترا با اختیار چه کار نقلست که یکبار بعیادت درویشی رفت و درویش می نالید گفت از که می نالی درویش دم در کشید گفت این صبر با کی می کنی درویش فریاد بر آورد و گفت نه سامان نالیدن است و نه قوت صبر کردن نقلست که یکبار جنیدرا بای درد کرد فاتحه خواند و بر بای دمید هاتفی آواز داد که شرم نداری که کلام ما در حق نفس خود صرف کنی نقلست که یکبار چشمش درد کرد طبیب گفت اگر چشمت بکار است آب مرسان چون طبیب برفت وضو ساخت و نماز کرد و بخواب فرو شد چون

سری سقطی نقلست که گفت یك روز دلم گم شده بود گفتم الٰهی دل من باز ده ندائی شنیدم که یا جنید ما دل بدان ربوده ایم تا با ما بمانی تو باز ی خواهی که با غیر ما بمانی نقلست که جون حسین منصور حلّاج در غلبهٔ حالت از عمرو بن عثمان مکّی تبرّا کرد بیش جنید آمد جنید گفت بچه آمدهٔ جنان نباید کبا سهل تستری و عمرو بن عثمان مکّی کردی حسین گفت صحو و سکر دو صفت اند بندهرا و بیوسته بنده از خداوند خود باوصاف وی فانی نشود جنید گفت ای ابن منصور خطا کردی در صحو و سکر از آن خلاف نیست که صحو عبارت است از صحّت حال با حق و این در تحت صفت و اکتساب خلق نیاید و من ای بسر منصور در کلام تو فضولی بسیار ی بینم و عبارات بی معنی نقلست که جنید گفت جوانیرا دیدم در بادیه زیر درخت مغیلان گفتم جه نشانده است ترا گفت حالی داشتم اینجا گم شد ملازمت کرده ام تا باز یابم گفت بحج رفتم جون باز گشتم همجنان نشسته بود گفتم سبب ملازمت جیست گفت انج ی جستم اینجا باز یافتم لاجرم اینجارا ملازمت کردم جنید گفت ندانم که کدام حال شریفتر از آن دو حال ملازمت کردن در طلب حال یا ملازمت در یافت حال نقلست که شبلی گفت اگر حق تعالی مرا بقیامت مخیّر کند میان بهشت و دوزخ من دوزخ اختیار کنم از آنك بهشت مراد منست و دوزخ مراد دوست هرك اختیار خود بر اختیار دوست بگزیند نشان محبّت نباشد جنیدرا ازین سخن خبر دادند گفت شبلی کودکی ی کند که اگر مرا مخیّر کنند من اختیار نکنم گویم بندهرا باختیار جه کار هرجا کی فرستی بروم و هرجا کی بداری بباشم مرا اختیار آن باشد که تو خواهی نقلست که یك روز کسی بیش جنید آمد و گفت ساعتی حاضر باش تا سخنی گویم جنید گفت ای عزیز تو از من جیزی ی طلبی که مدّتی است تا من ی طلبم و میخواهم کبا حق تعالی یك نفس حاضر شوم نیافتم این ساعت بتو حاضر جون توانم شد نقلست که رُوَیم گفت در بادیه ی رفتم

گفت با وجود شیخ ادب نباشد سخن گفتن تا شبی مصطفی‌را صلّی الله علیه وعلی آله و سلّم بخواب دید که گفت سخن کوی بامداد بر خاست تا با سری گوید سری‌را دید بر در ایستاده گفت در بند آن بودی که دیگران بگویند کی سخن گوی اکنون باید گفت که سخن ترا سبب نجاة عالمی گردانیده اند جون بگفتار مریدان نگفتی و بشفاعت مشایخ بغداد نگفتی و من بگفتم و نگفتی اکنون جون بیغمبر علیه السلام فرمود بباید گفت جنید اجابت کرد و استغفار کرد سری‌را گفت تو جه دانستی که من بیغامبررا بخواب دیدم سری گفت من خذایرا بخواب دیدم فرمود کی رسول‌را فرستادم تا جنیدرا بگوید تا بر منبر سخن گوید جنید گفت بکویم بشرط آنك از جهل تن زیادت نبود روزی مجلس گفت جهل تن حاضر بودند هژده تن جان بدادند و بیست و دو بیهوش شدند و ایشانرا بر گردن نهادند و بخانها بردند و روزی در جامع مجلس می گفت و غلامی ترسا در آمد جنانك کس ندانست که او ترسا است و گفت ایها الشیخ قول بیغامبر است اِتَّقُوا فِراسَةَ الْمؤمنِ فانّه یَنْظُرُ بنورِ الله بپرهیزید از فراست مؤمن که او بنور خذای می نگرد جنید گفت قول آنست که مسلمان شوی و زنّار ببرّی که وقت مسلمانی است و در حال مسلمان شد خلق غلو کردند جون مجلسی جند بگفت ترك کرد و در خانه متواری شد هر جند درخواست کردند اجابت نکرد گفت مرا خوش می آید خودرا هلاك نتوانم کرد بعد از آن بمدّتی بر منبر شد و سخن آغاز کرد بی آنك گفتند بس سؤال کردند که درین جه حکمت بود گفت در حدیث یافتم کی رسول علیه السلام فرموده است که در آخر الزمان زعیم قوم آنکس بود که بتّرین ایشان بود و ایشانرا وعظ گوید و من خودرا بدترین خلق می دانم برای سخن بیغامبر علیه السلام می گویم تا سخن اورا خلاف نکرده باشم و یکی ازو برسید که بدین درجه بجه رسیدی گفت بدآنك جهل سال در آن درجه بشب بر یك قدم مجاهده ایستاده بودم یعنی بر آستانهٔ

نه از من دل خبر دارد و گفت خدای تعالی سی سال بزبان جنید با جنید سخن گفت و جنید در میان نه و خلق‌را خبر نه و گفت بیست سال بر حواشی آن علم سخن گفتم امّا آنج غوامض آن بود نگفتم کی زبانهارا از گفتن منع کرده اند و دل‌را از ادراك محروم گردانیده و گفت خوف مرا منقبض می گرداند و رجا مرا منبسط می کند بس هرگاه کی منقبض شوم بخوف آنجا فناء من بود و هرگاه کی منبسط شوم برجا مرا بمن باز دهند و گفت اگر فردا مرا خدای گوید که مرا ببین نه بینم گویم چشم در دوستی غیر بود و بیگانه و غیرت غیریّت مرا از دیدار باز می دارد کی در دنیا بی واسطهٔ چشم می دیدم و گفت تا بدانستم که إِنّ ٱلكلامَ لفی ٱلفُؤادِ سی ساله نماز قضا کردم و گفت بیست سال تکبیر اوّل از من فوت نشد چنانك اگر در نمازی مرا اندیشهٔ دنیاوی در آمدی آن نمازرا قضا کردی و اگر بهشت و آخرت در آمدی سجدهٔ سهو کردی یك روز اصحاب‌را گفت اگر دانی که نمازی بیرون فریضه دو رکعت فاضلتر از نشستن با شما بودی هرگز با شما ننشستمی نقلست کی جنید بیوسته روزه داشتی چون یاران در آمدندی با ایشان روزه گشادی و گفتی فضل مساعدت با برادران کم از فضل روزه نبود نقلست کی میان جنید و ابو بکر کسائی هزار مسئله مراسلت بود چون کسائی وفات کرد فرمود که این مسایل بدست کس مدهید و با من در خاك نهید جنید گفت من جنان دوست می دارم که آن مسایل بدست خلق نیفتد نقلست کی جنید جامه برسم علما بوشیدی اصحاب گفتند ای پیر طریقت چه باشد اگر برای خاطر اصحاب مرقّع در بوشی گفت اگر بدانی که بمرقّع کاری بر آمدی از آهن و آتش لباسی سازی و در بوشی و لکن بهر ساعت در باطن ما ندا می کنند که لیس ٱلاعتبار بالخِرْقة انّما الاعتبار بالحُرْقة چون سخن جنید عظیم شد سری سقطی گفت ترا وعظ باید گفت جنید متردّد شد و رغبت نمی کرد و می

مغاك شبهت افتد و نه در ظلمت بدعت و گفت شیخ ما در اصول و فروع و بلا کشیدن علی مرتضی است رضی الله عنه کی مرتضی بپرداختن حربها ازو جیزها حکایت کردندی که هیچ کس طاقت شنیدن آن ندارد که خداوند تعالی اورا جندان علم و حکمت کرامت کرده بود و گفت اگر مرتضی این یك سخن بکرامت نگفتی اصحاب طریقت چه کردندی و آن سخن آنست که از مرتضی سؤال کردند کی خدایرا بچه شناختی گفت بذآنك شناسا گردانید مرا بخود که او خداوندی است که شبه او نتواند بود هیچ صورتی و اورا در نتوان یافت بهیچ وجهی و اورا قیاس نتوان کرد بهیچ خلقی که او نزدیکی است در دوری خویش و دوری است در نزدیکی خویش بالای همه جیزهاست و نتوان گفت که تحت او جیزیست و او نیست جون جیزی و نیست از جیزی و نیست در جیزی و نیست بجیزی سبحان آن خدائی کی او جنین است و جنین نیست هیجیز غیر او و اگر کسی شرح این سخن دهد مجلّدی بر آید فَهِمَ مَنْ فَهِمَ و گفت ده هزار مرید صادق‌را با جنید در نهج صدق کشیدند و بر معرفت همه‌را بدریای قهر فرو بردند تا ابو القسم جنیدرا بر سر آوردند و از ما خورشید فلك ارادت ساختند و گفت اگر من هزار سال بزیم از اعمال یك ذرّه کم نکنم مگر کی مرا از آن باز دارند و گفت بگاه اوّلین و آخرین من ماخوذم کی ابو القسم‌را از عهدهٔ نقیر و قطمیر همه بیرون می باید آمد و این نشان کُلّیّت بود جون کسی خودرا کُلّ بیند و خلایق بمثابت اعضاء خود بیند و بمقام المؤمنون کنفسٍ واحدةٍ برسد سخنش این بود کی ما أُوذِیَ نبیٌّ مِثلَ ما أُوذِیتُ و گفت روزگار جنان گذاشتم کی اهل آسمان و زمین بر من گریستند باز جنان شدم کی من بر غیبت ایشان می گریستم اکنون جنان شدم کی من نه از ایشان خبر دارم و نه از خود و گفت سی سال بر در دل نشستم بـه باسبانی و دل‌را نگـاه داشتم تا ده سال دل من مرا نگاه داشت اکنون بیست سالست که من نه از دل خبر دارم و

جنید رو و روی بگشای و خوذرا و جواهر و جامه بر وی عرضه کن و بگوی که من مال بسیار دارم و دلم از کار جهان گرفته است آمذه ام تا مرا بخواهی تا در صحبت تو روی در طاعت آرم کی دلم بر هیچ کس قرار نمی گیرذ الاّ بتو و خوذرا بر وی عرضه کن و حجاب بر دار و درین باب جدّی بلیغ نمای بس خادم با وی روان کردند کنیزك با خادم پیش شیخ آمذ و آنچ تقریر کرده بوذند باضعاف آن بجای آورد جنیدرا بی اختیار چشم بر وی افتاذ خاموش شذ و هیچ جواب نداذ و کنیزك آن حکایت مکرّر می کرد جنید سر در پیش افگند پس سر بر آورد و گفت آه و در کنیزك دمید در حال بیفتاذ و بمرد خادم برفت و با خلیفه بگفت کی حال جنین بوذ خلیفه‌را آتش در جان افتاذ و بشیمان شذ و گفت هرك با مردان آن کند که نباید کرد آن بیند که نباید دید بر خاست و پیش جنید رفت و گفت جنین کس‌را پیش خوذ نتوان خواند پس جنیدرا گفت ای شیخ آخر دلت بار داذ کی جنان صورتی‌را بسوختی جنید گفت ای امیر المؤمنین ترا شفقت بر مؤمنان جنین است که خواستی تا ریاضت و بی خوابی و جان کندن جهل ساله مرا بباذ بر دهی من خوذ در میانه کیم مکن تا نکنند بعد از آن کار جنید بالا گرفت و آواز او بهمه عالم رسید و در هرجه اورا امتحان کردند هزار جندان بوذ و در سخن آمذ وقتی با مردمان گفت که با مردمان سخن نگفتم تا سی کس از ابدال اشارت نکردند که بشاید که تو خلق‌را بخذای خوانی و گفت دویست پیررا خدمت کردم که بیش از هفت از ایشان اقتدارا نشایست و گفت ما این تصوّف بقیل و قال نگرفتیم و بجنگ و کارزار بدست نیاورده ایم امّا از سر گرسنگی و بی خوابی یافته ایم و دست داشتن از دنیا و بریذن از آنچ دوست داشته ایم و در چشم ما آراسته بوذ و گفت این راه‌را کسی باید که کتاب خذای بر دست راست گرفته باشذ و سنّت مصطفی صلّی الله علیه وسلّم بر دست چب و در روشناتی این دو شمع می روذ تا نه در

زکوة قبول کنم ترا قبول کردم در بکشاد و آن زکوة بستد و اورا در دل خوذ جای داد و جنید هفت ساله بوذ که سری اورا بحجّ برد در مسجد حرام مسئلهٔ شکر ی رفت در میان جهار صد پیر جهار صد قول بگفتند در شرح بیان شکر هرکسی قولی سری با جنید گفت تو نیز جیزی کوی گفت شکر آنست که نعمتی که خذای ترا داذه باشذ بذآن نعمت در وی عاصی نشوی و نعمت اورا سرمایهٔ معصیت نسازی جون جنید این بگفت هر جهار صد پیر گفتند احسنْتَ یا قُرَّةَ عَیْنِ ٱلصدّیقین و همه اتّفاق کردند که بهتر ازین نتوان گفت تا سری گفت یا غلام زوذ باشذ که حظّ تو از خذای زبان تو بوذ جنید گفت من بذین ی گریستم که سری گفت بس سری گفت این از کجا آوردی گفتم از مجالست تو بس ببغذاذ آمذ و آبگینه فروشی کردی هر روز بدکّان شذی و بردهٔ فرو گذاشتی و جهار صد رکعت نماز کردی مدّتی بر آمذ دکّان رها کرد و خانهٔ بوذ در دهلیز خانهٔ سری در آنجا نشست و بباسبانی دل مشغول شذ و سجّاده در عین مراقبت باز کشید تا هیچ جیز دون حق بر خاطر او گذر نکرد و جهل سال همجنین بنشست جنانك سی سال نماز خفتن بگزاردی و بر بای بایستاذی و تا صبح الله ی گفتی و هم بذآن وضو نماز صبح بگزاردی گفت جون جهل سال بر آمذ مرا گمان افتاذ کی بمقصود رسیذم در ساعت هاتفی آواز داذ که یا جنید گاه آن آمذ که زنّار گوشهٔ تو ببتو نمایم جون این بشنیذم گفتم خذاوندا جنیدرا جه گناه ندا آمذ که گناهی بیش ازین میخواهی که تو هستی جنید آه کرد و سر در کشید و گفت من لم یکنْ الوصال أَهْلاً فَکُلُّ إِحْسانِهِ ذُنوبٌ بس جنید در آن خانه بنشست و همه شب الله الله ی گفت زبان در کار او دراز کردند و حکایت او با خلیفه گفتند خلیفه گفت اورا بی حجّتی منع نتوان کرد گفتند خلق بسخن او در فتنه ی افتند خلیفه کیزکی داشت بسه هزار دینار خریذه و بجمال او کس نبوذ و خلیفه عاشق او بوذ بفرموذ تا اورا بلباس فاخر و جواهر نفیس بیاراستند و اورا گفتند بنلان جای بیش

و اوّل کسی که علم اشارت منتشر کرد او بوذ و با جنین روزگار بارها دشمنان و حاسدان بکفر و زندقهٔ او گواهی دادند و صحبت محاسبی یافته بوذ و خواهرزادهٔ سری بوذ و مرید او روزی از سری برسیدند که هیچ مریدرا درجه از درجهٔ پیر بلندتر باشذ گفت باشذ و برهان آن ظاهر است جنیدرا درجه بالای درجهٔ من است و جنید همه درد و شوق بوذ و در شیوهٔ معرفت و کشف توحید شانی رفیع داشته است و در مجاهده و مشاهده و فقر آیتی بوذ تا ازو می آرند کبا آن عظمت که سهل تستری داشت جنید گفت که سهل صاحب آیات و سبّاق غایات بوذ ولکن دل نداشته است یعنی مَلَك ضفت بوذه است مَلِك صفت نبوذه است چنانك آدم علیه السلام همه درد و عبادت بود یعنی دردگینی کاری دیگرست و ایشان دانند کی چه می گویند مارا بنقل کارست و مارا نرسذ کسی‌را بر کسی از ایشان فضل نهاذن و ابتداء حال او آن بوذ که از کوذکی باز دردزده بوذ و طلب‌گار و با ادب و فراست و فکرت بوذ و تیزفهمی عجب بوذ یك روز از دبیرستان بخانه آمذ بذررا دید گریان گفت چه بوذه است گفت امروز چیزی از زکوة بیش خال تو برده ام سری قبول نکرد می گریم کی عمر خوذ درین پنج درم بسر برده ام و این خوذ هیچ دوستی‌را از دوستان خذای نمی شایذ جنید گفت بمن ده تا بذو دهم و بستاند باو داذ جنید روان شذ و در خانهٔ خال بزذ و در بکوفت گفتند کیست گفت جنید در بگشائید و این فریضهٔ زکوة بستان سری گفت نمی ستانم گفت بذان خذای کبا تو این فضل و با بذرم آن عدل کرد کی بستانی سری گفت ای جنید با من چه فضل کرد و با او چه عدل جنید گفت با تو آن فضل کرده است که ترا درویشی داذ و با بذرم آن عدل کرده است که اورا بدنیا مشغول گردانید تو اگر خواهی قبول کنی و اگر خواهی ردّ کنی او اگر خواهذ و اگر نخواهذ زکوة مال بمستحقّ باید رسانید سری‌را این سخن خوش آمذ گفت ای بسر بیش از آنك این

که بر رجا غالب بود و گفت اخلاص در عمل سخت‌تر از عمل و عمل خود جنانست که عاجزی آیند از گزاردن آن تا باخلاص چه رسد و گفت مستغنی نتواند بود هیچ حال از جملهٔ احوال از صدق و صدق مستغنی است از جملهٔ احوال و هرکه بصدق بود در آنچ میان او و میان خدای بحقیقت هست مطّلع گردد بر خزاین غیب و امین گردد در آسمانها و زمینها و اگر توانی که هیچ کس بر تو سبقت نگیرد در کار خداوند خویش جنان کن و تا توانی بر خداوند خویش هیچ مگزین که او ترا از همه چیزها به والسلام

ذکر جُنَید بغدادی قدّس الله روحه العزیز،

آن شیخ علی الاطلاق آن قطب باستحقاق آن منبع اسرار آن مرتع انوار آن سبق برده باستاذی سلطان طریقت جنید بغدادی رحمة الله علیه شیخ المشایخ عالم بود و امام الائمّهٔ جهان و در فنون علم کامل و در اصول و فروع مفتی و در معاملات و ریاضات و کرامات و کلمات لطیف و اشارات عالی بر جمله سبقت داشت و از اوّل حال تا آخر روزگار بسندیده بود و مقبول و محمود همه فرقت بود و جمله بر امامت او متّفق بودند و سخن او در طریقت حجّت است و بهمه زبانها ستوده و هیچکس بر ظاهر و باطن او انگشت نتوانست نهادن بخلاف سنّت و اعتراض نتوانست کرد مگر کسی کور بود و مقتدای اهل تصوّف بود و اورا سیّد الطایفه گفته اند و لسان القوم خوانده اند و اعبد المشایخ نوشته اند و طاؤس العلماء و سلطان المحقّقین در شریعت و حقیقت باقصی الغایه بود و در زهد و عشق بی نظیر و در طریقت مجتهد و بیشتر از مشایخ بغداد در عصر او و بعد از وی مذهب او داشته اند و طریق او طریق صحو است بخلاف طیفوریان که اصحاب بایزید اند و معروف ترین طریقی در طریقت و مشهورترین مذهبی مذهب جنید است و در وقت او مرجع مشایخ او بود و اورا تصانیف عالی است در اشارات و حقایق و معانی

مبالغتی تمام داشت و با یوسف اسباط صحبت داشته بوذ در اصل کوفی بوذ و بانطاکیه نشستی و مذهب سفیان بن سعید الثوری داشت در فقه و معاملت و حقیقت و اصحاب اورا دیـذه بوذ و کلمات رفیع دارذ فتح موصلی گویذ که اوّل اورا دیذم مرا گفت یا خراسانی جهار بیش نیست جشم و زبان و دل و هوا بجشم جائی منگر که نشایذ و بزبان چیزی مگوی که خذای در دل تو بخلاف آن داند و دل نگاه دار از خیانت و کین بر مسلمانان و هوا نگاه دار از شرّ و هیچ مجوی بهوا اگر این هر جهار بذین صفت نباشذ خاکستر بر سر بایذ کرد که در آن شقاوت تو بوذ و گفت خذاوند تعالی دلهارا موضع ذکر آفریذ جون با نفس صحبت داشتند موضع شهوت شذند و باك ندارند و شهوت از دل بیرون نروذ مگر از خوفی بی قرار کنذه یا شوقی بی آرام کنذه و گفت هرکه خواهذ که در زندگانی خویش زنـده دل باشذ گو دل‌را بستهٔ طمع مدار تا از کُلّ آزاذ شوی و گفت اندوه مدار مگر از برای چیزی که فردا ترا از آن مضرّت بوذ و شاذ مباش الاّ بچیزی که فردا ترا شاذ کذ و گفت رمیذه ترین بندگان از بندگان خذای آن بوذ که بدل وحشی‌تر بوذ و اگر ایشانرا انسی بوذی با خذای همه چیزرا با ایشان انس بوذی و گفت نافع ترین خوفها آن بوذ که ترا از معصیت باز دارذ و گفت نافع ترین امّیذها آن بوذ که کار بر تو آسان گرداند و گفت هرکه باطل بسیار شنوذ حلاوت طاعت از دل او بروذ و گفت نافع ترین خوف آن بوذ که اندوه ترا دایم کذ بر آنج فوت شذه است ترا از عمر در غفلت و فکرت‌را لازم تو گرداند در بقیّت عمر تو و گفت رجا سه گونه است مردی بوذ که نیکی کذ و امیذ دارذ که قبول کنند و یکی بوذ زشتی کذ و توبه کذ و امیذ دارذ که بیامرزند و یکی رجاء کاذب بوذ که بیوسته گناه می کذ و امیذ می دارذ که خذای اورا بیامرزذ و گفت هرکی بذکردار بوذ خوف او بایذ

در دل بنده بدید آرد تا بدآن جمله امور آخرت مشاهده کند و بقوّت آن نور جملهٔ حجابها که میان او و میان آخرت است بسوزد تا بدآن نور مطالعهٔ جملهٔ کارهای آخرت میکند چنانکه گوئی اورا مشاهده است و گفت اخلاص آنست که چون عمل کنی دوست نداری که ترا بدآن یاد کنند و ترا بزرگ دارند بسبب عمل تو و طلب نکنی ثواب عمل خویش از هیچکس مگر از خدای تعالی این اخلاص عمل بود و گفت عمل کن و جنان عمل کن که هیچکس نیست در زمین بجز تو و هیچکس نیست در آسمان بجز او و گفت این روزی چند که مانده است این‌را غنیمتی بزرگ شمر و این قدر عمر که در پیش داری در صلاح گذار تا بیامرزند آنج از تو بگذشته است و گفت دواء دل پنج چیز است هم‌نشینی اهل صلاح و خواندن قران و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری کردن در وقت سحر و گفت عدل دو قسم است عدلیست ظاهر میان تو و میان خلق و عدلی باطن میان تو و میان حق و طریق عدل طریق استقامت است و طریق فضل طریق فضیلت است و گفت موافق اهل صلاحیم در اعمال جوارح و مخالف ایشانیم بهمّتها و گفت خداوند می فرماید إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ و ما فتنهٔ زیادت می کنیم نفلست که شبی سی و اند کس از اصحاب او جمع شدند و سفره بنهادند نان اندك بود شیخ باره باره کرد و چراغ بر گرفت چون چراغ باز آوردند همه نان پارها بر جای خود بود که هیچ کس بقصد ایثار نخورده بود مریدانرا جنین تربیت کرده بود رحمة الله علیه

ذکر عبد الله خُبَیْق قدّس الله روحه العزیز

آن غوّاص دریاء دین و آن دریاء درّ یقین آن قطب مکنت و آن رکن سنّت آن امام اهل جذبه و سُبَیْق عبد الله خُبَیْق رحمة الله علیه از زهّاد و عبّاد منصوّفه بود و از متورّعان و متوکّلان بود و در حلال خوردن

یافتم کی پیش تر بود بر نفس خود آن ندیدی که یونس علیه السلام چون جنان گمان برد که حق تعالی عتاب نکند چگونه عقوبت روی بوی نهاد و گفت کمترین یقین آنست کی چون بدل رسد دل‌را پُر نور کند و باك کند از وی هر چا که شکّی است تا از دل شکر و خوف خدای تعالی بدید آید و یقین معرفت عظمت خدای بود و بر قدر و عظمت خدای تواند بود و عظمت معرفت عظمت خدای بود و گفت چون با اهل صدق بنشینید بصدق نشینید که ایشان جاسوسان دلها اند در دلهاء شما روند و بیرون آیند و گفت نشان رجا آنست که چون نیکوئی بذو رسد اورا الهام شکر دهند با امید تمامی نعمت از خدای تعالی بر وی اندر دنیا و تمامی عفو در آخرت و گفت نشان زهد چهار است اعتماد بر حق و بیزاری از خلق و اخلاص برای خدای و احتمال ظلم از جهت کرامت دین و گفت نشان اندکی معرفت بنده بنفس خویش از اندکی حیا بود و اندکی خوف و گفت هرکه بخدای عارف‌تر از خدای ترسان‌تر و گفت چون صلاح دل جوئی یاری خواه بر وی به نگاه‌داشت زبان و گفت نافع ترین فقری آن بود که تو بذآن متحمّل باشی و بذآن راضی و گفت نافع ترین عقلی آن بود که ترا شناسا گرداند تا نعمت خدای بر خود بینی و یاری دهـد ترا بر شکر آن و بر خیزد بخلاف هوا و گفت نافع ترین اخلاص آن بود که دور کند از تو ریا و تصنّع و تزیّن و گفت بزرگترین تواضع آن بود که دور کند از تو کبر و خشم‌را در تو بمیراند و گفت زیان‌کار ترین معاصی آن بود که طاعت کنی بر جهل که ضرر آن بر تو بیش از آن بود که معصیتی کنی بر جهل و گفت هرکه اندکی‌را آسان شمارد و خرد گیرد زود بود که در بسیار افتد و گفت خواصّ غوّاصی می کنند در دریای فکرت و عوامّ سرگشته و گمراه می گردند در بیابان غفلت و گفت امام جمله علمها علم است و امام جمله علمها عنایت و گفت یقین نوریست که حق تعالی

بسم الله الرّحمٰن الرّحيم

ذكر احمد بن عاصم الانطاكى قدّس الله روحه العزيز

آن امام صاحب صدر آن هُمام صاحب قدر آن مبارز جدّ و جهد آن مجاهد اهل عهد آن مقدّس عالم باكى احمد بن عاصم الانطاكى رحمة الله عليه از قدماء مشايخ بوذ و از كبار اوليا و عالم بوذ بانواع علوم ظاهر و باطن و مجاهدهٔ تمام داشت و عمرى دراز يافت و اتباع تابعين‌را يافته بوذ مريد محاسبى بوذ و بشر و سرى‌را ديده بوذ و فضيل‌را يافته و بو سليمان دارائى اورا جاسوس القُلوب خواندى از تيزى فراست او و اورا كلماتى عالى است و اشارتى لطيف بديع داشت جنانك يكى ازو برسيذ كه تو مشتاق خذائى گفت نه گفت جرا گفت بجهت آنك شوق به غايب بوذ امّا جون غايب حاضر بوذ كجا شوق بوذ گفتند معرفت جيست گفت مدارج آن سه است مدرجهٔ اوّل اثبات وحدانيّت واحد قهّار مدرخهٔ دوم بريده كردن دل از ما سوى الله و مدرجهٔ سوم آنك هيچ كس‌را بعبارت كردن آن ره نيست وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ گفتند علامت محبّت جيست گفت آنك عبادت او اندك بوذ و تفكّر او دايم بوذ و خلوت او بسيار و خاموشى او بيوسته جون بذو در نگرند او نه بيند و جون بخوانند نشنوذ جون مصيبتى رسذ اندوهگن نشوذ و جون صوابى روى بذو نهذ شاذ نگردذ و از هيچكس نترسذ و بهيچ كس اميذ ندارذ گفتند خوف و رجا جيست و علامت هر دو كذامست گفت علامت خوف گريز است و علامت رجا طلب است هرك صاحب رجاست و طلب ندارذ او دروغ‌زن است و هركه صاحب خوفست و گريز ندارذ كذّابست و گفت راجى‌ترين مردمان بنجات كسى‌را ديذم كه ترسناك‌تر بوذ بر نفس خويش كه نبايذ كى نجاة نيابذ و ترسناك‌تر خلق بهلاك كسى‌را

النصف الثانی

من

کتاب

تذکرة الأولیاء

من تصنیف

الشیخ أبی حامد محمد بن أبی بکر ابراهیم الشهیر بفرید الدین

عطار النیسابوری

کهکه در قرن سیانیغ هجری نوشته شد

وحالا بتاریخ ۱۳۲۵ هجری مطابق ۱۹۰۷ میلادی

بسعی واهتمام وتصحیح

أقل عباد

رینولد ألن نیکلسون

مدرس زبان فارسی در دار الفنون کمبریج

بزیور طبع آراسته کردید

وقد

سبقه النصف الأول

طبع فی مطبعة بریل فی مدینة لیدن

وهی من مدائن ممالک الفلمنک المحروسة

يوم

BP
189
.4
F4
1905
v.2

Farīd al-Dīn 'Attār
Tadhkiratu 'l-Awliyá
("Memoirs of the Saints")

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

النصف الثانى

من

كتاب

تذكرة الأولياء

من تصنيف

الشيخ أبى حامد محمد بن أبى بكر ابراهيم الشهير بفريد الدين

عطار النيشاورى

كه در قرن سابع هجرى نوشته شده

وحالا بتاريخ ١٣٢٥ شمسى مطابق ١٩٠٧ ميلادى

بتصحيح واهتمام وتصحيح

أفل غباده

ونولد ألن نيكلسون

مدرس زبان فارسى در دار الفنون كمبريج

بزيور طبع آراسته كرديد

وقد

سبقه النصف الأول

طبع فى مطبعة بريل فى مدينة ليدن

وهى من مدائن ممالك الفلمنك المتحدة